T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

XVII. YÜZYIL TARİH MANZUMELERİNİN TARİHİ ve BİYOGRAFİK DEĞERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Nursabah YILMAZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hasan KAPLAN

Hatay-2022

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

XVII. YÜZYIL TARİH MANZUMELERİNİN TARİHİ ve BİYOGRAFİK DEĞERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Nursabah YILMAZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hasan KAPLAN

Hatay-2022

ONAY

NURSABAH YILMAZ tarafından hazırlanan "***XVII. YÜZYIL TARİH MANZUMELERİNİN TARİHİ ve BİYOGRAFİK DEĞERİ"*** adlı bu çalışma, jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği/oyçokluğu ile ***TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ*** olarak kabul edilmiştir.

05/09/2022

Jüri Üyeleri	**İmza**
Doç. Dr. Hasan KAPLAN (Tez Danışmanı - Başkan)	
Doç. Dr. Sacit UĞUZ	
Dr. Öğr. Üyesi Özkan UZ	

Nursabah Yılmaz tarafından hazırlanan **"*XVII. Yüzyıl Tarih Manzumelerinin Biyografik ve Tarihi Değeri*** adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER

ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (05/09/2022)

İmzası

Nursabah YILMAZ

ÖN SÖZ

Tarih, bir toplumun yaşamış olduğu siyasi, ekonomik ve kültürel olayları içinde barındıran bir olgudur. Tarihi günümüze taşıyan; yazılı kaynaklar, sözlü kaynaklar ve kalıntılardır. Yazılı kaynaklar içinde yer alan manzumeler de tarih hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır.

Şairler bulundukları dönemin yaşam koşullarını tarihin bütün dönemlerinde kaleme almışlardır. Divanlarında tarih manzumelerine yer veren şairler bu bağlamda devrin tüm özelliklerini ortaya koyarak, yaşanılan yüzyıl hakkında da bizlere değerli bilgiler sunmuşlardır. Edebiyatımızda tarih düşürme geleneğinin ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir.

Çalışmamızda XVII. yüzyıl Klasik Edebiyatı şairlerinin divanlarında yer alan tarih manzumelerinin tarihî ve biyografik değeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmadaki amacımız, XVII. yüzyıl tarih manzumelerinden hareketle edebiyat biyografi, tarih, sanat tarihi, sosyal tarih, kültür tarihi gibi disiplinlere birtakım veriler sunup bu manzumelerin taşıdığı tarihî ve biyografik değeri ortaya koymaktır. Bunun için XVII. yüzyıl şairlerine ait divanlar taranmış, ayrıca konuyla alakalı olan müstakil çalışmalar incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda divanlardaki tarih manzumelerinin tarihî ve biyografik bir değer taşıdığı görülmüştür.

Başta abilerim olmak üzere çalışma sürecinde sabrıyla her daim destekçim olan, maddi ve manevi yanımda olan ailem, arkadaş çevrem ve yol arkadaşıma teşekkür ediyorum. Eğitim hayatım boyunca gelişmemi sağlayan değerli hocalarıma da teşekkürü borç bilirim. Asıl teşekkürü ise danışman hocama yapmak istiyorum. Tez konumu belirleme sürecinde ve sonrasında yanımda olan, değerli bilgileriyle yol gösteren, anlayışlı tavırlarıyla yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Hasan KAPLAN'a saygı, sevgi ve sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Nursabah YILMAZ

XVII. YÜZYIL TARİH MANZUMELERİNİN TARİHİ VE BİYOGRAFİK DEĞERİ

Tez Yazarı, Nursabah YILMAZ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022

Danışman: Doç. Dr. Hasan KAPLAN

ÖZET

Klasik Türk Edebiyatı'nın oldukça önemli bir kısmını oluşturan manzumelerde şairler, dönemin olaylarına tarih düşürerek yaşadığı devrin izlerini günümüze aktarmayı başarmışlardır. Yaptığımız çalışmada, XVII. yüzyıl tarih manzumelerinin tarihî ve biyografik değerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışmamızın giriş kısmında tarih düşürme yöntemleri açıklanmış, incelemesi yapılan divanlardan konuyla alakalı örnekler verilmiştir. Daha sonrasında XVII. yüzyıldaki tarih manzumeleri içerdikleri tarihî bilgiler bakımından gruplara ayrılmıştır. Bu manzumelerde şairler; yapılan fetihler, doğumlar, ölümler, mimarı yapılar, hediye edilen eşyalar, sakal bırakma gibi çeşitli konularda tarih düşürmüşlerdir. Bu tarih düşürmelerin yanında düğünlerde nelerin yapıldığı, mimari yapıların nerede bulunduğu, yapılarda yer alan motifler, kişilerin nasıl vefat ettiği, fetihlerin nasıl ve neden yapıldığı, bu dönemde çıkan ayaklanmalar, yangınlar, yasaklar, doğa olayları vb. birçok konu hakkında dikkate değer bilgiler de elde edilmiştir. Ayrıca şairler eserlerin tamamlanmasına da tarih düşürmüş, eserlerin içerikleri hakkında da biyografik bilgiler sunmuşlardır. Tarih düşürmelerde; bilinmeyen şehzadeler, daha önce fethi duyulmamış yerler, yapımı bilinmeyen camilerin bulunduğu da dikkati çekmiştir.

XVII. yüzyıl tarih manzumelerinin incelenmesi sonucunda, bu manzumelerin Osmanlı tarihi açısından dikkati çeken biyografik bilgiler içerdiği ve tarih, edebiyat, sosyal tarih gibi alanlara katkı sağlayabileceği kanısına varılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

XVII. Yüzyıl, Tarih Düşürme, Manzume, Biyografi

HISTORY AND BIOGRAPHICAL VALUE OF 17TH CENTURY HISTORY POEMS

Thesis Author, Nursabah YILMAZ

Department of Turkish Language and Literature, Master Thesis, 2022

Advisor: Assoc. Dr. Hasan KAPLAN

ABSTRACT

In the poems, which constitute a very important part of Classical Turkish Literature, the poets managed to transfer the traces of the period they lived to the present day by setting the dates for the events of the period. In our study, ıt is aimed to reveal the historical and biographical value of the historical poems of the 17th century.

In the introductory part of our study, the methods of reducing the date are explained, and examples related to the subject are given from the examined divans. Later the historical poems in the 17th century are divided into groups in terms of the historical information they contain. In these poems, the poets; they made history on various subjects such as conquests, births, deaths, architectural structures, gifts, and growing a beard. In addition to these date reductions, what was done at the weddings, where the architectural structures were, the motifs in the buildings, how people died, how and why the conquests were made, the uprisings, fires, bans, natural events, etc. Remarkable information on many subjects has also been obtained. In addition, the poets set the date for the completion of the works and presented biographical information about the contents of the works. In date reductions; It has also attracted attention that there are unknown princes, places that have not been conquered before, and mosques of unknown construction.

As a result of the examination of the 17th century historical poems, it was concluded that these poems contain remarkable biographical information in terms of Ottoman history and can contribute to fields such as history, literature and social history.

KEYWORDS

XVII. Century, Isopsephy, Poem, Biography

İÇİNDEKİLER

ÖZET……...I
ABSTRACT..... II
TABLOLAR ve GRAFİKLER LİSTESİ..... XXI
KISALTMALAR XXII
GİRİŞ……...1

BİRİNCİ BÖLÜM
DÜĞÜNLER

1.1. Evlilik 8
1.1.1. Defterdar Abdi Bey'in Evliliği 8
1.1.2. Defterdar Cafer Bey'in Evliliği 9
1.1.3. Defterdar Mehmed'in Evliliği 9
1.1.4. Defterdar Mahmud Efendizade'nin Evliliği 10
1.1.5. Kethüda Seyyid Mustafa Bey'in Evliliği..... 11
1.1.6. Emir Halife-zâde'nin Evliliği 11
1.1.7. Lütfi Efendi'nin Oğlu'nun Evliliği..... 12
1.1.8. Diğer Kişilerin Evlilikleri 13
1.2. Sünnet Düğünleri..... 13
1.2.1. Şehzade II. Mustafa'nın Sünnet Düğünü..... 13
1.2.2. Şehzade III. Ahmed'in Sünnet Düğünü..... 15
1.2.3. Sultan IV. Mehmed'in Sünnet Düğünü 16
1.2.4. Şehzade İbrahim'in Sünnet Düğünü..... 16
1.2.5. Şair Ahmed Rüşdî'nin Torununun Sünnet Düğünü..... 16
1.2.6. Şeyhi Mehmed Efendi'nin Sünnet Düğünü..... 17
1.2.7. Destâri Mehemmed Paşa'nın Oğulları'nın Sünnet Düğünü 17
1.1.8. Diğer Kişilerin Sünnet Düğünleri..... 18

İKİNCİ BÖLÜM
MİMARİ YAPILAR

2.1. Cami 22
2.1.1. Valide Hatice Turhan Sultan'ın Yaptırdığı Camiler 22
2.1.2. IV. Mehmed'in Yaptırdığı Cami 24
2.1.3. Defterdar Sofu Mehmed Paşa'nın Yaptırdığı Cami 25
2.1.4. Komutan Ahmed Paşa'nın Yaptırdığı Cami 25
2.1.5. Kethüda Muhammed Ağa'nın Yaptırdığı Cami 25
2.1.6. Diğer Kişilerin Yaptırdığı Camiler 26
2.2. Türbe 29
2.2.1. Vezir-i Azam Bayram Paşa'nın Yaptırdığı Türbe 29
2.2.2. Hacı Muhammed Paşa'nın Yaptırdığı Türbe 30
2.2.3. Şeker-pâre Kadın Türbesi 30
2.3. Mescit 31
2.4. Tekke 31
2.4.1. Neşâtî Mevlevîhânesi 31
2.4.2. Kethüda Hasan Ağa'nın Yaptırdığı Tekke 31
2.4.3. Gülşenîler Tekkesi 32
2.4.4. Cihangir Tekkesi 32
2.5. Han 33
2.5.1. Padişah IV. Murad'ın Yaptırdığı Han 33
2.5.2. Tersane Emini Baltacı Mahmûd'un Yaptırdığı Han 34
2.5.3. Vezir Silâh-dâr Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Han 34
2.5.4. Vezir Bayram Paşa'nın Yaptırdığı Han 35
2.5.5. Sâbık Mehmed Paşa'nın Yaptırdığı Han 36
2.6. Hamam 36
2.6.1. Valide Hatice Turhan Sultan'nın Yaptırdığı Hamam 36
2.6.2. Saray Ağası İsmail Ağa'nın Yaptırdığı Hamam 37
2.6.3. Vezir Hüseyin Paşa'nın Yaptırdığı Hamam 37
2.6.4. Hasan Paşa'nın Yaptırdığı Hamam 37
2.6.5. Diğer Kişilerin Yaptırdığı Hamamlar 38
2.7. Hane 39
2.7.1. Hazînedar Mehmet Ağa'nın Hanesi 39
2.7.2. Defterdar Ahmed Paşa'nın Hanesi 39
2.7.3. Saray Ağası İsmail Ağa'nın Hanesi 39
2.7.4. Kâğıt Emini İsmail Efendi'nin Hanesi 40
2.7.5. Hoca Muhyiddin'in Hanesi 40

2.7.6. Şair Nâbî'nin Hanesi 41
2.7.7. Abdurrahman Efendi'nin Hanesi 41
2.7.8. Ahmed Yârî'nin Yaptırdığı Kasır 42
2.7.9. Diğer Kişilerin Yaptırdığı Haneler 42
2.8. Kasır/ Saray 49
2.8.1. Sultan İbrahim'in Kasrı 49
2.8.2. Sultan IV. Murad'ın Kasrı 52
2.8.3. IV. Mehmed'in Yaptırdığı Kasır 54
2.8.4. Safiye Sultan Kasrı 55
2.8.5. Turhan Hatice Sultan Kasrı 56
2.8.6. Vezir Ali Paşa Kasrı'nın Yaptırdığı Kasır 56
2.8.7. Vezir Cafer Paşa'nın Yaptırdığı Kasır 56
2.8.8. Vezir Mahmud'un Yaptırdığı Kasır 57
2.8.9. Vezir Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Kasır 57
2.8.10. Vezir Musahip Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Kasır 58
2.8.11. Vezir Siyavuş Paşa'nın Yaptırdığı Kasır 58
2.8.12. Ahmed Paşa'nın Yaptırdığı Kasır 59
2.8.13. Murad Paşa'nın Yaptırdığı Kasır 59
2.8.14. Ömer Paşa'nın Yaptırdığı Kasır 60
2.8.15. Süleyman Paşa'nın Yaptırdığı Kasır 63
2.8.16. Tekeli Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Kasır 63
2.8.17. Defterdar İsmail Efendi'nin Yaptırdığı Kasır 63
2.8.18. Eyüp Efendi'nın Yaptırdığı Kasır 64
2.8.19. Hüseyin Efendi'nin Yaptırdığı Kasır 65
2.8.20. Gümrük Emini Ahmed Ağa'nın Yaptırdığı Kasır 65
2.8.21. Gümrük Emini Mehmet Ağa'nın Yaptırdığı Kasır 66
2.8.22. Hazinedar Mehmed Ağa'nın Yaptırdığı Kasır 67
2.8.23. Kadı Karaçelebizâde Mahmut Efendi'nin Yaptırdığı Kasır 67
2.8.24. Komutan Mehmed Bey'in Yaptırdığı Kasır 68
2.8.25. Sinan Paşa'nın Yaptırdığı Kasır 69
2.8.26. Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın Yaptırdığı Kasır 69
2.8.27. Gafuri Mahmud Efendi'nin Yaptırdığı Kasır 70
2.8.28. Hâfız Efendi'nin Yaptırdığı Kasır 70
2.8.29. Hoca Hüseyin Efendi'nin Yaptırdığı Kasır 70

2.8.30. Hocazâde Abdullah Efendi'nin Yaptırdığı Kasır 72
2.8.31. Mahmud Celaleddin Efendi'nin Yaptırdığı Kasır 72
2.8.32. Malkoç Efendi'nin Yaptırdığı Kasır 72
2.8.33. Sâbir Pârsâ'nın Yaptırdığı Kasır 73
2.8.34. Seyyid Nakibzâde Nimet'in Yaptırdığı Kasır 73
2.8.35. Mir Tahmas Arap'ın Yaptırdığı Kasır 74
2.8.36. Abdullah Efendi'nin Kasrı 75
2.8.37. Küçük Hasan Paşa'nın Kasrı 75
2.8.38. Halife Hasan Çelebi'nin Kasrı 76
2.8.39. Diğer Kişilerin Yaptırdığı Kasırlar 76
2.9. Bina 81
2.10. Sebiller, Çeşmeler, Kuyular 82
2.10.1. Kösem Sultan Çeşmesi 82
2.10.2. Sultan I. Ahmed'in Yaptırdığı Çeşmeler 83
2.10.3. III. İslâm Giray'ın Çeşmesi 84
2.10.4. IV. Mehmed'in Yaptırdığı Çeşmeler 84
2.10.5. Sultan IV. Murad'ın Çeşmesi 85
2.10.6. Defterdar Mehmed Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme 86
2.10.7. Kethüda Ahmed Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme 86
2.10.8. Kethüda Bekir Ağa'nın Babasının Yaptırdığı Çeşme 87
2.10.9. Firari Hüseyin Paşa'nın Çeşmesi 88
2.10.10. Kethüda Süleyman Ağa'nın Çeşmesi 88
2.10.11. Vezir Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Çeşmesi .. 89
2.10.12. Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın Çeşmesi 89
2.10.13. Köprülü Mehmed Paşa'nın Yaptırdığı Sebil 90
2.10.14. Vezir Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Çeşmeler 90
2.10.15. Silahdar Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Çeşmeler..... 92
2.10.16. Musahip Dilsiz Tavşan Ağa'nın Yaptırdığı Sebil 93
2.10.17. Musâhib Mustafa Pâşâ'nın Yaptırdığı Çeşme 93
2.10.18. Mutfak Şefi Hasan Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme..... 94
2.10.19. Has Oda Rıdvan Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme 94
2.10.20. Siyavüş Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme 95
2.10.21. Vali İbrahim Paşa'nın Yaptırdığı Havuz 95
2.10.22. Tezkireci Hezarpare Ahmed Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme 96

2.10.23. Beylerbeyi İskender Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme 97
2.10.24. İlyas Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme 98
2.10.25. Ahır Emiri Süleyman Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme 99
2.10.26. Yeniçeri Ağası Tekeli Mustafa'nın Yaptırdığı Çeşme 99
2.10.27. Saray Ağası Yakup Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme 100
2.10.28. Tersane Emini Mustafa Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme 100
2.10.29. Hoca'nın Yaptırdığı Çeşme 101
2.10.30. Şair Kadri Efendi 101
2.10.31. Cihangir Tekkesi Sebili'nin Yapılışı 102
2.10.32. Muhammed Ağa'nın Yaptırdığı Sebil 103
2.10.33. Musa Paşa'nın Çeşmesi 103
2.10.34. Muslu Ağa Çeşmesi 103
2.10.35. Mütevelli Muhammed Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme . 104
2.10.36. Mustafa'nın Yaptırdığı Çeşme 104
2.10.37. Hacı Hüseyin Ağa'nın Yaptırdığı Sebil 104
2.10.38. Hamza Bey'in Çeşmesi 105
2.10.39. Hacı Emine Lûlî-zâde Çeşmesi 105
2.10.40. Recep Ağa'nın Çeşmesi 106
2.10.41. Yusuf Ağa Çeşmesi 106
2.10.42. Yusuf Paşa'nın Çeşmesi 107
2.10.43. Diğer Kişilerin Yaptırdığı Çeşmeler 107
2.11. Kandil Yapımı 108
2.12. Köprü Yapımı 108
2.12.1. IV. Murad'ın Yaptırdığı Köprü (Babaeski Köprüsü) 108
2.12.2. Deftedar Etmekçizade Ahmed Paşa'nın Yaptırdığı Köprü 109
2.12.3. Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Köprü 109
2.12.4. Mimar Kasım Ağa'nın Yaptırdığı Köprü 109
2.13. Taht Yapımı 110
2.14. Kubbe Yapımı 111
2.15. Kale Yapımı 111
2.15.1. El- Muazzam Kalesi 111
2.15.2. Valide Hatice Turhan'nın Yaptırdığı Kaleler 112
2.16. Set Yapımı 113
2.17. Kaide 114

2.18. Otağ 115
2.18.1. Sultan IV. Mehmed'in Otağı 115
2.18.2. Ali Bey'in Otağı 117
2.19. Liman Yapımı 117

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TAMİRAT/ ONARIM

3.1. Tekke Onarımı 136
3.1.1. Şeyh İbrahim Efendi Tekkesi'nin Onarımı 136
3.1.2. Okçular Tekkesi'nin Onarımı 136
3.1.3. İlyâs Efendi Tekkesi'nin Onarımı 137
3.2. Köprü Onarımı 137
3.2.1 Muhal Köprüsü'nün Onarımı 137
3.2.2. Hüseyin Paşa'nın Onardığı Köprü 138
3.3. Has Oda'nın Yenilenmesi 139
3.4. Hane Tamiri 140
3.4.1. Tezkireci Eyüp Bey'in Evini Tamir Ettirmesi 140
3.4.2. Kadı Bekrizade Ahmed Efendi'nin Evini Tamir Ettirmesi 141
3.4.3. Diğer Kişilerin Tamir Ettirdiği Evler 141
3.5. Cami ve Mescit Onarımı 142
3.5.1. Vezir Bayram Paşa'nın Onardığı Cami 142
3.5.2. Defterdar Yusuf Efendi'nin Onardığı Cami 143
3.5.3. Afife Cami'nin Onarımı 143
3.5.4. Ömeriyye Cami'nin Onarımı 144
3.6. Ali Baba Hazretleri'nin Tamir Ettiği Çeşme 144
3.7. Bina Onarımı 145
3.8. Han Onarımı 146
3.9. Kabir/ Türbe Onarımı 146
3.9.1. Ebu Hanife Türbesi'nin Onarımı 146
3.9.2. Hz. Mevlânâ Türbesi'nin Onarılması 147
3.9.3. İbrahim Paşa'nın Onardığı Türbe 149
3.10. Kasır/ Saray Onarımı 150
3.10.1. İbrahim Paşa Kasrı'nın Onarılması 150

3.10.2. Vali Hasan Paşa'nın Onardığı Kasır 150
3.10.3. Seyis İbrahim Efendi'nin Kasır Tamir Ettirmesi 153
3.10.4. Diğer Kişilerin Onardığı Kasırlar 153
3.11. Çarşı Onarımı 154
3.12. Kale Onarımı 154
3.13. Hamamın Onarılması 158
3.13.1. İskender Paşa'nın Onardığı Hamam 158
3.13.2. Ali Bey'in Onardığı Hamam 158

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TAYİNLER

4.1. Padişahların Tahta Çıkışı (Cülus) 163
4.1.1. Sultan I. Ahmed'in Tahta Çıkışı 163
4.1.2. I. Mustafa'nın Tahta Çıkışı 163
4.1.3. IV. Murad'ın Tahta Çıkışı 164
4.1.4. I. Bahadır Giray Han'ın Tahta Çıkışı 164
4.1.5. Sultan İbrahim'in Tahta Çıkışı 165
4.1.6. Sultan IV. Mehmed'in Tahta Çıkışı 166
4.1.7. II. Süleyman'nın Tahta Çıkışı 166
4.1.8. Sultan II. Ahmed'in Tahta Çıkışı 168
4.1.9. Sultan II. Mustafa'nın Tahta Çıkışı 169
4.2. Devlete Mensup Olanlar 172
4.2.1. Kadı Tayini 172
4.2.1.1. Abdurrahim Çelebi'nin Tayini 172
4.2.1.2. Abdurrahim Efendi'nin Oğlu'nun Tayini 172
4.2.1.3. Abdullatif Efendi'nin Tayini 172
4.2.1.4. Abdülbaki Efendi'nin Tayini 173
4.2.1.5. Ahizade Efendi'nin Tayini 173
4.2.1.6. Ali Efendi'nin Tayini 173
4.2.1.7. Arif Efendi'nin Tayini 174
4.2.1.8. Aziz Efendi'nin Tayini 174
4.2.1.9. Bahayi Mehmed Efendi'nin Tayini 175
4.2.1.10. Beyazizade Ahmed Paşa'nın Tayini 175
4.2.1.11. Bolevî Mustafa Efendi'nin Tayini 176

4.2.1.12. Bursalı Mehmet Efendi'nin Tayini 177
4.2.1.13. Çatalcalı Ali Efendi'nin Tayini 177
4.2.1.14. Ebu Said Mehmed Efendi'nin Tayini 178
4.2.1.15. Ebusuûd-zâde'nin Tayini 178
4.2.1.16. Eyüp Hayri Efendi'nin Tayini 179
4.2.1.17. Emrullah-zâde Efendi'nin Tayini 179
4.2.1.18. Feyzullah Efendi'nin Tayini 179
4.2.1.19. Ganizâde Mehmed Nadiri'nin Tayini 179
4.2.1.20. Hussam-zâde Efendi'nin Tayini 180
4.2.1.21. Hüseyin Kamil'in Tayini 180
4.2.1.22. İzzetî Mehmet Efendi'nin Tayini 180
4.2.1.23. Kadri Efendi'nin Tayini 181
4.2.1.24. Karaçelebi-zâde Mahmud Efendi'nin Tayini 181
4.2.1.25. Kebiri-zâde'nin Tayini 182
4.2.1.26. Kudsi-zâde Efendi'nin Tayini 182
4.2.1.27. Larendeli Kadri Efendi'nin Tayini 183
4.2.1.28. Mahmut Efendi'nin Tayini 183
4.2.1.29. Mehmet İsmetî Çelebi'nin Tayini 184
4.2.1.30. Mehmed Emin Efendi'nin Tayini 185
4.2.1.31. Minkari-zâde Yahya'nın Tayini 185
4.2.1.32. Mehmed Dede Efendi'nin Tayini 187
4.2.1.33. Mustafa Efendi'nin Tayini 187
4.2.1.34. Mu'id Ahmed Efendi'nin Tayini 187
4.2.1.35. Nev'î-zâde Atâyi'nin Tayini 188
4.2.1.36. Paşmakçızâde Ali Efendi'nin Tayini 188
4.2.1.37. Sa'dî-zâde Efendi'nin Tayini 189
4.2.1.38. Seyyid Mehmed Allâme Efendi'nin Tayini 189
4.2.1.39. Şa'ban Mehmed Efendi-zâde'nin Tayini 190
4.2.1.40. Şerif Efendi'nin Tayini 191
4.2.1.41. Şeyhî Efendi-zâde 'nin Tayini 191
4.2.1.42. Şeyhülislâm Yahya'nın Tayini 192
4.2.1.43. Ünsî Efendi'nin Tayini 192
4.2.2.44. Yahya Efendi'nin Tayini 192
4.2.2. Vali Tayini 193
4.2.2.1. Ahmed Paşa'nın Vali Olması 193

4.2.2.2 Abdi Paşa ’nın Vali Olması 193
4.2.2.3 Baba Hasan Paşa’nın Vali Olması 193
4.2.2.4. Mustafa Paşa ’nın Vali Olması 194
4.2.2.5.Eyüp Paşa’nın Vali Olması 195
4.2.2.6. Fehîm-i Kadîm’in Vali Olması 195
4.2.2.7. Hüseyin Paşa’nın Vali Olması 195
4.2.2.8. İsmetî Mehmet Çelebi’nin Vali Olması 196
4.2.2.9. Müfettiş Cafer Paşa’nın Tayini 196
4.2.2.10. Mehmed Paşa’nın Vali Olması 196
4.2.2.11. Tayyar Mehmed Paşa’nın Vali Oluşu 197
4.2.2.12. Diğer 197
4.2.3. Şeyhülislâm/ Müftü 198
4.2.3.1. Abdullah Efendi’nin Tayini 198
4.2.3.2. Aziz Efendi’nin Tayini 198
4.2.3.3. Bursalı Mehmet’in Tayini 199
4.2.3.4. Bolevî Mustafa Efendi ’nin Tayini 199
4.2.3.5. Cafer Mustafa Sunullah Efendi’nin Tayini 200
4.2.3.6. Çatalcalı Ali Efendi’nin Tayini 200
4.2.3.7. Ebu Said-zâde Feyzullah Efendi’nin Tayini 201
4.2.3.8. Ebu Said Mehmed Efendi’nin Tayini 202
4.2.3.9. Mehmed Emin Efendi’nin Tayini 203
4.2.3.10. Minkari-zâde Yahya Efendi’nin Tayini 204
4.2.3.11. Muharrem-zâde Efendi’nin Tayini 204
4.2.3.12. Muid Ahmed Efendi’nin Tayini 205
4.2.4. Vezir 205
4.2.4.1.Bâkî Paşa’nın Vezir Oluşu 205
4.2.4.2.Hacı Ali Paşa’nın Vezir Oluşu 205
4.2.4.3. Hafız Ahmed Paşa’nın Vezir Oluşu 206
4.2.4.4. İbşir Mustafa Paşa’nın Vezir Oluşu 206
4.2.4.5. Köprülü Mehmed Paşa’nın Tayini 207
4.2.4.6. Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa ’nın Vezir Oluşu 208
4.2.4.7. Küçük Ahmed Paşa’nın Vezir Oluşu 209
4.2.4.8. Melek Ahmed Paşa’nın Vezir Oluşu 211
4.2.4.9. Mehmet Paşa’nın Vezir Oluşu 212
4.2.4.10. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın Vezir Oluşu 213

4.2.4.11. Mustafa Paşa'nın Vezir Oluşu 213
4.2.4.12. Salih Paşa'nın Vezir Oluşu 214
4.2.4.13. Köprülü Damadı Siyavuş Ağa'nın Vezir Oluşu 214
4.2.4.14. Sofu Muhammet Paşa'nın Vezir Oluşu 215
4.2.4.15. Sarı Süleyman Paşa'nın Vezir Oluşu..... 216
4.2.4.16. Diğer 216
4.2.5. Kaptan..... 217
4.2.5.1. Musahip Mustafa Paşa'nın Tayini 217
4.2.5.2. Silahdar Mustafa Paşa'nın Tayini..... 217
4.2.5.3. Siyavuş Ağa'nın Tayini 218
4.2.5.4. Topal Mehmed Paşa'nın Tayini..... 218
4.2.6. Beylerbeyi..... 218
4.2.6.1. Hüseyin Ağa'nın Tayini 218
4.2.6.2. Diyarbakırlı Muhammed Paşa'nın Tayini 219
4.2.7. Defterdar..... 219
4.2.7.1. Ali Bey'in Tayini..... 219
4.2.7.2. Hezarpare Ahmed Paşa'nın Tayini..... 220
4.2.7.3. İbrahim'in Tayini..... 220
4.2.7.4. Mehmed Efendi'nin Tayini..... 221
4.2.7.5. Diğer 221
4.2.8. Seyyid Emîr'in Hekimbaşı Olması..... 222
4.2.9. Ağa 222
4.2.10. Kaymakam..... 223
4.2.11. Divan Kâtibi 224
4.2.11.1. Ahmed Efendi'nin Tayini 224
4.2.11.2. Rami Mehmed Paşa'nın Tayini 225
4.2.12. Hazine Amiri 225
4.2.13. Maliye Tezkirecisi 226
4.2.13.1. Boluvî-zâde'nin Tayini..... 226
4.2.13. 2. Mehmed Efendi'nin Tayini..... 229
4.2.14. Kethüda..... 229
4.2.15. Nişancı..... 230
4.2.16. Has Oda 231
4.3. Dini Zümreye Mensup Olanlar 231
4.3.1. Nakîbü'l- Eşrâf..... 231

4.3.1.1. Mehmed Ankaravî'nin Tayini 231
4.3.1.2. Mehmed Efendi'nin Tayini..... 231
4.3.1.3. Seyyid Mehmed Allâme Efendi'nin Tayini..... 232
4.3.1.4. Seyyid Osman Efendi'nin Tayini 232
4.3.1.5. Yunus Efendi'nin Tayini 232
4.3.1.6. Zirek-zâde Abrurrahman Efendi'nin Tayini..... 233
4.3.2. Şeyh 234
4.3.2.1. Ahmed Çelebi'nin Şeyh Olması 234
4.3.2.2. Abdulhalim Efendi'nin Şeyh Olması..... 234
4.3.2.3. Neşati'nin Şeyh Olması 234
4.3.2.4. Sâkıb Dede'nin Şeyh Olması..... 235
4.3.2.5. Seyit Mesut Hekimbaşı-zâde'nin Hoca Olması..... 235

BEŞİNCİ BÖLÜM
FETİHLER

5.1. Bağdat'ın Fethi 238
5.2. Belgrad'ın Fethi..... 244
5.3. Kamaniçe'nin Fethi 245
5.4. Kazak Kalesi 254
5.5. Umman Kalesi'nin Fethi 255
5.6. Sakız Adası'nın Fethi 256
5.7. Revan'ın Fethi 257
5.8. Azak'ın Fethi..... 260
5.9. Girit'in Fethi..... 261
5.10. Çehrin'in Fethi 263
5.11. Kandiye Kalesi'nin Fethi 264
5.12. Ustargon/ Estergon'nun Fethi 268
5.13. Vişagrad'ın Fethi..... 269
5.14. Kurna'nın Fethi 269
5.15. Basra'nın Fethi 272
5.16. Hanya'nın Fethi..... 275
5.17. Hotin'in Fethi 275
5.18. Yanova'nın Fethi..... 276
5.19. Macar'ın Fethi 278
5.20. Lehistan'ın Fethi 278

5.21. Uyvar'ın Fethi 279
5.22. Yeni Kale'nin Fethi 281
5.23. Zenta Muharebesi 281
5.24. Varat'ın Fethi 282

ALTINCI BÖLÜM
DOĞUMLAR

6.1. Padişahların Doğumu 289
6.1.1. IV. Mehmed'in Doğumu 289
6.1.2. Sultan II. Mustafa'nın Doğumu 290
6.1.3. Sultan III. Ahmed'in Doğumu 291
6.1.4. Sultan I. Mahmud'un Doğumu 293
6.2. Şehzadelerin Doğumu 293
6.2.1. Sultan I. Ahmed'in Şehzadesi 293
6.2.2. Sultan IV. Murad'ın Şehzadelerinin Doğumu 293
6.2.3. Sultan II. Ahmed'in Şehzadeleri 294
6.2.4. Sultan II. Mustafa'nın Şehzadesinin Doğumu 296
6.2.5. IV. Murad'ın Doğumu 296
6.3. Hatice Sultan'ın Doğumu 296
6.4. Devlete Mensup Olanlar ve Bunların Yakını Kimselerin Doğumu 297
6.4.1. Müftü Arif Mehmed'in Doğumu 297
6.4.2. Ebu Sait Efendi'nin Oğlunun Doğumu 298
6.4.3. Vezir Amcazâde Hüseyin Paşa'nın Oğlunun Doğumu 298
6.4.4. Çavuşzâde Mehmed Paşa'nın Yeğeninin Doğumu 299
6.4.5. Musahip Paşa'nın Oğlunun Doğumu 299
6.4.6. Mustafa Bey'in Oğlunun Doğumu 300
6.4.7. Mahmud Efendi'nin Oğlunun Doğumu 300
6.4.8. Ahmet Paşa'nın Oğlunun Doğumu 301
6.4.9. Şaban Mehmed'in Oğlunun Doğumu 301
6.4.10. Yeşilli Mehemmed Efendi-zâde'nin Doğumu 301
6.4.11. Vekil Kasım Ağa'nın Torununun Doğumu 302
6.5. Şairler ve Bunların Yakını Kimselerin Doğumu 302
6.5.1. Birrî Mehmed Dede'nin Oğlunun Doğumu 302

6.5.2. Edirneli Ahmed Rüşdî/ Sahhaf Rüşdî'nin Oğlunun Doğumu 303
6.5.3. Siyâhî Dede'nin Oğlunun Doğumu 303
6.5.4. Yüsrî'nin Doğumu 304
6.5.5. Nev'î-zâde Atâyi'nin Oğlunun Doğumu 304
6.5.6. Kâmî'nin Oğlunun Doğumu 305
6.5.7. Ahmed Nâmî'nin Oğlunun Doğumu 305
6.5.8. Nâi'li'nin Oğlunun Doğumu 305
6.5.9. Sâkıb Dede'nin Kızının Doğumu 306
6.6. Şeyh Muhammed Muhlis'in Doğumu 306
6.7. Diğer Kişilerin Doğumları 307

YEDİNCİ BÖLÜM
ÖLÜMLER

7.1. Vefat 313
7.1.1. Sultan IV. Murad'ın Vefatı 313
7.1.2. IV. Mehmed Giray Han'ın Vefatı 313
7.1.3. Sultan IV. Mehmet'in Vefatı 314
7.1.4. Mahmûd Giray Han'ın Vefatı 315
7.1.5. Vezir Bayram Paşa'nın Vefatı 315
7.1.6. Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın Vefatı 316
7.1.7. Rami Paşa'nın Yeğeninin Vefatı 316
7.1.8. Şeyhülislâm Esîri Mehmed Efendi'nin Vefatı 317
7.1.9. Şeyhülislam Minkârî-zâde Yahya Efendi'nin Vefatı . 317
7.1.10. Ruznameci İbrahim Efendi'nin Vefatı 317
7.1.11. Kâtip Ahmed Kâtû'nün Vefatı 318
7.1.12. Divan Kâtibinin Kullarının Vefatı 318
7.1.13. Kâtip İbrahim Efendi'nin Vefatı 318
7.1.14. Kâtip Meylî Efendi'nin Vefatı 319
7.1.15. Kâtip Mustafa Çelebi'nin Vefatı 319
7.1.16. Reisül-küttâp Sarı Abdullah'ın Vefatı 320
7.1.17. Kaptan Koca Musa Paşa'nın Vefatı 320
7.1.18. Komutan Mehmed Bey'in Vefatı 321
7.1.19. Komutan Kaplan Mustafa Paşa'nın Vefatı 321

7.1.20. Niğdeli Murad Paşa'nın Vefatı 322
7.1.21. Bir Paşanın Vefatı 323
7.1.22. Kethüda İmad Efendi'nin Vefatı 323
7.1.23. Kethüda Ali Ağa'nın Vefatı 323
7.1.24. Kethüda Hacı İbrahim'in Vefatı 324
7.1.25. Kapıcılar Başı Mustafa Ağa'nın Vefatı 324
7.1.26. Şeyhülislam Ali Efendi'nin Vefatı 324
7.1.27. Mühürdar İsmail Ağa'nın Vefatı 325
7.1.28. Musahip Salih Bey'in Vefatı 325
7.1.29. Müderris Ebû Bekir Efendi'nin Vefatı 325
7.1.30. Müderris Gökçe Efendi'nin Vefatı 326
7.1.31. Kazasker İbrahim Efendi'nin Vefatı 326
7.1.32. Kazasker Fındık Mustafa Efendi'nin Vefatı 326
7.1.33. Külhani Mehmed Dede'nin Vefatı 327
7.1.34. Kalemtıraş Aziz Çelebi'nin Vefatı 327
7.1.35. Burunsuz Mevlevî'nin Vefatı 327
7.1.36. Derviş Kudsi Adında Birisinin Vefatı 328
7.1.37. Derviş İbrahim-i Gülşenî'nin Vefatı 328
7.1.38. Güzelhisari Hoca-zâde Çelebi'nin Vefatı 328
7.1.39. Safâyî Dede'nin Vefatı 329
7.1.40. Seyyid Alaattin Efendi'nin Vefatı 329
7.1.41. Simkeş Hasan Efendi'nin Vefatı 330
7.1.42. Sükûnı Mehmed Efendi'nin Vefatı 330
7.1.43. Şeyh Abdullah Efendi'nin Vefatı 331
7.1.44. Şeyh Ali Gülşenî'nin Vefatı 332
7.1.45. Şeyh Alaaddin Efendi'nin Vefatı 333
7.1.46. Şeyh Divitçi-zâde Mehmed Efendi'nin Vefatı 333
7.1.47. Şeyh Gafurî Mahmud Efendi'nin Vefatı 334
7.1.48. Şeyh Gavsî Ahmed Dede'nin Vefatı 335
7.1.49. Şeyh İbrahim Efendi'nin Vefatı 335
7.1.50. Şeyh Muslihiddin Efendi'nin Vefatı 335
7.1.51. Şeyh Velüyiddin Efendi'nin Vefatı 336
7.1.52. Şeker İmâm'ın Vefatı 336
7.1.53. Pir Ethem Çelebi'nin Vefatı 336
7.1.54. Pir Muhammed Çelebi'nin Vefatı 337

7.1.55. Vaiz Molla Çelebi'nin Vefatı 337
7.1.56. Ayşi'nin Vefatı 338
7.1.57. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Vefatı 338
7.1.58. Azmizâde Haletî'nin Oğlunun Vefatı 339
7.1.59. Bursalı Tâlib'in Yakınlarının Vefatı 339
7.1.60. Bosnalı Alaeddin Sabit'in Oğlunun Vefatı 340
7.1.61. Cennet Efendi'nin Vefatı 341
7.1.62. Edirneli Ahmed Rüşdî/ Sahhâf Rüşdî'nin Ailesinin Vefatı 341
7.1.63. Faizi Kâf-zâde Abdülhay'ın Vefatı 342
7.1.64. Fasîh Ahmed Dede'nin Ailesi 343
7.1.65. Feridun Ali Şir Efendi'nin Vefatı 343
7.1.66. Fevzî'nin Ailesinin Vefatı 343
7.1.67. Feyzî'nin Vefatı 345
7.1.68. Haylî Bey'in Vefatı 345
7.1.69. İzzeti Efendi'nin Vefatı 345
7.1.70. Mezâkî Süleyman Efendî'nin Vefatı 346
7.1.71. Nâbî'nin Kuzeni'nin Vefatı 346
7.1.72. Nâilî-i Kâdim'in Vefatı 347
7.1.73. Nedim-i Kâdim'in Vefatı 347
7.1.74. Neşâtî'nin Vefatı 348
7.1.75. Nev'î Yahyâ Efendi'nin Vefatı 349
7.1.76. Niyâzî Mısrî'nin Vefatı 350
7.1.77. Ümmi Sinan-zâde'nin Vefatı 350
7.1.78. Râmî'nin Yakınlarının Vefatı 350
7.1.79. Saçlı İbrahim Efendi'nin Vefatı 351
7.1.80. Sâkıb Dede'nin Eşinin Vefatı 351
7.1.81. Sami Çelebi'nin Vefatı 352
7.1.82. Şehrî'nin Oğlunun Vefatı 352
7.1.83. Tıflî Ahmed Çelebî'nin Vefatı 353
7.1.84. Vahyî'nin Oğullarının Vefatı 353
7.1.85. Veysi Efendi'nin Vefatı 354
7.1.86. Fehmi Efendi'nin Vefatı 354
7.1.87. Hafız Sütçü-zâde İsa Efendi'nin Vefatı 354
7.1.88. İmam Mehmet Efendi'nin Vefatı 355

7.1.89. Mahmud Çelebi'nin Vefatı 355
7.1.90. Murad Ağa'nın Vefatı 356
7.1.91. Nimetî Çelebi'nin Vefatı 356
7.1.92. Su Yolcu-zâde El-hattât'ın Vefatı 357
7.1.93. Diğer Kişilerin Vefatları 357
7.2. Katledilme 367
7.2.1. Abaza Hasan'nın Katli 367
7.2.2. Gümüş Ayaklı'nın Katli 368
7.2.3. Emîr Güneoğlu Tahmasb-Kulu Hân'ın Katli 368
7.2.4. Genç Osman (II. Osman)'ın Katli 369
7.2.5. Musa Çelebi'nin Katli 370
7.2.6. Diğer Kişilerin Katli 371

SEKİZİNCİ BÖLÜM
İDMANLAR/ YARIŞLAR

8.1. Ok Atışları 379
8.1.1. Sultan I. Ahmed 379
8.1.2. Sultan IV. Murad'ın Ok Atması 379
8.1.3. Sultan İbrahim'in Ok Atması 380
8.1.4. IV. Mehmet'in Ok Atması 381
8.1.5. Musahip Mustafa Paşa 383
8.1.6. Çerkez Mehmed Ali Paşa 383
8.2. Cirit Atışı 384
8.3. Tüfek Atışı 387
8.4. Topuz Atışı 388

DOKUZUNCU BÖLÜM
ESERLER

9.1. Behçeti Hüseyin Efendi'nin Kitabı 392
9.2. Cevrî'nin Eserleri 393
9.3. Abdullah Efendi'nin Eserleri 396
9.4. Okçuzade Mehmet Şahi'nin Eseri 398
9.5. Fasîh Ahmed Dede'nin Divan Tertibi 399
9.6. Ahmed Nâmî'nin Divan Tertibi 399

9.7. Mehmed Riyâzî'nin Eseri 400
9.8 Nâbî' nin Eseri 400
9.9. Şu'ûrî'nin Eseri 400
9.10. Diğer Kişilerin Eseri 401

ONUNCU BÖLÜM

SEFER

10.1. Haylî Efendi'nin Hacca Gitmesi 404
10.2. Selim Giray Han'ın Hacca Gitmesi 404
10.3. Derviş Efendi'nin Hacca Gitmesi 405
10.4. Murat Paşa'nın Hacca Gitmesi 406
10.5. Diğer 406

ON BİRİNCİ BÖLÜM

SAKAL

11.1. Sultan IV. Mehmed'in Sakalı 407
11.2. Sultan Selim'in Sakalı 407
11.3. Musahip Mustafa Paşa'nın Sakalı 407
11.4. Edirneli Ahmed Rüşdî'nin Oğlu'nun Sakalının Çıkması 408
11.5. Fevzî'nin Sakal Bırakması 409
11.6. Rehâyî'nin Sakal Bırakması 411
11.7. Diğer Kişilerin Sakalının Çıkması 412

ON İKİNCİ BÖLÜM

DİĞER TARİH DÜŞÜRMELER

12.1. Doğa Olayları 416
12.1.1. Denizin Donması 416
12.1.2. Depremler 417
12.2. İsyanlar 418
12.2.1. Celali İsyanları 418
12.2.2. Abaza Paşa Ayaklanması 420
12.3. Yangın 421
12.4. Yasaklar 422
12.5. Hat Yazımı 423
12.6. Övgü 423

12.7. Hediye 424
12.8. Para Basımı 425
12.9. Toplantı 425
12.10. Kayık Yapımı 426
12.11. IV. Mehmed'in Mahmut Ağa'nın Evine Ziyaret Etmesi 426
SONUÇ VE ÖNERİLER 428
KAYNAKÇA 437

TABLOLAR ve GRAFİKLER LİSTESİ

Tablo 1: Ebced Harflerinin Sayı Değerlerinin Gösterimi
Tablo 2: Yapıların Mevkilere Göre Dağılımı
Tablo 3: Yapıların Mevkilere Göre Dağılımı 2
Tablo 4: Kasırlar
Tablo 5: Çeşmeler
Tablo 6: XVII. Yüzyıl Mimari Yapılar Tablosu
Tablo 7: Onarımı Yapılan Mimari Yapıların Sayısal Dağılımı
Tablo 8: Onarımı Yapılan Mimari Yapılar
Tablo 9: Yapılan Fetihlere Düşürülen Toplam Tarihler
Tablo 10: Fethedilen Yerler
Tablo 11: XVII. Yüzyıl İdmanları
Tablo 12: XVII. Yüzyıl Eserleri
Grafik 1: Evliliklerin Mevkiye Göre Dağılımı
Grafik 2: Sünnet Düğünleri
Grafik 3: Mimari Yapılar
Grafik 4: Tayinlere Düşürülen Tarihlerin Çokluğu
Grafik 5: Doğumlara Düşürülen Tarihlerin Kişilere Göre Dağılımı
Grafik 6: Vefat Eden Kişilerin Oransal Dağılımı
Grafik 7: İdmanların Oransal Dağılımı

KISALTMALAR

C.	**:**	Cilt
G.	**:**	Gazel
H.	**:**	Hicri
K.	**:**	Kaside
k.	**:**	Kıta
M.	**:**	Miladi
s.	**:**	Sayfa
S.	**:**	Sayı
T.	**:**	Tarih
vb.	**:**	Ve benzeri

GİRİŞ

Tarih, bir olayın meydana geldiği zamanı belirten gün, ay ve yıldır. Başka bir ifadeyle tarih, geçmişin izlerini günümüze aktaran olgudur. İnsanlar yazının icadından itibaren bizlere geçmişi ve yaşadıkları dönemle ilgili bilgileri aktarmışlardır. Bu aktarımları yapanlardan biri de şairlerdir. Şairler yeri geldiğinde şiirlerinde, yaşadıkları döneme dair doğrudan ya da dolaylı birtakım bilgiler vererek aktarımda bulunmuşlardır. Bu aktarımı yaparken şairlerin temel müracaat kaynakları tarih manzumeleridir. Klasik Türk Edebiyatı'nda ebcete dayalı bir tarih düşürme vardır.

Bu geleneğin nasıl ortaya çıktığına dair elimizde kesin bir bilgi yoktur. Geleneğin amacı; devrin önemli olaylarına "ebced sistemi" sayesinde şifreleme yaparak tarih düşürmektir. Bu sayede düşürülen tarihler, yaşanılan dönem hakkında bizlere dikkate değer bilgileri vermiştir. Şairlerin ebced hesabıyla yazmış olduğu şiirlerde; Osmanlı döneminden günümüze kalan cami, köprü, kabir, kasır, çeşme vb. yapıların yapım yılları ve yerlerine dair bilgiler yer almıştır.

"Tarih düşürme, bir olayın meydana geldiği hicrî-kamerî yılı, ebced hesabına vurup kelime, tamlama ve beyit olarak söylemektir. Bu gelenek, İslâm kültürünün etkisiyle Arap harflerini alan İranlılar'dan Türkler'e, Türkler'den de Araplar'a geçmiştir. Fars kültüründe tarih manzumelerine "mâdde-i târîh" ya da kısaca "târîh", tarih düşürmeye de "mâdde-i târîh-sâzî, târîh goften, târîh nüvîşten"; Türkler'de "tarih düşürme, tarih yazma, tarih söyleme" denilmiş, Araplar'da ise buna "târîhun şi'rî, târîhun harfî" adı verilmiştir" (Karabey, 1984: 80-82). Tarih düşürmenin temeli olan "ebced" kelimesi ise eski alfabeye verilen bir isimdir. Ebced, Arap alfabesindeki harflerin kolaylıkla ezberlenebilmesini sağlayan sekiz manasız kelimelerin ilkidir. Bu formülde yer alan diğer kelimeler; hevvez, huttî, kelemen, sa'fas karaşet, sehaz, zazağdır. Ebced kelimelerinin her harfi bir rakama denk gelmektedir. Bu sayılardan yararlanılarak da çeşitli işlemler yapılmaktadır. Yapılan bu işlemlere de "Ebced Hesabı" denmiştir (Yakıt, 2017: 26-51). Bir rivayete göre de Hz. Ali ve İbn Abbas'a dayanılarak her kelimenin Hz. Âdem'in cennetten ayrılışı ile tövbesi arasında geçen sürenin çeşitli safhalarını ifade ettiği öne sürülmekte, bir başka rivayette ise ilk altı kelimede yer alan harflerden her birinin esmâ-i hüsnânın birine karşılık olduğu, yani ilk altı kelimenin Allah Teâlâ'nın çeşitli güzel isimlerinin ilk harflerinin bir araya getirilmesiyle meydana çıkarıldığı iddia edilmektedir (Uzun, 1994: 68-70).

Tarih düşürme geleneği, neredeyse karşımıza çıkan her kitabede ve divanda yer almıştır. Tarih düşürmenin ilk örneği, Bayezid Bestamî' nin vefatına düşürülen "Vâsılu'l- Bekâ" terkibinde bulunmuştur. Daha sonrasında bu gelenek İstanbul'un fethiyle birlikte hızlanmıştır (Yakıt, 2017: 165). Aşağıda yer alan tabloda, ebcete dayalı tarih düşürme sisteminin sayı değerleri verilmiştir:

Tablo 1:

Ebced Harflerinin Sayı Değerlerinin Gösterimi

<table>
<tr><th>Hutti</th><th>Hevvez</th><th>Ebced</th></tr>
<tr><td>ح ط ی
10 9 8</td><td>ه و ز
7 6 5</td><td>ا ب ج د
4 3 2 1</td></tr>
<tr><th colspan="2">Sâ'fas</th><th>Kelemen</th></tr>
<tr><td colspan="2">س ف ع ص
90 80 70 60</td><td>ك ل م ن
50 40 30 20</td></tr>
<tr><th>Dazzağ</th><th>Sehhaz</th><th>Kareşet</th></tr>
<tr><td>ض ظ غ
800 900 1000</td><td>ث خ ذ
500 600 700</td><td>ق ر ش ت
100 200 300 400</td></tr>
</table>

Ebced tertibinde sıralanan harflerin oluşturduğu kelimelerin ilk üçü birler (âhâd: 1-10), ortadaki ikisi onlar (aşerât: 20-90) ve son üçü de yüzler (miât: 100-1000) basamağında bulunan rakamları gruplandırır (Uzun, 1994: 68-70). Tarih düşürmeler hesaplanma türü bakımından üç gruba ayrılmıştır:

A. Söyleniş Bakımından Tarih Düşürmeler

Lafzan tarih: Ebced hesabının kullanılmadığı, yılın rakamla değil sözle zikredildiği tarihtir. Buna "düz tarih" adı da verilir. Cem'i, Mehmed Allame Efendi'nin Galata kadısı olmasına lafzen tarih düşürmüştür:

Galata hâkimi oldı ey dil
Bin otuz altıda ol şâh-ı kerem
[H. 1036/ M. 1626]

Mânen tarih: Söylenmek istenen yılın ebced hesabına göre harflerin sayı değerlerinden çıkarılan tarihtir ve zor söylenmesine rağmen en sık kullanılan tarih düşürme biçimidir. Cevrî, Sultan IV. Murad'ın şehzadelerinin doğumuna mânen tarih düşürmüştür:

Oldı târîh-i velâdetleri Cevrî bu du'â
Yâ ilâhî ola şeh-zâdelerün 'ömri tavîl

[H. 1046/ M. 1636]

Lafzan ve mânen tarih: Söylenmek istenen yılı hem sözle hem de harflerinin sayı değerleriyle ifade eden tarihtir. Siyâhî Dede, Firarî Hüseyin Paşa'nın yaptığı çeşmeye lafzen ve manen tarih düşürmüştür:

Didi hâtif Siyâhî lafzen ü ma'nen ana târîh
Akıtdı çünkü bin yüz yedide bu çeşme-i cânı

[H. 1107/ M. 1695-96]

B. Hesaplanması Bakımından Tarih Düşürmeler

Tam tarih: Hesaplandığında söylenmek istenen yılın tam olarak çıktığı tarih olup en güç söylenen ve en makbul sayılan tarih çeşididir. Nâlî, Kethüda Süleyman Çeşmesi'nin yapımına tam tarih düşürmüştür:

Oldı Nâlî çeşmeye târîh-i tâm
Ab-ı sâfî çeşme-i 'aynü'ş-şifâ

[H. 1085/ M. 1674-75]

Ta'miyeli Tarih: Tarih mısraındaki harflerin sayıca toplamının söylenmek istenen tarihi karşılamadığı durumlarda ekleme veya çıkarma şeklinde bir hesap yapılması gereğinin bir önceki mısrada söylendiği tarihtir. Bu türde bazı kelime oyunlarıyla bir sayı veya bu sayının karşılığı olan bir harf, kelime yahut tamlamanın tarih mısraından çıkarılması ya da eklenmesi suretiyle yılı gösteren sayı tamamlanır. Tarih mısraındaki eksik veya fazla sayı bir muamma, bir bilmece özelliği taşıdığından bu türe "ta'miyeli tarih" denmiştir. Şu'urî, Beyâzî-zâde Ahmed Efendi'nin kadı olmasına ta'miyeli tarih düşürmüştür:

30/16 Sâl-i târîhin su'âl itdüm bu dem endîşe
Ta'miyile vâkı' olup kalbe olup müncelî

30/17 Çıkdı hep fikr eyleyüp ehl-i semin târîhin
Didiler: Ahmed Efendi oldı Sadr-ı Rûmili

[H. 1091/ M. 1680-81]

Dütâ Tarih: Mısra harflerinin söylenmek istenen yılın iki katını verdiği tarihtir. Dütâ tarihlerin en çok beğenileni, tarih mısraı iki bölüme ayrıldığında her bölümün ayrı ayrı istenen tarihi gösterdiği şekildir. Bu aynı zamanda en zor söylenen, dolayısıyla en başarılı sayılan tarih çeşididir. Tez için incelenen divanlarda bu tarih düşürmeye ait örnek bulunmamıştır.

C. Harflerin Kullanılışı Bakımından Tarih Düşürmeler

Mevcut bütün harflerle söylenenler: Bu tür tarihlerde noktalı olup olmadığına bakılmaksızın bütün harfler hesaba katılır. Nâmî, Murad Paşa'nın yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür:

21/6 Başka her bir mısra'ı vü nokta-dâr u bî-nukât
Birbiriyle hem-hisâb u başka başka hem tamâm

21/7 Dil-nişîn zîbâ havâsı tarh-ı 'âlî suffede
Dil-keş ü a'lâ dil-ârâ Nâmî zîbende-makâm
[H. 1058/ M. 1648]

Mu'cem tarih: Manzumede yalnız noktalı harflerin hesap edilmesiyle söylenen tarihtir. Dürrî, I. Bahadır Giray Han'ın tahta çıkışına noktalı harflerle tarih düşürmüştür:

3/8 Lügaz û maʿni didüm nisbete târîh içün
Mukattaʿanun noktalı harfini ey Dürrî say

3/9 Şehr-i muharremde kim sâl idi pek korkaydı
Geçdi Kırım mülküne şâh-ı Bahadır Girây
[H. 1041/ M. 1637-38]

Mühmel Tarih: Yalnız noktasız harflerin hesap edilmesiyle söylenen tarihtir. Bu tür tarihe "bî-nukat, bî-cevher, sâde tarih" de denilir. İncelemesini yaptığımız divanlarda bu tarz tarih düşürmeye rastlanmamıştır.

Mu'cem ve Mühmel Tarih: Tarih mısraı veya beytindeki noktalı ve noktasız harflerin ayrı ayrı sayı değerleri toplamının aynı yılı göstermesi şeklinde düzenlenen tarihtir. (Karabey, 1984). Cevrî, Hussâm-zâde Efendi'nin Anadolu' ya kazasker olmasına mu'cem ve mühmel şekilde tarih düşürmüştür:

50/15 Hussâm-zâde Efendi Anatolı sadrın

Müşerref eyledi virdi bu şân-ı a‘lâyı

Menkûta sene 1055; gayr-i menkûta sene 1055

[H. 1055/ M. 1645-46]

Klasik Türk şairleri, ebced sistemini esas alarak her yüzyılda tarih düşürmüşlerdir. Bu hususta XVII. yüzyıla bakıldığında da şairlerin, dönemin mimari yapıların yapılışına, tahta çıkışlara, evlenme ve ölüm gibi durumlara tarih düşürdükleri görülmektedir. Çalışmada, XVII. yüzyıl divan sahibi şairlerin divanları esas alınarak tarih manzumeleri tespit edilmiş; tarih manzumelerinin edebî değeri değil, biyografik ve tarihî değerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Klasik Türk edebiyatında şairlerin divanları esas alınarak onların yazmış oldukları tarih manzumeleri üzerine yapılmış çalışmalara rastlanmaktadır. Bunlardan biri İsmail Yakıt'ın "Şair Nâbî'nin Tarih Düşürme Sanatındaki Yeri" adlı makalesidir. Yakıt bu çalışmasında, *Nâbî Dîvânı*'nda yer alan 155 tarih manzumesini incelemiş ve bunları konularına göre örnekler vererek metin aktarma şeklinde yazmıştır. Şener Demirel, "Antepli Aynî Divanı'ndaki Tarih Manzumeleri" adlı makalesinde Aynî'nin, manzumelerinde tarih düşürdüğü yılları kronolojik olarak vermiş, divanda tarih düşürülen konuların sıklıklarını tablolarda sunmuştur. Rıdvan Canım, bu konuyla alakalı olarak "Klâsik Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Sanatı ve Bir Ebced Ustası: Adanalı Sürûrî" adlı makaleyi yazmıştır. Makalede tarih düşürme geleneği, Sürûrî'nin mizahı ve Sürûrî'nin manzumelerindeki tarih düşürme çeşitleri üzerinde durulmuştur. Talip Çukurlu ve Mesut Bayram Düzenli, "Fâzıl Divanı'ndaki Tarih Manzumeleri Üzerine Bir İnceleme" adlı makalelerinde; *Fâzıl Divanı*'nda yer alan 164 tarih manzumesi beyit sayılarına göre sınıflandırılmış, tarih düşürülen manzumeler konuları ve türlerine göre ayrılarak kısa bir metin aktarma şeklinde verilmiştir. Kürşad Şamil Şahin'in "Fârisî'nin Ravza-i Alî Adlı Eserindeki Tarih Manzumeleri" adlı makalesinde, Fârisî'nin 23 tarih manzumesi incelenmiş, Osmanlı'nın 1713-1716 yıllarındaki olaylarına değinilmiştir.

Konuyla alakalı yapılmış tezler arasında Kübra İnal Öntürk'ün "Şeyhülislâm Yahya, Şeyhülislâm Esad ve Şeyhülislâm İshak Divanlarında Tarih Manzumeleri" adlı çalışması yer almıştır. Öntürk bu çalışmasında, şairlerin tarih manzumelerini; konularına, beyit sayılarına ve vezin şekillerine göre sınıflandırmıştır. Konuyla alakalı bir başka çalışma ise Emine Temel'in "Nâbî'nin Tarih Manzumeleri" adlı çalışmasıdır. Emine Temel, tarih manzumelerinde yer alan tarih beytini, dil içi çeviriler yaparak

aktarmıştır. Temel'in yaptığı çalışmada, tarih manzumelerinden alınan bilgiler metne aktarılmış olsa da yalnızca tarih beyitlerine yer verilmiştir. Bilgilerin geçtiği beyitler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Yine konuyla alakalı Aliye Deniz Şamer'in, "18. Yüzyıl Tarih Manzumelerinde Toplumsal Yaşam" adlı çalışmasında, tarih düşürmeler konularına göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada yalnızca tarih manzumelerinin tarih beyitleri referans alınmıştır. Ziya Bağrıaçık, "Dürrî ve Dîvanındaki Tarih Manzumeleri" adlı çalışmasında; tarih manzumelerini kronolojik sırayla dolaylı metin aktarım yoluyla değerlendirmiş, sonrasında divanda yer alan tarih manzumelerine yer vermiştir. Konuyla alakalı bir başka çalışma da Nilay Yavuz'a aittir. Yavuz, "XVII. Yüzyıl Tarih Manzumelerinde Sosyal Yaşam" adlı çalışmayı hazırlamıştır. Söz konusu çalışmada incelemeye tâbi tutulan divanlar başta olmak üzere, çalışmaya dâhil edilen tarih manzumeleri de birbirinden farklılık göstermektedir. Yavuz'un yapmış olduğu çalışmada, 18. yüzyılı kapsayan beyitler de yer almıştır. Bizim çalışmamızda yalnızca 17. yüzyıla ait tarih beyitleri yer almaktadır. Çalışmamızda tarih beyitlerinin yanında, manzumelerde yer alan biyografik bilginin geçtiği beyitler de çalışmaya dâhil edilmiştir.

Biz bu çalışmaları da dikkate alarak XVII. yüzyıl tarih manzumelerini değerlendirip konuyla alakalı çalışmamızı hazırladık. Bu çalışma, yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak tarihî ve biyografik bir mahiyettedir. Çalışmada, tarih manzumelerinden hareketle Osmanlı'nın sosyal yaşamı da dâhil olmak üzere, mimari yapısı, gelenekleri ve tarihi hakkında önemli veriler elde edilmiştir. Devrin bilinmeyen şehzadeleri, yapıları, yerleri, olayları şiirlerde incelenmiş, kaynaklardan tarihleri tespit edilip gereken açıklamalarla bilgiler desteklenmiştir.

Çalışmamız XVII. yüzyıl klasik şairlerinin divanlarıyla sınırlandırılmıştır. Konuyla alakalı yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler, bildiriler ve ilgili yazılardan faydalanılmıştır. Toplamda 105 divan taranmış, bunlar içinden 70 divanda tarih manzumesi tespit edilmiştir. Tespit edilen tarih manzumeleri 12 ana bölümde toplanmıştır. Ana bölümler kendi aralarında gruplara ayrılmış, sistematik bir şekilde sınıflandırılmıştır. Her bölümün sonunda bölümle alakalı genel değerlendirme yapılmıştır. XVII. yüzyılda yaşanmış olan; olaylar, tarihler ve şahıslar tablo ve grafiklerle gösterilmiştir.[1] Çalışmamızda referans aldığımız XVII. yüzyıl divan şairleri şunlardır:

[1] Tablolarda yer alan, köşeli parantez "[]" içindeki bilgiler kaynaklardan elde edinilen bilgilerdir.

Ahmed Nâmî, Ahmed Yârî, Âsım, Ayıntablı Hafız Abdülmecidzâde, Azmizâde Hâletî, Bahtî, Behçeti Hüseyin Efendi, Birrî Mehmet Dede, Bosnalı Alaeddin Sabit, Bosnalı Asım, Bursalı Tâlib, Cem'î, Cemaleddin Mahmud Hulvî, Cevrî, Diyarbakırlı Mali, Edirneli Ahmed Rüşdî, Fasîh Ahmed Dede, Fazlî, Fehîm-i Kadîm, Fenâyî, Fevzî, Filibeli Vecdî, Gümülcineli Dürrî, Hâfız Ahmed Paşa, Hikmetî, Medhî, Îsmetî, Gani-zâde Nâdirî, Kadı Şefi'i, Kâmî, Kutup (Seyyid) Osman Mezâkî, Mustafa Nehcî Dede, Nâ'ilî-i Kadîm, Nâbî, Nâcî Ahmed Dede, Nâlî, Nazîf, Nâzikî, Nef'î, Neşâtî Ahmed Dede, Nev'i-zâde Atayî, Neylî, Nişancı Abdurrahman Abdî, Râmî, Rehâyi, Sa'dî, Sâbir Pârsâ, Sahhâf Rüşdî, Sâkıb Dede, Sehmî, Seyyid Nakib-zâde Ni'met, Sıdkî Paşa, Siyâhî Dede, Sükkerî, Şehri, Şeyhî Mehmed Efendi, Şeyhülislâm Bahâyî, Şeyhülislâm Yahyâ, Şinâsî, Şu'ûrî Hasan Efendi, Tâlib Ahmed Bosnavî, Tıybî, Üskürdarlı Sırrî, Va'di, Vahyî, Vecdi, Verdî Kâsım, Vişne-zâde İzzetî' dir. Çalışma içinde hesaplamaları yanlış olan tarihler yeniden hesaplanmıştır. Çeviri yazımları hatalı olan beyitler anlamına uygun şekilde düzenlenip yeniden yazılmıştır. Tezin sonuç kısmında bu verilerden hareketle genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜĞÜNLER

XVII. yüzyıl tarih düşürmelerinde; defterdarların evlilikleri, padişahların ve şehzadelerin sünnet düğünleri yer almıştır. Bu tarih düşürmelerde Osmanlı geleneğine dair bilgiler yer edinmiştir.

1.1. Evlilik

1.1.1. Defterdar Abdi Bey'in Evliliği

Fevzî, Gülhisarlı Mustafa Paşa'nın oğlu Abdi Bey'in evlenmesine tarih düşürmüştür. Şair, iki dünyanın şerefli imamının bu nikâhı kıydığını; kucak kucağa sarılan çiftin iki güneş gibi olduğunu söylemiştir. Şair, şiirinin beşinci beytinde şüphesiz o gecenin Kadir Gecesi olduğunu yazmıştır. Abdi Bey, 1661-62'de evlenmiştir.

Güzelhisârî Mustafâ Paşa-zâde 'Abdî Beyün Sûr-ı Te'ehhülüne Târîhdür

13/2 Var ise te'ehhül ideyor 'Abdî Beyün
Ol eşref-i etbâ'-ı imâmü'ş-şarkeyn

13/4 Âgûş-be-âgûş olıcak iki güzel
Sarmaşdı biribirine gûyâ şemseyn

13/5 Bî-şübhe meğer leyle-i kadr idi o şeb
Kim şekl-i mücessemde görindi nûreyn

13/7 Sûrına didi Fevzî gam-keş târîh
Gel şad olunuz k'oldı kırânü's-sa'deyn
[H. 1072/ M.1661-62] (Çöplüoğlu, 2006: 112)

1.1.2. Defterdar Cafer Bey'in Evliliği

Ahmed Nâmî, Cafer Bey adlı defterdar olan birisinin düğününe tarih düşürmüştür. Cafer Bey, 1646'da evlenmiştir.

Ca'fer Begün Sûrında Dinilmişdür

18/1 Sûr-ı mîrzâlarına hazret-i defterdârun
Nâmî dîvânçe-i hâtırdan idince fâli

18/2 Geldi bu mısra'-ı ferhunde vü düşdi târîh
Hak mübârek ide sûr-ı dü-murâd ikbâli
[H. 1056/ M. 1646] (Yenikale, 2017: 302)

1.1.3. Defterdar Mehmed'in Evliliği

Şu'ûrî Hasan Efendi, Rum ilinde önceden defterdar olan, Ali Paşazade Mehmed'in düğününe tarih düşürmüştür. Nüsha rutubetli olduğu için bazı kısımlar okunamamıştır. Mehmed'in babası Ali Paşa da zamanın defterdarlarındandır. Şair, şiirinin ilk beytinde Mehmed Bey'in babasının miras defteriyle defterdar olduğunu söylemiştir. Şair, defterdar Mehmet Bey'e: "Bendeniz kulunuza gözünüzün yan bakışıyla baksanız ne olur!" diyerek serzenişte bulunmuştur. Şair devlete ve memduha sürekli dualarda bulunmuştur. Defterdarın kerem edip şairin elinden tutmasını rica etmiştir. Çünkü Mehmed Bey'in kapısından başka gidecek yeri yoktur. Şairin kara bahtı, gözyaşı ümitlerini gönül aynasından gösterememiştir. Şair, amaçtan gayrısını geriye koyup daha fazla rahatsızlık etmemesi gerektiğini söylemiştir. Asıl maksada gelerek bu kutlu düğünün mübarek olmasını dilemiştir. Ali Paşazade Mehmed Bey, 1675-76'da evlenmiştir.

Târîh Berây-ı Sûr-Defter-dâr-ı Şıkk-ı Evvel Mehemmed 'Alî Pâşâ-zâde Eş-Şehîr Be-Defter-dâr-ı Esbak

13/8 Devlet-i 'Âlî'de mîrâs-ı pederle defterî
Oldı dîvân-ı felek tarh içre mümtâz-ı sivâh

13/14 Sözün oldur lâzımı herkesde ola zevi-dil
Bendenün hâli [...] iştibâh

13/16 Kaldı ayakda kerem kıl eyle lutfun dest-gîr
Çün kapundan gayri yokdur ana bir menzil ü câh

13/17 Bunca yıldır dîde-i ümmîdine göstermedi
Şekl-i maksûd-ı dili âyîne-i baht-ı siyâh

13/18 Sûz ü zâr oldı Şu‘ûrî itme tasdi‘-i simâ‘
Bahrdür âlâm-ı dil mümkin degül anda şitâh

13/21 Böyle bir sûr-ı sa‘îdün târîhin irvâh kıl sen
Didiler: Oldı mukârin burc-ı sa‘dde mihr ü mâh
[H. 1086 / M. 1675-76] (Güler, 2017: 59)

1.1.4. Defterdar Mahmud Efendizade'nin Evliliği

Siyâhî Dede, Mahmud Efendizade'nin zifaf gecesine tarih düşürmüştür. Defterdarın düğününde nağmeler çalınmıştır. Şair, şiirin ikinci beytinde; hâle şeklindeki aya, desenli kumaş giydirildiğini söylemiştir. Burada yapılan tasvir damadın giyinme şeklidir. Düğünde bulunan âşıklar damadı, kemençenin inleyen sesiyle övmüşlerdir. Daha sonrasında tambura vurarak methetmeye devam etmişlerdir. Defin göğsüne usulünce vurulup âşıklar meclisinde akıp giden bir devir oluşturmuşlardır. Bahsedilen bu devir genellikle Mevlevîlerde kullanıldığı için memduhun Mevlevî olduğu düşünülmektedir. Şair, zifaf olayından üstü kapalı bir şekilde bahsettikten sonra Mahmud Efendizade'nin evlenmesine 1679-80'de tarih düşürmüştür.

9/1 Bâreka'llâh nice sûr ola kim bezminde
Zühreyi çengi ile nağme-zenân eylediler

9/2 Hâle şeklinde mehe cübbe-i dibâ geydürüp
Raks ile meclis-i sûr içre revân eylediler

9/4 Medh-i sûr it diyü gûşın burarak tanbûrun
Her ser-i mûyını bir başka resân eylediler

9/5 Sînesin dest-i usûl ile defün darb iderek
Bezm-i ‘uşşâka anı devr-i revân eylediler

9/21 Âşikâr olsa Siyâhî n'ola târîh-i zifâf
Bu gice mihr ile meh gizlü kırân eylediler
[H. 1090/ M. 1679-80] (Cangöz, 2010: 177)

1.1.5. Kethüda Seyyid Mustafa Bey'in Evliliği

Şehrî, peygamber ailesinin soyundan gelen Kethüda Seyyid Mustafa Bey'in evliliğine tarih düşürmüştür. Şair; onun saygın yaşamında, temiz vücudunun suç işleyip günaha girmediğini söylemiştir. Mustafa Bey 1640-41'de evlenmiştir.

1/1 Mustafâ Big o sahîbü'n-neseb-i âl-i Resûl
Pâk-i dâmenligi Yûsufla olur sencîde

1/2 İtmedi 'ömr-i 'azîzinde o pâkîze-vücud
Âgûş-ı 'ismetini ma'siyyete pîçîde

1/5 Didi târîhini Şehrî-i suhan-pervâzı
İctimâ' eyledi ma'nen iki nûr-ı dide
[H. 1050/ M. 1640-41] (Demirel, 1999: 383)

1.1.6. Emir Halife-zâde'nin Evliliği

Şehrî, halife oğlu olan Emir Halife'nin düğününe tarih düşürmüştür. Memduhtan "Seyyitlerin en iyisi" olarak bahsetmiştir. Seyyid Muhammed 1640-41'de evlenmiştir. Şair, iki nur gibi nikâhın birbirine karıştığını söylemiştir.

5/1 Ahsenü'z-zât-ı cümle-sâdât
Ya'nî Seyyid Mehemmed-i eşbeh

5/3 Hâlet-i izdivâcda gûyâ
Oldı âmîhde dü nûr-ı nikeh

5/4 Didi târîh-i sûrını Şehrî
Eyledi ictimâ' şemsle mâh
[H. 1050/ M. 1640-41] (Demirel, 1999: 387)

1.1.7. Lütfi Efendi'nin Oğlu'nun Evliliği

Birrî Mehmed Dede, Lütfi Efendi adlı birisinin oğlunun düğününe tarih düşürmüştür. Kaynaklarda Lütfî Dede hakkında çok az bilgi vardır. Asıl adı Muhammed'dir. Manisa'da dünyaya gelir. Daha önceden Lütfî Dede'nin babasına bağlanmış olan Birrî Mehmed Efendi, onun vefatından sonra Lütfî Dede'nin sohbetlerine katılmış, ondan istifade etmiştir. Birrî, Lütfî Dede'ye hitaben bir kasîde yazar ve oğlunun düğününe tarih düşürür. Bu vesileyle de Lütfî Dede'yi över ve ona dua eder (Erdoğan, 2014).

Şairin ilk beyitte dediğine göre; kudretli süsleyici, bahçeye gül renkli peçeyi ve gülümseyen yaprağı götürerek orayı süslemiştir. Gül gelini yine inci ve cevherle süslenmiştir. Gülün badem çiçeğinin, sanki başına altın saçtığını, beyazlar giydiğini söylemiştir. Şair, buraya kadar bir gelin tasviri yapmış, düğünün olacağı alanın da güllerle süslendiğini kastetmiştir.

Şair sonrasında Lütfi Efendi'yi anlatmıştır. Lütfi Efendi'nin ciddi birisi olduğunu, Hilafete istinat ettiğini, Manisa halkındaki sülûk erbabına rehberlik yaptığını aktarmıştır. Lütfi Efendi'nin oğlundan, vali padişahının şehzadesi olarak bahsetmiştir. Şair, Mehmed Bey'i 'damad-ı nev' olarak tanımlamıştır. Düğünde çalınan defle dünya gamı unutulmuştur. Şair, Lütfi Efendi'nin oğluyla ve ailesiyle mutlu olmasını dilemiştir.

K. 6/3 Yine meşşâta-i sun'i Hudâ tezyîn idüp bâga
Götürdi bürka-i gül-gûn ile gül-berg-i handânı

K. 6/4 'Arûs-ı gül yine pür zîver olmış dürr ü gevherle
Galat fehm eyleyüp şeb-nem kıyâs itme sakın anı

K. 6/5 Gülün ezhâr-ı bâdâm akça saçdı başına gûyâ
İder dâmâd-ı zî-kudret 'arûsa çarh-ı hemyânı

K. 6/17 Cenâb-ı hazret-i Lütfî Efendi kim ezelden tâ
Hudâ lutf itmiş ol zât-ı şerîfe fazl u 'irfânı

K. 6/18 O bir şeh-zâde-i şâh-ı vilâyetdür ki ciddîdür
Celâleddin-i Rûmî kâşif-i esrâr-ı Yezdânı

K. 6/19 Ne devlet şehrimüzde müsnid-ârâ-yı hilâfetdür
Kemâ-kân itmede icrâ müdâm-ı âyîn ü erkân

K. 6/20 Sülûk erbabına reh-ber odur kim zâtı olmışdur
Bu demde kavm-i Magnisâya Hakkun lutf u ihsânı

K. 6/29 Çün ol mahdum-ı ‘âlî-i menkabet dâmâd-ı nev oldı
Götürdi çûnbüşe meşşâta-i kilk-i dür-efşânı

K. 6/31 Sezâdur bir ziyâde hûb târîh eylesem zîrâ
‘Aceb sûr oldı Birrî yine bâ-‘avn-i Rahmânı
[H. 1116/ M. 1704] (Erkul, 1992: 199)

1.1.8. Diğer Kişilerin Evlilikleri

Ahmed Nâmî, bahtiyar olan kişiyi düşünüp onun evliliği için bu tarih şiirini yazmıştır. Şiirde kimin için yazıldığı belirtilmemiştir. Söz konusu kişi 1684’te evlenmiştir.

17/1 Ey kâm-bîn-i zü’l-kerem fikr eyleyüp her hâlüni
Zikr eyle Hakkı hem geçür şükr ile mâh u sâlüni

17/2 ‘Unvân-ı sûrı seyr idüp Nâmî didi târîhini
Oldı mübârek ide Hak sûr-ı safâ-ikbâlüni
[H. 1053/ M. 1643] (Yenikale 2017: 302)

Rehâyî, Hüseyin Bey adlı birisinin evlenmesine tarih düşürmüştür.

9/7 Târîhini Rehâyî bu gülşende didi kim
Dâmâd-ı şâhda vird-i safâdur Hüseyn Beg
[H. 1096/ M. 1684] (Yerdemir 2007: 130)

1.2. Sünnet Düğünleri

1.2.1. Şehzade II. Mustafa’nın Sünnet Düğünü

Ahmed Yârî, Sultan IV. Mehmed’in oğlu, şehzade II. Mustafa’nın sünnetine 1671-72’de tarih düşürmüştür. Şair, Mustafa Han’ın uzun boyuna övgüler yağdırdıktan sonra onun yedi iklimin padişahı olduğunu söylemiştir.

Sünnet yapıldıktan sonra davul çalınıp, kurban olarak öküz kesilmiştir. Şair, düğünün gündüz vaktini sultanın nevruzuna; düğünün akşam vaktini de Kadir Gecesi'ne benzetmiştir. Ahmed Yârî, Sultan IV. Mehmed'in zamanında herkesin muradına eriştiğini söyledikten sonra muratsız olan kendisine de ihsanda bulunmasını rica etmiştir.

K. 37/3 İde 'ömr-i mü'ebbedle mu'ammer hazret-i Allâh
Ser-i şeh-zâdegân u cân-ı 'âlem Mustafâ Hân'ı

K. 37/12 Bugün âvâz-ı kûs-ı gâv-ı dem-i husrevânîden
Feleklerde ker oldı kuvvet-i sem'-i ser ü şânı

K. 37/17 Cihân ol denlü mesrûr oldı ser-i pâdişâhîden
Gicesi leyletü'l-kadr [ü] güni nev-rûz-ı sultânî

K. 37/27 Yüzüm ferş eyledükden soñra hâk-i âsitânunda
Bu târîh-ile küstâhâne kılsam menkabet-hˇânı

K. 37/24 Şeh-i vâlâ-güher Sultân Muhammed Hân Gâzî kim
Şükûh-ı devleti nesh eyledi dârât-ı şâhânı

K. 37/31 Zamân-ı devletünde cümle 'âlem ber-murâd oldı
Revâdur eylesen ben nâ-murâda lutf u ihsânı

K. 37/34 Bu sûr-ı 'âlem-ârâya pesend idüp didüm târîh
Zihî sûr-ı sürûr-âmîz-i sultân-ı cihân-bânî
[H. 1082/ M. 1671-72] (Karayazı, 2012: 489)

Edirneli Ahmed Rüşdî, Sultan Mustafa'nın sünnetine farklı bir yılda tarih düşürmüştür:

4/1 Bu hıtanın dediler târîhini
Buldu zîver Mustafânın sünneti
[H. 1085/ M. 1674-75] (Tunadurur, 2012: 152)

Sâbir Pârsâ, Sultan II. Mustafa'nın sünnet düğünü için 1675'te tarih düşürmüştür. Şair, sünnet düğünü için şehzadenin falına bakmıştır. Falın sonucunda şehzadenin sevinçli, bahtiyarlı olacağı çıkmıştır.

4/5 Bir dem-i sa‘d-ı mübârekde o hakan-ı cihân
Mustafâ Hâna reh-i sünneti meslek kıldı

4/6 Ya‘nî şeh-zâdesinün sûr-ı hümâyûnı ile
‘Arsa-i ‘âlemi gülzâr-ı cinân tek kıldı

4/9 Şükr-gûyâne di bu vech-i tefe’ül târîh
Sûrı şeh-zâdeye Allâh mübârek kıldı
[H. 1086/ M. 1675] (Yoldaş, 2005: 34)

Şair Nâbî ise Sultan II. Mustafa ile birlikte kardeşi Sultan III. Ahmed’in de sünnet edilmesine tek şiirde tarih düşürmüştür. Sultan II. Mustafa 1664 yılında doğmuştur. III. Ahmed ise 1673 yılında doğmuştur. Buna göre Sultan II. Mustafa 11, Sultan III. Ahmed 2 yaşında sünnet olmuştur.

Târîh-i Berây-ı Hıtân-ı Şeh-zâdegân-ı Sultân Muhammed Hân

24/1 Hazret-i Sultân Muhammed Hân-ı vâlâ-menzilet
Pâdişâh-ı ‘ilm-perver dâver-i fazl-âşinâ

24/4 Eyleyüp sünnet iki şeh-zâde-i âzâdesin
Birisi Sultân Ahmed biri Sultân Mustafa

24/8 Bende Nâbî didi târîhin bu sûr-ı dil-keşün
Sünnet-i Ahmedle oldı zeyn Sultân Mustafa
[H. 1086/ M. 1675-76] (Bilkan, 2011: 206)

1.2.2. Şehzade III. Ahmed’in Sünnet Düğünü

Behçeti Hüseyin Efendi, şehzade III. Ahmed’in sünneti için 1675’te aşağıdaki tarih manzumesini yazmıştır.

13/5 Bahâr-ı gülşen-i sûr-ı hıtândur dinle târîhin
Sudûr eyledi habîb yâsemenden bir gül-i hamrâ
[H. 1086/ M. 1675] (Ölmez, 1996: 403)

Nâbî’nin daha önce de vermiş olduğumuz tarih kıtasında da III. Ahmed’in sünneti anlatılmıştır.

24/8 Bende Nâbî didi târîhin bu sûr-ı dil-keşün

Sünnet-i Ahmedle oldı zeyn Sultân Mustafâ

[H. 1086/ M. 1675] (Bilkan, 2011: 206)

1.2.3. Sultan IV. Mehmed'in Sünnet Düğünü

Cevrî, Sultan IV. Mehmed'in sünneti için 1649-50'de tarih düşürmüştür.

19/1 Cenâb-ı Hazret-i Sultân Muhammed-i zî-şân
Ki oldı devletinün taht u mülk memnûnı

19/13 Didi hitânına Cevrî du'â ile târîh
Mübârek eylese Hak sünnet-i hümâyûnı

[H. 1059/ M. 1649-50] (Ayan, 1981: 296)

1.2.4. Şehzade İbrahim'in Sünnet Düğünü

Bosnalı Alaeddin Sabit, Sultan II. Ahmed'in oğlu olan Şehzade İbrahim'in sünnet düğününe tarih düşürmüştür. Kurbanlık koyunun İsmail için kendisini feda etmesi gibi, gökyüzündeki Koç yıldızı da şehzade İbrahim'e kendisini feda etmiştir.

44/1 Sünnet-i dil-pesend-i İbrâhim
Virdi şer'-i Muhammede revnak

44/3 Oldı cândan fedâ-yı İsmâ'îl
Hamel-i âsümân-ı kîne nesak

44/12 Eski darb-ı mesel yeni târîh
Acımaz şer' kestiği parmak

[H. 1098/ M. 1687] (Karacan, 1991: 350)

1.2.5. Şair Ahmed Rüşdî'nin Torununun Sünnet Düğünü

Edirneli Ahmed Rüşdi, kendi torunu Mehmed'in sünnet düğününe tarih düşürmüştür.

58/1 Bu du'â ile dedi Rüşdî anın târîhin
Sünnetin Allah Muhammed 'izz ile kıla sa'îd

[H. 1089/ M. 1678-79] (Tunadurur, 2012: 174)

1.2.6. Şeyhi Mehmed Efendi'nin Sünnet Düğünü

Ahmet Yâri, âlim ve müellif Nişancızâde Ahmed Efendi'nin torunu, Kudsi Mehmed Efendi'nin oğlu olan Şeyhî Mehmed Efendi'nin sünneti için tebrik yazmıştır. Şair, sünnet edilen üç kişiden bahsederek Hz. Ali soyundan geldiklerini belirtmiştir. Bunların ikisinin başındaki tacın Küçükayı yıldızından, diğerinin ise Büyükayı yıldız takımından olduğunu söylemiştir. Şair, üçüncü kişinin diğerlerinden küçük olsa da aslında en yüksekte olduğunu belirtmiştir.

1/2 Nakîb-i hânedân-ı âl-i Ahmed
Emîn-i şer'-i pâk-i Zülcelâlî

1/5 Muhammed sünnetini kıldı icrâ'
O vâlâ-rütbe-i sadr-ı ma'âlî

1/6 Ki üç mahdum-ı vâlâ-kadrün itdi
Nihâl-i kadlerin sünnetle 'âlî

1/7 İkisi tâc-ı fark-ı ferkadândur
Sühâdur bu velî â'le'l-e'âlî

1/19 Pesend idüp didüm târîh Yârî
Zihî sûr-ı sürûr-ârâ-yı 'âlî
[H. 1077/ M. 1666-67] (Karayazı, 2012: 973)

1.2.7. Destâri Mehemmed Paşa'nın Oğulları'nın Sünnet Düğünü

Siyâhî Dede, Destâri Mehmed Paşa'nın oğullarının sünnetine tarih düşürmüştür. Şair, Mehmed Paşa'nın adaletli hükümlerini överek, onun saltanat hareminin terbiye ettiği bir zat olduğunu söylemiştir. Şair, şiirin dördüncü beyitinde Mehmed Paşa'nın Kıbrıs'da valilik görevi yaptığını yazmıştır. Mehmed Paşa, çocuklarının sünnet düğünü için sabırsızlıkla beklemektedir. Çocukları birbirinin dostu ve sırdaşı olmuştur. Mısır ve Şam, Kıbrıs'ta olan bu sünnet düğününe imrenmiştir. Mehmed Paşa, oğullarının sünnet düğününde Samanyolu uzunluğunda yemek ve içki sofrası kurdurmuştur. Şair, tarihi de "Şeriatın kestiği parmak acımaz" ifadesine yüklemiştir.

4/9 Ki destârî-i Mehemmed Paşa
İder hükm-i ‘adlde sihr-i i‘câz

4/10 Harem-i saltanat perverdesidür
N’ola devletden itse hassa ihrâz

4/11 Odur vâlî-i Kıbrıs şimdi hâlâ
Adamu’llâh ikbâle bâlâ garâz

4/18 Hudâ devr itmesün biri birinden
Ki olmuş birbiriyle yâr u hem-râz

4/19 Muhassal imdi bu sûr ile Kıbrıs
Olupdur Mısr u Şâma gıbta-endâz

4/23 Döşedi Kehkeşân sımât-ı nuklî
Salâ-yı hˇân ile ra‘d-âver âvâz

4/36 Anun-çün didi târîhin Siyâhî
Şer‘ kesdüği barmak âh acımaz
[H. 1104/ M. 1692-93] (Cangöz, 2010: 169)

1.1.8. Diğer Kişilerin Sünnet Düğünleri

Siyâhî Dede, Derviş adında birisinin oğlunun sünnet düğününe tarih düşürmüştür. Bahsedilen kişinin, hizmetler edip soyunun tavrını ortaya koyan bir zat olduğu söylenmiştir. Derviş, babasının sözünden dönmeyip, sünnet edilme emrine uymuştur. Şair, Derviş’in kendi soyunun sünnetini devam ettirdiği için mutlu olduğunu söylemiştir. Bu sebeple mahdum sünnet olurken ağlamamıştır.

8/2 Ya‘nî kim Dervîş Efendi-zâde ol merd-i asîl
Eyledi himmet ki tavr-ı ceddini icrâ kıla

8/3 Oldı teslîm-i kazâ kavl-i pederden dönmedi
Lâ-cerem emr-i hitâna oldı ragıb cân ile

8/5 Sanmanuz sûr-ı hitândandur anun şâdiliği
Sünnet-i ecdâdını icrâya geldi şevk ile

8/9 Hâzır ol vakt-i hitânında o mâh-ı rif‘ati
Aglar ise aglamadı kim ana târîh ola
[H. 1090/ M. 1679-80] (Cangöz, 2010: 177)

Siyâhî Dede yine Ahmed adında birisinin oğlunun sünnetine tarih düşürmüştür. Şair, Ahmed Efendi'nin kendi oğlunun sünneti için zengin ve fakir olan herkesi topladığını söylemiştir. Babası gözünün nuru olan oğluna, şeriata uyup karşı çıkmamasını tavsiye etmiştir.

10/5 Ya‘nî kim Ahmed Efendi-zâdenün
Kim odur erbâb-ı ser-tâc-ı nihâ

10/6 Eyledi mahdûm-ı nûr-pâşı içün
Bir güzel cem‘iyyet bây u gedâ

10/10 Vâlidi dise gözüm nûrı sakın
Hûkm-i şer‘e kâ'il ol kılma sadâ
[H. 1091/ M. 1680-81] (Cangöz, 2010: 180)

XVII. yüzyılda yazılmış olan tarih şiirlerinden hareketle düğünlerin, Kadir Gecesi kadar mübarek sayıldığı görülmüştür. Evlenme maksadıyla yapılan düğünlerde; desenli kumaşların giyildiği, düğün yerlerinin güllerle süslendiği tespit edilmiştir. Düğünlerde çalgı aletleri olarak; tambur, kemençe, ney ve def çalınmıştır. Aşağıda yer alan grafiklerde, evliliklerin mevkilere göre dağılımı ve sünnet düğünlerinin tarih düşürmelerdeki oransal değerleri verilmiştir.

Grafik 1

Evliliklerin Mevkiye Göre Dağılımı

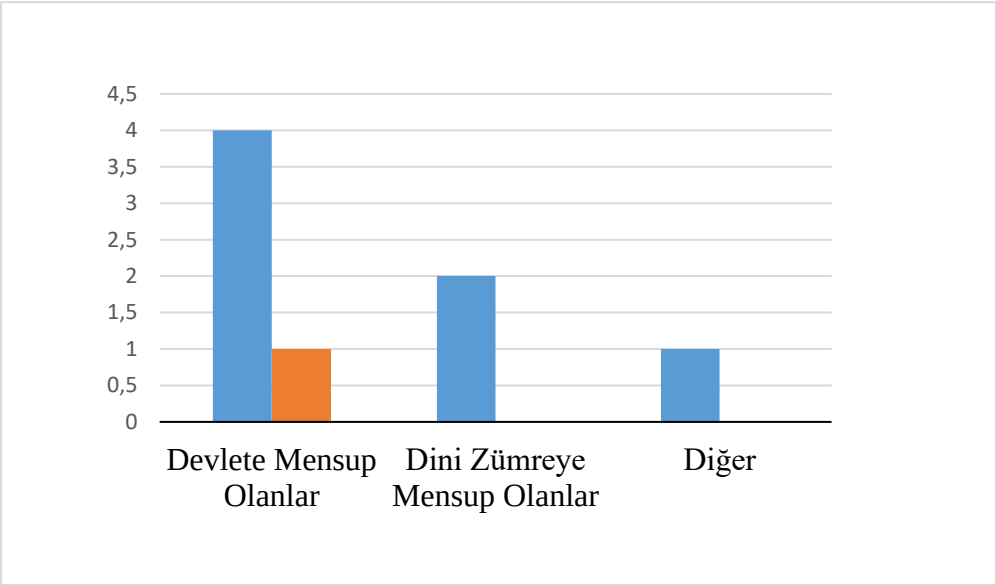

Bu grafiğe göre, en çok devlete mensup olan kişilerin evliliğine tarih düşürülmüştür. Buna istinaden defterdar olan dört kişinin, kethüda olan bir kişinin düğününe tarih şiirlerinde yer verilmiştir. Dinî zümreye mensup iki kişinin düğünü tarih şiirlerinde yer almıştır. Geriye kalan tek kişinin ise hangi sınıfa mensup olduğu tespit edilememiştir.[2]

Grafik 2

Sünnet Düğünleri

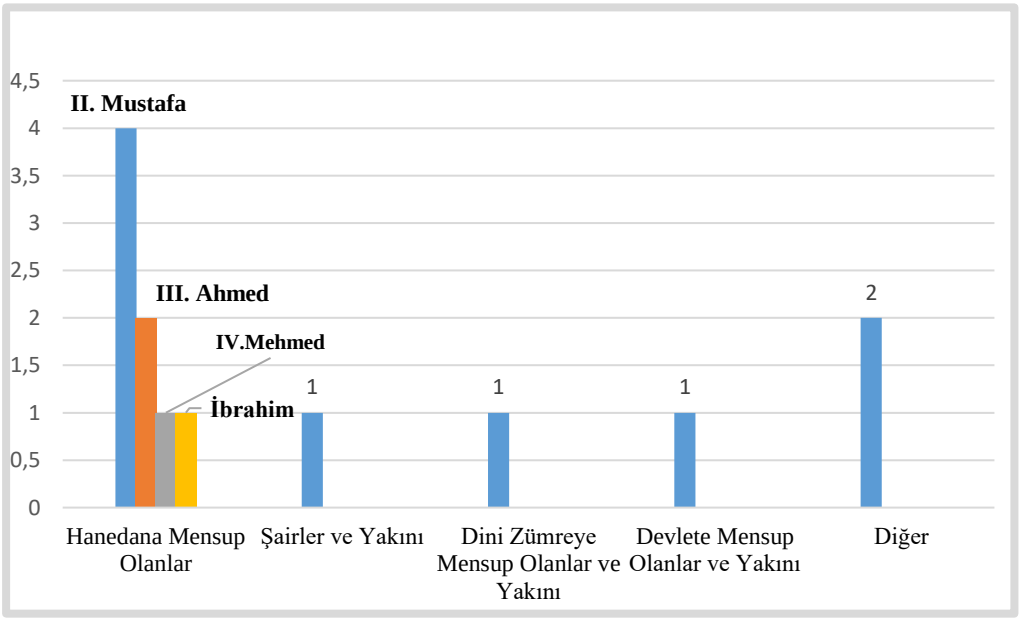

[2] Tablodaki veriler düğünlere düşürülen toplam tarihi göstermektedir.

Yukarıda yer alan grafikte, sünnet düğünlerine düşürülen tarihlerin istatistiği verilmiştir. Şairler, hanedana mensup olan; Sultan II. Mustafa (4), Sultan III. Ahmed (2), Sultan IV. Mehmed (1) ve Şehzade İbrahim'in (1) sünnet düğünlerine tarih düşürmüşlerdir.[3] En fazla sünnetine tarih düşürülen şehzâde Sultan II. Mustafa'dır. Fakat Sultan II. Mustafa için düşürülen tarihler birbirinden oldukça farklılık göstermektedir. Edirneli Ahmed Rüşdî, sünnet düğünü için 1085 yılını verirken; Nâbî ve Sâbir Parsa 1086, Ahmed Yârî ise 1082 yılını vermiştir.

Grafiğin ikinci ve üçüncü grubunda birer defa tarih düşürmeye yer verilirken, son grupta kim olduğunu tespit edemediğimiz iki kişinin sünneti bulunmaktadır. Tarih şiirlerinden hareketle, Osmanlı döneminin XVII. yüzyılında yapılan sünnet düğünlerinde, kurban olarak öküz ya da koç kesildiği dikkati çekmiştir. Sünnet yerinde davullar çalınıp nevruz gibi kutlamalar yapıldığı, sofralar kurulup eğlenildiği de şiirlerden elde edilen bilgiler arasındadır.

[3] Yanlarında sayı olarak verilen rakamlar, sünnet düğünlerine düşürülen toplam tarihleri göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

MİMARİ YAPILAR

XVII. yüzyıl tarih düşürmelerinde, mimari yapılara oldukça önem verilmiştir. Şairler, tarih şiirlerinde mimari yapıların nerede, kim tarafından yapıldığına dair bilgiler vermişlerdir. Osmanlı döneminin mimari yapısına dair dikkati çekecek unsurlar da şiirlerde yer almıştır.

2.1. Cami

2.1.1. Valide Hatice Turhan Sultan'ın Yaptırdığı Camiler

Fenâyî, Sultan IV. Murad'ın annesi Hatice Turhan'ın yapımını tamamladığı camiye tarih düşürmüştür. III. Mehmet'in annesi, Valide Safiye Sultan cami yaptırmak istemiştir. Fakat çıkan aksiliklerden dolayı cami bir türlü tamamlanamamıştır. Cami yapımını yeni valide Hatice Turhan Sultan tamamlayınca "Yeni Cami" adını almıştır. Şair, "Kasîde Der-Hakk-ı Câmi' Vâlîde Sultân" başlığıyla yedi beyitlik tarih manzumesi yazmıştır. Fakat hesaplama yapıldığı zaman gösterilen rakamlar asıl tarihi vermemektedir.

K. 262/1 Cenâb-ı hazret-i Vâlîde Sultân
Ola 'izzetle dâim şâd ü handân

K. 262/5 Yapup bu câmi'i kıldı yerinde
Anı makbûl ol Hayy ü Sübhân

K. 262/7 Fenâyî vedd ile dinildi târîh
Zehî câmi' makâm-ı beyt-i Rahmân

[H. 1028/ M. 1618-19] (Yıldız, 2002: 425)

Yine aynı caminin yapımı için Nâlî iki şiirinde tarih düşürmüştür. Caminin temeli 1597 yılında Sultan III. Murad'ın eşi Safiye Sultan'ın emriyle atılmıştır. Kaynaklarda yapının tamamlanma yılı 1665 olarak gösterilmektedir. Şair, şiirinin sekizinci beytinde caminin kubbesinin oldukça büyük olduğunu söylemiştir.

9/6 Hazret-i Vâlide Sultân-ı sa‘âdet-mesned
Kıldı bu câmi‘-i mergûbı sa‘âdetle binâ

9/8 Kubbesi târem-i eflâke olup peyveste
Harem-i muhteremi sahn-ı felek yâ Bathâ

9/18 Oldı itmâmına câmi‘-i şerîfün târîh
Câmi‘ü’l-birr ü hüdâ mahfil-i takvâ ehlâ
[H. 1074/ M. 1663-64] (Kahraman, 2010: 116)

10/12 Çıkdı merd-i seher didi târîh
‘Accilû bi’s-salâti kable’l-fevt
[H. 1074/ M. 1663-64] (Kahraman, 2010: 117)

Nişancı Abdurrahman Abdi Paşa da Sultan IV. Mehmed’in annesi Valide Hatice Sultan’ın yaptırdığı camiye tarih düşürmüştür. Günümüzde bu cami Eminönü/ Yenicamii olarak anılmaktadır. 3 Ramazan 1006 (9 Nisan 1598) tarihinde inşasına Mimar Dâvud Ağa tarafından başlanılmış olan külliyenin bânisi III. Mehmed’in annesi Safiye Sultan’dır. III. Mehmed’in vefatı üzerine (1012/1603) Safiye Sultan’ın Eski Saray’a gönderilmesiyle inşaat yarım kalmıştır. 1070’te (1660) meydana gelen büyük İstanbul yangını sonrasında Hatice Turhan Valide Sultan harabeye dönen alanları gezmiş, ardından yarım kalan caminin inşa edilerek tamamlanmasına karar verilmiştir (Çobanoğlu, 2013: 439-442). Fakat caminin cümle kapısı ve çeşmesinde yazılan tarih H. 1074 [M. 1663]’dür. Şair şiirinde Yahudîlerin ibadethanelerinin yıkılıp yerine hep cami yapıldığını yazmıştır. Şair, kasidenin dördüncü beytinde Hatice Sultan’ın iki kale yapmasından da bahsetmiştir. Sultanın çok hayırsever biri olduğu yazılmıştır.

Devletlü Vâlide Sultân Hazretlerinün İstanbul’da Bina İtdükleri Câmi-i Şerifün Târîhidür

K. 4/9 Yıkıldı hep Yehûdî hâneler gitdi bi-hamdi’llâh
Bu etrâfun ser-â-ser ehl-i İslâm oldı sükkânı

K. 4/13 Husûsâ mâderi Sultân Mehemmed Hân Gâzî’nün
Ki ya‘nî Vâlide Sultân o ihsân u kerem kânı

K. 4/14 Boğazda iki kal‘a yapdı bunda böyle bir câmi‘
Ki tekmîl eyledi nâmûs u ‘ırz-ı ehl-i ‘îmânı

K. 4/21 Budur bu câmi‘ün itmâmına târîh ey ‘Abdî
Mübârek câmi‘-i bâlâ ‘ibâdetgâh-ı sultânî
[H. 1074/ M.1663] (Koşik, 2020: 82)

Nâbî de IV. Mehmed’in annesi Hatice Turhan Sultan’ın yaptığı camiye tarih düşürmüştür. Hatice Sultan yaptığı birçok hayırlarla ünlenmiştir. Aşağıdaki tarih kıtası da onun yaptığı başka bir cami için yazılmıştır.

11/1 Hazret-i hâtûn-ı Cennet Vâlide Sultân k’odur
Lâyık-ı taht-ı livâ-yı rahmet-ârâ-yı Betûl

11/5 Nâbiyâ târîh odur her okuyan ide du‘â
Vâlide Sultânun itsün câmi‘in Allâh kabûl
[H. 1081/ M. 1670-71] (Bilkan, 2011: 190)

2.1.2. IV. Mehmed’in Yaptırdığı Cami

Nâlî, Sultan IV. Mehmed’in fermanıyla Çamlıca’da yer alan bir caminin içerisinde bulunan musalla taşına mescit ve mihrab yapımına tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Musallâ Der-Çamlıca

7/1 Şeyh Gâzî Muhammed Hân-ı ‘âdil
Ziyâ-yı gevher-i taht-ı ‘adâlet

7/2 Bu cây-ı muhteremde kıldı fermân
Ola bir hoş musallâda ‘imâret

7/4 Yapıldı mescid [ü] vaz‘ oldı mihrâb
Melâ’ik çekdi saf oldı cemâ‘at

7/9 Musalla didi târîh Nâlî
Şebîh Ka‘be mihrâb-ı icâbet
[H. 1072/ M. 1662] (Kahraman, 2010: 114)

2.1.3. Defterdar Sofu Mehmed Paşa'nın Yaptırdığı Cami

Cevrî, Mehmed adında baş defterdar olan birisinin yaptırdığı camiye tarih düşürmüştür. Verilen tarihlerden yola çıkılarak '1064' yılında Sofu Mehmed Paşa tarafından yapılmış olan bir camiyi tespit ettik. Bu cami Yenikapı'da kuleye bitişik olarak yapılmıştır. Şair Cevrî'nin aşağıdaki şiirde kastettiği cami, Sofu Mehmet Paşa'nın yaptırmış olduğu cami olduğunun düşüncesindeyiz.

44/1 Sâhibü'l-himme vezîr-i defterî
Ol Muhammed-nâm u Mevlânâ-şühûd

44/2 Yapdı himmetle bu 'âlî ma'bedi
Ecrini dîdâr ide Rabb-i Vedûd

44/3 Gûş idüp Cevrî didi târîhini
Bî-bedel câmî' binâ-yı hayr u cûd
[H. 1053/ M. 1643-44] (Ayan, 1981: 309)

2.1.4. Komutan Ahmed Paşa'nın Yaptırdığı Cami

Cevrî, deniz komutanı Ahmed Paşa'nın, 1652-53 yılında yaptırdığı camiye tarih düşürmüştür.

Târîh-i Câmi-i Merkûm

68/1 Mîr-i bahr-ı kerem Ahmed Paşa
Râcî-i magrifet-i Rabb-ı celîl

68/2 İtdi bu ma'bedi li'llâh-i binâ
İde Allâh ana ecr-i cezîl

68/3 Didi târîh-i binâsın Cevrî
Câmi-i ehl-i hüdâ hayr-i cemîl
[H. 1063/ M. 1652-53] (Ayan, 1981: 322)

2.1.5. Kethüda Muhammed Ağa'nın Yaptırdığı Cami

Nâlî, yeniçeriler zümresinin kethüdası olan Muhammed Ağa'nın, Mısır'ın Kahire semtinde yaptırdığı camiye tarih düşürmüştür. Din ve takva sahipleri bu cami için hayırlı cami demişlerdir. Cami, 1669-70 yılında yapılmıştır.

Târîh Berây-ı Binâ-yı Câmi‘-i Şerîf-i Kethudâ-yı Yenîçeriyân Der-Mısr-ı Kâhire

24/1 Kethudâ olmuş idi devlet ile sâbıkda
Zümre-i yeniçeriyân içre Muhammed Ağa

24/3 Bezl-i mâl eyledi ihlâs ile râh-ı Hakda
Yapdı bu câmi‘-i bî-misli berây-i Mevlâ

24/8 Nâlî itmâm-ı binâya didi hâtif târîh
Câmi‘-i birr didi mecma‘-ı dîn ü takvâ
[H. 1080/ M. 1669-70] (Kahraman, 2010: 127)

2.1.6. Diğer Kişilerin Yaptırdığı Camiler

Rüşdî, Rumeli kavağında bir caminin yapımına tarih düşürmüştür. Cami, 1684-85'te kavak ağacının üstünde, yüksek bir binada yapılmıştır.

Rumeli Kavâğında Kavâk Üstüne Ser Binâsı Câmi‘dir

66/1 Tarhı tahsîn edip Rüşdî dedi târîhini
Hâlet-efzâ ma‘bed ü âlâ binâ-yı dil-güşâ
[H. 1096/ M. 1684-85] (Tunadurur, 2012: 176)

Nâmî, Eğin[4] kasabasında 1642'de yapılan bir cami için tarih düşürmüştür. Şair, camiyi yapan kişinin namının Zülfikar olduğu söylemiştir.

Kasaba-i Egin'de Bir Câmi‘ Tahrîr Olınmışdur

15/1 Bânî-i câmi‘ ki nâmı Zü'l-figâr
Bî-vefâdur bildi dünyâ-yı denî

15/3 Seyr idüp Nâmî didi târîhini
Ma‘bed-i dil-cû vü ra‘nâ rûşenî
[H. 1052/ M. 1642] (Yenikale, 2017: 301)

Mustafa Nehcî Dede, Darıca Kasabası'nda[5], 1659 yılında yaptırılan cami için tarih düşürmüştür. Halvetî tarikatına bağlı olanların camisidir. Camiyi yaptıran kişi belli değildir.

[4] Kemaliye ismini alan, Diyarbakır eyaletine bağlı bir kazadır (Sezen, 2017: 457).
[5] Balıkesir'in Bandırma ilçesinde yer alan bir yer (Sezen, 2017: 210).

Târîh-i Berây-ı Câmi‘-i Şerîf Ki Hazret-i ‘Azîz Selleme’llâhu Taᶜâlâ Der-Karye-yi Darıca Binâ Kerde End

25/5 Şem‘-i halvet-fürûz-ı Halvetiyan
Şems-i zulmet-güşâ-yı evc-i hüdâ

25/9 Nehcî târîhi hutbesin hâtif
Câmi‘u’l-hayr câmiᶜ itdi edâ
[H. 1069/ M. 1659] (Aslan, 2017: 86)

Mustafa Nehcî Dede, Dereköy kasabasında Hasan adında bir zat tarafından yapılan camiye lafzen tarih düşürmüştür. Cami, 1072 senesinin Muharrem ayında yapılmıştır.

Târîh-i Câmi‘-i Şerîf Ki Hazret-i ‘Azîz Selleme’llâhu Ta‘âlâ Der-Karye-yi Dereköy Binâ Fermûde End

26/3 Ya‘nî ki cenâb-ı şeyh-i ekmel
Hulkiyle vü nâm ile Hasan hem

26/9 Bin yetmiş iki Muharreminde
Bi’l-veddeti el-binâ’u kad-tem
[H. 1072/ M. 1661] (Aslan, 2017: 87)

Mustafa Nehcî Dede, vefat eden cami müftüsü Davud Paşa için 1650 yılında yapılan camiye tarih düşürmüştür.

Târîh-i Berây-ı Câmi‘-i Merhûm Müftî ‘Azîz Efendi Der-Dâvûd Pâşâ

53/1 Sa‘y idüp hayrâta iş bu câmi‘i
Yapdı sadr-ı sâhib-i ‘akl ü temîz

53/2 Didiler tahsîn idüp erbâb-ı dil
Câmi‘-i zîbâ zihî hayr-ı ‘azîz
[H. 1060/M. 1650] (Aslan, 2017: 102)

Mustafa Nehcî Dede, Pazar kasabasında, 1643 yılında yapılan bir camiye tarih düşürmüştür. Mustafa Dede için, Hz. Aziz (Cihangîrî Şeyhi)’in halifeleri tarafından yaptıralan bir camidir. Camiye Cihangîrî Şeyhi teşrif etmiştir.

Bâzâr Köyinde Hazret-i ‘Azîzün Halîfeleri Mustafa Dede İçün Binâ Olunan Câmi‘-i Şerîfün Târîhidür Ki Hazret-i ‘Azîz Teşrîf Buyurduklarında Emr-i Şerîfleri ile Zuhûra Gelmişdür

27/1 Mazhar-ı lutf-i ilâhî ya‘nî kim Hâcî Murâd
Bulmada Hakkun rızâsın sa‘y-ı meşkûr eyledi

27/5 Geldi kutbu’l-‘ârifin Şeyh-i Cihangîrî ana
Bir şeref virdi ki ser-tâ-ser cihan sûr eyledi

27/9 Nehcî de ilhâm ile câmi‘ didi târîhini
Yapdı câmi‘ hâ ki Beytu’llâhı ma‘mûr eyledi
[H. 1071 /M. 1661] (Aslan, 2017: 88)

Şair Nâmî, Arapgir[6] içerisinde Süleyman Bey tarafından 1643’te yapılmış bir camiye tarih düşürmüştür.

‘Arangîr’de Câmi‘-i Şerîf Kapusında Tahrîr Olınmışdur

16/1 Bânî-i câmi‘ Süleymân Beg kim ol
Vech-i hayrât içün itdi bezl-i mâl

16/2 Fâl idüp Nâmî didi târîhini
Câmi‘ oldı ma‘bed-i Aksâ-misâl
[H. 1053/ M. 1643] (Yenikale, 2017: 302)

Nâlî, Süleyman Ağa adında bir zatın Üsküdar içerisinde 1674-75 yılında yaptırdığı camiye tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Binâ-yı Câmi‘i Şerîf-i Süleymân Ağa Der-Üsküdar

35/3 Sâhibü’l-hayr u mesûbât Süleymân Ağa kim
Yapdı bu câmi‘ ihlâs ile ez-behr-i Hudâ

35/5 Oldı bu câmi‘-i ferhundeye Nâlî târîh
Câmi‘-i birr ü hüdâ mahfil-i dîn ü takvâ
[H. 1085/ M. 1674-75] (Kahraman, 2010: 138)

Sükkerî, Ömer Ağa adında bir şahsın 1661 yılında yaptırdığı camiye tarih düşürmüştür. Ömer Ağa, hayatı boyunca bütün malını hayır işleri için kullanmıştır. İbadet edenlerin ve takva sahiplerinin toplandığı yer olarak bu camiyi yapar.

6/1 Câmi’u’l-hayrât-ı zü’l-cûdu’l-‘âmîm
Â’nî bin ‘Ömer Âğâ-yı kâm-bîn

[6] Malatya’da bulunan bir ilçe (Akbayar, 2001: 9).

6/2 Dâ'im emvâlin idüp hayrâta sarf
Eyledi bu câmi'i ihyâ hemîn

6/3 Gördüm itmâmın didüm târîhini
"Mecma'-ı 'Ubbâd ü dâru'l-müttakîn"
[H. 1072/ M. 1661] (Erol, 1994: 261)

2.2. Türbe

2.2.1. Vezir-i Azam Bayram Paşa'nın Yaptırdığı Türbe

Bayram Paşa, Ladikli Bayram Paşa olarak tanınır. IV. Murad zamanında bir yıl altı ay vezirlik yapmıştır. (Süreyya, 1996: 65). Kaynaklarda medresenin; Fatih ilçesi Haseki semti Keçi Hatun mahallesinde, Haseki Külliyesi'nin yanında yer aldığı söylenmektedir. Sıbyan mektebi, tekke, türbe, sebil, çeşme ile dükkânlardan oluşan bu külliyenin bânisinin Bayram Paşa olduğu bilinir (Tanman, 1992: 267-268). Cevrî şiirinde, daima bu türbeye nurların inmesini temenni etmiştir. Şair, vezirin doğruluğundan, bağlılığından, adaletinden ve ilminden bahsetmiştir. Vezirin namının insanlar arasında duyulduğunu dile getirmiştir. Vezir, nice cami nice tekke binası inşa etmiş; hayatta iken kendi türbesini de yaptırmıştır.

23/1 Hazret-i Bayram Paşa kim kemâl-i 'adl ile
Oldı 'ahdı gibi zâtı ehl-i dîne muktedâ

23/2 Rütbesi oldı vezâret sadrınun fevka'l-'ulâ
İdeli râh-ı Hudâya istikâmetle sülûk

23/4 Sıdk u 'ilm ü 'adl ü cûdıyla 'ıyândur gün gibi
Zât-ı pâkinde havâş-ı çâr yâr-ı bâ-safâ

23/14 Mesken-i 'ukbâda ma'mûr itmeğe sa'y eyleyüp
İtdi dünyâda nice câmi' niçe tekye binâ

23/19 Eyleyüp hâl-i hayâtında tedârük menzilin
'Adet üzre türbesin yapdurmagı gördi

23/25 Ol münevver ravzanun Cevrî didi târîhini
Mehbit-ı nûr-ı hüdâ ola bu türbe dâyimâ
[H. 1044/ M. 1634-35] (Ayan, 1981: 299)

2.2.2. Hacı Muhammed Paşa'nın Yaptırdığı Türbe

Cevrî, veziriazam olan Hacı Muhammed Paşa'nın 1649-50 yılında yaptırdığı türbeye tarih düşürmüştür. Muhammed Paşa, Mevlâna sokağında bu makamı inşa ettirmiştir. Şair vezirin nice hayırlar yaptığını söylemiştir.

73/1 Sadr-ı dîn-dâr-ı velî-rütbe vezîr-i a'zam
Zâyir-i beyt-i Hudâ Hâcî Muhammed Paşa

73/2 Sıdk ile sâlik olup ehl-i hakikat yolına
Eyledi meslekini câdde-i Mevlânâ

73/4 Gerçi âsâr-ı mesûbâtı olunmaz ihsâ
Yine ammâ bu mahalde idüp izhâr-ı kerem

73/5 Yapdı bir câmi'i vâlâ ki olur her tarafı
Sâcidan-ı harem-i 'arş-ı mecîde me'vâ

73/10 Didi târîhini Cevrî bu 'ibâdet-gâhun
Oldı ihlâs ile bu câmi'-i li'llâhî bina
[H. 1059/ M. 1649-50] (Ayan, 1981: 324)

2.2.3. Şeker-pâre Kadın Türbesi

Sultan İbrahim'in konuştuğu Şeker-pâre denilen Şehsuvar Usta adında bir zat vardır. Cevrî, bu zatın Eyyüp'te Kulluk karşısında bir sebil ve kendisi için türbe yaptırmasına tarih düşürmüştür (Ayan, 1981: 36).

100/1 Ol sâhibetü'l-cûd Şeker-pâre Kadın kim
Dâyim hasenât itmek ile söylenür adı

100/5 Bu türbe ile yapdı bu pâkîze sebili
Kim rahmet ü gufrân-ı Hudâya ola bâdî

100/7 Cevrî didi târîh-i binâsın bu makâmun
Bu merkadı envâr ile Firdevs ide hâdî
[H. 1056/ M. 1646-47] (Ayan, 1981: 337)

2.3. Mescit

Cevrî tarih şiirinde, iyilik sahiplerinden birisinin bu mescidi yaptırdığını söylemiştir. Şair, ibadet edildikçe hayır sahibinin anılmasını dilemiştir.

102/1 Niyyet-i ihlâs ile bir ehl-i hayr
Eyledi emr-i resule iktidâ

102/5 Fikr idüp târîhini Cevrî didi
Beyt-i tâ‘at mescidi-i ehl-i hüdâ
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 338)

2.4. Tekke

2.4.1. Neşâtî Mevlevîhânesi

Edirneli Ahmed Rüşdî, Neşâtî Efendi'nin Edirne içerisinde bulunan mevlevîhânesine 16 ve 18. kıtalarda tarih düşürmüştür. Şair, mevlevîhânenin içinde akan sudan ve düzeninden övgüyle bahsetmiştir.

16/4 Böyle bir tarh-ı latîfe nola târîh olsa bu
Mecma‘-ı zîbâ makâm-ı dil-güşâ câ-yı neşât
[H. 1082/ M. 1671-72] (Tunadurur, 2012: 159)

18/4 Ol Neşâtî-i suhanver kim Kemâl ü Muhteşem
Mekteb-i feyzinde şâkird olmağa lâyık değil

18/8 Geldi iki vasfıla hâtif dedi târîhini
Hücre-i erbâb-ı ‘irfân u makâm-ı ehl-i dil
[H. 1082/ M. 1671-72] (Tunadurur, 2012: 160)

2.4.2. Kethüda Hasan Ağa'nın Yaptırdığı Tekke

Siyâhî Dede, mevlevîhâne yapımına tarih düşürmüştür. Yapı 1691-92'de Lefkoşa'da inşa edilmiştir.

6/8 Ki ya‘nî kethudâ-yı fazl pâşâ ol Hasan ağa
Ne hoş düşmüş durur Asaf misâli ol Süleymâna

6/9 Hezârân âferîn ol tab‘-ı mi‘mâr-ı felek reşke
Ki gülşen içre böyle bir hoş kasr-ı şâhâne

6/20 Bu bir eksüği bî-çâre Siyâhî didi târîhin
Güzel oldı bu eyvân hüsnile [bu] Mevlevîhâne
[H. 1103/ M. 1691-92] (Cangöz, 2010: 171)

2.4.3. Gülşenîler Tekkesi

Cemaleddin Mahmud Hulvî, Gülşenîler için 1625'te yapılan tekkeye tarih düşürmüştür.

Yapılup zâviye bu mecd ile Hak yolına
Gülşenîler gele sâkin ola oldur maksûd

Anun itmâmına hâtif didi Hulvî târîh
Menzil-i Gülşenîdür cây-ı makâmen Mahmûd
[H. 1035/ M. 1625] (Yavuz, 2012: 240)

2.4.4. Cihangir Tekkesi

Mustafa Nehcî Dede, bir tekkenin yapımına tarih düşürmüştür. Şiirin başlığında "Tekye-i Cihangîr" ibaresi geçmektedir. Tarihte yer alan bilgiye göre, Cihangir Camisi'nin yanında Cihangir Tekkesi adında bir tekke yapılmıştır. Fakat bu tekke günümüze kadar gelememiştir. Tekkeyi inşa eden Şeyh Hasan Burhâneddin Cihangîrî'dir. Ne zaman inşa edildiği bilinmemekle birlikte, tarihte çok kez yandığı ve tamir edildiği kaynaklarda mevcuttur (Turnalı, 1993: 540). Şair 46 ve 47. tarih kıtalarında da aynı tekkenin yapımına tarih düşürmüştür. Aynı zamanda tekke içerisinde yapılan çeşmeye de iki tarih şiiri yazmıştır.

Târîh-i Berây-ı Ka‘betü'l-‘Âşıkîn Kıbletü'l-Vâsılîn Cennetü'l-‘Ârifîn Ravzatü's-Sâdıkîn Tekye-yi Cihangîr

36/1 Feth ola bâb-ı sa‘âdet yüzüme dirsen eger
Aç kilîdin varlıgun bu tekyeye gir bende ol

36/5 Mülhim-i gaybî işâret eyledi târîhidür
Gönline gir evliyânun gel bu beytu'llâhı bul
[H. 1063/ M. 1653] (Aslan, 2017: 95)
Târîh-i Diğer Berây-ı Makâm-ı Müşârun İleyh [Tekye-yi Cihangîr]

46/3 Pes bu ma'nâya bu kasr-ı keremün
Oldı târîhi dahı hıdmet ü cûd
[H. 1063/ M. 1653] (Aslan, 2017: 100)
Târîh-i Diğer Hem Berây-ı Makâm-ı Müşârun İleyh [Tekye-yi Cihangîr]

47/3 Bu meydan kim virür ma'nâya sûret oldı târîhi
Alur canlar cilâ bunda makâm-ı evliyâdur bu
[H. 1063/ M.1653] (Aslan, 2017: 100)

2.5. Han

2.5.1. Padişah IV. Murad'ın Yaptırdığı Han

Sıdkî Paşa, Sultan IV. Murad'ın yaptırdığı hana tarih düşürmüştür. Şair "Çakıt Nehri'nin hiddeti, yaz sıcaklığı; şiddeti kış soğuğu, bolluğu temmuz toprağı ve taşkınlığı ilkbahar selidir." der. Bu yer zamanla eşkıyaların yeri olmuştur. Eşkıyalar hac ehline geniş ovayı dar etmiş ve sıkıntılı hâle getirmişlerdir. Sultan Murad, bu yeri yaparak tüccarların hoş vakit geçirmesini sağlamıştır.

2/2 Sakf-ı endâz-ı sitem tarh-efgen-i bünyâd-ı 'adl
Sâhib-i hayrü'l-hasen Sultân Murâd-ı nâm-dâr

2/4 Cûy-ı Çakıt gıbta-i nehr-i Furât u Nîl iken
Bunda ser-gerdân olup kalmış o nehr-i hoş-güvâr

2/5 Hiddet-i germî-i germâ şiddet-i serdî-dey
Kesret-i gerd-i temûz u fart-ı seyl-i nev-bahâr

2/6 Çün bu menzilde olup sûda-gerânın reh-zeni
Deşt-i pehnâyı iderken ehl-i hacca teng ü târ

2/6 Tarh olundı çün bu mihmân serân serây-ı dil-nişîn
Oldı deşt-i hâtır-ı ehl-i ticâret hoş-güzâr

2/9 Tarh olup bir hûb-târîh oldı Sıdkî hatmine
"Dâ'imâ bâkî be-mânend în binâ-i üstüvâr"
[H. 1083/ M. 1673] (Erdoğan, 2005: 265).

2.5.2. Tersane Emini Baltacı Mahmûd'un Yaptırdığı Han

Ahmed Nâmî, 1639 yılında yapılan bir hana tarih düşürmüştür. Yolcular Eskişehir'e geldiği zaman oturacak güvenli bir yer bulamamıştır. Bunun için tersane emini olan Baltacı Mahmûd bir han ve çeşme inşa ettirmiştir.

Baltacı Mahmûd'un Eskişehir'de Hânına ve Çeşmesine

7/1 Geldüğince Eskişehre dâyimâ ebnâ-yı râh
Konmaga bulmazlar idi bir mahall emn ü emân

7/2 Geldi tersâne emîni Baltacı Mahmûd Ağa
Çekdi 'usret konmağa hem-râhı ile bir zamân

7/4 Görmedüm dir Nâmî ta'rîhini târîh eyleyüp
Böyle bir a'lâ mahallinde sarây-ı kârbân
[H. 1049/ M. 1639] (Yenikale, 2017: 298)

2.5.3. Vezir Silâh-dâr Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Han

Cevrî, Mustafa Paşa'nın 1637-38'de han yaptırmasına tarih düşürmüştür. Bu han gelen yolculara ferahlık veren bir yerdir. Bu yerin böyle bir hana ihtiyacı olduğunu söyleyen şair, yolcular için rahatlıklarını arttıran eşsiz bir yer olduğunu söylemiştir.

28/1 Sadr-ı ekrem Mustafâ Paşa Silâh-dâr u vezîr
Kim olur dünyâya resm-i lutfı düstûrü'l-'amel

28/3 Oldı ebnâ-yı sebîle mesken-i râhat-fezâ
Hak bu kim muhtâc idi bir böyle hana bu mahal

28/4 Didi sükkân-ı felek Cevrî anun târîhini
Oldı bu han-ı cedîd ârâm-gâh-ı bî-bedel
[H. 1047/ M. 1637-38] (Ayan, 1981: 301)

Şeyhülislâm Yahyâ da aynı kişinin yaptırdığı hana tarih düşürmüştür. Şair tarih beytinde, bu kişinin hem silahdar hem de Sultan IV. Murad'ın ikinci veziri olduğunu

söylemiştir. Cevri'nin şiirinden farklı olarak Yahyâ, Sultan IV. Murad'ı ön plana çıkarmıştır. Han ve özelliklerine dair bir detay vermemiştir.

15/1 Hazret-i Sultân Murâd-ı dîn-penâh
Dâ`im olsun kâm-bahş ü kâm-rân

15/2 Mustafâ Pâşâ silâhdâr-ı kerîm
Ol vezîr-i sânî-i şâh-ı cihân

15/6 Didi Yahyâ ana târîh-i tamâm
Bâreka'llâh bî-bedel oldı bu hân
[H. 1048/ M.1638-39] (Kavruk, 2001: 488)

2.5.4. Vezir Bayram Paşa'nın Yaptırdığı Han

Şeyhülislâm Yahyâ, Bayram Paşa'nın yaptırdığı hana düşürdüğü tarihte hana dair detay vermemiştir. Tarih şiirinde, Sultan Murad'ı, cihanın şahlar şahı olarak niteleyen şair, veziri Bayram Paşa'nın da onun kapısında sadık bir kul olduğunu söyler. Burayı yaptıran Bayram Paşa daha sonra bu hanı Sultan Murad'a hediye etmiştir.

13/1 Şehinşâh-ı cihân Sultân Murâd'un
Sa'âdet tâcı konmışdur serinde

13/2 Vezîr-i a'zamı Bayrâm Pâşâ
Sadâkatle kul olmışdur derinde

13/3 Bu mülki pâdişâha itdi ihdâ
Zemîn öpdi huzûr-ı enverinde

13/4 Anun târîhi emr olınca Yahyâ
Didüm bu hân hakkâ ey yerinde
[H. 1048/ M. 1638-39] (Kavruk, 2001: 487)

2.5.5. Sâbık Mehmed Paşa'nın Yaptırdığı Han

Cevrî, Defterdar Sâbık Mehmed Paşa'nın İslimye[7] içerisinde yaptırdığı hana 1642-43'te tarih düşürmüştür. Şair, bu hanın misafirlere dinlenme yeri olarak yapıldığını belirtmiştir.

Târîh-ı Han-ı Defter-Dâr-ı Sâbık Mehmed Paşa Der- İslimye

61/1 Vezîr-i sâhibü'l-himmet Muhammed-nâm u defter-dâr
Ki zâtın sâlik-i minhâc-ı tahkik eylemiş Allâh

61/2 İdüp İslimyede 'âlî-eser hakkâ ki himmetle
Mahallinde binâ itdi bu hanı hasbeten li'llâh

61/4 Didi bünyâdınun itmâmına târîh içün Cevrî
Yapıldı yolcı ârâm itmeğe li'llâh menzil-gâh
[H. 1052 / M. 1642-43] (Ayan, 1981: 317)

2.6. Hamam

2.6.1. Valide Hatice Turhan Sultan'nın Yaptırdığı Hamam

Cevrî, Sultan IV. Mehmed'in annesi, Hatice Sultan'nın 1653-54'te yaptırdığı hamama tarih düşürmüştür. Şair, Hatice Sultan'dan sonra bu hamama girecek olan her vâlidenin ona dua etmesi gerektiğini söylemiştir.

Târîh-i Hammâm Bâ-Teklîf-i Vâlide Sultân

88/1 Hazret-i Sultân Muhammed kurretü'l- 'ayni olan
Vâlide Sultân ki oldur lutf-ı Hakka nâ'ile

88/3 Kendüden sonra bu hammâma giren her vâlide
Eyleyüp ana du'â irsün sevâb-ı âcile

88/4 Gûş idüp bünyâdını Cevrî didi târîhini
Buldı bu âlî mahall a'lâ şeref hammâm ile
[H. 1064/ M. 1653-54] (Ayan, 1981: 331)

[7] XVII. yüzyılda Edirne içerisinde yer alan sancak merkezi (Akbayar, 2001: 82).

2.6.2. Saray Ağası İsmail Ağa'nın Yaptırdığı Hamam

Rüşdî, saray ağası olan İsmail Ağa'nın 1669-70'te yaptırdığı hamama tarih düşürmüştür.

Sarây Ağası İsma'îl Ağanın Hammâmı İçin Olan Târîhtir

26/1 Gelip biri dedi ol demde târîh
Zihi dilkeş pür âb ü tâb-ı hamâm
[H. 1080/ M. 1669-70] (Tunadurur, 2012: 165)

2.6.3. Vezir Hüseyin Paşa'nın Yaptırdığı Hamam

Hikmetî, Hüseyin Paşa'nın Dârü's-selâm'a (Bağdat'a) gelip yaptırdığı hamama tarih düşürmüştür. Kalenin içerisinde yer alan ve büyük yapıda bulunan hamam, 1669-70'te yapılmıştır. Burasının havası ve suyu Hz. İsa'nın nefesi gibi insana hayat verir. İç Kale Hamamı insanın ömrünü uzatır.

289/1 Gelüp Dârü's selâma âsaf-ı a'zam Hüseyn Pâşâ
Bu burc-ı evliyâda bezl idüp ihsân u ikrâmı

289/2 Binâ kıldı bu nârin kal'ada bir dil-güşâ hamam
Du'â eyler ana İç Kal'a'nun ger hâs eğer 'âmı

289/3 Garaz hammâmdur çün bâ'is-i cem'iyyet-i câmi'
Budur bâb-ı 'ibâdet câmi'e kılmakda ikdâmı

289/4 Dem-i 'Îsî durur âb u hevâsı kim düşüp târîh
Ziyâd eyler hayâtı âdeme İç Kal'a Hamamı
[H. 1080/ M. 1669-70] (Eğri, 2006: 264)

2.6.4. Hasan Paşa'nın Yaptırdığı Hamam

Nâbî, Vezir Hasan Paşa'nın yaptırdığı; cami, mektep ve hamama tarih düşürmüşür. Şiirin başlığında "Târîh-i Evkâf-ı Sadr-ı a'zam Hasan Pâşâ Der-Nahiye-i Antakiye" şeklinde bir ibare yer alır. Buradan yapılan hayratların Antakya çevresinde olduğu anlaşılmaktadır. Şairin dediğine göre, eski dönemlerde Antakya Hacc'a gidenlerin soluk aldığı bir yerdir. Bu nedenle paşanın Hac yolunda olanlar için gerekli olan ne varsa tertip ettiğini belirtmiştir.

Bahsedilen Hasan Paşa'nın kaynaklarda Moralı Hasan Paşa olduğu ve bu vakfı H. 1115/ M. 1703-1704 yılında yaptırdığı yazar. Vakfiyenin son sayfasında 'Vaka'a El-işhâdü vettahrîrü Fî Gurre-i Safer El-Hayr Li Seneti sitte a'şarete ve mietin ve elf" denilmektedir. Yani "1116 yılının Safer ayının başında tescil edildi ve yazıldı" demektir. Buna göre vakfın kuruluş tarihi, Gurre-i Safer H. 1116/ M. 26 Mart 1704 dir (Ateş, 1982: 6).

Târîh Berây-ı Câmi' ü 'İmâret ü Mekteb ü Hammâm-ı Vezir-i a'zam-ı 'Âlî-Himem Hasan Pâşâ

25/1 Asaf-ı devrân Hasan Pâşâ-yı 'âlî-menzilet
Kim odur şâhenşeh-i dehrün vezîr-i ekremi

25/4 Câmi' ü hısn ü 'imâret mekteb ü hammâm idüp
Eyledi tertîb-i râh-ı hacc içün her elzemi

25/5 Vaz' idüp şakk-ı kalem Nâbî didi târîhini
Eylesün Allâh kabûl evkâf-ı sadr-ı ekremi
[H. 1086/ M. 1675] (Bilkan, 2011: 207).

2.6.5. Diğer Kişilerin Yaptırdığı Hamamlar

Cevrî, kim tarafından yapıldığını belirtmediği bir hamama tarih düşürmüşür. Şair, soyunma odasının kapısı ve pencerelerini aşığın bağrına benzetmiştir. Hamam havası ve suyuyla can arttıran ferah bir yerdir. 1630-31'de yapılmıştır.

83/1 Habbezâ ferhunde-hammâm-ı latîf ü hoş-hevâ
Kim safâdan kevser ü müşk olmış anda âb u hâk

83/3 Câmekânında der ü revzen değül 'âşık gibi
Sînesin sîmîn-bedenler şevkı kılmış çâk çâk

83/4 Vasf idüp Cevrî didi târîhin ol germ-âbenün
Ab u tâb ile müferrih cân-fezâ hammâm-ı pâk
[H. 1040/ M. 1630-31] (Ayan, 1981: 329)

Cevrî başka bir hamam yapımına tarih düşürmüştür. Şair, hamamı yaptıran kişiyi belirtmemiştir. Şair, hamamın ferah, hoş ve güzel olduğunu söylemiştir.

93/3 Didi Cevrî binasına târîh
Râhat-ı rûh cân-fezâ hammâm
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 334)

2.7. Hane

2.7.1. Hazînedar Mehmet Ağa'nın Hanesi

Rüşdî, hazineyi korumakla görevli olan Mehmed Ağa'nın 1673'te yaptırdığı binaya tarih düşürmüştür.

Hazînedâr Başı Mehmed Ağanın Binâ-yı Hânesine Târîhdir

48/3 Görüp Rüşdî dedi bu resme târîh
Zehr-i hurrem-i makâm u câ-yı zîbâ
[H. 1084/ M. 1673] (Tunadurur, 2012: 171)

2.7.2. Defterdar Ahmed Paşa'nın Hanesi

Rüşdî, Defterdar Ahmed Paşa'nın yaptırdığı haneye tarih düşürmüştür. Şair şiirinde mübalağa yapmıştır. Evin öyle bir düzeni vardır ki şaire Bağdat'ı/ cenneti hatırlatmaktadır.

Târîh-i Binâ-yı Hâne-i Defterdâr Ahmed Pâşâ

12/1 Fahr-ı erbâb-ı kerem hazret-i Ahmed Pâşâ
Ki der-i devletidir menba'-ı cûdû'n-ni'âm

12/6 Bilmezem tarh-ı ġarîbinde ne hikmet vardır
Bakıcak lâyık olur hâtırıma Dârü's-selâm

12/12 Bu du'â ile dedi Rüşdî-i da'î târîh
'İzzile devletle ola mübârek bu makâm
[H. 1081/ M. 1670] (Tunadurur, 2012: 156)

2.7.3. Saray Ağası İsmail Ağa'nın Hanesi

Rüşdî, Saray Ağası İsmail Ağa'nın 1669'da yaptırdığı eve tarih düşürmüştür.

27/1 Bu binâyı görücek Rüşdî dedi târîhini:
Bârek-Allah güzel hâne-i zîbâ oldu
[H. 1080/ M. 1669] (Ekici, 2006: 302)

28/1 Hâtıra geldi o dem bir târîh
Ebedî ola bu hâne ma‘mûr
[H. 1080/ M. 1669] (Ekici, 2006: 302)

2.7.4. Kâğıt Emini İsmail Efendi’nin Hanesi

Cem’î, kâğıt emîni (kırtasiyeci) İsmail Efendi’nin evi için tarih manzumesi kaleme almıştır. Şair, tarihini evi kutlamak için gittiğinde yazmıştır. Hane 1640’ta yapılmıştır.

19/1 Kerîmü’ş-şân İsma‘îl Efendi
Alup itdi bu dilkeş beyti me’vâ

19/5 Mahall-i tehniyetde didi târîh
Mübârek ola bu şeh-beyt-i zîbâ
[H. 1050/ M. 1640] (Koparan, 1995: 206)

Cevrî de aynı kişinin evine iki tarih manzumesi yazmıştır.

Târîh-i İsmâ‘il Efendi Emîn-i Kâğız

80/11 Ziyâ-yı câmına âşüfte subh-ı pertev-pâş
Fürûğ-ı şemsesine zerre mihr-i nûr-efşân

80/12 Didi du‘âyile Cevrî binâsına târîh
Mübârek ola sa‘âdetle dâyimâ bu mekân
[H. 1050/ M. 1640-41] (Ayan, 1981: 328)

81/7 Didi vasfında bu târîhi Cevrî
Dil-ârâ cây-gâh u beyt-i ma‘mûr
[H. 1050/ M. 1640-41] (Ayan, 1981: 328)

2.7.5. Hoca Muhyiddin’in Hanesi

Cevrî, gönül ehli, Allah’ın birliğinin habercisi olan Muhyiddin adlı bir zatın evine tarih düşürmüştür. Şair, Muhyiddin’in evinin sırlarla dolu, kutsal ruhların gönlü olduğunu söylemiştir. Muhyiddin çok çabalayıp, bu binayı inşa etmiştir. Evin gül bahçesi benzersizdir. Şair, memduhun oğlu ve onun emri altında bulunan kişilerle bu evde uzun yaşamasını dilemiştir. 1654-55’te bu yapıyı yaptırmıştır.

106/1 Şerîf ü sâlik-i tevhîd Muhyi’d-dîni sâhib-dil
Ki olmış hâtırı ervâh-ı kudsün beyt-i esrârı

106/2 İdüp sa‘y-i belîg u bezl-i makdûr eyledi bünyâd
Bu zîbâ cây-gâh-ı dil-nişîn ü cennet-âsârı

106/9 Du’â-yı hayr ile Cevrî didi târîh-i bünyâdın
İde cây-ı şeref dâyim bu vâlâ menzili Bârî
[H.1065/ M.1654-55] (Ayan, 1981: 340)

Bir önceki kıtaya istinaden bu bahçenin Muhyiddin’in evine ait olduğu düşünülebilir.

Hâne

107/1 Didi târîhini anun Cevrî
Rûh-efzâ şükûfe-zâr-ı latîf
[H. 1051/ M. 1641-42] (Ayan, 1981: 340)

2.7.6. Şair Nâbî’nin Hanesi

Şair 1691-92’de kendi evinin yapımına tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Hâne-ş Hod

43/1 Rûz-ı itmâmında bu cây-ı meserret-güsterün
Kim temâşâsı ferâmûş itdürür peymâneyi

43/2 Kudsiyân tâk-ı sipihre yazdılar târîhini
Sana Mevlâ Nâbiyâ sa‘d eyleye bu hâneyi
[H. 1103/ M. 1691-92] (Bilkan, 2011: 231).

2.7.7. Abdurrahman Efendi’nin Hanesi

Şu’ûrî, Kınalızâde Hüseyin Efendi’nin oğlu olan Abdurrahman Efendi’nin yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Şair, Abdurrahman Efendi’yi melek huylu bir insan olarak tanımlamıştır. Abdurrahman Efendi, 1673-74’te temizlik saçan yüksek bir ev yaptırmıştır. Evin nakışlı, hoş bir tarzı vardır.

Târîh Berây-i Hâne-i ‘Abdu’r-Rahmân Efendi Hüseyn Efendi-zâde

8/1 Ne vücûd-ı şerîf melek-haslet
Hüsn-i hulk u keremle bî-hem-tâ

8/5 Didi hâtif Şu‘ûrî târîhin
Oldı kasr-ı latîf-i cennet-asâ

[H. 1084/ M. 1673-74] (Güler, 2017: 55)

2.7.8. Ahmed Yârî'nin Yaptırdığı Hane

Şair kendi yaptırdığı haneye 1661-62'de tarih düşürmüştür. Şair, hanenin bahçesinde ağaçlar ve güller olduğunu; tuğlasının ve sert kayasının da dört köşeli elmas şeklinde bulunduğunu söylemiştir.

17/1 Yârî bu kasr-ı hâss-ı dârü'l-karârı yapdum
Pîrâye-i saf etsün ahbâb-ı zîr ü bâlâ

17/3 Hem sâye-i dırahtân hem sâha-i gülistân
Ârâm-gâh-ı 'işret âmâde meclis-ârâ

17/5 Ol hışt u seng-i sahtî elmâs-ı çâr-kûşe
Gûyâ kec-i beyâzî âyîne-i mücellâ

17/9 Bir nükte-senc-i 'âlem gördükde didi târîh
Tarz-ı latîf [ü] nâzük hakkâ ki cennet-âsâ
[H. 1072/ M. 1661-62] (Karayazı, 2012: 986)

2.7.9. Diğer Kişilerin Yaptırdığı Haneler

Şu'ûrî, dostlarından birisinin yaptırdığı haneye tarih düşürmüştür. Şair, yapının güzelliğini övüp, yaptıran kişiyi tebrik etmiştir. Bundan sonra gelecek olan 39 ve 40 numaralı şiirler de Şu'ûrî divanından alıntıdır.

Ahbâbdan Birinün Hânesine Dinmişdür

38/3 Didi hâtif seyr idüp târîhini
Bâreke'llâh oldı kasr-ı dil-güşâ
[H. 1095/ M. 1683-84] (Güler, 2017: 82)

Şulehâdan Bir Dost Hânesine Dinmişdür

39/2 Görünce böyle tarhı didi hâtif:
Bu câ-yı dil-güşâ kasr-ı müferreh
[H. 1095/ M. 1683-84] (Güler, 2017: 82)

40/2 Didi hâtif seyr idüp târîhini:
Kasr-ı dil-keş oldı bu 'Âlî-makâm

[H. 1096/ M. 1684-85] (Güler, 2017: 83)

Nâmî, bir dostunun hanesine 1646'da tarih düşürmüştür. Şiirin başka bir nüshasında yer alan başlıkta "Berây-ı hâne-i merhûm Ken'ân Beg" ibaresi yer almaktadır. Şair, hanenin köşesinde çardaklar bulunduğunu; hane kapısının, girişinin ve çatısının aydınlık olduğunu söylemiştir. Şair, dostuyla sohbet ederken bu tarihi yazmıştır.

Bir Dôstun Otasına Tahrîr

19/2 Küşâde gurfeler her cânibe olmış ferah-peymâ
Havâ-yı cân-fezâdan pür der ü dervâze vü bâmı

19/5 Didi pîr-i hıred ol demde tahsîn ile târîhin
Zihî kâşâne-i zîbâ makâm-ı dil-küşâ Nâmî

[H. 1056/ M. 1646] (Yenikale, 2017: 302)

Rüşdî, etrafta konuşulan bir evin yapımına tarih düşürmüştür. Her taraftan ferah, bahçesi olan bir evdir. Bahçesinde güller vardır. Çeşmesi ve havuzu vardır. Bu hane 1633 yılında yapılmıştır.

86/2 Binâsı cân-fezâ vü tarhı dil-keş
Müferrih her taraf bâğ-ı İremveş

86/8 Husûsan selsebîl ü havzı hakka
Masnu' her biri birbirinden âlâ

86/10 Sa'âdetle bu hâne ola ma'mûr
İde Hakk sâhibin devlet ile mesrûr

[H. 1043/ M. 1633] (Ekici, 2006: 321)

Rüşdî başka bir şiirinde 1669'da yapılmış olan haneye tarih düşürmüştür. Şair hanenin sahibi hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.

28/1 Hâtıra geldi o dem bir târîh
Ebedî ola bu hâne ma'mûr

[H. 1080/ M. 1669] (Tunadurur, 2012: 165)

Cevrî, kime ait olduğu bilinmeyen evlerin yapımına tarih düşürmüştür. 1628'de yapılmış olan evin her köşesinde pencereler ve parlak aynalar bulunmaktadır.

Şair, evi yapan kişinin burayı özen göstererek yaptığını vurgulamıştır. Cevrî evi Kâbe'ye benzetmiştir.

79/7 Gösterür bir nazarda şeş cihât-ı 'âlemi
Her küşâde revzen ü her bir mücellâ sâf câm

79/9 Kudsiyân-ı 'arş-ı a'lâ didiler târîhini
Cennetü'l-me'vâya mânend oldı bu 'âlî-makâm
[H.1038 /M. 1628-29] (Ayan, 1981: 327)

Cevrî, dostlarından birisinin evinden bahsetmektedir. Evin işlemesi süslerle ve ışıklarla doludur.

Târîh-i Beyt-i Evâhidü Mine'l- Ahbâb

86/2 Virmiş o kadar zînet ü fer nakşına üstâd
Seyr eylese Mani dir idi sellemehü'llâh

86/4 Târîh-ı binâsın didi ilhâm ile Cevrî
Bu hâne-i zîbâyı mübârek ide Allâh
[H. 1053/ M. 1643-44] (Ayan, 1981: 330)

Cevrî'nin aşağıdaki şiirde anlattığı evin kubbesi altın işlemelidir.

110/2 Âsumanun olsa her biri ahteri bir âfitâb
Kubbe-i zerrîni denlü olmaya zînet-fezâ

110/3 Yazdı Cevrî hâme-i tahsîn ile târîhini
Bâreke'llâh oldı vâlâ-menzil-i nüzhet-fezâ
[H. 1055/ M. 1645-46] (Ayan, 1981: 341)

Cevrî aşağıdaki beyitte; iç açan, ferahlatıcı bir ev olduğu hususunda çeşitli mübalağalar yapmıştır.

94/2 Hak mübârek eyleye Cevrî didi târîhini
Dâyimâ âbâd ola bu dil-küşâ beyt-i safâ
[H. 1057/ M. 1647-48] (Ayan, 1981: 334)

Tek bir mısradan ibarettir. Evin kime ait olduğu bilinmemektedir.

103/1 Gûş idüp itmâmını Cevrî didi târîhini
Yümn ü devletle mübârek ola dâyim bu mekân
[H. 1060/ M. 1650] (Ayan, 1981: 338)

Cevrî 1652-53'te inşa edilen evin, ünlü ressam Mani'nin resimli kitabı gibi olduğunu söylemiştir. Oldukça güzel ve gösterişli yapısını vurgulamıştır. Şair, ev sahibinin ömrünün uzun olmasını dilemiştir.

109/3 Derûnı nakş-ı gûn-â-gûn ile ol denlü zîbâ kim
Olur Erjenk Mânî resmi çeşm-i nâzıra manzûr

109/7 Du'â-yı hayr ile Cevrî didi itmâmında târîh
İlâhî devlet-i dâyim ide bu menzili ma'mûr
[H. 1063/ M. 1652-53] (Ayan 1981: 341)

Cevrî, ev sahibinin hayırlı bir şekilde oturmasını temenni ederek binanın bitirilişine tarih düşürmüştür.

95/2 Du'â-yı hayr ile Cevrî didi itmâmına târîh
İde cây-ı selâmet emn ile bu menzili yârî
[H. 1069/ M. 1658-59] (Ayan, 1981: 335)

Edirneli Ahmed Rüşdî, Abdullah Çelebi adında bir zatın 1669-70'te yaptırdığı haneye tarih düşürmüştür.

23/3 Seyr edip Rüşdî dedi târîhini
Hâne-i dilkeş bu câ-yı bî-bedel
[H. 1080/ M. 1669-70] (Tunadurur, 2012: 164)

Nev'î-zâde Atâyî, Abdülkerim Bey'in 1631-32 yılında Mezestre'de yaptırdığı eve tarih düşürmüştür.

Mezestre'de Beg-zâde 'Abdülkerim Beğ Hânesine

17/2 Temâşâ idüp vasf-ı târîh içün
'Atâyî didi cây-ı cennet-misâl
[H. 1041/ M. 1631-32] (Karaköse, 2017: 273)

Rüşdî, aşağıdaki şiirde Abdülkerim Çelebi'nin hanesinin yapımına tarih düşürmüştür:

31/1 Seyr edenler dediler târîhini
Beyt-i zîbâ dilkeş-i 'âlî makâm
[H. 1078/ M. 1667] (Ekici, 2006: 302)

Cem'î, Ahmedî adında birisinin 1636'da yaptırdığı eve tebrik mahiyetinde tarih düşürmüştür.

10/1 Bu beyt-i şer'-i Ahmedî oldukda ey Cem'î
Geldi mübârek bâde hep yârân-ı dâniş ittihâd

10/2 Hem hâme-i şarkî-edâ anun lisân-ı hâl ile
Didi o dem târîhini în câygeh ferhunde-bâd
[H. 1046/ M. 1636] (Koparan, 1995: 196)

Fenâyî, Ahmed Ağa'nın evini yaptırmasına 1636-37'te gazel yazarak tarih düşürmüştür.

G.343/2 Yapdı beytün yümn ile Ahmed Ağa
Bârî müşkillerini âsân ide

G. 343/7 Didi hâtif ey Fenâyî târîhin
Hânenüz Rahmân âbâdan ide
[H. 1046/ M. 1636-37] (Yıldız, 2002: 488)

Siyâhî Dede, Ahmed Efendi adında bir zatın Gelibolu'daki evinin yapımına tarih düşürmüştür. Ev 1674-75 yılında yapılmıştır.

Târîh-i hane-i Ahmed Efendi der Gelibolı

15/1 Zihî beyt-i müferreh Ahmed-âbâd
Hased bahşende-i tâk-ı müferres

15/3 Görince didi târîhin Siyâhî
Budur kâşâne-i mânend-i Firdevs
[H. 1085/ M. 1674-75] (Cangöz, 2010: 183)

Rüşdî, Fazlı Pâşâ-zâde'nin hanelerine tarih düşürmüştür. 24 ve 25. beyitler bu haneler için yazılmıştır. 30.tarih şiirinde, 29. tarih şiirinin devamı olduğu yazılmıştır. Bundan dolayı; 24, 25, 29 ve 30. tarih şiirleri bu haneye aittir. Arada kalan 26. beyit ise başka birisinin yaptırdığı hamam ve haneyle ilgilidir. Şair beyitlerde, evin gönül açıp ferahlattığını söylemiştir. Bu yapının edebiyete kadar bayındır olmasını dilemiştir.

24/2 Bu mısra' düşdi bir târîh-i zîbâ
Bu hâne 'izzile ola mübârek
[H. 1080/ M. 1669] (Tunadurur, 2012: 164)

25/2 Seyri içün çıktı biri dedi bunun târîhin
Beyt-i lâtif ü bî-bedel hakka bu câ-yı dil-güşâ
[H. 1080/ M. 1669] (Tunadurur, 2012: 164)

29/2 Bu nev binâya düşüldi târîh
Ola bu ‘alî hâne mübârek
[H. 1080/ M. 1669] (Tunadurur, 2012: 166)

30/1 Tamâm-ı hâneye denildi târîh
Zihi ‘âlî makâm-ı dest-i dilkeş
[H. 1080/ M. 1669] (Tunadurur, 2012: 166)

Nâbî, Hacı Ali Efendi adında bir zatın İstanbul içerisinde yaptırdığı eve tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Hâne-i Hâcı ‘Alî Efendi der-İstânbul

38/4 Ser-çeşme-i ümidini pür-cûş idüp Hudâ
İtsün derûn-ı sâfını çün selsebîl şâd

38/5 Nâbî okur bu mısra‘-ı târîhini selsebîl
Hâcı ‘Alî Efendi’ye bu hâne sa‘d bâd
[H. 1097/ M. 1685-86] (Bilkan, 2011: 224)

Bursalı Tâlib, Hüseyin Ağa’nın yaptırdığı eve 1684-85’te tarih düşürmüştür.

20/7 Bu makâm-ı bülendi ede Hudâ
Lânegâh-ı hümâ-yı âbâdî
[H. 1096/ M. 1684-85] (Erdem, 1994: 163)

Nâbî, Hüseyin Ağa’nın Halep içerisinde yaptırdığı eve tarih düşürmüştür. Evin penceresinin iki tarafından Anadolu ve Bağdat şehri görülmektedir. Evin duvarında ve tavanında tavus kuşunun kanı renginde işlemeleri vardır. Bu yapı 1690-91’de inşa edilmiştir.

Târîh Berây-ı Hâne-i Hüseyn Ağâ Der-Halebü’ş-şehbâ

42/6 Görinür cânibeyn revzenden
Kişver-i Rûm u hıtta-i Bağdâd

42/11 Haleb’e reşk iderse lâyıkdur
Bu binâ hasretiyle cümle bilâd

42/20 Sakf u dîvârıdur dem-i tâvûs
Tarhıdur ‘aynı ile zât-ı ‘îmâd

42/24 Her gören Nâbiyâ didi târîh

Nâzenîn hâne bu mübârek bâd

[H. 1102/ M. 1690-91] (Bilkan, 2011: 230)

Bursalı Tâlib, İsmail'in oğlunun yaptırdığı eve tarih düşürmüştür. Evin bahçesinde; sümbüller, lâleler ve güller vardır.

19/6 Tâlibâ hâme-i endişe mu'ciz rakamım

Yazdı târîh bu kâşaneye devlet-hâne

[H. 1096/ M. 1684-85] (Erdem, 1994: 162)

Sahhaf Rüşdî, İsmail Ağa'nın yapmış olduğu haneye tarih düşürmüştür. Hane padişahın özel mülkiyet girişinde yani Enderûn-ı Hümayun'da yer alır.

Târîh Binâ-yı Hâne-i İsma'il Ağâ Der-Bâbü's-Sa'âdet Selleme'llâhu

46/2 Dediler buna düşdi bir târîh

Cennet-âsâ zihî mahall sürûr

[H. 1082/ M. 1671] (Ekici, 2006: 307)

Nâmî Divanı'nda yer alan manzumeye dair şu bilgi yer almaktadır: "Anatolı Efendisi binâ itdügi otasına virilüp birâdere mansıb in'âm." Şiirin başlığında İsmeti'ye ait olduğu yazılmıştır. İsmetî bu binayı inşa ettirip kardeşine lütfetmiştir. Bina, 1656'da yapılmıştır.

35/5 Seyr idüp Nâmî didüm târîhini

'İzzet ile Hakk anı ma'mûr ide

[H. 1067/ M. 1656] (Yenikale, 2017: 308)

Şehrî, Muhammed Ağa adında bir zatın yaptırdığı haneye tarih düşürmüştür. Şehrî, Muhammed Ağa'ya evsiz olduğunu, dünyanın derdini çekmediğini, isteği doğrultusunda harabe dünyayı geçtiğini söylemiştir. Şiirinde, bu dünyadaki malların geçici olduğunu dile getirmiştir. Şair, içi aydınlık olan bu güzel evi görünce de 1642-43'te tarih düşürmüştür.

8/1 'Akl-ı küll-mertebe Mehemmed Ağa

Vasf olonmaz mı zihn-i derrâki

8/2 Yapdı bir hâne-i mu'allâ kim

Pây-mâl itdi 'arz-ı eflâki

8/9 Şehrî gerçi ben hâne-ber-dûşum

Ne belâ kayd-ı hâr u hâşâki

8/10 Lîk geşt eyledüm murâdumca
Bu cihân-ı harâbe-emlâki

8/11 Seyr idince hemân didüm târîhin
Görmedüm böyle hâne-i pâkî
[H. 1052/ M. 1642-43] (Demirel, 1999: 391)

Nâbî, İstanbul içerisinde Yeşilli Muhammed lakaplı bir zatın yaptırdığı eve tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Hâne-i Yeşilli Muhammed Efendi Der-İstânbul

14/8 Didüm bu hâne-i vâlâya Nâbiyâ târîh
Bu tâze tarhı Muhammed Efendi kıldı binâ
[H. 1082/ M. 1671-72] (Bilkan, 2011: 193)

Şu'ûrî, soylu kişilere hizmet eden yüce namlı birisinin yaptığı eve tarih düşürmüştür.

Mehâdîm-i Kirâmdan 'Alî Nâm Bir Mahdûm-i 'Âlî-kadrün Hâne-i Cedîdi İçün Dinüp Yazılmışdur

42/4 Şu'ûrî didi hâtif ana târîh:
Zihî latîf ü nüzhet-efzâ
[H. 1098/ M. 1686-87] (Güler, 2017: 84)

2.8. Kasır/ Saray

2.8.1. Sultan İbrahim'in Kasrı

Cevrî, Sultan İbrahim'in yaptığı kasra 1642'de tarih düşürmüştür. Bu tarihte Sultan İbrahim tarafından 'Sepetçiler Köşkü' yapılmıştır. Kaynaklara göre bu köşk Sarayburnu'nda sultanın emriyle yapılmıştır (Erzincan, 2009: 538-539). Cevrî'nin şiirinde bahsettiği köşkün bu yapı olduğunu düşünüyoruz.

Şair, şiirinin dördüncü beytinde burasının gezinti yeri olarak kullanıldığını, meydanının ve bahçesinin oldukça genişlik olduğunu söylemiştir. Şair, sekizinci beyitte padişahın kasır içerisinde bazen cirit oyunlarını izlemesini bazen de geniş meydanında atını hızlı sürmesini temenni etmiştir. Alanı geniş olduğundan dolayı oyunların oynanmasına da müsaittir. Şiir padişahın fermanıyla yazılmıştır.

Târîh-i Kasr-ı Hazret-i Sultân İbrâhim Han Bâ-Fermân-ı Âlî-Şân

12/1 Mesned-ârâ-yı sa‘âdet pâdışâh-ı Cem-serîr
Ferr ü baht-i saltanat Sultân İbrâhîm Han

12/4 Bir behişt-âbâd-ı ‘âlî oldı kim meydânınun
Kesb ider feyz-ı safâsından letâfet âsumân

12/8 Gâhî kasr-ı dil-küşâdan eylesün seyr-ı cırıd
Gâhî meydân içre olsun rahş ile çâbuk-‘nân

12/9 Bu müferrih menzillün Cevrî didi târîhini
Seyr içün oldı binâ bu kasr-ı sultân-ı cihân
[H. 1051/ M. 1641-42] (Ayan, 1981: 291)

Cevrî, bu yapıya başka bir tarih daha düşürmüştür. Şair Sultan İbrahim’den Sultan Ahmed’in öz evladı olarak bahsetmiştir. Şair, şiirin başlığında ve tarih düşürdüğü son beyitte Sultan İbrahim’in kasır ve çeşme yaptırdığını söylemiştir. Cevrî, şiirin on dördüncü beytinde binanın, sultanın mübarek fermanıyla inşa ettirildiğini dile getirmiştir.

Târîh-i Kasr u Sebîl Bâ-Fermân-ı Merhûm Sultân İbrâhim Han

15/6 Zübde-i evlâd-i Sultân Ahmed-i ‘âlî-nijâd
Dürr-i yektâ-yı şeref pîrâye-i ‘izz ü ‘ulâ

15/13 Buldı zînet ferr-i zâtiyle sarây-ı ‘âmire
Seyr idün âsârını oldı müşâhed câ-be-câ

15/14 Cümleden bu dil-küşâ kasr-ı felek-tâk-ı bülend
Oldı fermân-ı şerifiyle bu resm üzre binâ

15/24 Hızr-ı hâme yazdı bu ta’rîf ile târîhini
Selsebîl-i nâb u pâk-âb-ı hayât-ı dil-küşâ
[H. 1051/ M. 1641-42] (Ayan, 1981: 294)

Aşağıdaki tarih beyiti ise kasrın yenilenmesi üzerine padişah fermanıyla yazılmıştır.

18/8 Didi fermân ile târîh-i binâsın Cevrî
Nühet-âbâd-ı cedîd oldı bu kasr-ı ‘âlî

[H. 1051/ M. 1641-42] (Ayan, 1981: 296)

Cevrî, Sultan İbrahim'in 1645-46'da yaptırdığı başka bir kasra tarih düşürmüştür.

22/1 Şehinşâh-ı mu'azzam Hazret-i Sultân İbrâhîm
Se'âdetle binâ itdi yine bir kasr-ı vâlâyı

22/5 O şâdırvân-ı sîmîn ü mücellâya münâsibdür
Felek zer kâse itse âfitâb-ı 'âlem-ârâyı

22/9 Du'â idüp didi bünyâdınun târîhini Cevrî
Mübârek eylesün Mevlâ bu 'âlî kasr-ı zîbâyı
[H. 1055/ M. 1645-46] (Ayan, 1981: 298)

Sultan İbrahim, sohbet ettiği Cûy-bâr Kadın'a kasır bağışlayıp çeşme yaptırmıştır. Cevrî 1654-46'da buna tarih düşürmüştür. Şair dördüncü beyitte, kasrın padişah emriyle yapıldığını ve masrafların onun tarafından karşılandığını söylemiştir.

99/1 Cenâb-ı Hazret-i Cem-rütbe Han İbrâhîm
O pâdişâh-ı 'adâlet-penâh-ı mülk-ârâ

99/3 İdüp musâhibesi Cûy-bâr Kadına cûd
Bağışladı bu sarâyı ana o bahr-ı 'atâ

99/4 Görüldi masrafı hep mâl-i pâdişâhîden
Olundı emr-i hümâyûn ile bu resme bînâ

99/9 Safâ-yı tab' ile târîhini didi Cevrî
Bu 'ayn ile bu sarây oldı Cennet'ül-me'vâ
[H. 1055/ M. 1645-46] (Ayan, 1981: 336)

İsmetî de Sultan İbrahim'in yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Şair, sultanın kasrı kim için yaptığını belirtmemiştir. Fakat kasra düşürülen tarih, Cûy-bâr Kadın'a bağışlanan kasırla aynıdır.

1/1 Şehinşâh-ı mu'azzam Hazret-i Sultân İbrâhîm
Odur devletle şimdi vâris-i mülk-i Süleymânî

1/6 O bî-hemtâ seray-ı dil-keşün târîh-i itmâmın
Dedi hatif ‘aceb a‘lâ müferrih kasr-ı sultânî
[H. 1055/ M. 1645-46] (İpekten, 1974: 32)

2.8.2. Sultan IV. Murad’ın Kasrı

Mezâkî, Sultan IV. Murad’ın 1623-24 yılında yaptırdığı kasra kaside içinde tarih düşürmüştür. Şair, şiirin üçüncü beytinde kasrın ön bahçesinde cennet kadar güzel bir havuz olduğunu söylemiştir. Dördüncü beyitte kubbesinin oldukça yüksek olduğunu, beşinci beyitte yuvarlak camı ve penceresinin olduğunu belirtmiştir. Şiirin altıncı beytinde kapısında hilal şeklinde bir tokmak olduğu söylenmiştir. Şair dokuzuncu beyitte, kasrın kapısının üst kısmında belayı yok eden yazıların mevcut olduğunu dile getirmiştir. Mezakî, bu tarih kasidesinin kelimelerini sihr-i helâl sanatıyla örmüştür.

K. 6/3 Var mıdur cennetde âyâ bir rivâk-ı dil-sitân
Kim ola pîşinde böyle havz-ı pür-âb-ı zülâl

K. 6/4 Şol kadar ‘âlîdür el-hak kubbe-i vâlâsı kim
Turresi ‘arş-ı berîn üzre döşer ferş-i zılâl

K. 6/5 Her müdevver câmı bir âyîne-i ‘âlem-nümâ
Her münevver revzeni nezzâre-gâh-ı bî-misâl

K. 6/6 Şemse-i tâk-ı münîfi reşk-i mâh-ı âsumân
Halka-i bâb-ı şerifi gayret-i şekl-i hilâl

K.6/7 Suffesi bir müs‘ad-i ‘âlî-i ehl-i ihtirâm
Süddesi hôd mehbit-i feyz-i Hudâ-yı lâ-yezâl

K. 6/9 Hatt-ı fevk-i bâb-ı ta‘vîz-i belâ-yı nâgehân
Vefk-ı nakş-ı tâkı hırz-ı âfet-i ‘aynü’l-kemâl

K. 6/22 Bâ-husûsâ feyz-ı evsâf-ı bülendiyle olur
Her kelâm-ı dil-keşüm hem rütbe-i sihr-i helâl

K. 6/25 Ey Mezâkî hâtif-i kudsî didi târîhini

Kasr-ı bâlâ menzil-i Sultân Murâd-ı Bâ-Kemâl

[H. 1033/ M. 1623-24] (Mermer, 1991: 181)

Nef'î, Sultan IV. Murad'ın 1632-33'te yaptırdığı kasırdan şiirinde övgüyle bahsetmiştir. Şiirin beşinci beytinde, bu kasrın suyla dolu bir havuzu olduğunu söylemiştir.

6/5 Yâ dilârâ bir arûs-ı hûbdur

Âyîne olmuş ana havz-ı pûr-âb

6/9 Hazret-i Sultân Murâd-ı dâdger

Ki odur şâhenşeh-i mâlik-rikâb

6/13 Fikr edip Nef'î dedi târîhini

Kasr-ı zerendûd-ı şâh-ı kâmyâb

[H. 1042/ M. 1632-33] (Akkuş, 2018: 225)

Cevrî, Sultan IV. Murad'ın 1636-37 yılında yaptırdığı Manisa Sarayı'na tarih düşürmüştür. Şiir padişahın fermanıyla yazılmıştır.

Târîh-i Kasr-ı Merhûm Cennet-mekân u Firdevs-âşiyân Sultân Murâd Han Bâ-fermân

6/1 Cenâb-ı Hazret-i Sultân Murâd-ı âsumân-mesned

Ki der-gâhı olur cây-ı şeref şâhân-ı zî-şâna

6/3 Açılsun tab'-ı pâki gül gibi dâyim

Cemâl ile Sarây-ı 'Âmire dönsün gülistana

6/4 Bu nüzhet-gâh-ı zîbânun didi târîhini Cevrî

Zihî kasr-ı hümâyun u bülend-eyvân-ı şâhâne

[H. 1046/ M. 1636-37] (Ayan, 1981: 287)

Şeyhülislâm Yahyâ da IV. Murad'ın yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Kaynaklara göre; Kasr-ı Hümayun, IV. Murat döneminde ahşap temeller üzerinde inşa edilmiştir ancak deprem ve yangın nedeniyle yıkılmıştır. Kasrın yeniden düzenlenmesi

Abdülaziz (1861-1876) döneminde gerçekleşmiştir.[8] Şeyhülislâm Yahyâ da şiirinde bu köşkün mimarına övgüler yağdırmıştır.

Târîh-i Kasr-ı Hümâyun

8/1 Sultân Murâd ol şeh-i gâzî ki umarın
'Ömrin ide sad sâlden Allâh ziyâde

8/5 Yahyâ didi târîhini ol kasr-ı latîfün
Mevlâ müteyemmen ide Sultân Murâd'a
[H. 1046/ M. 1636-37] (Kavruk, 2001: 483)

Şeyhülislâm Yahyâ başka bir şiirinde, Sultan IV. Murad adına yapılan bir kasra tarih düşürmüştür. Şair şiirin ilk beytinde, bu kasrı yapan mimarın çok emek verdiğini söylemiştir. Kasrı yaptıran kişi şiirde belirtilmemiştir. Şair "Sultân Murâd kasr-ı mübârek" ibaresinde tarihi düşürmüştür.

16/1 Yapıldı çün bu kars şeh-i kâmkâr içün
Mi'mâr-ı fikr çekdi binâsında çok emek

16/3 Târîh içün bu cây-ı safâ-bahş u dil-keşe
Sultân Murâd kasr-ı mübârek didi melek
[H. 1048/ M. 1638-39] (Kavruk, 2001: 489)

2.8.3. IV. Mehmed'in Yaptırdığı Kasır

Talib Ahmed Bosnavi, IV. Mehmed'in 1672'de yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Şair, IV. Mehmed'i hürmetli Mısır'ın evliyası olarak nitelemiştir.

4/1 Velî-i Mısr o destûr-ı mükerrem
Arissû-yı füsûn ʿakl-ı Felâsûn

4/13 Didi Tâlib tamâm oldukda târîh
Zehî kasrı ser-efrâz-ı hümâyûn
[H. 1083/ M. 1672] (Şahin, 2009: 109)

Bosnalı Alaeddin Sabit, Sultan IV. Mehmed'in 1680-81'de Beşiktaş'ta yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür.

[8] https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/kasr-i-humayun-saray-muzesi--zmit

2/1 Eb'ul-feth-i cihân Sultân Mehemmed Han-ı Gâzî kim
Odur şimdi şehinşâh-ı Ferîdûn-ceyş ü Cem-etbâ'

2/2 Beşiktaşda murâdı üzre ol Mehdî-i devrânun
Olundı bu bedî'ü't-tarh eyvân-ı bülend-ibda'

2/5 Didi mi'mâr kudsî Sâbitâ târîh-i itmâmın
Bu eyvân-ı latîfî hân Muhammed eyledi iddâ
[H. 1091/ M. 1680-81] (Karacan, 1991: 318)

Nâbî de IV. Mehmed'in Beşiktaş ilçesinde yaptırdığı kasra 1678-79'da tarih düşürmüştür. Şair, kasrın deniz kenarında bulunduğunu ve nakışlarının nilüfer şeklinde olduğunu söylemiştir. Kasrın duvarında gül bahçesi, çatısının tavanında ise Azeri nakışlı işlemeler yer almaktadır.

Târîh Berây-ı Bünyâd-Kerden-i Kasr-ı Sultânî Der-Beşiktâş

30/22 Seng-i reşk ile kebûd eylerdi Mânî sinesin
Görse bu resm üzre bunda nakş olan nîlûferi

30/24 Metnine dîvârınun tahrîr olunmış Bûstân
Resm olunmış sakfına nakş-ı hayâl-i Âzerî

30/44 Pâ-nihâde oldı hâmem eyledüm târîhini
Mesned-i sultân Muhammed müttekâ-yı dâverî
[H. 1089/ M. 1078-79] (Bilkan, 2011: 217).

2.8.4. Safiye Sultan Kasrı

Azmizâde Haletî, III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan'ın yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Kaynaklarda yer alan bilgide; Safiye Sultan'ın, Dâvud Paşa sahasında bir kasır yaptırdığı ve zaman zaman III. Mehmed'le birlikte burada oturup, ziyafetler tertip ettiği yazılmıştır (Akyıldız, 2008: 472-473).

Târîh-i Kasr-ı Mâder-i Sultân Mehmed Hân 'Aleyhi'r- Rahme

6/1 Ol mâder-i cenâb-ı Dârâ-yı dâd-perver
Sultân Mehemmed İbni Sultân Murâd-ı mağfur

6/5 İtmâmına bu kasrın oldı tamâm târîh
Âbâd ola İlâhî mânend-i beyt-i ma‘mûr
[H. 1009/ M. 1600-1601] (Kaya, 2017: 221)

2.8.5. Turhan Hatice Sultan Kasrı

Şeyhülislâm Yahyâ, Valide Hatice Sultan'ın IV. Murad için yaptırdığı safa ve eğlence köşküne 1625-26'da tarih düşürmüştür.

4/1 İdüpdür Hazret-i Sultân Murâd'a
Bu kasrı Valîde Sultân safâgâh

4/2 Didi Yahyâ anun târîh-i sâlin
Müzeyyen kasr olupdur bâreka‘llâh
[H. 1035/ M. 1625-26] (Kavruk, 2001: 480)

2.8.6. Vezir Ali Paşa Kasrı'nın Yaptırdığı Kasır

Nâbî, Vezir Ali Paşa'nın yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür.

Târîh-i Binâ-Kerden-i Kasr-ı Hazret-i Vezîr-i Mükerrem ‘Alî Pâşâ

138/38 Sâl-i târîhini isbâta dü şâhid lâzım
İktirân itse se şîne yine süls-i âh-ı şîn

2.8.7. Vezir Cafer Paşa'nın Yaptırdığı Kasır

Âsım, Bosna'nın veziri Cafer Paşa'nın yaptırdığı saraya tarih düşürmüştür. Cafer Paşa, saray içinde gönle ferahlık veren cennet gibi bir bahçe yaptırmıştır.

7/1 Bi-hamdillâh serâya eyledi teşrîf-i devletle
Vezîr-i Ca‘fer-ism ü Bosnanun devletlü pâşâsı

7/8 Cinân-âsâ serây içre serây-ı dil-küşâ yapdı
İrem Bâğını mahdûm itdi reşk-i tarh-ı zîbâsı

7/15 Didüm târîhin Âsım sâde rû gılmândan gayrı
Nüzûl itdi serâya cennetün bir kasr-ı ra‘nâsı
[H. 1102/ M. 1691] (Tozlu, 2013: 277)

2.8.8. Vezir Mahmud'un Yaptırdığı Kasır

Vahyî, Sultan Mehmed'in hususi kölesinin yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Şair şiirin beşinci beytinde kendisinden "Mahmud yaradılışlı" vezir olarak bahsetmiştir.

15/3 Cenâb-ı hazret-i Sultan Muhammed Hân-ı Gâzî kim
Cihân vakf-ı du'âyı tûl-i 'ömri oldı ser-tâ-pâ

15/5 Anun bir bende-i hâsı vezîr-i râst-tedbîri
Odur paşa-yı Mahmûdü'l-hisâl-i sâhibü'l-âla

15/6 Binâ itdi bu kâh-ı can-fezâ-yı âlem-ârâyı
Sarây-ı devletin ma'mûr ide Rahmân-ı zî'l-a'lâ

15/9 Bu tarh-ı dil-keşe tahsîn ile Vahyî didi târîh
Zihî kasr-ı mu'allâ menzil-i a'lâ-yı rûh-efzâ
[H. 1095/ M. 1683-84] (Taş, 2004: 508)

2.8.9. Vezir Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Kasır

Nâbî, Mustafa Paşa'nın yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Şair, şiirin ilk beytinde; Mustafa Paşa'nın Ruhâ (Şanlıurfa) şehrine ayak basmasıyla birlikte, cennet kadar güzel bir yere dönüştüğünü söylemiştir. Bu sayede Anadolu, Şam, Mısır ve Bağdat şehirleri Şanlıurfa'ya imrenmiştir. Kasır 1699'da yapılmıştır.

Târîh Berây-ı Kasr-ı Mustafa Paşa Der-'Ayn-ı Halîlü'r-rahman 'Aleyhi's-selâm

55/1 Mustafa Pâşâ-yı 'âlî-şân vezîr-i bî-nazîr
Kim Ruhâ şehrin kudûmı Cennet-âbâd eyledi

55/4 Bahtı 'âlîdür Ruhâ'nun kim gelüp böyle vezîr
Gıbtagâh-ı Rûm u Şâm u Mısr u Bagdâd eyledi

55/13 Sâyesinde feyz alup âb-ı revân-bahş-ı Halîl
Çeşme-i mâ'ü'l-hayâtı vardı irşâd eyledi

55/15 Abveş rû-mâl idüp Nâbî didi târîhini
Mustafa Pâşâ ne zibâ kasr bünyâd eyledi
[H. 1111/ M. 1699-1700] (Bilkan, 2011: 243)

2.8.10. Vezir Musahip Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Kasır

Kaynaklarda yer alan bilgiye göre Mustafa Paşa, Musâhip Damat Mustafa Paşa olarak tanınmıştır. Şair Süleyman Ağa'nın oğludur. Padişahla yakınlık kurarak hazine odasına dâhil olmuştur. Sultan IV. Murat'ın kızı Hatice Sultan'la evlenmiştir (Aksoyak, 2015). Sa'dî, Mustafa Paşa'nın 1684-85'te yaptırdığı kasra aşağıdaki şiirde tarih düşürmüştür. Şair, ikinci beyitte kasrın sahil yolunda yapıldığını söylemiştir.

2/8 Âb-ı rûy-ı vüzerâ ya'ni Musâhib Pâşâ
Eyleyen teşneleri lutf ile sîr-âb-ı 'atâ

2/3 Zìver-i tâc-ı sipihr olmasa erzânîdür
Silk-i sâhilde bedîd oldı bu dürr-i yektâ

2/5 Âb u fevvâreleri Kevseri işrâb eyler
Kasr-ı cennet dese de lâyık olur Âdem ana

2/12 Seyr edüp şevk ile Sa'dî dedi târîhi anun
Cân-fezâ cây-ı emîn kasr-ı Musâhib Paşa
[H. 1096/ M. 1684-85] (Uralçin, 2009: 129)

Nâlî de vezirin yaptırdığı başka bir kasra 1674-75'te tarih düşürmüştür.

Târîh-i Kasr-ı Mûsahib Mustafa Paşa

32/1 Cenâb-ı Hazret-i destur-ı ekrem
Musâhib Mustafâ Paşa-yı Cem-câh

32/8 Sürûş-ı sidre yazmış Nâlî târîh
Zehî kasr-ı mübârek levhaş-Allah
[H. 1085/ M.1674-75] (Kahraman 2010, 137)

2.8.11. Vezir Siyavuş Paşa'nın Yaptırdığı Kasır

Siyavuş Paşa abaza asıllıdır. İstanbul'a getirilmiş ve Abaza Mehmed Paşa'nın kölesi olmuştur. IV. Mehmed zamanında iki ay sadrazamlık yapmıştır (Uzunçarşılı,

1954: 400-402). Cevrî, Siyavuş Paşa'nın yaptırdığı kasır ve çeşme için 1643-44'te tarih düşürmüştür.

39/4 Sütûde Asaf-ı ekrem Siyâvûş-ı felek-kadre
Mübârek ola devletle bu nüzhet-gâh-ı rûh-efzâ

39/5 Temâşâ eyleyüp Cevrî didi târî-i bünyâdın
Safâ-yı 'ayn ile oldı bu menzil cennet-i me'vâ
[H. 1053/ M. 1643-44] (Ayan, 1981: 306)

2.8.12. Ahmed Paşa'nın Yaptırdığı Kasır

Cevrî, İbrahim Paşa'nın kardeşi olan Ahmed Paşa'nın yaptırdığı saraya 1649-50'de tarih düşürmüştür. Şair, İbrahim Paşa'nın kudretiyle bu mekânın benzersiz olduğunu söylemiştir. Kasrın cam ve pencereleri parlaktır. Fayansları gülfidanı işlemelidir.

Târîh-i Sarây-ı Merhûm İbrâhim Paşa Birâder-i Merkûm Ahmed Paşa

70/8 Ya'nî İbrâhîm Paşa kim anun
Himmetiyle bî-'adîl oldı bu cây

70/5 Olsa lâyık gülbün-i Kâşîsini
Murg-ı sidre bülbül-i destân-serây

70/10 Didi târîhin idüp Cevrî du'â
Ola devletle mübârek bu sarây
[H. 1059/ M. 1649-50] (Ayan, 1981: 323)

2.8.13. Murad Paşa'nın Yaptırdığı Kasır

Nâmî, Murat Paşa'nın yapmış olduğu kasra tarih düşürmüştür. Şair şiirinin ilk beytinde, bu yapının halka ziyafet yeri olarak inşa edildiğini söylemiştir. Nâmî, şiirinin ikinci beytinde, birbirine bitişik iki köşkten bahsetmiştir. Köşkün gönül cezbeden şöhretli bir balkonu ve sofası vardır. Şair üçüncü beyitte, köşkün her köşesinde çardakların cephe oluşturduğunu, gece gündüz burada yemek daveti verildiğini anlatmıştır. Şair bu yapıyı altı taraftan da seyredip yapıya tam tarih düşürmüştür. Noktalı ve noktasız harfleri birbiriyle hesap edince ortaya tam tarih çıkmaktadır.

Mekrümetli Murâd Paşanun Otasına Dinilmüşdür Altı Vech İle Târîhdür

21/1 Hazret-i Pâşâ-yı cömerd-i murâd-ı ehl-i dil
Bu ziyâfet-hâneyi yapdı berây-ı hâs u ‘âm

21/2 Hôş-havâ kâşâneler biri birine muttasıl
Şeh-nişîn ü sahn-ı suffe dil-küşâ dil-cû be-nâm

21/4 Devlet ü ikbâl ile olup hemîşe kâm-yâb
Dûdmânın Hak mu‘ammer ide tâ rûz-ı kıyâm

21/3 Her tarafdan gurfeler idüp küşâde cebhesin
Ni‘met ü ikrâma da‘vet eylemekde subh u şâm

21/5 Seyr idince şeş cihetden Nâmî feyz irüp dile
Altı vech üzre bu beyti eyledüm târîh-i tâm

21/6 Başka her bir mısra‘ı vü nokta-dâr u bî-nukât
Birbiriyle hem-hisâb u başka başka hem tamâm

21/7 Dil-nişîn zîbâ havâsı tarh-ı ‘âlî suffede
Dil-keş ü a‘lâ dil-ârâ Nâmî zîbende-makâm
[H. 1058/ M. 1648] (Yenikale, 2017: 304)

2.8.14. Ömer Paşa’nın Yaptırdığı Kasır

Siyâhî Dede, Kıbrıs valisi Ömer Paşa’nın yaptırdığı kasra kaside yazarak tarih düşürmüştür. Şair, kasrın vasıflarını överek; taşının belagatten, kapı ve duvarının da hikmet balçığından olduğunu söylemiştir. Şair, şiirinin yirmi altıncı beytinde; Ömer Paşa’nın bir baba kadar merhametli olduğunu, insanların gönlünü alırken de yaşlı ve genci ayırmaksızın bir tuttuğunu dile getirmiştir. Bundan sonra gelen beyitte şair, kasrın dertli âşıkların, çaresizlerin, aciz ve miskinlerin sığınağı olduğunu söylemiştir. Kasır, evi olmayan kimselerin mekânı olmuştur. Şair, vali sayesinde Kıbrıs kavminin güven ve rahat içinde olduğunu söylemiştir. Siyâhî Dede, vezirin vasıflarını övmek için uzun zamandır suskun kalmıştır. Onu birden böylesine konuşturan kişinin vezir olduğunu dile getirmiştir. Şair, veziri övmeye devam ederken; şiirinin kırk yedinci beytinde kasrın çatısının yüksekliğinden bahsetmiştir. Kasrın yapımı bittiği zaman,

burayı inşa eden mühendisler kasrı seyretmeye gelmiştir. Şair, elli üçüncü beyitte vezirin görünüşte olan bu kasırdan sıkıldığı zaman kendi inşa ettiği mana kasrına gelmesini istemiştir. Siyâhî Dede, böyle küstahane bir dili kullanmasının sebebi olarak; sefa zamanında bu dilin eğlence dili olduğunu ve vezire bu dili hediye olarak sunduğunu söylemiştir. Şair, on elli yedinci beyitte vezirden izin isteyip biraz da kendi içindeki halden bahsetmek istemiştir. Cömert erbabı olan vezirin bu isteğini çevirmeyeceğini belirterek ne zamandır ailesinden ve çocuklarından ayrı düştüğünü dile getirmiştir. Şair, yüzündeki hasret yaşlarının durmaya mecalinin kalmadığını söyleyerek, hasret ateşiyle yandığını vurgulamıştır. Altmış birinci beyitte vezire seslenen şair, bundan sonrasında eteğini tutan talep eline yardım etme zamanının geldiğini belirtmiştir. Şiirin devamında ise devlete sadakatla dua edeceğini aktarmıştır. Şair son olarak 1682-83'te kasrın yapım yılını vermiştir.

K. 15/5 O kasrun evvelâ kıl pâyını seng-i belâgatden
Der ü divârını tıyn-ı hikemle eyle hem ıtlâ

K. 15/9 Temâşâ eyleye tâ kim o kasr-ı nâdire bûdı
Cenâb-ı ma'delet-güsterde ya'nî kim 'Ömer Pâşâ

K. 15/26 Kemâl-i merhametle vâlid-i müşfik gibi her dem
Nevâziş kılmada birdür yanında pîr ile bernâ

K. 15/27 Melâz-ı derd-mend ü 'âciz ü miskîn ü bî-çâre
Zahîr-i müstemend ü müstenâd-ı bî-kes ü bî-câ

K. 15/29 Bi-hamdi'llâh ki şimdi sâyesinde Kıbrısun kavmi
Emîn ü râhat u hoşdur gerek a'lâ gerek edna

K. 15/34 Dilümde hayliden muzmer idi tâ bir sebeb birle
Ola dâmân-ı evsâfunı dest-i hâtırum gîrâ

K. 15/35 Ne mümkindür dili vasf-i kerîmünden dem urmaklık
Husûsâ bir benüm gibi elem-kâr u tek ü tenha

K. 15/36 Ki böyle nâr-ı firkatle şerâr-endâz-ı hasretle
Şikest-i bâl-i hicretle ne disün bu dil-i şeydâ

K. 15/47 Tamâmında gelüp dikkatle erbâb-ı mühendisler
O kasr-ı nâdire-bünyânı seyr itdükde ser-tâ-pâ

K. 15/52 Gehî ol kasr-ı sûrîden usandukça dil-i pâkün
Benüm bu kasr-ı pür ma‘nâma da meyl eyle vech-i mâ

K. 15/53 Ki bir vakt-i safâda bu da bir eglence-i dildür
Anun-çün böyle küstâhâne kıldum bezmine ihdâ

K. 15/57 Eğer iznün olursa hâk-i pâya ey kerem-perver
Biraz hâl-i derûn-ı derd-i dilden eyleyem inhâ

K. 15/58 Ki erbâb-ı mekârum yüz çevirmez ‘arz-ı hâcetden
Nitekim gam yimez feryâd-i bülbülden gül-i ham

K. 15/59 Nice müddet durur ehl ü ‘ıyâlümden cüdâ düşdüm
Ki kıldı sûziş-i hasret dil ü cân vatanum efnâ

K. 15/60 Dumû‘-ı çeşm-i hasret gibi kaldum vech-i ‘acz üz
Ne durmaga mecâlüm var ne reh-rû olmaġâ hod-pâ

K. 15/61 Netîce ba‘d-ezîn dest-i taleb dâmânunı tutdı
Demidür kim baňa dest-gîr olasın ey şeh-i vâlâ

K. 15/62 Devâm-ı devlete sıdk ile ben dahı du‘â idem
Ki âmîn diyeler yirden göge dek cümle her eşyâ

K. 15/48 Siyâhî didi târîhini sad-tahsîn ile ol dem
Zihî kasr-ı müferrih câ vü nâzik mesned-i ‘alâ
[H. 1093/ M. 1682-83] (Cangöz, 2010: 82)

2.8.15. Süleyman Paşa'nın Yaptırdığı Kasır

Nâbî, Süleyman Paşa'nın Ruhâ'da (Şanlıurfa) yaptırdığı kasra ve çeşmeye tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Kasr-ı Süleymân Pâşâ Der-Ruhâ

39/10 İdicek himmet ile Nâbî bu kasrı ibdâ'
Çeşmeden dâ'ire-i 'ayn-i rehâ buldı Ruhâ

39/11 Cereyân-ı leb-i âb ile didüm târîhin
Yapdı bu tarh-ı dil-âşûbı Süleymân Pâşâ
[H. 1099/ M. 1100] (Bilkan, 2011: 226)

2.8.16. Tekeli Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Kasır

Cevrî, eyalet valisi olan Tekeli Mustafa Paşa'nın 1640-41'de gezinti yeri olarak inşa ettiği kasra tarih düşürmüştür.

34/1 Tekelü Mustafâ Ağa ki odur
'İzz ü rif'atle dâver-i der-gâh

34/2 Kıldı bu kasr-ı dil-küşâyı binâ
İde ma'mûr haşra dek Allâh

34/3 Didi Cevrî bu vasf ile târîh
Kasr-ı dil-cû latîf nüzhetgâh
[H. 1050/ M. 1640-41] (Ayan, 1981: 304)

2.8.17. Defterdar İsmail Efendi'nin Yaptırdığı Kasır

Mustafa Nehcî Dede, Şam iline defterdar olarak atanan İsmail Efendi'nin inşa ettiği kasra iki manzumede tarih düşürmüştür. Kasırlardan biri 1674'te, diğeri 1676'da yapılmıştır.

32/3 Sütûde-haslet İsmâ'îl Efendi ol ki lâyıkdur
Vücûdıyla ola nâzende dâyim rütbe-yi vâlâ

32/4 Çün oldı devletiyle Şâma defterdâr bâ-'izzet
Yapup bu kasrı tarh-ı hâs ile bî-misl ü bî-hemtâ

32/8 Temâşâ eyleyüp Nehcî didi bu mısra‘ı târîh
Zihî kasr-ı mu‘allâ-yı safâ-engîz ü cân-ârâ
[H. 1084/ M.1674] (Aslan, 2017: 92)

39/1 Mihr-i sipihr-i ‘irfan monlâ-yı pâk-sîre
Zât-ı hamîde-haslet vâlî-yi şer‘-i vâlâ

39/2 Nûr-ı ‘adâlet ile çün kıldı Şâmı rûşen
Lutf u semâhat ile kim itdi halkı ihyâ

39/5 Dindi bu mısra‘-ı garrâ ile pes târîhi
Dil-güşâ kasr-ı hevâdâr-ı bülend-i vâlâ
[H. 1086/ M. 1676] (Aslan, 2017: 96)

2.8.18. Eyüp Efendi’nın Yaptırdığı Kasır

Şu’ûrî, Edirne’de yapılan bir kasra tarih düşürmüştür. Şiirin başlığında kasrın sözü edilen kişiye ait olduğu yazılmıştır. Divanda, aşağıdaki şiirden önce yer alan şiir, maliye tezkirecisi Eyüp Efendi’nin ev tamir ettirmesi üzerine yazılmıştır. Şair, 15 ve 16. şiirlerinde yine kendisinin yapmış olduğu kasra tarih düşürmüştür.

Kasrın ferahlatan bir yapısı olduğunu söyleyen şair; bu yapının dost sohbetleri için inşa edilmiş olduğunu söylemiştir. Şair, Eyüp Efendi’yi överek makam sahiplerinin önderi olduğunu dile getirmiştir. Binanın mübarek olmasını dileyip bitiminde 1675-76 tarihini düşürerek Eyüp Efendi’yi tebrik etmiştir.

Târîh Berây-i Hâne-i Mûmâ İleyh Der-Edirne

10/3 Muktezâ-yı tab‘ ile bu hâneyi
Sohbet-i ahbâb içün itdi binâ

10/4 Seyr idüp hâtif didi târîhini
“Bâreke’llâh oldı kasr-ı dil-güşâ”
[H. 1085/ M. 1674-75] (Güler, 2017: 56)

Târîh Berây-i Hâne-i Eyyûb Efendi Rûz-nâme-i Evvel Der-Medîne-i Edirne

15/1 Cenâb-ı Hazret-i Eyyûb Efendi
Kim ol’dur lutf-ı tab‘ ile melek-veş

15/5 Şu‘ûrî târîhin sordukda hâtif
Didi: Kasr-ı müferreh binâ-yı dil-keş
[H. 1086/ M. 1675-76] (Güler, 2017: 62)

Târîh- Berây-i Hâne-i Diğer-i Mûmâ İleyh

16/1 Hazret-i Eyyûb Efendi kim ol’dur
Zümre-i erbâb-ı câha pîşvâ

16/5 Tehniyeyle didi hâtif târîhin:
Menzilün şâhâne tarz u dil-güşâ
[H. 1086 / M. 1675-76] (Güler, 2017: 62)

2.8.19. Hüseyin Efendi’nin Yaptırdığı Kasır

Şu‘ûrî, Eyüp Efendi’nin oğlu olan Hüseyin Ağa’nın, İstanbul içerisinde yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre Hüseyin Ağa, Allah’ın lütfuna mazhar olmuş bir zattır. Bu benzersiz yapıyı inşa ettirip içerisinde kedersiz bir işret meclisi kurmuştur. Şu‘ûrî bu yapıya lafzen ve manen tarih düşürmüştür.

Târîh- Berây-i Kasr-ı Hüseyn Efendi Eyyûb Efendi-zâde Der-İstanbul

31/1 Hüseyn Ağa ki zât-ı pâki mazhar-ı lutf-ı Mevlâ
Bu kasr-ı bî-nazîri himmet idüp eyledi bünyâd

31/4 Şu‘ûrî didi hâtif lafz u ma‘nâ ana târîh:
Müferreh kasrı bin toksan ikide eyledi Âbâd
[H. 1092/ M. 1681-82] (Güler, 2017: 77)

2.8.20. Gümrük Emini Ahmed Ağa’nın Yaptırdığı Kasır

Şehrî, Ahmed Ağa’nın yaptığı kasra tarih düşürmüştür. Şair üçüncü beyitte; kasrın nakışının tavus hayalleriyle süslendiğini, dördüncü beyitte balkonunun ferahlığını, beşinci beyitte ise kare şeklinde altın bir tavanının olduğunu söylemiştir. Kasrın havuzunun çevresinde fıskiyeler ve şadırvan bulunmaktadır. Şair dokuzuncu beyitte, kasrın etrafının gece mumlarla süslendiğini dile getirmiştir. Kasır 1641-42’de yapılmıştır.

9/1 Kân-ı cûd Ahmed Ağa Gümrük Emîni ki anun
Zihn-i derrâkini hıfz ide hatâdan Yezdân

9/3 Yapdı bir hâne-i pür-naks ki tâvus-hayâl
Hayretinden idemez maksadı üzre cevelân

9/4 Şeh-nişîn eyler idi hâne-i Firdevse eğer
Tuysa bu tarz-ı cedîd üzre binâsın Rıdvân

9/5 Sakf-ı zer-kâresi san çarh-ı sevâbetdür kim
Encüm-i sâhibesi itmez anunçün seyrân

9/7 Nedür ol havz-ı musaffâ nedür ol bedr-i münîr
Çevresinde ne o fıskıyyeler ol şâdırvân

9/9 Şem'alarla gice etrafını tezyin itsen
San nücûm içre kamerdür ki odur nûr-efşân

9/11 Didi Şehrî-i du'â-gûy görünce târîh
Ferah-efzâ ola devletle İlâhî bu mekân
[H. 1050/ M. 1641-42] (Demirel, 1999: 394)

2.8.21. Gümrük Emini Mehmet Ağa'nın Yaptırdığı Kasır

Üskürdarlı Sırrî, İstanbul Gümrük Emini Mehmet Ağa'nın kasrına tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre Mehmet Ağa cömertliğiyle tanınmıştır. Sırrî, kasrın içerisinin rüzgâr alan aydınlık bir yapı olduğunu, dış bahçesinin ise güllerle donandığını belirtmiştir.

Şair on ikinci beyitte, kasrın mermer havuzunun zemininin oldukça temiz olduğunu söylemiştir. Kasrın bahçesinde sebil ve şadırvan olduğunu söyleyen şair, gül bahçesi sarayının her daim yerinde olmasını istemiştir. Şair son beyitte, kasrın 1697'de yapıldığını yazmıştır.

5/1 Emîn-i gümrük ağa-yı mükerrem
Semiyy-i Hazret-i mahbûb-ı Mevlâ

5/7 Ferah her canibinden cilve-gûster
Safâ her kûşesinden meşve-peymâ

5/8 Derûnı kalb-i mü‘min gibi pûr-nûr
Bîrûnı verd-i cennet gibi ra‘nâ

5/9 Sütûnı kadd-i dil-ber gibi mevzun
Sukûfı çarh-ı heftüm gibi vâlâ

5/12 Ruhâm-ı ferş-i havzı safvetinden
Olur hıyre hemîşe çeşm-i bînâ

5/14 İder emvâc-ı âb-ı selsebîli
Zülâle çîn-i pîşânîsin icrâ

5/17 Olur itmâmınun târîhi Sırrî
Neşât-efzâ musanna‘ kasr-ı zîbâ
[H. 1109/ M. 1697] (Kazan, 2003: 370)

2.8.22. Hazinedar Mehmed Ağa’nın Yaptırdığı Kasır

Rüşdî, hazinedar başı Mehmed Ağa’nın yaptığı kasra 1676-77’de tarih düşürmüştür.

Hazînedâr Başı Mehmed Ağanın Kasrı Binâsına Târîhtir

54/2 Seyr edip Rüşdî dedi târîhin
Cân-fezâ el-hak bu kasr-ı bî-kusûr
[H. 1087/ M. 1676-77] (Tunadurur, 2012: 173)

2.8.23. Kadı Karaçelebizâde Mahmut Efendi’nin Yaptırdığı Kasır

Kaynaklarda Karaçelebi ailesine mensup olan Ebülfazl Mahmud adında bir zat vardır. Kendisi Mehmed Süreyyâ’nın bildirdiğine göre 997’de (1588-89) doğan ve 1063’te (1653) vefat eden Ebülfazl Mahmud Efendi’dir. Ebülfazl, Osmanlı tarihinin büyük ailelerinden Karaçelebizâdeler’e mensup olduğuna göre Şeyhülislâm Abdülaziz Efendi’nin yakınıdır (Eyice, 1994: 355-356).

Gümülcineli Dürrî, kadının yaptırmış olduğu kasra iki şiirinde tarih düşürmüştür. Şair, kasrın nakışlarının güller dolu olduğunu; yüksek kemeri bulunduğunu, sütunlarının uzun ve kıvrımlı yapısını dile getirmiştir.

Hazret-i Karaçelebi-zâde Mahmud Efendinün Târîh-i Kasrıdır

7/2 Bâğ-ı cennetden n‘ola yâksa çerâğı bu makâm
Gülleri nakşı anun pejmürde olmaz dâ‘ima

7/3 Şöyle ‘âlidür ki tâkı her evc-i felek
Şöyle mevzûndur sütûnu hem-çü kadd-i dil-rübâ

7/4 Turresi san turre-i dilber âsâsı evc-i çarh
Hak budur tarz-ı masnu‘dur anun ser-tâ-be-pâ

7/11 Tarhını seyr eyleyüp Dürrî didüm târîhini
Kasr-ı balâ cây-ı zibâ vü dil-küşâ ʿâlem-nümâ
[H. 1045/ M. 1635-36] (Kılıç, 2010: 149)

Şair, şiirin bulunduğu sayfanın derkenar notunda, yine Mahmut Efendi’ye ait olduğu düşünülen başka bir yapıya 1631-32’de tarih düşürmüştür.

3/1 Hazret-i Mahmûd Efendüm benüm
Fazlunla ʿâlemde o dest-i tanzir

3/7 Tarhına Dürrî didi târîh-i hûb
Eyleye bu kasrı mübârek kadîr
[H. 1045/ M. 1631-32] (Kılıç, 2010: 149)

2.8.24. Komutan Mehmed Bey’in Yaptırdığı Kasır

Nâlî, komutan Mehmed Bey’in, Mısır’ın Kahire semtinde yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Kasır, halk için ziyafet yeri olarak kullanılmıştır. Bu yapı 1669-70’te inşa edilmiştir.

Târîh-i Binâ-Kerden-i Kasr u Hâne-i Muhammed Beğ Der Mısr-ı Kâhire

25/3 Emîr-i muhterem mîr-i mükerrem
İrişdi tug-ı kadri âsumâna

25/4 Muhammed Beğ ki bâb-ı lutf u cûdı
Olup ehl-i recâya âsitâne

25/5 Yapup bir kasr u hâne itdi niyyet
Ziyâfetgâh ola halk-ı cihana

25/12 Didi itmâmına târîh Nâlî
Ne hâne benzedi tarh-ı cinâna
[H. 1080/ M. 1669-70] (Kahraman, 2010: 129)

2.8.25. Sinan Paşa'nın Yaptırdığı Kasır

Şeyhülislâm Yahyâ, Sinan Paşa'nın mücahid ve gazi olduğunu dile getirdikten sonra, Allah'ın lütfu için bu köşkü yaptırdığını söylemiştir. Şair, kasrın yapılışına 1660 yılında tam tarih düşürmüştür.

1/1 Sinân Pâşâ mücâhid fî sebili'llâh o gâzî kim
İdüpdür bu bülend eyvânı lutf-ı Hakk ile peydâ

1/2 Anun târîhini fikr eyler iken yâduma geldi
Ta'âla'llâh zehî tâk-i bülend âsumânâsâ
[H. 1009/ M. 1600-1] (Kavruk, 2001: 478)

2.8.26. Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın Yaptırdığı Kasır

Cevrî, yeniçerilerin ağası olan Tekeli Mustafa'nın yaptırdığı saraya tarih düşürmüştür. Şair, sarayın yüksek manzarası olduğunu ve duvarlarının çini çiçeklerle süslendiğini söylemiştir. Şiir teklif üzerine yazılmıştır. Bu kasır 1640-41'de inşa edilmiştir.

Târîh-i Sarây-ı Tekelü Mustafâ Ağa Ağa-yı Yeniçeriyân Bâ-Teklif

41/2 O denlü tarh u vaz'ı dil-keş ü Nüzhet-fezâdur kim
Olur seyr eyleyenler san'at-ı mi'mârına hayrân

41/4 Bulup kâşîleri ezhâr-ı gûn-â-gûn ile ziynet
Yazıldı safha-i dîvârına gûyâ bahâristân

41/5 Firâz-ı manzarında her müdevver câm-ı billûrı
Seherde mihr-i 'âlem-tâbdur şebde meh-i tâbân

41/7 Du'âyile didi ta'mîrinün târîhini Cevrî
Ola bu beyt-i 'âlî dâyimâ ma'mûr u âbâdan
[H. 1050/ M. 1640-41] (Ayan, 1981: 307)

2.8.27. Gafuri Mahmud Efendi'nin Yaptırdığı Kasır

Nâlî, Şeyh Gafuri Mahmud Efendi'nin yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Kaynaklarda yer alan bilgiye göre Mahmud Efendi, Gelibolu'da doğmuştur. Celvetîyye tarikatı şeyhlerinden birisidir (Aksoyak, 2020). Nâlî, Mahmud Efendi'nin temiz yaradılışlı, takva sahibi bir insan olduğunu söylemiştir.

Târîh Berây-ı Binâ-yı Gâfûrî Efendi

14/2 Hâsılı kutb u imâmâna mekân olduğına
Bu işâret yetişür menba'-ı havzında se rûd

14/5 Yazdı târîhini Nâlî de şeref-yâb olıcak
Cây-ı takvâ harem-i pâk ü makâm-ı Mahmûd
[H. 1077/ M. 1666-67] (Kahraman, 2010: 119)

2.8.28. Hâfız Efendi'nin Yaptırdığı Kasır

Nâlî, Hafız lakaplı birisinin kasır yapmasına tarih düşürmüştür. Bahsedilen tarihlerde yaşamış olan Abdülmecid-zâde Hafız Efendi adında bir zat vardır. Bu kasrı kendisinin yaptırdığı tam olarak bilinememekle birlikte şairin dediğine göre irfan sahibi bir insandır. Şair, ilk beyitte Hafız Efendi'nin İslâm devletinin koruyucusu olduğunu söylemiştir. Hafız Efendi, 1668-69'da bu kasrı inşa etmiştir.

Târîh Berây-ı Kasr-ı Hâfız Efendi

21/4 Hâfız-ı dîn ü devlet-i İslâm
Sadr-ı 'irfân u mesned-i fuzalâ

21/9 Yazdı Nâlî kemine târîhin
Kasr-ı dil-keş binâ mekân-ı safâ
[H. 1079/ M. 1668-69] (Kahraman, 2010: 125)

2.8.29. Hoca Hüseyin Efendi'nin Yaptırdığı Kasır

Cevrî, Sultan İbrahim'in hocası olan Hüseyin Efendi'nin 1644-45'te yaptırdığı kasra iki şiirinde tarih düşürmüştür. Şair, kasrın süslemelerinin bahar gibi çini işlemeli çiçeklerle dolu olduğunu söylemiştir. Kasır, Hüseyin Efendi'nin fikriyle tasarlanmıştır ve inşa edilmiştir.

90/1 Te'âla'llâh zihî 'âlî revâk-ı âsümân-bünyâd
Makâm-ı hˇâce-i Sultân İbrahim-i sâhib-dâd

90/7 ‘Aceb mi tarh-ı matbu‘ı bu gûne dil-pezîr olsa
Ki itdi sâhibi resm-i binâsın fikr ile îcâd

90/10 Didi itmâmınun ilhâm ile târîhin Cevrî
Mu‘allâ devlet-âbâd oldı bu menzil mübârek bâd
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 333)

91/1 Fâzıl-ı ‘allâme-dâniş sadr-ı ‘âlî-mertebe
Sa‘d-ı sânî Hˇâce-i Sultân İbrâhîm Han

91/7 Safha-i Kâşîsinün nakş-ı bahârı gösterür
Her nazarda âdeme gülzâr-ı firdevsı ‘ıyân

91/10 Didi târîh-i binâsın eyleyüp Cevrî dü‘â
Yümn ü devletle mübârek ola dâyim bu mekân
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 333)

Gümülcineli Dürrî de bu kasra tarih düşürmüştür. Fakat evin sahibi Hasan Efendi adında bir zattır. Kasrın orta yerinde dolaşmak için avlusu vardır.

11/1 Yapdı bu cây-ı cuyu Hˇâce Hüseyin Efendi
Gayetle dilkeş oldı tarzın cihân beğendi

11/5 Mevlâ râh-beri olsun ol mizâb-ı hoş-hisâlün
Sahn-ı merâmı üzre cevelân oldu şimdi

11/6 Dürrî duʿâ idüp dir bu dil-küşâya târîhi
Âllâh mübârek ide beytün Hasân Efendi
[H. 1045/ M. 1635-36] (Kılıç, 2010: 153)

Dürrî’nin yazdığı tarih şiirinin derkenar notunda aşağıdaki tarih beyiti yer alır:

5/8 Virdi Dürrî pesend idüp târîh
Kasr-ı zibâsı bî-misâl oldı
[H. 1034/ M. 1624-25] (Kılıç, 2010: 153)

Dürrî’ye ait diğer bir tarih şiirinde, kasra dair övgü dolu sözler yer alırken bülbüllerin sürekli ötmesinden bahsedilmiştir.

12/1 Sultân-ı mülk-i ma‘nâ ol pür kerem geh ya‘ni
Hˇâce Hüseyin Efendi yapdı bu kasrı muhkem

12/9 Dürrî didi bu cây-ı rahat-fezâya târîh
Kasr-ı Hüseyin Efendi ʿâlem nümâ-ı ʿâlem
[H. 1054/ M. 1644-45] (Kılıç, 2010: 154)

2.8.30. Hocazâde Abdullah Efendi'nin Yaptırdığı Kasır

Cem'î, Hocazâde Abdullah Efendi'nin yaptırdığı kasır için tebrik mahiyetinde bu tarih şiirini yazmıştır. Bu kasır 1634'te inşa edilmiştir.

7/1 Hazret-i Hˇâcezâde kim anun
'Âmdur lutfı pîr u bernâya

7/4 Gûş idüp Cem'î didi târîhin
Habbezâ menzil-i felek-sâye
[H. 1044/ M. 1634] (Koparan, 1995: 193)

2.8.31. Mahmud Celaleddin Efendi'nin Yaptırdığı Kasır

Bursalı Tâlib, Osmanlı vaizi Vânî Mehmet Efendi'nin oğlu olan, Mahmud Celaleddin Efendi'nin yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Şair köşkün deniz kenarında yapıldığını, bahçesinin güzel olduğunu söylemiştir.

11/2 Himmet-i Bânî-i Mahmûd-hısâl
Etti bu cây-ı latifi ber-pâ

11/6 Dedim itmâmına Tâlib târîh
Leb-i deryâda güzel kâh-ı safâ
[H. 1111/ M. 1699-1700] (Erdem, 1994: 155)

2.8.32. Malkoç Efendi'nin Yaptırdığı Kasır

Şeyhülislâm Yahyâ, Malkoç Efendi'nin tekkede Allah için hayır işleyip insanlara ferah bir kasır yaptırmasına 1621-22'de tarih düşürmüştür. Şair, şiirin son mısrasındaki "lillâhi dervîşâne kasr" ibaresinde tarihi vermiştir.

3/1 Tekyede Malkoç Efendi hayr idüp Allâh içün
Yapdı bir kasr-i müferrih kim begendi ehl-i asr

3/2 Rûh-ı Mevlânâ'dan istimdâd idüp fikr eyledüm
Oldı târîhi anun lillâhi dervîşâne kasr

[H. 1031 /M. 1621-22] (Kavruk, 2001: 479)

2.8.33. Sâbir Pârsâ'nın Yaptırdığı Kasır

Ahmed Yârî, Muhammed Parsa'nın yaptığı kasra tarih düşürmüştür. Muhammed Pârsâ, kaynaklarda "Muhammed Sâbir Pârsâ", "Sâbir Pârsâ" gibi lakaplarla anılmaktadır. Mevlevî büyüklerinden Gelibolulu Ağa-zâde Muhammed Dedenin kardeşi Mustafa Efendi'nin oğludur (Yoldaş, 2014). Ahmed Yârî, kasrın havasının şeyh San'an'ı tazelediğini, genişliğinin ise Tayfuri zühtü aydınlattığını dile getirmiştir. Şair şiirin dokuzuncu beytinde, ikiz denizden bahsetmiş, kasrın manzarasının bu iki denize baktığını söylemiştir. Kasrın takına Divan-ı Hikmet'in asılmasını söyleyen şair, bu yapının 1668-69'da inşa edildiğini belirtmiştir.

2/7 Hevâsı tâze eyler şevk-ı tab'-ı pîr-i San'ân'ı
Fezâsı rûşen eyler pârsâ-yı zühd-i Tayfûr'ı

2/5 O zerrîn-şemse ol denlü dırahşân etmiş etrâfın
Görinmez anda baksan âfîtâbun zerrece nûrı

2/9 Ol İskender-i hükmdür sâhibi ol kasr-ı fîrûzun
Hemîşe olmada âyîne-i bahreyn manzûrı

2/11 Hemîşe sâhib-i mesned-nişîn-i kâm-rân olsun
Ola ser-levha-i Dîvân-ı Hikmet nâm-ı mesnevî

2/13 Görüp Yârî o kasr-ı hâss-ı şâhâne didüm târîh
Mübârek eyle yâ Rab ol bülend-eyvân-ı ma'mûrı
[H. 1079/ M. 1668-69] (Karayazı, 2012: 974)

2.8.34. Seyyid Nakibzâde Nimet'in Yaptırdığı Kasır

Seyyid Nakibzâde Nimet, kendi yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Şair, kendi köşkünün yüksek olduğunu söylemiştir. Köşkünün, Kur'ân-ı Kerim'in kalbi olan Yâsîn sûresiyle ve kısmetin açılmasına vesile olan Tâhâ sûresiyle daim olmasını dilemiştir. Köşkün önünde gölgelik olarak bir çardak da yer almaktadır. Bu yapı 1640-41'de yapılmıştır.

Binâ-i çâr-tâka dinilen târîhdür

3/1 Cenâb-ı Hazret-i Bâr-i Te‘âlâ
Nasîb itdi bana bir kasr-ı bâlâ

3/3 Güşâde ola bâb-ı devlet ile
Be hakk-ı Sûre-i Yâsîn ü Tâhâ

3/5 Didim itmâmına ben dahı târîh
Makâm-ı dil-güşâ mümtâz u zîbâ
[H. 1050/ M. 1640-41] (Gülen, 2007: 299)

2.8.35. Mir Tahmas Arap'ın Yaptırdığı Kasır

Azmizâde Haletî, Mir Tahmas Arap'ın yaptırdığı saraya üç tarih mazumesi yazmıştır. Bunlardan birinde lafzen olarak tarih düşürmüştür. Bu saray Gazze'de yapılmıştır. Şair, 16. tarih manzumesinde farklı bir seneyi işaret etmiştir. Ancak beytin başlığı yine Mir Tahmas'ın yapmış olduğu kasra aittir.

Târîh-i Hâne-i Mîr Tahmâs

8/1 Habbezâ kâşâne kim görseydi Mânî nakşını
Sûret-i dîvâr-veş dem-beste vü hayrân ola

8/4 Mîr Tahmâs-ı ‘Arab kim şâh Tahmâs-ı ‘Acem
Bezmine gelseydi ger şermende-i ihsân ola

8/7 Hâtif-i gaybî su'âl idüp didüm târîhini
Mîr Tahmâs'un serâyı her dem âbâdân ola
[H. 1012/ M. 1603-1604] (Kaya, 2017: 222)

Târîh-i Diğer Berây-ı Tahmâs-ı Merkûm

9/1 Habbezâ kasr-ı hûb u zîbâ kim
İtdi Tahmâs Beg bu demde binâ

9/2 Gazze andan ‘ibâret olmag ile
Oldı târîh Gazze lafzı ana
[H. 1012/ M. 1603-1604] (Kaya, 2017: 222)

Târîh-i Hâne-i Tahmâs Beg Ma'a

16/1 Hüve beytün şerîf

[H.1013/ M. 1604-1605] (Kaya, 2017: 224)

2.8.36. Abdullah Efendi'nin Kasrı

Siyâhî Dede, Abdullah Efendi'nin 1682-83'te Lefkoşa'da yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Şair, kasrın bahçesinde güllerin olduğunu söylemiştir. Abdullah Efendi'nin hikmet erbaplarından olduğunu dile getirmiştir.

11/1 Fezâ'il âşinâ ehl-i hüner cûd-ı sehâ perver
Hasâ'il ihtivâ erbâb-ı hikmet bâdel-i âgâh

11/2 Mürüvvet kîş-i lutf-ı âyîn u dem cûy kerem endîş
Hidivv-i râye-gân-bahşayiş ol kim seyyid 'Abdullâh

11/3 Yine sahn-ı felekde ya'nî kim Lefkoşe şehrinde
İdüp bir kasr-ı hoş peydâ ki namı oldı 'işret-gâh

11/8 Bu mısra'la didiler hem Siyâhî gûşına târîh
Zihî pâk-i müferrih kasr-ı 'âla mesken-i Cem-câh

[H. 1093/ M. 1682-83] (Cangöz, 2010: 180)

2.8.37. Küçük Hasan Paşa'nın Kasrı

Rüşdî, Hasan Paşa'nın Edirne'deki küçük sarayına tarih düşürmüştür. Şair, kasrın güzel kokusundan insanların feyz almasını; Çin ve Hoten mülklerinin ise koku için kıskançlık duymasını istemiştir. Kasır 1672'de inşa edilmiştir.

Târîh-i Binâ-yı Sarây-ı Kûçek Hasan Pâşâ Der Edirne

20/7 Ola feyz-i nükhet-i halkı anın
Reşk-i bû-yı nâfe-i Çîn ü Hoten

20/9 Dediler tahsîn edip târîhini
Ey makâm-ı dilkeş ü beyt-i hasen

[H. 1083/ M. 1672] (Tunadurur, 2012: 177)

2.8.38. Halife Hasan Çelebi'nin Kasrı

Cevrî, Hasan Çelebi'nin yaptırdığı kasra 1631-32'de tarih düşürmüştür. Şair, kasrın manzarasının hem kara hem de deniz olduğunu belirtmiştir.

Târîh-i Kasr-ı Hasan Çelebi Halîfe-i Mukâbele

84/5 Manzarından berr ü bahrı seyr iden
İstemez âyîne-i 'âlem-nümâ

84/9 Seyr idüp Cevrî didi târîhini
Kasr-ı 'alî dil-küşâ cây-ı safâ
[H. 1041/ M. 1631-32] (Ayan, 1981: 328)

2.8.39. Diğer Kişilerin Yaptırdığı Kasırlar

Fasîh Ahmed Dede, Edirne'de gayretle yapılmış olan bir kâşanenin bitimine tarih düşürmüştür. Bu yapı 1672'de inşa edilmiştir.

Berâyı Kâşâne Der-Edirne

4/2 Fasîha ser-be-ceyb-i fikret-i târîh idüm nâ-geh
Didi hâtif mahall-i dil-pesend ü kasr-ı bî-hemtâ
[H. 1083/ M. 1672] (Çıpan, 1991: 440)

Cevrî, kime ait olduğu bilinmeyen kasır yapımlarına tarih düşürmüştür. İlk tarih beyitinde kasrın içinin aydınlık ve işlemelerinin çok güzel olduğunu söylemiştir. Kasır, 1643-44'te yapılmıştır.

101/3 Derûnı sâha-i Bâğ-ı İrem gibi rûşen
Nükûşı resm-i bahâr-ı cinân gibi garrâ

101/6 Yazılsa bâbına lâyık bu vech ile târîh
Mübârek ola bu kasr-ı küşade-i zîbâ
[H. 1053/ M. 1643-44] (Ayan, 1981: 338)

Aşağıdaki tarih şiirinde ise kasrın deniz kenarında gezinti yeri olarak inşa edildiğini belirtmiştir. Bu yapı 1652-53'te yapılmıştır.

108/6 Didi ilhâm ile itmâmının târîhini Cevrî
Leb-i deryâ safâsı eyledi bu câyı nüzhet-gâh
[H. 1063/ M. 1652-53] (Ayan, 1981: 340)

Cevrî başka bir kasrın yapımına 1647-48'de tarih düşürmüştür. Şair, kasrın tüm cephelerinden denizin ve yolun gözüktüğünü söylemiştir.

112/2 Bülend o mertebe kim her ne canibe baksan
Temâm seyr olunur berr ü bahr ile dünyâ

112/3 Görüp binâsını târîhini didi Cevrî
Mübârek ola bu kasr-ı müferrih u zîbâ
[H. 1057/ M. 1647-48] (Ayan, 1981: 342)

Mustafa Nehcî Dede, kime ait olduğunu bilmediğimiz bir kasra 1656'da tarih düşürmüştür.

51/1 Bu kasrun şânına kim koymış evvel
Esâs-ı devleti mi'mâr-ı kudret

51/2 Tamâmına du'âsı düşdi târîh
Küşâde ola her dem bâb-ı devlet
[H. 1066/ M. 1656] (Aslan, 2017: 102)

Sükkerî bir köşkün yapımına 1663 yılında tarih düşürmüştür. Şair, mübalağa yaparak kasrın Havernak ve Moskova kasırları kadar güzel olduğunu söylemiştir. Kasrın penceresinden bakanlar, buranın yüksek bir yapı olduğunu ve iç açtığını dile getirmişlerdir.

5/3 Yâ Havernak yâ İrem ya Kasr-ı Moskudur yahud
Gülşen-i cennet-serâ-yı bâg-ı huld-i can-fezâ

5/4 Revzeninden kim nigâh eylerse dir târîh içün
"Ey makâm u cây-ı a'lâ kasr-ı zibâ dil-güşâ"
[H. 1079/ M. 1663] Erol, 1994: 260)

Ahmed Yârî, kim tarafından yapıldığını belirtmediği bir kasra tarih düşürmüştür. Şairin ilk beyitte dediğine göre yaptıran kişi ilim ve hüner sahibidir. Yârî, altıncı beyitte; kasrın şemsesindeki yıldızlardan, on ikinci beyitte de kasrın kemerinin düzgün ve sağlam oluşundan bahsetmiştir.

11/1 Menba'-ı 'ilm ü hüner ya'nî cenâb-ı Mahdûm
Kıldı bu kasr-ı dil-ârânun esâsını metîn

11/6 Nedür ol kevkebeler şemse-i tâbânında
Sanki pervîn-i felek kıldı nücûmın tezyin

11/12 Dil-i ‘ârif gibi her şemsesi âyîne-i râz
Tâk-ı dilber gibi her cüftleri mevzûn u metîn

11/15 Gördüm ol kasr-ı dil-efrûzı didüm ey Yârî
Bârekallâh ‘aceb kasr-ı musanna‘ âyîn
[H. 1070/ M. 1659-60] (Karayazı, 2012: 982)

Vahyî, sahibini belirtmediği bir kasrın yapımına tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre kasır, âşıklara ve nağme söyleyen kişilere ilham kaynağı olmuştur. Bu yapı 1682-83’te inşa edilmiştir.

14/4 Zi-tab‘-ı Vahyî âmed bâ-du‘â târîh-i itmâmeş
Mübârek bâd în kasr-ı mu‘allâ menzil-i a‘lâ
[H. 1094/ M. 1682-83] (Taş, 2004: 508)

Nâmî, dostlarının yapmış olduğu kasırlara tarih düşürmüştür. Bun kasırlardan birisi 1633 yılında yapılmıştır. Şair şiirini kasrın bahçesinde yazmıştır. Diğer iki kasırlardan biri 1639’da diğeri de 1640’ta yapılmıştır. Şair 1640 yılında yapılmış olan kasrın her köşesinde çardak bulunduğunu söylemiştir.

Bir Dostun Kasrına Bağçesinde Yazılmışdur

3/5 Temâşâsında Nâmî mest olup dil
Didi târîh huld-âbâd-ı ‘irfân
[H. 1043/ M. 1633] (Yenikale, 2017: 297)

6/1 Ey zihî kâşâne-i nev-tarz-ı hûb-ı dil-küşâ
V’ey hoşâ kâh-ı ferah-bahş-ı dil-ârâ dil-rübâ

6/2 Sâhibi sıhhatle devletle safâlar eyleye
Kasr-ı ra‘nâ-yı müferrah târîhî olsa n’ola
[H. 1049/ M. 1639] (Yenikale, 2017: 298)

12/3 Gurfeler kim küşâde her tarafa
Dâyimâ olmada ferah-peymây

12/5 Didiler Nâmî seyr idüp târîh
Kasr-ı ‘âlî-makâm dil-keş cây
[H. 1050/ M. 1640] (Yenikale, 2017: 300)

Nâmî, başka bir dostunun kasır yaptırmasına tarih düşürmüştür. Şiirirn yer aldığı sayfada "Bir dôstun havz kenârına bâgçesinde binâ-i kasra dinilmişdür" şeklinde ibare yer almaktadır. Kasır, Bor isimli bir yerde, havuz kenarında inşa edilmiştir.

Bor'da Bir Bâgçenün Hakkında Tahrîr Olınmuşdur

26/4 Bu kasr ile bu fevvâre bu havzun
Nazîrin görmemişdür çeşm-i dünyâ

26/5 Görince didi Nâmî târîhini
Makâmı dil-keş ü kasrı da a'lâ
[H. 1062/ M. 1651] (Yenikale, 2017: 305)

Kadı Şef'î, altın işlemeli bir sarayın yapımına 1031 yılında lafzen tarih düşürmüştür.

32/3 Semâ sîmâ bu kasr-ı zer-nigâre
Münâsibdir Süreyyâ olsa gülmîh

32/5 Bin otuz birde uruldı binâsı
Hisâbı lafzî oldı ana târîh

32/6 Zihî tâk-ı münakkaş levhaş-Allah
Şefî'î didim itmâmına târîh
[H. 1031/ M. 1621-22] (Yağcıoğlu, 2016: 248)

Mustafa Nehcî Dede, Ahmet adında bir ahbabının Şam ilinde yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Bu yapı 1669'da inşa edilmiştir.

Târîh-i Berây-ı Ota Ki Yekî Ez-Ahbâb Sâhte Bûd Der-Şâm-ı Şerîf

22/1 Şerefmend-i sütûde-zât ü ahlâk
Semiyy-i Ahmed ol zü'l-mecd-i vâlâ

22/2 Yapup virdi Dımaşka başka revnak
Bugün bir böyle kâh-ı 'âlem-ârâ

22/11 İşitdim Nehcî dimiş ana târîh
Zihî kasr-ı sürûr-efzâ-yı a'lâ
[H.1079/M.1669] (Aslan, 2017: 83)

Cem'î, Hasan Efendi'nin kasrı için tarih düşürmüştür. Şair, mübalağa yaparak Havernak köşkünü yapan Sinimmar'ın bu kasrı yapan kişiyi takdir ettiğini söylemiştir. Kasır, 1638'de inşa edilmiştir.

11/2 Çü kasr-ı Havernak görüp tarhını
Pesend itdi yârân Sinimmâr-ı fen

11/4 Didi hâtif-i gayb târîhini
'Aceb kasr-ı dilkeş mekân-ı hasen
[H. 1048/ M. 1638] (Koparan, 1995: 197)

Mustafa Nehcî Dede, Keyvan-zâde Halil Ağa'nın, Şam ilinde yaptırdığı kasra 1669'da tarih düşürmüştür. Şair Halil Ağa'nın sesinin alemde önder olduğunu, cömert olduğunu ikinci beyitte söylemiştir.

Keyvan-Zâde Halîl Ağa Selleme'llâhu Ta'âlâ Şâm-ı Şerîfde Binâ Eyledüği Kasrun Târîhidür

43/2 Halîl Ağa o kim âvâze saldı 'âleme yek ser
Salâ-yı hˇvân-ı cûdı sufre-yi lutfı Halîl-âsâ

43/4 Ana târîhi tahsîn ü du'â ile didi Nehcî
Zihî kasrı cihân-ârâ mübârek eyleye Mevlâ
[H. 1079/ M. 1669] (Aslan, 2017: 98)

Ahmed Yârî, Muhammed Ağa'nın yaptırdığı kasra tarih düşürmüştür. Şair kasrın altın içinde olduğunu, tavan ve zemininin parlak olduğunu söylemiştir. Yârî, sekizinci beyitte; kasrın sokağa doğru cumbalı olmasından, avlusunda havuz bulunmasından bahsetmiştir. Şair on dördüncü beyitte; kasrın kapı ve penceresinin üzerinde serlevha bulunduğunu ve üzerinde tezhip işlendiğini belirtmiştir. Kasrın çatısının oldukça yüksek, bahçesinin düzenininse çok güzel oldğunu söyleyen şair; iki sihr-i helâl sanatıyla iki benzersiz tarih düşürmüştür. Son beyitte de altın yaldızlı kasrın şahane olduğunu dile getirmiştir.

Saff-ı Kasrhâ-yı Burûc-ı Müseyyede-Est

7/1 Merdüm-i pâk-i güher ya'nî Muhammed Ağa
Kıldı bu kasr-ı dil-ârâyı makâm-ı ikbâl

7/5 Bakamaz nûr-ı basar nakş-ı zer-ender-zerine
Gösterür neyyir-i encüm gibi yüz bin eşkâl

7/6 Tâb-ı hûrşîd gibi tâ okıdur rahşende
Pertev-i şemsesine düşmez anun ‘aks-i zılâl

7/8 Nedür ol suffe-i eyvân-ile ol şâh-nişîn
Nedür ol şâd-ı revân-ile ol âb-ı selsâl

7/10 Nedür ol mermer-i sîmîn [ü] o havz-ı le‘âl
Nedür ol lûle-i zerrîn [ü] ol âb-ı seyyâl

7/14 Görse ser-levha-i tezhîb-i der ü revzenini
Reşk ider san‘at-ı nakkâşına Bihzâd-ı kemâl

7/16 İki mısrâ‘ iki târîh-i musanna‘ oldı
Oldı her birisi Yârî eser-i sihr-i helâl

7/19 Bârekallâh zihî kasr-ı zer-endûde cinân
Zihî kâşâne vü şâhâne makâm-ı ikbâl
[H. 1082/ M. 1671-72] (Karayazı, 2012: 979)

Nâbî, Vehhâb Çelebi’nin yaptırdığı kasra 1697-97’de tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Kasr-ı Vahhâb Çelebi

134/2 Binâ-yı hoş-nümâsın gûş idüp Nâbî didi târîh
Mübârek eyleye Vehhâb kasr-ı nâzenîn-tarhı
[H. 1108/ M. 1696-97] (Bilkan, 2011: 343)

2.9. Bina

Sükkerî, bina yapımına tarih düşürmüştür. Şair, binayı yaptıran kişilerin kardeş olduğunu söyleyerek birisinin komutan diğerininse âlim olduğunu belirtmiştir. Şiirde, 1662’de inşa edilen yapının yüksek olduğu ve gösterişli bir kubbeye sahip olduğu belirtilmiştir.

4/3 Câ-be-câ kasr-ı mu’allâları ol bünyâdun
Gûyiyâ hâl-i ruh-ı dil-ber-i pâkîze-nihâd

4/9 Sâhibi iki birâder iki mîr-i zî-şân
Her biri pâk-neseb pâk-güher pâk-nihâd

4/11 Birisi mîr-alay birisi mîr ‘ilm
Hak Te’âlâ ikisin de ide her dem dil-şâd

4/15 Göricek Sükkerî-i zâr didi târîhin
“Habbezâ kulle-i zîbâ-yı mükemmel-bünyâd”
[H. 1073/ M. 1662] (Erol, 1994: 260)

2.10. Sebiller, Çeşmeler, Kuyular

2.10.1. Kösem Sultan Çeşmesi

Şeyhülislâm Bahâyî, Sultan IV. Murad’ın annesi Mahpeyker Kösem Sultan’ın 1643’te yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmüştür. Şair şiirinin dokuzuncu beytinde, Sultan Murad’ı överek Bağdat’ı fethettiğini, Rum mülkünü ele geçirdiğini söylemiştir. Şair sonrasında Sultan IV. Murad’ın bir sonsuzluk yurdu inşa ettiğini, içinde de çeşme yaptırdığını anlatmıştır.

Nitekim kaynaklardan elde edilen bilgiye göre; Kösem Sultan’nın Üsküdar’da Çinili Cami Külliyesi’ni tamamlamış, içerisinde de bir çeşme yaptırmıştır (İlgürel, 2002: 273-275). Bu sebeple Bahâyî’nin şiirde bahsettiği çeşmenin burası olduğunu düşünmekteyiz.

Târîh-i Tamâm-ı Çeşme-i Vâlide Sultân-ı Murâd-ı Râbi‘

1/1 Hazret-i vâlide sultân-ı melek-haşmet kim
Hâric-i hadd-i tenâhîdür anun insâfı

1/8 Matla‘-ı mihr-i sa‘âdet sadef-i dürr-i şeref
Kıldı ol hûr-nijâd-ı sehilü’l-is‘âfı

1/9 Biri Sultân Murâd ol ki sezâdur ki eğer
Ki vücûdıyla mübâhât edeler eslâfı

1/10 Feth-i Bağdâd ile zammeyledi mülk-i Rûma
Darb-ı şemşîri anun memleket-i esyâfı

1/15 Kasdedüp dâr-ı bekâ kasrını inşaya o dem
Yapdı bu çeşme-i hôş-tarh-ı tasnif eknâfı

1/16 Çün tamâm oldı dedi hâtif-i kudsî târîh
Çeşme-i âb-ı hayât oldı bu mâ'-i sâfî
[H. 1053/ M. 1643] (Uludağ, 1992: 183)

2.10.2. Sultan I. Ahmed'in Yaptırdığı Çeşmeler

Hâfız Ahmed Paşa, I. Ahmed'in yaptırdığı çeşmelere tarih düşürmüştür. Şair, çeşmeden her su içenin padişaha dua etmesi gerektiği söylemiştir. Hâfız Ahmed Paşa'nın divanını neşreden Adem Uysal aşağıdaki şiirler için şunları söyler:

> *"Bu kıtanın sonundaki "sene 1015 (1606 M.)" kısmı İbrahim Hilmi TANIŞIK'ın İstanbul Çeşmeleri I adlı eserinden alınmıştır. Bu şiir, Gülhane Parkı'nın iki kapısının arasında bulunan ve I. Ahmet tarafından yaptırılan çeşmenin kitabesinde yer almaktadır."*

9/1 Hayr idüp Allâh içün bu çeşmeyi
Yapdı sultân Ahmed ol zıll-i Hudâ

9/3 Deh düşünce Hâfızâ târîh olur
Vire ehl-i meşrebe bu mâ safâ
[H. 1015/ M. 1606] (Uysal, 2010: 163)

10/1 Bu çeşmeyi itdirdi çün sultân-ı Ahmed Han binâ
Nûş eyleyüp bay u gedâ kılsunlar ol şâha du'â

10/2 Çün hakkı çün kıldı bu hayrı Hâfızâ ol pâdşeh
Târîhini di turmasun aksun bu çeşme dâ'imâ
[H. 1015/ M. 1606] (Uysal, 2010: 164)

İbrahim Hilmi TANIŞIK'ın eserinde Hâfız Ahmed Paşa'nın çeşmelere düşürdüğü iki tarihi daha yer almaktadır:

Dedi târîhini Hâfız "âb-ı Kevser kendidir"
[H.1017/ M. 1608] (Uysal, 2010: 39)
Akduğun Hâfız gôrüp dedi hoş târîhin
"Cân u dilden nûş idin dâimâ âb-ı hayat"
[H. 1017/ M. 1608] (Uysal, 2010: 39)

7/1 Sultân Ahmed idüp bu 'aynı bünyâd
Akıtdı âb-ı hayrı hakkâ o zıll-i Yezdân

7/3 Yapıldı çün mükemmel Hâfız dinildi târîh
İhyâ olup bu çeşme akıtdı âb-ı hayvân
[H. 1014/ M.1605-06] (Uysal, 2010: 162)

8/1 Hak yolunda hayr içün bu çeşmeyi
Yapdı Hân Ahmed o zıll-i zü'l-celâl

8/3 Didi târîhi bir eksik Hâfızâ
Mâ-i dil-cûsına reşk ider zülâl
[H. 1062/ M. 1651-52] (Uysal, 2010: 163)

2.10.3. III. İslâm Giray'ın Çeşmesi

1644-1654 yılları arasında hüküm süren Kırım hanı, III. İslâm, I. Selâmet Giray'ın oğludur. 1644 yılında Osmanlı Sultanı, Sultan İbrahim tarafından ağabeyi IV. Mehmet Giray'ın yerine han ilan edilmiştir (Mykhailo, 2002: 322).

Cevrî, III. İslâm Giray'ın 1650-51'de yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmüştür. Şair, İslâm Giray'ın çevresinde olan şeylere iyilik gözüyle baktığını belirtmiştir.

20/1 Han-ı Cem-kevkebe İslâm Giray
Ki odur Gâzî-i Hayder-gazavât

20/2 Gözlere 'ayn-ı 'inâyetle bakup
Yapdı bu 'aynı o sâhib-hasenât

20/4 Didi târîh-i binâsın Cevrî
Cân-fezâ çeşme zihî 'ayn-ı hayât
[H. 1061/ M. 1650-51] (Ayan, 1981: 297)

2.10.4. IV. Mehmed'in Yaptırdığı Çeşmeler

Cevrî, Sultan IV. Mehmed'in Çamlıca'da oturulacak yer ve çeşme inşa etmesi üzerine 1653-54'te tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre burası güzel bir gezinti yeri olmuştur. Şiir ferman üzerine yazılmıştır.

Târîh-i Çamluca Bâ-Fermân-ı Hazret-i Sultân Muhammed Han Zeyyede 'Ömruhû

87/1 Hazret-i Sultan Muhammed Han-ı İskender-serîr
Kim odur hurşîd-i evc-i saltanat zıll-ı Hudâ

87/3 Oldı hâlâ Çamluca makbûl-i tab‘-ı hurremi
Buldı feyz-ı iltifâtın bu fezâ-yı hoş-hevâ

87/4 Lutfına lâyık görüp bu bî-mu‘âdil menzili
Eyledi ihyâ olundı suffe vü çeşme safâ

87/6 Bu makâm u çeşmenün Cevrî didi târîhini
Cennet-âbâd-ı müferrih ‘ayn-ı âb-ı cân-fezâ
[H. 1064/ M. 1653-54] (Ayan, 1981: 330)

Nâlî de Çamlıca’da bulunan başka bir çeşmeye 1660-61’de tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Çeşme Der-Çamlıca

8/3 Oldı cârî emr-i ‘âlî yapdılar
Bir müferreh çeşme kim şâha sezâ

8/7 Nâlîden sordum didi târîhdür
Çeşme-i ‘aynü’l-hayât cân-fezâ
[H. 1071/ 1660-61] (Kahraman, 2010: 114)

Nâbî, IV. Mehmed’in 1669-70’te Burgaz ilinde yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Çeşme-i Sultân Muhammed Hân-ı Gâzî Der-Burgas

10/1 Hazret-i şâh-ı cihân vâris-i mülk-i ‘Osmân
Ya‘nî sultân Muhammed eser-i lutf-ı Hudâ

10/2 Eyleyüp hâfız-ı gencînesinün desti ile
Şehr-i Burgâs’da bu çeşme-i pâki icrâ

10/5 Hızr bir câmın içüp didi safâdan târîh
Ne güzel çeşme-i sâf-âb-ı hayât-ı zîbâ
[H. 1080/ M. 1669-70] (Bilkan, 2011: 189)

2.10.5. Sultan IV. Murad’ın Çeşmesi

Nef‘î, Sultan IV. Murad’ın yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmüştür. IV. Murad çeşmesi; İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyâtı, 3. Cildinde 685 numaralı çeşme olarak yer almaktadır. Kaynaktan edinilen bilgiye göre; çeşmenin geniş yuvarlak kemerinin içi, bitkisel motifli çinilerle süslenmiştir. Fakat yapım yılı belirtilmemiştir. Çeşme şu

anda Kadıköy'de yer almaktadır. Nef'î'nin bu çeşmeye tarih düşürmüş olma olasılığı yüksektir.

10/1 Eyledi bu çeşmeyi bir pâk eser
Hazret-i şâhenşeh-i sâfî nihâd

10/4 Hâtif-ı kudsî dedi târîhini
'Ayn-ı safâ çeşme-i Sultân Murâd
[H. 1044/ M. 1634-35] (Akkuş, 2018: 228)

2.10.6. Defterdar Mehmed Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme

Şu'ûrî, Başbakî kulu[9] olan Mehmet Ağa'nın yaptırdığı çeşmeye 1679-80'de tarih düşürmüştür.

27/1 Bâş Bâkî kulı ol zât-ı kerîm
Eylemiş Hakk anı memdûhu's-sıfât

27/2 Eyledi bu çeşmeyi li'llâh binâ
Bula her bir teşne-leb feyz-ı hayât

27/3 Gördi hâtif didi târîhin anun:
"Zemzem-âsâ çeşme-i 'aynü'l-hayât"
[H. 1090/ M. 1679-80] (Güler, 2017: 74)

2.10.7. Kethüda Ahmed Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme

Şu'ûrî, Sadrazam Mustafa Paşa'nın kethüdası olan Ahmed Ağa'nın, İstanbul içinde yaptırdığı çeşmeye 1682 yılında tarih düşürmüştür. Ahmed Ağa, bu mahallede suya ihtiyaç olduğunu görüp bu çeşmeyi Hz. Muhammed'in ruhu için yaptırmıştır. Bundan sonra gelen tarih şiiri de aynı çeşme için yazılmıştır.

Târîh- berây-i Çeşme-i Ahmed Ağa Kethudâ-yı Sadr-ı A'zam Mustafâ Pâşâ der-İstanbul

35/1 Ahmed Ağa zinde-i ehl-i kerem
Eylemiş Hakk anı memdûhu's-sıfât

[9] Osmanlı maliye teşkilâtında defterdarlığa bağlı yoklama ve vergi bakaya tahsili ile görevli âmir.

35/2 Rûh-ı pâk-i Seyyîd-i kevneyn içün
İtdi hayr-i câriye ‘azb-i Furât

35/3 Hâtif-i gaybî didi târîhini:
Oldı hakkâ çeşme-i ‘aynü’l-hayât
[H. 1093/ M. 1682] (Güler, 2017: 80)

36/1 Kethudâ-yı sadr-ı ‘Âlî-menzilet
Ahmed Ağa ya‘ni kim ol pâk zât

36/2 Bu mahalli gördi çün muhtâc-ı âb
Eyledi bu çeşmeyi bî-reşk-i Furât

36/3 Didiler ehl-i hıred târîhini:
Oldı cârî çeşmeden Âb-ı hayât
[H. 1093/ M. 1682] (Güler, 2017: 80)

2.10.8. Kethüda Bekir Ağa’nın Babasının Yaptırdığı Çeşme

Siyâhî Dede, kethüda Bekir Ağa’nın babasının Mısır/Kahire’de yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmüştür. Çeşme, Hüseyin adında birisinin ruhuna bağışlanmıştır.

18/1 Bâreka’llâh kethudâ Bû-Bekr Ağâ-yı pür kerem
Eyleyüp yevm’ül- ‘atâş ahvâlini fikr-i cemîl

18/3 Şâdımân itdi hüsn ile Hüseyinün rûhını
Bir sebîl ihdâs idüp li’llâh ol merd-i asîl

18/4 Habbezâ tahsin ol merd-i sehî kim gûyiyâ
Himmet ile sevk-i Mısr içre akıtdı âb-ı Nîl

18/5 Teşne-leb ya‘nî Siyâhî didi târîhin anun
Selsebîl-i cennete a‘lâ bedeldür bu sebîl
[H. 1102/ M. 1690-91] (Cangöz, 2010: 185)

2.10.9. Firari Hüseyin Paşa'nın Çeşmesi

Siyâhî Dede, Hüseyin Paşa'nın çeşme yaptırmasına lafzen ve manen tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre; Hacı Muhammed Paşa öncesinden şehir içerisinde, bu çeşmenin yapımına yakın bir tarihte çeşme yaptırmıştır. Fakat Muhammed Paşa'nın yaptırdığı bu çeşmenin zemini eskimiştir. Hüseyin Paşa eskiyen bu çeşmeyi tamir edip yanına bir çeşme daha yaptırmıştır.

20/2 Mukaddem gerçi bir 'ayn-ı sevâb itmişdi şehr içre
Pirincî ya'ni kim Hâcı Mehemmed şâd ola cânı

20/3 Velî ka'r-zemîn içre su gibi olmışdı nâ-peydâ
Anı himmetle kıldı âşikâr ebr-i kerem-kânı

20/4 Ki ya'nî kethûdâ-yı ol Firârî Hüseyin Pâşâ
'İmâret itdi ol bu 'ayn iken hem eyledi sânî

20/6 Didi hâtif Siyâhî lafzen ü ma'nen ana târîh
Akıtdı çünkü bin yüz yedide bu çeşme-i cânı
[H. 1107/ M. 1695-96] (Cangöz, 2010: 186)

2.10.10. Kethüda Süleyman Ağa'nın Çeşmesi

Nâlî, kethüda olan Süleyman Ağa'nın Üsküdar içerisinde yaptırdığı çeşmeye iki şiirinde tarih düşürmüştür.

36/1 Habbezâ ihlâs u sıdk-ı pâkile bu çeşme'i
Fî-sebîli'llâh idüp icrâ Süleymân kethudâ

36/2 Üsküdarı eyledi ihyâ bu âb-ı nâb ile
Ehli olmuşdı katı bî-âb-ı nâba mübtelâ

36/5 Didi ilhâm ile Nâlî çeşmenün târîhinin
Müjde akdı çeşme-i âb-ı hayât-ı cân-fezâ
[H. 1085/ M. 1674-75] (Kahraman, 2010: 139)

Nâlî, aşağıdaki şiirde tam tarih düşürerek Süleyman Paşa'nın sadrazamın kethüdası olduğunu yazmıştır.

37/1 Kethudâ-yı hazret-i sadru’s-sudûr
Sâhibü’l-hayrât u ihsân u ‘atâ

37/5 Oldı Nâlî çeşmeye târîh-i tâm
Âb-ı sâfî çeşme-i ‘aynü’ş-şifâ
[H. 1085/ M. 1674-75] (Kahraman, 2010: 140)

2.10.11. Vezir Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın Çeşmesi

Ahmed Yârî, vezirin Edirne içerisinde yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmüştür. Kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre; Edirne içerisinde, Baba Timurtaş Mahallesi, Mimar Sinan Caddesi’nde yer alan çeşme, Selimiye Cami arastasının batısında bulunmaktadır. 1667 yılında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından üç cepheli bir çeşme olarak yapılmıştır (Karademir, 2007: 122).

5/1 Hazret-i destûr-ı vâlâ-menzilet
Âsaf-ı zî-şân-ı makûlü’s-sıfât

5/5 Lûlesi ‘ayn-ı şu‘â‘-i âfitâb
Çeşmesidür âsumân-ı sâbitân

5/9 Edrine dârü’s-selâm olsa revâ
Anda cârî oldı Ceyhûn u Fırât

5/13 Nûş idüp Yârî didüm târîhini
Gûyiyâ ser-çeşme-i âb-ı hayât
[H. 1077/ M. 1667] (Karayazı, 2012: 976)

2.10.12. Kemankeş Kara Mustafa Paşa’nın Çeşmesi

Cevrî, Bağdat’ı fetheden, saygıdeğer vezir Kemankeş Kara Mustafa Paşa’nın yaptırdığı çeşmelere tarih düşürmüştür. Şair ilk çeşmenin; padişahın ayak toprağına hediye amaçlı yapıldığını yazmıştır.

75/1 Hazret-i Sultân Murâdun sadr-ı ‘âlî-rütbesi
Mustafâ Paşa bu ‘ayn-ı pâkî çün itdi binâ

75/2 Kıldı ihda hak-ı pây-ı pâdişâh-ı ‘âleme
Mazhar-ı lutf-ı kabûl-i şehriyâr olsa sezâ

75/3 Hızr içüp âb-ı latifin hem didi târîhini
Çeşme-i dil-cû zihl mâ‘ül-hayâtı cân-fezâ
[H. 1048/ M.1638-39] (Ayan, 1981: 325)

İkinci çeşme 1643-44’te yapılmıştır. Tarihî kayıtlara göre Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa tarafından Üsküdar’da yapılan Kara Mustafa Paşa Çeşmesi’nin kitabesi; Mustafa Paşa’nın kardeşi, Mevlevi Şair Sîneçâk Münzevî Osman Dede tarafından yazılmış ve tarih düşürülmüştür.

21/1 Müşîr-i muhterem düstûr-ı ekrem fâtih-i Bağdâd
Vezîr-i a‘zam u sadr-ı mükerrem Mustafâ Paşa

21/2 Bu ‘aynı eyledi câri didi târîhini Cevrî
Mahallinde yapıldı çeşme-i âb-ı hayât-efzâ
[H. 1053/ M. 1643-44] (Ayan, 1981: 297)

2.10.13. Köprülü Mehmed Paşa’nın Yaptırdığı Sebil

Nâmî, Köprülü Mehmed Paşa’nın yaptırdığı türbede bulunan medrese ve sebilin yapımına tarih düşürmüştür. Sebil, 1661’de inşa edilmiştir.

Köprili Mehmed Paşanun Türbesinde Olan Sebîl ile Dârü’l-Hadîse Dinilüp Virilmişdür

47/1 Hazret-i destûr-ı a‘zam kim Mehemmed nâm ana
İtdi bir dârü’l-hadîs ile sebîle iltifât

47/3 Didi hâtif Nâmîye itmâmınun târîhini
Selsebîl-âsâ bu âb-ı sâfîdür âb-ı hayât
[H. 1072/ M. 1661] (Yenikale, 2017: 312)

2.10.14. Vezir Mustafa Paşa’nın Yaptırdığı Çeşmeler

Cevrî, Vezir Mustafa Paşa tarafından yapılan çeşmeye tarih düşürmüştür. Şair şiirinde vezir hakkında bilgi vermemiştir. Bu hayratı yolcular için yaptırdığını yazmıştır.

71/1 Sadr-ı a‘zam vezîr-i sâhib-celâl
Oldı cûyende rızâ-yı Hudâ

71/3 Yapdı bu ‘aynı fî-sebîli’llâh
Eyledi yolcı teşnesin iskâ

71/4 Didi târîhini anun Cevrî
Çeşme-i sâf-ı Mustafâ Paşa
[H. 1052/ M. 1642-43] (Ayan, 1981: 324)

Şu‘ûrî, Vezir Mustafa Paşa’nın Üsküdâr içerisinde yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmüştür. Şair çeşmenin yerini başlık içinde söylemiştir. Paşa, mahallede suya ihtiyaç olduğunu görmesi üzerine 1677-78’de bu çeşmeyi yaptırmıştır.

Târîh- Berây-i Çeşme-i Sadr-ı a‘zam Pâşâ Der-Üsküdâr Müceddeden Binâ-Kerde

22/1 Mustafâ Pâşâ-yı ‘Âlî-menzilet
Sâne-hu’llâhü ‘an beliyyâti’l-cihât

22/2 Sadr-ı a‘zam oldugı yümn ile
Mazhar-ı ihsânı oldı kâyinât

22/3 Bu mahalli gördi çün muhtâc-ı âb
Eyledi bu çeşmeyi ol pâk-zât

22/6 Didi târîhin Şu‘ûrî şevkla:
Akdı hâlâ çeşme ‘aynü’l-hayât
[H. 1088/ M. 1677-78] (Güler, 2017: 68)

Neşâtî ise Vezir Mustafa Paşa’nın Edirne’de yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmüştür. Kaynaklarda Edirne’nin en büyük çeşmesi olduğu yazılmıştır. Çeşme, Mustafa Paşa’nın kaymakam olduğu dönemde yapılmış olup günümüzde hâlâ yapısal özelliklerini korumaktadır.[10]

[10]https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/gezilecekyer/merzifonlu-kara-mustafa-pasa-cesmesi (Erişim Tarihi:16.05.2022).

4/2 Mustafâ ism kerem-pîşe vezir-i zî-şân
Olsa der-bânı sezâdur vüzerâ-yı Sencer

4/6 Seyr iden Edrineyi şimdi bihişt oldı sanur
Olsa târîhi nola çeşme-i âb-ı kevser
[H. 1077/ M. 1666-67] (Kaplan, 2019: 218)

2.10.15. Silahdar Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Çeşmeler

Cevrî, Mustafa Paşa'nın yaptırdığı çeşme ve sebile tarih düşürmüştür. Şair, şiirin ilk beytinde kendisinin silahdar ve vezir olduğunu söylemiştir. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre kendisi Boşnak asıllıdır. Küçük yaşta saraya girip IV. Murad'ın sevgisini kazanarak silahdar olmuştur.[11] Cevrî bir beyitte 1636-37'de iki tarih düşürmüştür.

25/1 Sâhib-i himmet Silâh-dâr u vezîr
Mustafâ Paşa müşîr-i kâm-yâb

25/3 Bu sebîl ü çeşmeyi itdi binâ
N'ola olsa nâyil-i ecr ü sevâb

25/4 İki târîh eyleyüp bir beyt ile
Kıldı her mısrâ'ını Cevrî hısâb

25/5 Dil-küşâ 'ayn-ı hayât-ı cân-fezâ
[H. 1046/ M. 1636-37]
Menba'-ı Kevser sebîl-i âb-ı nâb
[H. 1046/ M. 1636-37] (Ayan, 1981: 300)

Şairin 26. tarih şiiri de bu çeşmenin yapımı üzerine yazılmıştır. Çeşme, vezirin güzel mahallesinde inşa edilmiştir.

26/1 Sâhibü'd-devle Silâh-dâr u vezîr-i muhterem
Mustafâ Paşa o nîkû-sîret ü Ahmed-hisâl

[11] https://tr.wikipedia.org/wiki/Silahtar_Mustafa_Pa%C5%9Fa (Erişim Tarihi: 29.11.2021)

26/4 Feyz-ı rabbânî ile Cevrî didi
‘Ayn-ı tesnîm ü musaffâ âb-ı dil-cûy u zülâl
[H. 1046/ M. 1636-37] (Ayan, 1981: 297)

Silahdar Mustafa Paşa’nın, kendi mahallesinde yaptırdığı ikinci bir çeşmeye Cevrî 1638-39’da tarih düşürmüştür.

27/1 Sadr-ı ekrem sâhib-i dânâ-dil ü Asaf-şiyem
Mustafâ Paşa Silâh-dâr u vezîr-i pâ-zât

27/4 Didi Cevrî bu lâtif evsâf ile târîhini
Oldı sâfî çeşme-i pâkîze-i âb-ı hayât
[H. 1048/ M. 1638-39] (Ayan, 1981: 300)

2.10.16. Musahip Dilsiz Tavşan Ağa’nın Yaptırdığı Sebil

Tavşan Ağa, IV. Mehmet’in musahibidir. Bu sebili Üsküblü’de inşa etmiştir (Ayan, 1981: 147). Cevrî, bu yapıya 1640-41’de tarih düşürmüştür. Şair şiirin üçüncü beytinde, sebilin eski bir mescitte yer aldığını söylemiştir.

85/1 Oldı hakkâ bî-zebân Tavşan Aga
Mazhar-ı feyz-ı Hudâvend-i celîl

85/3 Bu kadîmi mescide revnak virüp
Yapdı bir ‘âlî sebîl-i bî-bedel

85/7 Feyz ile Cevrî didi târîhini
Oldı pâk ü cân-fezâ kevser sebîl
[H. 1050/ M. 1640-41] (Ayan, 1981: 329)

2.10.17. Musâhib Mustafa Pâşâ’nın Yaptırdığı Çeşme

Nâbî, Sultan IV. Mehmed’in musahibi, ikinci veziri ve Hatice Sultan’ın eşi olan Mustafa Paşa’nın, Edirne içerisinde yaptırdığı çeşmeye 1670-71’de tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Çeşme-i Musâhib Mustafa Pâşâ Der-Edirne

12/1 Menba‘ül-hayr Mustafâ Pâşâ
Ki şerefdür vücûdı inşana

12/6 Lûle gördüm zebân-ı hâl ile dir
Afiyetler içen müselmâna
[H. 1081/ M. 1670-71] (Bilkan, 2011: 191)

2.10.18. Mutfak Şefi Hasan Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme

Cevrî, mutfak şefi olan Hasan Ağa'nın yaptırdığı çeşmeye 1645-46'da tarih düşürmüştür. Şair ikinci beyitte; ağanın bu çeşmeden elde ettiği kârın, fakirlerin duası olduğunu söylemiştir. Şair, Hasan Ağa'nın bulunduğu mahallede böyle bir çeşmeye ihtiyaç olduğunu yazmıştır. Çeşme, yaz ayında yapılmış olacak ki şiirde herkesin sıcaktan bitap düştüğü yazılmıştır.

111/1 Hâliyâ Matbah Emîni Hasan Ağa ki ider
Dâyima hayr ü sevâb itmek içün re'y-i savâb

111/2 Fukâra zümresine lutf-ı 'atâdur kârı
N'ola olursa du'âcıları hep şeyh ile şâb

111/7 Bu mahelde var idi suya zaruret hakkâ
Herkesi eyler idi tâb-ı harâret bî-tâb

111/10 Didi târîhini bu çeşme-i hayrun Cevrî
Hak kabul ide zihî 'ayn-ı latîf âb bu âb
[H. 1055/ M. 1645-46] (Ayan, 1981: 341)

2.10.19. Has Oda Rıdvan Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme

Cevrî, has oda sakinlerinden Rıdvan Ağa'nın eskiden hazine kâtibi olduğu belirttikten sonra kuyu kazıp su yaptırmasına tarih düşürmüştür. Bu kuyu, 1648-49'da kazılmıştır.

105/1 Hâs oda sâkinlerinden Muhterem Rıdvân Ağa
Kim hazîne kâtibiydi sâbıkâ ol hoş-sıfât

105/2 Hafr idüp himmetle bu câh o sâhib lutf u cûd
Çıkdı bir şu kim anun ta'rifdür 'azb-i Fürât

105/4 Gûş idüp Cevrî bu hayrı yazdı târîhin temâm
Nûş idün li'llâhi çıkdı câhdan âb-ı hayât
[H. 1058/ M. 1648-49] (Ayan, 1981: 339)

2.10.20. Siyavüş Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme

Cevrî, IV. Murad'ın silahdarı olan Siyavüş Ağa'nın, Kandilli içerisinde yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmüştür. Şiir teklif üzerine yazılmıştır. Siyavüş Ağa, kaynaklardan edinilen bilgiye göre abaza asıllıdır. Sarayda yapılan etkinliklerde özellikle cirit oyunundaki maharetiyle dikkati çektiği için âdete aykırı olarak doğrudan Has Oda'ya alınmıştır (Ak, 2019: 310-311).

32/1 Han Murâd ol pâdişâh-ı sâf-meşreb kim anun
Tab'-ı pâkin eylemiş feyz-ı Hudâ 'ayn-ı safâ

32/2 Ol şehenşâhun silâh-dârı Siyâvüş Ağanun
Aşkâr olmakdadur âsâr-ı lütfa dâyimâ

32/7 Âb-ı pâkin vasf idüp Cevrî didi târîhini
Çâh-ı Zemzem menba'-ı âb-ı hayât u dil-küşâ
[H. 1048/ M. 1638-39] (Ayan, 1981: 303)

2.10.21. Vali İbrahim Paşa'nın Yaptırdığı Havuz

Nehcî Dede, İbrahim Paşa'nın yaptırdığı havuza tarih düşürmüştür. Şairin ilk beyitte dediğine göre; Şam ilinde önceden vezir olan Ahmed Paşa bir ev yapmıştır, ondan sonra vali olarak atanan İbrahim Paşa bu evin içerisine çini işlemeli bir havuz inşa etmiştir.

Sâbıkan Ferman-Fermâ-yı Şâm Olan Destûr-ı Mükerrem İbrâhîm Pâşâ Sarâyda İhtirâ'Eyledügi Çînî Havzınun Târîhidür

29/1 Semiyy-i Ahmed-i muhtâr ya'nî
Sa'âdetle olanda Şâma vâlî

29/2 Bu devlet-hâneyi yaptı mukaddem
Vezîr-i a'zam-ı zî-şân-ı ekrem

29/4 Çü vâlî oldı İbrâhîm Pâşâ
Halîl-âsâ o destûr-ı mükerrem

29/9 İşitdüm Nehcî hâtif didi târîh
Zihî havz-ı latîf-i pâk-zemzem
[H. 1082/ M.1672] (Aslan, 2017: 90)

2.10.22. Tezkireci Hezarpare Ahmed Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme

Tarihî kaynaklardaki bilgilere göre Hezarpare Ahmed Paşa, kapıkulu süvarilerindan birisinin oğludur. Yazısı işlek ve güzel olduğu için kâtiplikte ilerleyerek Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya tezkereci olmuştur. Bu işinden dolayı, sağken "Tezkereci Ahmet Paşa" olarak anılmıştır (Uzunçarşılı, 1954: 394). Cevrî, Tezkireci Ahmed Paşa'nın yaptırdığı çeşme ve sebillere dört şiirinde tarih düşürmüştür. Ahmed Paşa aynı yıl içinde hem çeşme hem de sebil yaptırmıştır.

67/1 Hazret-i sadr-ı felek-mertebe Ahmed Paşa
Ki odur hâtem-i devletle mükerrem destur

67/2 Ola yümn ü se'âdetle vezîr-i a'zam
Buldı revnak eser-i 'adli ile nazm-ı umûr

67/13 Didi târîhini bu çeşme-i pâkün Cevrî
Dil-küşâ 'ayn-ı latîf âb-ı musaffâ-yı tahûr
[H. 1058/ M. 1648-49] (Ayan, 1981: 321)

69/1 Asaf-ı mesned-i iclâl vezîr-i a'zam
Sâhib-i kadr ü şeref Hazret-i Ahmed Paşa

69/9 Vasfını kıldı bu târîh ile Cevrî takrir
Ab-ı pâkîze zihî çeşme-i Tesnîm-i 'atâ
[H. 1058/ M. 1648-49] (Ayan, 1981: 322)

Cevrî, Tezkireci Ahmed Paşa'dan damat ve vezir olarak bahsetmiştir. Kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre Ahmed Paşa sultanın henüz iki yaşında olan kızı Beyhan Sultan ile evlilik namzetliği yapıp saraya "damat" olma şerefine nail olmuştur (Uzunçarşılı, 1954: 394). Aşağıda yer alan tarih şiirinde de yapmış olduğu sebil yer almaktadır.

97/1 Sadr-ı a‘zam ol semiyy-i Ahmed-i mürsel ki Hak
Eylemiş zâtın mu‘allâ-mertebe kadrin celîl

97/2 Muhterem damad-ı şâhenşâh-ı ‘âlem kim odur
‘Akl ile nazm-ı umûr-ı devlet ü mülke vekîl

97/6 Gûş idüp evsâfını Cevrî didi târîhini
Oldı rûh-efzâ müferrîh âb-ı sâfî selsebîl
[H. 1058/ M. 1648-49] (Ayan, 1981: 335)

98/1 Semiyy-i Ahmed-i Mürsel vezîr-i a‘zam kim
Odur sa‘âdet Asaf-ı bülend-cenâb

98/6 Safâ-yı tab‘ ile târîhini didi Cevrî
Akup zülâl-i latîf oldı selsebîl-i sevâb
[H. 1058/ M. 1648-49] (Ayan, 1981: 336)

2.10.23. Beylerbeyi İskender Paşa’nın Yaptırdığı Çeşme

Nev‘î-zâde Atâyî, Silistre (Bugünkü Bulgaristan) şehrinde beylerbeyi olan vezir İskender Paşa’nın on adet çeşme yaptırmasına tarih düşürmüştür. Şairin ikinci beyitte dediğine göre; Yunanlılar, İskender Paşa’nın fikirlerinin karşısında aciz kalmışlardır. Şair üçüncü beyitte Silistre’nin kısa boylu düşmanın fitnesinden güvensiz halde olduğunu söylemiş, paşanın gelmesiyle birlikte sınır güvenilir hale gelmiştir. Atâyî dördüncü beytinde, Silistre bahçesinin cennet gibi olduğunu, içerisinde Salal bitkisi[12] bulunduğunu söylemiştir. Vezir, bu halkın suya muhtaç olduğunu düşünerek 1627’de çeşmeleri inşa etmiştir.

Berâ-yı Çeşmehây-ı İskender Pâşâ Mîr-i Mîrân-ı Silistre

5/2 Sikender-nâm Âsaf-menkabet pâşâ-yı Cem-rütbet
Ki fehm-i re’y ü tedbîrinde ‘âciz ‘akl-ı Yûnânî

5/3 Emîn olmazdı ser-had fitneye Ye’cûc-ı a‘dâdan
Eğer sed çekmeseydi âheng-i şemşîr-i bürrânî

[12] Salal bitkisi, yeşilliğiyle ünlü olan bir bitkidir. Daha sonrasında mavi renge bürünerek meyve verir. Şiirde bu bitkinin sancağa bereket getirdiğine inanılmaktadır.

5/4 Bi-hamdillah Silistre bâğ-ı cennet gibi hurremdür
Salaldan râyeti sâye misâl-i ebr-i nîsânî

5/6 ‘Aceb muhtâc idi âb-ı revâna halkı ol şehrün
Akardı ağzı suyı lûle-veş su görse ‘atşânı

5/8 Be-nâm-ı dest-i deryâ-feyz gibi kaldı on çeşme
Muhassal Hızr irişdi halka ol İskender-i sânî

5/9 Du‘â idüp ‘Atâyî didi târîhin bu hayrâtun
Sikender buldı ihyâ itdi hakkâ âb-ı heyvânı
[H. 1018/ M. 1609-10] (Karaköse, 2017: 268)

2.10.24. İlyas Paşa’nın Yaptırdığı Çeşme

İlyas Paşa Balıkesir’de doğmuştur. Babası “Maden Ağa” nın solak sınıfına mensuptur. Bu sebeple “Solak-zâde” lakabıyla şöhret bulmuştur. (Akkaya, 1988: 16-17). Ahmed Nâmî, İlyas Paşa’nın yaptırdığı çeşmeye 1627’de tarih düşürmüştür. Nâmî üçüncü beytinde, İlyas Paşa’nın, Balıkesir’in çok sıcak olduğu bir zamanda iki taraftan şehre su getirdiğini söylemiştir.

2/1 Hazret-i İlyâs Pâşâ kim bugün
Oldı zâtı mazhar-ı lutf-ı Celîl

2/2 Balıkesrini bir âteş-zâr iken
Mâ’-i lutfı itdi gülzâr-ı Halîl

2/3 İki cânibden getürdüp şehre su
Oldı her birisi reşk-i âb-ı Nîl

2/4 Çeşmeler bahş eyleyüp her canibe
Bâ‘is oldı kalmağa zikr-i Cemîl

2/6 Nâmî seyr idüp didi târîhini
“Kad vefâ ‘aynuh tesemmî Selsebîl”

[H. 1037/ M. 1627] (Yenikale, 2017: 296)

2.10.25. Ahır Emiri Süleyman Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme

Nâbî, hayrat sahibi olan ahır emiri Süleyman Paşa'nın yaptırdığı cami ve çeşmeye tarih düşürmüştür. Süleyman Paşa, yapılardan birini vefat eden Tavşan Ağa'nın ruhu için diğerini ise merhum sadrazamın ruhu için 1677-78'de yaptırmıştır.

Târîh-i Çeşme-i Vezir Süleymân Pâşâ Der-Zamân-ı Mîr-Âhûrî-i Şehinşâhî

27/1 Sâhibü'l-hayrât hem-nâm-ı Süleymân kim odur
Evvelî mîr-âhûrî şehinşâhî 'âlî-nijâd

27/2 Hayr içün bu câmi' ile çeşmeyi kıldı binâ
Eyledi iki veliyyü'n-ni'metün rûhını şâd

27/3 Birisi Tâvşân Ağâ makbûl-ı sultân-ı cihân
Biri sadr-ı a'zam-ı merhum pâkîze-nihâd

27/5 Teşneler nûş eyleyince âbını târîh içün
Didiler iç bu Süleymân çeşmesinden nûş bâd

[H. 1088/ M. 1677-78] (Bilkan, 2011: 210)

2.10.26. Yeniçeri Ağası Tekeli Mustafa'nın Yaptırdığı Çeşme

Cevrî, Tekeli Mustafa Ağa'nın, 1640-41'de yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmüştür. Şair tarihinde, Tekeli Mustafa'nın kimliğine dair bazı bilgiler vermiştir. Şiirin ikinci beytinde bu kişinin Hacı Bektaş ocağından geldiğini söylemiştir. Şiirin dördüncü beyitinde de çeşmenin Ortaköy'de olduğunu belirtmiştir. Şair şiiri teklif üzerine yazmıştır.

Târîh-i Çeşme-i Ağa-yı Mezvûr Der-Ortaköy Bâ-Teklif

35/1 Tekelü Mustafâ Ağa çün kim
Câh u devletle kâm-yâb oldı

35/2 Hâcî Bektaş ocağından geldi
Sâlik-i menhic-i şavâb oldı

35/4 Ortaköyde idüp bu ‘aynı binâ
Hayr-ı cârî ile müsâb oldı

35/5 Didi târîhini anun Cevrî
Cân-fezâ çeşme-i sevâb oldı
[H. 1050/ M. 1640-41] (Ayan, 1981: 304)

2.10.27. Saray Ağası Yakup Ağa’nın Yaptırdığı Çeşme

Edirneli Ahmed Rüşdî, Yakup Ağa’nın 1678-79’da yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmüştür. Şair şiirin başlığında; çeşmenin Üsküdâr’da, padişahın özel mülkiyetinde yapıldığını belirtmiştir.

Târîh-i Binâ-yı Çeşme-i Ya‘kup Ağa-yı Bâbü’s-sa‘âde Der-Üsküdâr

14/1 Sarây hoş ağası Hazret-i Ya‘kûp Ağa ancak
Rızâ-yı Hakçün bu âb-ı sâfî eyledi icrâ

14/4 Nola rûh-ı şehîd-i Kerbelâ-yı yâd edip her dem
Cihâna kendüyi bezl etse anın aşkına bu mâ

14/8 Bu âb-ı saftan nûş eyleyüp Rüşdî dedi târîh
Zihi âb-ı zülâl ü çeşm-i ‘ayn-ül-hayât-âsâ
[H. 1089/ M. 1678-79] (Tunadurur, 2012: 158)

2.10.28. Tersane Emini Mustafa Ağa’nın Yaptırdığı Çeşme

Fevzî, Mustafa Ağa’nın 1659-60’da çeşme yaptırmasına tarih düşürmüştür. Şair şiirin başlığında; Mustafa Ağa’nın tersane emini olduğunu, çeşmeyi Nişancı Paşa Külliyesi’nin üst kısmında yaptırdığını vurgulamıştır.

Kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre; Mehmet Nişancı Paşa Külliyesi Fatih’de bulunmaktadır. Yapıyı inşa ettiren kişi III. Murad devri kubbe vezirlerinden Mehmed Paşa’dır (Doğan, 2007: 158-159).

Nişâncı Paşanun Üsti Yanında Tersâne Emîni Mustafâ Ağanun Çeşmesine Târîhdür

4/1 Semiyy-i fahr-i ‘âlem Mustafâ Ağa o sâhib-cûd
Binâ itdükde bu ‘aynı dil-i halka sürûr akdı

4/3 Didi leb-teşneler ey Fevzî âb akdukda târîhin
Benân-ı Mustafâdan çeşme-i âb-ı tahûr akdı
[H. 1070/ M. 1659-60] (Kaplan, 2008: 323)

2.10.29. Hoca'nın Yaptırdığı Çeşme

Cevrî, adını belirtmediği padişah hocasının yaptırdığı çeşmeye, 1644-45'te tarih düşürmüştür.

92/1 Sarây-ı Hˇâce-i Sultân-ı âlî-şânda bu çeşme
Revân oldı Hudânun feyz-ı cûd-ı lâ-yezâlinden

92/2 Didi atşânı âgâh eyleyüp târîhini Cevrî
İçün bu 'ayn-ı pâk-i cennetün cârî zülâlinden
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 334)

2.10.30. Şair Kadri Efendi

Ahmed Yârî, Kadri adında birisinin çeşme yaptırmasına tarih düşürmüştür. Verilen tarihe ve tarihî kaynaklara göre bu çeşmeyi yaptıran kişinin Kadri Recep olma ihtimali vardır. Doğum tarihi bilinmeyen şair aslen Bursalı'dır.

El-Hac Abdülkadir Efendi adlı bir tüccarın oğludur (Ekinci, 2014). Kaynaklar onun cömertlikle meşhur, kerem sahibi bir insan olduğunu söyler.

14/1 Hazret-i 'âlî-kadir Kadrî Efendi kim anun
Zâtıdur el-hak hâkîkatde kerîm-i kâr-dân

14/8 Tâ ki nev-rûz-ı cihân-efrûz ide tecdîd-i sâl
Tâ ki hûrşîd eyleye burc-ı 'amelde iktirân

14/ 12 Nûş idüp ol çeşmeden Yârî didüm târîhini
Âbı hakkâ çeşme-i 'ayn-ı hayât-ı câvidân
[H.1084/ M. 1673-74] (Karayazı, 2012: 984)

Siyâhî Dede de aynı çeşmeye tarih düşürüp şiirin başlığında çeşmenin Gelibolu'da yapıldığını belirtmiştir. Şair şiirin ilk beytinde, Kadri Efendi'nin ailesinin aç insanlara yardım ettiğini vurgulamıştır. Şiirin üçüncü beytinde de ailesinin Gelibolu'da Mevlevihâne yapıp orayı gönül ehillerinin mekânı haline getirdiğini söylemiştir.

Târîh-i Çeşme Kadri Efendi Der Gelibolı

13/1 Hazret-i Kadrî Efendi kâm-bîn ü kâm-yâb
Kim eben-‘an-ced odur hayrât ile pür iştigâl

13/2 Nân-ı bahş-ı câyi‘ân oldıysa cedd-i ecvedi
Telh-kâm-ı teşneye bu oldı sâkî-i zülâl

13/3 Yâ‘nî kim bir Mevlevîhâneyle ceddi eyledi
Gelîbolı şehrini mesken-künân-ı ehl-i hâl

13/4 Bu dahı şimdi güzergâh-ı hâlâyıkda ‘aceb
Eyledi bir çeşme peydâ bî-nazîr ü bî-misâl

13/6 Nûş idüp didi Siyâhî ana târîh-i latîf
Hasbeten-li’llâh içün bu çeşmeden pâk ü helâl
[H. 1084/ M. 1673-74] (Cangöz, 2010: 182)

2.10.31. Cihangir Tekkesi Sebili’nin Yapılışı

Mustafa Nehcî Dede, Cihangîr Tekkesi’nin kapısının değiştirilmesine tarih düşürmüştür. Tekke içinde 1653’te su sebili yapılmıştır. Şair 48. şiirinin ikinci beytinde bu sebilin, Allah yolunda Hüseyin aşkıyla can veren şehitin yaptırdığını vurgulamıştır.

Târîh-i Diğer Berây-ı Tebdîl-i Bâb-ı Ota Hem Der-Makâm-ı Müşârun İleyh [Tekye-yi Cihangîr]

42/4 İtdi târîhi delâletde terakkî bu ki gör
Pâye-yi ‘ışkı bulup bul harem-i vasla sebîl
[H. 1063/ M. 1653] (Aslan, 2017: 98)

Târîh-i Diğer Hem Berây-ı Makâm-ı Müşârun İleyh [Tekye-yi Cihangîr]

48/1 Ma‘nîde bu tekye oldı bir sebîl-i hayr kim
Teşne-yi ‘ışkı suvarmak bunda oldı deyn-i ‘ışk

48/2 Selsebîl-i hayrıdur akıtdı pîr-i ‘ışk idüp
Vakf ber-cân-ı şehîd-i derd-i Hak Hüseyn-i ‘ışk

48/3 Teşne-yi ‘ışka sunar hem dir lisân-ı hâl ile
Hem olur târîhi mâ âb-ı hayât-ı ‘ayn-ı ‘ışk
[H. 1063/ M. 1653] (Aslan, 2017: 101)

2.10.32. Muhammed Ağa’nın Yaptırdığı Sebil

Ahmed Yârî, saygıdeğer eli açık Muhammed Ağa’nın, İnoz şehrinde yaptırdığı sebile tarih düşürmüştür.

8/6 Ya‘nî ağa-yı mükerrem mebna‘-i cûd u kerem
Şehr-i İnoz’da kodı bir hoşça âsâr-ı cemil

8/7 Nâm-ı nâmîsi Muhammed mazhar-ı lutf-ı ebed
Ser-firâz-ı dîn ü devlet sâhib-i kadr-i celîl

8/9 Şükr-i Yezdân eyleyüp Yârî didüm târîhini
Hamdü lillah çıkdı cennetden bu ‘ayn-ı selsebîl
[H. 1071/ M. 1660-61] (Karayazı, 2012: 980)

2.10.33. Musa Paşa’nın Çeşmesi

Cevrî şiirinde, Musa Paşa’nın yüksek mertebede olduğunu ve yol üzerinde sevap için sebil inşa ettini söylemiştir. Sebil, 1641-42’de yapılmıştır.

40/1 Sâhibü’l-cûd ü velî-mertebe Mûsâ Paşa
Ki olur Hızr-ı hidâyet ana her yolda delil

40/5 Didi ilhâm ile târîh-i binâsın Cevrî
Hak bu kim ‘ayn-i sevâb oldı bu sedd-i sebîl
[H. 1051/ M. 1641-42] (Ayan, 1981: 307)

2.10.34. Muslu Ağa Çeşmesi

Nâlî, Muslu Ağa’nın 1665-66’da çeşme yapmasına tarih düşürmüştür. Günümüzde Muslu Ağa Çeşmesi, İstanbul’un Sultan Ahmed semtinde bulunmaktadır.

Târîh Berây-ı Çeşme-i Muslî Ağa

13/1 Hazret-i ağa-yı dâru’s-saltanat
Ya‘ni Muslî ol ferhunde-zât

13/5 Devletinde Nâlîyâ târîhdür
Geldi akdı çeşme-i ‘ayn-ı hayât
[H. 1076/ M. 1665-66] (Kahraman, 2010: 119)

2.10.35. Mütevelli Muhammed Ağa’nın Yaptırdığı Çeşme

Ahmed Yârî, Muhammed Ağa’nın yaptırdığı çeşmeye 1652-53’de tarih düşürüp, övgü niteliğinde Bermekî halkından olduğu yazmıştır.

9/1 Sâhibü’d-devle ağa-yı kâm-kâr
Bermekiyyü’l-halk makbûlü’s-sıfât

9/7 Nûş idüp Yârî didüm târîhini
Mâ‘-i zemzem çeşme-i ‘aynü’l-hayât
[H. 1063/ M. 1652-53] (Karayazı, 2012: 980)

2.10.36. Mustafa’nın Yaptırdığı Çeşme

Edirneli Ahmed Rüşdî, Firaz Mustafa Paşa’nın yeğeni olan Mustafa’nın yaptırdığı çeşmeye iki şiirinde tarih düşürmüştür.

Firâz Mustafa Pâşânın Hemşîre-zâdesi Mustafadır

67/1 Mustafa ismi ola kerîmü’z-zât kim
Eylemiş Hak anı memdûhü’s-saffât

67/2 Yapdurup bu çeşmeyi hayr eyledi
Olmak içün bâ‘is-i fevz u necât

67/3 Dedi akınca biri târîhini
Oldu cârî çeşme-i ma-i necât
[H. 1103/ M. 1691-92] (Tunadurur, 2012: 162)

68/1 Nûş edip Rüşdî dedi târîhini
‘Aşkıla gel bundan iç âb-ı hayât
[H. 1103/ M. 1691-92] (Tunadurur, 2012: 162)

2.10.37. Hacı Hüseyin Ağa’nın Yaptırdığı Sebil

Nâbî, Hüseyin Ağa’nın Halep içerisinde yaptırdığı sebile 1696-97’de tarih düşürmüştür.

Târîh-i Sebîl-i Hâci Hüseyn Ağâ Der-Haleb

48/1 Bu sebili mevki‘inde eyledi Allâh binâ
Sıdk ile Hâcî Hüseyn Ağâ sadîk-i hoş-nihâd

48/3 Kubbesi ‘âlî binâsı hû bâbı serd ü sâf
Tarhı hoşter tarzı nâzikter hevâsı rûh-zâd

48/4 Nâbiyâ âbın içenler didiler târîhini
Fî’sebîli’llâh bu mâ‘ rûh-ı Hüseyn-i kıldı şâd
[H. 1108/ M. 1696-97] (Bilkan, 2011: 234)

2.10.38. Hamza Bey’in Çeşmesi

Kâmî, Hamza Bey adında bir zatın yapmış olduğu çeşmeye tarih düşürmüştür. Şair ilk beytinde çeşmenin Akpınar’da bulunduğunu söylemiştir. Çeşme 1694-95’te yapılmıştır.

9/1 Akpınar’a bu çeşme virdi şeref
Ola bânîsi Hamza Beg me’cûr

9/3 Datlı dillerle teşnegâna didi
Râygân oldı gel şarâb tâhûr
[H. 1106/ M. 1694-95] (Yazıcı, 2017: 126)

2.10.39. Hacı Emine Lûlî-zâde Çeşmesi

Mustafa Nehcî Dede, Şam’da bulunan çeşmenin yapımına tarih düşürmüştür. Şair, Hacı Emine Lûlî-zâde adında birisinin vefat ettiğini ve ailesinin bu çeşmeyi 1671’de onun ruhu için yaptırdığını söylemiştir.

Şâm-ı Şerîfde Bir Çeşme Târîhidür

44/1 Hâcî Emîne’d-dîn-i Lûlî-zâde kim lü’lû gibi
Pâk gevher idi aslen zâtı marzîyü’s-sıfât

44/2 Hazret-i Hakkun irâdet rahmetu’llâhi ᶜaleyh
‘Azm idüp dâr-ı bakâya eyledi çün kim vefât

44/3 Vâlidi rûhına cârî eyledi bir çeşme kim
Teşnegâna dâyimâ andan ola feyz-i hayât

44/4 Nehcî içen içüren kim didiler târîhidür
Selsebîlün ‘aynı bu içenlere âb-ı hayât
[H. 1081/ M. 1671] (Aslan, 2017: 99)

2.10.40. Recep Ağa’nın Çeşmesi

Kadı Şef’i, Recep Ağa’nın yaptırdığı çeşmeye 1650’de tarih düşürmüştür.

34/1 Yapdı bir çeşme Recep Ağa bugün Allah içün
Eyleye anı kabul ‘âlemde Rabbü’l-‘âlemün

34/2 Ey Şefî‘î hâtif-i gaybî didi târîhini
Oldı el-hak çeşme-i ‘ayn-ı safâ mâ’ mû‘în
[H. 1060/ M. 1650] (Yağcıoğlu, 2016: 248)

2.10.41. Yusuf Ağa Çeşmesi

Nâbî, Dimetoka adlı kasabadaki bir çeşmenin yapımına tarih düşürmüştür. Dimetoka XVII.yüzyılda Osmanlı sınırları içerisinde Edirne sancağının bir kazasıdır. Günümüzde Yunanistan’ın Trakya kesiminde yer almaktadır.[13] Bu çeşme 1668’de yapılmıştır.

Târîh-i Çeşme-i Yusûf Ağa Der-Dimetoka

9/1 Nâmdâr-ı zamâne Yusûf Ağâ
Ya‘nî gencûr-ı pâdişâh-ı zamân

9/2 İtdi bir çeşme-i safâ-tıynet
Himmetiyle bu ‘arsada cereyân

9/15 Lûlesidir gelenlere târîh
İçünüz âb-ı kevser oldı revân
[H. 1078/ M. 1667-68] (Bilkan, 2011: 188)

[13] https://tr.wikipedia.org/wiki/Dimetoka (Erişim Tarihi: 30.09.2022).

2.10.42. Yusuf Paşa'nın Çeşmesi

Nâbî, Yusuf Paşa adında birisinin yaptırdığı kuyuya ve çeşmeye tarih düşürmüştür.

32/1 Katre-i âbın içenler didi Nâbî târîh
Yapdı Hak râhına bu bürkeyi Yûsuf Pâşâ
[H. 1091/ M. 1680-81] (Bilkan, 2011: 219)

131 Ola makbûl-ı Yezdân çeşme-i pâk-i Yûsuf Pâşâ
[H. 1093/ M. 1682] (Bilkan, 2011: 341)

2.10.43. Diğer Kişilerin Yaptırdığı Çeşmeler

Fasîh Ahmed Dede, 1669'da yapılmış olan bir çeşmeye tarih düşürmüştür.

3/1 Didiler dil-teşneler bu çeşmün târîhini
'Aynidür âb-ı zülâl-i selsebîl-i cennetün
[H. 1080/ M. 1669] (Çıpan, 1991: 439)

Ahmed Rüşdî, 1666'da yapılmış olan bir çeşmeye tarih düşürmüştür.

32/1 Âb geldikte dedim târîhini
Çeşme 'ayn-ı hayât âb-ı sâf
[H. 1077/ M. 1666] (Ekici 2006: 303)

Ahmed Yârî şiirinde İnca şehrinde yapılan bir kasırdan bahsetmiştir. Şair, kasrın içinde bulunan; çeşme, havuz ve bahçenin yapımına tarih düşürmüştür. Şiirin altıncı beytinde kasrın güllerinin Erdebil bahçesinden olduğu söylenmiştir. Kasrın havuzu saf ve temizdir. Şair yedinci beyitte havuzda beş tane istiridye olduğunu, bunların içerisinde incilerin yer aldığını belirtmiştir. Ahmet Yârî, bahçenin köşesini dolaşırken bu şiiri yazmıştır. Ona ilham olan kişinin Hz. Hızır olduğunu söyleyen şair, sebili ölümsüzlük suyuna benzetmiştir. Şair, 1660'ta sebilin yapımına tarih düşürmüştür. Yapının sahibi hakkında bilgi vermemiştir.

Hem Der-İncâ Cem' Kerdem Bâğ u Havz u Selsebîl

6/1 Habbezâ kasr-ı cihân-ârâ-yı gerdûn-pâye kim
Görmedi çeşm-i cihân-bîn-i felek ana 'adîl

6/6 Bülbüli seyyâh-ı gülzâr-ı diyâr-ı Isfahân
Gülleri ser-cümle dest-âvîz-i bâğ-ı Erdebîl

6/7 Beş sadef her biri beş bin kerre lü‘lü‘-pâş olur
Sübha-i lü‘lü-yi ma‘nâdur o havz-ı selsebîl

6/13 Geşt iderken kûşe-i gülzârını Yârî bana
Nâgehânî Hazret-i hızr-ı Nebî oldı deli

6/14 Böyle işitdüm lisân-ı Hızr’dan târîhin
Bir içim âb oldı bu şâd-ı revân-ı selsebîl
[H. 1071/ M. 1660] (Karayazı, 2012: 977)

2.11. Kandil Yapımı

Atayî, 1608-09’da inşa edilen kandilin yapımına tarih düşürmüştür. Şair, hal diliyle (beden, ruh dili) Allah’ı anmıştır. Şiirde yaptıran kişi belirtilmemiştir.

4/4 Du‘â idüp ‘Atâyî didi târîh
Sabâh-ı haşre dek yansun bu kandîl
[H. 1017/ M. 1608-09] (Karaköse, 2017: 268)

2.12. Köprü Yapımı

2.12.1. IV. Murad’ın Yaptırdığı Köprü (Babaeski Köprüsü)

Tarihî kaynaklara göre; Babaeski kasabasının doğusundan geçen ve Ergene ırmağının kollarından biri olan derenin üstünde bulunan bu köprü, kitabe köşkündeki beş beyitlik manzum kitabesinde 1043'te (1633-34) Sultan IV. Murad zamanında inşa edildiği yazılmıştır (Eyice, 1991: 372-374). Şeyhülislâm Yahyâ, bu köprünün yapılışına tarih düşürmüştür.

7/1 Cenâb-ı Hazret-i Sultân Murâd-ı Cem-‘azamet
‘Ibâdı üzre Hudâ ide sâyesin memdûd

7/5 Sımâh-ı cânuma hâtifden irdi bu târîh
Ola bu cisri karîn-i kabûl-i Rabb-i Vedûd
[H. 1043/ M. 1633-34] (Kavruk, 2001: 482)

2.12.2. Deftedar Etmekçizade Ahmed Paşa'nın Yaptırdığı Köprü

Kâmî, Etmekçizade Ahmed Paşa tarafından yaptırılan köprüye tarih düşürmüştür. Şair, ikinci beyitte Ahmed Paşa'nın devlette 18 yıl defterdarlık yaptığını vurgulamıştır. Köprü, Tunca nehrinin üzerinde yapılmıştır. Şair, köprünün isminin Ahmed-âbâd olabileceğini söylemiştir.

1/1 Etmekçi-zâde Ahmed Paşa-yı kâmkârun
Hayrâtını görenler itmez mi hayr ile yâd

1/2 Bu devlet içre defterdâr oldı on sekiz yıl
Bâ-haşmet-i vezâret bâ-'izzet-i Hudâ-dâd

1/3 Toldurdı Tunca nehrin bî-şübhe sîm ü zerle
Bu cisr-i bî-'adîli li'llâh itdi bünyâd

1/5 Kâmî didi esâs-ı müstahkemine târîh
Zîbende râh-ı gülşen bu cisr-i Ahmed-âbâd
[H. 1016/ M. 1607-08] (Yazıcı, 2017: 123)

2.12.3. Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Köprü

Cevrî, Mustafa Paşa'nın yaptırdığı köprüye tarih düşürmüştür.

Târîh-i Cisr-i Merkûm

72/1 Gelüp geçenlere târîhini didi Cevrî
Bu cisri Hak yolında yapdı Mustafâ Paşa
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 324)

2.12.4. Mimar Kasım Ağa'nın Yaptırdığı Köprü

Dürrî, mimarbaşı Kasım Ağa'nın yaptırdığı köprüye tarih düşürmüştür. Şair dördüncü beytinde, Kasım Ağa'nın köprüyü inşa ederken üzeri zambak desenli altın paraları harcadığını söylemiştir. Köprünün üzerinden kış günlerinde geçmek, coşup taşan su yüzünden imkânsız olmuştur. Kasım Ağa bu sebeple 1642-43'te köprüyü inşa ettirmiştir.

8/3 Reşk-i İskender zî-hikmet û Cemşid-i efkâr
'Akl-ı kül Hazret-i Mi'mâr-bâşı Kâsım Ağa

8/4 Sarf idüp nice florî-i florî suna
Yapdı bu hayr bana muhtâc idi el-hakk dünyâ

8/5 Seyr iden bu suyu pür nice bahr zann eyler
Köpürüp çağlayarak taşdığı dem rûz-i şitâ

8/6 Taşacak fülk-i felekde geçilmez bu su
Var ise murg-ı hümâ per olasın ya ʿankâ

8/13 Görüp ey Dürrî bu köprüyü didüm târîhin
Yapdı yolında hakkun hayr û sevâb-ı zîbâ
[H. 1052/ M. 1642-43] (Kılıç, 2010: 151)

2.13. Taht Yapımı

Cevrî, Sultan IV. Murad'ın yaptırdığı tahta tarih düşürmüştür. Şair tahtın temel sütunlarının gümüşten olduğunu söylemiştir. Cevrî, tahtı tarif etmesine iki tarih düşürdüğünü belirtmiştir. Bunlardan ilki tahtın gümüşten kubbeli olması, ikincisi de Süleyman'ın tahtı gibi bir taht oluşudur. Şair bu şiiri padişahın fermanıyla yazmıştır.

Târîh-i Taht-ı Merhûm ve Mağfur Sultân Murâd Han Bâ-Fermân-ı ʿÂli-şân

9/1 İlâhî Hazret-i Sultan Murâd ol Husrev-i Gâzî
Ola tâ rûz-ı mahşer zîver-i taht-ı cihân-bâni

9/5 Bu ʿâlî taht-ı sîm-endûd-ı zîbâya virüp zînet
Gümişden oldı zîbende sütûn-ı çâr-erkânı

9/7 İki târîh idüp esnâ-yı ta'rîfinde ey Cevrî
Didi bu matla'ı kerrûbiyân-ı ʿarş-ı rahmânî

9/8 Serîr-i sîm-kubbe mesned-i vâlâ-yı sultâni
[H. 1049/ M. 1639-40]
Mu'allâ-kadr ü a'lâ-pâye evreng-i Süleymâni
[H. 1049/ M. 1639-40] (Ayan, 1981: 289)

2.14. Kubbe Yapımı

Kadı Şef'î, kubbe yapımına tarih düşürmüştür. Kubbe, ferah bir bahçenin içerisinde 1603-04'te yapılmıştır. Şair yapının sahibini belitmemiştir.

24/2 Yapılmış bir müferreh bâg içinde
Felek sâyedir anun her nihâli

24/4 Şefî'î seyr iden târîhin anın
Didi kâh-ı mükellef-i tâk-ı 'âlî
[H. 1012/ M. 1603-04] (Yağcıoğlu, 2016: 245)

2.15. Kale Yapımı

2.15.1. El- Muazzam Kalesi

Tarihî kaynaklardan edinilen bilgiye göre; El- Muazzam Kalesi'nin, Hicaz Demiryolu üzerinde, hacıları koruma amacıyla yapıldığı yazılmıştır. Kalenin ön kısmında bulunan yazıda, Sultan II. Osman'ın döneminde yapıldığını gösteren tarih nakışı yer almaktadır.[14]

Râmî'nin yazmış olduğu tarih manzumesi bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Şair, I. Ahmed'in oğlu olan Sultan II. Osman'ın, Hicaz yolunda yaptırdığı büyük havuza fermanla tarih düşürmüştür. II. Osman çoğu yeri fethedip şehirlerdeki kiliseyi camiye çevirir. II. Osman çeşme sunmak için bu kaleyi 1622'de inşa ettirmiştir.

4/2 Hazret-i Sultan Osman bin-i Ahmed Han kim
Benzemez ana selâtin-i cihandan tarz-ı gayr

4/3 Kahraman-heybet Ferîdun-fer Nerîmân-tantana
Feth idüp niçe bilâdı oldı câmi' niçe deyr

4/4 Yapdı râh-ı hacde sûn-ı âb içün bir kal'a kim
Görmedi mislin idenler milket-i 'Osmânı seyr

4/6 Yapılup itmâm olınca eyledi Râmî su'al
Didi hâtif sâl-i târîhin binânun kâr-ı hayr

[14] http://ottoman.mfa.gov.tr/eser.aspx?g=fedfa3a3-e624-4292-94d3-eb9e3055e0ed (Erişim Tarihi: 08.03.2022).

[H. 1032/ M. 1622] (Hamami, 2001: 278)

2.15.2. Valide Hatice Turhan'nın Yaptırdığı Kaleler

Ahmed Yarî, IV. Mehmed'in annesi Valide Hatice Turhan tarafından 1659-60'ta Kumkale Kalesi ile karşılıklı olarak inşa edilen Seddülbahr Kalesi'nin yapımı için 25 beyitlik tarih kasidesi kaleme alır. Şair yirmi üçüncü beyitte padişahtan kendisi için mevki istemiştir. Yârî, iki kaleyi görünce tarih düşürmüş birisinin tarihine adaletli hünkârın duası, diğerinin tarihine de padişahın sığınacak yeri demiştir. Şair, yirmi ikinci beytinde Ali Paşa'dan övgüyle bahsetmiş, kendisinden bu kasideyi padişaha sunmasını istemiştir. Kastedilen Ali Paşa'nın, Seddülbahr muhafızlığı yapan Suyolcuzade Vezir Ali Paşa olma ihtimali vardır.

Hem Kasîde Hem Be-Târîhest Seddü'l-Bahr-Râ

K. 42/4 Zihî fermân-revâ-yı kâr-gâh-ı Kibriyâyî kim
'İmâret kıldı bin yetmiş yılında böyle bînâyı

K. 42/16 'Alî Pâşâ-yı 'âdil sadr-ı 'âlî-kadr [ü] deryâ-dil
Vezîr-i bî-mu'âdil kâr-sâz-ı mülk-i 'Osmânî

K. 42/22 Benüm târîhümi 'arz it huzûr-ı pâdişâhîde
Ki görsün nice olurmış senâ-yı şâh-ı devrânı

K. 42/23 Ümîdüm ol ki bir mansıb recâ' kıl pâdişâhumdan
Yeni kal'ayla şâd etsün dil-i pâ-mâl [ü] vîrânı

K. 42/25 Birinün oldı târîhi du'â-yı 'adl-i hünkârî
Birinün düşdi târîhi penâh-ı zıll-i Yezdânî

[H. 1070/ M. 1659-60] (Karayazı, 2012: 504)

Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa da bahsedilen kalelere tarih düşürmüştür. Tarihî kaynaklardan edinilen bilgiye göre kaleler, Venedikliler'le olan savaş sırasında ihtiyaç sonucu Çanakkale Boğazı'nın her iki yakasında inşa ettirilmiştir. Rumeli tarafında Kilitbahir Kalesi'nin yanında Seddülbahir; Anadolu tarafında Kal'a-i Sultâniye 'nin yanında Sultâniye/ Kumkalesi yer almaktadır (Karaca, 2012: 423-425).

Abdî Paşa, şiirinde kaleler hakkında birtakım bilgiler vermiştir. Şair şiirinin ikinci beytinde, iki tarafta kalenin inşa edildiğini söylemiş, kalenin toplarının da bulunduğunu yazmıştır. Yapılan kale sayesinde taşra yerlerde, sahil kıyısında güvenlik sağlanmıştır. Abdî Paşa onuncu beyitte, eskiden düşmanlardan çok eziyet çekildiğini yazmış; düşmanların iç boğazın kıyılarına kadar geçip alçakça davrandığını anlatmıştır.

Devletlü Vâlide Sultân Hazretlerinün Yeni Boğazda Bina İtdükleri Kal'alar İçün Fermân-ı 'Âlî-şânlar İle Söylenen Târîhdür

K. 2/2 Husûsâ mâderi Sultân Mehemmed Hân Gâzi'nün
Ki ya'nî vâlide sultân o ihsân ü kerem kânı

K. 2/5 Binâ idüp bu iki kal'ayı her iki cânibde
Emîn itdi 'adûlardan bilâd-ı ehl-i îmânı

K. 2/6 Ne himmetdür bu kim iki tarafdan toldurup bahri
Yeniden bir boğaz tarh itdi bî-misl oldı bünyânı

K. 2/7 Dahi her cânibinde vaz' olındı öyle toplar kim
Görünir her biri güyâ bir ejderhâ-yı tûlanî

K. 2/10 Velî evvel ne zahmetler çekerdi cevr-i kâfirden
Boğazdan taşra olan yirlerün sâhil-nişînânı

K. 2/11 Varup tâ içbogazun karşısında gâhî mel'ûnlar
O denlü mel'ânet eylerdi kim yok hadd ü pâyânı

K. 2/20 Budur bu kal'anun her birine târîh ey 'Abdî
Kilîd-i bahr-i İstanbul-ı sedd-i pâk-i sultâni
[H. 1071/ M. 1661] (Koşik, 2020: 76)

2.16. Set Yapımı

Siyâhî Dede, Hacı İbrahim Ağa'nın selin önüne çektiği sete, lafzen ve manen tarih düşürmüştür.

19/1 Yine ol Hâcı İbrâhim Ağâ kim sâhib-i ḫayrât
Reh-i Ye'cûc-i seylâba Sikender gibi çekdi sedd

19/2 Görince lafzen ü ma'nen Siyâhî didi târîhin
Tamâm oldı çün bin seksen tokuzda bu pîl-mesned
[H. 1089/ M. 1678-79] (Cangöz, 2010: 186)

2.17. Kaide

Şehrî, Şeref Mehmed Paşa'nın Mısır içerisinde yaptırdığı kaideye tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre Mehmed Paşa; aklı çok çalışan, hemen anlayan hızlı hareket eden bir insandır. Mehmed Paşa, oldukça yüksek bir kaide yaptırmıştır. Şair, kaidenin tepesinden gözetleme binasının göründüğünü söylemiştir. Şiirin onuncu beytinde kaidenin havuzunun küp gibi derin olduğu belirtilmiştir. Havuzun fıskiyelerinin kenarında dik başlı serviler yer almaktadır. Bu yapı 1642-43'te inşa edilmiştir.

Berây-ı Kâ'ide-i Şerîf Mehemmed Paşa Der-Mısır

7/1 'Akl-ı evvel Şerîf Paşa kim
Cümle sun'ında Sâni' ola mu'în

7/2 Tab'-ı çâlâk u meşreb-i sâfi
Birbirinden dakik ü dikkat-bîn

7/4 İtmesün mi mühendis takdîr
Fikr-i mi'mâr-tab'ına tahsîn

7/5 Yapdı bir kâ'ide-i mu'allâ kim
Zîr-i pâyında kaldı çarh-ı berîn

7/10 Havzı 'uşşâk-sîne küp gibi
Dem-be-dem giryenâk u rû-be-zemîn

7/11 Lîk fevvâreler kenârında
Serv-ser-keş-cû dil-ber-i hod-bîn

7/12 Şehrî seyr eyleyüp didi târîh
Kâ´ide-i hasretü'l-mülûk-zemîn
[H. 1052/ M. 1642-43] (Demirel, 1999: 389)

2.18. Otağ

2.18.1. Sultan IV. Mehmed'in Otağı

Üskürdarlı Sırrî, Sultan Mehmed'in otağı için tarih manzumesi yazmıştır. Şair sultanın otağını övmüş; padişahın vasıflarını cesaretini, kahramanlığını, cömertliğini anlatmıştır. Şair, otağın tepesinde şemsenin yer aldığını, çadırın her tarafa yakın bir yerde olduğunu söylemiştir. Otağın büyüklüğünü kabul eden düşmanlar üzüntü içine girmişlerdir. Şair mübalağa yaparak Efrasiyab'ın otağının, padişahın otağının yanında ancak mutfak olarak kalacağını söylemiştir. Otağ, etkileyici ve dar olmayan bir mekândır. Şiirin yirmi dokuzuncu beytinde otağın kumaşının keten olduğu yazılmıştır.

Şair, şiirin devamında kendinden bahsetmiştir. Zamanın irfan hocalarının arasında ne yapacağını bilemediği söyleyen şair, benzersiz hüner kumaşına hissedar olamadığını dile getirmiştir. Buna rağmen şiirde kendini övmeye devam etmiştir. Şair övgüyü de kısa tutmasının gerekli olduğunu söyleyerek bu otağa 1671'de iki tarih düşürmüştür.

1/5 'Aks-i eşkâl-i nukûsıyla zemîn evtâdı olur
Şemse-i zerrîn-tâkıyla felek pûr-nûr u tâb

1/9 Her ne cânibden karîb olmak dilerse görinür
Her tınâbı çeşmine âmâde bir tîr-i sihâb

1/10 Hayme-i iclâlini idrâk idüp âhir 'adû
Sûziş-i nâr-ı elemle dilleri olur kebâb

1/11 Bî-tevakkuf nutk-ı insâfa gelüp hep didiler
Çâder-i matbahdur ana hayme-i Efrâsiyâb

1/14 Hazret-i Sultân Mehemmed Hân Gazî kim odur
Kâm-bahş u kâm-rân u kâm-bîn ü kâm-yâb

1/24 Hayme-i câhet kücâ vü teng-nây-ı lâ-mekân
Ber-fezâ-yı kadr-i hod mey-keş tınâb-ender-tınâb

1/29 Cism-i kettâna iderdi takviyet-bahşı temâm
Vâye-gîr-i berk-ı tîg-ı ‘adli olsa mâh-tâb

1/30 Deşte şâmil olsa ger fermân-ı hıfz u re’feti
Mehd olurdı peççe-i âhûya şadr-ı şîr-i gâb

1/44 Hˇâce-i bâzâr-ı ‘irfân-ı zamânum n’eyleyem
Olmadum kâlâ-yı nâ-yâb-ı hünerden behre-yâb

1/52 Bu otağa iki târîh-i selis itsem n’ola
Çarhda mânend-i fark-ı farkadan bî-irtiyâb

1/54 Çetr-i zîbâ âsumân-peyker cedîd ü bî-bedel
Çetr-i bî-mânend-i Sultân-ı zamân-ı kâm-yâb
[H. 1082/ M. 1671] (Kazan, 2003: 360)

Nâbî de Sultan IV. Mehmed’in başka bir otağına tarih düşürmüştür. Şair, otağın zemininde kıymetli bir halı olduğunu söylemiştir.

Târîh Berây-ı Çetr-i Merhum Sultân Muhammed Hân ‘Aleyhi’r-rahmetü ve’l-gufrân

26/3 Zamân-ı devletinde hazret-i şâhenşehün gûyâ
Zemîn bir câme giydi tüğmesi zer rengi jengârî

26/4 Ne âlî bârgâh-ı Husrevîdür kim kuruldukda
Kalur sahn-ı zemîn altında bir kâlîçe mikdârı

26/10 Cenâb-ı hazret-i sultân Mehemmed Hân Gâzî kim
İder mahrum- râhat nâm-ı tîğ-i kavm-ı küffârı

26/18 Gelüp senden mukaddem seyrine Rıdvân didi târîh
Ne zîbâ bârgeh olur mübârek eylesün Bârî
[H. 1087/ M. 1676-77] (Bilkan, 2011: 210)

Nâbî, 1672-73'te yapılmış olan başka bir otağa tarih düşürmüştür. Fakat hangi padişaha ait olduğunu belitmemiştir. Verilen tarihte tahtta bulunan padişah IV. Mehmed'dir.

Târîh Berây-ı Otâk-ı Şehriyâri

15/1 Çıkup bir gün kuruldukda didi tarihini Nâbi
Hümâyun bârgâh-ı dâver-i devrân mübârek-bâd
[H. 1083/ M. 1672-73] (Bilkan, 2011: 194)

2.18.2. Ali Bey'in Otağı

Nâmî, Ali Bey adında kıdemli birisinin yaptırdığı otağa tarih düşürmüştür.

(Mîr 'Âlî) Mîr-i Â'lî-Himmet-i Pâşâ-yı Zî-şân-zâdemüz

25/1 Bu makâmı yapdı berhûrdâr u hem bih-rûz ola
Nâmî seyrinde du'â idüp didi târîhini
Dûdmânı sîne-i 'âşık gibi pür-sûz ola
[H. 1060/ M. 1650] (Yenikale, 2017: 305)

Mustafa Nehcî Dede, Mehmed Çelebi'nin Fındıklı ilçesinde yaptırdığı otağa tarih düşürmüştür.

Târîh-i Berây-ı Ota-yı Mehmed Çelebi Ki Der-Fındıklı Binâ Kerde Est

50/2 Didiler tahsîn idüp erbâb-ı dil târîhini
Bâreke'llah dil-güşâ mesken zihî isnâ mekân
[H. 1068/ M. 1658] (Aslan, 2017: 101)

2.19. Liman Yapımı

Siyâhî Dede, Kaptan Mısırlızade İbrahim Paşa'nın yaptırdığı limana kaside yazarak tarih düşürmüştür. Şair iki ve üçüncü beyitlerde kendine seslenerek; gemiye söz atlasından yelken yapması gerektiğini, yazdığı kâğıttan da ona bir tente oluşturduğunu söylemiştir. Böylelikle kendi hünerlerini geminin çeşitli yerlerine benzetmiştir. Şair, on üçüncü beyitte atalar zümresinin daima Akdeniz'de kendini belli ettiğini ve o zümrenin başının Rodos olduğunu vurgulamıştır. Sonrasında Sakız Adası'nı tasvir etmenin mümkün olmadığını söyleyen şair, adanın Dünya'nın süsü olduğunu belirtip Rodos Adası'nı da Dünya'nın bahçesi olarak tanımlamıştır. Şaire göre İstanköy ise bu bahçenin gülüdür. On altıncı beyitte kerem suyunun kaynağının Mora olduğunu söyleyen şair; Mora'dan açılan gemiyi gören Avrupalılar'ın başlarını öne eğdiğini anlatmıştır. Bahsedilen yerlerin çoğu Akdeniz'in unvanıyla meşhur

olmuşlardır. Buraların toprağı, ağaç meyvesi yetiştirmek yerine insan yetiştirmiştir. Şairin yirmi beşinci beyitte, Akdeniz üzerinde bulunan her bir adayı mis kokulu bene benzetir. Buraların vasıflarını saymakla bitiremeyen şair, Kıbrıs Adası'nı diğer yerlerden ayırıp bir çocuk gözüyle adaya bakmıştır. Siyâhî Dede otuzuncu beyitte; Kıbrıs Adası'nın maden ocaklarıyla ünlenmiş olduğunu, elmas madeniyle ikinci bir Hindistan haline geldiğini, pamuk ve kumaşıyla imrenilen bir yer olduğunu yazmıştır. Şair, Kıbrıs'ın bağı ve bahçesinin yedi iklimin evi olduğunu, Irak ve İran gibi ferahlık verdiğini, hurma fidanıyla Bağdat'ı andırdığını, anber gibi eteği lâden bitkisiyle dolu olduğunu söylemiştir. Benzersiz memleket zamanla herkesin kutsal mekânı haline gelmiştir. Memleketin yolları hep irfan sahiplerinin varacağı nokta olmuştur. Şair; "Sözün kısası ihtiyar ve gençler Akdeniz içindeki Kıbrıs Adası'nı; nimetleriyle, mallarıyla ansın." diyerek o anki bulundukları duruma geçiş yapmıştır.

Siyâhî Dede kırk beşinci beyitte, Kıbrıs'ın ve nice körfezlerin tehlikeli bir yer haline geldiğini söylemiştir. Bu yerler kuşa, hayvana, insana geçiş vermemeye başlamıştır. Şair, kırk yedinci beyitte, Akdeniz'in Payas yerine yakın İçel semtinden bahsetmiş, burasının oldukça büyük olduğunu ve körfezinde şiddetli dalgaların oluştuğunu anlatmıştır. Körfezin girdabına geçen her gemi perişan hale gelmiştir. Bu sebeple orası felaketli mekân olarak anılmıştır. Şair elli üçüncü beyitte, halkı kızgın tavada yuvarlanan balığa benzetmiştir. Şiirin elli beşinci beytinde bir tufanla geminin kanatlarının savrulmasından bahsedilmiştir. Dağ gibi bir kalyon gemisi imdada yetişmiş, gemi tam boğulacakken kanca atıp kurtarılmıştır. Şair, oradaki halkın neredeyse öleceğini, halkın yardımına da İbrahim Paşa'nın yetiştiğini söylemiştir.

Altmış ikinci beyitte düşmanlardan bahseden şair, korsanlık için denizde dolaşan düşmanların, İbrahim Paşa'nın heybetli sesini Akdeniz'de duyduktan sonra korkarak Kaf dağının sahillerine kaçtığını söylemiştir. İbrahim Paşa, Avrupalılar'a orayı zindan etmiştir. Balyemez toplarıyla düşmana saldırmış; kimisini kızgın oklarla, kimisini de kılıçlarla yok etmiştir. Şair kayık olarak Kıbrıs'ı bir kayık olarak görmüştür. Onun için de güvenilir bir liman yapıldığını yazmıştır. Şiirin yetmiş dördüncü beyitinde, İbrahim Paşa'nın tebrik edilme aşamasında Rumlar'ın başına kaymakam olarak geldiği yazılmıştır. Siyâhî Dede olayları anlatıp paşayı övdükten sonra kendi derdini anlatmaya başlamıştır. Şair, Kıbrıs'ta gurbette olduğunu belirterek, can parçalarının Gelibolu'da kaldığını ve onların hasretiyle yandığını vurgulamıştır. Kavuşma yoluna gidecek bir gün olmadığını söyleyen şair, İbrahim Paşa'dan yardım istemiştir. Son olarak bu limanın yapımına 1682-83'te tarih düşürmüştür.

K. 16/2 Eyle ol keştîye atlâs-ı sühandan yelken
Kilk-i mevzûnun ana üstün-i bâlâ gerdân

K. 16/3 Varak-i şi‘rün ol hem ana bir tente-lete
Kalemün gâhi seren okı ola gâhi ûbân

K. 16/13 Atalar zümresini Bahr-ı Sefîde kılmış
Bir tonanma-yı hümâyûn gibi hem-vâre ‘ıyân

K. 16/14 Olmuş ol zümreye Rodos Atası ser-efrâz
Ki bahâr irse letâfetde olur bâğ-ı cinân

K. 16/15 Nice mümkin Sakızun mislini tasvîr itmek
Ki odur reşk-i nigâr-hâne-i nakş-ı cinân

K. 16/16 Teşne-i bâğ-ı İrem gülşen-i İstanköydür
Menba‘-ı âb-ı kerem saĥn-ı Mora içre revâ

K. 16/17 Ne Mora belki fora eyler idi görse eger
Taşına baş egerek efserini Efrencân

K. 16/22 Hâki eşcâr-ı semer yirine insân bitirür
Gül ü lâle yirine menbet-i hûr u gılmân

K. 16/25 Fi’l-mesel her bir ata Bahr-ı Sefîdün yüzine
Hâl-i müşkîn gibi ârâyîş ile virmede ân

K. 16/28 Lîk Kıbrıs atası ya‘nî ki dünyâ-beççe
Ki olur anda bu dünyâda ne olursa hemân

K. 16/30 Cümleden ma‘den-i elmâs ile Hind-i sânî
Katn u dibâc ile reşk bürde-i iklîm keylân

K. 16/33 Hem letâfetde ‘aceb âb u hevâsı olmış
Ferah-efzâ-yı gülistân-ı ‘Irâk u Irân

K. 16/34 Nahl- ı hurmâ ile gûyâ ki zemîn-i Bağdâd
Serv-i ra‘nâ ile bir turfe sarây-ı Hâkân

K. 16/36 ‘Anber-âsâ tolu dâmân gehî lâdenden
Pehn-i sahrâsı olur hayret-i hâmûn kelân

K. 16/37 Habbezâ memleket-i meymenet âsâr-ı kadem
K’olmuş ol âm-ı harâm hazretine cây u mekân

K. 16/44 Böyle bir bâğ-ı ‘İrem gibi nazîri yog iken
Eylemüş bahtı anı dîde-i devletde nihân

K. 16/ 45 Hâliyâ bâd-ı kazâ keştî-i işkeste gibi
Anı bir körfesün içine düşürmiş bî-cân

K. 16/47 Ya‘nî ben körfesi ta‘bîr olınur ol câya
Pâyâsınun kurbı İçel semtî ki cây-ı dîvân

K. 16/49 Görse şiddetle ol emvâc-ı nehîbini neheng
Havfdan sâhile eylerdi vücûdın perrân

K. 16/51 Var kıyâs it ki bu girdâba düşen keştün
Nice oldur hâl-i perîşânı ki yok ana âmân

K. 16/52 Bü’l-‘aceb keştî-i pür mihnet u âşûb u fiten
Ki makar olmuş ana böyle felâketlü mekân

K. 16/53 Halkı ol keştî-i pür bîm-i gamun içinde
Gûyiyâ tâbe-i germ içre semek-veş ġaltân

K. 16/55 Yine bir bâd-ı per aşup bile bu çarh-ı ‘anîd
Bir ramak kalmış idi olmağa gârk-ı tûfân

K. 16/57 Sad hezâr âferîn ol merd-i kerem- pîşeye kim
Kûh-veş bir niçe kalyon ile irişdi hemân

K. 16/58 Hâlet-i garkda iken kanca atup kurtardı
Az kalmış idi fevtde ol halkı yeksân

K. 16/59 Ya‘nî ol hazret-i hem-nâm-ı Halîl İbrâhim
Şimdi bu deyr-i felek içre odur büt eşkân

K. 16/61 Düşeli heybeti âvâzesi Efrengâne
Oldı Deryâ-yı Sefîd anlara gûyâ zindân

K. 16/62 Kanı ol zulm ile korsânlık içün deryâda
Rûz u şeb kûşe-be-kûşe tolanan kalyonun

K. 16/63 Kimisi havf ile izbândud olup itdi firâr
Sâhil-i Kâfa değin bulmadı bir cây-ı âmân

K. 16/64 Kimisi hışm ile kemkeşte vü nâ-bûd oldı
Kimi de ta‘me-i şemşîr ile gark-ı ‘ummân

K. 16/70 Balyimez toplar ile olduğı dem âteş-bâr
Yağar ol demde ser-i düşmene berk-i nîrân

K. 16/74 Ne ‘aceb vakt-i mübârek idi kim irdi Urum
Mütesellimliğe bir merdüm-i ‘ayn-i insân

K. 16/84 Ya‘nî cân-pârelerüm kaldı Gelîbolıda
Çeşm-i hasretle gönül künc-i elemde giryân

K. 16/85 Hayli demdür ki gönül firkate firkat ile
Tolanur bahr-ı gam u hayreti hayrân u fetân

K. 16/86 Olmadı râh-ı vîsâle gidicek bir eyyâm
Ki ol keştî-i dil pupa hevâ ile revân

K. 16/87 Demdür ey Nûh-ı zamân keştî-i ümmîd-i dile
Yeddün himmetüni eylesen imdâd-resân

K. 16/73 Didi bu müjde ile hâtif-i gaybî târîh
Zevrak-ı Kıbrısa deryâ-yı ebed oldı limân
[H. 1094/ M. 1682-83] (Cangöz, 2010: 88)

XVII. yüzyıl şairlerinin şiirlerinde mimari yapıların da yer aldığı görülmüştür. Şairler şiirlerinde, Osmanlı dönemi mimari yapıları hakkında oldukça dikkate değer bilgilere yer vermişlerdir. Kasırlar, çeşmeler, hamamlar, han ve haneler, kaleler, tekkeler vb. birçok yapılar şiirlerde anlatılmıştır. Aşağıda yer alan grafikte mimari yapıların oransal dağılımı gösterilmiştir:

Grafik 3

Mimari Yapılar

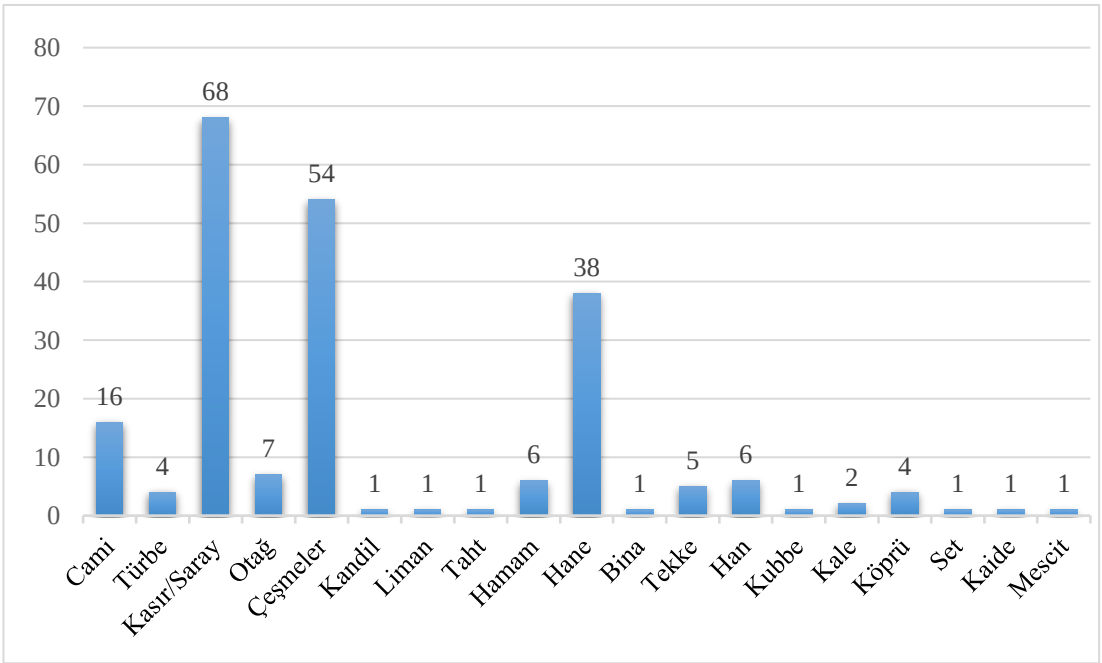

Grafikten de anlaşılacağı üzere en çok yer kaplayan mimari yapı 68'lik dilimle kasırlar/saraylardır. Daha sonrasında çeşmeler, haneler ve camiler ön plana çıkan mimari yapılar olarak şiirlerde yer edinmiştir. Dönemde otağ yapımı da dikkati çeken bir unsur olarak görülmektedir. Şairler, padişahların kurmuş oldukları otağlara tarih düşürüp, otağın ketenden olan kumaşını ve bu kumaşın renklerini şiirlerde anlatmışlardır. Aşağıda yer alan tablolarda ise yukarıda verilmiş olan yapıların mevkilere göre dağılımı gösterilmiştir. Tabloya göre en çok inşa edilen mimari yapı kasırlardır. XVII. yüzyıl kasırları genellikle padişah ve devlete mensup kimseler tarafından yapılmıştır. Şairler kendi yakın çevrelerinde bulunan kişilerin kasırlarına da isim vermeden tarih düşürmüşlerdir.

Tablo 1

Yapıların Mevkilere Göre Dağılımı

Yapılar	**Hanedana Mensup Olanlar**		**Dini Zümreye Mensup Olanlar**	**Şairler ve Yakını**	**Diğer**
	Padişahlar	**Valide Sultanlar**			
Bina	1				
Cami	1	4			9
Otağ	3				3
Han	1				
Hane	1		2	2	28
Hammam		1			2
Kaide					1
Kale	1	2			
Kandil					1
Kasır/Saray	10	2	8	1	21
Köprü	1				1
Kubbe					1
Mescit					1

Liman					1
Taht	1				
Tekke				1	3
Türbe	1				
Sebiller, Çeşmeler, Kuyular	8	1	5	1	7
Set					1

Tablo 2

Yapıların Mevkilere Göre Dağılımı 2

Devlete Mensup Olanlar	**Yapılar**										
	Bina	Cami	Otağ	Han	Hane	Hamam	Kasır/ Saray	Köprü	Tekke	Türbe	Sebil, Çeşme, Kuyu
Komutan	1	1	1				2				
Defterdar		1			1		2	1			1
Has Oda											2
Kethüda		1							1		3
Vezir			1	4		2	7	1		3	9
Musahib											2
Tezkireci							2				4
Vali							2				1
Gümrük Emini							2				
Kâğıt Emini					3						
Mutfak Emini											1
Tersane Emini				1							1
Ahır Emini											1
Yeniçeri Ağası							1				1

Saray Ağası					1	1					1
Beylerbeyi											1
Müftü		1									
Kadı							1				
Hazinedar					1	2	1				
Paşa							5				5

Verilen verilerin yanı sıra incelenen divanlarda en çok tarihi düşürülen kasır Sultan İbrahim'e aittir. Sultan İbrahim'in yaptırdığı kasırlara şairler iki ayrı tarih düşürmüştür. Bunlardan biri 1051 (3) yılında, diğeri de 1055 (3)[15] yılında yapılmıştır. Padişahların yaptırmış olduğu kasırlar arasında Sultan IV. Murad'ın kasırları da şiirlerde sıklıkla anılmıştır. Bu kasırların tarihleri; 1033 (1), 1042 (1), 1046 (2), 1048 (1) olmak üzere toplamda dört ayrı kasır olarak tarih düşürmelerde yerini almıştır. Padişahların yaptırdığı kasırların sonuncusu ise Sultan IV. Mehmed'e aittir. Yaptırdığı üç ayrı kasır şiirlerde anlatılmıştır. III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan ve IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan'ın birer kasrı da şairler tarafından şiirlere konu edinmiştir. Kasırlar arasında dikkati çeken diğer bir tarih düşürme ise Hoca Hüseyin Efendi'ye aittir. Şairler toplamda beş kere Hüseyin Efendi'nin yaptırmış olduğu kasra tarih düşürmüşlerdir. Aşağıda yer alan tabloda XVII. yüzyılda yapılmış olan kasırlar gösterilmiştir.

Tablo 3

Kasırlar Tablosu

Kasırlar	Yapım Yeri	Tarihi	Tarih Düşüren Şair
Sultan İbrahim Kasrı (Sepetçiler Köşkü)	[Sarayburnu]	[H. 1051/ M. 1641-42]	Cevrî
Sultan İbrahim Kasrı	?	[H. 1055/ M. 1645-46]	Cevrî
Sultan İbrahim'in Cûy-bâr Kadına	?	[H. 1055/ M. 1645-46]	Cevrî

[15] Parantez içlerinde verilen rakamlar, düşürülen toplam tarihi vermektedir.

Hediye Ettiği Kasır			
Sultan IV. Murad'ın Kasrı	?	[H. 1033/ M. 1623-24]	Mezâkî
Sultan IV. Murad'ın Kasrı	?	[H. 1042/ M. 1632-33]	Nef'î
Sultan IV. Murad'ın Yaptırdığı Manisa Sarayı	Manisa	[H. 1046/ M. 1636-37]	Cevrî
Sultan IV. Murad'ın Kasrı	?	[H. 1048/ M. 1638-39]	Şeyhülislâm Yahyâ
IV. Mehmed'in Kasrı	?	[H. 1083/ M. 1672]	Talib Ahmed Bosnavi
IV. Mehmed'in Kasrı	Beşiktaş	[H. 1091/ M. 1680-81]	Bosnalı Alaeddin Sabit
IV. Mehmed'in Kasrı	Beşiktaş	[H. 1089/ M. 1078-79]	Nâbî
Safiye Sultan'ın Kasrı	?	[H. 1009/ M. 1600-1601]	Azmizâde Haletî
Turhan Hatice Sultan'ın Kasrı	?	[H. 1035/ M. 1625-26]	Şeyhülislâm Yahyâ
Vezir Cafer Paşa'nın Kasrı	?	[H. 1102/ M. 1691]	Âsım
Vezir Mahmud'un Kasrı	?	[H. 1095/ M. 1683-84]	Vahyî
Vezir Mustafa Paşa'nın Kasrı	Şanlıurfa	[H. 1111/ M. 1699-1700]	Nâbî
Vezir Musahip Mustafa Paşa'nın Kasrı	?	[H. 1096/ M. 1684-85]	Sa'dî
Vezir Siyavuş Paşa'nın Kasrı	?	[H. 1053/ M. 1643-44]	Cevrî
Ahmed Paşa Kasrı	?	[H. 1059/ M. 1649-50]	Cevrî
Murad Paşa Kasrı	?	[H. 1058/ M. 1648]	Ahmed Nâmî
Ömer Paşa Kasrı	?	[H. 1093/ M. 1682-83]	Siyâhî Dede
Süleyman Paşa Kasrı	Şanlıurfa	[H. 1099/ M. 1100]	Nâbî
Tekeli Mustafa Paşa Kasrı	?	[H. 1050/ M. 1640-41]	Cevrî
Defterdar İsmail Efendi'nin Kasrı	?	[H. 1084/ M.1674]	Mustafa Nehcî Dede
Eyüp Efendi'nin Kasrı	Edirne	[H. 1085/ M. 1674-75]	Şu'ûrî

Hüseyin Efendi'nin Kasrı	İstanbul	[H.1092/ M. 1681-82]	Şu'ûrî
Gümrük Emini Ahmed Ağa'nın Kasrı	?	[H. 1050/ M. 1641-42]	Şehrî
Gümrük Emini Mehmed Ağa'nın Kasrı	?	[H. 1109/ M. 1697]	Üskürdarlı Sırrî
Hazinedar Mehmed Ağa'nın Kasrı	?	[H. 1087/ M. 1676-77]	Rüşdî
Kadı Karaçelebizade Mehmed Efendi'nin Kasrı	?	[H. 1045/ M. 1635-36]	Gümülcineli Dürrî
Komutan Mehmed Bey'in Kasrı	Mısır/ Kahire	[H. 1080/ M. 1669-70]	Nâlî
Sinan Paşa'nın Kasrı	?	[H. 1009/ M. 1600-1]	Şeyhülislâm Yahyâ
Yeniçeri Ağası Mustafa Paşa'nın Kasrı	?	[H. 1050/ M. 1640-41]	Cevrî
Gafuri Mehmed Efendi'nin Kasrı	?	[H. 1077/ M. 1666-67]	Nâlî
Hafız Efendi'nin Kasrı	?	[H. 1079/ M. 1668-69]	Nâlî
Hoca Hüseyin Efendi'nin Kasrı	?	[H. 1054/ M. 1644-45]	Cevrî
Hocazade Abdullah Efendi'nin Kasrı	?	[H. 1044/ M. 1634]	Cem'î
Mahmud Celaleddin Efendi'nin Kasrı	?	[H. 1111/ M. 1699-1700]	Bursalı Tâlib
Malkoç Efendi'nin Kasrı	?	[H. 1031 /M. 1621-22]	Şeyhülislâm Yahyâ
Abdurrahman Efendi'nin Kasrı	?	[H. 1084/ M. 1673-74]	Şu'ûrî
Ahmed Yârî'nin Kasrı	?	[H. 1072/ M. 1661-62]	Ahmed Yârî
Sâbir Pârsâ'nın Kasrı	?	[H. 1079/ M. 1668-69]	Ahmed Yârî
Seyyid Nakibzâde Nimet'in Kasrı	?	[H. 1050/ M. 1640-41]	Seyyid Nakibzâde Nimet
Mir Tahmas Arap'ın Kasrı	Gazze	[H. 1012/ M. 1603-1604]	Azmizâde Haletî

Abdullah Efendi'nin Kasrı	Lefkoşa	[H. 1093/ M. 1682-83]	Siyâhî Dede
Küçük Hasan Paşa'nın Kasrı	Edirne	[H. 1083/ M. 1672]	Rüşdî
Halife Hasan Çelebi'nin Kasrı	?	[H. 1041/ M. 1631-32]	Cevrî

XVII. yüzyılda daha çok deniz kenarında inşa edilen kasırlar, gezinti yeri olarak kullanılmıştır. Kasırların, büyüklük olarak cirit oyunlarının oynanabileceği genişlikte olduğu belirtilmiştir. Şairler genellikle kasırların yüksek kubbeye sahip olduğunu ve tepesinde şemselerin yer aldığını vurgulamıştır. Kasır veya hanelerin bahçelerini anlatan şairler, içlerinde yer alan havuz ve çeşmeleri övmüştür. Kimi kasır veya hanenin bahçesinde çardaklar yer edinmiştir.

XVII. yüzyılda cumbalı olan kasırlar da yaygınlığını göstermiştir. Bu yapıların kemer kısımlarında, belalardan koruyan dualar yazılmıştır. Bunun yanı sıra, klasik edebiyatta yer edinmiş evliya şairlerinin beyitleri de yapıların giriş kısmında yer almıştır. Şairler şiirlerinde, yapıların iç kısmının aydınlık ve ferah olmasını övmüş, kasırların işlemelerini görkemli bir şekilde anlatmışlardır. Şiirlerden hareketle; XVII. yüzyıl Osmanlı mimarisinde tavus kuşu, Azeri ve çini işlemelerinin yer edindiğini; yapıların tavan ve duvarlarında ise çiçek ve bahar desenlerinin kullanıldığını söyleyebiliriz.

Kasırlardan sonra XVII. yüzyıl şiirlerinde en çok yer edinen mimari yapı çeşmelerdir. Şairler en çok Sultan I. Ahmed ve Sultan IV. Mehmed'in yaptırdığı çeşmelere tarih düşürmüşlerdir. Sultan I. Ahmed'in yaptırdığı çeşmeler sırasıyla; 1014 (1), 1015 (2), 1017 (1) yıllarına aittir. Sultan IV. Mehmed'in 1064, 1071, 1080 yıllarında inşa ettirmiş olduğu üç ayrı çeşmesi şiirlerden elde edinilen bilgiler arasındadır. Şairler, devrin vezirleri olan Silahdar Mustafa Paşa ve Mustafa Paşa'nın da yaptırdığı çeşmelere üç defa tarih düşürmüşlerdir. XVII. yüzyılda tezkireciler de çeşme yapımına ilgi göstermiş, onların yapmış olduğu çeşmelere de şairler tarafından dört defa tarih düşürülmüştür. XVII. yüzyıl çeşmeleri İstanbul ve çevresinde yaygın olarak inşa edilmiştir. Aşağıdaki tabloda da XVII. yüzyılın çeşmeleri, havuz ve sebilleri yer almaktadır:

Tablo 4

Çeşmeler Tablosu

Çeşmeler	**Yeri**	**Tarih**	**Tarih Düşüren Şair**
Kösem Sultan Çeşmesi	Üsküdar	[H. 1053/ M. 1643]	Şeyhülislâm Bahâyî
Sultan I. Ahmed'in Yaptırdığı Çeşme	Gülhane	[H. 1015/ M. 1606]	Hâfız Ahmed Paşa
Sultan I. Ahmed'in Yaptırdığı Çeşme	?	[H.1017/ M. 1608]	Hâfız Ahmed Paşa
Sultan I. Ahmed'in Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1014/ M.1605-06]	Hâfız Ahmed Paşa
III. İslâm Giray'ın Çeşmesi	?	[H. 1061/ M. 1650-51]	Cevrî
IV. Mehmed'in Yaptırdığı Çeşme	Çamlıca	[H. 1064/ M. 1653-54]	Cevrî
IV. Mehmed'in Yaptırdığı Çeşme	Çamlıca	[H. 1071/ 1660-61]	Nâlî
IV. Mehmed'in Yaptırdığı Çeşme	Burgaz	[H. 1080/ M. 1669-70]	Nâbî
Sultan IV. Murad'ın Çeşmesi	Kadıköy	[H. 1044/ M. 1634-35]	Nef'î
Defterdar Mehmed Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1090/ M. 1679-80]	Şu'ûrî
Kethüda Ahmed Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme	İstanbul	[H. 1093/ M. 1682]	Şu'ûrî
Kethüda Bekir Ağa'nın Babasının Yaptırdığı Çeşme	Mısır/ Kahire	[H. 1102/ M. 1690-91]	Siyâhî Dede
Firari Hüseyin Paşa'nın Çeşmesi	?	[H. 1107/ M. 1695-96]	Siyâhî Dede
Kethüda Süleyman Ağa'nın Çeşmesi	Üsküdar	[H. 1085/ M. 1674-75]	Nâlî
Vezir Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Çeşmesi	Edirne	[H. 1077/ M. 1667]	Ahmed Yârî

Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın Çeşmesi	?	[H. 1048/ M.1638-39]	Cevrî
Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın Çeşmesi	Üsküdar	[H. 1053/ M. 1643-44]	Cevrî
Köprülü Mehmed Paşa'nın Yaptırdığı Sebil	?	[H. 1072/ M. 1661]	Nâmî
Vezir Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1052/ M. 1642-43]	Cevrî
Vezir Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme	Üsküdar	[H. 1088/ M. 1677-78]	Şu'ûrî
Vezir Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme	Edirne	[H. 1077/ M. 1666-67]	Neşâtî
Silahdar Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1046/ M. 1636-37]	Cevrî
Silahdar Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1048/ M. 1638-39]	Cevrî
Musahip Dilsiz Tavşan Ağa'nın Yaptırdığı Sebil	Üsküplü	[H. 1050/ M. 1640-41]	Cevrî
Musâhib Mustafa Pâşâ'nın Yaptırdığı Çeşme	Edirne	[H. 1081/ M. 1670-71]	Nâbî
Mutfak Şefi Hasan Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1055/ M. 1645-46]	Cevrî
Has Oda Rıdvan Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1058/ M. 1648-49]	Cevrî
Siyavüş Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme	Kandilli	[H. 1048/ M. 1638-39]	Cevrî
Vali İbrahim Paşa'nın Yaptırdığı Havuz	Şam	[H. 1082/ M.1672]	Nehcî Dede
Tezkireci Hezarpare Ahmed Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1058/ M. 1648-49]	Cevrî

Beylerbeyi İskender Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme	Silistre	[H. 1018/ M. 1609-10]	Nev'î-zâde Atâyî
İlyas Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme	Balıkesir	[H. 1037/ M. 1627]	Ahmed Nâmî
Ahır Emiri Süleyman Paşa'nın Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1088/ M. 1677-78]	Nâbî
Yeniçeri Ağası Tekeli Mustafa'nın Yaptırdığı Çeşme	Ortaköy	[H. 1050/ M. 1640-41]	Cevrî
Saray Ağası Yakup Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme	Üsküdar	[H. 1089/ M. 1678-79]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Tersane Emini Mustafa Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme	Fatih	[H. 1070/ M. 1659-60]	Fevzî
Hocanın Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1054/ M. 1644-45]	Cevrî
Şair Kadri Efendi	Gelibolu	[H.1084/ M. 1673-74]	Ahmed Yârî/ Siyâhî Dede
Cihangir Tekkesi Sebili'nin Yapılışı	İstanbul	[H. 1063/ M. 1653]	Mustafa Nehcî Dede
Muhammed Ağa'nın Yaptırdığı Sebil	İnoz	[H. 1071/ M. 1660-61]	Ahmed Yârî
Musa Paşa'nın Çeşmesi	?	[H. 1051/ M. 1641-42]	Cevrî
Muslu Ağa Çeşmesi	İstanbul/ Sultan Ahmed	[H. 1076/ M. 1665-66]	Nâlî
Mütevelli Muhammed Ağa'nın Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1063/ M. 1652-53]	Ahmed Yârî
Mustafa'nın Yaptırdığı Çeşme	?	[H. 1103/ M. 1691-92]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Hacı Hüseyin Ağa'nın Yaptırdığı Sebil	Halep	[H. 1108/ M. 1696-97]	Nâbî

Hamza Bey'in Çeşmesi	Akpınar	[H. 1106/ M. 1694-95]	Kâmî
Hacı Emine Lûlî-zâde Çeşmesi	Şam	[H. 1081/ M. 1671]	Mustafa Nehcî Dede
Recep Ağa'nın Çeşmesi	?	[H. 1060/ M. 1650]	Kadı Şef'i
Yusuf Ağa Çeşmesi	Dimetoka/ Yunanistan	[H. 1078/ M. 1667-68]	Nâbî
Yusuf Paşa'nın Çeşmesi	?	[H. 1093/ M. 1682]	Nâbî

Şiirlerdeki mimari yapıların başka bir maddesini de hanlar oluşturmuştur. İnşa edilen hanlar; tüccarların, din adamlarının ve yolculuk yapan halkın dinlenmesi için yapılmıştır. Hanların yanı sıra şiirlerde anlatılan tekkelerin de gül bahçeleriyle bezenmiş olduğu da aktarılan bilgiler arasındadır. Şiirlerde yaygınlık gösteren bir başka mimari yapı camilerdir. Şairler, XVII. yüzyılda yapılmış olan camilere de tarih düşürüp, tahribata uğramış olan camilerin gayrimüslimlerden alındığını ve bu yapıların ibadethâneye çevrildiğini anlatmışlardır. Aşağıda yer alan tabloda ise XVII. yüzyılda yapılmış olan cami, han, hamam, köprü ve türbeler gösterilmiştir.

Tablo 5

XVII. Yüzyıl Mimari Yapılar Tablosu

Camiler			
Yapılar	**Yeri**	**İnşa Yılı**	**Tarih Düşüren Şair**
Yeni Cami (Valide Hatice Turhan Sultan)	İstanbul	[H. 1074/ M. 1663-64]	Nâlî
Valide Hatice Turhan Sultan'ın Yaptırdığı Cami	?	[H. 1081/ M. 1670-71]	Nâbî
IV. Mehmed Cami	Çamlıca	[H. 1072/ M. 1662]	Nâlî

Defterdar Sofu Mehmed Paşa'nın Yaptırdığı Cami	Yenikapı'daki kuleye bitişik olan cami (?)	[H. 1053/ M. 1643-44]	Cevrî
Komutan Ahmed Paşa'nın Yaptırdığı Cami	?	[H. 1063/ M. 1652-53]	Cevrî
Kethüda Muhammed Ağa'nın Yaptırdığı Cami	Mısır/ Kahire	[H.1080/ M. 1669-70]	Nâlî
Hamamlar			
Yapılar	**Yeri**	**İnşa Yılı**	**Tarih Düşüren Şair**
Valide Hatice Turhan Sultan'ın Yaptırdığı Hamam	?	[H. 1064/ M. 1653-54]	Cevrî
Saray Ağası İsmail Ağa'nın Yaptırdığı Hamam	?	[H. 1080/ M. 1669-70]	Rüşdî
Vezir Hüseyin Paşa'nın Yaptırdığı Hamam (İç Kale Hamamı)	Bağdat	[H. 1080/ M. 1669-70]	Hikmetî
Hasan Paşa'nın Yaptırdığı Hamam	Antakya	[H. 1086/ M. 1675]	Nâbî
Türbeler			
Yapılar	**Yeri**	**İnşa Yılı**	**Tarih Düşüren Şair**
Vezir Bayram Paşa'nın Yaptırdığı Türbe	?	[H. 1102/ M. 1690-91]	Cevrî
Hacı Muhammed Paşa'nın Yaptırdığı Türbe	Mevlâna Sokağı	[H. 1059/ M. 1649-50]	Cevrî
Şeker-pâre Kadın Türbesi	[Eyüp/ Kulluk]	[H. 1056/ M. 1646-47]	Cevrî

Kaleler			
Yapılar	**Yeri**	**İnşa Yılı**	**Tarih Düşüren Şair**
El- Muazzam Kalesi (II. Osman)	[Hicaz Demiryolu]	[H. 1032/ M. 1622]	Râmî
Valide Hatice Turhan'ın Yaptırdığı Kaleler	[Çanakkale Boğazı]	[H. 1070/ M. 1659-60]	Ahmed Yarî
Tekkeler			
Yapılar	**Yeri**	**İnşa Yılı**	**Tarih Düşüren Şair**
Neşâtî Mevlevihânesi	Edirne	[H. 1082/ M. 1671-72]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Kethüda Hasan Ağa'nın Yaptırdığı Tekke	Lefkoşa	[H. 1103/ M. 1691-92]	Siyâhî Dede
Gülşenîler Tekkesi	?	[H. 1035/ M. 1625]	Cemaleddin Mahmud Hulvî
Cihangir Tekkesi	?	[H. 1063/ M. 1653]	Mustafa Nehcî Dede
Han			
Yapılar	**Yeri**	**İnşa Yılı**	**Tarih Düşüren Şair**
Padişah IV. Murad'ın Yaptırdığı Han	Çakıt Nehri	[H. 1083/ M. 1673]	Sıdkî Paşa
Tersane Emini Baltacı Mahmud'un Yaptırdığı Han	Eskişehir	[H. 1049/ M. 1639]	Ahmed Nâmî
Vezir Silahdâr Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Han	?	[H. 1047/ M. 1637-38]	Cevrî
Vezir Bayram Paşa'nın Yaptırdığı Han	?	[H. 1048/ M. 1638-39]	Şeyhülislâm Yahyâ

Sâbık Mehmed Paşa'nın Yaptırdığı Han	İslimye	[H. 1052 / M. 1642-43]	Cevrî
Köprü			
Yapılar	**Yeri**	**İnşa Yılı**	**Tarih Düşüren Şair**
Babaeski Köprüsü (IV. Murad'ın Yaptığı)	[Ergene Irmağı]	[H. 1043/ M. 1633-34]	Şeyhülislâm Yahyâ
Defterdar Etmekçizade Ahmed Paşa'nın Yaptırdığı Köprü (Ahmed-âbâd Köprüsü)	Tunca Nehri	[H. 1016/ M. 1607-08]	Kâmî
Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Köprü	?	[H. 1054/ M. 1644-45]	Cevrî
Mimar Kasım Ağa'nın Yaptırdığı Köprü	?	[H. 1052/ M. 1642-43]	Dürrî

Tabloda da görüldüğü üzere şiirlerde bahsedilen altın renkli külahlara ve yüksek kubbeye sahip olan camiler; Mısır, Lefkoşa, Antakya gibi değişik yerlerde inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra genellikle köy ve çevresinde de camilerin yapılmış olduğu şiirlerde aktarılan bilgiler arasında yer almıştır. Camilerden daha düşük bir oranda yer alan hamamlar ise genel olarak Hac yolundaki insanlar için bir dinlenme, temizlenme yeri olarak yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAMİRAT/ ONARIM

3.1 Tekke Onarımı

3.1.1. Şeyh İbrahim Efendi Tekkesi'nin Onarımı

Ahmed Yâri, tekke onarımına tarih düşürmüştür. Tekke, tarihî kaynaklardan edinilen bilgiye göre, Fatih Sultan devrinde Sekbanbaşı Yakup Ağa tarafından 1453-1461 yılları arasında yaptırılmıştır. Bu yapı, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi tarafından 1631-32'de yeniden onarıldığı için bu isimle de anılmaktadır (Tanman, 2007: 319-320).

Tekye-Âbâd-ı Şeyh Oğlanî

10/5 İrişdi gûşuma tevhîd-i Hû didüm târîh
Makâm-ı râh-ı hüdâdur makâm-ı İbrâhîm
[H. 1041/ M. 1631-32] (Karayazı, 2012: 981)

3.1.2. Okçular Tekkesi'nin Onarımı

Okçular Tekkesi'nin, bugünkü adı Ok Meydanı'dır. İskender Paşa tarafından yapılmış olan yapı, Silahdar Mustafa Paşa tarafından yenilenmiştir (Gündüz, 2007: 339-340). Cevrî, bu yapının yenilenmesine 1639-40'ta tarih düşürmüştür. Şair ikinci beyitte mescidin ve mihrabın yenilendiğini söylemiştir. Bu yenilenme üzerine okçular, meydanda toplanıp paşaya dua etmişlerdir.

30/1 Sâhibü'l-himmet Silâh-dâr u vezîr-i kâm-kâr
Mustafâ Paşa Kapudan-ı şeh-i 'âlem-penâh

30/2 Bu kadîmi tekyenün erkânını ma'mûr idüp
Mescid ü mihrâb ile kıldı mükemmel hân-kâh

30/4 Cem' olup geldükçe menzil-gâha tîr-endâzlar
Nâmı meydân-ı du'âda yâd olur bî-iştibân

30/5 Bu makâmı seyr idüp Cevrî didi târîhini
Himmet-âbâd-ı cedîd oldı binâ-yı tekye-gâh
[H. 1049/ M. 1639-40] (Ayan, 1981: 302)

3.1.3. İlyâs Efendi Tekkesi'nin Onarımı

Şu'ûrî, Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın İlyas Efendi Tekkesi'ni tamir etmesine üç şiirinde tarih düşürmüştür. Şiirin başlığında tekkenin İstanbul içerisinde bulunduğu vurgulanmıştır. Şair, Mustafa Paşa'nın vezir olmasıyla birlikte vezirlik makamının bereketlendiğini söylemiştir. Mustafa Paşa, bu yerin tamir edilmesini uygun görmüş, 1690-91'de tekkeyi yeniden onarmıştır.

Târîh Berây-i Cedîd-i Ta'mîr Şoden-i Tekye-i İlyâs Efendi Der-İstanbul ki Vezîr-i a'zam Mustafâ Pâşâ Köprili-zâde Binâ-Kerde:

45/2 Sadr-ı a'zam ol nizâmü'l-mülk ü dîn
Kâr-ı dehre virdi re'yi intizâm

45/3 Mustafâ Pâşâ-yı 'Âlî-menkabet
Buldı zâtıyla vezâret yümn-i tâm

45/11 Bir velî çıkdı didi târîhini
Tekye-i dil-keş zihî 'âlî-makâm
[H. 1102/ M.1690-91] (Güler, 2017: 86)

46/4 Ey Şu'ûrî gûş tut hâtif didi târîhini:
Tekye-i erbâb-ı zühd ü menzil-i ehl-i vera'
[H. 1102/ M. 1690-91] (Güler, 2017: 87)

47/3 Çıkdı bir derviş didi târîhini:
Oldı tekye Hakk bu tevhîde sezâ
[H. 1102/ M. 1690-91] (Güler, 2017: 88)

3.2. Köprü Onarımı

3.2.1 Muhal Köprüsü'nün Onarımı

Ahmed Yâri, Edirne'de bulunan Muhal Köprüsü'nün vezir Mustafa Paşa tarafından tamir edilmesine tarih düşürmüştür.

Şair ikinci beyitte, Sultan Murad'ın gaza yapıp Bağdat şehrini aldığını, sultan vefat ettikten sonra da şehrin perişan halde olduğunu vurgulamıştır. Mustafa Paşa Bağdat şehrine vâkıf olduğu için, Muhal Köprüsü'nü uzatarak yeni baştan bayındır hale getirmiştir.

18/1 Vezîr-i kâr-fermâ Mustafâ Pâşâ-yı 'âdil kim
Du'âsı zimmet-i halk-ı cihana farzdur her gâh

18/2 Cenâb-ı Han Murâd-ı dâdgerle dest-i a'dâdan
Gazâ kıldı alup Bağdâd şehrin fî sebîli'llâh

18/3 Dil-i pâki vefât-ı şâh-ı 'âlemgîrden sonra
Olup hâl-i perîşânî-i dehre vâkıf u âgâh

18/5 Muhâl Köprisini tûlen uzatdı kehkeşân-âsâ
Yeni başdan hem âbâd itdi ol sadr-ı felek hargâh

18/7 Görüp etmâmını Cem'i-i şeydâ didi târîhin
Bu cisr-i bânî-i ikbâlî yapdı hasbeten lillâh
[H. 1050/ M. 1640] (Koparan, 1995: 205)

3.2.2. Hüseyin Paşa'nın Onardığı Köprü

Siyâhî Dede, Hüseyin Paşa adında bir zatın köprü tamir ettirmesine lafzen ve manen tarih düşürmüştür. Paşa, Lefkoşa'nın berbat olan kapılarını, kalesini yeniden tamir ettirmiş, kalenin kapı ve duvarlarına set çektirmiştir. Hüseyin Paşa köprüyü 1694-95'te yeniden yaptırmıştır.

17/1 Vezîr-i ehl-i himmet bâ-mürüvvet hâmi-i devlet
Cenâb-ı sâhib-i rif'at ki ya'nî ol Hüseyin Paşa

17/2 Kemâl-i 'izzet-i dîn ü düvelden bezl idüp kudret
Kılup Leşkoşenün berbâd olan dervâzesin ihyâ

17/5 Yeniden bir 'acâyip köpri ihdâs itdi kim el-hakk
Halâs itdi o çirkâb-ı mihenden halkı bî-pervâ

17/7 Siyâhî lafzen ü ma‘nen görince didi târîhin
Kamer oldı çü bin yüz altıda bu köpri-i zîbâ
[H. 1106/ M. 1694-95] (Cangöz, 2010: 184)

3.3. Has Oda’nın Yenilenmesi

Cevrî, Sultan IV. Murad’ın has odayı tamir etmesine üç şiirinde tarih düşürmüştür. Bu şiirlerden biri 1047’de yenilenmiş olan has oda içindir. Şiir fermanla yazılmıştır. Şair, sultanın has odayı bayındır hale getirdiğini, odayı gösterişli yaptığını söylemiştir.

Târîh-i Hâs Oda Bâ-Fermân

4/1 Hazret-i hakan-ı vâlâ-menzilet Sultân Murâd
Kim sarây-ı kadridür reşk-i sipihr-i nüh-kıbâb

4/2 Has oda âsâr-ı eltâfiyle âbâdân olup
Zîb ü fer virdi ana ol husrev-i gerdûn-me’âb

4/5 Olsa sa‘âdet-hânenün Cevrî didi târîhini
Devlet-âbâd u makâm-ı pâdışâh-ı Cem-cenâb
[H. 1047/ M. 1637-38] (Ayan, 1981: 286)

Cevrî’nin yazmış olduğu diğer iki şiir 1639-40’ta yenilenmiş olan has oda içindir. Bu tarih manzumesi de padişahın fermanıyla yazılmıştır. Şair bu şiirinde herhangi bir bilgi vermemiştir.

Târîh-i Hâs Oda Bâ-Fermân

10/1 Hazret-i Sultân Murâd-ı dîn-penâh
Ol felek-mesned şehenşâh-ı cihân

10/2 Hâs Oda ta‘mîrine himmet idüp
Eyledi her kûşesin reşk-i cinân

10/5 Günde üç İhlâs ile bir Fâtiha
Okıyup sıdk ile anda sâkinân

10/7 Vasf idüp Cevrî didi târîhini
Beyt-i ma’mûr oldı bu ‘âli-mekân

[H. 1049/ M. 1639-40] (Ayan, 1981: 290)

Cevrî yazmış olduğu tarih şiirinin ikinci beytinde, Sultan IV. Murad'ın Siyavüş Ağa'yı kendisine silahdar olarak tayin ettiğini, aynı zamanda paşanın sultanın sohbet arkadaşı olduğunu söylemiştir. Sultan, Siyavüş Ağa için Bağdat'ın fethinden sonra bu odayı yenilemiş, odanın içinde ferahlatıcı bir çeşme yaptırmıştır.

Harem-i Hümâyûnda Olan Silâh-dâr Odasına Târîhdür

31/1 Menba'-ı feyz-ı kerem Hazret-i Sultân Murâd
Ki odur Husrev-i Cem-câh u Sikender-dârât

31/2 İltifât ile Siyâvüş Ağaya 'izzet idüp
Kendüye itdi silâh-dâr u musâhib bi'z-zât

31/3 Feth-i Bağdâd ile geldükde o şâhenşeh-i dîn
Bu cemîlü'l-eserün oldı vücûdı isbât

31/4 Ki idüp himmet ile bu odayı âbâdân
Kubbe vü kâşı ile pâyesine virdi sebât

31/5 İtdi bir 'ayn-ı revân-bahş u müferrihle temâm
Ki olur âbına leb-teşne 'uyûn-ı cennât

31/6 Feyz-ı ilhâm ile Cevrî didi târîhin anun
Çeşme-i pâk-i musaffâ bedel-i âb-ı hayât

[H. 1049/ M. 1639-40] (Ayan, 1981: 302)

3.4. Hane Tamiri

3.4.1. Tezkireci Eyüp Bey'in Evini Tamir Ettirmesi

Şu'ûrî, maliye tezkiresiyle uğraşan Eyüp Efendi'nin Edirne içerisindeki evini tamir ettirmesine tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-i Hâne-i Eyyûb Efendi Tezkireli Mâliye Der-Edirne

9/1 Hazret-i Eyyûb Efendi dâyimâ
İde Hakk dil-hˇâhının âsâr-ı nâm

9/2 Bu mahalli gördi ta‘mîre sezâ
Dil-bend-i tarhına itdi istimâm

9/5 Seyr idüp hâtif didi târîhini
Kasr-ı dil-keş bî-bedel ‘âlî-makâm
[H. 1084/ M. 1673-74] (Güler, 2017: 55)

3.4.2. Kadı Bekrizade Ahmed Efendi’nin Evini Tamir Ettirmesi

Mustafa Nehcî Dede, Şam’da seçkin bir ulema olan Bekrizade Ahmed Efendi’nin tamir ettirdiği eve tarih düşürmüştür. Kendisinin aynı zamanda kadı olduğu İstanbul Kadı Sicilleri’nde geçmektedir.

A‘yân-ı Şâmdan Fahru’l-‘Ulemâ Bekrî-zâde Efendinün Ta‘mîr Eyledüği Hâne Târîhidür

19/2 Cenâb-ı hazret-i mahdûm-ı Bekrî-zâde Sıddîkî
Semiyy-i Ahmed-i muhtâr zât-ı mekremet-pîrâ

19/7 Bu devlet-hâneyi ta‘mîr idüp bir hüsn ü şan virdi
Dımaşka k’oldı reşk-endâz-ı kasr-ı cennet-i me’vâ

19/15 İrişdi gûş-ı câna Nehcî bu tahsîn ü hem târîh
Zihî zîbâ ferah-efzâ makâm-ı pür-safâ hakkâ
[H. 1082/ M. 1672] (Aslan, 2017: 79)

3.4.3. Diğer Kişilerin Tamir Ettirdiği Evler

Cevrî, kimliğini belirtmediği birisinin hane tamir ettirmesine 1636-37’de tarih düşürmüştür.

104/1 İdüp bu ‘ârifâne menzilün ta‘mîrine himmet
Didüm târîhini cây-ı amân u kûşe-i râhat
[H. 1046/ M.1636-37] (Ayan, 1981:339)

Sükkerî, Ömer Ağa adında bir zatın tamir ettirdiği binaya 1663’te tarih düşürmüştür.

7/1 Sâ’î hayrât fahru’l-eshiyâ
Â’nî kim ‘Ömer Ağâ-yi kâm-bîn

7/2 İtdi ihyâ bu makâm-ı mukbili
Her umûrına mu'in olsun Mu'în

7/3 Feyz-i Hakk ile didüm târîhini
"Mescid-i ebrâr beyt-i kâmilin"
[H.1074/ M.1663] (Erol, 1994: 261)

Şu'ûrî, Hüseyin Efendi'nin oğlu Abdi Efendi'nin evinin onarılmasına 1680-81'de tarih düşürmüştür.

Târîh-i Berây-i Ta'mîr-i Hâne-i Mahşûşa-i 'Abdî Efendi Hüseyn Efendi-zâde

28/2 Hâtif-i gayb didi târîhin:
Hâne-i bî-'adìl ü rûh-efzâ
[H. 1091/ M. 1680-81] (Güler, 2017: 74)

Şu'ûrî, aşağıdaki tarih şiirinde ise; kerem sahibi olan ve menkıbe anlatan Yakup Efendi'nin, İstanbul içerisinde tamir ettirdiği haneye tarih düşürmüştür.

Târîh- Berây-i Hâne-i Ya'kûb Efendi Der-İstanbul

33/6 Pesend idüp o demde hâtif-i gayb
Didi: Dil-keş makâm ü nüzhet-efzâ
[H. 1092/ M. 1681-82] (Güler, 2017: 78)

3.5. Cami ve Mescit Onarımı

3.5.1. Vezir Bayram Paşa'nın Onardığı Cami

Cevrî, Vezir Bayram Paşa'nın eski bir mescidi genişletip tamir ettirmesine 1636-37'de tarih düşürmüştür.

Bayram Paşa Merhûmun Ta'mîr Eyledüği Câmi'ün Birine Târîhdür

24/1 Asaf-ı sâhib-kerem Bayram Paşa kim anun
Hayr-ı mahz itmiş vücûdın 'âleme Rabb-i Celîl

24/3 Bu kadimî mescidi tevsi' u ta'mîr eyleyüp
Kıldı bir câmî' ki görse ka'be zann eyler Halîl

24/5 Didi Cevrî kudsiyân bu ma'bedün târîhini
Oldı vâlâ câmi'-i cennet-harîm ü bi-'adîl
[H. 1046/ M. 1636-37] (Ayan, 1981:339)

3.5.2. Defterdar Yusuf Efendi'nin Onardığı Cami

Şu'ûrî, kerem ve hayır sahibi olan baş muhasebeci Yusuf Efendi'nin, Edirne'de bulunan mescidi tamir ettirmesine 1692-93'te tarih düşürmüştür. Mescitin her tarafı harabe olmuşken defterdar sayesinde güzel bir hale gelmiştir.

Târîh Berây-i Ta'mîr-i Mescid-i Şerîf-i Yûsuf Efendi Muhâsebe-i Evvel der-Edirne:

58/1 Sâhibü'l-hayr ü kerem Yûsuf Efendi kim anun
Tâ ezel tab'ın Hudâ lutf üzre takdîr eyledi

58/3 Münhedim olmış iken bu ma'bedün her cânibi
Niyyet-i hâlis ile bir hüsn-i tedbìr eyledi

58/4 Ya'ni himmet eyleyüp kıldı 'imâret hâliyâ
Kisb ü tahsîl-i sevâba sa'y-i tevfîr eyledi

58/8 Didi târîhi olur Yûsuf Efendi sa'y idüp:
Bu mahallde mescidi mâlıyla ta'mîr eyledi
[H. 1104/ M. 1692-93] (Güler, 2017: 101)

3.5.3. Afife Cami'nin Onarımı

Ahmed Nâmî, Afife Cami'nin bir hayır sahibi hanım tarafından onarılmasına tarih düşürmüştür. Tarihî kaynaklara göre cami Niğde'nin Burhan Mahallesi'nde yer almaktadır. Cami inşa kitabesine göre; H. 856/ M. 1452 yılında yapılmıştır. Camiyi yaptıran kişi Murat'ın Oğlu Hacı Dursun' dur. Bazı onarımlarla cami günümüze kadar gelebilmiştir.[16]

50/1 Hânım-ı sâhibetü'l-'iffet-i hayr
Mihri bu mescide oldı lâmi'

50/2 Nâmî hâtifden işitdüm târîh
Didi ta'mîr-i 'Afîfe Câmi'
[H. 1079/ M. 1668-69] (Yenikale, 2017: 313)

[16] http://www.nigdekulturturizm.gov.tr/TR,74357/camiler.html

3.5.4. Ömeriyye Cami'nin Onarımı

Siyâhi Dede, Fazlullah Paşa'nın Lefkoşa Kalesi'nde bulunan, lakabı Ömeriyye olan camiyi 1681-82'de tamir ettirmesine tarih düşürmüştür. Şairin yirmi ikinci beyitte dediğine göre; bir gece ansızın deprem olmuş, caminin duvar ve kapısı toprağa düşmüştür.

5/7 Ya'ni Fazlullâh Paşa kim odur
Tarz-ı etvârı hükūmetde ferîd

5/19 Kal'a-ı Lefkoşede vâki' olan
Ol mübârek câmi'-i cây-ı sa'id

5/20 Nâm-ı pâkidür 'Ömeriyye anun
Kândadur ikbâl-i hâcâta ümîd

5/21 Böyle bir cây-ı kadîm-i ma'bedi
Pür harâb itmiş iken çarh-ı 'anîd

5/22 Nâgehân bir şeb zemîn lerzân olur
Gūyiyâ irişdi eyyâm-ı va'id

5/23 Ol mehâbetden der ü divârı hep
Hâke düşmüşken misâl-i berk-i bîd

5/24 Anı ihsân-ı 'amîmünden yine
Eyledün me'mûr u âbâd u sefîd

5/25 Didi târîhin Siyâhî habbezâ
Câh-ı Fazlullâh ile oldı cedîd
[H. 1092/ M. 1681-82] (Cangöz, 2010: 169)

3.6. Ali Baba Hazretleri'nin Tamir Ettiği Çeşme

Dürrî, Gümülcine'de yapılmış olan bir çeşmenin tamirine 1639-40'ta tarih düşürmüştür. Şair, Evrenus soyundan gelen birisinin oğlu olan Ali Baba'nın bu çeşmeyi yaptırdığını yazmıştır.

Şehr-i Gümülcinede Vakı'a-ı Hâh Ursun Meğer Virân Olup Meğer İrâd-ı 'Alî Baba Hazretleri Binâ' Eyledükde 'İtâ Olmuşdur

1/2 Bunu ta‘mir iden emir-i dilber
Evrenus oğludur ‘ilm-keşdür

1/5 Buna ey Dürrî var ise târîh
Cây-ı zibâ mey-hân-ı dilkeşdir
[H. 1049/ M. 1639-40] (Kılıç, 2010: 144)

3.7. Bina Onarımı

Sıdkî Paşa, 1637-38’de bir padişahın bina tamir etmesine tarih düşürmüştür. Şiirde padişahın İran seferiyle ünlendiği yazılmıştır. Bundan dolayı bahsedilen kişinin IV. Murad olduğunu düşünüyoruz.

1/1 Pâdişâh-ı kâm-fermâ Hazret-i Sultân Murâd
Kâm-kâr-ı tâc-dârân kâm-rân-ı hüsrevân

1/3 Şevket ü ikbâl ile geldükde Seyyid Gâzi’ye
Ol hıdiv-i nâm-ver şâhen-şeh-i ‘âli-mekân

1/4 Bu ribât-ı dil-güşânın tarhını seyr eyleyüp
Eyledi ta‘mîrine tevcîh-i enzâr-ı cinân

1/5 İşidüp itmâmını Sıdkî didi târîhini
“Ola bâkî dâ‘imâ bu bî-bedel Ferruh-mekân”
[H. 1047/ M. 1637-38] (Erdoğan, 2005: 265)

Hikmetî, Bağdat’ın Düceyl’i semtinde bulunan bir binanın onarımına tarih düşürmüştür. Şair, Murtaza Paşa’nın kırk yıldır harap olan binayı onardığını yazmıştır. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Murtaza Paşa, 17. yüzyılın ikinci yarısında Diyarbakır valisi olarak ve Abaza Hasan Paşa ayaklanmasını bastıran kişi olarak bilinir (Süreyya, 1996: 360).

138/1 Düceyli kıldı ihyâ himmetiyle Murtazâ Pâşâ
Olup bu ‘âleme kılmak ana hayr du‘âlar farz

138/2 Kılur ma‘mûr kırk yıldan berü vîrâne mülkini
Kelâm-ı ‘izz-i Bârî’den düşüp târîh yuhyü’l-‘arz
[H. 1070/ M. 1660] (Eğri, 2006: 156)

3.8. Han Onarımı

Siyâhî Dede, Vezir Ali Paşa’nın Lefkoşa’da bulunan bir hanı onarmasına lafzen ve manen tarih düşürmüştür. Şair, Ali Paşa’nın han içerisinde cami de yaptırdığını söylemiştir.

Tarihî kaynaklardaki bilgiye göre önceleri kilise olan bu yapı, 1570 yılında Lefkoşa’nın Osmanlı egemenliğine geçmesiyle birlikte camiye çevrilmiştir. Cami için İbrahim Paşa Cami ya da Ali Paşa Cami isimleri kullanılmaktadır. Söz konusu Ali Paşa’nın kim olduğu hakkında çeşitli söylentiler vardır. Kendisinin Kıbrıs valisi olduğu “Kılıç” veya “Kıncı Ali Paşa” olduğu rivayet edilir (Bağışkan, 2005: 93).

16/1 Vezîr-i ‘akl-ı evvel ol ‘Alî Pâşâ-yı devr-endîş
Felâtûn fıtnat u Âsaf ferâset ma‘delet mu‘tâd

16/4 Yapup Lefkoşede hayrât içün bir câmi‘ u bir hân
Kabûl ide anı Mevlâ be-Hakkı seyyid’ül-isbâd

16/5 Siyâhî lafza vü ma‘nen didi bu hân içün târîh
Yeniden oldı bin yüz üçde sad bu hârâb-âbâd
[H. 1103/ M. 1691-92] (Cangöz, 2010: 184)

3.9. Kabir/ Türbe Onarımı

3.9.1. Ebu Hanife Türbesi’nin Onarımı

Şeyhülislâm Yahyâ, aşağıda yer alan 6, 9 ve 10 numaralı tarih şiirlerinde; Hanefi mezhebinin kurucusu Ebu Hanife’nin kerpiçten mezarının tamir edilmesine iki farklı tarih düşürmüştür. Türbenin ilk onarımı 1628-29’da yapılmıştır. Sultan IV. Murad’ın fermanıyla türbe kapısı gümüşten yapılmıştır. Şeyhülislâm Yahyâ 9. şiirde ise, Sultan IV. Murad’ın Bağdat seferi sırasında türbeyi yeniden elden geçirdiğini, padişahın emriyle gümüş kafes ve gümüş kapı yapıldığını söylemiştir. Türbe 1638-39’da ikinci kere yenilenmiştir.

6/1 Mu‘ammer ide Hak Sultân Murâd'ı
İmâm-ı a‘zam'ı çün itdi ta‘zîm

6/2 Gümüşden itdi bâbın türbesinün
İdüp ol hazrete iclâl ü tekrîm

6/3 Didi Yahyâ bu kâr-ı hayra târîh
Kapusını mezârun itdi hep sîm
[H. 1038/ M. 1628-29] (Kavruk, 2001: 481)

9/1 Sultân-ı Gâzî Hân Murâd şehenşeh-i ‘âlî-nijâd
Bağdâd fethinde idüp çün fî-sebîli'llâh cihâd

9/2 Şân-ı İmâm-ı a‘zam'ı ta‘zîm ü tekrîm itmedür
Hak ‘Ömrini efzûn ide itdi kemâl-i ictihâd

9/3 İtdi gümüşden bâbını hem kabrinün şübbâkini
Ol pâdişâh-ı Cem-haşem ol şâh-ı sâhib-‘adl u dâd

9/4 İdüp du‘a-yı devletin Yahyâ didi târîhini
Hem bâbı hem şübbâkini sîm eyledi Sultân Murâd
[H. 1048/ M. 1638-39] (Kavruk, 2001: 484)

10/1 Hân Murâd ol şehinşeh-i gâzî
İtdi ikrâm-ı muktedâ-yı enâm

10/2 Kıldı fermân ki sîmden yapıla
Kafes-i merkad-i şerîf-i İmâm

10/3 Pâdişâh eyledi gümüş kafesin
Didi “zî-kâr-ı hayr” cümle enâm
[H. 1048/ M. 1638-39] (Kavruk, 2001: 485)

3.9.2. Hz. Mevlânâ Türbesi’nin Onarılması

Sâkıb Dede, Konya’da bulunan Hz. Mevlânâ türbesinin tamir edilmesine tarih düşürmüştür. Şair, türbenin dış görünüşünün, önceki görüntüsüne benzer bir şekilde

turkuaz renkli çinilerle kaplandığını söylemiştir. Şiirin sekizinci beytinde, kubbenin üzerinde bulunan hilalin ziyaretçilere lütuf gözü olduğu belirtilmiştir. Türbenin yedi kubbesi gümüş ve altın işlemelerle süslenmiştir. Şair, binanın temelinin depremle sallandığını, tamir ettiren kişinin yüksek mertebeden bir kişi olduğunu ve burayı tamir ettirmeyi kendine borç bildiğini söylemiştir. Yirmi ikinci beyitte de mezarın kalbinde Âyete'l-Kürsî yazıldığı belirtilmiştir.

32/5 Kerâmet gösterüp ya'nî cenâb-ı Kubbe-i Hadrâ
Göründi şekl-i evvelde temessülden idüp mînâ

32/8 Medâr-ı mehcesi züvvârına 'ayn-ı 'inâyetdür
Velî ehl-i seyâhatde kanı bir merdüm-i bînâ

32/10 Felek fevkında çetr-i heft-reng-i sîm ü zer-dûzı
Odur tâk u revâk-ı taht-gâh-ı şâh-ı كرمنا

32/ 13 Esâs-ı hâne-i hem-sâyegân oldukda pür-lerze
Fedâ-yı cümle olmak üzre itmiş kendüyi ifnâ

32/15 Ne rif'atdür ki ẖıdmet-kârı ola sâhibü'd-devle
Ne 'izzetdür kim ola himmet-i vâlâ-yı şeh bennâ

32/22 Anun çün nakş-ı levh-ı sînesidür Âyete'l-Kürsî
Ki diye nüh-kıbâb-ı laciverdî انت اعلانا

32/25 Didi bâdî nazarda Sâkıb-ı hayrân târîhin
"Görün kâmil de olmış nüh-kıbâb-ı eltaf-ı mînâ"
[H. 1110/ M. 1698-99] (Arı, 2018: 194)

Nâbî de Hazret-i Mevlânâ'nın kabrinin onarılmasına tarih düşürmüştür. Şair on birinci beytinde, şehit düşülen yerin üzerindeki yüksek kubbenin, rüzgârdan dolayı dayanıksız olduğunu belirtmiştir. Hüseyin namında sikke sahibi sadrazam kubbeyi tamir ettirmiştir. Türbenin yazısını süslemeye, Konyalı altın varak döven usta talip olmuştur.

Târîh Berây-ı Ta'mîr-i Günbed-i Merkad-i Hazret-i Mevlânâ Kaddesa'llâhu Ta'âlâ Sırruhu

52/1 Sırr-ı Hudâ mugîs-i verâ kutb-ı evliyâ
Sultân-ı sikkedâr ü küleh-bahş-ı ma‘nevî

52/11 Bâlâ-yı meşhedinde olan kubbe-i bülend
Olmuşdı rüzgâr ile erkânı nâ-kâvî

52/13 Nâmı Hüseyn hulkı hasen âsaf-ı kerîm
Sadr-ı vezâretün güher-i mihr-i pertevi

52/14 Ta‘mirine teveccüh idüp bezl-i mâl ile
Gösterdi lutfda yed-i beyzâ-yı Mûsevî

52/17 Ârâyiş-i kitâbesinün hâ˘stkârıdur
Rûh-ı ‘azîz-i hazret-i Zer-kûb-ı Konevî

52/20 İtdü nüzul mısra‘-ı târîhi gaybdan
Ta‘mîr olındı günbed-i ‘ulyâ-yı Mevlevî
[H. 1110/ M. 1698-99] (Bilkan, 2011: 241)

3.9.3. İbrahim Paşa’nın Onardığı Türbe

Nehcî Dede, İbrahim Paşa’nın Hz. Yahya türbesinin kuşağını bulup yeniden tamir ettirmesine tarih düşürmüştür.

Bu Dahı Pâşâ-yı Müşârun İleyh [İbrâhîm Pâşâ] Hazret-i Yahyânun ‘Aleyhi’s-Selâm Kuşağun Bulup Tecdîd Eyledüğinün Târîhidür

49/1 Kuşagın türbe-i Yahyâ Nebînün
Cenab-ı sadr-ı İbrâhîm Pâşâ

49/2 Bulup himmetle çün yine kuşatdı
İdüp tecdîd ol destûr-ı vâlâ

49/3 Dinildi Nehcî tahsîn ile târîh
Zihî bend-i nitâk-ı hayr-ı bâlâ
[H. 1082/ M. 1672] (Aslan, 2017: 101)

3.10. Kasır/ Saray Onarımı

3.10.1. İbrahim Paşa Kasrı'nın Onarılması

Şu'ûrî, At Meydanı (bugünkü Sultan Ahmet Meydanı)'nda bulunan sarayın onarılmasına tarih düşürmüştür. Kaynaklarda yer alan bilgiye göre At Meydanı'nda İbrahim Paşa'nın kasrı bulunmaktadır. Şair sarayı tamir ettiren kişinin, İstanbul'a kaymakam atanan Mahmud Paşa olduğunu belirtmiştir. Mahmut Paşa saltanat vekili olduğundan beridir mahalle şerefe yaraşır bir hâle bürünmüştür. Bu yapı 1682-83'te onarılmıştır.

Târîh Berây-i Kasr Der-Serây-ı Atmeydânı Kâyim-Makâm-ı Mahmûd Pâşâ Ta'mîr-Kerde

37/1 Hazret-i pâşâ-yı 'Âlî-menkabet
İde efzûn devlet ü 'ömrin Hudâ

37/3 Nâm-ı pâkî oldı Mahmûdü'l-hısâl
Zâtına dinse melek-zînet sezâ

37/4 Kâr-fermâ olıcak İstanbul'a
Hakk-ı şehri idüp cennet-nümâ

37/5 Ya'ni kim olup vekîl-i saltanat
Bu mahalli gördi teşrîfe revâ

37/11 Bir edâ-yı pâkle hâtif didi:
Tarh-ı zîbâ kasr-ı 'Âlî dil-güşâ
[H. 1094/ M. 1682-83] (Güler, 2017: 80)

3.10.2. Vali Hasan Paşa'nın Onardığı Kasır

Nâbî, Halep şehrinde vali olan Hasan Paşa'nın, sarayı tamir ettirmesine tarih düşürmüştür. Hasan Paşa, şairin ikinci beyitte belirttiğine göre, IV. Mehmed zamanında has odada görev almıştır. Sonrasında, Sultan II. Süleyman, Hasan Paşa'nın ahlakını beğenip ve kendisini haberci kuşlarını yetiştirmede görevlendirmiştir. II. Ahmed tahta çıktığı zaman yine kendi bünyesinde ona görev vermiş, bu sefer Çakırcıbaşılığın (kuş yetiştirmeni) amirliği yapmıştır.

II. Mustafa tahta çıktıktan sonra Hasan Paşa'yı kapıcı yapmıştır. Şair on altıncı beyitte Hasan Paşa'nın H.1110/ M.1698 yılının başında Halep'e atanmasına lafzen tarih düşürmüştür Şair on dokuzuncu beyitte, paşanın kapıcı oluşuna 1694'de tarih düşürmüştür. Hasan Paşa'nın hünerini gören II. Mustafa, Rûm iline onu kadı olarak atamıştır. Hasan Paşa bu görevde üç yıl kalıp daha sonrasında Karaman'a tayin edilmiştir. Şair yirmi birinci beytinde, kışlaya vezirliğe kimse gelmediği için yapının harap olduğunu, tavan ve duvarının oldukça hasar aldığını belirtmiştir. Paşa çaba sarf edip burayı tamir etmiştir.

51/1 Asaf-ı Cem-haşem Hasan Pâşâ
Zîb-i sadr-i nişîmen-i temkin

51/2 Oldı Sultân Muhammed eyyâmı
Hâs Oda makdemiyle çerh-i berrîn

51/3 Ba'dehu eyleyüp Süleymân Hân
Hüsn-i hulk u sülûkına tahsîn

51/4 İtdi Çakırcıbaşılıgla çerâg
Bâz-ı ikbâli oldı evc-i güzîn

51/5 Câlis oldukda tahta Ahmed Hân
Eyledi mansıbında yine mekîn

51/6 İtdi hatta Çakırcıbaşılıgın
Mîr-i 'alemün zamîmesine karîn

51/7 Ana dek kim cenâb-ı fahr-ı mülûk
Mustafa Hân hidîv-i rûy-ı zemîn

51/8 Devlet ü şevket ü şehâmetle
Olıcak pâdişâh-ı taht-nişîn

51/10 Götürüp bî-niyâz ü bî-hˇâhiş
Eyledi kethüdâ-yı bevvâbîn

51/11 Bu ‘acebdür ki düşdi târîhi
Nasbına kethüdâ-yı bevvâbîn

51/12 Görüp emsâlinün ser-efrâzı
İtdi Rûm ili pâyesin ta‘yîn

51/13 Mansıb u pâye ile oldı se sâl
Mahrem-i pâdîşâh-ı ‘adl-âyîn

51/15 İtdiler kevkeb-i vezâret ile
Karamân hıttasını zîr-i nigîn

51/16 Bin yüz on sâlinün hilâlinde
Haleb’e saldı sâye-i temkin

51/19 Olıcak devlet-i kudûmından
Gıbtagâh-ı bikâ‘-ı huld-ı berrîn
[H. 1106/ M. 1694-95] (Bilkan, 2011: 236)

51/21 Vüzerâ gelmemegle meştâdan
Olmış idi harâb ü bûm-nişîn

51/22 Sakf ü dîvârdan eser yog idi
Dil-i vîrâna dönmiş idi hemîn

51/23 Eyleyüp ‘ırk-ı gayreti hareket
İtdi ta‘mîre himmetin ta‘yîn

51/29 Leb-i bülbül gelüp didi târîh
Oldı dîvân-hâne-i rengîn
[H. 1110/ M. 1698-99] (Bilkan, 2011: 237)

3.10.3. Seyis İbrahim Efendi'nin Kasır Tamir Ettirmesi

Şeyhülislâm Bahayi, Kara İbrahim Paşa zamanında seyislik yapan İbrahim Efendi'nin, sahilde bulunan bir evi yeniden düzenlemesine tarih düşürmüştür. Şair sekizinci beyitte, yabancıların elinden yalıyı kurtardığını yazmıştır.

Evliya Çelebi, büyük eserinde bu saraydan sadece "Hanzâde Sultan Sarayı" olarak bahseder. Fındıklılı Mehmed Ağa'nın (1658-1724) Silâhdar Tarihi, adı ile bilinen eserinde ise sarayın bir yalı olduğu ve Üsküdar'ın Kuzguncuk tarafında bulunduğu yazılıdır. Hanzâde Sultan, I. Ahmed'in kızıdır. Ölümünden sonra saray Kara İbrahim Paşa'ya geçer.[17]

Târîh Berây-ı Sâhil-hâne-i Vezîr-i a'zam Kara İbrâhim Pâşâ Der-Zamân-ı Mîr-âhûrî-i Evvel

8/6 Musanna' suffeler şîrîn mukarnes tâklar rengîn
Münakkas câmlar rûşen müzeyyen 'âkil ü dânâ

8/7 Semiyy-i cedd-i pâk-i enbiyâ mîr-âhûrî evvel
Kerîmü't-tab' ü İbrâhîm-meşreb 'âkil ü dânâ

8/8 Bu 'âlî cây gâhı kurtarup dest-i ecânibden
Yed-i mi'mâr-ı hüsn-i himmed ile eyledi ihyâ

8/12 Tanışdum hatîfe târîhini gördüm didi Nâbî
Leb-i deryâda bir bendür bu tarz-ı cân-fezâ gûyâ
[H. 1078/ M. 1667-68] (Bilkan, 2011: 186)

3.10.4. Diğer Kişilerin Onardığı Kasırlar

Şu'ûrî, dostlarından birisinin tamir ettirdiği saraya 1687-88'de tarih düşürmüştür.

43/2 Görüp ta'mîre sâlih bu mahall-i gussa-fersâyı
İdüp tarh binâsın hayli hoş [...]

43/3 Temâşâ eyleyüp bu tarz-ı bî-misli didi hâtif:
Zihî kâşâne-i dil-keş mekân ü menzil-i a'lâ

[17] https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/erehber/saraylar-kasirlar-koskler/47/hanzade-sultan-sarayi-bayram-pasa-sarayi/846 (Erişim Tarihi: 30.09.2022).

[H. 1099/ M. 1687-88] (Güler, 2017: 80)

Kadı Şefî, tamir ettirilen kasra eğlence yerinde tarih düşürmüştür.

31/1 Bu kasr-ı ‘işret-âbâda idüp târîh
Didi hâtif ne ra‘nâ gûşedir el-hak
[H. 1054/ M. 1644-45] (Yazıcıoğlu, 2016: 247)

3.11. Çarşı Onarımı

Vahyî, Ayasofya’dan sorumlu Hüseyin Ağa’nın, esnaf çarşısını (eski antikacıyı) tamir etmesine tarih düşürmüştür. Eski çarşı yıpranmıştır fakat imar edenler bunu gözden kaçırdığı için ağa tarafından 1689-90’da yeniden yapılmıştır.

Târîh-i Ta‘mîr-i Bezzâzistân-ı ‘Atîk

16/1 Mütevellî-i Ayâ sofya Hüseyin Ağanun
İki ‘âlemde ola kalb-i şerifi mesrûr

16/2 Eski bezzâz-sitan kühnelenüp niçe zaman
Olmış idi nazar-ı ehl-i ‘imâretden dûr

16/5 Bî-tekellüf göricek Vahyî didi târîhin
Eski bezzâz-sitân oldı yenile ma‘mûr
[H. 1101/ M. 1689-90] (Taş, 2004: 496)

3.12. Kale Onarımı

Atayî, Lâdikli Bayram Paşa’nın, Rumeli’de bulunan Eğri Dere Kalesi’ni onarmasına üç şiirinde tarih düşürmüştür. Kale, Sultan IV. Murad döneminde onarıldığı için şair padişahtan övgülerle bahsetmiştir. Şair ilk iki beytinde, Eğridere Köprüsü’nde uzun bir süredir güven olmadığını, IV. Murad’ın adaleti sayesinde çöl ve derede güvenin sağlandığını söylemiştir. Şair dördüncü beytinde, yolların kesik kesik olduğunu, her taraftan kırık sert mermer parçaları çıktığını yazmıştır. Bayram Paşa, yolun bu kesilen kısımlarını kapatmıştır. Şair, dağın sırtlarının boğazı kestiğini söylemiştir. Dar boğazı bu sebeple tehlikeli bir yer olmuştur. Benzersiz bir kale yapan Bayram Paşa, kalenin her manzarasını toplarla süslemiştir. Şair kalenin kulelerinin Behrâm’a kadar dokunduğunu söyleyerek oldukça yüksek olduğunu tasvir etmiştir. On üçüncü beyitte, kalenin çevresinde bir cami olduğu söylenmiştir.

Şair, kaleminin ve mürekkebinin, minare ile süslü kaleyi gösterdiğini belirtmiştir. Kalenin buhurdanlığının içerisinde güzel kokular yakılmıştır. Temiz harem mermerine dalgalar vurmuştur.

Târîh-i İhyâ-ı Eğridere Bâ-Himmet-i Bayrâm Pâşâ

20/1 Hân Murâd'un eser-i ma'deleti
Dâd-ı emn eyledi deşt ü dereyi

20/2 Niçe yıldan berü Eğridere'den
Emn kaldurmış idi kantarayı

20/4 Sedd idüp ol yolı kıtâ'-ı tarik
Râh-ı peymâyıla kesdi arayı

20/6 Tîg-i kühsâr ki kesmiş boğazı
Andurur hançer ile hançereyi

20/11 Yapdı bir kal'a-ı gerdûn-mânend
Zeyn idüp top ile her manzarayı

20/12 Tokınup kulleleri Behrâm'a
Zâl-i gerdûn ile bozdı vireyi

20/13 Virdi bir câmi' ile ana şeref
Katı hûb eyledi el-hak burayı

20/14 Ol menâr ile o beyt-i zîbâ
Gösterür hâme ile mahbereyi

20/16 Mevc urup mermer-i pâk-i haremi
Andurur Akdeniz'i Marmara'yı

20/17 Gûş idüp didi 'Atâyî târîh
Yapdı Bayrâm Paşa Eğridere'yi
[H. 1043/ M. 1633-34] (Karaköse, 2017: 275)

Nev‘î-zâde Atayî, aşağıdaki tarih şiirinde; IV. Murad’ın ilk önce düzenin sağlanmasını istediğini, sonrasında Bayram Paşa’yı vezir olarak atadığını belirtmiştir. Bayram Paşa, bütün ülkenin din ve devlet işlerini düzeltmiştir. Sonrasında Eğri Dere’nin halini duymuştur. Bunun üzerine bir kulunu gönderip oranın korunmasını sağlamıştır. Eğri Dere’de yağma yapan hırsızları katlettirmiştir. Feryat eden düşmanlara merhamet etmiştir. Şair, paşanın Eğridere’de güzel bir kale ve cami yaptırdığını yeniden belirterek, taşlık yeri ve ormanı kaldırdığını vurgulamıştır. Paşa, köşe köşe soyulan yerleri, havuz ve hamam yeri yapmıştır.

22/1 Hamdüllilah Hazet-i Sultân Murâd’un himmeti
Ser-be-ser âfâkı emn-âbâd-ı re’fet eyledi

22/3 Bir vezîr-i sâhibü’t-yedbîr-i ishâh ile
Cümletü’l-mülki umûr-ı dîn ü devlet eyledi

22/4 Evvelâ ıslâh-ı ‘âlem emrin itdi sonradan
Câ-nişîn-i sadr-ı vâlâ-yı vezâret eyledi

22/5 Asaf-ı ferhunde-râh Bayrâm Pâşâ kim Hüdâ
Devlet-i eyyâmını ‘ıyd-ı meserret eyledi

22/6 Gûş idüp Eğrider der-bendinün ahvâlini
Ana bir togrı kulın saldı hırâset eyledi

22/7 Ol beyâbân içre kim olmışdı niçe kâr-bâr
Düzd-i yağmâ-ger hezâran katl ü gâret eyledi

22/8 Nâle vü feryâdın seşebün işidüp
Ola ki müşfik gibi lutf itdi şefkat eyledi

22/9 Anda bir hısn-ı haşin hân u câmi‘ tarh idüp
Deşt-i gülistânı şehr-i ins ü ülfet eyledi

22/11 Gûşe gûşe niçe âdem soyılan menzilleri
Câ-mekân u havz u hammâm itdi halvet eyledi

22/13 Göricek âsârını idüp ‘Atâyi-veş du‘â
Didiler pâşâyı burada vilâyet eyledi
[H. 1043/ M. 1633-34] (Karaköse, 2017: 275)

Atayî, kale için yazmış olduğu son tarih şiirinde, kale yolunun tehlikeli oluşunu anlatmıştır. Yiğitler, zamanında dehşetle dolu olan bu geçitlerde kurban gitmiştir. Yolun başındaki geçit; kıvrım kıvrım, dar ve karanlık bir hale gelmiştir. Haydutlar burada sürekli birilerini basmış, düşmanlar da sakin köy halkının yerini kendilerine mekân etmişlerdir. Şair on ikinci beyitte, paşanın köy halkına merhamet edip yola çıktığını, onlar için bir kale ve yüce bir han yaptığını söylemiştir. Paşa, fitneci olan cücelere cami ve hamam yaparak set çekmiştir. Çöl, Bayram Paşa sayesinde kendine gelmiş, sefa bulmuştur. Murdar hırsızların ayağı oradan kesilmiştir.

23/1 Cenâb-ı Hazret-i Bayrâm Pâşâ
Güzîde Asaf-ı sultân-ı devrân

23/2 İdüp Egridere der-bendini gûş
Zülâl-i cûy-ı lutfı oldı cûşân

23/3 Niçe der-bend-i pür-dehşet-kanâre
Ki niçe koç yiğitler oldı kurbân

23/5 Ser-i râh üzre olmışdı der-bend
Dehân-ı ejderhâ-yı tünd-i pîçân

23/8 Niçe reh-zen çeker der-ehremenler
Mekânı çâh-ı Pîjen kendi ekvân

23/12 İdüp himmet vezîr-i merhamet-kîş
Cihâne togrı yoldan itdi ihsân

23/13 Yapup bir kal‘a vü bir hân-ı ‘âlî
Fiten ye’cûcine sed çekdi el-ân

23/14 Yanında câmî‘ ve hammâm yapdı
Safâ buldı şeneldi ol beyâbân

23/17 ‘Atâyî fikr iderken ana târîh
Didi hâtif yirinde cem‘a vü hân
[H. 1043/ M. 1633-34] (Karaköse, 2017: 276)

3.13. Hamamın Onarılması

3.13.1. İskender Paşa’nın Onardığı Hamam

Atayî, Silistre şehrinde bulunan eski bir hamamın yenilenmesine 1618-19’da tarih düşürmüştür. Hamamı yenileyen İskender Paşa’ya övgüler dizen şair, paşanın düşmanlara göğüs geren bir kişi olduğunu söylemiştir. Şair, hamamın suyunun hoş bir yapısı olduğunu ve Nil Nehri’nin kollarından biri olduğunu söylenerek mübalağa yapmıştır. Hamamın kubbeleri oldukça yüksektir.

6/1 Zihî pâşâ-yı ‘âlî menzilet serdâr-ı pür-şevket
Ki tutdı ser-be-ser âfâkı İskender gibi nâmı

6/2 Gögüs gerdi ‘adûya karşu olup sedd-i İskender
Halel bulmışken âbâd eyledi ser-hadd-i İslâmı

6/3 Silistre şehrine geldükde ta‘mîr itdi bir hammâm
Ki oldı kubbe gerdûna hem-ser-i kubbe-i bâmî

6/8 ‘Atâyî seyr idince didi târîhin bu âsârun
Yeniden yapdı pâşâ çeşmeyi hem eski hammmâmı
[H. 1028/ M. 1618-19] (Karaköse, 2017: 269)

3.13.2. Ali Bey’in Onardığı Hamam

Nâbî, Şaban Ağa’nın oğlu olan Ali Bey’in tamir ettirdiği hamama 1689-90’da tarih düşürmüştür. Şair, hamamın on beş senedir Halep’te harap bir halde olduğunu belirtmiştir.

Târîh Berây-ı Hammâm-ı ‘Alî Beg Der-Halebü’ş-şehbâ

41/1 Fahr-ı a‘yân-ı cihân hazret-i Şa‘ban Ağa’nun
Dür-i yek-dâne-i bahr-ı sadef-i eyyâmı

41/2 Ya‘nî mahdûmı ‘Ali Beg ki ana virmiş Hakk
Edeb ü ma‘rifet ü ‘akl ü makâm-ı sâmî

41/3 Pânzdeh sâle bu germ-âbe harâb olmışken
Oldı menvî ana termîm ile istihkâmı

41/4 İtdi tecdid o kadar zinet ile zîver ile
Ki ider hande meh ü mihr-i sipihre câmı

41/9 Germ ü serd âb gelince didi Nâbî târîh
İtdi Şehbâ’yı müzeyyen ‘Alî Beg hammâmı
[H. 1101/ M. 1689-90] (Bilkan, 2011: 228)

XVII. yüzyılda şairler, hasar görmüş mimari yapıların onarılmasına şiirlerinde tarih düşürmüşlerdir. Aşağıda yer alan tablo yenilenen mimari yapıların sayısını göstermektedir.

Tablo 6

Onarımı Yapılan Mimari Yapıların Sayısal Dağılımı

Çarşı	1
Çeşme	1
Han	1
Kale	1
Bina	2
Hamam	2
Has Oda	2
Köprü	2
Kabir	3
Kasır	4
Tekke	3
Cami	4
Hane	3

Bu tarih düşürmelere göre onarımı en çok yapılan yapılar, camiler ve hanelerdir. Kimi yapılar depremden, kimi yapılar yangından, kimi yapılar ise bakımsızlıktan kullanılamaz hale gelmiştir.

Tablo 7

Onarımı Yapılan Mimari Yapılar

TEKKE ONARIMI				
YAPI	**ONARAN KİŞİ**	**YERİ**	**YILI**	**TARİH DÜŞÜREN ŞAİR**
Şeyh İbrahim Efendi Tekkesi	Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi	[İstanbul/ Aksaray]	[H. 1041/ M. 1631-32]	Ahmed Yârî
Okçular Tekkesi	Silahdar Mustafa Paşa	[Ok Meydanı]	[H. 1049/ M. 1639-40]	Cevrî
İlyâs Efendi Tekkesi	Köprülüzade Mustafa Paşa	İstanbul	[H. 1102/ M. 1690-91]	Şu'ûrî
KÖPRÜ ONARIMI				
YAPI	**ONARAN KİŞİ**	**YERİ**	**YILI**	**TARİH DÜŞÜREN ŞAİR**
Muhal Köprüsü	Mustafa Paşa	Edirne	[H. 1050/ M. 1640]	Ahmed Yârî
Hüseyin Paşa'nın Onardığı Köprü	Hüseyin Paşa	Lefkoşa	[H. 1106/ M. 1694-95]	Siyâhî Dede
HANE ONARIMI				
YAPI	**ONARAN KİŞİ**	**YERİ**	**YILI**	**TARİH DÜŞÜREN ŞAİR**
Tezkireci Eyüp Efendi'nin Evi	Maliye Tezkirecisi Eyüp Efendi	Edirne	[H. 1084/ M. 1673-74]	Şu'ûrî
Kadı Bekrizade Ahmed Efendi'nin Evi	Ulema Bekrizade Ahmed Efendi	Şam	[H. 1082/ M. 1672]	Mustafa Nehcî Dede
CAMİ ve MESCİT ONARIMI				
YAPI	**ONARAN KİŞİ**	**YERİ**	**YILI**	**TARİH DÜŞÜREN ŞAİR**
Vezir Bayram Paşa'nın Onardığı Cami	Vezir Bayram Paşa	?	[H. 1046/ M. 1636-37]	Cevrî
Defterdar Yusuf Efendi'nin Onardığı Cami	Yusuf Paşa	Edirne	[H. 1104/ M. 1692-93]	Şu'ûrî

Afife Cami'nin Onarımı	?	[Niğde/ Burhan]	[H. 1079/ M. 1668-69]	Ahmed Nâmî
Ömeriyye Cami	Fazlullah Paşa	Lefkoşa	[H. 1092/ M. 1681-82]	Siyâhi Dede
KABİR/ TÜRBE ONARIMI				
YAPI	**ONARAN KİŞİ**	**YERİ**	**YILI**	**TARİH DÜŞÜREN ŞAİR**
Ebu Hanife Türbesi	IV. Murad	?	[H. 1038/ M. 1628-29]	Şeyhülislâm Yahyâ
Ebu Hanife Türbesi	IV. Murad	?	[H. 1048/ M. 1638-39]	Şeyhülislâm Yahyâ
Hz. Mevlânâ Türbesi	?	Konya	[H. 1110/ M. 1698-99]	Şeyhülislâm Yahyâ
Hz. Yahya Türbesi	İbrahim Paşa	?	[H. 1082/ M. 1672]	Nehcî Dede
KASIR ONARIMI				
YAPI	**ONARAN KİŞİ**	**YERİ**	**YILI**	**TARİH DÜŞÜREN ŞAİR**
İbrahim Paşa'nın Onardığı Kasır	İbrahim Paşa	At Meydanı	[H. 1094/ M. 1682-83]	Şu'ûrî
Vali Hasan Paşa'nın Onardığı Kasır	Vali Hasan Paşa	Halep	[H. 1106/ M. 1694-95]	Nâbî
[Hanzâde Sultan Sarayı]	Seyis İbrahim Efendi	[Üsküdar/ Kuzguncuk]	[H. 1078/ M. 1667-68]	Şeyhülislâm Bahayi
HAMAM ONARIMI				
YAPI	**ONARAN KİŞİ**	**YERİ**	**YILI**	**TARİH DÜŞÜREN ŞAİR**
İskender Paşa'nın Onardığı Hamam	İskender Paşa	Silistre	[H. 1028/ M. 1618-19]	Nev'î-zâde Atayî
Ali Bey'in Onardığı Hamam	Şabanoğlu Ali Bey	Halep	[H.1101/ M.1689-90]	Nâbî

HAS ODANIN YENİLENMESİ			
Onaran Kişi	**Yeri**	**Yılı**	**Tarih Düşüren Kişi**
IV. Murad	?	[H. 1047/ M. 1637-38]	Cevrî

IV. Murad (Siyavüş Ağa için Onarmıştır)	?	[H. 1049/ M. 1639-40]	Cevrî
ÇARŞI ONARIMI			
Hüseyin Ağa	Ayasofya	[H. 1101/ M. 1689-90]	Vahyî
KALE ONARIMI			
Lâdikli Bayram Paşa	Eğri Dere Kalesi	[H. 1043/ M. 1633-34]	Nev'î-zâde Atayî
BİNA ONARIMI			
Padişah (IV. Murad ?)	?	[H. 1047/ M. 1637-38]	Sıdkî Paşa
Murtaza Paşa	Bağdat/ Düceyl	[H. 1070/ M. 1660]	Hikmetî
HAN ONARIMI			
Vezir Ali Paşa	Lefkoşa	[H. 1103/ M. 1691-92]	Siyâhî Dede
ÇEŞME ONARIMI			
Ali Baba Hazretleri	Gümülcine	[H. 1049/ M. 1639-40]	Dürrî

Yukarıda yer alan tabloda, XVII. yüzyılda onarımı yapılmış mimari yapıların yerleri ve yaptıran kişileri belirtilmiştir. Bu tablo içinde, Lefkoşa'da Mustafa Paşa'nın yaptırmış olduğu köprü yer almıştır. Şiirlerden edinilen bilgiye göre Mustafa Paşa bu köprüyü yaptırmakla kalmayıp Lefkoşa Kalesi'ni de onarmıştır. Lefkoşa'da bulunan başka bir mimari yapı ise Vezir Ali Paşa'nın onardığı handır. Ali Paşa bu hanı onarıp içerisinde bir de cami yaptırmıştır. Tabloda dikkati çeken başka bir biyografik bilgi ise Lefkoşa'da bulunan Ömeriyye lakaplı camidir. Bu cami gece yarısı meydana gelen bir depremle yıkılmıştır. Fazlullah Paşa bu camiyi yeniden onarmıştır. Lefkoşa'da sık sık mimari yapıların onarılması bizlere iskân politikasının olduğunu göstermektedir. Bölgede harap olmuş gayrimüslimlerin ibadethaneleri yeniden onarılıp camiye çevrilmiştir. Onarılan yapılar arasında has odalar da yer almıştır. Has odaların yenilenmesi padişahın fermanıyla gerçekleşmiştir. Tabloda yer alan Evliya Çelebi'nin büyük eserinde de bahsettiği Hanzâde Sarayı'nın onarımı da dikkati çekmiştir. Şiirlerde bu yapının, Kara İbrahim Paşa zamanında seyislik yapan İbrahim Efendi tarafından yeniden düzenlendiği bilgisi yer almıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TAYİNLER

XVII. yüzyılın tarih şiirlerinde tayinler de yer almıştır. Şairler, padişahların tahta çıkışı başta olmak üzere; kadıların, valilerin, şeyhülislamların, vezirlerin, kaptanların, defterdarların, nakîbü'l-eşrafların tayin edilmesine tarih düşürmüşlerdir. Bu tarih düşürmelerde Osmanlı'nın yönetim yapısına dair dikkati çeken bilgiler yer almıştır.

4.1. Padişahların Tahta Çıkışı (Cülus)

4.1.1. Sultan I. Ahmed'in Tahta Çıkışı

Bahtî (Sultan I. Ahmed), kendisinin 1612'de Edirne'de tahta çıkışına övgü dolu sözlerle tarih düşürmüştür.

3/14 İtdiler çün sâl-i ikbâlüm sü'âl
Lafza-i maktâ diyüp târîh-i sâl

3/13 Didi Bahtî oldı bana Edirne
Bin yigirmi birde cây-i saltanat
[H. 1021/ M. 1612-13] (Kayaalp, 2019: 66)

4.1.2. I. Mustafa'nın Tahta Çıkışı

Râmî, akli dengesi bozuk olan Sultan I. Mustafa'nın ilk kez tahta çıkışına 1617'de tarih düşürmüşür. Şair, I. Mustafa'nın İstanbul'da, seher vaktinde sultan olduğu yazmıştır.

Târîh-i Saltanat-ı Sultan Mustafâ Der Taht-gâh-ı Rûm

3/1 Bir seher-geh kim vezân oldı nesîm-i lutf-ı Hak
Saltanat bagında açıldı gül-i ferhunde-dem

3/5 Gûş-i câna hâtif-i gaybî didi târîhini
Müjde olsun oldı Sultân Mustafâ şâh-ı ümem

[H. 1026/ M. 1617] (Hamami, 2001: 277)

4.1.3. IV. Murad'ın Tahta Çıkışı

Dürrî, IV. Murad'ın tahta geçmesine tarih düşürmüştür. Şair yedinci beyitte, IV. Murad'ın ağabeyi olan II. Osman'ın bir grup isyancılar tarafından öldürülmesini anlatmıştır. Şair, ölen padişahın kıymetinin bilinmemesinden dert yakınmıştır. Eşkıyalar sarayı basıp, yedi günde kaleyi almışlardır. IV. Murad tahta çıkınca eşkıyalar topluluğu dağılmış, çoğu sarayı bastıktan sonra pişman olmuştur. Padişahın tahta çıkmasıyla birlikte II. Osman'ın ölüm şerbeti içilmiştir.

2/5 Mihr sanma taş ile göksün döküp çarh
Görinüpdür müdâm âh-ı Sultân ʿOsmân

2/7 Nice eşkiyâ basdı vardı sarâyın
Yine oldular gerçi sonra peşimân

2/8 Alup kal'a-ı hefta koydular anı
Hüdâ emrine vasl itdiler ol an

2/9 Bulup kurdı ol eşkıyânun cemʿi sen
Cülûs eyleyince o Gâzi Murâd Hân

2/10 O şeh şerbet-i mevti içdük de Dürrî
Didüm târîh ana şahîd oldu ʿOsman
[H. 1031/ M. 1621-22] (Kılıç, 2010: 145)

4.1.4. I. Bahadır Giray Han'ın Tahta Çıkışı

Dürrî, I. Bahadır'ın Tatar memleketinde tahta çıkmasına tarih düşürmüştür. Şair, savaş meclisinde İran şahının ağlamasının yeterli olduğunu söylemiştir. Dürrî noktalı harflerle tarih düşürmek için mâni ve lugaz söylemiştir. Bahadır Giray, 1047 yılının Muharrem ayında Kırım mülküne geçmiştir.

Târîh-i Cülus-ı Bâhâdır Girây Hân Der Memalik-i Tâtâr

3/2 Dâver-dâr û tebâryadur mülk-i Tâtâr
Padişâh-ı cem û vâkar Rüstem-i heybet-fezây

3/6 Rezm-i bezmde ʿAcem şâhına zâri yeter
Çalmasun ʿâhdında ol bir dâhi hiç kerem-i tası

3/8 Lügaz û maʿni didüm nisbete târîh içün
Mukattaʿanun noktalı harfini ey Dürrî say

3/9 Şehr-i muharremde kim sâl idi pek korkaydı
Geçdi Kırım mülküne şâh-ı Bahadır Girây
[H. 1041/ M. 1637-38] (Kılıç, 2010: 146)

4.1.5. Sultan İbrahim'in Tahta Çıkışı

Sultan İbrahim'in tahta çıkışına dört tarih düşürmüştür. Bu şairler arasından Cem'î, tarih düşürdüğü ikinci beyitte; Hicri takvimin 1049 senesinin Salı gününde padişahın tahta geçtiğini yazmıştır.

16/1 Zıll-i Yezdân Hazret-i Sultân İbrâhîm k'anun
Dergehinde kulluğa lâyık degül Kâvus-ı Tûs

16/2 Hicretün bin kırk tokuz sâlinde bâ- 'izz ü şeref
Tahtı teşrif eyleyüp itdi ahâlî dest-bûs

16/6 Bu peyâmı gûş idüp Cem'î didi târîhini
Devlet ile aldı sultân İbrâhîm cûlûs
[H. 1049/ M. 1639] (Koparan, 1995: 202)

Cevrî'nin yazmış olduğu tarih beyiti de aşağıda yer almaktadır:

Târîh-i Cülûs-i Pâdışâh-ı Cihân Hazret-i Sultân İbrâhim Han

11/5 Yazıldı resm-i Osmânî ile teşrifine târîh
Cülûs-ı pâdışâh-ı dâd-ger sultân İbrâhim
[H. 1049/ M. 1639-40] (Ayan, 1981: 290)

Şehrî ise IV. Murad'ın ruhunu cennete teslim edince Sultan İbrahim'in tahta geçtiği yazmıştır.

Târîh-i Berây-ı Cülûs-ı Sultân İbrâhîm

3/1 Gâzi Sultân Murâd el-merhûm
İde rûhın bihiştiyân ta'zîm

3/6 Şehrî tefhim içün didi târîh

Mihr-i evc-i sa‘âdet-i İbrâhîm

[H. 1049/ M. 1639-40] (Demirel, 1999: 385)

Fehîm-i Kadîm de Sultan İbrahim’in Sultan IV. Murad’ın vefatıyla birlikte Rum tahtına geçmesine iki mısrada tarih düşürmüştür.

10/1 ‘Azm-i ‘ukbâ eyleyüp Sultân Murâd-ı Cem-haşem

Taht-ı Rûm’a itdi bir sânî-i İskender cülûs

10/4 Beyt-i vâhidde iki târîh derç itdüm Fehîm

Eyledüm irsâl ‘arşa k’itdi bir dâver cülûs

10/5 Nûş idüp câm-ı bekâ sultân-ı Murâd cem

[H. 1049/ M. 1639] (Üzgör, 1991: 296)

Eyledi sultân İbrâhîm dârâ-fer cülûs

[H. 1049/ M. 1639] (Üzgör, 1991: 296)

4.1.6. Sultan IV. Mehmed’in Tahta Çıkışı

Cem‘î, Sultan IV. Mehmed’in 1648’de tahta geçmesine tarih düşürmüştür.

28/5 Bu hâleti gûş eyleyüp Cem‘î didi târîhini

Sultân Muhammed eyledi tevfîk-i hâdî-le cülûs

[H. 1058/ M. 1648] (Koparan, 1995: 216)

Cevrî, Sultan IV. Mehmed’e övgüler yağdırıp ömrünün uzun olmasını dilemiş, onun sayesinde halkın gamdan kurtulduğunu vurgulamıştır.

Târîh-i Cülûs-ı Pâdışâh-ı Zemân Sultân Muhammed Han Tavvele’llâhu ‘Omruhu ve Hallede Saltanatühu

16/7 Cihâna pâdışâh oldukda târîhin didi Cevrî

Cülûs-ı Han Muhammed eyledi âsûde dünyâyı

[H. 1058/ M. 1648-49] (Ayan, 1981: 294)

4.1.7. II. Süleyman’nın Tahta Çıkışı

II. Süleyman’ın tahta çıkışına dört şair tarih düşürmüştür. Bu şairler arasından Siyâhî Dede, padişahın tahta çıkmadan önce ortalığın oldukça karışık olduğunu söylemiştir. Ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Şair ikinci beyitte, Sultan Süleyman’dan önceki durumu; gül bahçesinin üzerine çöken kış soğuğu olarak betimlemiştir.

Eğlence meclisleri bozulmuş, hoş olan tüm vakitler dağılmış, âlem perişan bir hale gelmiştir. Ülke gamlı bir havaya bürünüp ortalıkta fitne dolaşmaya başlamıştır. Tüm bu olumsuzlukların sebebi; Sultan Süleyman'dan önce tahtta bulunan IV. Mehmed'in savaştan yenilgiyle ayrılması olduğunu düşünüyoruz. Çünkü şair onuncu beyitte, kafirlerin Müslümanlara galip geldiğini yazmıştır. Din sancağının düşmanları zafer içindeyken, rütbe ve şan elden gitmiştir. Şairin on ikinci beyitte dediğine göre; yaşananların hepsi Sarı Irk ayaklanmasının göstergesidir. Cesurca yürüyen yedi endam titreyerek düşmüştür. Şair şiirin devamında, aşağılık atların her birinin İran ve Turan'a yetiştiğini, Frenk'in baştanbaşa eline kanların döküldüğünü söylemiştir. Bu kötü günler bir müddet yaşandıktan sonra, Sultan Süleyman tahta çıkmış, zalimlikler ve sıkıntılar ortadan kalkmıştır.

1/1 Dirîgâ 'aksine devr itmege kıldı gibi âgâz
Bu dûlâb-ı meşakkat kim ire her kâr-ı pâyâna

1/2 Vezân oldı çü bâd-ı fitne-engîz-i cihân âşûb
Hazân irişdi gûyâ berk-i tınâz-ı gülistâna

1/3 Bozıldı meclis-i câm düşdi erbâb-ı deme hem gam
Perîşân oldı 'âlem kalmadı sâkî vü peymâne

1/10 Dirîgâ hayf u vâh ile karîb oldı gibi sâ'at
Ki böyle gâlib oldı hıbbunla kâfir müselmâna

1/12 Sanâsan kim Benî Asfer hurûcından 'alâmetdür
Ki düşdi lerze heft endâm-ı revân-ı dilîrâne

1/14 Kanı ol Rüstem-ı ma'reke cûyâ-yı şîr-efgen
Ki rahş-ı ednâ yetmiş idi her biri Irân u Turâna

1/17 Nice dem tîg-i hûn-efşân ile hunnâbe-i seylî
Revân itmişler idi ser-be-ser dest-i Frengâne

1/20 Yakîn olmuşdı kim câgir ola kavm-i şeyâtîn hû
Dergâh-melâz u melce'-i efrâd-ı insâne

1/26 Giyüp başına tâc-ı devlet efrûz-ı cihân-bânî
Cülûs itdi sa‘âdetle serîr-i şehr-i yârâne

1/30 Siyâhî hâtif-i gaybı duâ‘ idüp didi târîh
Mübârek ola evreng-i safâ Sultân Süleymâna
[H. 1099/ M. 1687-88] (Cangöz, 2010: 159)

Üsküdarlı Sırrî de IV. Mehmed'in yerine II. Süleyman'ın tahta geçtiğini söylemiştir.

2/4 Olup revnak-fürûz-ı mesned-i ‘izzet Süleymân Hân
Yerine geldi gûyâ gitmiş iken ‘âlemün cânı

2/7 Olup târîh-cûyâ-yı cülûsı künc-i fikretde
Bu nev‘a oldı nâ-geh hâtıra ilhâm-ı Rabbânî

2/8 Cülûs-ı mesned-i ikbâlinün târîhidür Sırrî
Süleymân Şâh-ı ‘âdil zîb-i evreng-i Süleymânî
[H. 1099/ M. 1678] (Kazan, 2003: 365)

Bosnalı Sâbit, sultanın tahta çıkışı için aşağıdaki tarih şiirini yazmıştır.

3/4 Hüner-pîşe Sultân Süleymân-ı Sânî
Dilîr-i mü'eyyed şücâ'-ı muzaffer

3/7 Didi Sâbitâ mülhimü'l-gayb târîh
Cülûs itdi Sultân Süleymân-ı diğer
[H. 1099/ M. 1687-88] (Karacan, 1991: 327)

Son olarak Rehâyî, II. Süleyman'ın cülûsuna 1687'de tarih düşürmüştür.

16/1 Çıkup dâd ide taht-ı ma‘deletde tâ ola târîh
Culûs-ı şeh Süleymân zîb-i dâd-ı rûzgâr oldı
[H. 1099/ M. 1687] (Yerdemir, 2007: 132)

4.1.8. Sultan II. Ahmed'in Tahta Çıkışı

Siyâhî Dede, II. Ahmed'in tahta çıkmasına 1690-91'de lafzen ve manen tarih düşürmüştür. Şair ikinci beyitte, padişahın sadrazamı olan Mustafa Paşa'nın Belgrad'ı fethetmesinden bahsetmiştir.

Şair aynı zamanda Mustafa Paşa'nın babasının vezir olduğunu vurgulamıştır. Buradan hareketle bahsedilen kişi Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu olan Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'dır.

2/2 Geldi devründe yine taht-ı Süleymâna bedel
Cem-şiyem hayli hışım bir şeh-i İskender-i şân

2/5 Ne vezîr ol kim odur Rüstemi şimdi dehrün
Eyledi feth Beligıradı o şîr-i garrân

2/6 Ya'nî ol Mustafâ Paşa ki vezîr-i ibn-i vezîr
Sa'akâ melce'-i zâlim-keş-i bî-reyb u gümân

2/13 Lafzen ü ma'nen ana didi Siyâhî târîh
Düvel-ârâ oldı bin yüz ikide Ahmed Hân
[H. 1102/ M. 1690-91] (Cangöz, 2010: 162)

4.1.9. Sultan II. Mustafa'nın Tahta Çıkışı

XVII. yüzyıl şairleri, Sultan II. Mustafa'nın tahta çıkmasına kayıtsız kalmamışlardır. Diğer padişahlara nazaran şiirlerde çok konu edinen padişah kendisidir. Toplamda sekiz şair II. Mustafa'nın tahta çıkmasına tarih düşürmüştür. Âsım, Sultan II. Mutafa'nın cülus etmesine, şah beytinin ikinci mısrasında tarih düşürmüş; hayırlı bir sabah vaktinde saltanatlığını sunduğunu dile getirmiştir.

3/1 Müjde ey dil pâdişâh-ı Yesrib ü Ümmü'l-Kurâ
İftihâr-ı Âl-i 'Osmân zıll-i memdûd-ı Hudâ

3/6 Bir sabâhu'l-hayrda ol mihr-i burç-i saltanat
Saldugında bâg-ı dehre ferr ü şevketle ziyâ

3/12 Şâh beytün şatr-ı sânîsinde târîh-i cülûs
Geldi lutf-ı Hakk ile olsun ana hamd ü senâ

3/13 Böyle târîh-i cülûsın yazsun 'Âsım ehl-i nazm
Geçdi 'izz ü ferr ile evrenge Sultân Mustafâ
[H. 1106/ M. 1695] (Tozlu, 2013: 272)

Bursalı Tâlib de Sultan II. Mustafa'nın tahta çıktığı andan itibaren fetih yapmaya niyet ettiğini belirtmiştir.

1/8 Kilk-i fikrim yazdı târîh-i cülûsün Talibâ
Dehre oldu pâdişeh sad müjde Sultân Mustafâ
[H. 1106/ M. 1695] (Erdem, 1994: 143)

Edirneli Ahmed Rüşdî, Sultan II. Tahta çıkışına tarih düşürerek Macar kralının hazır olmasını söylemiştir.

3/1 Mesned-i şâhîye sultân Mustafa etti cülûs
Hazır olsun vaktine şimdi Kıral-ı Engürüs

3/2 Tahtına geçtikte tebrik eyleyüp ta'zîmle
Kaddini etti felek hamm etmek içün pây u bûs

3/6 'Âleme tebşîr edip Rüşdî dedi târîhini
Müjde ki 'izz ile sultân Mustafâ etti cülûs
[H. 1106/ M. 1694-95] (Tunadurur, 2012: 151)

Nâcî Ahmed Dede yazdığı kasidesinde, Sultan II. Mustafa'nın tahta çıkışı sorasında Avusturya seferine çıktığını belirtmiştir.

5/10 Bir gazâ itdün ki memnûn eyledün Peygamberi
Görmemişdür mislini 'âlemde bir kimse mehâ

5/18 Nâciyâ ehl-i ma'ârif didiler târîhini
"Hamdü-lillah kevnün oldı tâc-dârı Mustafâ"
[H. 1106/ M. 1694-95] (Kırıktaş, 2001: 132)

Neylî de Sultan II. Mustafa'nın tahta çıkışına 1694-95'te tarih düşürmüştür

3/5 Hâtif-i kudsi didi bu mısra'ı târîh içun
'Adlle dâd ile Sultân Mutafâ itdi cülûs
[H. 1106/ M. 1694-95] (Uzun, 1991: 152)

Şinâsî, Sultan II. Mustafa'nın tahta çıkışını, doğanın yeniden canlanması olarak tasvir etmiştir. Şair, ülkenin öncesinden yetim kaldığını, uzun zamandır ayakaltı olunduğunu, eziyet çektiğini dile getirdikten sonra bu eziyetin sultanın tahta çıkışıyla birlikte bittiğini anlatmıştır. Şairin deyimiyle ülke kendisine mürebbi bulmuştur.

1/16 Tev'em olmuşdı senünle devlet-i 'âlem dahi
Hayli demdür oldınuz hayş ü cefaya zîr-i pâ

1/17 Sen de ey devlet yetîm ü bî-kes oldun bunca dem
Bir mürebbi bulmadun kim merhamet ide sana

1/21 Düşdünüz peygüle-i hicrânda gurbetde
Kimse sahib çıkmaz idi hâlinüz oldı hebâ

1/29 Müjde olsun yaz cülûsınun hemân târîhini
İtdi ihyâ ‘âlemi sultân-ı ‘âlem Mustafâ
[H. 1106/ M. 1695] (Harmancı, 1999: 34)

Vahyî, Macaristan mülkünün, Sultan II. Mustafa’nın ayakları altında ezilmesini dileyerek padişahın cülus etmesine tarih düşürmüştür.

19/5 Hak ta‘âlâ düşmen-i dîn üzre mansûr eyleyüp
Pây-mâl-i rahş-ı kahrı ola mülk-i Üngürüs

19/7 Vâhyîya erbâb-ı dâniş didiler târîhini
Ahsen-i hâliyle Sultân Mustafâ itdi cülûs
[H. 1106/ M. 1694-95] (Taş, 2004: 498)

Bosnalı Sâbit, padişahın tahtının altın işlemeli narçiçeği renginde olduğunu söylemiştir. Sultan tahta çıktığı zaman davullar çalınmıştır.

4/1 Saltanat pîrâye Mustafâ Han-ı dilîr
İtdi zer evreng-i rümmânî-nigâr üzere cülûs

4/3 Ra’d sanmân çarhdan tabl-ı beşâret çaldılar
Lerze virdi çârtâk-ı ‘âleme âvâz-ı kûs

4/7 Dehri tebşir eyle Sâbit sen de bu târîh ile
Müjdeler âfakı Sultân Mustafâ kıldı cülûs
[H. 1106/ M. 1694-95] (Karacan, 1991: 319)

4.2. Devlete Mensup Olanlar

4.2.1. Kadı Tayini

4.2.1.1. Abdurrahim Çelebi'nin Tayini

Ahmed Nâmî, Fariğ Abdurrahim Çelebi olduğunu düşündüğümüz bir zatın, İstanbul kadısı olmasına 1656'da tarih düşürmüştür.

'Abdu'r-rahim Çelebi Efendinün İslâmbol Kadisi Oldukda

31/1 Mesned-i şer'i idicek teşrîf
Bir vücûd-ı mükemmel ü kâmil

31/2 Nâmîye târîhini pîr-i hıred
Didi geldi Muhammed-i fâzıl
[H. 1067/ M. 1656] (Yenikale, 2017: 307)

4.2.1.2. Abdurrahim Efendi'nin Oğlu'nun Tayini

Ahmed Nâmî, Abdurrahim beyin oğlunun Anadolu'ya kadı olarak tayin edilmesine 1658'de tarih düşürmüştür.

'Abdu'r-rahim Efendi-zâde Kâdi-asker Olduklarında Virilmişdür

41/1 Hamdü li'llâh sadr-ı 'âlî-câh-ı Anatolıya
Fazlıla meşhûr bir mahdûm-ı emceddür gelen

41/5 Hıfz ide 'avn-i ahad târîhini Nâmî didi
Sadr-ı Anatolıya nûr-ı Muhammeddür gelen
[H. 1069/ M. 1658] (Yenikale, 2017: 310)

4.2.1.3. Abdullatif Efendi'nin Tayini

Bursalı Tâlib, Abdüllatif Efendi'nin Bursa kadılığına tayin edilmesine tarih düşürmüştür.

Târîh-i Kadî-i Burûsa Şodan-ı 'Abdullatîf Efendi

7/6 Lutf-ı Cenâb-ı Mevlâ yine olup hüveydâ
Bursâ'ya oldu mollâ 'Abdullatîf-i dânâ
[H. 1093/ M. 1682] (Erdem, 1994: 151)

4.2.1.4. Abdülbaki Efendi'nin Tayini

Nâlî, Abdülbaki adında bir zatın Şam kadısı olmasına 1674-75'te tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı 'Abdü'l Bâkî Efendi Kâdî- Şoden-i Şâm

34/5 Nâliyâ her kim tafahhus eylese târîhin
Dir mübârek ide Hak Bâkî Efendi oldı Şâm
[H. 1085/ M. 1674-75] (Kahraman, 2010: 138)

Mustafa Nehcî de Abdülbaki Efendi'nin atanmasına tarih düşürmüştür.

15/20 Bir dem-i ferhundede hâtif didi târîhini
'İlm-i dîne Şâmı Bâkî subh-ı enver eyledi
[H. 1085/ M. 1675] (Aslan, 2017: 74)

4.2.1.5. Ahizade Efendi'nin Tayini

Kadı Şefî'i, Ahizade Efendi'nin Rumeli sadaretine gelmesine tarih düşürmüştür.

23/2 Zâtına 'ilm oldı 'âlemde 'âlem ol kâmilin
'Âlim-i 'âmil-i Âhî-zâde Efendi ad ile

23/5 Ey Şefî'î hâtif-i gaybî didi târîhini
Geldi sadr-ı Rûm iline 'ilm ü 'adl ü dâd ile
[H. 1011/ M. 1602-03] (Yağcıoğlu, 2016: 244)

4.2.1.6. Ali Efendi'nin Tayini

Nev'î-zâde Atayî, Ali adında bir zatın kadı olmasına iki şiirinde tarih düşürmüştür. Ali Efendi, Anadolu'dan Rumeli'ye geçmiştir.

8/1 'Ali Efendi Anatolı'dan geçüp Rûm'a
Hilâl-i 'izzeti gün geldügince bedr oldı

8/4 'Atâyî bendesi şâdân olup didi târîh
'Ali Efendi bu gün Rûm ilinde sadr oldı
[H. 1030/ M .1620-21] (Karaköse, 2017: 270)

Atayî aşağıdaki tarih beytinde; Ali Efendi'nin makama teşrif etmesi sayesinde, rüşvet alan kişilerin paralarının ortadan yok olduğunu söylemiştir.

9/1 Kıldun Anatolı'dan Rûm ili sadrına cây
Buldun 'ulüvv-i kadri şânunda rıf'atünle

9/3 Erbâb-ı rüşvet oldı mânend-i nakd-i kâsid
Bozdı fezâ'il ehli anları himmetünle

9/4 Gûş eyleyüp bu hâli bin şevk ile 'Atâyî
Didi efendi Rûm'a geldün 'adâletünle
[H. 1030/ M. 1620-21] (Karaköse, 2017: 270)

4.2.1.7. Arif Efendi'nin Tayini

Bursalı Tâlib, Arif Efendi'nin Bursa'ya kadı olmasına 1681-82'de tarih düşürmüştür. Tarihî kaynaklara göre verilen tarihte Bursa'ya tayin edilen Abdülbâki Arif Efendi adında bir zat vardır. Kendisi İstanbul doğumludur. Babası mahzen kâtibi Mehmet Efendi'dir. Fakat Bursa'ya kadı olarak tayin edilmesi 1687 yılında gerçekleşmiştir (Aksoyak, 2014).

Târîh Kâdı-i Burûsa Şodan-ı 'Arif Efendi

21/6 Tâlîbâ Bursâ verildikte dedim târîhin
Aldı bir 'Ârif-i 'allâme yine Bursâyı
[H. 1092/ M. 1681-82] (Erdem, 1994: 151)

4.2.1.8. Aziz Efendi'nin Tayini

Cevrî, Karaçelebizâde Hüsamettin Efendi'nin oğlu Aziz Efendi'nin Rumeli'ye kadı olmasına 1649-50'de tarih düşürmüştür.

Târîh-i Pâye-i Fetvâ Vü Medh-i 'Azîz Efendi

48/2 'Azîz-i muhterem ol fâzıl u 'allâme-i 'âlem
Ki olmışdur vücûdı sadr-ı Rûma enseb ü evlâ

48/5 Didi bu irtifa'-ı rütbenün târîhini Cevrî
'Aziz-i 'âleme mübârek pâye-i fetvâ
[H. 1059/ M. 1649-50] (Ayan, 1981: 310)

4.2.1.9. Bahayi Mehmed Efendi'nin Tayini

Cem'î, Bahayi Mehmed Efendi'nin Rumeli kazaskeri olması 1646'da tarih düşürmüştür. Şair, Mehmed Efendi'nin nağmeli şiirler söylemede usta olduğu yazmıştır.

27/1 Mesned-tırâz-ı şer'-i Muhammed Efendi kim
Erbâb-ı fazla dergehidür cây-ı ilticâ

27/3 Ol Rüstem-i hüner ki mezâmîr-i nazmda
Oldukça rahş-ı fikreti günbed-zen-i semâ

27/5 Devletle Rûm ilin dahı teşrif eyleyüp
Geldi o merzübûm-ı gamun sadrına şifâ

27/7 Cem'î bu şevk ile didi târîh-i devletin
'Adl ile sadrî itdi Bahâyî Efendi câ
[H. 1056/ M. 1646] (Koparan, 1995: 215)

4.2.1.10. Beyazizade Ahmed Paşa'nın Tayini

Sehmî, Ahmed Paşa'nın Bursa'ya ayak basması üzerine tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre paşanın Bursa'ya gelişi bereketli olmuştur. Paşa, adaletiyle Bursa'yı sevindirmiştir. Tarihî kaynaklarda paşanın Bursa'da kadılık yaptığı söylenmiştir. Fakat kadı olarak görev yaptığı yıl verilmemiştir. Beyazizade Ahmed Paşa 1650'de Bursa'da kadılık yapmıştır.

7/6 Virdi yümn-i kaddimün Burûsa'ya emn ü râhat
Oldı tîg-ı kaddümün sedd-i tarîh-i a'dâ

7/8 İşidüp sît-i kudûmün didi Sehmî târîh
Dâd ile Burûsa'yı şâd eyledi Ahmed Paşa
[H. 1060/ M. 1650] (Dirican, 2007: 195)

Şu'ûrî, Beyazizade Ahmed Efendi'nin Rumeli'ye tayin edilmesine 1680-81'de tâmiyeli tarih düşürmüştür. Şu'ûrî, halini duyacak kimseyi bulamadığından yakınmıştır. Kâtiplik kuyusunda tek kaldığını söyleyen şair, kendine baş ağrıtmaması gerektiğini söylemiştir.

Târîh- Berây-i Kâdî-'asker-i Rûmili Şoden-i Ahmed Efendi Beyâzî-zâde

30/2 Ya‘ni hem-nâm-ı Resûl-i pâk Hatmü’l-enbiyâ
Kim Beyâzî-zâde erbâb-ı kemâlün ekmeli

30/3 Sadr-ı Rûm’ı eyledi teşrîf ‘izz ü yümnile
Gûş iden halk-ı cihân vird itdi şükr-i mücmeli

30/12 Bulmadum bir kimse kim gûş ide ahvâl-i dili
Eyledi hükm-i kazâ fenn-i kitâbetde esfeli

30/13 Ey Şu‘ûrî eyleme tasdi‘ kim tengdür mahal
Der-geh-i Hakk’a du‘â-yı devlete kaldır eli

30/16 Sâl-i târîhin su‘âl itdüm bu dem endîşe
Ta‘miyile vâkı‘ olup kalbe olup müncelî

30/17 Çıkdı hep fikr eyleyüp ehl-i semin târîhin
Didiler: Ahmed Efendi oldı Sadr-ı Rûmili
[H. 1091/ M. 1680-81] (Güler, 2017: 75)

4.2.1.11. Bolevî Mustafa Efendi’nin Tayini

Mustafa Efendi, Bolu tüccarlarından Ahmed Efendi’nin oğludur. Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahya Efendi’ye intisap ederek mülazım olmuştur. Cemâziyelevvel 1067’de (Şubat-Mart 1657) Rumeli kazaskerliği rütbesini alan ve 3 Şâban’da (17 Mayıs) Rumeli kazaskeri olan Mustafa Efendi, Naîmâ’ya göre bu vazifeleri Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa’nın sayesinde almıştır (İpşirli, 2020: 295-296). Ahmed Nâmî, Mustafa Efendi’nin Rumeli kazaskerliğine tayin edilmesine 1657’de tarih düşürmüştür.

Bolıvı Efendinün Kadi-asker Oldukda

30/7 Ber-ziyâd ola Nâmî çün târîh
‘İzzet-i devlet ile encâmı
[H. 1067/ M. 1657] (Yenikale, 2017: 306)

4.2.1.12. Bursalı Mehmet Efendi'nin Tayini

Ahmed Nâmî, Bursalı Mehmet Efendi'nin Anadolu'ya kadı olarak tayin edilmesine 1657'de tarih düşürmüştür.

Burûsevi Mehemmed Efendi Kâdi-'asker Oldukda Virilmişdür

39/1 Hak bu kim fazlıyla icrâ olmış idi cümleden
Gönderildi câh-ı 'izzet zât-ı 'âlî-kadrine

39/2 İrtifâ'-ı cây olınca Nâmî târîhin didi
İrdi hem-nâm-ı Peygâmber Anatolı sadrına
[H. 1068/ M. 1657] (Yenikale, 2017: 309)

4.2.1.13. Çatalcalı Ali Efendi'nin Tayini

Ali Efendi, Alâiyeli Nakşibendî şeyhi Mehmed Efendi'nin oğludur. Şeyhülislâm Hoca Abdürrahim Efendi tarafından mülâzım olarak kabul edilmiştir. Daha sonra Minkârîzâde Yahyâ Efendi'ye intisap etmiştir. (İpşirli, 1993: 234-235). Nâlî, Ali Efendi'nin Rumeli kadılığına gelmesine tarih düşürmüştür. Şaire bu haber seher vaktinde gelmiştir. Şair ikinci beyitte, Ali Efendi'nin sadarete gelmesiyle birlikte rüşvetin ortadan kalktığını belirtmiştir.

Târîh Berây-ı Teşrîf- Şoden-i 'Alî Efendi Der-Sadr-ı Rûmili

26/1 Bir seher irdi sımâh-ı 'âleme
Bu beşâret kim görün kutf-ı Hakı

26/2 Rüşvetün 'ırkı kesildi kalmadı
Hîle-i tashîf nâm-ı şer bakî

26/4 Sadr-ı Rûmı virdiler bir fazıla
'Âlim ü 'âmil takî vü hem nakî

26/ 6 Hak mübârek eyleye târîhdür
Geldi Nâlî sadr-ı Rûmun revnakı
[H. 1081/ M. 1670-71] (Kahraman, 2010: 129)

4.2.1.14. Ebu Said Mehmed Efendi'nin Tayini

Cem'î, Ebu Said Mehmed Efendi'nin kadı oluşuna 1639'da tarih düşürmüştür. Mehmet Efendi ikinci kere Rumeli'ye tayin edilmiştir. Mehmet Efendi'nin yokluğunda gönül erbapları fırsatı ganimet sayıp bir iki gün hakirlik yolunu tutmuşlardır. Haysiyet sahibine çok cefalar çektirmişlerdir. Şair zamanının hayreti içinde acı sözlerle nazmını yazdığını söylemiştir.

17/1 Fâzıl-ı 'âlem cenâb-ı Bû Sa'îd-i dâdger
Kim odur şâyeste sadr-ı bârgâh-ı 'izzete

17/5 Bir iki gün fırsatı gerçi ganimet 'add idüp
Çarh erbâb-ı dili salmışdı râh-ı zillete

17/6 Birbirine benzemez vaz'-ı şütür gürbeyle hem
Çok cefâlar eylemişdi sahib-i haysiyyete

17/7 Kendi ol dem kim felek bahr-âşînyı nazmı hem
Acı sözlerle salardı garkagâh-ı hayrete

17/11 Bu peyâmı gûş idüp Cem'î didi târîhini
Bu sa'îd-i mâh-ı kevkeb geldi sadr-ı devlete
[H. 1049/ M. 1639] (Koparan, 1995: 203)

4.2.1.15. Ebusuûd-zâde'nin Tayini

Gümülcineli Dürrî, Osmanlı şeyhülislamı olan Hâce Çelebi lakabıyla tanınan Ebusuûd'un oğlu Mustafa Çelebi'nin, Rumeli'ye kazasker oluşuna tarih düşürmüştür.

Hazret-i Ebu's-su'ûd-zâde Sadr-ı Ruh-ı Şerif Eyledükde 'İfâ Olmuşdur

5/4 Kerem penâh ki ya'ni Ebus-Su'ûd-zâde
Varân kapusuna olur murâdına nâ'il

5/5 Didüm o mani'-i ihsâna Dürrîyâ târîh
Sana mübârek ola sadr-ı Rûm ey 'âdil
[H. 1042/ M. 1632-33] (Kılıç, 2010: 157)

4.2.1.16. Eyüp Hayri Efendi'nin Tayini

Nâbî, Eyüp Hayri Efendi'nin kadı olmasına 1696-97'de tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Kâdı-i Eyyûb Hayrî Efendi

47/1 Eyyûb olınca Hayri Efendi'ye ber-güzâr
Târîhi melek didi şîrîn ü şivekâr
[H. 1108/ M. 1696-97] (Bilkan, 2011: 233)

4.2.1.17. Emrullah-zâde Efendi'nin Tayini

Sehmî, Emrullah-zâde'nin Kudüs'e, hâkim olarak gelmesine tarih düşürmüştür.

Emru'llâh-zâde Efendi Kuds-i Şerîf Oldukda Virildi

3/4 Sehmiyâ gûş-ı dile hatîf didi târîhini
Olmış Emru'llâh-zâde hâkim-i kuds-i yemîn
[H. 1054/ M. 1644-45] (Dirican, 2007: 192)

4.2.1.18. Feyzullah Efendi'nin Tayini

İstanbul'da doğan Ebû Said-zâde Feyzullah Efendi, tanınmış bir aileye mensuptur. Soyu Hoca Sadeddin Efendi'ye dayanmaktadır. Dedesi Esâd Efendi, babası Ebû Said Efendi'dir. İlk eğitimini babasından almıştır. Galata, Mekke, Midilli kadılıklarında görev almıştır. 1666'da Anadolu kazaskerliğine atandı. İkinci defa Rumeli kazaskerliğine ise Eylül-Ekim 1686 yılında getirilmiştir. (Tuğluk, 2014). Edirneli Ahmed Rüşdî, onun Rumeli kazaskerliğine ikinci defa gelmesine tarih düşürmüştür.

Târîh-i Sadr-ı Rûm Şûden Feyzullah Efendi Ebu Sa'id-zâde

11/1 Gûş edince Rüşdî-i da'î dedi târîhini
Sad Rûmelîn mübârek eyleye Allah sana
[H. 1097/ M. 1686] (Tunadurur, 2012: 155)

4.2.1.19. Ganizâde Mehmed Nadiri'nin Tayini

Mehmed Nadiri aslen Bolulu'dur. Büyük dedesi Bayezid Efendi Bolevî Çelebi unvanıyla tanınmış kadıdır. Babası Abdülganî Efendi ise kazaskerliğe kadar yükselmiş bir âlim ve şairdir (Uzun, 1996: 355-356). Cem'î, Ganizâde Mehmed Nadiri'nin, 1619'da Rumeli kazaskerliğine geçmesine tarih düşürmüştür.

1/1 Müjde kim Hazret-i Ganî-zâde
Sadr-ı a‘lâya geçdi ‘izzetle

1/5 Gûş idüp Cem‘î didi târîhin
Nâdirî geçdi Rûma devletle
[H. 1028/ M. 1619] (Koparan, 1995: 187)

4.2.1.20. Hussam-zâde Efendi’nin Tayini

Asıl adı Ahmed olup Hussam-zâde lakabıyla tanınmışır. İstanbul’da doğmuştur. Öğrenimini tamamlayıp mülazım olduktan sonra kadı olarak bazı büyük kazalarda görev almıştır (Gönel, 2014). Cevrî, Hussâm-zâde Efendi’nin Anadolu’ ya kazasker olmasına noktalı ve noktasız harflerle olmak üzere iki tarih düşürmüştür.

Der Vasf-ı Hussâm-zâde Efendi

50/15 Hussâm-zâde Efendi Anatolı sadrın
Müşerref eyledi virdi bu şân-ı a‘lâyı
Menkûta sene 1055; gayr-i menkûta sene 1055
[H. 1055/ M. 1645-46] (Ayan, 1981: 312)

4.2.1.21. Hüseyin Kamil’in Tayini

Sehmî, Hüseyin Kamil’in Anadolu’ya kazasker olmasına tarih düşürmüştür.

2/8 Sehmiyâ hâtıf-i gaybî didi târîh oldu
Devlet-i kadr-ı Anadolı Hüseyin Kâmil
[H. 1054/ M. 1644-45] (Dirican, 2007: 57)

4.2.1.22. İzzetî Mehmet Efendi’nin Tayini

Babası Çelebi Kadı ve Vişne Efendi lakaplarıyla tanınan Filibe Kadısı Lutfullah Efendi, dedesi Şeyhülislâm Bayramzâde Zekeriyyâ Efendi olan İzzetî Efendi’nin, Rûmeli’ye kadı olarak tayin edilmesine Nâlî divanında tarih düşürmüştür. (Bilgin, 2001: 564-565). Nâlî, aşağıda yer alan şiirde bu tarihi 1667 olarak vermiştir.

Târîh Berây-ı ‘İzzetî Efendi Der-Teşrîf-i Sadr-ı Rûmili

15/5 ‘Âleme bu müjde-i lutf u kerem târîhdür
Mâye-i ihyâ-yı sadr oldı kudüm-i ‘izzetün
[H. 1077/ M. 1667] (Kahraman, 2010: 120)

4.2.1.23. Kadri Efendi'nin Tayini

Ahmed Nâmî, Anadolu sadaretinde bulunan Kadri Efendi'nin aynı yıl içinde Rumeli'ye kadı olarak tayin edilmesine tarih düşürmüştür.

Kâdî-'askerlere Dinilmişdür

46/1 İşidüp tebdîl-i sadrın oldugını birine
Bu haber vâki' midür âyâ didüm didi belî

46/2 Didüm olmasun çene yok didi bir târîh ile
Anatolı Kadrî Efendi Sun'î-zâde Rûmili
[H. 1071/ M. 1660] (Yenikale, 2017: 312)

4.2.1.24. Karaçelebi-zâde Mahmud Efendi'nin Tayini

Gümülcineli Dürrî, Mahmud Efendi'nin Rumeli kazaskerliğine tayin edilmesine üç şiirinde tarih düşürmüştür. Mahmud Efendi bu sadra gelince, Mehmet Paşa isteğine kavuşmuştur. Dürrî de bunu işittiği anda tarih düşürmüştür.

Karaçelebi-zâde Mahmûd Efendi O Dem Âhi Olanda Denmişdür

8/2 Saha-yı kervân olmada hicr ile mîrüm
Sadr-ı Rûm oldı o fazıl deyü lutf-ı hakla

8/3 Şâd olup Dürrî bü'l hevâsı varıcak didi
Oldı sadr-ı Rûm ey Mahmûd Efendi-i yed-'ûllâh
[H. 1053/ M. 1643-44] (Kılıç, 2010: 151)

9/1 Olup Mahmud Efendi sadr-ı Rûm
Mehmed Pâşâ merâma oldı na'il

9/2 Hemân ġûş itdigi sâ'atde Dürrî
Didi târîhini bu el-fasl-ı 'âdil
[H. 1053/ M. 1643-44] (Kılıç, 2010: 152)

10/2 Dürrî-i daʿi safâsından didi târîhini
Oldı sadr-ı Rûm ile Mahmud Efendi yeminle
[H. 1053/ M. 1643-44] (Kılıç, 2010: 152)

4.2.1.25. Kebiri-zâde'nin Tayini

Kâmî, Kebiri-zâde adında bir zatın Anadolu'ya atanmasıyla rahatladığını söyleyerek 1681-82'de göreve gelmesine tarih düşürmüştür.

Kasîde 'An-Lisân-ı Kethüdâ-zâde Berây-ı Kebîrî-zâde Rahimehumu'llâh

4/7 Sitem cevr ü elem endûh u gam derd ü belâ der-hem
Kopardı başuma pey der-pey âşûb ile gavgâyı

4/8 Siyeh bahtumla dâ'im keş-me-keş mu'tâd iken nâ-geh
Ne lutfa mazhar oldum gör bu def'a lutf-ı Mevlâyı

4/11 Kebîrî-zâde ol tahrîr-i 'âlî-kadr-i zî-şân kim
Anatol sadrına teşrîfi mesrûr itdi dünyâyı

4/20 Disünler dâmenün bûs eyleyüp teşrîfüne târîh
Vücûdunla şeref-yâb eyledün bu sadr-ı vâlâyı
[H. 1092/ M. 1681-82] (Yazıcı, 2017: 125)

4.2.1.26. Kudsi-zâde Efendi'nin Tayini

Nakib-zâde Ni'metî, Kudsi-zâde Efendi'nin İstanbul'a kadı olmasına 1647-48'de tarih düşürmüştür. Tarihî kaynaklarda, bu tarihlerde yaşamış ve kadılık görevi yapmış Şeyhî Kudsi-zâde Mehmed Efendi adında bir zat vardır. Nitekim Cevrî de Kudsi-zâde Mehmed'in Anadolu'ya kadı olarak atanmasına farklı bir tarih düşürmüştür. Mehmed Efendi, Nişancı-zâde Kudsi Mehmed Efendi'nin oğlu olduğu için Kudsi-zâde olarak anılır (Aksoyak, 2013).

Kudsî-zâde Efendi İstanbul'a Kâdı Olduklarında Dinmişdür.

2/3 Gûş idince nasbını ey Ni'metî târîhini
Didim İstanbul mübârek ola Kudsî-zâde'ye
[H. 1057/ M. 1647-48] (Ersöz, 2007: 268)

Cevrî, aynı kişinin Anadolu kazaskeri oluşuna tarih düşürmüştür.

Târîh-i Mansıb u Ta'rif-i Kudsî Efendi

52/1 Kudsî-zâde Efendi kim oldur
Fahr-ı âbâ huceste hayr-ı halef

52/9 Hem bu târîhi eyledi inşâ
Geldi sadr-ı Anatolıya şeref
[H. 1060/ M. 1650] (Ayan, 1981: 313)

4.2.1.27. Larendeli Kadri Efendi'nin Tayini

Ahmed Yârî, Kadri Efendi'nin Rumeli kazaskeri olmasına tarih düşürmüştür. Şiirin bulunduğu sayfanın der-kenar notunda "Bin yetmiş yedi Şa'banü'l-mu'azzamun on beşinci erba'a güni ve hem leyle-i berat idi, Abdurrahman Efendi ma'zûl olup fazîletlü Kadrî Efendi kadî 'asker oldı" şeklinde ibare kaydı yer almaktadır.

15 Şaban 1077/ 10 Şubat 1667 tarihinde, berat gecesinde Abdurrahman Efendi görevden alınıp yerine Larendeli Kadri Efendi geçmiştir (Özel, 2001: 140-141).

4/1 Cenâb-ı Hazret-i Kadrî Efendi 'ilm ü hikmetle
Odur el-hak fazîlet âsumânınun meh-i bedri

4/4 Bi-hamdillâh o vâlâ-rütbe-i sadr-ı cihân-bânun
'Ulûvv-i kadrine şâyeste oldı Rûm ili sadrı

4/7 Görince rütbe-i 'ulyâda târîhin didüm Yârî
Mezîd olsun İlâhî devlet-ile pâye-i Kadrî
[H. 1077/ M. 1666-67] (Karayazı, 2013: 975)

4.2.1.28. Mahmut Efendi'nin Tayini

XVII. yüzyılda şairler Mahmut adında bir zatın kadı olmasına üç ayrı tarih düşürmüştür. Şiirlerde Mahmut Efendi'nin kimliğine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Aşağıda yer alan tarih şiiri Gümülcineli Dürrî'ye aittir. Mahmut Efendi'nin Rumeli'ye tayin edilmesine 1660-61'de tarih düşürmüştür.

6/3 Hazret-i Mahmûd Efendi'ye çün
Rûm ili sadrin idüp ol şeh 'itâ

6/4 Didi yine lütf ile târîhini
Câh-ı ebu'l-fazl ile müeyyed ola
[H. 1071/ M. 1660-61] (Kılıç, 2010: 157)

Sehmî'nin yazmış olduğu aşağıdaki tarih şiiri de Mahmud Efendi'nin Rumeli'ye tayin edilmesi üzerine yazılmıştır. Yıllar arasıda farklılık olduğu için burada kastedilen başka bir Mahmut Efendi'dir.

8/4 İtdi sadr-ı Rumelin nâmına bir mahdûma kim
Reşk ider etvârına ervâh-ı eslâf-ı kirâm

8/6 Sehmiyâ gûş-ı dile târîh içün hâtif didi
Buldı Mahmûd ile sadr-ı Rumeli 'avn-ı selâm
[H.1033/ M.1623-24] (Dirican, 2007: 196)

Fehîm-i Kadîm, Mahmud Efendi'nin İzmir kadılığını kutlamak için bu tarih şiirini yazmıştır:

13/1 Olınca kâdi-i İzmir feyz-i ebr-i lutfından
Dil-i halk oldı goncayken gül ü her gül birer gülşen

13/6 Fehîmâ tehniyet-gûne didüm bu mısra'-ı târîh
Tulû'-ı mihr-i ikbâlin mübârek ola mansıbdan
[H. 1051/ M. 1641-42] (Üzgör, 1991: 300)

4.2.1.29. Mehmet İsmetî Çelebi'nin Tayini

Mehmet İsmeti'nin babası, Sultan I. Mustafa dönemi şeyhlerinden Şeyh Fazlullah Efendi, dedesi meşhur âlimlerden Birgivi Mehmed Efendi'dir. İsmeti, Köklü bir aileye mensuptur. Mehmet İsmeti, Bolevi Mustafa Efendi'nin şeyhülislamlığı döneminde Anadolu kazaskeri (1657), ardından Rumeli kazaskeri (1658-1661; 1663-1665) olur (Kılıç, 2019). Ahmed Nâmî, tarih şiirlerinin ilkini Mehmet İsmeti'nin Anadolu kadılığına; ikincisini ise Rumeli kadılığına tayin edilmesi üzerine yazmıştır.

'İsmeti Efendi Kadı-'asker Oldukda Virilmişdür

33/1 Dün gice pîr-i hıredden eyleyüp Nâmî su'âl
Kim ider âyâ didüm teşrîf câh-ı 'izzeti

33/2 Her tarafdan gûşuma irüp nidâ târîh ile
Didiler sadr-ı Anatolı cenâb-ı 'İsmetî
[H. 1067/ M. 1656] (Yenikale, 2017: 307)

42/1 Efdalî ber-şud be-sadr-ı Rûmili
Güftem âyâ kîst bâ in rif'atî

42/2 Güft Nâmî hâtifî bâ men be-şud
Mesned-i Rûm bâ cenâb-ı ‘İsmetî
[H. 1069/ M. 1658] (Yenikale, 2017: 310)

4.2.1.30. Mehmed Emin Efendi’nin Tayini

Mehmed Emin Efendi, tarihî kaynaklardaki bilgiye göre doğum yerine nisbetle Ankaravî veya Engûrî diye anılmıştır. Babası Ankara’da ticaretle uğraşan Hüseyin Efendi’dir (Özcan, 2003: 461-462). Nâlî, Mehmed Emin Efendi’nin Mısır/ Kahire’ye kadı olmasına tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Kâdî-Şoden-i Ankaravî Muhammed Efendi Der- Mısr-ı Kâhire

23/1 Levhaşa’llâh ‘aceb müjde diyâr-ı Mısra
Dil-i ‘âlem bu neşât ile ser-â-ser toldı

23/6 Hâtif-i gayba su’âl itdügüm esnâda didi
Nâlî târîhini yaz kâdî-i ‘âdil geldi
[H. 1080/ M. 1669-70] (Kahraman, 2010: 127)

4.2.1.31. Minkari-zâde Yahya’nın Tayini

Yahya Efendi, Minkari-zâde ailesinin ilk üyesi ve Mekke kadısı Alanyalı Ömer Efendi’nin oğludur. Şeyhülislâm Hocazâde Esad Efendi’den mülazım olmuştur. Çeşitli yerlerde müderrislik yapıp ardından kadılık görevine atanmıştır. IV. Mehmed döneminde şeyhülislâm olmuştur (İpşirli, 2005). Nâlî, Minkari-zâde Yahya Efendi’nin kadı olarak tayin edilmesine kaside yazarak tarih düşürmüştür.

Nâlî, Yahya Efendi’nin önceden Mısır’ı yaşattığını söyleyip zatın ikinci kere Mısır’a tayin edildiğini belirtmiştir. Şair memduhunu överken; lugat ilminde üstün olduğunu, adap konusunda oldukça bilgisi olduğunu, tevhid ve tasavvuf ilminde herkesten üstün olduğunu söylemiştir. Yahya Efendi, tarikat yoluna girenlere esmâların temelini göstermiştir. Şair övgülerinde memduhunu Hanefî’lerin babası olarak anmıştır. Nâlî, Yahya Efendi’nin bütün vasflarını bu şekilde saydıktan sonra feleğin makam ve mevkiyi hep cahile vermesinden dem vurmuştur. Şair, şiirini yazdığı dönemde koç, boğa ve ikizler vaktinin geldiğini söylemiş ve bu mevsimin yılda bir kere ılık olduğunu belirtmiştir.

Der- Medh-i Minkârî-zâde Yahyâ Efendi

K. 18/ 14 Nice müjde ki virüp mansıbı bir ‘âdile kim
Sâbıkâ itmiş idi ‘adili Mısrı ihyâ

K. 18/22 Bahs-i hikmetle eğer hey’ete olsa ragıb
Kâdı Mîr ile o dem Lâriye düşmez gavgâ

K. 18/35 Lugat ‘ilminde çü kâmûs vücûdı fâ’ik
Bahs-i âdâba şürû‘ itse misâl-i deryâ

K. 18/36 ‘İlm-i tevhîd ü tasavvufda ise mürşid-i kül
Göstere salike künhiyle târîk-i esmâ

K. 18/43 Görseler ‘ilm-i kırâ’etde eger tecvidin
Şugl iderlerdi dahi Hafs u Kisâ’ı kurrâ

K. 18/46 Hîn-i mansıbda ise tarzına taklîd olmaz
Bû Hanîfe dir idi görse budur semt-i kaza

K. 18/66 Mansıb u pâyeyi hep câhile bahş itdi felek
Korkarum ‘âlemi feth eyleye bir gün cühelâ

K. 18/72 Yılda mu‘tedil oldukça fusûlün birisi
Meselâ vakt-i hamel sevr ile burç-i cevzâ

K. 18/79 Def ‘a-i sâlise târîhi bilâ-dest-i taleb
‘Adl ile mansıbı pâyına getürdi Yahyâ
[H. 1064/ M. 1653-54] (Kahraman, 2010: 105).

Nâlî, Minkari-zâde Yahya Efendi’nin bu sefer İstanbul’a kadı olarak tayin edilmesine tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Minkârî-zâde Efendi

3/4 Nâlî târîh-i kudûmun çün didi
Sadr-ı İstanbula geçdün ‘ilm ile
[H. 1069/ M. 1658-59] (Kahraman, 2010: 109)

4.2.1.32. Mehmed Dede Efendi'nin Tayini

Neylî, Mehmed Dede'nin İstanbul'a kadı olarak atanmasına 1698-99'da tarih düşürmüştür.

Târîh-i Kâdî Şuden Muhammed Dede Efendî

50/1 Bû'l-mekârim Dede Efendî kim odur
Mazhar-ı 'âtıfet-i Yezdânî

50/2 Kâdî-i şehr-i Stânbûl olub
Halka oldı ni'am-ı Sübhânî

50/4 Şâhid-i 'adl u 'adâlet-bûy-ter
K'ola târîhi şürey'i's-sânî
[H. 1110/ M. 1698-99] (Uzun, 1991: 193)

4.2.1.33. Mustafa Efendi'nin Tayini

Nâlî, Mustafa adında bir zatın Rumeli'ye kadı olarak tayin edilmesine tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Teşrîf- Şoden-i Mustafa Efendi Der-Sadr-ı Anatolı

33/7 Geldi hâtifden nidâ târîh içün didi yine
Zeyn-i sadr oldı belî nûr-ı 'ulûm-ı Mustafâ
[H. 1085/ M. 1674-75] (Kahraman, 2010: 137)

4.2.1.34. Mu'id Ahmed Efendi'nin Tayini

Ahmed Efendi, Yusuf adlı bir kişinin oğludur. Semiz Ali Paşa'ya medresesinde yardım ettiği için bu lakapla anılmıştır. Çeşitli medreselerde görev alıp kadılık mesleğine geçmiştir. 1637 yılında Anadolu kadılığına tayin edildi. IV. Murad Bağdad seferindeyken çeşitli olaylar sebebiyle azledilse de bu süre kısa sürmüştür. 1640 yılının mart ayında ikinci sefer Anadolu kadılığına gelmiştir (İpşirli, 2020: 87-88). Ahmed Nâmî, Ahmed Efendi'nin ikinci defa kadı oluşuna tarih düşürmüştür.

Faziletli Mu'îd Ahmed Efendi Hazretleri Sadrı Teşrif İtdükleri Gün Virilüp Tevkir Buyurduklarıdur

Mefhar-i gül hâce-i ebnâ-yı 'ilm ü ma'rifet
İdicek sadrı müşerref Nâmî târîh oldı bu

Sadr-ı ‘ilm Ahmed Efendi müjdedür ehle kavî

[H. 1049/ M. 1639] (Yenikale, 2017: 299)

4.2.1.35. Nev‘î-zâde Atâyi’nin Tayini

Atâyi, XVII. yüzyılın tanınan şairi arasında yer almıştır. III. Mehmed devrinin tanınmış kazaskeri, âlimi ve şairi olan Nev‘î Yahya Efendi’nin oğludur. 1631 yılında Mezestre kadılığına tayin edilen Atâyi, 1635’te Abdülhalimzâde Efendi yerine ikinci defa Tırhala kadılığına atanmıştır (İpekten, 1991: 40-42). Şair, bunun üzerine kendi atamasına tarih düşürmüştür.

18/1 Olup ‘Abdülhalîm-zâde yirine

Yine Tırhala ‘abd-ı nâ-murâda

18/2 ‘Atâyi bü’l-‘aceb târîh oldı

Olup ‘Abdülhalîm Tırhala-zâde

[H. 1041/ M. 1631-32] (Karaköse, 2017: 273)

Atâyi, bir yıl sonrasında Üsküp’e tayin edilmiştir. Şair, son beyitte hemze de hesap edilirse 1632-33’te kadı olarak atandığı yıla ulaşılabileceğini söylemiştir.

19/1 Salında hâkim-ı Tırhala iken Üskûb’e

Kılup ‘Atâyî’ye himmet gönülden ehl-i kulûb

19/2 Semend-i devleti nakl ile eyledi hareket

Müyesset oldı vüsûl-i menâzil-i matlûb

19/3 Hisâb idersen eğer hemzeyi olur târîh

Vusûli sâline kâz-ı belde-i Üskûb

[H. 1042/ M. 1632-33] (Karaköse, 2017: 274)

4.2.1.36. Paşmakçızâde Ali Efendi’nin Tayini

Ali Efendi’nin babası, Üsküdar kadısı iken vefat eden Mehmet Efendi’dir. Ali Efendi, Minkârîzâde’nin derslerine devam ettikten sonra 1657’de müderris olmuş, medreselerde müderrislik yaptıktan sonra kadılığa geçmiştir. İlk kadılık görevini 1687’de Kudüs’te yapmıştır. 1103’te nakibüleşraflıkla birlikte Rumeli kazaskeri olmuştur (İpşirli, 2007: 185-186). Bursalı Tâlib, Paşmakçızâde Ali Efendi’nin Rumeli’ye tayin edilmesine tarih düşürmüştür.

Târîh Sadr-ı Rum Şodan-ı Başmakçı-zâde Efendi

4/3 Sadr-ı Rûm'a saye-endâz oldu ya'nî eyledi
Evc-i rıf'atte o 'ankâ-yı sa'âdet-âşiyân

4/8 Kilk-i fikrim yazdı târîhin bu güne Tâliba
Sadr-ı Rûm'a eyledi bir seyyid-i 'âlî-mekân
[H. 1103 /M. 1691-92] (Erdem, 1994: 147)

4.2.1.37. Sa'dî-zâde Efendi'nin Tayini

Nâlî, Sadî-zâde adında birisinin 1667-68'de Mekke'ye kadı olmasına tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Sa'dî-zâde Efendi Kâdî-Şoden-i Mekke-i Mükerreme

16/6 Pâye-i kadr-i refî'i olıcak beyt-i 'atîk
Hâk-i pâyına revâ olsa cihân üftâde

16/10 Da'veti oldı Halîlün sana 'ayn-ı târîh
Şeref-i 'ilmle gel Ka'beye Sa'dî-zâde
[H. 1078/ M. 1667-68] (Kahraman, 2010: 121).

4.2.1.38. Seyyid Mehmed Allâme Efendi'nin Tayini

Cem'î, Şeyhi Efendi'nin Mekke'ye kadı olarak atanmasına tarih düşürmüştür. Şair tarih düşürdüğü beyitte 'Allâme-i Haydar' şeklinde bir terkib kullanmıştır. Bu sebeple bahsettiği kişi 'Allâme Şeyhî' lakabıyla da anılan Seyyid Mehmed Allâme Efendi'dir.

Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Şeyhi Efendi'nin asıl adı Mehmed'dir. Babasının adı Mahmud'dur. Mehmed Efendi, medrese eğitimi görüp Şeyhülislâm Yahya Efendi'den mülâzım olmuştur. Değişik medreselerde müderrislik yapan Mehmed Efendi; Muharrem 1032/ Kasım-Aralık 1622'de Ahmed Efendi yerine Kudüs kadısı olmuştur. Zilkade 1035/ Haziran-Temmuz 1626'da Abdürrahim Efendi yerine Mekke kadılığına atanmıştır (Keskin, 2020). Şair Cem'î bu atamaya tarih düşürmüştür.

Veliyyü'n-ni'am 'Allâme-i Şeyhi Efendiye Ka'be yayası oldukda virilmüşdür

3/1 Sad müjde ey dil Hazret-i Şeyhî Efendi kim odur
Yektâ dür-i hûrşîd-fer hûrşîd-i gerdûn-ı hüner

3/5 Fikr eyler iken hâtif-i gaybî didi târîhini
Vâlî-i ka‘be oldı bir ‘Allâme-i Haydar-sîyer
[H. 1035/ M. 1625] (Koparan, 1995: 189)

Şair Cem‘î, yine aynı kişinin Galata kadılığına geçmesine ilk beyitte 1036 olarak lafzen, son beyitte de manen tarih düşürmüştür.

4/1 Galata hâkimi oldı ey dil
Bin otuz altıda ol şâh-ı kerem

4/2 Ya‘nî ‘allâme-i a‘zam ki odur
Âb-ı rûy-ı ‘ulemâ-yı a‘lem

4/3 Hazret-i Şeyhî Efendi kim anun
Zâtıdur rûh-ı vücûd-ı ‘âlem

4/7 Didi iskât ile hâtif târîh
Galata kâdısı oldı bî-gam
[H. 1036/ M. 1626] (Koparan, 1995: 190)

4.2.1.39. Şa‘ban Mehmed Efendi-zâde’nin Tayini

Şaban Mehmed, Bostancılar’dan Bosnalı Hürrem Ağa’nın oğludur. Sultan IV. Mehmed’in kazaskerlerinden olan amcası Şâban Efendi’nin yanında yetiştiği için Şabanzâde lakabıyla tanınır. Şaban Mehmed, Rebîülevvel 1083’te (Temmuz 1672) Yenişehir kadısı olur (Öngören, 2003: 457-458). Mustafa Nehcî, onun kadı olmasına noktalı harflerle tarih düşürmüştür.

41/1 Şa‘ban Efendi-zâde ol hem-nâm-ı sultân-ı rüsül
Ser-hayl-i erbâb-ı hüner nükte-şinâs u bahr-ı dil

41/2 Şâma olanda defterî cûd u keremle virdi şan
Kim ehl-i ‘irfâna işi lutf-ı sehâdur muttasıl

41/3 Bir Fârisî mısra[c] ile Nehcî didüm târîhini
Garrâ tarab-engîz hem gâyetde nazm-ı gam-güsil

41/4 Başka hurûf-ı hâlî vü hâlîleri târîhler
Bâ-Şâm defterdâr şod kâmil keremver ehl-i dil
[H. 1082/ M. 1672] (Aslan, 2017: 97)

4.2.1.40. Şerif Efendi'nin Tayini

Cem'î, Şerif Efendi'nin Rumeli kazaskeri oluşuna tarih düşürmüştür. Şair ilk beyitte, Şerif Efendi'nin sadra yeniden geçtiğini vurgulamıştır.

2/1 Hamdüli'llâh Şerîf Efendi yine
Sadra geçdi misâl-i Rûh-ı Emîn

2/8 Didi pür-şevk olup o dem Cem'î
Sadre geldi şerîf-i dâd-ayîn
[H. 1033/ M. 1623] (Koparan, 1995: 188)

4.2.1.41. Şeyhî Efendi-zâde 'nin Tayini

Şeyhî'nin babası Gelibolulu Şeyhî Mehmed Efendi'dir. Kendisi Şeyhîzâde lakabıyla şöhret bulmuştur. Şeyhülislâm Hoca Abdürrahim Efendi'nin damadı olduğu için Damad Efendi olarak da tanınmıştır. Muharrem 1077'de (Temmuz 1666) Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir (Özcan, 2010: 86).

Ahmed Yârî, Şeyhî Efendi'nin Rumeli kazaskerliğine tayin edilmesine tarih düşürmüştür. Şair, yüksek rütbeli kadıların onun yolunu gözlediğini söylemiştir. Şiirin der-kenarında 'Saferü'l-hayrun yigirmi birinci ismen güni kadıasker olmışdur.' şeklinde ibare yer almaktadır. Bu da 21 Şubat 1077 yılına denk gelmektedir. Kaynaklarda verilmiş olan ay ile şairin tarih düşürmüş olduğu ay birbiriyle uyuşmamaktadır.

3/1 Fâzıl-ı 'âlî-neseb Şeyhî Efendi-zâde kim
Zât-ı pâki virdi tertîb-i 'ulûma intizâm

3/5 Hamdü lillah sadr-ı Rûmî şimdi teşrif eyledi
Ol müşîr-i memleket-ârâ-yı sadr-ı ihtirâm

3/12 Hazret-i Hakk'a niyâz idüp didüm târîhini
Yâ İlâhî ola bâkî sadr-ı 'izzetde müdâm
[H. 1077/ M. 1666-67] (Karayazı, 2013: 974)

4.2.1.42. Şeyhülislâm Yahya'nın Tayini

Şeyhülislâm Yahya, Ankaralı Şeyhülislâm Bayramzâde Zekeriya Efendi'nin oğludur. Şair, ilk eğitimini babasından almıştır. İlk görevi Unkapı civarındaki Hoca Hayrettin medresesi müderrisliğidir. 1617'de Rumeli'ye üçücü sefer kadı olarak atanmıştır (Kavruk, 2020). Şair Bahtî, Şeyhülislâm Yahya'nın Rumeli'ye kadı olarak atanmasına tarih düşürmüştür.

4/1 Şehinşâh-ı cihânun nutk-ı gevher-bârıdur târîh
Gel ey Yahyâ-yı 'âlî Rûm ili sadrını kıl ihyâ
[H. 1026/ M. 1617] (Kayaalp, 2019: 67)

4.2.1.43. Ünsî Efendi'nin Tayini

Kütahyalı olan Ünsî'nin asıl adı Abdullatîf'tir (Tuğluk, 2002). Nâlî, Ünsî Efendi'nin 1659'da Üsküdar kadılığına atanmasına tarih düşürmüştür.

4/ 10 Sadr-ı hükmin gûş idüp hâtif didi târîhini
Çehre-sâ her pâyuna Ünsî Efendi Üsküdar
[H. 1069/ M. 1658-59] (Kahraman, 2010: 110)

4.2.2.44. Yahya Efendi'nin Tayini

Mustafa Nehcî, Bahâyî Efendi'nin kardeşi olan Yahyâ Efendi'nin Şam'a kadı olarak tayin edilmesine tarih düşürmüştür.

Târîh-i Yahyâ Efendi Birâder-i Bahâyî Ki Kâdî-yi Şâm-ı Şerîf Bûde

21/3 Cenâb-ı hazret-i Yahyâ Efendi kim muhâdîmde
Fazâyil ile zâtına müsellem himmet-i 'âlî

21/12 Dımaşkı ya'nî kim teşrîfi ile eyledi rûşen
Şeref virdi olup şer'-i şerîfe hâkim ü vâlî

21/13 Beşîr-i gaybî ibşâr itdi Nehcî didi târîhin
Zihî makdem ki âmed Şâmrâ subhî zi-ikbâlî
[H. 1079/ M. 1669] (Aslan, 2017: 82)

4.2.2. Vali Tayini

4.2.2.1. Ahmed Paşa'nın Vali Olması

Mustafa Nehcî, Ahmed Paşa'nın Mısır'a vali olmasına tarih düşürmüştür.

K.9/2 Ya'nî destûr-ı kerem-pîşe vezîr-i yem-dil
Âsaf-ı Cem-'azamet hazret-i Ahmed Pâşâ

K.9/22 İşbu mısrâ '-ı latîf idi kim oldı târîh
Vâlî-yi Mısr-ı nebîl-i kerem Ahmed Pâşâ
[H. 1086/ M. 1676] (Aslan, 2017: 57)

4.2.2.2 Abdi Paşa 'nın Vali Olması

Edirneli Ahmed Rüşdî, önceden vezir olan Abdi Paşa'nın, padişahın lütfuyla İstanbul'da vali olmasına tarih düşürmüştür.

Târîh-i Kâ'im-i Makâm-ı Şûden 'Abdî Pâşâ Der İstanbûldur

19/1 'Abdî Pâşâ ol vezîr-i sâhib-i lutf-ı kerem
Kim odur ′âlemde şimdi Hak bu kim faĥrü′l-kirâm

19/3 İltifât-ı pâdişâh-ı 'âleme mazhar olup
Oldu İstanbûlda çünküm 'izz ile kâim makâm

19/10 Rüşdî-yi dâî' dâhî ol demde târîhin dedi
'Abdî Pâşâ oldu Haktan lutfla kâ'îm makâm
[H. 1089/ M. 1678-79] (Tunadurur, 2012: 161)

4.2.2.3 Baba Hasan Paşa'nın Vali Olması

Siyâhî Dede, Hasan Paşa'nın Kıbrıs'a vali olmasına tarih düşürmüştür. Şair Hasan Paşa'nın mert ve cesur bir tabiata sahip olduğunu söylemiştir. Şair, şiirin on dördüncü beytinde, paşanın ahşap gemisinin yedi başlı ejder gibi olduğunu ve düşmanın geminin balyemez toplarına karşı duramadığını söylemiştir. Hasan Paşa gece gündüz düşmanla savaşarak Frengin donanmasını dağıtmıştır. Şair bu şiiri yazmasındaki amacının gümüş ve altın olmadığını; paşanın vasıflarını meth edip namını dünyaya duyurmak için yazdığını söylemiştir.

3/7 Demidür kim ola yümn ile bu Kıbrıs ma‘mûr
Böyle bir merd-i dilâver ola çün hükm-ârâ

3/13 Bir mücâhiddür o kim devlet ü dîn uġrında
Harb u darb itmededür düşmen ile subh u mesâ

3/14 Bindügi kalyon anun bir yedi başlu ejder
Balyimez toplarına karşu turımaz a‘dâ

3/16 Tağılur ġayrı tonanması Frengün bî-reyb
Ki anun rehberi İlyâs u Hızırdur zîrâ

3/21 Hâsılı medh ü senân ile dilüm gûyâdur
Garazum dirhem ü dinâr degildür ammâ

3/22 Bir şecâ‘atlü kerâmetlü dilâversen sen
İsterem nâmun ile bir ola cümle dünyâ

3/25 Didi ol demde beşâretle Siyâhî târîh
Merhabâ Baba Hasan Kıbrısa oldı pâşâ
[H. 1097/ M. 1685-86] (Cangöz, 2010: 161)

4.2.2.4. Mustafa Paşa ’nın Vali Olması

Nâbî, Mustafa Paşa’nın Bağdat’a vali olarak gelmesine tarih düşürmüştür. Mustafa Paşa, Bağdat ülkesini Mısır ve Şam’ın kıskanacağı bir yer haline getirmiştir. Paşa, Bağdat ve Basra’da çıkan ayaklanmaları durdurmuştur. Bahsedilen bu tarihte Daltaban Mustafa Paşa’nın yaşadığı tespit edilmiştir.

Târîh Berây-ı Vâli-i Bağdâd-Şuden-i Mustafa Pâşâ

56/4 Bir vezîr-i kâr-fermâ itdiler Bağdâd’a kim
Buldı zâtında anun resm-i vezâret ihtitâm

56/10 Müjde-i teşrif-i râyât-ı sa‘âdet-güsterün
Kîşver-i Bağdâd’ı itdi gıbtagâh-ı Mısr u Şâm

56/11 İşte virürse senün re'y-i cihân-gîrün virür
İhtilâl-i Basra vü Bağdâd'a âyîn-i nizâm

56/21 Didi hâtif Nâbiyâ târîhini kâfîdür anun
Kıldı bürc-i evliyâda Mustafa Pâşâ makâm
[H. 1112/ M. 1700] (Bilkan, 2011: 246)

4.2.2.5.Eyüp Paşa'nın Vali Olması

Fehîm-i Kadîm, Eyüp Paşa'nın Mısır'a vali olmasına tarih düşürmüştür. Şair, kara ve denizlerin padişahının bu tayini yaptığını, Eyüp Paşa'nın da cömert yaradılışlı olduğunu söylemiştir.

15/5 Kerîmü't-tab' u 'alî-fıtrat u Hâtem-tabî'at kim
Nesîm-i feyz-i cûdından olur dil-mürdeler ihyâ

15/10 'Azîz-i Mısr kıldı pâdişâh-ı berrü ve'l-bahreyn
Görüp şâyeste-i 'izz ü sezâ-yı rütbe-i 'ulyâ

15/15 Fehîm-âsâ kudûmın müjde idüp didiler târîh
Gelüp Eyüp Pâşâ kıldı Mısrî 'izz ile mevâ
[H. 1054/ M. 1644-45] (Üzgör, 1991: 304)

4.2.2.6. Fehîm-i Kadîm'in Vali Olması

Yazar kendisinin Mısır'a vali olarak tayin edilmesine şiirinde lafzen tarih düşürmüştür.

16/1 Hisâb-ı sâl-i târîh-i Fehîm itdi bu mısra' hasr
Bin elli dörde üç târîh oldı 'azm-i bâdü'l-Mısr

16/2 Direm-dâr-ı fakîrîn ma'nîde add eyleyüp kıldum
Ana lafzen işâret ki ide tahsîn hâsiban-ı 'asr
[H. 1054/ M. 1644-45] (Üzgör, 1991: 304)

4.2.2.7. Hüseyin Paşa'nın Vali Olması

Mustafa Nehcî, Hüseyin Paşa'nın Mısır'a vali olup Şam'ı şereflendirmesine 1674'te tarih düşürmüştür.

16/12 Ol sâhib-i saᶜâdet olanda Mısra vâlî
Çün itdi makdemiyle Şâm-ı şerîfi ihyâ

16/18 Bu mısra‘-ı latîf-i can-bahş oldı târîh
Dâdiyle oldı dâver Mısra Hüseyn Pâşâ
[H. 1084/ M. 1674] (Aslan, 2017: 75)

4.2.2.8. İsmetî Mehmet Çelebi'nin Vali Olması

Ahmed Nâmî, İsmetî adında birisinin Şam'a vali olarak atanmasına tarih düşürmüştür. İsmetî, başlangıçta maksadına erişip şeyhülislâm olmuş, daha sonrasında vali olarak 1639'da görev almıştır.

İrdi maksûda ‘İsmetî Çelebi
Şeyhü'l-islâm himmeti oldı
Didi târîhini anun Nâmî
Vâlî-i Şâm ‘İsmetî oldı
[H. 1049/ M. 1639] (Yenikale, 2017: 297)

4.2.2.9. Müfettiş Cafer Paşa'nın Tayini

Âsım, önceleri müfettiş olarak görev yapan Cafer Paşa'nın Bosna'ya vali olarak atanması üzerine tarih şiiri yazmıştır. Cafer Paşa 1699'da vali olmuştur.

Târîh-i Ca‘fer Paşa Vâlî-i Bosna

4/1 Ey vezîr-i nâmdâr-ı pâdişâh-ı mülk ü dîn
Bu makâm âhir olurmış mevsil-i Dârü's-Selâm

4/7 Böyle ‘Âsım sâhibü'l-hayra disün târîhini
Âsaf-ı dânâ-yı ‘âlî gel temâm oldı makâm
[H. 1111/ M. 1699] (Kurtoğlu 2018: 372)

4.2.2.10. Mehmed Paşa'nın Vali Olması

Cevrî, Sultanzâde Semin Mehmed Paşa olarak bilinen Mehmed Paşa'nın vali olarak tayin edilmesine 1647-48'de tarih düşürmüştür (Emecen, 2019: 227-229). Kudüs ve Şam'ın yönetimi paşaya verilmiştir.

Târîh-i Mîr-i Mîrân Şuden-i Kuds ü Şâm Muhammed Paşa ‘Aleyhi'r-Rahme

47/3 Virildi Kuds ü Şâmun emr ü menşûrı hükümetle
İki pâkîze şehre vâlî-i vâlâ-makâm oldı

47/4 Didi târîhîni resm-i mübârek bâd ile Cevrî
Bi'hamdi'llâh Muhammed Big emîr-i Kuds ü Şâm oldı
[H. 1057/ M. 1647-48] (Ayan, 1981: 310)

4.2.2.11. Tayyar Mehmed Paşa'nın Vali Oluşu

Tayyar Mehmed Paşa, eski Bağdat valilerinden şehit Uçar Mustafa Paşa'nın oğludur. Mehmed Paşa, Şubat 1632'de ikinci defa Erzurum valiliğine getirilmiştir. Sicill-i Osmanî'de yine aynı yıl Anadolu valiliğinden söz edilmiştir (Özcan, 2019: 585-586). Ahmed Nâmî'nin yazmış olduğu tarih şiiri de bu Anadolu valiliğiyle alakalıdır. Şair, paşanın bulunduğu mertebeye kimsenin layık olamadığını, daha öncesinde çalıştığı bir makam olduğunu ve padişahın fermanıyla davet edildiğini söylemiştir. Şair onuncu beyitte, Mehmet Paşa'nın davet edildiği akşam padişahla özel bir sohbetleri olduğunu, yanında misafir olarak kaldığını belirtmiştir.

Merhûm Tayyâr Mehmed Paşaya Anatolıda Virilüp İn'âm-ı Vâfireye Mazhar Olmışuzdur

23/9 Ne kadar fart-ı mahabbet ola bu 'avdetde
İre bir menzile da'vetle yine fermânı

23/10 Vara dergâh-ı şehenşâha yine 'izzet ile
Sohbet-i hâsınun olup o gice mihmânı

23/15 Didi târîh ile pîr-i hıred-i ma'nî-senc
Müjde-i devlet-i lutf u kerem-i sultânî
[H. 1042/ M. 1632] (Yenikale, 2017: 304)

4.2.2.12. Diğer

Mustafa Nehcî, kimliğini belirtmediği zatın, 1675'te Şam'a vali olarak gelmesine tarih düşürmüştür.

33/1 Mihr-i sipihr-i 'irfan monlâ-yı pâk-sîret
Zât-ı hamîde-haslet vâlî-yi şer'-i vâlâ

33/2 Nûr-ı ‘adâlet ile çün kıldı Şâmı rûşen
Lutf u semâhat ile kim itdi halkı ihyâ

33/7 Bu mısra‘-ı latîfi oldı du‘â vü târîh
Sûr u sürûr-ı dâyim efzûn u sa‘d bâdâ
[H. 1085/ M. 1675] (Aslan, 2017: 93)

4.2.3. Şeyhülislâm/ Müftü

4.2.3.1. Abdullah Efendi’nin Tayini

Nâbî, Abdullah Efendi’nin 1645-46’da ikinci kere şeyhülislam olmasına tarih düşürmüştür.

64/1 Ferîdü’l-‘asr ‘Abdu’llâh Efendi
Ki eyler kudsiyân evsâfın inşâd

64/2 Olundukda ikinci def‘asında
Makâm-ı ‘âlî-i fetvâya is‘âd

64/3 Didi târîhini Nâbi-i dâ‘î
Mükerrer mesned-i fetvâ edeb bâd
[H.1055/ M.1645-46] (Bilkan, 2011: 252)

4.2.3.2. Aziz Efendi’nin Tayini

Cevrî, Aziz Efendi’nin, 1650-51’de şeyhülislam olmasına tarih düşürmüştür. Bahsedilen kişinin Karaçelebi-zâde’lere mensup olan Aziz Efendi olduğunu düşünüyoruz. Naîmâ’ya göre Aziz Efendi’nin tek isteği şeyhülislam olmaktı. Kendisi Sultan İbrahim’in tahttan indirilmesinde ve yerine IV. Mehmet’in tahta çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu sebeple Vâlide Kösem Sultan’a açılmıştır. Şeyhülislam Hoca Abdürrahim Efendi’den boşalan meşihat makamına, o sırada Rumeli kazaskeri olduğu hâlde, Kösem Sultan’ın etkisiyle gelememiştir. Bu duruma hayli üzülen Abdülaziz Efendi 1059/1649 yılında “*El-Kâfî*” adlı eserini padişaha bizzat sunarak şeyhülislam olmadığı hâlde kendisine şeyhülislamlık payesi verilmesini sağlamıştır ki bu durum Osmanlı tarihi boyunca sadece iki kez gerçekleşmiştir (Uzunçarşılı 1954: 210-211; Kaya, 2003: XX).

Ancak daha sonra Kösem Sultan ve bazı vezirlerle yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle, Rumeli kazaskerliğinden azledilerek kendisine arpalıklar verilmiştir. Şeyhülislam Bahâyî Efendi azledilince Bektaş Ağa'nın yardımıyla 11 Cemâziyelevvel 1061/ 2 Mayıs 1651'de şeyhülislam olabilmiştir. (Benli, 2021).

Târîh-i Müftî- Suden 'Azîz Efendi

49/9 Şimdi bu târîh ile eylerse yine 'arz-ı hulûs
Eyledi Hak 'izz ile müftî 'Azîz-i 'âlemi
[H. 1061/ M. 1651] (Ayan, 1981: 311)

4.2.3.3. Bursalı Mehmet'in Tayini

Ahmed Nâmî, Bursalı Mehmet Efendi'nin şeyhülislam olmasına tarih 1658'de tarih düşürmüştür.

Mezbür Şeyhü'l-islâm Olduklarında Virilmişdür

40/3 İşitdi halk-ı 'âlem Nâmî-veş târîhini hâtif
Didi aldı kemâl ile Mehemmed sadr-ı iftâyı
[H. 1069/ M. 1658] (Yenikale, 2017: 310)

4.2.3.4. Bolevî Mustafa Efendi 'nin Tayini

Mustafa Efendi, daha önce aynı tarihte Rumeli kadılığına tayin edilmiştir. Sonrasında Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın isteği üzerine Balizâde yerine şeyhülislam olmuştur (İpşirli, 2020: 295-296). Ahmed Nâmî, iki şiirinde bu olaya tarih düşürmüştür.

Bolıvı Efendi Müftî Oldukda Virilmişdür

32/1 Hazret-i şeyhü'l-enâm ol pâk-tab'-ı hôş-nihâd
'İzz ü rif'atle makâmı olıcak sadr-ı 'alâ

32/3 Sırrına feyz-i Ahad târîh ile irüp didi
Hamdü li'llâh mesned-i fetvâya geldi Mustafâ
[H. 1067/ M. 1656] (Yenikale, 2017: 307)

Bu Dahı Müftî Oldukda Dinilmişdür

36/2 Didi târîh eyleyüp biri birine Nâmî-veş
Oldı müftî müjde efendi cenâb-ı Mustafâ
[H. 1067/ M. 1656] (Yenikale, 2017: 308)

4.2.3.5. Cafer Mustafa Sunullah Efendi'nin Tayini

Sultan I. Ahmed şiirinde giden mollanın yerine kimin geleceğini merak edenlere cevap olarak; Sunullah Efendi'yi şeyhülislam yaptığını açıklamış, bu olaya 1607'de tarih düşürmüştür.

2/2 Gulgule oldı cihâna kim 'aceb
Gitdi ol monlâ yirine kim gele

2/5 Hân Ahmed didi târîhi içün
Mansıb-ı fetvâya Sun'ullah gele
[H. 1015/ M. 1607] (Kayaalp, 2019: 65)

4.2.3.6. Çatalcalı Ali Efendi'nin Tayini

Çatalcalı Ali, Alâiyeli Nakşibendî şeyhi olan Mehmed Efendi'nin oğludur. Minkârîzâde Yahyâ Efendi'ye intisap etmiştir (İpşirli, 1993: 234-235). Sâbir Parsa, Çatalcalı Ali'nin adından açık bir şekilde bahsetmemiştir. Şeyhülislam Suden olarak bahsetmiştir. Sâbir'in dostu Minkârî-zâde Yahya Efendi'nin felç olması üzerine yerine Çatalcalı Ali Efendi getirilmiştir.

Târîh-i Şeyhü'l-islâm Şuden

7/2 Şeref-yâb eyledi bir fetvâ makâmın
Bir ehl-i fazl ile Hallâk-ı 'Allâm

7/10 Meded-cûyân olup bu lutf-ı Hakk'un
Didi târîhini yâ şeyhü'l-islâm
[H. 1084/ M. 1674] (Yoldaş, 2005: 40)

Nâlî de aynı olaya iki şiirinde yer vermiş, sevincinden matla beytinde iki tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı İftâ-yı 'Alî Efendi

30/11 Cümle 'âlem der-i cûdunda du'â itmede lîk
Var mı Nâlî gibi dîrîne du'âcun 'acabâ

30/17 Eyledüm kasd-ı kemâl-i ferah u şevkumdan
İki târîh ola bu matla'-ı hûb u garra

30/18 Müjde bir ‘âdil-i ‘allâmeye geldi fetvâ

[H. 1084 / M. 1673-74] (Kahraman, 2010: 134)

Sadr-ı fetvâyı gelüp eyledi ‘ilmi ihyâ

[H. 1084 / M. 1673-74] (Kahraman, 2010: 134)

Şair aşağıdaki tarih beytinde ise Ali Efendi’ye bu şiiri hediye ettiğini söylemiştir. Şair tarih düşürürken ‘nâkıs-i yâî’ olmaması için elif harfini harekesiz yazmıştır.

Târîh Berây-ı İftâ-yi ‘Alî Efendi

31/12 Der-i lutfında yine hayli cesâret itdüm

Hâk-ı pây-ı kereme oldı bu târîh ihdâ

31/13 Olmasun nâkıs-ı yâ’î diyü kasd itdi kalem

Ahirinde elif-sâkine oldı imlâ

31/15 Didi bu kavl-i sahîh oldı müberhen târîh

Ma‘denül- ‘ilmi ‘aleyye ve ‘aleyhi’l-fetvâ

[H.1084 / M.1673-74] (Kahraman, 2010: 136)

Çatalcalı Ali Efendi’nin şeyhülislam oluşuna tarih düşüren son şair de Behçeti Hüseyin’dir.

Târîh-i Teşrif-i Sadr-ı Fetva Cenab-ı Hazret-i Mahdum-ı Âlem-ara Ali Efendi

3/7 Didiler ey Behceti târîhin ebna-yi zaman

Dehre müfti oldı ali kevkebe o Bu Ali

[H. 1084/ M. 1673] (Ölmez, 1995: 396)

4.2.3.7. Ebu Said-zâde Feyzullah Efendi’nin Tayini

Bursalı Tâlib, Ebu Said-zâde Feyzullah Efendi’nin şeyhülislam olmasına lafzen tarih düşürmüştür. Tarihî kayanaklara göre Feyzullah Efendi’nin ilk şeyhülislam oluşu Mehmet Efendi’nin yerinedir. Feyzullah Efendi bu görevden; II. Ahmed’in huzurunda Sadrazam Arabacı Ali Paşa’yla yaptığı bir tartışmada, sadrazamı ordu ve devlet idaresinde yetersizlikle suçladığı için azledilmiştir. II. Ahmed, Feyzullah’ın gönlünü, yeniden göreve getirmekle almıştır (İpşirli, 1995: 526).

22/13 Bin yüz üç de ola sa‘îd yine

Oldu müfti Ebu-Sa‘id-zâde

[H. 1103/ M. 1691-92] (Erdem, 1994: 165)

4.2.3.8. Ebu Said Mehmed Efendi'nin Tayini

Mehmed Efendi'nin asıl adı Ebu Said Mehmed'dir. Esad Efendizâde Ebu Said Mehmed Efendi olarak tanınmıştır. 18 Zilhicce 1053/27 Şubat 1644'te Şeyhülislam Zekeriyyazâde Yahya Efendi'nin ölümü üzerine şeyhülislamlık makamına getirilmiştir (Kesik, 2014). Cem'î, Mehmed Efendi'nin şeyhülislam olmasına tarih düşürmüştür. Nüsha farklılıklarından dolayı beyitler değişkenlik göstermektedir. 22. ve 23. tarih şiirleri ayrı ayrı alınmıştır.

22/1 Fâzıl-ı 'âlem-i cânib Bû Sa'îd-i dâdger
Sadr-ı fetvaya şeref-bahş oldı çün rûh-ı revâ

22/5 Bu peyâmı gûş idüp Cem'î didi târîhini
Bû Sa'îd câh-pîrâ oldı müftî-i zamân
[H. 1053/ M. 1644] (Koparan, 1995: 209)

23/6 Yüz sürüp ol dergehe Cem'î didi târîhini
Bu Sa'îd câh-pîrâ oldı müftî-i zamân
[H. 1053/ M. 1643] (Koparan, 1995: 210)

Cevrî de Ebu Said Efendi'nin ilk kez şeyhülislam olmasına tarih düşürmüştür. Şair, memduhun babasını övmüş, hikmet dersleri verdiğini vurgulamıştır.

Târîh-i Müftî- Suden-i Ebû Sa'id Efendi Sellemehü'llâhu ve Ebkâhü

62/5 Keşf olurdı nükte-i esrâr-ı ma'nî tab'ına
Bu- 'Alî olsaydı ders-i hikmetinden müstefîd

62/8 Didi târîhin du'â idüp lisân-ı sıdk ile
Ola sadr-ı câh-ı fetvâda mü'eyyed Bû- Sa'îd
[H. 1053/ M. 1643-44] (Ayan, 1981: 318)

Fehîm-i Kadîm de memduhun bu makama gelişine tarih düşürmüştür.

11/5 Sadr-ı fetvâyı müşerref eyledi zi'l-hiccede
İtdi rûz-ı mâtem-i Yahyâ'yı âsârıyla 'îd

11/11 Müjde içün 'âleme didüm bu târîhi Fehîm
Sa'îd kevkeble zamâne oldı müfü-i Ebu Sa'îd
[H. 1053/ M. 1643-44] (Üzgör, 1991: 298)

12/2 ‘Allâme Bû Sa’îd Ebü’l-hayr budur

Târîhi bu Sa’îd Ebü’l- Hayr oldı

[H. 1053/ M. 1643-44] (Üzgör, 1991: 298)

Sehmî, Yahya Efendi ‘nin öldüğünü yerine Ebu Said Efendi’nin geçtiğini söylemiştir.

Yahyâ Efendi Merhûm Olup Ebû Sa’îd Efendi Mesned-Nişîn-i Fetvâ Olduklarında Virilmişdür

4/5 Mesned-i fetvâya oldukça nihâli sâyebâr

‘Ömr-i şeh-ber şâh-ı devrânı hûdâ kılsun mezîd

4/9 Sehmiyâ ser-mest olup şevkiyle târîhin didüm

Zîb-i râh-ı dâd-ı mesnedgâh-ı fetvâ bu Sa‘îd

[H. 1054/ M. 1644-45] (Dirican, 2007: 192)

4.2.3.9. Mehmed Emin Efendi’nin Tayini

Mehmed Emin Efendi, 1096’de (Nisan 1685) yılında ikinci sefer Rumeli kazaskerliğine ve ertesi yıl Çatalcalı Ali Efendi’nin yerine şeyhülislamlığa getirilmiştir (Özcan, 2003: 461-462). Bursalı Tâlib bu olaya tarih düşürmüştür.

Berây-ı Emîn-i Fetvâ-yı Şodan-ı Mehmed Efendi

23/2 Bu ‘ilm ü hilm ile gördü ki müftî-i takdîr

Emîn-i maslahat-ı kâr-ı dîn ü dünyadır

23/5 Su’âl edenlere târîhini dedim Tâlib

Sezâ Mehemmed Efendi emîn-i fetvadır

[H. 1097/ M. 1685-86] (Erdem, 1994: 167)

Edirneli Ahmed Rüşdî de Ankaralı Mehmed Emin Efendi’nin şeyhülislam oluşuna iki şiirinde tarih düşürmüştür.

Târîh-i Der-Hakk-ı Müftî Şûden Mehmed Efendi Ankaravî

9/1 Sadr-ı fetvâda görüp Rüşdî dedi târîhin

‘Âlimü’l-faka Muhammed ü ‘aleyhi’l-fetvâ

[H. 1097/ M. 1685-86] (Tunadurur, 2012: 155)

10/1 Gûş edince Rüşdî-i da‘î dedi târîhin

Mesned-i fetvâya geldi ‘âlemin ‘allâmesi

[H. 1097/ M. 1685-86] (Tunadurur, 2012: 155)

4.2.3.10. Minkari-zâde Yahya Efendi'nin Tayini

Minkari-zâde Yahya Efendi'nin hayatı hakkındaki biyografik bilgi, kadı olduğu zaman düşürülen tarih manzumelerinde anlatılmıştır. Aşağıda yer alan şiirde ise Fevzî, Yahya Efendi'nin mezhebinin Numan yani Hanife mezhebinden olduğunu söylemiştir. Şair, yazılan bu nazımdan maksadının tarih düşürmek ve dua etmek olduğunu dile getirip iki şekilde tarih düşürmüştür. Birinci tarihi son mısradaki noktalı harflerle, ikinci tarihi ise sadece memduhun lakabıyla düşürmüştür.

Minkâri-zâde Yahyâ Efendinün Fetvâsına Târîhdür

14/13 Belî târîh ü du'âdur bu nazımdan maksûd
İmdi el kaldıralum yalvaralum hakka müdâm

14/17 Zabt-ı fetvasına yâ Rabb ne yazsam dir iken
Bir iki vech ile târîhine geldi ilhâm

14/18 Biri menkûta-i mısrâ-ı âhire vü biri
Yalınızca lakabıdur ana târîh-i temâm

14/19 Hele gördük felegün vaz'ı şedidin Fevzî
Ya'ni Yahyâ-yı cihana didi şeyhü'l-islâm
[H. 1073/ M. 1662-63] (Kaplan, 2008: 336)

4.2.3.11. Muharrem-zâde Efendi'nin Tayini

Sehmî, Muharrem-zâde adında birisinin Yenişehir'e 1644-45'te şeyhülislam olarak tayin edilmesine tarih düşürmüştür.

Muharrem-zâde Efendi Yenişehir Olduklarında

5/3 Mansıb-ı 'ilmi virüp erbâb-ı fazl u dânişe
İtdi Hakka himmet-i seccâde-i şerh-i şerîf

5/4 Sehmiyâ bende o şevk ile didüm târîhini
Yenişehr oldı Muharrem-zâdeye dâd-ı latîf
[H. 1054/ M. 1644-45] (Dirican, 2007: 194)

4.2.3.12. Muid Ahmed Efendi'nin Tayini

Ahmed Efendi hakkındaki biyografik bilgi, kadı olduğu zamanda düşürülen tarihlerde verilmiştir. Cem'î, Muid Ahmed Efendi'nin şeyhülislâm oluşuna 1645'te tarih düşürmüştür.

25/1 Bû Hanîfe-menkabe Ahmed Efendi kim anun
Kilkidür rûşen delil-i râh-ı Bağdâd-ı sedâd

25/6 Bu sürûrı işidüp Cem'î didi târîhini
Oldı müftîü'l-enâm Ahmed Efendi kıldı dâd
[H. 1055/ M. 1645] (Koparan, 1995: 213)

4.2.4. Vezir

4.2.4.1.Bâkî Paşa'nın Vezir Oluşu

Edirneli Ahmed Rüşdî, Bâkî Paşa'nın vezir olmasına tarih düşürmüştür. Padişah, Bâkî Paşa'ya lütfedip, Erzurum ili vezirliğine atamıştır. Bu tarihi onun meclisine dâhil olanlar söylemişlerdir.

Bâkî Pâşâya Vüzerâtile mansıb 'Arz-ı Rûm Verüldügüne Târîhtir

76/2 Ki vezâretile verip mansıb-ı 'arz-ı Rûmî
Rütbesin berter edip lutfila etti ihyâ

76/11 Bezmine dâhil olanlar dediler târîhin
Dâ'im ol 'izzile devlet ile Bâkî Pâşâ
[H. 1107/ M. 1695-96] (Tunadurur, 2012: 180)

4.2.4.2.Hacı Ali Paşa'nın Vezir Oluşu

Tarihî kaynaklara göre, aslen Merzifonlu olan Hacı Ali Paşa hemşerisi Kara Mustafa Paşa'ya intisap edip yanında yetişmiştir. Ali Paşa, Mustafa Paşa'nın önce silahdarı, sonrasında kethüdası olmuştur (Özcan, 1996: 440). Nâbî, memduhun sadrazam olmasına kaside yazarak tarih düşürmüştür.

Kasîde-i Tehniye Der-Zımn-ı Târîh-i Sadâret-i El-hâc 'Alî Pâşâ

36/32 Bir beşîr irdi beşâretle didi târîhin
'Ali Pâşâ'ya mübârek ide sadr-ı Mevlâ
[H. 1083/ M. 1672-73] (Bilkan, 2011: 223)

4.2.4.3. Hafız Ahmed Paşa'nın Vezir Oluşu

Râmî, Ahmed Paşa adında bir zatın fetih ve zafer sahibi olduğunu söyleyip mükemmel dört hesapla tarih düşürmüştür. Fakat kaynaklarda Hafız Ahmed Paşa'nın, hükümdar IV. Murad zamanında 1625'te göreve başladığı yazılmıştır (Uzunçarşılı, 1954: 380).

Târîh-i Vezâret-i Hâfız Ahmed Pâşâ 'Aleyhi'r-Rahme

2/4 Odur sâhib-i nasr u feth ü zafer
İder ana eshâb-ı bâtın şehâdet

2/7 Vezir-i a'zam oldı diyü peyk-i müjde
Haber virdi halka vilâyet vilâyet

2/14 Mükemmel olur çâr-rükni hisâbla
De târîh olsun mübârek vezâret

2/15 Ola feth ü Nusret rikâbında dâ'im
Delîl-i sa'âdet karîn-i 'inâyet
[H. 1030/ M. 1620-21] (Hamami, 2001: 277)

4.2.4.4. İbşir Mustafa Paşa'nın Vezir Oluşu

Ahmed Nâmî, İpşir Mustafa Paşa'nın Halep'e vezir olarak tayin edilmesine tarih düşürmüştür. Mustafa Paşa, Tarhuncu Ahmed Paşa'nın sadrazamlığı zamanında kendisine kapı halkının bir kısmını dağıtması bildirildiyse de evvelce âsi Abaza Hasan ile birlikte hareket etmiş olduğundan öldürüleceği korkusuyla buna yanaşmadı. Ayrıca yanındaki idama mahkûm kişiler onu sürekli İstanbul'daki devlet erkânı aleyhine kışkırtıyorlardı. Bu sebeple yakın dostu Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'nın İstanbul'a davetini ve padişaha bağlılığını bildirmesi isteğini reddetmişti. Ancak bir süre sonra Derviş Paşa'nın felç olması üzerine sadâret mührü İpşir Mustafa Paşa'ya gönderildi (Aktepe, 2000: 375-376). Kendisine sürekli davetler gelen İbşir Paşa daha fazla dayanamayarak Halep'ten yola çıkıp atını padişaha doğru sürmüştür.

27/1 Sa'âdetle vezîr İbşîr Pâşâ
Çıkup şehr-i Halebden yola bindi

27/2 Rikâb-ı pâdişâha sürmege yüz
Çekildi âsitân-ı ‘adle indi

27/3 Lisân-ı gaybdan Nâmî işitdüm
Vezîrü’l-hayr târîh ola dindi
[H. 1064/ M. 1653] (Yenikale, 2017: 305)

4.2.4.5. Köprülü Mehmed Paşa’nın Tayini

Kaynaklardan edinilen bilgiye göre, Köprülü Mehmed Paşa devşirilerek Enderun’da yetişmiştir. Amasya’ya bağlı köprü kasabasına gidip Ayşe Hanım’la evlenmiştir. Burada bulunması sebebiyle Köprülü olarak tanınmıştır. (İlgürel, 2002: 258-260). Kendisi ve oğlu Fazıl Ahmed Paşa’nın yaptığı fetihler, başarılar onlara Köprülüler lakabıyla döneminde şöhret yaratmıştır. Ahmed Nâmî, yazdığı kasidede Köprülü Mehmed Paşa’yı övgürken, böyle bir sadrazama milletin ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Şair, Mehmed Paşa’ya kendi halini iki sebeple anlatmayı istemiştir. Şair, paşadan kendi perişan halini duyup buna vakıf olmasını istemiştir. Ahmed Nâmî, çiğil Türklerinden benzersiz bir güzelin gönlünü yağmaladığını ve bu sebeple istemsizce âlemde gönülsüz gezdiğini belirtmiştir. Bunun yanında başka bir dert olarak; sakal erbapları hüner yolunun eşkıyası olduğundan beridir, nice yıl kanaat köşesinde şair değersiz kalmıştır. Borcunun utancından, konuşma yeteneği sersemleşmiştir. Şair, sadrazamın istekleri veren kapısından bir gönül ricası olarak düşenin elinden tutmasını rica etmiştir.

Sadr-ı a‘zam Köprili Mehmed Paşaya Virilüp İn‘âmları Görilmişdür

25/15 Böyle bir dâvere muhtâc idi halk-ı ‘âlem
Bile herkes şeref-i hayyiz-i mikdârını tâ

25/30 ‘Arz-ı hâl itsem iki vech ile ben de yeridür
Gûş idüp vâkıf ola hâl-i perîşânuma tâ

25/32 Var ola sâl-i çihil bir sanem-i müstesnâ
Aldı benden beni genc-i dili itdi yağmâ

25/33 Çâr u nâçâr gönülsüz gezerin ‘âlemde
Bilmezin n’idesimi bî-dil ü bî-tâb-ı kuvâ

25/38 Nice yıl künc-i kanâ‘atde mukîm idi hakîr
Olalı reh-zen-i râh-ı hüner erbâb-ı rişâ

25/46 Dûdmân u halef-i pâk-nijâdun üzre
Dâ‘î-i devletüne mülhak olam subh u mesâ

25/43 N’ideyin nâtıkamı şermî-i deyn itdi hemec
Yümn-i vasfunda hele oldı bu denlü gûy

25/45 Dest-gîr ol bana üftâde-i hâk-i râhem
Tut elüm tuta elün kafile-bend-i şüfe‘â

25/7 Kimdür âyâ didiler sadr-nişîn-i a‘zam
Didi târîh ile destûr Mehemmed Pâşâ
[H. 1066/ M. 1655] (Yenikale, 2017: 305)

4.2.4.6. Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa ’nın Vezir Oluşu

Ahmed Paşa, Köprülüzâde Mehmed Paşa’nın oğludur. Küçük yaşta İstanbul’a gidip ünlü ilim adamlarından ders almıştır. Babasının vefatı üzerine 1 Kasım 1661 yılında vezir-i azamlığa tayin edilmiştir (Özcan, 2002: 260-263).

Mezâkî, memduhun vezir-i azam olmasına tarih düşürmüştür. Ahmet Paşa, babasının vasiyeti üzerine sadrazamlığa atanmıştır. Fakat verilen tarih vezirliğe geldiği tarihten farklı olarak 1665’tir.

3/1 Köprüli-nispet o düstûr-ı celîlü’l-âsâr
Hazret-i âsaf-ı Cem-pâye Mehemmed Paşa

3/4 Câ-nişîn-i peder itdi yine hayrü’l-halefin
Bâreke’llâh zihî silsile-i kadr ü ‘alâ

3/16 Hatîf-i kudsî Mezâki didi târîhin anun
Aldı mihri kerem ü ‘adl ile Ahmed Paşa
[H. 1076/ M. 1665] (Mermer, 1991: 560)

4.2.4.7. Küçük Ahmed Paşa'nın Vezir Oluşu

Tarihî kaynaklara göre, Küçük Ahmed Paşa IV. Murad zamanında devletin yeniden toparlanmasında ve ülke içinde asayişin sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Yıllardır devletin başına bela olan ve tek başına bir devlet kurmak isteyen Manoğlu Fahreddin'in isyanına son vererek Lübnan'da asayişi sağlamıştır (Özcan, 1989: 113-114). Râmî, Ahmed Paşa'nın vezir olmasına ve Emir Ali'nin katledilmesine tarih düşürmüştür. Ma'n adında birisinin oğlu olan Emir Ali, asilerin başı olmuştur. Şair üçüncü beyitte, Emir Ali'nin işinin isyan edip düzen bozmak olduğunu söylemiştir. Emir Ali ne yaparsa yapsın kader ona yardım etmiştir. Şair dördüncü beyitte, devletin Emir Ali'ye yardım ettiğini ve bu yardım yüzünden Emir Ali'nin aklına kurnazlıklar geldiğini söylemiştir. Padişah, Ahmed Paşa'yı; her tarafı beğenip mal için savaşmaya başlayan Emir Ali'nin durdurulması için vezir olarak atamıştır. Ahmet Paşa kendi hükmünü icrâ etmeye başlamış hem askerlerin başına komutan olarak hem de Arap iklimine, Şam semtine vali olarak etki etmiştir. Şair yirmi ikinci beyitte, memleketin hep yağmalandığını söylemiştir. Askerler 'Şahap' adında birisinin oğlunu yakalayıp yakmıştır. O sırada Ma'n'ın oğlu Ali ortaya çıkmıştır. Şair, Emir Ali'nin köpek gibi geldiğini ve yanındaki bakıcısıyla tuzağa düştüğünü yirmi beşinci beyitinde vurgulamıştır.

Ahmed Paşa ve onun askerleri sayesinde şehir fethedilmiştir. İsyan edenler şehri terk etmiş, Man'ın evladı felaketzede olup, ağlayıp inlerken Ma'n korkudan tek başına tenha yerde, cefa köşesinde kalmıştır. Şair her birine süslü bir mısra inşa ettiğini söyleyip Ma'n'ın oğullarından birisinin katledildiğini, diğerinin ise rehin olarak alındığını belirtmiştir.

Der Sitâyiş-i Vezîr-i Ekrem Ahmed Pâşâ vü Târîh-i Maktel-i Emîr Alî Bin Ma'n ü Rehn-i Şoden-i Birâder

1/2 Devlet-i şâh-ı cihân oldı 'adûya gâlib
Oldı mansûr u muzaffer yine sadrü'l-vüzerâ

1/3 Cümle 'âsîlere ser-çeşme olan Ma'n oglı
Kâr ü kesb olmış idi kendine 'isyân ü şekâ

1/4 Niçe yıllardı müsâ'iddi ana çarh-ı le'îm
Her ne eylerse mu'în idi kader-sâz-ı kazâ

1/5 Devlet el virmek ile düşdi dimâgına fesâd
Hükmine girdi kıyâs tamâmen dünyâ

1/7 Her taraf başladı tahsîn-i kılâ‘ eylemeye
Mülk içün ceng ü cidâl eylemege bî-pervâ

1/11 İtdi bir mu‘temeddû’d-devle dil-âver kulını
Ana ta‘yîn ki tâ eyleye hükmin icrâ

1/15 İtdi hem ‘asker-i İslâma anı ser-‘asker
İtdi hem vâlî-i iklîm-i ‘Arab ser-tâ-pâ

1/16 Geldi devletle yine Şâma o vâlî-i güzîn
Dikdi hısn-ı felege kevkebi zerrîn-livâ

1/17 Ba‘ dehû ‘asker-i Nusret eser-i ‘Osmânî
Her taraftan yüriyüp geldi misâl-i deryâ

1/22 Seçdi ‘asker ki varıp ibn-i Şehâbın evvel
İdeler memleket ü mâ-melekin hep yagmâ

1/23 Vardı âteş gibi ‘asker dökülüp pey-der-pey
Yakdılar ibn-i Şehâbı has ü hâşâk-âsâ

1/24 İtdi Ma‘n oglı ‘Alî anda ‘ale'l-gafle zuhûr
İşledi sûr-ı sa‘âdet irişüp lutf-i Hudâ

1/25 Geldi seg gibi o sekbânî ile âle şikâr
Bitmedi anı şikâr idecegin bâz-ı gazâ

1/26 Yüridi üstine deryâ gibi ‘asker fi’l-hâl
Oldı âteşleri bârût u tüfengin ıtfâ

1/27 Yakayı virdi ele kendisi Ma‘n oglı o dem
Kesdi şimşîr-i Dımışkî ile cellâd-ı kazâ

1/32 Lillâhi'l-hamd olup anun ile feth ü fütûh
Girdi hep kabzâ-i zabta bu kadar şehr ü fezâ

1/35 Terk idüp ehl ü ‘ayâlini firâr itdi hemân
Bulsa eylerdi o dem künc-i ‘âdemde me’vâ

1/36 Kaldı evlâd-ı felâket-zede zâr ü nâlân
Kendi havf ile kalup künc-i cefâda tenhâ

1/52 Oldı bu beyt-i bedîhî dile lâyih fi’l-hâl
Bu iki vâkı‘aya geldi münâsib a‘lâ

1/53 Oldı her mısra‘ı mahsûs musanna târîh
Her birin birisine eyledi hâtif inşâ

1/54 Evvelâ evvelinün makteline geldi latîf
Âhırı âhırınun vak’asına oldı sezâ

1/55 İbn-i Ma‘nın birinün başını kesdi hâlâ
Aldı birisini de rehnine Ahmed Pâşâ

1/57 Hazret-i asaf-ı devrân umaruz devletle
Sadr-ı a’layı müşerref ide beyne’l-vüzerâ
[H. 1037/ M. 1627-28] (Hamami, 2001: 274)

4.2.4.8. Melek Ahmed Paşa’nın Vezir Oluşu

Mustafa Nehcî, Melek Ahmed Paşa’nın sadrazam olmasına kaside yazarak tarih düşürmüştür. Tarihî kaynaklara göre; Melek Ahmed Paşa’nın babası Dağıstan Abazaları’ndandır. Kapıcılar kethüdalığı yapmıştır. Ahmed Paşa, Sultan I. Ahmed’e hediye edildiği vakit ‘Melek’ lakabını almıştır.

Yetiştirilmek üzere Dârüssaâde Ağası Hacı Mustafa'ya gönderilen Melek Ahmed, IV. Murad döneminde Has Oda'ya nakledilip musahip olmuştur. 1 Ağustos 1650'de tekrar Bağdat beylerbeyi olsa da aradan dört gün geçtikten sonra vezir-i azam olmuştur (Sarıcaoğlu, 2004: 42-44).

K. 4/4 İdüp re'y-i münîri memleket ıslâhı tedbîrin
Vezâret emrini ısmarladı Pâşâ-yı zî-şâna

K. 4/14 Olup zulmet-serâ 'âlem serâser halk hayretden
Düşüp teşvîşe yüz tutmışdı hep hâl-i perîşâna

K. 4/38 Müşerref eyledi târîh-i teşrîfi bu mısrâ'ı
Melek sadra geçüp döndi felekler 'adle âmâna
[H. 1060/ M. 1650] (Aslan, 2017: 44)

4.2.4.9. Mehmet Paşa'nın Vezir Oluşu

Mehmed Paşa'nın Şam'a sadrazam olarak tayin edilmesine Fehîm-i Kadîm, sabah vaktinde tarih düşürmüştür.

14/6 İki târîhe muvafık düşicek vakt-i sabâh
Oldı bu beyt Fehîma dile ilhâm-ı Hudâ

14/7 Şamda mihr ile manende-mâh oldı asaf
[H. 1053/ M. 1643] (Üzgör, 1991: 302)
Sadr-ı dâd rû-felek pâşâ Mahmud pâşâ
[H. 1053/ M. 1643] (Üzgör, 1991: 302)

Cem'î de Mehmed Paşa'nın 1643 yılında Şam'dan dönüp sadrazam olması sebebiyle tarih manzumesi yazmıştır. Mehmed Paşa, padişah fermanı ile davet edilmiştir.

21/3 Şâm'da ol meh-i garrâya olup feyz-resân
Eyledi menzilini kürsî-i sadr-ı 'uzmâ

21/4 Şâm'dan tayy-i menâzil iderek devlet ile
Geldi burç-ı şerefe ol meh-i hûrşîd- 'atâ

21/6 Gönderüp hatt-ı hümâyûn ile da‘vet kıldı
Ana lutf itdi eli gölgesini zıll-i Hudâ

21/8 Sadr-ı erkâna geçince didi Cem‘î târîh
Rükn-i evreng-i cihân oldı Muhammed Pâşâ
[H. 1053/ M. 1643] (Koparan, 1995: 208)

4.2.4.10. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın Vezir Oluşu

Edirneli Ahmed Rüşdî, IV. Mehmed zamanında Çehrin fatihi olan Kara Mustafa Paşa’nın vezir olmasına tarih düşürmüştür. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre; Mustafa Paşa’nın babası, Oruç Bey adında tımarlı bir sipahidir. Babasının IV. Murad’ın Bağdat kuşatması sırasında şehid düşmesi üzerine dört yaşında yetim kalmıştır. Fâzıl Ahmed Paşa’nın ölümü üzerine 5 Kasım 1676’da sadrazam olmuştur (Özcan, 2004: 246-249).

Târîh-i Vüzerât-ı Fâtih-i Çehrîn Mustafa Pâşâdır

6/2 ‘Âleme tebşîr edip Rüşdî dedi târîhini
Aldı mihri Mustafa Pâşâ cihân oldu sa‘îd
[H. 1087/ M. 1676] (Tunadurur, 2012: 153)

Üskürdarlı Sırrî de Mustafa Paşa’nın sadrazam olmasına tarih düşürmüştür. Şair, Mustafa Paşa’nın Sultan IV. Mehmed’in sadrazamı olduğunu söylemiştir. Fakat verilen tarih burada farklıdır.

3/4 Vezîr-i a‘zam-ı Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi‘ kim
Nazîrün görmemişdür dîde-i dünyâ vü mâfihâ

3/12 Bu nev‘a yazdılar dîvân-ı ‘arşa sâl-i târîhin
Kef-i yümniyle aldı mühr-i câhı Mustafâ Paşa
[H. 1093/ M. 1682] (Kazan, 2003: 366)

4.2.4.11. Mustafa Paşa’nın Vezir Oluşu

Hikmetî, Mustafa Paşa’nın vezir olmasına iki kasidede tarih düşürmüştür. Mustafa Paşa’nın yol gösteren, fetheden ve zafer kazanan birisi olduğu söylenmiştir. Şiirin tarih beyitinde ‘Dârü’s-selâm’ olarak geçen yer Bağdat’tır. Paşanın gelmesiyle birlikte bölge güvenli hale gelmiştir.

K. 286/7 Mustafa Pâşâ gibi bir hâkim-i rûşen-‘amîr
Gelmemişdür ‘arşa-i devrâna mutlak bî-gümân

K. 286/9 Reh-nümâsı feth u nusret hem-demi ikbâl u sıdk
Nice devrân olmasun anunla dâyim hem-‘inân

K. 286/20 Fi’l-bedîhi Hikmetî ilhâm olındı târîhi
Kıldı bu dârü’s-selâmı makdemi dârü’l-emân
[H. 1061/ M.1650] (Eğri, 2006: 260)

Hikmetî, aynı kişinin aynı makama ikinci kez gelmesine tarih düşürmüştür.

K. 287/13 Misâl-i Mustafâ Pâşâ’yı gerdûn
Ararsa bulmaya mülk-i cihânı

K. 287/16 Bihamdillâh yine geldi yerine
Didüm târîhini Bağdâd-ı cânı
[H. 1075/ M. 1664] (Eğri, 2006: 262)

4.2.4.12. Salih Paşa’nın Vezir Oluşu

Cem‘î, Salih Paşa’nın 1645’te vezir-i azam olmasına tarih düşürmüştür. Kaynaklara göre, Salih Paşa Bosna asıllıdır. Kardeşi devrin önemli devlet adamlarından Murtaza Paşa’dır. Maliye emini, defterdar tersane emini gibi önemli mali işlerde çalışmıştır (Emecen, 2019: 461-462).

26/2 Ya‘nî bir âsaf-ı zî-şânı getürdi sadra
Ki dinilse ana şâyeste cüneyd-i vüzerâ

26/3 Rükn-i dîvân olıcak Cem‘î târîhin
Geçdi sadr oldı celî menkıbe Sâlih Pâşâ
[H. 1055/ M. 1645] (Koparan, 1995: 214)

4.2.4.13. Köprülü Damadı Siyavuş Ağa’nın Vezir Oluşu

Mustafa Nehcî, Siyavuş Ağa’nın vezir olmasına tarih düşürmüştür. Kaynaklardaki bilgiye göre Siyavuş Ağa, vezir-i azam Köprülü Mehmed Paşa’nın kölelerinden biri olup Abaza asıllıdır. “Köprülü Damadı” veya “Hacı” lakabıyla anılmıştır. Kaynaklarda kendisinin Merzifonlu Mustafa Paşa’nın 1678’de Çehrin

Seferi sırasında seyis olarak görev aldıktan sonra vezir-i azamlığa terfi edildiği yazılmıştır (Sarıcaoğlu, 2009: 313-315).

14/2 Siyavuş Ağa ol kim zât-ı pâki
Anun hep hüsn-i ahlâk ile meşhûn

14/12 Vezâret hânedânından ki aldı
Mutahhar öyle dürr-i pâk-i meknûn

14/23 Yazup hâme bu mısra‘ oldı târîh
Mübârek ola sûrı şânı efzûn
[H. 1076/ M. 1666] (Aslan, 2017: 72)

4.2.4.14. Sofu Muhammet Paşa'nın Vezir Oluşu

Cevrî, defterdarlıktan azledilen Sofu Mehmed Paşa'nın göreve tekrardan vezir olarak başlamasına tarih düşürmüştür. Şiirde paşanın, hatasından dolayı özür dileyip bu özrünü gösterdiği yazılmıştır.

Kaynaklara göre; paşa vezir-i azamlığı sırasında fazlaca yaşlı olmasından dolayı "Koca"; Yenikapı Mevlevîhânesi'ne mensubiyeti sebebiyle de "Mevlevî" ve "Sofu" lakaplarıyla anılmıştır. Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur (Erkan, 2019: 515-517).

Târîh-i Defter-dâr- Şuden-i Sûfî Mehmed Paşa

42/1 Esfıyâ-rütbe Muhammed Paşa
Ki ider hâline ikrâr ebrâr

42/3 Ol kerîmü'ş-şiyem ü zî-şânun
Kadrini bildi felek âhır-ı kâr

42/4 Getürüp devlet ile sadra yine
Eyledi ‘özr-i kusûrın izhâr

42/9 Didi Bercîs-i felek târîhin
Ehl-i cûd oldı yine defter-dâr
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 308)

4.2.4.15. Sarı Süleyman Paşa'nın Vezir Oluşu

Sarı Süleyman, Bosna-Hersek kökenlidir. Babasının adı Mürüvvet'tir. Mekke'ye gönderilmiştir. "Sarı Mîrâhur" olarak ün yapmıştır. Başarıları Sadrazam İbrahim Paşa'nın kıskançlıklarına yol açmıştır. Ösek Kalesi'nin düşmesinin yalan olması üzerine IV. Mehmed, İbrâhim Paşa'yı azlederek 18 Aralık 1685 yılında kendisini sadrazam yapmıştır (Özcan, 2019: 535-538).

Nâci Ahmed Dede, paşanın sadrazam olmasına tarih düşürmüştür. Süleyman Paşa, cihan halkının ekmeği var mı yok mu diye kontrol ettikten sonra ziyafet vermiştir. Yaşlı ve çocuklara merhamet etmiştir.

Târîh Berây-ı Vezâret-i Süleymân Paşa

K. 9/4 Ziyâfet eyledün halk-ı cihânı yolayub nâm
Bu kâr-ı zevk-bahşunla gönüller şevk-ver zinde

K. 9/5 Şu denlü merhamet kıldun ki etfâlân u pîrâna
Kemâl-i şefkatün pistân-ı dilden şîr düşende

K.9/20 İlâhî fazl u ihsânunla benden âsaf-ı dehrün
"Süleymân-ı zamâna mühr-i devlet ola zîbende"
[H. 1097/ M. 1685-86] (Kırıktaş, 2001: 130)

Şu'ûrî de Bayburtlu Kara İbrahim Paşa'nın vezirlikten azledilip yerine Sarı Süleyman Paşa'nın gelmesine tarih düşürmüştür.

Târîh berây-i Vezîr-i A'zam şoden-i Süleymân Pâşâ vü giriften-i mühr ez-İbrâhîm Pâşâ

41/5 Bir nidâ çıkdı didi gûş-i dile târîhin:
Âsaf-ı Sadr-ı güzîn oldı Süleymân Pâşâ
[H. 1097/ M. 1685-76] (Güler, 2017: 83)

4.2.4.16. Diğer

Cevrî, adını vermediği birisinin 1648-49'da vezir olmasına tarih düşürmüştür. Şair, vezirin tedbiriyle düşman belasından memleketi güvenli hale getirdiğini söylemiştir. Manzume teklif üzerine yazılmıştır.

Târîh Bâ-Teklif-i Merkûm

43/1 Bârekel'llâh ey müdebbir Âsaf-ı sâhib-reşâd
Eyledün re'yünle cünd-i fitneden mülki emin

43/9 Didiler bu nusratün târîhini erbâb-ı dil
Oldı hakkâ ‘avn-ı mevlâ himmet-i Mollâ mu‘în
[H. 1058/ M. 1648-49] (Ayan, 1981: 308)

Fenâyî, H. 1056/ M. 1646 tarihinde vezirlik makamına geçen bir kişiden bahsederek gazelinde tarih düşürmüştür. Fakat burada da mısranın karşılığı H. 1174 M. 1760’tır.

G. 344/7 Sürûran didi târîhin Fenâyî
Bi-hamdi’llâh yerin buldı vezâret
[H. 1056/ M. 1646] (Yıldız, 2002: 489)

4.2.5. Kaptan

4.2.5.1. Musahip Mustafa Paşa’nın Tayini

Sa‘dî, Mustafa Paşa’nın 1684-85’te kaptanlığa tayin edilmesine tarih düşürmüştür. Paşanın hakkındaki biyografik bilgi, yaptırmış olduğu kasırda verilmiştir.

1/7 Dâ‘i-i devleti Sa‘dî dedi târîhin anun
Kabûdân oldı lutf-pîşe Musâhib Pâşâ
[H. 1096/ M. 1684-85] (Uralçin, 2009: 128)

4.2.5.2. Silahdar Mustafa Paşa’nın Tayini

Cevrî, kaptan Mustafa Paşa’nın komutan olarak tayin edilmesine tarih düşürmüştür. Şair, Sultan IV. Murad’ın nâmının ‘Bağdat Fatihi’ olduğunu söylemiştir. IV. Murad, silah bakımı ile ilgilenen ve aynı zamanda veziri olan Mustafa Paşa’nın denizde kabiliyetini görünce onu 1638’ de kaptan ilan etmiştir.

Târîh-i Kapudan-Şuden-i Merhûm Silâh-dâr Paşa

29/1 Süleymân-ı zamân Sultân Murâd ol husrev-i gâzî
Ki oldı Âl-i ‘Osmân içre nâmı Fâtih-i Bağdâd

29/2 Silâhdâr u veziri Mustafâ Paşayı devletle
Kapudan eyledi bahra görüp zâtında isti‘dâd

29/12 Didi Hızr-ı hidâyet tehniyetle câhına târîh
Kapudan oldı hâlâ Mustafâ Paşa mübârek bâd

[H. 1048/ M. 1638] (Ayan, 1981: 301)

4.2.5.3. Siyavuş Ağa'nın Tayini

Cevrî, Sultan İbrahim'in silahdarı olan Siyavüş Paşa'nın kaptan olmasına 1640'ta tarih düşürmüştür. Şair, paşaya iltifat ederek onu yükseltmiştir. Padişah Siyavuş Ağa'yı dışarı çıkarıp vezirliğini ilan ederek kaptan-ı derya yapmıştır.

Harem-i Hümâyûndan Siyâvüş Ağa Kapudanlık İle Çıkdugına Târîhdür

33/1 Husrev-i mülk-i cihân Hazret-i Han İbrâhîm
Ki vücûdiyle şeref buldı anun mülk ü serîr

33/3 Çıkarup taşra vezâretle kapudan itdi
Bâreke'llâh zihî 'adle muvafık tedbir

33/7 Didi târîhini bu devlet ü câhun Cevrî
Dâd-ı Hak kıldı Siyâvüşi Kapudan u vezir
[H. 1050/ M. 1640] (Ayan, 1981: 304)

4.2.5.4. Topal Mehmed Paşa'nın Tayini

Ahmed Nâmî, Topal Mehmed Paşa'nın kaptan olmasına tarih düşürmüştür. Şairin yazmış olduğu şiirin aparatında; "Niğdevî Topal Paşa kapudan oldukda virilmişdür" ibaresi yer almıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Kütahya Şehri* adlı kitabında verdiği bilgiye göre; 1621'de Hasan Paşa'nın yerine gelerek Anadolu Eyaleti valisi olduğu yazılmıştır.

Topal Mehmed Paşa kapudan oldukda virilmişdür

34/7 Halk-ı 'âlem didiler târîhini bî-takrîb
Kapudan oldı hidâyetle Mehemmed Pâşâ
[H. 1067/ M. 1656] (Yenikale, 2017: 307)

4.2.6. Beylerbeyi

4.2.6.1. Hüseyin Ağa'nın Tayini

Cevrî, Nasuh Paşa'nın oğlu Hüseyin ağanın, 1634-35'te vezirliğiyle beylerbeyi olmasına tarih düşürmüştür.

Târîh-i Mîr-i Mîrân u Vezir-Şuden-i Merhum Nasûh Paşa-zâde

36/1 Sezâ-yı rütbe-i ‘ulyâ Hüseyn Paşa kim
Mahaldür ana makâm-ı sadâret-i ‘uzmâ

36/2 Budin eyaletine oldı ‘ızz ile nâyil
Virildi ana vezâretle mansıb-ı garrâ

36/7 Du‘â idüp didi târîh-i manşıbın Cevrî
Mübârek eyleye câh u vezâreti Mevlâ
[H. 1044/ M. 1634-35] (Ayan, 1981: 305)

4.2.6.2. Diyarbakırlı Muhammed Paşa’nın Tayini

Cevrî, vefat eden silahdar paşanın kethüdası olan Muhammed Paşa’nın, Halep’e beylerbeyi olmasına tarih düşürmüştür.

Târîh-i Eyâlet-i Muhammed Paşa Ket-hudâ Merhum Silâh-dâr Paşa

37/5 Rakam-ı câh ile ketb itdi bu târîhi kalem
Mîr-i Mîrân Haleb oldı Muhammed Paşa
[H. 1047/ M. 1637-38] (Ayan, 1981: 305)

4.2.7. Defterdar

4.2.7.1. Ali Bey’in Tayini

Ahmed Nâmî, Karakuş lakaplı birisinin defterdarlığının elinden alınıp 1647’de Ali Bey’e verilmesine tarih düşürmüştür.

Ali Begümüz Kara Defterdar Elinden Mansıb Alup Geldükde

20/4 Bu zahm azdur didi hep ehl-i insâf
Görüp karakuşuñ hâl-i tebâhın

20/5 Alınca saydı Nâmî düşdi târîh
Şikâr-ı câhı elde ‘Âlî şâhın
[H. 1057/ M. 1647] (Yenikale, 2017: 303)

Yine kim olduğunu bilmediğimiz, Ali namlı paşa hazretlerinin tayin edilmesine Mustafa Nehcî 1656’da tarih düşürmüştür.

28/1 Hazret-i Pâşâ-yı ‘âlî-kadr u vâlâ-kevkebe
Ey bülend-ahter hümâyun-kadr ey sadr-ı kibâr

28/7 Cevher-i zâtında olmakla şecâ‘at mâyesi
Buldı hem nâmîyi Kerrâr ile fazl u iftihâr

28/9 Saldı çün esb-i zuhûrı ‘âleme târîhidür
Geldi âlâ-yı vücûda Hayder-i ‘âlî-tebâr
[H. 1066/ M. 1656] (Aslan, 2017: 89)

4.2.7.2. Hezarpare Ahmed Paşa'nın Tayini

Ahmed Paşa, İstanbul'da doğmuştur. Bir sipahinin oğludur. Kemankeş Kara Mustafa zamanında tezkireci, çok geçmeden defter emini olmuştur. Güzel ve hızlı yazı yazmasıyla tanınmıştır. Ekim-Kasım 1646'da vezir rütbesiyle defterdarlığa tayin edilmiştir (Özcan, 1998: 301-302). Cevrî, Ahmed Paşa'nın, vezirlik fermanıyla defter eminliğinden, defterdarlığa terfi etmesine tarih düşürmüştür.

Târîh-i Defter-dâr- Şuden-i Ahmed Paşa Ki Der-âşûb Rahmet-i Hak Peyveste-şud

46/2 Oldı menşur-ı vezâretle yine defter-dâr
Bir sezâ-vâr-ı makâm-ı şeref ü ‘izz ü ‘ulâ

46/9 Hem bu târîh ile her gâh du'âsın ide halk
Geçdi sadra ola Hak yâver-i Ahmed Paşa
[H. 1056/ M. 1646] (Ayan, 1981: 309)

4.2.7.3. İbrahim'in Tayini

Mustafa Nehcî, İbrahim Paşa'nın 1649'da defterdar olmasına tarih düşürmüştür.

34/5 Ya‘nî Pâşâ-yı celî-şân ü himem İbrâhîm
Mazhar-ı pertev-i eltāf-ı Hudâ-yı müte‘âl

34/6 Buldı çün ‘izzet ile şevket-i defterdârî
Zâde Allâh ta‘âlâ şerefü'l-isticlâl

34/7 Didi âhengini Nehcî işidüp hâtifden
Bâreke‘llah seniy-i devlet ü ikbâl ü celâl
[H. 1059/ M. 1649] (Aslan, 2017: 93)

4.2.7.4. Mehmed Efendi'nin Tayini

Şu'ûrî, Mehmed Efendi'nin başbaki kulu olmasına 1672-73'te tarih düşürmüştür. Mehmed Efendi, önceki görevinde de bu makama nail olmayı başarmıştır. Onun yine aynı makama gelişi Ramazan Bayramı'na tesadüf etmiştir.

Târîh Berây-i Mansıb Mehemmed Efendi Ser-Gulâm-ı Bâkî

7/3 İdüp 'Âlî-menâsıb rütbesin ihrâz sâbıkda
Kim oldı hâlâ Baş Bâkî kulı câhına sâhib

7/4 Musâdif oldı 'îd-i rûza ol mansıb-ı vâlâ
Felek tehniye-i ahbâba oldı cânla tâlib

7/6 İşâret idüp ana Rûh-ı Kudsî didi târîhin
Müşerref oldı nâm-ı pâkün ile hâliyâ mansıb
[H. 1083/ M. 1672-73] (Güler, 2017: 54)

4.2.7.5. Diğer

Mustafa Nehcî, kimliğini belirtmediği birisinin defterdar olmasına 1650'de tarih düşürmüştür.

37/4 Âmide k'oldı sa^{c}âdetle bugün defterdâr
Âmed ez-gayb-ı sürûşî vü beşâret der-dâd

37/5 Gûş-ı câna ki irişdi didi Nehcî târîh
Bâreke'llâh zihî pâye şeref-efzûn bâd
[H. 1060/ M. 1650] (Aslan, 2017: 95)

Nehcî, aşağıdaki şiirde yine, adını bilmediğimiz birisinin 1672'de Şam eyaletine defterdar olarak atanmasına tarih düşürmüştür.

17/15 Matlûb olan târîh iki vech ile hem andan çıka
Hâli hurûfından berî hâlîlerinden ol berî

17/16 Fikr eyledüm ben hâme bu mısrâ'a oldı terceman
Cem-kadr u rû bir sâf-dem oldı Dımaşka defterî
[H. 1082/ M. 1672] (Aslan, 2017: 77)

4.2.8. Seyyid Emîr'in Hekimbaşı Olması

Anadolu çocuğu olan Emîr Çelebi ilk tahsilini Edirne'de yapmıştır. Ardından Mısır Kahire'ye giderek tıp eğitimi görmüştür (Erdemir, 1995: 129-130). Cevrî, Mehmed Çelebi'nin hekimbaşı olmasına istinaden 1629-30'da tarih düşürmüştür. Şair, Mehmed Çelebi'nin, Sultan IV. Murad'a hem dost hem de arkadaş olduğunu; temiz lehçesinin, gönül cezbeden kaleminin ve akıcı bir tabiatının bulunduğunu söylemiştir.

Târîh-i Re'îsü'etıbbâ-Suden-i Emîr Çelebi El-Merhûm

66/1 Nükte-perdâz-ı hıkem Seyyid Muhammed kim olur
'Akl-ı evvel meclis-i 'ilm ü kemâlinde celîs

66/2 Kılmış isti'dâd ile lutf-ı ilâhî zâtını
Hazret-i Sultân Murâda hem müsahib hem enîs

66/3 Bundan özge var mı lâyık hem-dem-i şâh olmaga
Lehçesi pâk ü kelâmı dil-keş ü tab'ı selîs

66/5 Mansıbın gûş eyleyüp Cevrî didi târîhini
Hikmet ile oldı Eflâtûn etıbbaya re'îs
[H. 1039/ M. 1629-30] (Ayan, 1981: 321)

4.2.9. Ağa

Dürrî, Gümülcineli Hızır Ağa'nın sipahi oğlanı ağası olmasına tarih 1619-20'de tarih düşürmüştür.

Gümülcineli Hızır Ağa Sipâhî Oğlanı Ağası Oldukda 'İfâ Olmuşdur

6/3 Bu muazzam mansub-ı zi-şânı teşrif idicek
Dürrî-i dâ'i didi târîhini câh-ı 'azîm
[H. 1029/ M. 1619-20] (Kılıç, 2010: 148)

Şehrî, Emir Mustafa adlı bir kişinin yeniçerilere ağa olmasına tarih düşürmüştür. Kaynaklarda Emir Mustafa'nın ocaktan yetiştiği, Mayıs 1648'de yeniçeri ocağına ağa olduğu, Ağustos 1648'de ocaktan ayrıldığı yazılmıştır.[18] *Şehrî Divanı*'ndaki başka bir nüshanın başlığında, kendisinin 'Muhammed Emir' olarak

[18]https://ipfs.io/ipfs/QmQP99yW82xNKPxXLroxj1rMYMGF6Grwjj2o4svsdmGh7S/out/A/Yeni%C3%A7eri_A%C4%9Falar%C4%B1_listesi.html. (Erişim Tarihi: 30.09.2022).

anıldığı tespit edilmiştir. Şehrî, Emir Mustafa'nın lütuf ve kerem sahibi olduğunu, karşısına çıkan kişilerin sorduğu soruları kâfir de olsa cevapladığını söylemiştir.

Târîh-i Berây-ı Şoden Emîr Ağa-yı Yeniçeriyân

6/1 Sa'âdet ile Ağa oldı Hak mübârek ide
Bir ehl-i himmet ü sâhib-kerem sütûde-hıred

6/4 Şu denlü lutf u kerem var nihâd-i pâkinde
Ki istemez ide kâfir de olsa sâ'ili red

6/6 Ne fikr idersün eyâ Şehrî-i perîşân-hâl
Ki târîhidür o zâtun ağa-yı vâlâ-ced
[H. 1057/ M. 1648] (Demirel, 1999: 388)

Rehâyî, Gazze'nin tahtında bulunan Bekri Mustafa Paşa'nın kölesinin, ağa olmasına tarih düşürmüştür.

2/4 Serîr-i Gazze mâlik bu Bekir Paşa-yı ekrem kim
Bir ednâ bendesine vasf olupdur şimdi ağalık

2/9 Rehâyî mensıbın gūş eyleyince didi târîhin
Güzel buldı makâmın bu mübârek ola paşalık
[H. 1093/ M. 1683] (Yerdemir, 2007: 126)

4.2.10. Kaymakam

Kolaylıköz Ahmet Paşa, İstanbul asayişini sağlamak üzere 1693'te, Kıbrıs valiliğinden alınıp İstanbul sadaret kaymakamlığına getirilmiştir (Avcı, 1999: 148-149). Bosnalı Sâbit, Kalaylıköz Ahmed Paşa'nın makama gelişiyle birlikte İstanbul şehrinin cennet bahçesine döndüğünü yazmıştır. Cahillerin şansına meyhaneler kapatılmış, müminlerin kalbi mescidlerin tamamlanmasıyla açılmıştır. Sarhoşlar içki ve eğlence meclislerine tövbe etmişlerdir. Şair, İstanbul'un yer adlarından faydalanarak edebi sanat yapmış, paşanın kaymakam oluşuna 1692-93'te tarih düşürmüştür.

41/4 Ravza-ı Dârü's-selâm itdün Sitanbul şehrini
Gül gibi hâtır-güşâ tal'atla virdükçe selâm

41/6 Atlas-ı gerdûn gibi sümm-i semend-i kadrüne
At Meydânı döşendi ber-tarîk-i ittibâm

41/8 ‘İffetün ‘ahdinde nâ-mestûre ‘avretdür diyü
Atdılar Kız Kullesin deryaya ehl-i i’tisâm

41/9 Câhilün bahtına döndi baglanup mey-hâneler
Mü’minün kalbi gibi açıldı mescidler temâm

41/10 Tevbe sultânum diyü mey-hâre ‘iyş ü ‘işrete
Bîm-i hadd-i şürbden oldı mürid-i şeyh câm

41/12 Şevkden mesrûr olup Sâbit didi târîhini
Oldın İstânbul’da cudunla kâtim-i makâm
[H. 1104/ M. 1692-93] (Karacan, 1991: 347)

Aşağıdaki beyitte de kimliğini belirtmediği bir kaymakamın 1682’de makama gelişi üzerine tarih düşürmüştür.

6/3 ‘Âkıbet bende didüm bu mısra‘ı târîh ana
Oldı bak bak lücce-i kayyum-ı hüsn cârûbveş
[H. 1094/ M. 1682] (Yerdemir, 2007: 129)

4.2.11. Divan Kâtibi

4.2.11.1. Ahmed Efendi’nin Tayini

Şu‘ûrî Hasan Efendi, Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa’nın Ahmed Efendi hakkında yazdığı mektubu anlatan bir şiir yazmıştır. Şair, bu şiirde, Ahmed Efendi’nin divan kâtibi oluşuna tarih düşürmüştür. Ahmed Paşa’nın ismi gibi şerefli bir zat oluşunu, güzel huyunu, tedbirli fikirlerini, kabiliyetini öven şair kendi derdinden dem vurmuştur. Paşanın, ona olan sadık niyetiyle gönül kapısını açacağını umarak, yakıcı ağlayışlarıyla duaya başlamıştır.

Târîh Berây-i Re’îsü’l-küttâb Şoden-i Ahmed Efendi Mektûbî-i Sadr-ı â‘zam Fâzıl Ahmed Pâşâ

14/6 Fâzıl u ‘âkıl u kâmil hüsnü’l-hulk u şiyem
Mazhar-ı mekrümeti halk-ı cihân şeyhile şâb

14/14 Böyle iken keremün ey şeh-i hayl-i keremâ
Çeke mihnetde Şu‘ûrî bu kadar renc ü ‘azâb

14/15 ‘İşret ümmîdini itdükçe cihân bezminde
Hûn-ı dil bâde vü laht-ı fikri ola kebâb

14/16 Sûz u zâr oldı her şekve du‘âya başla
Sıdk-ı niyyetle ola rû-yı dile fethu’l-bâb

14/19 Şevk-ı hâtırla didi Rûh-ı Kuds târîhin:
Sâhib-i lutf u himem oldı Re’îsü’l-küttâb
[H. 1086/ M. 1675-76] (Güler, 2017: 62)

4.2.11.2. Rami Mehmed Paşa’nın Tayini

Rami Mehmed Paşa, terazici Hasan Ağa’nın oğludur. Bir müddet baba mesleği olan suyolculuk yaptıktan sonra şiir yeteneğiyle Dîvân-ı Hümâyun Kalemi’ne girmiştir. 16 Kasım 1694’te reisülküttaplığa getirilmiştir (Ahıshalı, 2007: 449-451). Bosnalı Sâbit, Rami beyin kâtip oluşuna tarih düşürmüş sabah vaktinde makama teşrif ettiğini söylemiştir.

Târîh-i Re’isü’l-Küttâb-Şuden-i Râmi Efendi

13/2 Hulâsa-i haberi bu ki Râmî Efendi bugün
Giyüp sabâh ile teşrif-i câhı oldı re’îs

13/11 Ma’ârif ehilen tebşîr içün didüm târîh
Mübârek ola bugün Râmî Efendi oldı re‘is
[H. 1106/ M. 1694-95] (Karacan, 1991: 327)

4.2.12. Hazine Amiri

Şu‘ûrî Hasan Efendi, Eyüp Efendi’nin hazine amiri olmasına 1675-76’da tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Mansıb-Şoden-i Eyyûb Efendi Rûz-nâme-i Evvel

12/6 ‘İzz ü devletle olur târîh ana
Şân virdi mansıb-ı rûz-nâmeye
[H. 1086/ M. 1675-76] (Güler, 2017: 57)

4.2.13. Maliye Tezkirecisi

4.2.13.1. Boluvî-zâde'nin Tayini

Şu'ûrî, Divit Mehmet Efendi'nin azledilmesi ve yerine Boluvî-zâde'ye makamın emanet edilmesi hakkında dört şiir yazarak tarih düşürmüştür. Şair, Boluvî-zâde'nin garip bir yüze sahip, kısa boylu olduğunu söylemiştir. Boluvî-zâde divana heyetle birlikte gelmiştir. Şair, memduhun yazı takımını belinde taşıdığını, kalemini ise parmağında süs yüzük olan elinde tuttuğunu belirtmiştir. Şair, divitin hokkasını Kaf Dağı'na benzetmiştir. Divit, Boluvî-zâde'nin eline geçince dağılıp harap olmuştur. Şu'ûrî şiirin altıncı beytinde, Mehmed'in görevden azledildiği zaman kimseye feryat etmediğini söylemiş, fitneci Yecûc kavminin İskender Seddi'ni yıkması gibi, Boluvî-zâde'nin de Mehmed Efendi'nin makamını yıktığını belirtmiştir.

Kaynaklardan edinilen bilgiye göre; Divitçizâde Mehmed Efendi, Üsküdar'da doğmuştur. Divitçi Mustafa Efendi'nin oğludur. Şiirlerinde Divitçizâde mahlasıyla anılmıştır (Özcan, 2003: 451-452). Mehmed Efendi'nin tezkireci olduğuna dair herhangi bir bilgi kaynaklarda yer almamıştır.

Târîh Berây-i 'Azl-i Dîvit Mehemmed Efendi Ez-Emânet-i Rüsûm-i Ahkâm u Mansıb Şoden-i Boluvî-zâde

18/1 Boluvî-zâde kâsiru'l-kâme vü turfe-likâ
Geldi dîvâna o hey'etle idüp cilve-geri

18/2 Dîvidi sokup beline hâmesin aldı ele
Oldı cehr-i resm-i ahkâm zîver-i engüşteri

18/3 Kûh-ı Kâf ile ber-â-berken metânetde dîvit
Rahne-dâr oldı esâsından yıkıldı her yeri

18/4 Almaz iken değme darbdan öyle bir küfrî binâ
Oldı lerzende ser-â-pâ olmayup tâb-âveri

18/5 Çerh-ı gerdûn dest-i kahra virdi kilk-i nasîr
Zâhir oldı 'âdet-i bî-dâd-ı süfle-perveri

18/6 Kime feryâd eylesün telh-mezâk-i ‘azlden
Olmadı ol derd-mendün nahb-vârûn yâveri

18/7 Gördi bu hâl-i hıred-fersâyı bir dostı o dem
Didi: Ye’cûc-i fiten yıkdı Sedd-i İskender’i
[H. 1086/ M. 1675-76] (Güler, 2017: 64)

Şu‘ûrî, aşağıdaki şiirde, değişimin hayli zor ve kederli olduğunu söylemiş Mehmet Efendi’nin, kendisine emanet olan bir divitle kanaat olmuşken Boluvî-zâde’nin gelişiyle o kanaatten mahrum kaldığını dile getirmiştir. Mehmed Efendi mecburi olarak uzlete çekilmiştir. Olayları gözünde canlandırmasından dolayı bilinci şuursuz olan Mehmed Efendi, uzun boylu yapısıyla bir karış boyundaki şahıstan kaçmıştır. Öncesinde Boluvî-zâde’yle karşı karşıya gelmekten kaçan Mehmed Efendi, azledilme sebeplerinden doğan söz karışıklığı yüzünden olayları anlatmak için yüzleşmiştir. Şair, Boluvî-zâde’nin Mehmed Efendi’nin karışıklığı gidermesi için açıklamaya izin vermesine şaşırmıştır.

Târîh-i Diğer: Berây-i û Hem Der-Ân-ı Mazmun

19/1 Fârig olmaz çerh ehl-i ‘işreti tekdîrden
Telh-kâm-ı mihnet eyler hâlet-i tağyirden

19/2 Kâni‘ olmışken cihânda bir emânetle divît
Boluvî-zâde alup kaldı o dem tedbirden

19/3 İlticâ itdi zarûrî Kûh-ı Kâf-ı ‘uzlete
Bî-dimâğ oldı hevâ der-kef-i dil tesvîrden

19/4 Ol kad ü kâmetle itdi bir karış şahsdan firâr
Gerçi evvel rûbe olurdı gürîzân şirden

19/5 ‘Arızun esbâb-ı ‘azlinden ider hılt-ı kelâm
Hayret el virdi kalup ahvâli takrirden

19/6 Bir sadâ-yı hâtif irişdi nâ-gehân târîh olup:
Sıçradı kaçdı kedi kim ‘av‘av-ı Kıtmîr’den
[H. 1086/ M. 1675-76] (Güler, 2017: 65)

20/1 Dîvidün mansıbın aldı Boluvî-zâde bugün
Keder-hâtırınun oldı o hâlet gibi

20/2 Ta‘limile didiler ehl-i sühan târîhin:
Kapağın atdı dîvit dakdı beline çelebî
[H. 1086/ M. 1675-76] (Güler, 2017: 66)

Şu‘ûrî, Divit namlı Mehmed Efendi’nin keremlerinin belirli sayıda olduğunu söylemiştir. Şair ikinci beyitte, bundan öncesinde kırtasiye bölümünde çalıştığı vurgulamıştır. Bilhassa maliye kâtipleri, onun gibi lütfa sahip birisini görememiştir. Dördüncü beyitte Boluvî-zâde; kambur, cin gibi birisi olarak tasvir edilmiş, Mehmed Efendi’ye musalat olduğu söylenmiştir. Şair altıncı beyitte, Mehmed Efendi’nin parlak yüzünün şerefle dolduğunu çünkü divan efendisinden makamını geri aldığını vurgulamıştır. Boluvî-zâde, Mehmed Efendi’nin elinde mührünü görünce ciğerinden sert bir ah çekmiş, gözlerinden yaşlar akıp gitmiştir. Yaptığı kötülüklerden pişman olmuştur. Mehmed Efendi, 1676-77’de yeniden maliye kâtibi olmuştur.

Târîh Berây-i Tehniye-i Mansıb-ı Dîvit Mehemmed Efendi

21/2 Olup Kâğıd Emîni bundan esbak
Alurdı ehl-i dil hisse derinden

21/3 Yogidi görmemiş lutfını aslâ
Husûsâ Mâliye kâtiblerinden

21/4 Olup bir cinn musallat nâmı Kanbûr
Külâh-ı mansıbı kapdı serinden

21/6 Çün aldı mansıbı mahdûm-ı dîvân
Şeref-yâb oldı rû-yı enverinden

21/7 Görüp mahdûm elinde mühri çün cinn
Bir âh-ı serd çekdi ciğerinden

21/9 Olup cinn gibi pinhân bîm-kürkden
Peşîmân oldı vaz‘-ı bed-terinden

21/10 Olup lutf-ı Hudâ küttâba tekrâr
Rüsûm alınmakla ellerinden

21/11 Yine mesrûr kıldı anları Hakk
Ayırmışken kerem-güsterlerinden

21/14 Çıkup bir şâ'ir ol dem didi târîh:
"Görünce kurdı cinn kaçdı yerinden"
[H. 1087/ M. 1676-77] (Güler, 2017: 66)

4.2.13. 2. Mehmed Efendi'nin Tayini

Şu'ûrî Hasan Efendi, Mehmed Efendi'nin önceki gibi maliye tezkirecisi olmasına 1675-76'da tarih düşürmüştür. Şair, şiirin başlığında Mehmed Efendi'nin bir aşçıbaşının oğlu olduğunu vurgulamıştır.

Târîh- Berây-i Mansıb-ı Tezkire-i Mâliye Şoden-i Mehemmed Efendi Eş-Şehîr Be-Aşçıbaşı-zâde

17/4 Zât-ı pâkiyle müşerref olmışidi mevkûfât
Mansıb-ı mâliye hâlâ oldı mânend-i selef

17/8 Didi dîvân ehline hâtif bu dem târîhini:
Bir vücûdı kâmil ile buldı mâliye şeref
[H. 1086/ M. 1675-76] (Güler, 2017: 63)

4.2.14. Kethüda

Şu'ûrî, Mehmed Efendi'nin kethüda olmasına tarih düşürmüştür. Mehmed Efendi, devlet işlerinde eskiden beri var olan bir zat olduğu için Sadrazam Mustafa Paşa, kethüda Mehmed Efendi'ye işlerini havale etmiştir. Şair, Mehmed Efendi'nin dünyanın zerre malına bakmayan bir karakteri olduğunu söylemiştir. Avucunun içinde para olması talebiyle kethüdanın eteğine yapışan şair, maksadına ulaşamamıştır. Şu'ûrî, on beşinci beyitte kethüdanın ihsan eteğine iki eliyle yapışıp "Ya elimi kes ya da eteği" diyerek ricada bulunmuştur. Sonrasında ise baş ağrıtmaması gerektiğini söyleyerek kendine sitem etmiştir.

Târîh- Berây-i Kethudâ Şoden-i Mehemmed Efendi Be-*Sadr-ı A'zam Mustafâ Pâşâ*

25/2 Cenâb-ı Âsaf-ı dehr Mustafâ Pâşâ
Sipihre oldı ziyâ-bahş-i necm-i celâli

25/4 Ki Kethudâ idüp ide ümûrını tefvîz
Cihân halkı ide zevk-ı fârigu'l-bâli

25/5 Getürdi hâtırına müste'id olanları hep
İrişdi kalbine ilhâm-ı Hazret-i Vâlî

25/6 O zât-ı pâki idüp cümle ehlden mümtâz
Ümûr-ı devletine Kethudâ mülk-i bâlî

25/12 O denlüdür keremi kim mahall-i ihsânda
Degil çü zerre nâ-çîz dünyenün mâli

25/14 Çü zeyl-i matlebe irişmedi bu dest-i emel
Çü kaldı nakd-i emelden kef-i taleb hâlî

25/15 Yapışdı dâmen-i lutfa iki eliyle recâ
Ya kat'-ı dest-i niyâz it ya kat'-ı ezyâli

25/16 Şu'ûrî virme yeter gûş-i lutfına tasdi'
Mufassal itme sözi mümkin iken icmâli
25/20 Nidâ-yı mülhim-i gaybî irişdi hâtifden:
Vücûd-ı pâkine irzân di rütbe'-i 'Âlî
[H. 1088/ M. 1677-78] (Güler, 2017: 69)

4.2.15. Nişancı

Üskürdarlı Sırrî, Bahri Paşa'nın cihan şahının nişancısı olmasına 1693'te rübâi yazarak tarih düşürmüştür.

R.6 Olmış yine bir gevher-i bahr-i 'irfân
Tuğrâ-keş-i ahkâm-güzîn-i Sultân
Sırrî didi tefhim idüben târîhin
Bahrî Paşa muvakkı'-ı şâh-ı cihân

[H. 1105/ M. 1693] (Kazan, 2003: 365)

4.2.16. Has Oda

Abdurrahman Abdi Paşa, şiirlerinde kullandığı Abdî mahlasıyla tanınmıştır. Enderun'da yetişen şair, IV. Mehmet'in sırkâtipliğine getirilerek devrin olaylarını yazmakla görevlendirilmiştir. 1659'da da Has Oda'ya nakledilmiştir (Derin, 1988: 74-75). Şair kendisinin has odaya tayin edilmesine tarih düşürmüştür.

35 Makta

Böyle ilhâm olındı târîhüm
Hâs ota 'Abdî' yâ mübârek bâd
[H. 1069/ M. 1658] (Koşik, 2020: 59)

4.3. Dini Zümreye Mensup Olanlar

4.3.1. Nakîbü'l- Eşrâf

4.3.1.1. Mehmed Ankaravî'nin Tayini

Cevrî, uğurlu kişi olarak görülen Ankaralı Mehmed Efendi'nin 1635-36'da nakip olmasına tarih düşürmüştür.

Nekâbet-i Muhammed Efendi

55/3 Bu mansıbun didi târîh-i sâlini Cevrî
Nakîb-i Al-i kirâm oldı Seyyid-i Sâdât
[H. 1045/ M. 1635-36] (Ayan, 1981: 314)

4.3.1.2. Mehmed Efendi'nin Tayini

Cevrî başka bir Mehmed Efendi'nin nakip olmasına tarih düşürmüştür. Bahsedilen kişi hayırlı bir evlat olmuştur. Babası da bu makamda bulunmuştur.

Nekâbet-i Muhammed Efendi

57/1 Bülend-pâye Muhammed Efendi kim pederi
İrüp nekâbete itmişdi zâtını isbat

57/2 Geçüp o sadra bu hayru'l-halef dahı buldı
Kemâl-i kadr ü şeref izdiyâd-ı 'izzet-i zât

57/3 Beyân-ı medh ile târîhini didi Cevrî
Nakîb-ı Al-i Güzîn oldı ekrem-i sâdât oldı
[H. 1058/ M. 1648-49] (Ayan, 1981: 315)

4.3.1.3. Seyyid Mehmed Allâme Efendi'nin Tayini

Cem'î, Seyyid Mehmed Allâme Efendi'nin nakîbü'l- eşrâf olduğu zamana tarih düşürmüştür. Allâme Efendi'nin hayatı hakkındaki biyografik bilgi, kadı olduğu zaman verilmiştir. 1629'da bu makama teşrif etmiştir.

5/5 Nâ'il-i şevk olup Cem'î didi târîhin
Â'lem-i âl-i 'abâ oldı nakîb-i şerifâ
[H. 1039/ M. 1629] (Koparan, 1995: 191)

Cevrî de aynı olaya tarih düşürmüştür. Şair, Şeyh Burhaneddin'in torunu olan Mehmed Efendi'nin Anadolu payesinde yüceliğini bulduğunu, yüksek rütbeye nakib olduğunu vurgulamıştır.

Târîh-i Nekâbet-i 'Allâme Efendi

54/2 Sâdât-ı 'âlî-rütbeye iclâl ile oldı nakîb
Sadr-ı Anatolıda buldı kemâl-i ihtirâm

54/3 Hâtif lisanından didi Cevrî anun târîhini
Buldı nekâbet câhını 'allâme-i vâlâ-makâm
[H. 1039/ M. 1629-30] (Ayan, 1981: 314)

4.3.1.4. Seyyid Osman Efendi'nin Tayini

Neylî, bir hocanın oğlu olan Seyyid Osman'nın 1694-95'te nakip olmasına tarih düşürmüştür.

Târîh-i Nikâbet-i H̆vâce-zâde Seyyid 'Osmân Efendi

37/6 Didi bu mısra'a târîh bir senâ-hvânı
Henüz buldı yerin mesned-i nikâbetde
[H. 1106/ M. 1694-95] (Uzun, 1991: 183)

4.3.1.5. Yunus Efendi'nin Tayini

"Sicil-i Osmanî'de Seyrek-zâde lakabıyla tanınmaktadır. Sicil-i Osmanî'de nakipliği için 1057 tarihi verilmektedir. Eski harfli metne göre ebcet hesabıyla tarih mısrasını hesapladığımızda çıkan tarih ise 1067'dir. Bu durumda Divan'dan

hesapladığımız tarih ile müstensihin vermiş olduğu tarihin yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Eğer "İzz ile Yûnus Efendi oldı sâdâta nakîb" mısrasındaki "Efendi oldı" kısmını "Efend'oldı" şeklinde "ya" harfini düşürerek okursak 1057 tarihine ulaşabiliriz." (Aydın, 2010: 190).

Nekâbet-i Yûnus Efendi

56/1 'Umde-i Âl-i Nebî Yûnus Efendi kim odur
Gevher-i bahr-ı siyâdet muhterem zât-ı necîb

56/3 Yazdı hâtif hâme-i Cevrî ile târîhini
'İzz ile Yûnus Efendi oldı sâdâta nakîb
[H. 1052/ M. 1642-43] (Ayan, 1981: 315)

4.3.1.6. Zirek-zâde Abrurrahman Efendi'nin Tayini

Abdurrahman Efendi, Sicill-i Osmanî'de Seyrek-zâde Abdurrahman Efendi olarak tanıtılmıştır. Yunus Efendi'nin yeğeni olan Abdurrahman Efendi, onun terbiyesinde yetişip, müderris ve Medine mollası olmuştur. 1058'de Anadolu payesiyle nakibüleşraflığa gelmiştir (Süreyya, 1996: 93).

Cevrî, Zîrek-zâde olarak bilinen Abdurrahman Efendi'nin nakibüleşraf olmasına tarih düşürmüştür. Bundan sonra gelen 53. tarih kıtasında 'Molla Şerif' lakabıyla anılmıştır. Şair, Abdurrahman Efendi'nin Anadolu rütbesiyle bu makama gelmesine tarih düşürmüştür.

Nekâbet-i Zîrek-zâde Efendi

51/4 Olup Dârü's-selâm u tîbeye kâzî 'adâletle
Kulûb-ı hâs u 'âma hüsn-i sîretle habîb oldu

51/7 Hem itdi naks-ı levh-ı tehniyet-nâme bu târîhi
Bi'hamdi'llâh Zîrek-zâde sâdâta nakîb oldı
[H. 1058/ M. 1648-49] (Ayan, 1981: 313)

Tevârîh-i Nakîbân Bâ-Teklîf-i Zîyrek-zâde 'Abdu'r-Rahmân Efendi

53/1 Eşref-i Âl-i Nebî vâlâ-haseb Mollâ Şerîf
Kim odur asl u neseble gevher-i pâk ü necîb

53/2 Rûm ili sadrıyle cem' itdi nekâbet sadrını
Bu şeref eşrâf içinde oldı ol zâta nasîb

53/3 Gûş idüp bu ‘izzeti Cevrî didi târîhini
Eyledi Seyyid Şerîf-i pâk-zâdı Hak nakîb
[H. 1034/ M. 1624-25] (Ayan, 1981: 314)

4.3.2. Şeyh

4.3.2.1. Ahmed Çelebi’nin Şeyh Olması

Rehâyî, Halveti şeyhi Zakir Ahmed Çelebi’nin şeyhlik makamlığına gelmesine tarih düşürmüştür. Ahme Çelebi, şeyhlik makamına geçtiği zaman herkes nasıl tarih düşüreceğini şaşırmıştır. Ömrünün son zamanlarında olan Şahin Dede “Çaylak olan Ahmed Çelebi, körün tekkesine konar” şeklinde aşağıdaki tarihi düşürmüştür.

7/1 Zâkir Ahmed Çelebi posta geçüp şeyh olıcak
Çogı endîşe-i târîhe düşüp yârânun

7/2 Her biri bulmak içün zevk-i tecellî-i merâm
Halka-i fikre girüp devr ider iken anun

7/3 Didi Şâhin Dede târîhini âhir zû-merg
Kondı Çaylak Çelebî tekyesine a‘mânun
[H. 1100/ M. 1688] (Yerdemir, 2007: 129)

4.3.2.2. Abdulhalim Efendi’nin Şeyh Olması

Nâcî Ahmed Dede, mürşit olan Abdulhalim Efendi’nin şeyh olmasına tarih düşürmüştür. Abdulhalim Efendi 1661-62’de şeyh olmuştur.

Târîh Berây-ı Seccâde-nişîn- Şoden-i ‘Abdu’l-Halîm Efendi

K.4/23 Gonceden ref‘ olunca harf-ı câ
Oldı târîh “şeyh-i gonce-i âl”
[H. 1072/ M. 1661-62] (Kırıktaş, 2001: 130)

4.3.2.3. Neşati’nin Şeyh Olması

Edirneli Ahmed Rüşdî, Neşati Efendi’nin 1670’de Edirne Mevlevihânesi’ne şeyh olarak tayin edilmesine tarih düşürmüştür.

Târîh-i Meşîhat-ı Neşâti Efendi Der Mevlevî-hâne-i Edirne

39/1 Gûş edip erbâb-ı dil böyle dedi târîhini
Oldu yemînle Neşâti mevlevîye râhber
[H. 1081/ M. 1670] (Tunadurur, 2012: 161)

4.3.2.4. Sâkıb Dede'nin Şeyh Olması

Sâkıb Dede, kendisinin şeyh olmasına 1690-91'de tarih düşürmüştür. Kaynaklar, Sâkıb Dede'nin İzmirli olması konusunda birleşmiştir. Asıl adı Mustafa'dır. Babasının adı el-Hâc İsmail Efendi'dir. Sâkıb Dede Köprülü-zâde Fazıl Mustafa Paşa'nın himayesi altına girip, Çehrin Seferi'ne katılmıştır. Sefer sırasında Derviş Hâc Mehemmed adında bir zattan etkilenerek Mevlevîliğe ilgi duymaya başlamıştır. Sucu Mehmed'le birlikte gerçekleştirdikleri Konya'ya seyahatinde, II. Bostan Çelebi tarafından Kütahya Mevlevîhânesi şeyhliğine tayin edilmiştir (Arı, 2018: 3-5).

2/1 Hâk-i râh-ı mevlevî Sâkıb dede
Mâsivâdan eyledükde ihtimâ

2/4 İtmeyüp bîhûde gerd ü ser seri
Hazret-i Ergûna buldı intimâ

2/9 Kâl idüp târîhın ihvânü's-safâ
Didiler ey şeyh-ı sâhib hâl-i mâ
[H. 1102/ M. 1690-91] (Arı, 2018: 611)

4.3.2.5. Seyit Mesut Hekimbaşı-zâde'nin Hoca Olması

Seyit Mesut'un babası Hekimbaşı Hammal-zâde Mehmed Efendi'dir (Aksoyak, 2014). Kendisinin hoca olmasına Ahmed Nâmî divanında tarih düşürmüştür.

Seyyid Hekimbaşı-zâde Müderris Oldukda

45/1 Minnet Hudâya oldı bir hârice müderris
Mahdûm-ı zî-siyâdet a'nî hekîm-i sâdık

45/2 Lutf ide Hak pey-â-pey mansıblara irişe
Nâmî bu oldı târîh câh-ı emîr-i hâzık
[H. 1069/ M. 1658] (Yenikale, 2017: 311)

XVII. yüzyılda şairler, devlet içinde önemli kişilerin makama gelmesine tarih düşürmüşlerdir. Bu tarih düşürmelerde dikkati çeken ilk unsur, padişahların tahta çıkışıdır. Şairler toplamda 9 padişahın tahta çıkışına şiirlerinde yer vermişlerdir. Aşağıda yer alan grafikte, tayin edilen kişilerin tarih düşürmelerdeki oranları verilmiştir:

Grafik 4

Tayinlere Düşürülen Tarihlerin Çokluğu

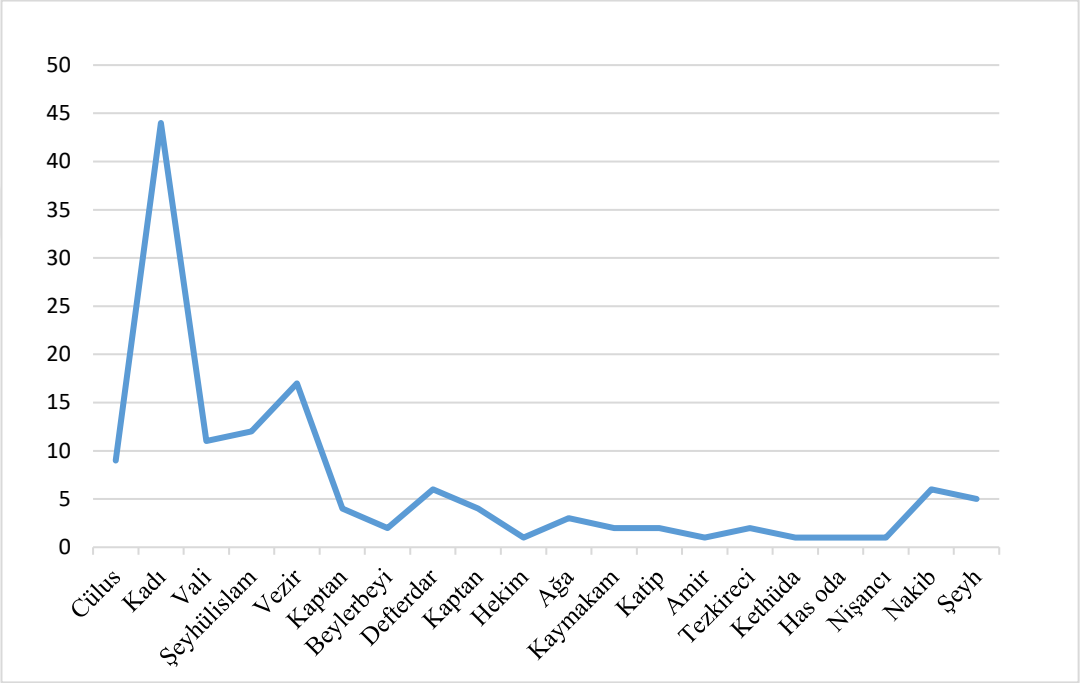

Şiirlerde tahta çıkışı en çok anılan padişah Sultan II. Mustafa (8)'dır. Kendisinden sonra şiirlerde yer edinen padişahlar, tarih düşürme çokluğuna göre; Sultan İbrahim (4), II. Süleyman (4), Sultan IV. Mehmed (2), I. Ahmed (1), I. Mustafa (1), IV. Murad (1), Sultan II. Ahmed (1), I. Bahadır Giray (1)'dır. Devlet kurumunda yer alan diğer tayinler; kadı (44), vezir (17), şeyhülislam (12), vali (11), defterdar (6), kaptan (4), ağa (3), beylerbeyi (2), kaymakam (2), divan kâtibi (2), maliye tezkirecisi (2), hazine amiri (1), hekim (1), kethüda (1), nişancı (1), has oda (1) olmak üzere çeşitli görevlere ayrılmıştır. Onun haricinde tayinlerin son tarih düşürmelerini, nakibü'l eşrâflar (6) ve şeyler (5) almıştır. Şiirlerde en çok kadı atamalarına tarih düşürülmüştür. Kadı atamalarının; padişah, vezir ve şeyhülislamlardan daha çok şiirlerde yer edinmesi dikkati çeken bir unsurdur. Şairler şiirlerinde kadıyı atayan padişaha övgü dolu sözlerde bulunmuşlardır. Sonrasında şairler hem kadıdan hem de padişahtan yardım isteyip ellerinden tutmalarını rica etmişlerdir.

Bu atamalarda adı sıkça anılan kadılar arasında; Karaçelebizâde Mahmud ve Allâme-i Seyyit Efendi yer almıştır. Şeyhülislam olarak; Ebu Said Mehmed Efendi (4), Çatalcalı Ali Efendi (4) ve Mehmet Emin Efendi (3) dikkati çeken isimler arasında bulunmuştur. Şairler genellikle kasidelerinde vezirlerin tayin edilmesine tarih düşürmüştür. Tarih düşürmelerde en çok göze batan olay ise "Bolevî-zâde" vakasıdır. Bu vakada haksız yere makam elde etme olayı anlatılmıştır. İncelemesi yapılan şiirlere göre; XVII. yüzyılda yaşayan bir kişi, çok değişik makamlarda devlet kurumunda yükselişe geçebilmiştir. Şahıslar kendilerini hazinedarlıktan kaptanlığa kadar yükseltebilmiştir. Buna örnek olarak Siyavuş Ağa gösterilebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

FETİHLER

XVII. yüzyıl şairleri dönemin fetihlerine şiirlerinde tarih düşürmüşlerdir. Bu tarih düşürmelerde, Osmanlı'nın yapmış olduğu savaşlarla ilgili biyografik bilgiler yer almaktadır.

5.1. Bağdat'ın Fethi

XVII. yüzyılın önemli olayları arasında Bağdat'ın fethi yer almıştır. Toplamda 13 şair tarafından Bağdat'ın fethedilmesine tarih düşürülmüştür. Bunlar arasında Râmî, Hafız Ahmed Paşa'nın komutasında olan ordunun Bağdat'ı fethetmesini şiirinde konu edinmiştir. Paşa, askerleriyle birlikte Bağdat şehrini Dicle Nehri'nin boğması gibi boğmuştur. Sultan IV. Murad devrinde fethedilen Bağdat'ta, kaybedilen mülkler yerine geri gelmiştir. Özellikle Arap toprağı olan Irak ikinci kere fethedilmiştir.

Târîh-i Feth-i Bağdâd Der Zemân-ı Hafız Ahmed Pâşâ Fethaş Müyesser Bî-Şod

5/4 İtdi deryâ-sıfat 'asâkir ile
Şehr-i Bağdâdı Dicle-veş igrâk

5/7 Ya'ni Sultân Murâd-ı 'adil kim
Rûz u şeb rûyine felek müştak

5/9 Nice gitmiş memâliki bir bir
İtdi tekrar mülkine ilhâk

5/10 Bâ-husus evvelâ 'Irâk-ı 'Arab
Kim odur müdn-i râbi'-i âfâk

5/12 İtdi Râmî su’al-i târîhin
Didiler feth olındı yine ‘Irâk
[H. 1035/ M. 1625-26] (Hamami, 2001: 280)

Kadı Şefî’i, IV. Murad’ın Bağdat’ı fethederek dört halifenin intikamını aldığını söylemiştir. Padişah acem askerlerini Bağdat’ın kalesinden çıkarmıştır. Şair tarih düşürmesini de “Kal‘a-yı Bağdâd” kelime terkibinden “Cünd-i Â‘câm” kelime terkibini çıkartarak yapar. Buna göre 1216 sayısından 182’yi çıkararak 1034 tarihi bulunur. Bu da Miladi takvime göre 1624-25 yılına denk gelmektedir.

33/1 Hamdulillâh çâr-yârın dâdını aldın bugün
Pâdşâhım darb-ı tîginle şeh-i bî-dâddan

33/2 Ber- hücûmına tahammül itmeyüb târîh olur
Cünd-i Â‘câmî çıkardın kal‘a-yı Bağdâddan
[H. 1034/ M. 1624-25] (Yağcıoğlu, 2016: 248)

İsmetî, Sultan IV. Murad sayesinde Bağdat’ın ikinci kere Osmanlı’nın etkisi altına girdiğini söylemiştir.

2/2 Bağdadı yine kuvvet ile eyledi teshir
Ber-geşte olup kahrı ile devlet-i düşmen

2/4 Tebrîk-i gazâ eyleyüp ol zıll-ı ilaha
Hatif dedi târîhini […]
[H. 1048/ M. 1638] (İpekten, 1974: 33)

Cem’î, sultanın din uğruna savaş yaptığını dile getirmiştir. Şair mübalağa yaparak bu fetihten nebilerin sultanı Hz. Muhammed’in, İmâm-ı Âzam (Ebu Hanife)’ın ve dört büyük imamın hoşnut olduğunu söylemiştir. Cem’î bu fethe iki sebepten dolayı tarih düşürmüştür. Birinci mısra, sıhhat temennisiyle ikinci mısra da Bağdat’ın alınıp padişaha karşı çıkanların şehrin içinde yok edilmesi üzerine yazılmıştır. IV. Murad Bağdat’ı alarak İran fatihi olmuş, atını çöller üzerinde getirip götürmüştür. Padişah, Bağdat’ı fethederek İslam şehirlerinin mülküne eklemiştir.

13/1 Sad müjde kim cenâb-ı Sultân Murâd-ı Gâzî
‘Azm-i cihâd idince el virdi ana maksûd

13/5 Andan İmâm-ı A‘zam hem çâr-yâr-ı Ekrem
Sultân-ı Enbiyâ hem bî-şübhe oldı hoşnûd

13/6 Ey Cem‘î bu gazâya tarh eyle iki yüzden
Mısra‘-ı evvel oldı târîh-i şevk-i bihhûd

13/7 Bin kırk sekizde alup Bağdâd’ı şâh-ı İslâm
Hep hâricî-i menhûs oldı içinde nâ-bûd
[H. 1048/ M. 1638] (Koparan, 1995: 199)

14/1 Zıll-i Hudâ fâtih-i İrân k’odur
Lâyık olan mesned-i sultaniye

14/7 Cem‘î bu güne didi târîhini
Dağdağa-i şevk ile bî-kâfiye

14/8 Ka’le-i Bağdâd’ı alup hân Murâd
Anda kim oldı gayye-i bâgıyye
[H. 1049/ M. 1639] (Koparan, 1995: 200)

Cevrî, padişahın Bağdat’a yetişince askerlerinin ayak tozundan havada toz rüzgârının oluştuğunu söylemiştir. Şiirin yedinci beytine göre harp kırk gün sürmüştür. Şiirde geçen ‘erba’în’ kelimesi hem kırk günü hem de kışın en soğuk zamanını ifade etmiştir. Dicle Nehri kanla dolmuş, İran mülkünü teslim etmiştir.

7/1 Hazret-i Sultân Murâd ol husrev-i sâhib-kırân
Kim ider rezmin görenler Rüstem-ş Destânı yâd

7/3 Deşt-i Bagdâda irince devlet ü iclâl ile
Kopdı gerd-i leşkerinden her tarafda gerdibâd

7/7 İrdi çün kim erba‘în-i kâmile eyyâm-ı harb
Feth-i bâb itdi cenâb-ı hazret-i Rabb’ül-‘ıbâd

7/15 Asker şehid düşünce fethine târîh olur
Aldı Bagdâdı ‘adûdan ceng ile Sultân Murâd
[H. 1048/ M. 1638-39] (Ayan, 1981: 288)

Gümülcineli Dürrî, Sultan IV. Murad’ın intikam aldığını söyleyerek uzatılmış harfte tarih düşürmüştür.

Târîh-i Feth-i Bağdâd er Dest-i Sultân Gâzi Murâd ‘Âli Nejâd

4/1 Levhaş-âllâh zihî Hân Murâd Gazi
‘Asker sürh seri eyledi şimşiri tebâh

4/2 Gâzi-i rûy-i zemîn fâtih-i Bağdâd-ı hasin
Hâfız-ı din-i metin hazret-i seyyâh-ı sipâh

4/4 Bir tarik ile ‘Acem almış idi Bağdâd‘ı
Minnet Âllâh‘a ki aldı yine ol zıll-ûllâh

4/6 Harf-ı memdûda bu mısra‘da olupdur târîh
Aldı Bağdâdı o dârâ-ı dilber cem-i câh
[H. 1049/ M. 1639] (Kılıç, 2010: 147)

Hikmetî, Safevi ordusunun kanının kılıçla döküldüğünü yazmıştır. Şair, “Eski düşmandan dost olur mu, şüphesiz dost olunca da arkandan sataşır.” şeklinde Safevi Devleti’ne karşı gönderme yapmıştır.

Târîh-i Bağdâd Be-dest-i Sultan Murad Han Gâzi

282/15 Toğru dirler eski düşmen değmede olmaz mı dost
Dost olınca bir tarafdan gösterür lâ-büd rehak

282/18 Kal‘a-i burc-ı evliyâdan fırka-i sürh-serün
Ref‘ine ey Hikmetî târîh düşdi haşem-i hak
[H. 1048/ M. 1638] (Eğri, 2006: 253)

Nakib-zâde Ni’metî ise Bağdat fethine noktalı harflerle tarih düşürmüştür.

Târîh Li-Kâtibihi Berây-ı Kal‘â-i Feth-i Bağdâd

1/3 Ni‘metî târîh olur ana hurûf-i mu‘ceme
Sa‘y idüp Bağdâdı aldı hâkim-i berr ü bahir
[H. 1048/ M. 1638] (Gülen, 2007: 298)

Şehrî, Anadolu’nun padişahı olan IV. Murad’ın, kötü geleneği olan İranlılar’ı dışarı atıp Irak ve Arabistan’ı aldığını yazmıştır.

2/1 Feth-i Bağdâda şeh-i bârika-rev
Der-miyân eyledi tîg-ı talebi

2/7 İtdi A‘câm-ı bed-âyîni birûn
Şâh-ı Rûm aldı ‘Irâk u ‘Arabı

[H. 1048/ M. 1638-39] (Demirel, 1999: 384)

Şeyhülislâm Yahyâ, IV. Murad'ın Bağdat'ı alarak Kızılbaşların ağzının tadını bozduğunu yazmıştır. Bu fetih için iki şiirde tarih düşürmüştür.

12/1 Telh idüp 'ayş-ı kızılbaşı alup dâdunuzı
Aldunuz 'avn-i ilâhî ile Bağdâdunuzı
[H.1048/M.1638-39] (Kavruk 2001: 487)

14/1 Hazret-i Sultân-ı Gazî Hân Murâd-ı kâm-yâb
Eyledi çün feth-i Bagdâd'a sa'âdetle hücum

14/2 Hak te'âlâ hazreti anı müyesser eyledi
Didi târîhin lisân-ı feth-i kül (Hâkân-ı Rûm)
[H. 1048/ M. 1638-39] (Kavruk, 2001: 487)

Ahmed Nâmî Divanı'nda yer alan tarih manzumesinin aparatında şu ibare yer almaktadır: "Feth-i Bağdâd'a ta'miye ile zâhirde vâki' olan idhâl ve ihrâc misilli târîhdür." Nâmî, Sultan IV. Murad'ın Bağdat'ı fethetmesine tarih düşürmüştür.

Hazret-i Sultân Murâd-ı Gâzî himmet eyleyüp
Hasm-ı dîne 'askerin hem-kâr-ı mirrîh eyledi
Hep Kızılbaşı kırup ref' eyleyüp Bağdâddan
Ümmet-i Ahmedle âbâd itdi târîh eyledi
[H. 1048/ M. 1638] (Yenikale, 2017: 297)

Fehîm-i Kadîm, Rubaî-i müstezad nazım şekliyle Bağdat'ın fethine tarih düşürmüştür. İslâm askerleri ilk üç halifeyi kabul etmeyen râfizilere hücum etmiştir. Düşman askerleri, hızlı olan atların ayaklarının altında kalmıştır. Şair mübalağa yaparak, Allah tarafından rüzgâr felaketiyle yok edilen Ad Kavmi'nin bile böyle bir rüzgâr tufanını görmediğini söylemiştir. Padişah sağlam kaleyi 9 Aralık ile 17 Ocak arasındaki kırk günlük süre içinde fethetmiştir (Üzgör, 1991: 292) Tarih ikinci mısranın tamamını toplayınca ortaya çıkmaktadır. Malı yağma edilerek Fettah Han yakalanıp Bağdat kuvvetle alınmıştır.

8/7 'Asker-i islâm tertîb-i ricâlü'l-gayb ile
Eyleyüp ma'nâ yüzinden birbiriyle ittihâd

8/8 Râfızi'ye girdiler tîr-i kazâ-te'sîr ile
Bûse-cây-ı hançer oldı sîne-i ehl-i 'inâd

8/13 Bâd-pâ esbâna pâmâl oldı düşmen ‘askeri
Görmemişdür böyle bir tufan-bâdı kavm-ı ‘Adn

8/14 Öyle bir hısn-ı haşini erba‘înde itdi feth
Himmet-i merdân ile sultân-ı hâlis-i‘tikâd

8/17 Ta‘miyeyle mısra‘-ı sânîden olınca hisâb
İki vech ile çıkar târîhi bî-naks u ziyâd

8/18 Mâlını yagma idüp Fettâh Hân oldı girift
Zûrla Bağdâdı aldı leşker-i sultân Murâd
[H. 1048/ M. 1638] (Üzgör, 1991: 292)

Fehîm-i Kadîm, Arabi ayların on ikincisinde, on üçüncü gününün Kurban Bayramı’na denk geldiği zilhiccede Bağdat’a yöneldiğini, Arabi ayların sekizincisinde ve Ramazan ayından önce gelen Şaban ayının ortasında kapılar açıldığını söylemiştir (Üzgör, 1991: 295). Şair, bu fethe noktalı ve noktasız harflerle savaşa gidiş ve fetih yılına tarih düşürmüştür.

9/1 Hazret-i Sultan Murâd ol dâver-i iklim-i Rûm
Kim gazası fî-sebîli’l-lâh Hak’dur rehberi

9/2 Feth-i Bağdâd’a ‘azîmet eyleyüp zi’l-i hiccede
Gösterse tâ râfızî’ye dest-bürd-i Haydar’ı

9/3 Erba‘înde itdiler mahsûr o hısn-ı a‘zamı
‘Asker-i sünnî reh-i dînde koyup cân u seri

9/8 Evsat-ı şa‘bânda cebren âhır feth-i bâb
İtdi mansûrü’l-livâ Hakk ol şeh-i dîn-perveri

9/9 Harf-ı menkût u hurûf-ı gayr-ı menkût ‘add olup
Mülhem-i gaybî olup tab‘-ı Fehîm’ün yâveri

9/10 Sâl-i ‘azm-i ceng ü fethe didiler târîh içün
Cebr ile Bağdâdı aldı ehl-i Rûmun serverî

[H. 1048/ M. 1638] (Üzgör, 1991: 294)

Mezâkî, Sultan IV. Murad'ın Bağdat'ı fethetmesine noktalı harflerle tarih düşürmüştür.

Târîh-i Mezâki Efendi Berây-ı Feth-i Bağdâd

4/1 Eyleyüp 'azm-i gazâ sâhib-kırân-ı rüzgâr
Pâdişâh-ı baht-âver hazret-i Sultân Murâd

4/3 Bu hurûf-ı hâl-dârıyla didüm târîhini
Aldı Bağdâdı bile ol sâye-i rabbü'l-ibâd
[H. 1048/ M. 1638-39] (Mermer, 1991: 561)

5.2. Belgrad'ın Fethi

Âsım, Sultan II. Süleyman'ın Belgrad'ı fethetmesine tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre, fetih ve zaferin gürültüsü düşmanı eleme sürüklemiştir. Âsım, onuncu beyitte; II. Süleman'ın askerlerin başına bir vezir atadığını, bu vezirin babasının da vezir olduğunu söylemiştir. Bu sebeple bahsedilen vezir Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'dır. Mustafa Paşa, şiirde anlatılanlara göre devlet mülklerine adalet ve düzen getirmiş, daha sonrasında düşmanla savaşmaya başlamıştır. Niş ve Semendire kalelerini alıp Belgrad'ı yedi günde fethetmiştir. Şair on yedinci beyitte, kalenin 9 kubbeli olduğunu vurgulamıştır.

1/3 Levhaşa'llâh zihî feth ü zafer velvelesi
Eyledi düşmen-i nâ-kâmı elem-gîn ü asam

1/9 Ya'ni Sultân Süleymân-ı melâ'ik-leşker
Buldı bir sadr-ı sitâre hadem ü mihr-i 'âlem

1/10 Niçe sadr âsaf-ı kulzüm-dil ü Rüstem-peykâr
Hârisü'd-devle vezîr ibn-i vezîr-i efham

1/13 Evvelâ mülke virüp 'adlle tensîk ü nizâm
Sonra a'dâ ile ceng ü cedele basdı kadem

1/16 Kal'a-yı Nîş ü Semendre'yle Beligrâd'ı alup
Ehl-i küfre yine giydürdi libâs-ı mâtem

1/17 Darb ile aldı yedi günde Beligrâd gibi
Kal‘a-yı ta‘ne-zen-i küngüre-i nüh târem

1/20 Oldı târîhi bu fethün çıkıcak sâde-dilân
Ceng ile aldı Beligrâd’ı vezîr-i ekrem
[H. 1102/ M. 1690] (Kurtoğlu, 2018: 369)

Bursalı Tâlib, Fazıl Mustafa Paşa’nın Belgrad’ı fethetmesine tarih düşürmüştür. Şair şiirin ikinci beytinde, Mustafa Paşa’nın, II. Ahmed’in emriyle Belgrad’ı fethettiğini yazmıştır. Verilen tarih ilk fetihten farklı bir tarih olduğu için bahsedilen kuşatma ikinci kuşatmadır.

Târîh Feth-i Beligrâd

3/1 Şâhinşeh-i rûy-ı zemîn Hân Ahmed-i Sânî ki Hak
Fânûs-ı dehre zâtını bir şem‘-i pür-nûr eyledi

3/2 Emr etti ol zıll-ı Hudâ kim bu sene ede gazâ
Ya‘nî veziri Mustafâ Pâşâ’yı me’mûr eyledi

3/7 Bu müjdeyi gûş eyleyip Tâlib dedi târîhini
‘Avn-ı İlâhî ‘asker-i islâmı mansûr eyledi
[H. 1105/ M. 1693] (Erdem, 1994: 146)

5.3. Kamaniçe’nin Fethi

Kamaniçe’nin fethedilmesi, en az Bağdat’ın fethi kadar XVII. yüzyıl şairlerinde etki yaratmıştır. Toplamda 9 şair tarafından tarih düşürülen fethe, şairler arasından en çok Şu‘ûrî yer vermiş, bu fethi beş şiirinde anlatmıştır. Şiirlerinde Sultan IV. Mehmed’in övgüsünü yapan şair, Leh Kralı’nın cahilliğiyle anlaşmayı bozduğunu yazmıştır. Bunun üzerine padişah, başkentten hemen yola çıkmıştır. Şair dördüncü beyitte, padişahın Kamaniçe Kalesi’ne kahır verdiği zamanda, düşman ordusunun bir titreyişle hamle yapmak istediğini belirtmiştir. Sersemlemiş olan düşman ordusu; Moskova, Avrupa, Macar ve Slavlar’dan yardım alamamıştır. Böylelikle düşmanın kara yüzünden intikam alınmıştır. Şair, şiirin sonunda bu fetihe lafzen ve manen olmak üzere iki türlü tarih düşürmüştür. Şiirin başlığında ise sadrazamdan ‘Ahmed Paşa-zâde’ olarak bahsetmiştir.

Tarihî kaynaklara bakıldığında, Sultan IV. Mehmed'le Lehistan seferine katılan kişi Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'dır. Babası da Köprülü Mehmed Paşa'dır. Fazıl Ahmed Paşa zamanında "paşazâde" olarak da anılmaktadır (Özcan, 2002: 260-263).

Târîh Berây-ı Feth-i Kal'a-i Kamaniçe Be-Sadr-ı a'zam Ahmed Pâşâ-zâde

2/1 Şâhen-şeh-i mu'azzam Sultân Mehemmmed ol kim
Şemşîr-i şu'le-pâşı pür-nûr mihr ü mehden

2/3 İtmişdi Leh Kralı cehlile nakz-ı 'ahdi
Nehzat-heverdi fi'l-hâl şevketle taht-gehden

2/4 Kamançe Kal'ası'na oldukda kahr-endâz
A'dâyı tutdı lerziş-i yek-hamle-i sipehden

2/5 Ser-geşte kaldı kâfir bulmadı câ-yı imdâd
Ne Moska vü Fireng'den ne Mâcar u ne Çeh'den

2/9 Dört rükni düşdi oldı târîhi lafz u ma'nen
"Feth oldı Kaminiçe bin seksen üç'de Leh'den"
[H. 1083/ M. 1672] (Güler, 2017: 48)

Aşağıdaki şiirde yine benzer şeylerin vurgusunu yapan şair, Sultan IV. Mehmed'in niyetinin Allah yolunda gaza yapmak olduğunu söylemiştir. Şair üçüncü beyitte, yaklaşık on gün boyunca düşmanla savaşıldığını belirtmiştir. Düşmanın kalede yeniden dirilip dik durmaya takati kalmayınca feryat ederek medet dilemeye başlamışlardır. Sadrazam bu yakarışları görünce merhamet etmiştir. Düşmanlar o anda kaleyi teslim edip yüzlerini kurtuldukları için toprağa sürmüşlerdir. Şair özellikle, defterdar paşanın cesurca hareketi sayesinde fethin gerçekleştiğini yazmıştır. Bu fetih için iki tane tarih mısrası düşürmüştür.

Târîh-i Diğer: Berây-i Feth-i Kal'a-i Kamaniçe Be-Defter-dâr Pâşâ-zâde

3/1 Hazret-i Sultân Mehemmed Şehr-yâr-ı taht ü baht
Niyyet-i hâlisla idüp fî sebîli'llâh gazâ

3/2 Leh Kıralı eyleyicek nakz-ı 'ahd ef'âlini
Kamaniçe Kal'ası'nun fethini gördi sezâ

3/3 Asker-i İslâm'la itdi ihâta kal'ayı
Olmadın on gün kadar küffâr ile ceng ü vegâ

3/5 Kal'ada hasr u karâra kalmayup tâkatleri
Zâr u feryâd ile idüp el-emâna intimâ

3/8 Çün emân virildi ol dem kal'ayı teslîm idüp
Eylediler hâke rû-mâl katlden bulup rehâ

3/10 Bâ-husûsâ Defterî Pâşâ-yı 'âlî-menzilet
Himmet-i merdânesin sarf itdi fethe ibtidâ

3/13 Bu Şu'ûrî fikr iderken fethinün târîhini
İki mısrâ' düşdi olup herbiri târîh ana:

3/14 "Kamaniçe alınıcak müjdesin hâtif didi"
"Zorla feth eyledi Sultân Mehemmed hâliyâ"
[H. 1083/ M. 1672-73] (Güler, 2017: 49)

Şu'ûrî diğer tarih şiirinde; Sultan IV. Mehmed'in, savaş hamlesinden bahsetmiştir. Sultan, yolun geçitini kaparak düşmanı hapsetmiş, kale erbapları yapılan bu hamleden korkup yardım dilemiştir.

Târîh-i Diğer: Berây-i Feth-i Kal'a-i Kaminiçe Be-Musâhib Pâşâ-zâde

4/3 Kamaniçe Kal'ası'nun fethini emr idicek
İtdi mahsûr u beste menfezini rehün

4/4 Kal'a erbâbı degül ol Rüstemâne hamleden
Oldı dehlîz 'adem-i havfdan yeri Kavm-i Çeh'ün

4/5 El-emân feryâdı çıkdı âsmâna kâfirün
Kal'aya merdâne gördükde hücûmın sipehün

4/6 Kal'ayı teslim idüp fi'l-hâl 'adû-yı bed-nihâd
'Afv olundı hûnları ol kavm-i bed-rû siyehün

4/7 Bir ehad çıkdı Şu‘ûrî didi kim yaz târîhin:
Kamaniçe Kal‘ası’nı aldılar zecren Leh’ün
[H. 1083/ M. 1672-73] (Güler, 2017: 50)

Aşağıdaki tarih şiirinde, Kamaniçe Kalesi’nin ele geçirilmesi için ferman verildiği yazılmıştır. Şair şiirin üçüncü beytinde bir savaş geleneğinden bahsetmiştir. Yeniçeri gazileri kalenin dört tarafını çevirip âdet üzerine savaş meydanında hendek kazmıştır. Bu gücü gören kâfirler ise ağlayıp sızlamışlardır. Sadrazamı öven şair, onun İslam Orduları’nın kethüdası, süvari askerlerinin baş gazisi olduğunu satırlarında vurgulamıştır. Askerlerin kılıç kabzalarında “Allah’ın yardımı ve yakın bir fetih” anlamına gelen Saff Suresi yazılmıştır. Şair, mübalağa yaparak, kilise çanının acizliğinden hacın kırıldığını belirtmiş, böylelikle kâfirlerin yenildiğini vurgulamıştır. Şair son olarak şükür edip “Dünyanın gözü böyle garip bir fetih görmemiştir.” diyerek 1672’de bu fetihe tarihini düşürmüştür.

5/2 Kamaniçe Kal‘ası teshîrine fermân idüp
Zâr u giryân oldı kâfir satvetin görüp mehîb

5/3 Yeni-çerî gâziyânı kal‘a dört cânibin
Câ-yı cenge ‘âdet üzre itdiler hafr-i ‘acîb

5/4 Hazret-i Âğâ-yı ‘Âlî-şân ü Sâmî-mertebet
Mesned-i câh-ı vezâret buldı zâtı birle zîb

5/6 Kethudâ-yı Ceyş-i İslâm oldı ser-hayl-i guzât
Lutf-i Hakk itmiş vücûd-ı pâkini böyle necîb

5/7 Çün yazılmış her birinün kabza-i şemşîrine
Câhid ü “Nasrun mine’llâh” âyet-i “Fethun karîb”

5/9 El-emânı evc-gîr oldı içinde kâfirün
Secde-gâh oldı kapû-dânı başına her rekîb

5/10 Çünki on gün oldı ârâma kâfirde mecâl
Çaldı nâkûs bâng-i ‘aczi oldı işkeste Salîb

5/11 Kal‘ayı teslîmden özge bulmayup fikr-i halâs
Tutmada zeyl-i emânı oldı cümle nâ-şekîb

5/12 Kal‘ayı teslîm ile sag olanı buldı emân
Görmemişdi çeşm-i gerdûn böyle bir feth-i Sarîb

5/13 Hamd idüp Hakk’a Şu‘ûrî didi târîhin o dem
Kamaniçe fethi oldı Ehl-i İslâm’a nasîb
[H. 1083/ M. 1672-73] (Güler, 2017: 51)

Şu’ûrî’nin sonuncu tarih düşürmesinde de diğerleriyle aynı olaylar anlatılmıştır. Kimsenin kâfirlere bu fetih için yardım edecek mecalinin olmadığını, Kamaniçe’nin hâlâ Leh’in yüzsuyu olduğunu, oranın malı mülkü olduğunu ve bu sebeple zorla alındığını yazmıştır.

6/2 Cihâda dâyimâ tab‘-ı şerîfi mâyil olmakla
Macâr u Nemçe vü Efrenc’i feth itdi havle kaldı

6/3 Kamânîçe ki âb-ı rû-yı Mülk-i Leh idi hâlâ
Alup zôr ile küffâra murâd üzre kılıç çaldı

6/5 Didi hâtif irince ‘avn-i Vehhâb oldı târîhi
Kamançe Kal‘asın Sultân Mehemmed zor ile
[H. 1083/ M. 1672-73] (Güler, 2017: 53)

Behçeti Hüseyin, bu fetih esnasında öncü birliklerin top ve tüfeği görünce hayrete düşüp yerlerinden kımıldandığını yazmıştır. Birlikler tek çareyi anahtarı teslim etmekte görmüşlerdir. Kaleyi teslim alan İslâm askerleri, kalenin burçlarına çıkmış, kuvvetli bir tekbir getirerek seslerini yükseltmişlerdir.

1/1 Cenâb-ı hazret-i sultân Mehemmed hân-ı gâzî kim
Münevverdür cebîn-i devleti nûr-ı Muhammed’den

1/4 Kamançe kal‘asın geldi kuşatdı ceyş-i ser-âmedden
‘Adû gördi hücum-ı kahrı tedbir-i müeyyedden

1/6. Hemân miftâhı teslim eylemekdür gördiler çâre
Ki lâ-büd kurtuluş yok bu serencâm-ı mü’ekkedden

1/7 Bürûc-ı kal‘aya kim çıkdı ol dem ‘asker-i İslâm
Ezanlar okudılar beng-ı tekbîr-i muvahhadden

1/9 Gelüp bir hatif-i gaybi didi ey Behceti târîh
Kamençe mü’min nur oldı emin şeh Mehemmed’den
[H. 1083/ M. 1672] (Ölmez, 1995: 395)

Edirneli Ahmed Rüşdî, IV. Mehmed’in gaza maksadıyla Kamaniçe Kalesi’nin fethine iki şiirinde tarih düşürmüştür.

1/2 Kasd-ı gazâyla leh edüp hısn-ı Kamaniçe fethine
‘Azm etti çün sad şevkile mânend-i seyr-i âfitâb

1/5 Müjde edüp hâtif hemân ol dem dedi târîhini
Aldı Kamaniçe kal´asın ceng ile şâh-ı Cem habâb
[H. 1083/ M. 1672] (Tunadurur, 2012: 150)

2/1 Şeh-i Cem debdebe-i Gâzî Mehmed Hân-ı râbi‘ kim
Sadâ-yı heybeti gûş-ı sipihre velvele saldı

2/5 Dedi Rüşdî dahî ol demde böyle fethine târîh
Kamaniçe kal‘asın Sultân Mehmed rezmle aldı
[H. 1083/ M. 1672] (Tunadurur, 2012: 151)

Fevzî de kalenin fethine aynı yılda tarih düşürmüştür. Şair, padişahın güç olmasına aldırmadan kralın tahtına niyet ettiğini söylemiş, Kamaniçe’ye topla haber verildiğini yazmıştır. Fevzî beşinci beytinde, fethin onuncu gününde ansızın ‘imdat’ sesinin duyulduğunu belirtmiştir. Düşmanların elçişi çıkıp medet umarak barışın nişanesini göstermiş, bunun sonucunda kale bedelsiz alınmıştır. Şair bugüne lafzen ve manen; akıcı, güvenilir ve taze bir tarih yazmıştır.

20/3 Bakmadı sa‘b ü sahtına kasd itdi kralun tahtına
Kondı Kamâniçe altına top ile gönderdi haber

20/4 Hısnı hisara aldılar merdâne cenge taldılar
Âfâka lerze saldılar ceng-âverân-ı germ-ser

20/5 Onuncı günde nâ-gehân irdi sadâ-yı el-amân
Çıkdı rasûl-ı düşmenân aldı amân selm eser

20/12 Bu güne yaz târîh-i terk'ola selîs ü mu'teber
Lafzen vü ma'nen vir haber tâ virmeye zihne keder

20/13 Bin seksân üçde râygân aldı Kamâniçe kal'asın
Sultân Mehemmed Cem sipeh sâhib-kırân-ı ceng-ver
[H. 1083/ M. 1672] (Kaplan, 2008: 344)

Sâbir Parsa, Sultan IV. Mehmed'in Lehistan seferini ve bu sırada alınan Kamaniçe Kalesi'ni anlatmıştır. Padişah, Müslümanların beldesini genişletmek amacıyla Lehistan ülkesine İslâm askerleriyle teşrif etmiştir. Kamaniçe Kalesi'nin oldukça yüksek ve sağlam olduğu söyleyen şair; düşmanların, padişahın kalabalık askerini görünce şaşırdığını belirtmiştir. Kale bir haftada alınmıştır. Padişahın duacı kulu olan şair, bu fethi duyunca sevinçten iki ayrı beyitte tarih düşürmüştür.

Târîh-i Feth-i Diyâr-ı Leh Zı-Seyf-i Sultân Muhammed Hân-ı Gâzî Rahimehu'llâh

3/1 Hazret-i Sultân Muhammed Hân-ı Gâzî kim odur
Pâdşâh-ı rub'-ı meskûn u emîre'l-mü'minîn

3/3 Eyledi bi'z-zât ol sultân-ı Efrîdûn-haşem
'Avn-i Hak'la kasd-ı tevsi'-i bilâd-ı müslimîn

3/4 Leh diyârın 'asker-i İslâm ile teşrif idüp
Çün Kamançe Kal'ası'na vardı ol şâh-ı güzîn

3/5 Nice kal'a sanki kûh-ı Kâf'dur her kullesi
Sedd-i İskender'den istihkâmda bin kat raşin

3/8 Pâdşâhûn yer götürmez 'askerin çün gördiler
Kaldılar hayrân u ser-gerdân gürûh-ı müşrikin

3/9 Şâh-ı heft-iklim el-hak himmetin der-kâr idüp
Ol feleksâ kal'ayı bir haftada aldı hemîn

3/11 Pâdşâhun 'abd-i dâ'isi Muhammed Pârsâ
Çünki gûş idüp bu fethi oldı şâd u kâm-bîn

3/13 Rûşen eyle dîdenî bu mısra‘-ı târîh ile
Leh diyârın cebr idüp a‘dâdan aldı şâh-ı dîn
[H. 1083/ M. 1672] (Yoldaş, 2005: 33)

3/14 Şâd olup ben de didüm bu mısra‘-ı târîh içün
Eyledi Sultân Muhammed dâr-ı küfri dürc-i dîn
[H. 1083/ M. 1672] (Yoldaş, 2005: 33)

Nâlî de Kamaniçe’nin fethine tarih düşürmüştür. Şairin on birinci beyitte dediğine göre; Uyvar, Varat, Girit ve Yanova kaleleri alınmıştır. Macaristan ve Avusturya bozguna uğratılmıştır. Bu sayede padişah yine yeni bir fetihle emeline kavuşmuştur.

27/7 Hazret-i zıll-i Hudâ Hân-ı Mehemmed Gâzî
Ser-i şâhân-ı cihân zübde-i Âl-i ‘Osmân

27/11 Feth-i Uyvar [u] Varat hısn-ı Girid ü Yanova
İnhizâm-ı Macar u Nemçe ü Erdel Boğdan

27/12 Yine bir feth-i cedîd ile müşerref oldun
Görmedi böyle gazâ çeşm-i selâtîn-i cihân

27/21 Dahi şehzâde-i vâlâ-güher ü zü’l-hasebün
Rûz u şeb tuta rikâbını yed-i emn ü emân

27/22 Hâtif-i gaybî beşâretle didi târîhin
Aldı Lehden Kamaniçeyi şehenşâh-ı cihân
[H. 1083/ M. 1672] (Kahraman, 2010: 131)

Diğer bir tarih şiirinde de kalenin dokuz günde fethedildiğini vurgulamıştır.

28/4 Döğdi Kamaniçe’i aldı tokuz günde kim
Görse metânetde deyr olmaz o hısna nazîr

28/ 17 Oldı bu hısn-ı haşin fethine târîh-i tâm
Aldı Kamaniçeyi zûr ile şâh-ı dilîr
[H. 1083/ M. 1672] (Kahraman, 2010: 132)

Abdurrahman Abdî Paşa, diğer şairlerin verdiği bilgilerden farklı olarak Abdi Paşa'nın başarısı sayesinde 1672'de Lehistan seferinin düzenlendiğini ve Kamaniçe Kalesi'nin alındığını yazmıştır.

Kaynaklardaki bilgiye göre Abdi Paşa, Arnavut kökenli olup asıl adı Abdurrahman Abdi Paşa'dır. Askeriyede yetişip yeniçeriağası olmuştur. Kamaniçe muhafızlığı yapmıştır (Özcan, 1988: 156). Abdi Paşa, kalenin fethi için Edirne'den yola çıkmıştır. Şair yirminci beyitte fetih sonrası Cuma namazı kılındığını vurgulamıştır.

Târîh-i Dîger Gofte-i 'Abdî Paşa

K. 8/8 Zıll-ı Hak Hazret-i Sultân Mehemmed Hân kim
Eyledi nûr-ı cihâd ile cihânı tenvir

K. 8/9 İstinâd eyleyüp Allâhü 'Azîmü'ş-şân'a
'İzz ile 'azm idecek Edrine'den bî-te'hîr

K. 8/10 Dehşet-endâz olup memleket-i Leh üzere
Kuvvet-i kâhiresinden felegi itdi habîr

K. 8/20 Câmi'-i Cum'a kılındı nice beytü's-sanemi
Olınup levs-i 'alâmât-ı küf(ü)rden tathîr

K. 8/24 Didi fermân-ı hümâyûn ile 'Abdî târîh
Kamaniçe'yi döğüp aldı ebû'l-feth-i dilîr
[H.1083/ M.1672] (Koşik, 2020: 47)

Nâbî, Sultan IV. Mehmed'in Kamaniçe Kalesi'ni fethedeceği zaman oğlu III. Ahmed'in dünyaya geldiğini belirtmiştir. Padişah bunu Allah'ın bir lütfu olarak yorumlamış, fethin habercisi olarak görmüştür. Şair, daha dokuz gün olmadan Kamaniçe'nin ele geçirildiğini yazmıştır.

19/7 Bu nutk-ı bî-kasd u garaz sâdır olup şeh-zâdeden
Gûş eyleyince pâdişâh toldı derûnı nûr ile

19/8 Bu başka hâletdür bize Hak'dan 'inâyetdür didi
Fethe beşâretdür didi şükr eyledi makdûr ile

19/14 ‘Avn-ı Hudâ reh-ber olup feth itdi sultân-ı güzîn
Dahı tokuz gün dögmedin tûb-ı nazirü’s-şûr ile

19/18 Bu feth-i zîbâyı görüp Nâbî târîhini
Aldı Kamançe bikrini Sultân Muhammed zûr ile
[H.1083/ M.1672] (Bilkan, 2011: 201)

20/7 Târîhini felekde melek yazdı Nâbiyâ
Düşdi Kamançe hısnına nûr-ı Muhammedî
[H.1083/ M.1672] (Bilkan, 2011: 202)

5.4. Kazak Kalesi

Behçeti Hüseyin, IV. Mehmed’in Kazak Kalesi’ni 1674’te fethetmesine tarih düşürmüştür. Sultanın gayretle Kazak ülkesine vardığını söyleyen şair; padişahın nice sadrazamlarını şehre saldığını, zaferlerle geldiğini, bir sadrazamını da denize saldığını ve kâfirlere haddini bildirdiğini dile getirmiştir.

4/1 Hazret-i hân Mehemmed gâzî
İtdi yine sefere sa‘y-i cezîl

4/3 Vardı himmetle Kazak milketine
Mihr-veş itdi bürihr-veş itdi bürûce tahvil

4/5 Birini dahî salup bir semte
İtdi ol dahî zaferler tahsil

4/6 Saldı bir sadrını da ‘ummâna
Kâfiri itmek içün hâr ü zelil

4/9 Behceti didi o sale târîh
Hamdü lillah fütuhat-ı celil
[H. 1085/ M .1674] (Ölmez, 1995: 397)

5.5. Umman Kalesi'nin Fethi

Behçeti Hüseyin, sadaret kaymakamı tayin edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Umman Kalesi'ni 1674'te fethetmesine iki şiirde tarih düşürmüştür. Paşa, bir haftada kaleyi yağmalayarak almıştır.

6/1 Cenâb-ı hazret-i kâyim-makâm-ı 'adl-i pîrâ kim
Sunulmuş dest-i bahtına berât-ı mansub-ı vâlâ

6/4 Olup tedmîrine me'mûr kıldı re'yile himmet
O hısnı târ u mâr itdi urup seyf-i cihân-ârâ

6/5 Dahî bundan ziyâde ihtimâm olmaz cihân içre
O hısnı aldı hem bir haftada hem eyledi yağmâ

6/9 Urunca pençe-i şirana yazdum Behceti târîh
Niheng-i seyf ile 'ummanı aldun Mustafa Pâşâ
[H. 1085/ M. 1674] (Ölmez, 1995: 398)

Târîh-i Diğer Feth-i Kal'a-i 'Umman 'An-Yed-i Vezir-i 'Ali-Şan Mustafa Pâşâ-yı Vala-Mekân

7/8 Behceti'ye geldi ol dem hatif-i gaybi didi
İki mısra'dan işit târîhini ey çerh-i sin
[H. 1085/ M. 1674] (Ölmez, 1995: 399)

Sükkerî, IV. Mehmed devrinde sadrazam olan Mustafa Paşa komutasındaki kuvvetlerle, Umman Kalesi'nin Lehlilerden geri alınmasına tarih düşürmüştür. Sağlam olan kalenin etrafı kanlarla dolmuş, düşmanın tuzaktan kaçacak bir sığınağı kalmamıştır.

1/1 Yine kâyim-makâm-ı âsaf-ı sultân-ı deryâ-dil
Neheng-i Bahr-ı 'Ummân-ı şecâ'at Mustafâ Pâşâ

1/2 Sa'âdetle olup ser-dâr-ı ekrem cünd- İslâma
Kazak küffârınun dâr u diyârın itmege yağmâ

1/6 Akup cûlar gibi etrâfına ol kal'a-i sahtun
Dil-âverler derûnın itdiler deryâyı hûn-âlâ

1/11 Bulunmaz sâhil-i râh-ı necât ol vartadan gördi
‘Adüv dûzahdan ayrı bulmadı bir melce’ ü me’vâ

1/15 Anılsun tâ kıyâmet Sükkerî dillerde târîhi
“Kılıçla aldı ‘Ummânı kılıçla Mustafâ Pâşâ”
[H. 1085/ M. 1674] (Erol, 1994: 257)

5.6. Sakız Adası’nın Fethi

Bursalı Tâlib, Sultan II. Mustafa’nın Sakız Adası’nı fethetmesine tarih düşürmüştür. Şair ikinci beyitte donanmanın kış mevsiminde denize açıldığını belirtmiştir. Şiirde düşmanın kızıl kanından denizin kına rengi aldığı mübalağa yapılarak anlatılmıştır. Kâfir balıkçılar okun kazasına uğramış, kanların aktığı vakit müminler dua etmeye başlamışlardır. Şairin dediğine göre Sakız Adası, herkesçe bilinen güzel bir kız çocuğu edasındadır. Ada, bir iki gün ellerin tuzağına esir düşse de Sultan II. Mustafa’nın sayesinde esirlikten kurtulmuştur.

2/1 Eser feyz-i cülûs-ı sa‘d-ı Sultân Mustafâdandur
Ki devletle geçince tahta bir feth-i garîb oldu

2/2 Zemistânda donanmâ-yı hümâyun çıkdı deryaya
Hudâ’nın hikmetin seyr eyle bir sırr-ı ‘garîb oldu

2/5 Muhannâ oldu hûn-ı sürh-i düşmenden kef-i deryâ
Bu dem mü’minlere çün devlet-i keffü’l-hazîb oldu

2/6 Balıkçı kâfiri şest-i kazâya uğradı âhır
Bu ihsân-ı asker-i islâma tevfîk-i mucîb oldu

2/7 Sakız bir duhter-i ra‘nâ idi meşhur olup geçdi
Bir iki gün esîr-i dâm-ı âgûş-ı rakîb oldu

2/8 Velî râm olmadı ceng-i cedelle oldu gâzîler
‘Arûs-ı gayret-i islâma bu da başka zîb oldu

2/11 Bi-hamdillâh olup imdâdı-ı bâd-ı ‘avn-ı Yezdân’ın
Yine Sakız dehân pâk-ı islâma nasîb oldu
[H. 1106/ M. 1694-95] (Erdem, 1994: 145)

5.7. Revan’ın Fethi

Cem’î, IV. Murad’ın Revan’ı fethetmesine 1635’te iki şiirinde tarih düşürmüştür. IV. Murat Revan’ı tahta gelir gelmez dinlenmeden almıştır. Revan IV. Murad’ın ilk seferidir. Şair kalenin topla yıkıldığını söylemiştir. İlk beyitte fetih sırasında kös çalındığı da biyografik bir bilgi olarak karşımıza çıkmıştır.

8/1 Minnet Hudâ’ya Hazret-i Sultân Murâd’un eyledi
Kûsın bülend-âvâze-i fethi cihânı pür-sadâ

8/3 O kal‘anun burc u derin top ile yıkdı ekserin
‘Afv itdi cürm-i leşkerin şâhenşeh-i kişver-güşâ

8/4 Bu müjdeyi gûş eyleyüp Cem‘î didi târîhini
Aldı Revânı zûr-ile Sultân Murâd-ı Cem-livâ
[H. 1045/ M. 1635] (Koparan, 1995: 194)

9/4 Cem‘î bu fethün didi târîhini
Aldı revânı şeh-i Behmen-şükûh
[H. 1045/ M. 1635] (Koparan, 1995: 195)

Nev‘î-zâde Atâyî, Revan’ın fethine dört şiirinde tarih düşürmüş, Sultan IV. Murad’tan Anadolu şehrinin padişahı olarak bahsetmiştir. Şair, IV. Murad’ın İran ülkesine kahreden toplarını saldığını; kaleyi alıp hemen yola çıktığını yazmıştır. Padişah, bir kulunu Safâhân’a gönderip hükmünü yaymasını emretmiştir. Bununla maksadı, ülkenin aydınlanmasını sağlamaktır. Şair, yedinci beyitte; Revan’ın, Şervan memleketinin kalesine açılan bir anahtar olduğunu belirtmiştir. Padişahın ülkesi olan Herat ve Gazne yıkılmıştır. Kaynaklarda Revan Seferi’nin tarihi 1635 olarak geçmektedir. Aşağıdaki şiirde düşürülen tarih H. 1040/ M. 1631 yılına aittir.

24/1 Hezâr şükr-i hüdâ kim yine şehen-şeh-i Rûm
‘Acem memâlikine saldı nâr-ı kahr ile tâb

24/5 Ümîd odur ki salup bir kulın Safâhân’a
Misâl-i rûh-ı revân ola hükmi ‘âlem-tâb

24/6 Açup demür kapıyı zûr-ı pençe-i kahrı
Kılâ‘-ı hıtta-ı Şervân’e ola nusret-i bâb

24/7 Berâ‘at oldı bu cânına konmaga hasmun
Açıldı kutlu kapu oldı fâl-i fethü’l-bâb

24/8 Yıkıldı kişver-i şâhun Herât u Gazvîn’i
Dahi ne günlere saklar ‘aceb o hâne-harâb

24/9 ‘Atâyî hamd ü senâ eyleyüp didi târîh
Revân’dan açdı kapu ol miftahü’l-ebvâb
[H. 1040/ M. 1630] (Karaköse, 2017: 278)

Şair başka bir şiirinde, Sultan III. Murad’ın burayı önceden fethettiğini söylemiştir. Şiirde, daha evvel mescitleri yapılan Revan’ın camilerinin açık olduğu belirtilmiştir. Şiirin on ikinci beytinde; Sultan IV. Murad’ın, kaleyi yeniden inşa edip sur yaptığı vurgulanmış, rakibe engel olup alınan o yerlerin insanlara cami olarak yeniden inşa edildiği anlatılmıştır. Şiirde caminin her bir minaresinin düzgün şekilli ve süslü olduğu bahsedilmiştir. Sünnet ehilleri bu camide toplanınca din karşıtları mahvolmuştur. Askerlerin tüfeğiyle birlikte düşmanların işi bitmiş, Revan’ın toprakları bereketlenmiş, fetih sonrasında şenlikler kurulmuştur.

25/1 Sad-bâr-ı şükr ü minnet aldı yine Revân’ı
Hâkân-ı rub‘-ı meskûn Sultân Murâd-ı Râbî‘

25/6 Sultân Murâd-ı Sâlis feth itmişidi anı
Ma‘mûr idi mesâcîd meftûh idi cevâmi‘

25/11 Habb-ı tüfeng-i ‘asker hasmın işin bitürdi
Tohm-ı ümîd-i âmâl olmadı ya‘ni zâyi‘

25/12 Ma‘mûr idüp o hısnı bir sûr itdiler kim
Ağyâre mâni‘ olup efrâdı oldı câmi‘

25/13 Âb-ı revân yanında serv-i bülende benzer
Her bir menâr-ı mevzûn zîbende-i cevâmi‘

25/14 Cem‘ oldı ehl-i sünnet mahv oldı resm-i bid‘at
Ma‘mûrdur ma‘âbid pür-nûrdur savâmi‘

25/16 Cidd-i bezîr-güvârun şâd eyledi Revân’ın
Şenlikler itdi ‘âlem zeyn oldı hep mecâmi‘

25/17 Didi bu feth ü nasrun târîhini ‘Atâyî
Aldı yine Revân’ı Sultân Murâd-ı Râbi‘
[H. 1040/ M. 1630] (Karaköse, 2017: 278)

Atâyî, aşağıdaki tarih şiirinde: “Eğer düşman, cihan padişahının kahrından kurtulursa, Şirvân ve Nahcivân’a şevkle müjde versinler.” diyerek padişahın kudretini övmüştür. Ondan sonrasında; “Erdebili tarikatının sûfisi, Irak toprağını kendine nasip ayağı olarak bassın.” diyerek müjdeli haberi vermiştir. Şair kendi ismini de tarih hesaplamaya katarak Revan’ın döve döve alınmasına 1630’da tarih düşürmüştür.

26/4 Kahr-ı şeh-i cihândan cân kurtarursa düşmân
Bu şevka müjde virsün Şirvân u Nahcivân’ı

26/5 Neyler bu kâr u bârı sûfi-i Erdebîlî
Hâk-i ‘Irak’ı itsün kakku’l-kudûm-ı şânî

26/6 Gerçi yakar çerâgı şâh-ı ‘Acem safiyden
Olsaydı şem‘-i dîni tâc ola şem‘dânı

26/8 Kendin hisâba katup didi ‘Atâyî târîh
Şâh-ı ‘Acem’den alduk döke döke Revân’ı
[H. 1040/ M. 1630] (Karaköse, 2017: 280)

Atâyî, Revan için yazdığı son tarih şiirinde; İran toprağının Şii olduğunu vurgulamış, burasının Osmanlı’nın eline geçince aydınlandığını belirtmiştir. Şair, sağa ve sola gaza eden padişahın, bu gazayı Refâfizilere kahr etme niyetiyle yaptığını söylemiştir. Padişah, Revan’ı fethetmeden önce her padişahın yaptığı gibi fal açmış ve bu fal tutmuştur.

27/2 İtdi kahr-ı Refâfız’a niyyet
Saldı ehl-i gazâyı sag u sola

27/3 Evvelâ feth idüp Revân mülk
Fâl tutdı bu fethi girdi yola

27/4 Umaruz açılup diyâr-ı ‘Acem
Nûr-ı İslâm ile derûnı tola

27/5 De düşince didüm ana târîh
Feth-i bâb-ı Revân mübârek ola
[H. 1040/ M. 1630] (Karaköse, 2017: 280)

Kadı Şefî’i, Sultan IV. Murad’ın askerleriyle Kızılbaşların kellesini top haline getirdiğini, padişahın Nahçivan ve Şirvan mülkleriyle yetinmeyip Isfahan için de azmettiğini şiirinde belirtmiştir.

26/1 Devlet ile eyleyüb şarka sefer
Hazret-i Sultân Murâd-ı kâm-rân

26/2 Hıtta-i İrânî vîrân eyledi
‘Asker-i enbûh u ceyş-i bî-kerân

26/3 Sürh-serler kellesin galtân ider
Sahn-ı meydân-ı vegâda gâziyan

26/5 Nahcıvân u mülk-i Şîrvâni nider
Eylesün devletle ‘azm-i Isfahân

26/7 Didi hâtif fethinin târîhini
‘Avn-i Mevlâ ile feth oldı Revân
[H. 1045/ M. 1635-36] (Yağcıoğlu, 2016: 246)

5.8. Azak’ın Fethi

Cem’î, Azak Kalesi’nin fethine tarih düşürmüştür. Şair şiirinde; denizin ve karanın padişahının Azak’ı fethetmek maksadıyla askerlerini salmasını, düşmanın başına kıyameti koparttığını anlatmıştır. Şiirde anlatılanlara göre, düşmanların safra kesesi yumruklayıp, kanları akıtılmıştır. Bu sebeple düşman, kaleyi terk etmek zorunda kalmıştır. Şair kaleyi fethedenin kimliğine dair herhangi bir bilgi vermemiştir.

Tarihî kaynaklardan edinilen bilgiye göre Azak'ı fetheden kişi, I. Ahmed'in oğlu Sultan İbrahim'dir. Azak Kalesi, daha öncesinde Sultan II. Mehmed döneminde fethedilmiştir. Kırım'da baş gösterilen karışıklardan dolayı Don Kazakları tarafından ele geçirilse de Sultan İbrahim sayesinde geri alınmıştır.[19]

20/2 Feth-i Azak kasdına 'asker salup
Kopdı ser-i hasma yine rüstahîz

20/3 Satvet-i şemşîr-i şehenşâh ile
Zehresi a'dânun olup rîz rîz

20/4 Kal'ayı terk idüp o hayl-i gürâz
Oldı gürîzinde basd-ı üft ü hîz

20/7 Hâtif-i gaybî didi târîhini
İtdi 'adû hısn-ı Azakdan gürîz
[H. 1052/ M. 1642] (Koparan, 1995: 207)

5.9. Girit'in Fethi

XVII. yüzyıl şairleri, Girit'in fethini şiirlerinde konu edinmiştir. 1645 yılında başlayıp 1669 yılında sonlanan fetihe şairler iki ayrı tarih düşürmüşlerdir. Cem'î ve Nâbî başlangıç yılına tarih düşürürken; Mezâkî ve Abdî Paşa fethin bitiş yılına tarih düşürmüştür. Cem'î fethin, KaptanYusuf Paşa'nın komutasında yapıldığını belirtip hem lafzen hem de manen 1055 tarihini düşürmüştür. Padişah, Girit Adası'nın fethi için Yusuf Paşa'yı ikinci vezir ilan etmiştir.

Yusuf Paşa, devşirme sistemiyle yetişmiş, Sultan İbrahim saltanatında silahdar ve kaptan olmuştur (Uzunçarşılı, 1954: 391-393). Şiirde fetih için şehirlerin ve yedi iklimin köşeden köşeye donandığı, başta çarşı olmak üzere her tarafın bayram havasında süslendiği yazılmıştır. Hanya Kalesi'nin yan tarafları yıkılınca, vezir Girit'e sahip olmuştur.

24/1 'Azîz-i mısr-ı cihân Kapudân Yûsuf Pâşâ
Ki itdi kendüye ihsân ile cihânı 'abîd

[19] https://tr.wikipedia.org/wiki/Azak_Kalesi#:~:text=Azak%20Kalesi%20II.%20Mehmet%20d%C3%B6neminde,buradaki%20Ceneviz%20kolonilerine%20son%20verildi. (Erişim Tarihi: 10.08.2022).

24/2 Vezîr-i sânî idüp anı namzed kıldı
Girîd ceziresini fethe pâdişâh-ı ferîd

24/6 Donandı gûşe-be-gûşe bilâd u heft iklim
Bezendi sû-be-sû çarsû çü mücemmi‘-i ‘ıyd

24/9 Yıkınca Hanya hisârını ol havâlî tamâm
Yed-i tasarrufa girdi be-‘avni Rabb-i mecîd

24/10 Bu fethi gûş idicek Cem‘î didi târîhin
Yıkıldı hısnı alındı bin elli beşde Girid
[H. 1055/ M. 1645] (Koparan, 1995: 211)

Hikmetî, IV. Mehmed'in Girit seferinden söz etmiştir. Şair, 30 yıl boyunca şiddetli savaş açlığının çekildiğini söylemiş, kâfirlerle daha öncesinde böyle bir kavganın görülmediğinden bahsetmiştir. Şiirin devamında olanları ve düşürülen tarihi yaprak kopması sebebiyle tespit edemedik.

Târîh-i Feth-i Girid Be-dest-i Sultan Mehemmed Han Gâzi

283/2 Zülfikâr-ı reh-i din müftehir-i sıdku yakîn
Yed-i sıdkıla dutup bend-i girîbân-ı Girid

283/5 Dahı küffâr ile olmamış idi böyle cedel
Çekdi otuz yıla bu mahmasa-i rezm-i şedîd
(Eğri, 2006: 255)

Nâbî, IV. Mehmed zamanında sadrazam olan Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın komutasında Girit'in fethine tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre, atlı piyadelerle kalenin içerisine girilmiştir.

Târîh-i Feth-i Kal‘a-i Girîd Be-Dest-i Ahmed Pâşâ Der-Zamân-ı Sultân Muhammed Hân

50/4 Girüp atlu piyâde kal‘aya destur-ı ekremle
Binânun toldı ebvâbı mezîdât-ı mücerredden

50/5 Koyub Nâbî zemîne rûy-ı insâfı didi târîh
Girîd’i kıldı Ahmed behrever dîn-i Muhammedden
[H. 1053/ M. 1643-44] (Bilkan, 2011: 235)

Mezâkî de, Fazıl Ahmed Paşa sayesinde Girit'in fethedilmesine 1669-70'te tarih düşürmüştür.

Cemî'an seyf ile aldı Girîdi 'asker-i islâm
[H. 1080/ M. 1669-70] (Mermer, 1991: 571)

Abdurrahman Abdî Paşa, IV. Mehmed'in Köprülü Fazıl Ahmed Paşa kumandasıyla birlikte Girit'i fethetmesine tarih düşürmüştür. Sultanın yolunda çok savaşlar verildiği yazılmıştır.

11/10 Vezîrün nâsır-ı dîn-i mübîn-i Ahmed-i erşed
Yolunda çok gazâlar itdi memdûh-ı Muhammed'dür

11/12 Bu feth-i bî-nazîre hâtîf-i 'Abdi didi târîh
Girîd'i eyleyen Dârü'l-Mehemmed seyf-i Ahmed'dür
[H.1080/ M.1669] (Koşik, 2020: 50)

5.10. Çehrin'in Fethi

Edirneli Ahmed Rüşdî, IV. Mehmed zamanında vezir olan Kara Mustafa Paşa'nın, Çehrin Kalesi' ni fethetmesine 1678-79'da tarih düşürmüştür.

62/1 Fethi gûş eyleyüp Rüşdî dedi târîhin
Mustafa Pâşâ döküp seyf ile aldı Çehrin
[H. 1089/ M. 1678-79] (Tunadurur, 2012: 175)

Rehâyî de Çehrin Kalesi'nin fethine şiirinde yer vermiştir.

13/1 Rehâyî hamd u şükr idüp didüm fethine târîh
K'alındı lutf-ı Hak'dur döge döge kal'a-i Çehrîn
[H. 1089/ M. 1678] (Yerdemir, 2007: 132)

Sâbir Parsa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın 1678'de serdarlığa gelip Çehrin Seferi'ni düzenlemesine tarih düşürmüştür. Paşa yanına askerlerini de alıp Moskova diyarına giderek kâfirlerin taburlarını yıkmıştır. Şair, paşanın yaptığı gazayla Kosova ve Mohaç savaşlarını unutturduğunu söylemiştir. Halk, Çehrin'in fethedilme süresinin iki yıldan aşağı olmasının imkânsız olduğunu görse de Mustafa Paşa burayı iki günde almıştır.

6/1 Asaf-ı 'ahd Mustafâ Pâşâ
İtdi ma'mûr hâne-i dîni

6/3 Çünki ser-dâr-ı kâmkâr oldı
Aldı yanına ‘asker-i dîni

6/4 Eyleyüp Moskov’un diyârına ‘azm
Ceyş-i İslâm’a virdi teyzîni

6/6 Ehl-i küfrün taburların aldı
Kırdı hep ol sipâh-ı pür-kîni

6/7 Bir gazâ itdi kim unutdurdı
Kosova vü Mohaç cengini

6/17 Mümteni‘ zanniderdi halk-ı cihân
Bir iki yılda feth-i Çehrin’i

6/18 Bir iki günde eyledün meftûh
Böyle bir hısn-ı kûh-pâyîni

6/20 Ben dahı şâd olup didüm târîh
Âsaf-ı vakt yıkdı Çehrin’i
[H. 1089/ M. 1678] (Yoldaş, 2005: 39)

5.11. Kandiye Kalesi’nin Fethi

Nâcî Ahmed Dede, Allah’ın rızasını kazanmak için Kandiye’nin fethine tarih düşürmüştür. Şair bu fethi gerçekleştiren kişi hakkında bilgi vermemiştir. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Kandiye Kuşatması, Sultan İbrahim zamanında başlamış, Sultan IV. Mehmed zamanında son bulmuştur. Şair bundan sonra gelen tarih beytinde, Ahmed Efendi’ye anahtarın uğurlu olmasını dilemiştir. IV. Mehmed, Kandiye’yi aldıktan sonra şehirdeki on iki manastırı Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, Valide Turhan Sultan, orduda bulunan diğer vezir ve kumandanlar adına camiye çevirir (Gülsoy, 2001: 303-305).

3/2 Düşdi bu hâtıruma eyledüm imlâ Nâci
Kandiye fethine târîh rızâ-yı Mevlâ
[H. 1079/ M. 1669] (Kırıktaş, 2001: 203)

Târîh Berây-ı Kandiye

4/1 Şâhid-i nazm kabâ giymedün itdüm târîh
Ahmed Efendiye miftâh mübârek olsun
[H. 1079/ M. 1669] (Kırıktaş, 2001: 204)

Fevzî, IV. Mehmed devrinde Kandiye Kalesi'ni fetheden vezir Ahmed Paşa'nın, sonunda kaleyi alıp mermer sikkeye adını yazdırmasını şiirinde anlatmıştır. Şair, kalenin gövde ve duvarının belli olmadığını, kulenin topunun mazgal ve penceresinin cehennem deresine benzetildiğini söylemiştir.

Kandiye Fethine Târîhdür

18/4 Âsaf-ı saltanat-ı Gâzî Mehemmed Hânı
Bâzû-yı devlet ü dîn Hazret-i Ahmed Paşa

18/9 Kandiye kal'asını aldı ferencden âhir
Sikkeyi mermere kazdırdı cihânda hakkâ

18/11 Ne beden bellü ne dîvâr cebelvâr ancak
Her taşı kulle vü her kullesi gerdûn-âsâ

18/13 Seng ü humbaraları 'ayn-ı kazâ-yı mübrem
Lagm-ı nâ-gâhı ise zelzele-i rûz-ı cezâ

18/14 Mazgal tobı cehennem deresi penceresi
Tâbyanun her biri bir kal'a-i Şeddâd binâ

18/30 Çünki maksûd du'â idi tamâm oldı velî
Bu iki beyt dahı nazm idelüm bî-pervâ

18/32 Cümle-i 'asker-i islâmı görüp şâd didüm
Yâ ilâhî ne ola bâ'is-i şâdî-i verâ

18/33 Kasd-ı târîhle hâtif didi Fevzî müjde
Eyledi Kandiye-i feth Ahmed Paşa
[H. 1080/ M. 1669] (Kaplan, 2008: 340)

Şair diğer bir tarih manzumesinde savaşın 830 gün sürdüğünü ve sonunda düşmanın yıldığını belirtmiştir.

19/3 Heşt sad u sî rûz-ı ceng olunup ‘akîbet
Düşmen âmân didi vü münîr çıkdı hatîb

19/4 Fevzî târîh ü sad hamd ü senâ eyle kim
Kandiyenün fethini eyledi mevlâ nasîb
[H. 1080/ M. 1669] (Kaplan, 2008: 341)

Bursalı Tâlib de bu fetihe şiirinde yer vermiştir.

3/7 Etdi Efrenge sefer sâ‘at-i eymende o şeh
Kal‘a-i Kandiyâyı vėrdi Hudâvend-i kirâm

3/8 Hâtif-i gayb didi feth olıcak târîhin
“Hamdüli’llâh-ı ‘ala’n-nasri cüyuşe’l-İslâm”
[H. 1080/ M. 1669] (Gezer, 2009: 116)

Sâbir Parsa, Fazıl Ahmed Paşa’nın Uyvar Kalesi’ni alıp ölü olan yerleri dirilttiğini söylemiş, bu kalenin fethinin zor olduğunu vurgulamıştır.

Târîh-i Feth-i Kandiye Zı-Seyf-i Vezîr-i A‘zam Ahmed Paşa

5/3 Jeng-i gamla pür iken rû-yı merâyâ-yı kulûb
Kandiye fethi olup mıskale-i jeng-zidâ

5/7 Kal‘a-i Kandiye’yi devlet ile feth idicek
Bülegâ her biri târîh dimişler ana

5/12 Evvelâ Kal‘a-i Uyvâr’ı alup düşmenden
Mürde-i küfr olan yerleri itdi ihyâ

5/14 Kandiye Kal‘ası’nun fethi gibi emr-i ‘asîr
Görmemişdür dahı hîç dîde-i çarh-ı bînâ

5/17 Bildiler kim ana bir çâre bulunmaz nâ-çâr
El-amân diyü hemân eylediler vâveylâ

5/9 Didiler cümlesi ta‘zîm-künân târîhin
Aldılar Kandiye’yi zûr ile Ahmed Paşa
[H. 1080/ M. 1669] (Yoldaş, 2005: 35)

Mezâkî, Fazıl Ahmed Paşa’yla birlikte Kandiye’nin fethine katılmış, bu kuşatmayla ilgili dört tarih yazmıştır.

2/1 Sadr-ı a‘zam o vezîr ibn-i nizâmü’l-vüzerâ
Dest-gîr-i zu‘afâ kehf-i emân-ı fukarâ

2/2 Bir seher mihr-i cihân-tâb gibi şevket ile
Emr-i sultân-ı cihânıyla idüp ‘azm-i gaza

2/6 Cünd-i İslâm ile geldi Girîde geçti hemân
Eyledi bahri güzer şevk ile mânend-i sabâ

2/7 Kal‘a-i Kandiyeyi itdi ihâta ol dem
Başları ceng ü cidâl eylemeğe subh u mesâ

2/10 Vasf-ı târîhini mânend-i Mezâki didiler
Kandiye fâtihi hicâ-gûy-ı Ahmed Paşa
[H. 1079/ M. 1668-69] (Mermer, 1991: 559)

6/1 Seyf-i kahr ile Girîdi aldı cündü’l-mü’minîn
[H.1080/ M.1669-70] (Mermer, 1991: 561)

8/1 Eyledü Kandiyenün fethine ‘âlem hem heme
[H.1080/ M.1669-70] (Mermer, 1991: 562)

9/1 Alındı Kandiye küffâr elinden sabr-ı Ahmedle
[H.1080/ M.1669-70] (Mermer, 1991: 562)

Sükkerî, Fazıl Ahmed Paşa sayesinde halkın rahata kavuştuğunu belirtmiştir.

3/2 Gönderüp bir âsaf-ı kişver-güşâ-yı ‘âdili
Eyledi efrâşte-i râyât-ı horşîd-intisâb

3/5 Feth olundı cümle mülk-i pâk-i ser-hadd-i Girid
Eylesün hep halk-ı ‘âlem pister-i râhatda hˇâb

3/8 Müjde-i fethinde didi Sükkerî târîhini

"Oldı Hısn-ı Kandiye sulh ile ey dil feth-i bâb"

[H. 1080/ M. 1669] (Erol, 1994: 258)

Mustafa Nehcî Dede de diğerleri gibi bu kuşatmaya 1669-70'te tarih düşürmüştür.

Cezîre-yi Gîrîdde Kal'a-yı Kandiye Fethine Olan Târîhdür

13/4 Kandiye fethine idüp ihtimâm

Saldı vezīrin çü o şâh-ı güzîn

13/19 Mu'cize-yi Ahmedî idüp zuhûr

Yârî kılup 'avn-i Cihân-âferin

13/29 Hâtif-i gaybî didi târîhini

Nasr-ı 'azîz innehu feth-i mübîn

[H. 1080/ M. 1669-70] (Aslan, 2017: 72)

Nâlî, diğerlerinden farklı olarak saltanat ve dinin yardımcısı Ali Paşa'nın Kandiye'yi fethetmesine tarih düşürmüştür. Onun devrinde burasının fethedildiği yazılsa da kaynaklarda burayı fethedenin IV. Mehmed'in sadrazamı Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa olduğu yazılmaktadır.

Târîh Berây-ı Feth-i Kandiyye

22/6 Yâver-i saltanat u dîn 'Alî Paşa kim

Kimse 'ahdinde gam u gussa getürmez yâda

22/14 Nâlî târîh ola şâyed bu ki yaz Kandiyenün

Müjde-i fethini eyyâm-ı 'Alî Paşada

[H. 1080/ M. 1669-70] (Kahraman, 2010: 126)

5.12. Ustargon/ Estergon'nun Fethi

Hâfız Ahmed Paşa, Estergon Kalesi'nin[20] Sultan Ahmed tarafından fethedilmesine tarih düşürmüştür. Kale, topla döve döve alınmış, kâfirlerin komutanı çaresiz kalmıştır.

Târîh-i Feth-i Usturgon 'Ale't-tarîk-i Ta'miye

[20] Osmanlı döneminde, Macaristan Krallığı'nın başkenti olan Budin eyaletine bağlı olan bir yer (Sezen, 2017: 260).

5/1 Döge döge çünki Usturgonu alduk top ile
Kâfirün kalmadı şimden girü ‘Âlemde yeri

5/2 Kıldılar serdârdan nâ-çâr olup vire taleb
Vire virilmek ile kurtardılar cân u seri

5/4 Hazret-i sultân Ahmed Han-ı ‘Âdil devridür
Feth olursa tan mı Usturgon gibi kal‘aları

5/5 Hâfızâ cânlarına minnet bilüp târîh içün
Çıkdı Usturgondan cân ile kâfir ‘askeri
[H. 1014/ M. 1606] (Uysal 2010: 161)

5.13. Vişagrad’ın Fethi

Hâfız Ahmed Paşa, Sultan I. Ahmed’in, Macaristan’da yer alan Vişagrad kasabasının fethine tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre; her tarafa kâfirler kök salmışken Sultan Ahmed hepsinin kökünü kesmiştir. Şair sadrazamdan serdarın erliği olarak bahsetmiştir. Fetih zamanında sanrazam olan kişi Lala Mehmet Paşa’dır.

Târîh-i Feth-i Vişagrad ‘Ale’t-tarîk-i Ta‘miye

6/3 Müdâm olsun cihânda Han Ahmed
‘Adûsınun urulsun başına mîh

6/4 Kökini kesdi andan her pelîdün
Ki salmışlar idi her cânibe bîh

6/5 Bu feth içün Veşigrad’un içinde
Sürüp küffâr kavmin kıldı târîh
[H. 1015/ M. 1606] (Uysal, 2010: 162)

5.14. Kurna’nın Fethi

Hikmetî’nin Kurna[21] ve Basra fetihlerine düşürdüğü tarihler, tarihî kaynaklarla uyuşmamaktadır. Aynı zamanda her iki fethi de yapan kişinin Mustafa Paşa olduğu

[21] Bugünkü Irak topraklarında yer alan Basra’nın, Osmanlı döneminde bir eyalet yeri olduğu bilinmektedir. Kurna ise XVII. yüzyılda Basra eyaletine bağlı bir sancaktır (Sezen, 2017: 495).

söylenmiştir. Şiirin bir önceki sayfanın kopmuş olmasına istinaden şiirin matla kısmı bilinmemekle birlikte, bu şiir kaside olarak ele alınmıştır. Şair şiirin beşinci beyitinde, Kara Mustafa Paşa'nın Basra'nın valisi olduğunu söylemiştir. Mustafa Paşa, karada ve denizde kullanılan uzun menzilli toplarla sefer düzenlemiş, yanında yedi paşa ve birçok beylerle Basra'nın üzerine gitmiştir. Askerler nehire ulaşıp düşmanın çevresini kuşatmışlardır. Şair onuncu beyitte, bin Cezayirli'nin cezalarını bularak kesildiğini söylemiştir. Bu hali gören Basra Paşası, "Kurna elden gidiyor!" diye ah etmiştir. Mustafa Paşa, Şattülarap'da yani Fırat ve Dicle nehirlerinin Basra Körfezi'ne dökülmeden önce birleştikleri yerde köprü kurmuş, denizin üzerinden yol yapmıştır. Şiirin ondördüncü beytinde yer alan "Zekiyye şatından itdiler yürüyüşi" ibaresinden hareketle 'Zekiyye' nin bir yer adı olduğu düşünülmektedir. Askerler Zekiye nehrinden ilerleyip on bin düşmanın başını kesmişlerdir. Şair mübalağa yaparak kesilen başların iki kule oluşturacak kadar fazla olduğunu vurgulamıştır. Basra Paşası, "Aslanın yanında tilki ne yapsın?" şeklinde düşüncelere dalmış, çareyi bir tek kaçmakta bulmuştur. Önce malını yollamış, kaçmakla başını kurtaracağını zannetmiş fakat zirvede yakalanmıştır. Şair, Rum askerlerine kimin karşı koyabileceğini sorgulamış, Sultan Mehmed'i övmüştür. Hikmetî, son olarak Basra ve Kurna'nın bu yılda fethedildiğini öylendikten sonra buraların fatihinin Mustafa Paşa olduğunu vurgulamıştır.

K. 284/5 'Âzim-i Basra Mustafa Pâşâ
Oldı tevfîk ana olup hem-râh

K. 284/6 Oldı serdâr-ı hâs u 'âm-ı sipeh
Kâr-ı dîde o şîr-i nusret-gâh

K. 284/7 Bâlyemez toplar ile kıldı sefer
Balyemez dime bir belâ-yı siyâh

K. 284/8 Yedi pâşâ vü bunca begler ile
Basra üzre varup o 'âlî-câh

K. 284/9 İricek nehr-i sâlihe 'asker
Düşmenün çevresin kuşatdı sipâh

K. 284/10 Kesilüp anda bin Cezâyirlü
Buldı bir bir cezâların nâ-gâh

K. 284/11 Gördi bu hâli Basra pâşâsı
Kurna elden bu kez gider didi âh

K. 284/12 Oldı ser-‘askere mu‘în ü zahîr
‘Avn-i Rabbâni anda bî-eşbâh

K. 284/13 Kurdı şattü’l-‘Arab’da tâ cisri
Böyle deryânun üzre eyledi râh

K. 284/14 Zekiye şatından itdiler yürüyüşi
Aldılar Kurna’yı ki hâh nâ-hâh

K. 284/16 Bir dem içre kesildi on bin baş
Lâle-reng oldı bu zemîn-i siyâh

K. 284/18 Düşdi bu vehme Basra pâşâsı
Arslanun yanında n’ide rubâh

K. 284/19 Çâresin bes firâra kıldı karâr
Yollayup önce malın ol güm-râh

K. 284/20 Sandı kaçmakla kurtulur serine
Öz eliyle savurdı hâk-i siyâh

K. 284/21 Dîde dutsagı oldı dorukda
Oldı gûyâ dahîl-i ülke-i şâh

K. 284/24 Leşker-i Rûm’a kim koyar karşu
Her biri bir zinâd-ı âteş-gâh

K. 284/ 26 Ola Sultan Mehemmed'ün yâ Rab
'Ömr-i a'dâsı dâyimâ kûtâh

K. 283/27 Basra vü Kurna feth olınmagla
Oldı hürrem kamu 'ibâdullâh

K. 283/28 Fâtih-i Basra Mustafa Pâşâ
Ana vâcib du'â ola her gâh

K. 284/30 Kıldı bu fethe Hikmetî târîh
Kurna feth oldı di bi-'avn-i ilâh
[H. 1068/ M. 1658] (Eğri, 2006: 255)

5.15. Basra'nın Fethi

Hikmetî, Bağdat valisi İbrahim Paşa ve Hüseyin Paşa arasında geçen mücadeleyi şiirinde anlatarak tarih düşürmüştür. Şair, Basra'nın fatihinin kaymakam İbrahim Paşa olduğunu söylemiş, başlangıçta Basra paşasının, İbrahim Paşa'nın hükmüne teslim olmadığını dile getirmiştir. Hüseyin Paşa, askerleriyle gece gündüz altı ay Kurna'ya kapanmıştır. İbrahim Paşa, kaleyi toplarla tüfeklerle yerinden sökmüş, savaş büyüyünce de sonunda barış yapmıştır.

K. 288/4 İbtidâsında Basra Pâşâ'sı
Hükm-i serdâra olmayup teslim

K. 288/5 Altı ay 'askeriyle leyl ü nehâr
Kurna içre kapandı oldı mukim

K. 288/6 Kal'ayı kal' iderdi tob u tüfenk
Gelmeseydi emâne üzre besîm

K. 288/7 Oldı çoklar fedâsı hünkârun
Sulh olınca olındı ceng-i 'azîm

K. 288/8 Düşdi kâim-makâm içün târîh
Fâtih-i Âl-i Basra İbrâhim

[H. 1076/ M. 1665] (Eğri, 2006: 263)

Hikmetî diğer yazdığı tarih şiirinde, Basra'nın huzur ve güvendeyken halkın ordusuyla muvafık olduğunu söylemiştir. Şair dokuzuncu beyitte, Basra'nın soysuz hâkimi Yahya'nın işin içerisine fitne koyduğunu, gerçekte ona kimsenin itibar etmediğini ve birdenbire ortaya çıktığını anlatmıştır. Yahya, Türklere karşı dış güçleri arkasına alıp Basra'nın hâkimiyetini tamamiyle ele geçirmek istemiştir. Bu sebeple Yahya ve yandaşları Basra'ya baskın düzenleyip halk ve askerleri köşeye çekmişlerdir. Sonrasında Kurna'yı ele geçirmek için hareket etmişlerdir. Düşmana göz açtırmayan dayanaksız askerlerin kabri Şattülarap olmuştur. Ağırbaşlı olan paşanın kulağına, Yahya'nın fitne fesadının Basra'ya hâkim olduğu haberi gitmiş, bunun üzerine padişah vezirine hüküm verip düşmanı kökünden koparmasını söylemiştir. Vezir ve paşalar Rum'a yetişmeden yolda düşmanın çoğunu kılıçtan geçirmiştir. Yahya, Kurna'ya ayak basmadan firar etmiştir. Şair son olarak Basra'nın iki seferdir fethedildiğini yazmış, 1669'da bu fethe tarih düşürmüştür.

K. 285/8 Ne hoş Basra bulmışken emn ü emân
Re'âya sipehle k'olup sâz-kâr

K. 285/9 Ki hâkim-i Basra-yı Yahyâ-yı dûn
Olup bâ'is-i fitne encâm-ı kâr

K. 285/10 'Adû-yı kühen ger vire bûy-ı dost
Hakîkatde olmaz ana i'tibâr

K. 285/11 Dilerdi ele Basra'yı kabzına
Ki pür-mekr ü hîleydi ol hîle-kâr

K. 285/12 Olup Basra'dan nâ-gehân nâ-bedîd
Nice gizlü râzı olup âşikâr

K. 285/14 Güç ile basup Basra'yı nâ-gehân
Re'âyâ vü 'asker olup der-kenâr

K. 285/15 Kişinün yine kendüye itdüğin
İdemez yokulsa bu 'âlem ki var

K. 285/16 Dutup Basra yolın gelüp Kurna'ya
Ne mümkin ki Kurna ola der-hisâr

K. 285/17 Meğer üç yüriş kıldı ol kavm-i şûm
Ki her bir yürişde bulup inkisâr

K. 285/18 'Adûya ki bir dem göz açdurmayup
Olan Kurna'da 'asker-i nâ-medâr

K. 285/19 Olup anlarun kabri şattü'l-'Arab
Kırıldı döküldi şatt-ı şumâr

K. 285/21 Fesâdın kamu hâkim-i Basra'nun
İşitdükde pâşâ-yı sâhib-vakar

K. 285/22 Rikâb-ı hümâyûna i'lâm idüp
Ki Yahyâ olup 'âsi vü fitne-kâr

K. 285/23 İrüp hükm-i 'âlî vezîre ki tiz
Kırup düşmeni de kökinden kopar

K. 285/24 Vezîr-i münîre irüp bu haber
Meded-cûy ki önce varup şîr-vâr

K. 285/28 Dahı ya Rum'a gelmeden pâşâlar
Fakad kıldı kendi siyehle güzâr

K. 285/29 Dahı Kurna'ya yetmeden makdemi
Kılup 'askeri birle Yahyâ firâr

K. 285/32 İki def'adur feth idüp Basra'yı
Ki şemşîr-i 'adlün eyâ şehriyâr

K. 285/33 ‘Adû ser-nigûn oldı di târîhin
Hemîşe ola devletün pâyidâr
[H. 1080/ M. 1669] (Eğri, 2006: 258)

5.16. Hanya’nın Fethi

Sıdkî Paşa, Hanya’nın[22] fethedilmesine 1644’te tarih düşürmüştür. Padişahın, Avrupa mülküne gaza düzenlediğini yazmıştır. Bu devirde padişah olan kişi Sultan İbrahim’dir. Şiirde Hanya’nın kim tarafından fethedildiği belirtilmemiştir.

3/3 Hümâ-yı evc-i şeref pâdişâh-ı meh-tal‘at
Sipihr-i mihr-i celâlet şehen-şeh İbrâhîm

3/5 İdince mülk-i Freng’e gazâ içün âheng
O pâdişâh-ı fetih-mesned ü zafer-dîhîm

3/7 Nüvid-i fethi gelince hisâr-ı Hanyâ’nın
Denildi târîhi Sıdkî zihî “cihâd-ı ‘azîm”
[H. 1054/ M. 1644] (Erdoğan, 2005: 266)

5.17. Hotin’in Fethi

Şeyhülislâm Yahyâ, II. Osman’ın ordusuyla birlikte Hotin seferine çıkmasına 1620-21’de tarih düşürmüştür. Şair, Turlu Suyu’nun kâfirlerin kanıyla Kızılırmak’a dönüştüğünü belirtmiştir. II. Osman’ın Lehlerin diyarında kendi hükmünü icra ettiğini dile getirmiştir.

2/4 Kızılırmaga döndi Turlı suyı
Dem-i küffâr ile akup hûnîn

2/5 Leh diyârında eyledi icrâ
Hükmini tîg gibi şâh-ı güzîn

2/9 Bu gazâ-yı mübareke târîh
Oldı “nasr-ı ‘azîz ü feth-i mübîn”
[H. 1030/ M. 1620-21] (Kavruk, 2001: 478)

[22] XVII. yüzyılda Girit eyaletine bağlı bir sancaktır (Sezen, 2017: 339).

5.18. Yanova'nın Fethi

Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Ineu, Romanya'nın Arad iline bağlı bir kasabadır. 1566'da Osmanlı tarafından fethedilmiştir. Bu dönemdeki adı Yanova'dır. 1 Eylül 1658'de Köprülü Mehmed Paşa tarafından Erdel Prensliği'nden geri alınarak yeniden Temeşvar Eyaleti'ne bağlanmıştır. (Sadık, 2000: 66).

Nâlî bu fethe tarih düşürmüş, Köprülü Mehmed Paşa'nın kılıç darbesiyle üç günde Macar Kalesi'ni aldığını anlatmıştır. Burayı askerlerine yağmalatan padişaha Allah tarafından iki güç verilmiştir. Şair bu güçlerden birisinin veziri olduğunu diğerinin ise fetva makamı olduğunu söylemiştir. Nâlî, Sultan Süleymân'ın burayı daha önceden fethetme süresinin yetmiş üç günde olduğunu belirtmiştir.

2/4 Darb-ı şemşîr ile üç günde vezîr-i a'zam
Dögerek aldı hisârın Macarun bî-pervâ

2/5 Bozdı taburı kimin katl ü kimin itdi esîr
İtdürüp mâ-melekin 'askere cümle yagma

2/9 Hak sana kıldı müyesser iki bâzû-yı kavî
Birisi sadr-ı vezâret biri sadr-ı fetvâ

2/11 Yanvaya Hazret-i Sultan Süleymân evvel
Yetmiş üç günde zafer buldugı olmış imlâ

2/12 Sana üç günde müyesser olıcak fethi bunun
Turamaz karşuna Sâm olsa da düşmen ferzâ

2/22 Gaybdan geldi beşâretle nidâ-yı târîh
Yanvayı aldı sühuletle Muhammed Paşa
[H. 1068/ M. 1658] (Kahraman, 2010: 109)

Neşâtî de bu yerin fethine tarih düşürmüştür.

2/2 Hâtıra geldi bir a'lâ târîh
Sındı kâfir Yanova feth oldı
[H. 1068/ M. 1658] (Kahraman, 2010: 109)

Vecdî, bu fetih için padişahın Rum iline Anadolu askerini gönderip başına sadrazamını getirdiğini yazmıştır. Şiirde anlatılanlara göre; Tuna Nehri'nin üzerinde

yedi günde köprü inşa ettiren padişah, denizin üzerinde kendilerine yol oluşturup karşıya bölük bölük geçmişlerdir. Yanova Kalesi'nin altına indiklerinde etraftaki çöl çadırlarla dolmuştur. Alçak ve yüksek yerler o kadar çadırla dolmuştur ki düşman askeri, yerle göğün askerlerle dolu olduğunu zannetmiştir. Padişahın askerleri, kalenin etrafına siperler kazıp düşmanı pusuya düşürmüşler, topların hepsini de cephaneye dökmüşlerdir. Bu tedbir ve hücumları gören kâfirler kale duvarından ve barutlardan kaçararak feryat etmişlerdir. Vecdî, Yanova Kalesi'nin sağlam olduğunu, araç ve gereçlerinin tam olduğunu söylemiştir.

1/3 Ceddi bü'l-feth ile itmişdi tekenni gerçi
Bü'l-fütühât gerekdür ola künyet ana

1/7 Rum ili Anatoli 'askerini gönderdi
Oldu ser-dârları hazreti sadr-ı vüzerâ

1/12 Yüridi 'askeri İslâmile din düşmenine
İderek Nusret içün Hazreti Allah'a reca

1/13 Yedi günde Tuna'nın üstüne bir köpri kurup
Şâh-râh oldı kamu 'askere rûy-ı deryâ

1/14 Fevc fevç andan 'ubür eyledi ehl-i İslâm
Dâr-ı harbe yüridi her yandan mevc-âsâ

1/15 Yenova kal'ası altına nüzul itdükde
Haymezâr oldu cevânideki kûh-ı sahrâ

1/16 Zîr ü bâlâ o kadar hayme ile toldı bakup
Sandi düşmen tolıdur 'asker ile 'arz u semâ

1/17 Meterisler kazulup kal'anun etrafında
Düşmenin kazıdı kökin dilirân-ı gazâ

1/18 Dizülüp toplarun cümlesi yerli yerine
Cebehâne dökülüp toldı sanasun dünya

1/20 Bu hûcümile bu tedbiri görünce küffâr
Bürc ü bârüde heman eylediler vâveylâ

1/21 Gerçi müstahkem idi kal‘a vü asla yogidi
Hiç mühimmât ü levâzımda kusurı asla

1/22 Böyle ser-dâr u bu asker mülımmât-ı sefer
Kalâ nitsün buna pülâddan olmuş farazâ

1/28 Yazdılar defter-i emlâk-i şehe târîhin
Mülk-i pâki Yenova fethi Mehemmed Pâşâ
[H. 1068/ M. 1658] (Sarı 1993: 9)

5.19. Macar’ın Fethi

Vişne-zâde İzzetî, Sadrazam Ahmed Paşa’nın 1663-64’te Macar’ı fethetmesine tarih düşürmüştür.

Vezir-i A‘zâm Ahmed Paşanun Macar Seferüne Tarihdür

1/5 Bu fütûhâtun oldı târîhini
Aldın iklim-i endulus
[H. 1074/ M. 1663-64] (Çağlı, 1999: 143)

5.20. Lehistan’ın Fethi

Nev‘î-zâde Atâyî, Sultan II. Osman’ın Lehistan’a sefer düzenlemesine 1620’de hem lafzen hem de manen tarih düşürmüştür. Padişah Lehistan’ın mülkünü, kendi atının gezinti yeri yapmış, Rumeli illerine kendi merhametini salmıştır. Osmanlı tuğ ve bayrağı meydanda salınmıştır.

10/1 Sultân-ı cihân eyledi çün ‘azm-i cihâd
Leh mülkini kıldı atınuñ cilvegehi

10/3 Rûm illerine sâye-i re’fet saldı
Mânend-i Süleymân kurılup bârgehi

10/9 Târîhin anun lafzen ü ma‘nen didiler
Sultân-ı cihân kıra bin otuzda Leh’i

[H. 1030/ M. 1620] (Karaköse 2017: 271)

Şairin aşağıdaki şiirinde ise Leh'in inat etmesiyle ahmak olacağını yazmıştır.

11/1 'Azm-i rezm eyledi sultân-ı cihân
Leh 'inâd eyler ise eblehdür

11/3 Ya'ni hâkân-ı zamân 'Osmân Hân
Ol ki na'l-i sümi reşk-i mehdür

11/5 Ey 'Atâyî bu cihâda târîh
Oldı Leh üstine 'azm-i şehdür
[H. 1030/ M. 1620-21] (Karaköse, 2017: 272)

12/4 İki mısrâ ile didüm târîh
Eyü feth oldı bin otuzda bu bâb
[H. 1030/ M. 1620-21] (Karaköse, 2017: 272)

5.21. Uyvar'ın Fethi

Nâ'îl-i Kâdim, Sultan IV. Mehmed'in Uyvar kalesini fethetmesine 1663-64'te tarih düşürmüştür. Padişah, düşmanları tahrip etmek için bir yerin başına sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'yı tayin etmiştir. Padişah, çadırını zevkle Uyvar Kalesi'nin önüne koymuştur. Kış soğuğunda ovada renk renk çadırlar kurulmuş, siyah bayraklar çadırın çevresini sarmıştır.

5/2 Mücedded fâtih-i kişver-güşâ Dârây-ı mülk-ârâ
Muhammed Hân-ı Gâzî Kahramân-ı Keykubâd-âsâr

5/4 Kılâʿ-ı millet-i küffâr-ı bed-girdârı tahrîbe
Mübârek bir mahalde kıldı sadr-ı aʿzamın serdâr

5/6 Otagın kurdı pîş-i kalʿa-i Uyvâra şevketle
Ser-i küffâra ahker-rîz olup her tûp-ı âteş-bâr

5/8 Kuruldı haymeler sermâda ol sahrâya reng-â-reng
K'eder nakş-ı derûnı nev-bahârun lutfını ızhâr

5/9 Siyeh bayrakları gör kim otâgın almış etrâfın
Şitâda lâle-zâr olmakdur ʿaceb dâmen-i kûh-sâr

5/11 Görüp mesrûr dünyâyı dedüm ey Nâʾilî târîh
Tonandı sû-be-sû ʿâlem alındı kahr ile Uyvâr
[H. 1074/ M. 1663-64] (İpekten, 2019: 596)

Sâbir Parsa da IV. Mehmed'in Avusturya kralından Uyvar Kalesi'ni alıp hadlerini bildirdiğini yazmıştır.

2/5 Aldılar Uyvar Hisârı'nı kral-ı Nemçe'den
Haddini bildirdiler ol kâfire bî-iştibâh

2/6 'Asker-i İslâmdan bir mertebe havf itdi kim
Tahtını terk eyleyüp semt-i gürîzi tutdı râh

2/8 Haddini bil kim bu fethe güzel bir târîhdür
Kahr ile Uyvar'un aldı pâdşâh-ı dîn-penâh
[H. 1075/ M. 1664] (Yoldaş, 2005: 32)

Sükkerî, Ahmed Paşa'nın, Bosna'ya komutan olduğunu duyan kâfirlerin feryat ettiğini söylemiştir.

2/2 Mîr-i saf-ârâ-yı Bosnâ olduğun gûş eyleyüp
Bîm-i câna düşdi küffâr-ı cihân eyler nefîr

2/6 Böyle ilhâm itdi hâtif Sükkerî târîhini
"Devletün pâyende olsun dil-nüvâz ol ey dilîr"
[H. 1075/ M. 1664] (Erol, 1994: 257)

Abdurrahman Abdî Paşa da bu kuşatmaya tarih düşürmüştür.

5/3 Devletünde kal'a-i Uyvâr-ı da feth itdiler
Hak kabûl du'â-yı hayr u hâlis niyyetün

5/8 Feth olundı kal'a-ı Uyvâr çün kim 'Abdiyâ
"Muştulukdur" didiler târîhini bu nusretün
[H. 1074/ M. 1663] (Koşik, 2020: 96)

Mezâkî, IV. Mehmed'in sadrazamı Fazıl Ahmed Paşa kumandasındaki bir orduyla Uyvar Kalesi'nin ve Nemçe Kalesi'nin Macarlar'dan alındığını yazarak tarih düşürür.

1/2 Kırılup gitdi 'adû tîg-ı cihân-ı gîri ile
Ki ne Tot buldı rehâyı vü ne Nemçe kaldı

1/3 Macarun aldı iki kal'asını himmet ile
Nemçe iklîmine sad-leşker-i gâret saldı

1/5 Ey Mezâki didi târîhini ehl-i himmet
Sa'y Ahmed Paşa Uyvârı Macardan aldı
[H. 1084/ M. 1673-74] (Mermer, 1991: 558)

Târîh-i Mezâki Be-Feth-i Uyvâr
Bi-'avni'llâh kâfirden alındı kal'a-i uyvâr
[H. 1083/ M. 1672-73] (Mermer, 1991: 561)

5.22. Yeni Kale'nin Fethi

Neşâtî, Yeni Kale[23] adında bir yerin fethine tarih düşürmüştür. Vezir Ahmed Paşa gaza niyetiyle düşmanların üzerine yola çıkmıştır.

Beray-ı Yeni Kal'â

1/1 Minnet Allaha sa'âdetle vezîr-i a'zam
Eyleyüp cânib-i küffâra yine kasd-ı gazâ

1/5 Çâr dîvârı düşüp hâke didüm târîhin
Kâfirün aldı Yeni kal'asın Ahmed Paşa
[H. 1078/ M. 1667-68] (Kaplan, 2019: 217)

5.23. Zenta Muharebesi

Bosnalı Alaeddin Sâbit, Sultan II. Mustafa'nın hüküm sürdüğü zamanda Budin'i fethedip Nemçeliler'in askerini dağıtmasına tarih düşürmüştür. Padişah, kahreden ateşiyle yetmiş binden fazla düşmanı yakmıştır. Şair mübalağa yaparak bal

[23] XVII. yüzyılda, Ukrayna'nın Kırım şehrinde yer alan bir kasabadır. Kırım'ın en doğu ucunda ve Kerc'in 11 kilometre ve doğusunda bulunmaktadır (Sezen, 2017: 822).

yemez toplarından atılanların saçma olmadığını, düşmanın kendisini kahreden arı olduğunu söylemiştir. Rum ilinin reisleri altı dilimli topuzu düşmanın kellesine kondurmuştur.

Tarihî kaynaklara göre; 1695 ve 1696 yıllarında Avusturya'ya karşı iki sefere çıkan Sultan II. Mustafa, bu ülkeye üçüncü bir seferle büyük bir darbe indirmek istemiş, bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya orduları arasında, 11 Eylül 1697'de Tisa Irmağı kıyısındaki Zenta'da karşı karşıya gelmişlerdir. Sonuç itibarıyla Osmanlı yenilgiye uğramıştır.[24]

Târîh-i Feth-i Tâbûr-ı Nemçe Der-Vakt-i Sultân Mustafâ

8/8 Ateş-i kahrı İlâhî hizb-i şeytânun temâm
Yakdı yetmiş binden artuk kâfir-i makhûrını

8/9 Bal yemezden atılan saçma degül ürkitdiler
Dûd ile gendû-yı derd ü mihnetün zenbûrını

8/13 Ol pelîde tîg-i per-ebrû ile îmâ kılup
'Arz ider duzahdeki bi'sel-masîr-i şûrını

8/17 Bir müseddes vefk gibi Rûm ili serverleri
Kellesine kondururdı şeş-per-i tîmûrını

8/24 Yazdı Sâbit levh-i mahfûza kalem târîhini
Bozdu Sultân Mustafâ bu düşmenin tâburunu
[H. 1108/ M. 1997] (Karacan, 1991: 322)

5.24. Varat'ın Fethi

Varat, Romanya'nın kuzeybatısında yer alan bir şehirdir. Şehir ancak XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı idaresine girmiştir. Osmanlı kaynaklarına göre kuvvetlenmiş kalenin muharebesi kırk beş gün sürmüş, Vezir Köse Ali Paşa'nın idaresindeki kuvvetlerin yoğun baskısı karşısında kaledekiler teslim olmak zorunda kalmıştır (Maxim, 2012: 513-515).

[24] https://tr.wikipedia.org/wiki/Zenta_Muharebesi

Nâlî, Varat'ın fethedilmesine 1659-60'ta tarih düşürmüştür. Şairin yazdığı bilgilere göre, Sadrazam Mehmet Paşa Varat'a varmadan orayı almıştır. Yaptığı bu fethi bir kerâmet olarak gören şair, paşayı Yesrib'de oturan Ömer'e benzetmiştir. Paşa kısa sürede birçok fetih yapmıştır. Limye, Bozcaada, Yanova'yı alan paşa, Avrupalı'ların gemisini deniz savaşında boğmuştur. Tatar'ı fethederken Eflâk ve Boğdan Kaleleri'ni almış; Girit'te düşmanı katledip Varat'ı fethetmiştir. Şair, padişahın veziriyle birlikte güzel tedbirler sağladığını söylemiştir.

5/6 Varadı varmadan aldı yine sadr-ı a 'zam
Bu ne teshîr ü ne kuvvet bu ne feth ü ne gazâ

5/10 Otururken ser-i engüşt ile Yesribde 'Ömer
Nice itdi gözini Kaysar-ı Rûmun a 'mâ

5/11 Mesnedinde otururken n'ola sadr-ı a'zam
Yed-i tûlâ ile feth itse nice kal'a revâ

5/15 Az zamân içre şehâ gör ne gazâlar itdi
Görmedi böyle fütûhâtı muhassal dünya

5/16 Limye vü Bozcaata feth-i Celali Yanova
Gark-ı başdarda Efrenc ü kıtâl-i deryâ

5/17 Kal'-i Eflâkda Boğdan fütûhât-ı Tatar
Katl-i küffâr-ı Girid feth-i Varad cümle şehâ

5/18 Hüsn-i tedbir-i vezîrünle müyesser oldı
Bildiler semt-i vezâret nicedür hep vüzerâ

5/23 Kal'anun fethine hâtif didi târîh-i sahîh
Aldı şâhâ Varadı yümn-i Muhammed Paşa
[H. 1070/ M. 1659-60] (Kahraman, 2010: 112)

Nâlî, aşağıdaki tarih kıtasında; Varat Kalesi'nin kırk beş günde karmakarışık hale getirildiğini yazmıştır. Birçok asker burayı almak için çabalamış, kırk sekiz günün sonunda kale alınmıştır.

6/2 Girde-pîç oldı Varat Kal‘ası kırk beş günde
Gerçi çok eylediler almaga ‘asker ikdâm

6/5 Kırk sekiz günde Varat Kal‘asınun fi’l-cümle
Cünd-i İslâma Hudâ eyledi fethin i‘lâm

6/10 Kal‘anun fethine hâtifden işitdüm târîh
Aldı kahrâ Varadun kal‘asın ehl-i İslâm
[H. 1070/ M. 1659-60] (Kahraman, 2010: 113)

XVII. yüzyılda yapılan fetihler şairler tarafından dikkati çeken bir konu olmuştur. Şairlerin şiirlerinde en çok yer edinen fetih Bağdat’ın fethidir. Daha sonrasında Kamaniçe, Kandiye ve Revan’ın fethi şiirlerde sıklıkla anılmıştır. Aşağıda yer alan tabloda bu fetihlere düşürülen tarihlerin sayısı verilmiştir:

Tablo 8

Yapılan Fetihlere Düşürülen Toplam Tarihler

Azak	1	**Girit**	5	**Kurna**	1	**Uyvar**	5
Bağdat	16	**Hanya**	1	**Lehistan**	3	**Varat**	2
Basra	2	**Hotin**	1	**Macaristan**	1	**Vişagrad**	1
Belgrad	2	**Kamaniçe**	15	**Revan**	6	**Yanova**	3
Çehrin	4	**Kandiye**	10	**Sakız Adası**	1	**Yeni Kale**	1
Estergon	1	**Kazak**	1	**Umman**	3	**Zenta**	1

Bağdat’ın fethi Sultan IV. Murad zamanında gerçekleşmiştir. Bu sebeple şairler şiirlerinde, IV. Murad’dan fetihlerin babası veyahut Bağdat fatihi olarak bahsetmiştir. Şiirlerden hareketle, en çok fetih başarısı gösteren sadrazam Fazıl Ahmed Paşa’dır. Bağdat iki kere fethedilmiştir. En gösterişli ve kanlı savaş olduğu için şiirlerde çokça anılmıştır. Savaş, soğuk kış gününde yapılmış ve 40 gün sürmüştür. Arap ve Irak toprakları ele geçirilmiştir. IV. Murad döneminde yapılmış bir başka fetih ise Revan’dır. Revan’ın fethi daha öncesinde Sultan III. Murad zamanında gerçekleşmiştir. Yapılan bu ikinci fetih, Sultan IV. Murad’ın ilk fethidir. Şairler bu

fethin Şervan'a açılan bir kapı olduğunu söylemiştir. Revan fethi diğer kuşatmalara nazaran şiirlerde daha az anılmıştır. Sultan IV. Murad, Herat ve Gazne'yi yıkıp, Nahçivan, Şirvan ve Isfahan'ı ele geçirmiştir. Savaş sırasında Fetih Kösü adında kös çalınmıştır.

Uyvar, Kamaniçe, Kazak, Çehrin, Kandiye'nin fethi IV. Mehmed zamanında olmuştur. Uyvar kuşatmasını yöneten Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'dır. Onun sayesinde Uyvar ve Nemçe Macarlardan alınmıştır. Kamaniçe'nin fethi de şiirlerde sıklıkla geçmiştir. IV. Mehmed, Leh kralının anlaşmayı bozması üzerine burayı fethetmiştir. Kamaniçe Kalesi'nin fethiyle birlikte Sultan III. Ahmed doğmuştur. Bu sebeple padişah, doğumun zafere vesile olduğunu düşünmüştür. Kamaniçe Kalesi'nin fethi sırasında komuta başında Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa yer almıştır. Kale etrafına adet gereği hendek kazılmıştır.

Kandiye'nin fethine Sultan İbrahim döneminde başlansa da bu fetih Sultan IV. Mehmed zamanına kadar devam etmiştir. Bu süreç 830 güne tekabül etmektedir. Fazıl Ahmed Paşa kumandasında yapılan üçüncü kuşatma sonrasında Kandiye, haziran ayında ele geçirilmiştir. IV. Mehmed devrinde olan başka bir kuşatma Girit kuşatmasıdır. Girit, ilk kez Sultan İbrahim döneminde kuşatılmıştır. Kuşatma sırasında Sadrazam Koca Mustafa Paşa görev almıştır. Hanya Kalesi'nin yan tarafları yıkılmıştır. Girit'in ikinci kuşatması ise IV. Mehmed zamanında olmuştur. Köprülü Fazıl Ahmed Paşa sayesinde Girit yeniden ele geçirilmiştir. Çehrin ve Kazak seferini de düzenleyen IV. Mehmet, Umman Kalesi'ni veziri Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sayesinde bir haftada almıştır. Çehrin ise Kara Mustafa Paşa komustasında iki günde fethedilmiştir.

Ustergon Kalesi, Sultan Ahmed tarafından; Hanya Kalesi, Sultan İbrahim tarafından; Macaristan, Sadrazam Ahmed Paşa tarafından; Lehistan ve Hotin ise II. Osman tarafından fethedilmiştir. Yanova Kalesi, Köprülü Mehmed Paşa kumandasında, Tuna Nehri üzerinde yedi günde köprü kurularak alınmıştır.

Belgrat'ın ilk fethi II. Süleyman devrinde gerçekleşmiştir. Fazıl Ahmed Paşa sayesinde Niş ve Semendire kaleleri yedi günde alınmıştır. Belgrad'ın ikinci kuşatması II. Ahmed'in emriyle gerçekleşmiş, komuta başında Fazıl Mustafa Paşa yer almıştır. Şairlerin yazmış olduğu şiirlerden hareketle, Basra'yı fetheden kişinin kaymakam İbrahim Paşa olduğu ve altı ay Kurna'da kalıp düşmanla savaştığı bilgisi elde edilmiştir. Basra'da iç savaşın çıkmasına Yahya adında birisi sebep olmuştur. Düşmanlar Şattülarap'da bozguna uğratılmıştır. Basra'ya toplamda iki sefer

düzenlenmiştir. Varat'ın fethi ise Sadrazam Mehmed Paşa tarafından gerçekleşmiştir. Varat, kırk sekiz günde alınmıştır. Azak Kalesi'nin ilk fethi II. Mehmed döneminde, ikinci fethi ise Sultan İbrahim döneminde yapılmıştır. Kurna'nın fethi, Kara Mustafa Paşa'nın Basra'ya vali olarak gelmesinden sonra gerçekleşmiştir.

Daha öncesinde adını duymadığımız Yeni Kale adında bir yerin fethini Ahmed Paşa gerçekleştirmiştir. Vişegrat, I. Ahmed döneminde, Lala Mehmed Paşa komutasındaki orduyla fethedilmiştir. Zenta Muharebesi II. Mustafa döneminde yapılmış, Budin ele geçirilmiştir. Son olarak Sakız Adası, II. Mustafa tarafından kış mevsiminde alınmıştır. Anlatılan bu fetihler genel bir tablo halinde aşağıda sunulmuştur:

Tablo 6

Fethedilen Yerler

FETHEDİLEN YER	**FETHEDEN KİŞİ**	**TARİH**	**TARİH DÜŞÜREN ŞAİR**
Azak	[I. Ahmed'in oğlu Sultan İbrahim]	[H. 1052/ M. 1642]	Cem'î
Bağdat	Sultan IV. Murad	[H. 1035/ M. 1625-26] (İlk sefer) [H. 1048/ M. 1638-39] (Son sefer)	Kadı Şefî'i Mezâkî
Basra	İbrahim Paşa	[H. 1076/ M. 1665]	Hikmetî
Belgrad	Sultan II. Ahmed/ Köprülü Fazıl Mustafa Paşa	[H. 1102/ M. 1690] [H. 1105/ M. 1693]	Bosnalı Âsım Bursalı Tâlib
Çehrin	Sultan IV. Mehmed/ Kara Mustafa Paşa	[H. 1089/ M. 1678-79]	Edirneli Ahmed Rüşdî, Sâbir Parsa
Girit	Kaptan Yusuf Paşa/ Köprülü Fazıl Ahmed Paşa	[H. 1055/ M. 1645] (Fethin başlangıç yılı) [H.1080/ M.1669-70] (Fethin bitiş yılı)	Cem'î/ Nâbî Mezâkî/ Abdî Paşa

Hanya	[Sultan İbrahim]	[H. 1054/ M. 1644]	Sıdkî Paşa
Hotin	II. Osman	[H. 1030/ M. 1620-21]	Şeyhülislâm Yahyâ
Kamaniçe	IV. Mehmed	[H. 1083/ M. 1672]	Şu'ûrî, Fevzî, Behceti Hüseyin, Sâbir Parsa, Nâlî, Abdî Paşa
Kandiye	IV. Mehmed/ Fazıl Ahmed Paşa	[H. 1079/ M. 1669]	Nâcî Ahmed Dede, Fevzî, Sâbir Parsa, Mezâkî, Sükkerî, Mustafa Nehcî Dede, Nâlî
Kazak	IV. Mehmed	[H. 1085/ M .1674]	Behceti Hüseyin
Kurna	Kara Mustafa Paşa	[H. 1068/ M. 1658]	Hikmetî
Lehistan	II. Osman	[H .1030/ M. 1620]	Nev'î-zâde Atâyî
Macar	Sadrazam Ahmed Paşa	[H. 1074/ M. 1663-64]	Vişne-zâde İzzetî
Revan	IV. Murad	[H. 1040/ M. 1630] [H. 1045/ M. 1635]	Atâyî Cem'î, Kadı Şefî'i
Sakız Adası	II. Mustafa	[H. 1106/ M. 1694-95]	Bursalı Tâlib
Umman	Merzifonlu Kara Mustafa Paşa	[H. 1085/ M. 1674]	Behceti Hüseyin, Sükkerî

Ustargon/ Estergon	Sultan I. Ahmed	[H. 1014/ M. 1606]	Hâfız Ahmed Paşa
Uyvar	Sultan IV. Mehmed/ Köprülü Fazıl Ahmed Paşa	[H. 1074/ M. 1663-64] [H. 1083/ M. 1672-73]	Nâ'îl-i Kâdim, Sâbir Parsa, Sükkerî Abdî Paşa Mezâkî
Varat	Sadrazam Mehmed Paşa	[H. 1070/ M. 1659-60]	Nâlî
Vişagrad	Sultan I. Ahmed	[H. 1015/ M. 1606]	Hâfız Ahmed Paşa
Yanova	Köprülü Mehmed Paşa	[H. 1068/ M. 1658]	Nâlî, Vecdî
Yeni Kale	Vezir Ahmed Paşa	[H. 1078/ M. 1667-68]	Neşâtî Ahmed Dede
Zenta	II. Mustafa	[H. 1108/ M. 1997]	Bosnalı Alaeddin Sâbit

Tabloda yer alan bilgilere göre şairler, Bağdat ve Girit fetihlerinin başlangıç ve bitiş yıllarına tarih düşürmüşlerdir. Şairler tarih düşürmelerde fethi düzenleyen padişahı överken, komuta başında bulunan kaptan ve vezirlerin isimlerine de yer vermişlerdir. Revan'ın fethi için Nev'î-zâde Atâyî 1630 yılını verirken Cem'î 1635 yılına tarih düşürmüştür. Aynı şekilde Uyvar'ın fethi için Mezâkî 1672 yılını verirken dönemin diğer şairleri bu fetih için 1663 yılında tarih düşürmüşlerdir.

ALTINCI BÖLÜM

DOĞUMLAR

XVII. yüzyıl tarih düşürmelerinde yer alan başka bir konu ise doğumlardır. Şairler şiirlerinde padişahların doğumlarına yer verdikleri gibi devlet içinde görev yapan kimselerin ve kendi yakın çevrelerinin doğumlarına da yer vermişlerdir. Bu doğumlar arasında Osmanlı'nın bilinmeyen şehzadeleri de yer almıştır.

6.1. Padişahların Doğumu

6.1.1. IV. Mehmed'in Doğumu

Cevrî, Sultan İbrahim'in şehzadesi olan Sultan IV. Mehmed'in doğumuna tarih düşürmüştür. Uğurlu gelişi için yüz sürme bayramı ilan edilmiştir. 1051 yılının Şevval ayında doğmuştur. Şair, geceyi süsleyen Şevval ayının, şehzadenin doğması gibi aydınlatamadığını şiirinde ifade etmiştir.

Târîh-i Şeh-zâde-i Hazret-i Sultân İbrâhîm Han

13/1 Şehenşâh-ı cihân Sultân İbrahîm-i zi-şân kim
Sa'âdetle odur zînet-fezâ-yı mesned-i iclâl

13/4 Bi-hamdi'llâh ki ol 'âlî-nijâdun sulb-i pâkinden
Gelip bir şâh-zâde devleti itdi hümâyûn-fâl

13/6 Zıyâ-bahş olmayınca şeb-çerâg-ı gevher-i zâtı
Fürûzân olmadı şem'-ı şeb-ârâ-yı meh-i Şevvâl

13/10 Dü'â-yı hayr ile Cevrî didi Şeh-zâdeye târîh
Ola Sultân Muhammed Âfitâb-ı Matla'-ı İkbâl
[H. 1051/ M. 1641-42] (Ayan, 1981: 291)

Nâmî de padişahın doğumuna iki şiirinde tarih düşürerek yer vermiştir. Şair, Sultan İbrahim'in oğlu olmadığını ve bu duruma üzüldüğünü söylemiş, bunun üzerine Allah lütfedip bu yıl kendisine bir oğul nasip etmiştir.

Sa'âdetli Pâdişâhumuz Sultân Mehmed Vücuda Geldükde

13/9 Didi pîr-i hıred ta'rîfini târîh idüp Nâmî
Zihî ferzend-i nûr-ı dîde-i Sultân İbrâhîm
[H. 1051/ M. 1641-42] (Yenikale, 2017: 300)

14/3 Olmaduğından bir oğul mahzûn idi gâyetde ol
Minnet hudâya kim bu yıl lutf eyledi Sübhânumuz

14/5 Nâmî du'â idüp didi târîh-i ferruh-fâlini
Ola mu'ammer 'adl ile şehzâde-i sultânumuz
[H. 1051/ M. 1641] (Yenikale, 2017: 301)

6.1.2. Sultan II. Mustafa'nın Doğumu

Vişne-zâde İzzetî, Gazi unvanlı Sultan II. Mustafa'nın doğumuna 1663-64'te tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vilâdet Şeh-zâde Sultân Mustafa

2/4 Târîh-i milâd-ı mübârek-fâlini iş'âr ider
Bâdâ makdem şâh-zâde sultân Mustafâ
[H. 1074/ M. 1663-64] (Çağlı, 1999: 144)

XVII. yüzyıl şairlerinden; Sâbir Pârsâ, Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa ve Nâ'ilî-i Kadîm de şiirlerinde II. Mustafa'nın doğumuna yer vermişlerdir.

Târîh-i Vilâyet-i Şeh-zâde-i Civân-baht Sultân Mustafâ Rahimehu'llâh

1/6 Şükr idüp eltâf-ı Bârî'ye didi târîh içün
Geldi sulb-i şâhdan 'adl ile Sultân Mustafâ
[H. 1074/ M. 1664] (Yoldaş, 2005: 31)

37/1 Hamdü li'llâh geldi bir şehzâde-i vâlâ-neseb
Sulb-i pâk-i Hazret-i Sultân Mehemmed Hân'dan

37/4 Didiler ism-i mu'âllasını Sultân Mustafâ
Böyle fermân oldı zîrâ kim şeh-i devrândan

37/6 ‘Abdî-i dâ‘i didi şehâdenün târîhini
‘İzz ile bir nûr geldi sâye-i Rahmân’dan
[H. 1074/ M. 1664] (Koşik, 2020: 60)

Târîh-i Vilâdet-i Sultân Mustafâ

1/6 Ey Nâ’ilî mesrûr olup ‘âlem dedi târîhini
Şeh-zâde nûr-ı dîde Sultân Muhammed Mustafâ
[H. 1072/ M. 1664] (İpekten, 2019: 593)

6.1.3. Sultan III. Ahmed’in Doğumu

Ahmed Yârî, IV. Mehmed’in oğlu olan, Sultan III. Ahmed’in doğumuna 1673’te tarih düşürmüştür.

20/30 Melâyik didiler tebşîr idüp târîh-i mevlûdin
Dür-i cûd-ı vücûd-ı Hân-ı Ahmed geldi dünyaya
[H. 1084/ M. 1673] (Karayazı, 2012: 987)

Sahhâf Rüşdî de Sultan III. Ahmed’in doğumuna tarih düşürmüştür.

Târîh-i Velâdet-i Pâdşâhımuz Sultân Ahmed Hân ‘Ammera’llâhı Te‘âlâ ve Ebkâhu

5/1 Melekler safha-i çarh-ı berîne yazdılar târîh
Cihânda şâh-zâde Ahmed ola şâh-ı mülk-ârâ
[H. 1084/ M. 1673-74] (Ekici, 2006: 282)

Behçetî Hüseyin de şehzadenin doğumuna tarih düşürerek Sultan IV. Mehmed’in zamanında halkın; zevk ve sevinç içinde olduğunu söylemiştir. Padişah oğlu dünyaya gelince adını Ahmed koymuştur. Doğum zamanında şenlik düzenlenip kandil donanması yapılmıştır.

2/1 Hazret-i sultân Mehemmed kim zamânında anun
Eyledi halk-ı cihân zevk ile tahsil-i sürûr

2/5 Ya‘ni devletle cihana geldi bir şehzâdesi
İsmini Ahmed kodı ol husrev-i sâhib umûr

2/8 Bu çerâgân eyleyince ‘âlemi pür zîb ü fer
Bu safâlar ‘âlem-i gaybîden idince zuhûr

2/9 Çıkdı bir merd-i Sühan târîh yazdı Behçeti
Makdem-i şehzade Ahmed virdi dünyaya hubur
[H. 1084/ M. 1673] (Ölmez, 1996: 395)

Bosnalı Talib, Sultan III. Ahmed'in, on ikinci ayın ikinci pazartesi gecesi doğduğunu, Ramazan şehrinin onun sayesinde bereketlendiğini söylemiştir.

5/6 Ya'nî ey 'âlemiyân dídenüz olsun rûşen
Basdı bu mülk-i vücûda kadem Ahmed-i Hân

5/10 Aşr-ı sânînun ikinci şeb-i dü-şenbihde
Buldı revnak kadem-i yümn-ile şehr-i Ramazân

5/11 Didi Tâlib fem-i hâtifden anun târîhi
نﺎوﮑﻟا ﻖﯾرﺑﮑا رﯾﻨﻣ ربﻟا ﻊﻠﻄ
[H. 1084/ M. 1673] (Şahin, 2009: 110)

Nâlî de doğumuna 1673'te tarih düşürmüştür.

Târîh-i Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Ahmed Hân

29/5 Olsun sa'âdet hem-demi aç Nâlî târîhe femi
Zeyn itdi yümn-i makdemi dünyâyı Sultân Ahmedün
[H. 1084/ M. 1673-74] (Kahraman, 2010: 133)

Nâbî ise padişahın doğumu için beş şiirinde tarih yazmıştır.

21/1 Hazret-i sultân Muhammed Hân-ı 'âli-menkabet
Saltanat meydanının sâhib-kırân-ı emcedi

21/7 Nâbi-i dâ'î bu şevk ile didi târîhini
Kıldı leb-rîz-i safâ âfâkı nûr-ı Ahmedî
[H. 1084/ M. 1673-74] (Bilkan, 2011: 203)

Târîh-i Diğer Berây-ı Vilâdet-i Sultân Ahmed Hân

22/5 Zât-ı vâlâ-gevherinün Nâbiyâ
Oldı târîhi nümâyân genç-i gayb
[H. 1084/ M. 1673-74] (Bilkan, 2011: 204)

Târîh-i Diğer Berây-ı Vilâdet-i Hümâyûn-ı Hazret-i Şeh-zâde Sultân Ahmed Hân

23/9 Ana kâfîdür işâret Nâbiyâ
Hak kelâmında "hüve'l-fazlü'l-mübîn"

[H. 1085/ M. 1674] (Bilkan, 2011: 204)

6.1.4. Sultan I. Mahmud'un Doğumu

Kâmî ve Bosnalı Alaeddin Sâbit, Sultan II. Mustafa'nın oğlu Sultan I. Mahmud'un doğumuna 1696'da tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Velâdet-i Sultân Mahmud

11/1 Zihî ferhunde-dem sultân-ı a'zam Mustafâ Hânun
Safâ-bahş oldı bir şeh-zâdesi a'lâ vü ednâya

11/4 Bu târîh-i velâdet toğdı tab'-ı Kâmi-i zâra
Zihî şeh-zâde Mahmûd 'izzet ile geldi dünyaya
[H. 1108/ M. 1696] (Yazıcı, 2017: 123)

Târîh-i Vilâdet-i Şehzâde Sultân Mahmûd Bin Sultân Mustafâ

11/5 Sâbit ne 'aceb zîver-i tâc-ı felek olsa
Târîh-i ser-efrâzı gül gonce dur anun
[H. 1108/ M. 1696] (Karacan, 1991: 326)

6.2. Şehzadelerin Doğumu

6.2.1. Sultan I. Ahmed'in Şehzadesi

Hâfız Ahmed Paşa, Sultan I. Ahmed'in oğlu, II. Osman'ın doğumuna 1604-05'te tarih düşürmüştür. Sultan Ahmed'in dadısı, oğluna dadı olmuştur.

4/1 Matla'ı çerh-i sa'âdetden güneşveş togdı çün
Oldı meh şehzâdesine dâye sultân Ahmedün

4/5 Hâfızâ hamd ile mansûb olsa ger târîh olur
Geldi bir şeh-zâdesi dünyâya sultân Ahmedün
[H. 1013/ M. 1604-05] (Uysal, 2010: 160)

6.2.2. Sultan IV. Murad'ın Şehzadelerinin Doğumu

Nev'î-zâde Atâyi bir şehzadenin doğumuna tarih düşürmüş, şehzadenin kimliği hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Fakat verilen tarihlerde IV. Murat'ın tahtta olduğunu bilmekteyiz. Cevrî de IV. Murad'ın iki şehzadesinin aynı yılda dünyaya gelmesine tarih düşürmüştür.

Dürr-i Şeh-vâr-ı Saltanat Vilâdet-i Târîh-i Şeh-zâde

7/5 Du‘â idüp ‘Atâyî didi târîh
Ola yâ Rab güzîn-i âl-i ‘Osmân
[H. 1030/ M. 1620-21] (Karaköse, 2017: 269)

Cevrî o iki şerefli oğulların yüzünde Sultan Murad'ın yüz güzelliğinin eseri olduğunu söylemiştir. Şehzadeler, devrin ay ve yılının bitiminde doğmuşlardır.

Târîh-i Velâdet-i Şeh-zâdegân-ı Merhûm Sultân Murâd Han ‘Aleyhi'r-Rahme

5/1 Minnet Allâha yine silsile-i saltanata
Zîb ü fer virdi iki gevher-i bî-misl ü ‘âdil

5/2 İtdi yektâ halef-i devleti mesrûrü'l-bâl
İki şeh-zâde ile bir senede Rabb-ı celîl

5/9 Oldı târîh-i velâdetleri Cevrî bu du'â
Yâ ilâhî ola şeh-zâdelerün ‘ömri tavîl
[H. 1046/ M. 1636] (Ayan, 1981: 287)

6.2.3. Sultan II. Ahmed'in Şehzadeleri

Edirneli Ahmed Rüşdî, Sultan II. Ahmed' in ikiz şehzadelerinin doğumuna 1692'de tarih düşürmüştür. Şehzadelerin adları Selim ve İbrahim'dir.

5/1 Hamdülillâh ki hân-ı Ahmedden
Ki o deryâ vü şâh-ı heft-iklîm

5/2 İki şehzâde geldi dünyâya
İkisinin dahî nazarı ‘adîm

5/4 Bir sadeften iki dürr güyâ
Çıkup oldu cihâna lutf-ı ‘amîm

5/12 ‘Âleme lutf-ı hakkıla nâ-gâh
Geldi Sultân Selîm ü İbrâhîm
[H. 1104/ M. 1692] (Tunadurur, 2012: 152)

Şu‘ûrî, Sultan II. Ahmed'in ikiz çocuklarının isimlerini söyledikten sonra derdini anlatamaya başlamıştır. Şair, ne zamandır padişahın kapısına yüz sürmüştür

fakat rakiplerinin bahtından bakış bakamamıştır. Ömrü sıkıntı içinde geçen şairin ters talihi yola girememiştir. Şu‘ûrî, şehzadelerin doğumları vesilesiyle hem doğuma hem de derdine iki şiirinde tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-i Velâdet-i Şeh-zâde-gân-ı Sultân Ahmed Hân ki Tev’em-i Zâde-est

53/3 Zıll-i Yezdân-ı Hazret-i Sultân Ahmed Hân kim
Heft iklîm-i cihâna pâd-şâh-ı müstedîm

53/19 Adların sordum o demde bir sürûş-i gayb didi
Birisi Sultân İbrâhîm biri Sultân Selîm

53/22 Ey Şu‘ûrî maksadun bu güft ü gûdan n’itdügin
Gel hemân eyle zamîrün gûş ider şâh-ı Kerîm

53/23 Hayli demdür pâk-i der-gâhın ider kühl-i ‘uyûn
Rû-yı ümmîde nigâh itdirmedi baht-ı garîm

53/24 ‘Ömri mihnetle güzâr idüp vücûd-ı nâ-tevân
İtmedi hiç tâli‘-i nâ-sâz vaz‘ın müstekîm

53/25 Söz dırâz oldı bitürme kıl hazer ser-rişteyi
Eylesün târîh-i mevlûdı hemân kilk-i nazîm

53/26 Hâtif-i gaybden su‘âl itdüm lisân-ı hâlile
Eylegil keyfiyyet-i şeh-zâde-gânı ‘an samîm

53/27 Hem beyân-ı zât ü hem târîh-i mevlûdı didüm:
Nûr-ı hüsn-i Ahmedî’dür geldi İbrâhîm Selîm
[H. 1104/ M. 1692-93] (Güler, 2017: 92)

54/11 Dâyimâ zât-ı pâklerin Mevlâ
Her hatâlardan eyleye eşlem

54/12 Çün Şu‘ûrî ‘abîd-i der-gâhı
Fikr-i târîhe olıcak mülhem

54/14 Hâtif-i gayb didi târîhin:
İki şeh-zâde geldiler tev'em
[H. 1104/ M. 1692-93] (Güler, 2017: 95)

6.2.4. Sultan II. Mustafa'nın Şehzadesinin Doğumu

Neylî kimliğini belirtmediği bir şehzadenin doğumuna tarih düşürmüştür. Verilen tarihe istinaden bahsedilen şehzadenin II. Mustafa'nın oğlu Selim olduğunu düşünmekteyiz. Zira bu tarihlerde doğan Sultan Selim adında herhangi bir kişiyi bulmadık. Bu zamanda tahtta bulunan kişi II. Mustafa'dır ve tarihî kayıtlarda bu isimde şehzadesine rastlanmamaktadır. Manzume, şehzadenin doğumunun sekizinci günü münasebetiyle yazılmıştır. Şair, mevlid senesinde tarih düşürmüştür.

Şehzâde Sultân Selîm Vilâdetine Heşt-gâne Vecihle Târîhdür

14/2 Yüzüm yere koyub mevlûdı sâline didim târîh
Selîm ide cihânda nâmı gibi dâ'imâ Mevlâ
[H. 1111/ M. 1699-1700] (Uzun, 1991: 160)

6.2.5. IV. Murad'ın Doğumu

Nâbî, Sultan Ahmed'in oğlu olan Şehzade Murad'ın doğumuna tarih düşürmüştür. Fakat tarih beytinde istenilen tarih çıkmamaktadır. Nâbî, Sultan IV. Murad'ın doğduğu 1612 yılında değil 1642 yıllarında yaşamıştır.

Târîh Berây-ı Vilâdet-i Şeh-zâde Sultân Murâd bin Sultân Ahmed Hân

45/1 Eyledükde çeşm-i zıllu'lâh Sultân Ahmedi
Rûşenâ şeh-zâde-i hurşîd-rû Sultân Murâd

45/7 Nâgehân hâtif ser-engüşt-i işâretle didi
Lûtf-ı rabbâniyle Sultân Ahmed oldı ber-murâd

6.3. Hatice Sultan'ın Doğumu

Şu'ûrî, IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın doğumuna 1691-92'de tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-i Mevlûd-i Âsaf Nâm Ferzend-i Hadîce Sultân Bint-i Sultân Mehemmed Hân

51/1 Hazret-i Sultân-ı ‘âlî-şân-ı Zühre-menzilet
Duhter-i Sultân Mehemmed ‘izz ü ‘iffet-i mahremi

51/13 Cism-i pâkin hıfz ide cümle hatâlardan Hudâ
Bende-gânun zât-ı sultâna du‘âdur elzemi

51/15 Bir nidâ-yı müjde-i hâtifle târîhi olur:
Oldı sultân-zâde Âsaf-ı ‘izz ü devlet makdemi
[H. 1103/ M. 1691-92] (Güler, 2017: 89)

6.4. Devlete Mensup Olanlar ve Bunların Yakını Kimselerin Doğumu

6.4.1. Müftü Arif Mehmed’in Doğumu

Ahmed Yârî, 1672-73’te müftünün oğlu olmasına hem lafzen hem de manen tarih düşürmüştür. Müftü Efendi çocuğu olması için Allah’a dua etmiştir. Dualarına karşılık Allah’ın lütfu olarak Arif Mehmed seher vaktinde dünyaya gelmiştir.

12/1 Müftî Efendi Hazret-i Hak’dan niyâz idüp
Dâyim dilerdi bir veled-i pâk ü emcedi

12/2 Gör ol Kerîm-i Zü’l-minen-i fazl vücûdını
Kıldı ‘atâ velâdet-i ‘Ârif Muhammedî

12/3 Togdı şafakdan itdi dırahşende nûrını
Mâh ile mihre oldı karîn fark-ı ferkadı

12/9 Târîh dindi bir iki üç belki iki yüz
Târîh odur ki ola kelâmun mukallibi

12/ 12 Çün ser ü kaddi buldı elif gibi izdiyâd
Târîh Yârî didüm ana hayr-ı makdemi
[H. 1083/ M. 1672-73] (Karayazı, 2012: 987)

Birrî Mehmed Dede de Arif Mehmed’in doğumuna tarih düşürmüştür. Arif Mehmed’den Hançeri-zâde olarak bahsetmiştir.

Târîh-i Birrî Efendi Der Vilâdet-i Hançeri-zade ‘Ârif Efendi

1/1 Bir ziyade hub târîh eyleyüp Birri didüm
Dehrde ‘Arif Muhammed Arif-i billâh ola
[H. 1101/ M. 1689-90] (Erkul, 1992: 354)

Siyâhî Dede yine Arif Mehmed adında bir kişinin doğumuna 1671-72’de tarih düşürmüştür. Bahsedilen kişinin Gelibolu Mevlevihanesi müftüsünün oğlu olduğu, Ramazan Bayramı’nın bitiminde doğduğu vurgulanmıştır. Bu sebeple şair, iki bayramın birden olduğunu söylemiştir.

Târîh-i Mevlevî Müfti-zâde Der Gelibolı
14/1 Hazret-güşâ müfti-i ‘âlem şâd bâş
Hak çûn sana bu ‘îdi dû-‘îd eyledi

14/4 Bu Siyâhî dahi târîhin didi şâdî kûnân
Makdemün ‘Ârif Mehemmed ‘îdi ber ‘îd eyledi
[H. 1082/ M. 1671-72] (Cangöz, 2010: 183)

6.4.2. Ebu Sait Efendi’nin Oğlunun Doğumu

Ebu Sait, 1003 yılı sonlarında (1594) İstanbul’da doğmuştur. Esad Efendizâde Ebu Sait Mehmed Efendi olarak tanınmıştır. Hoca Sadeddin Efendizâde Şeyhülislâm Esad Efendi’nin oğludur. (Kesik, 2020). Cem’î, Ebu Sait Efendi’nin oğlunun doğumuna 1630’da tarih düşürmüştür.

6/1 Mu‘allâ hânedân-ı Bû Sa‘îd-i dâd-güsterden
Tulû‘ itdi yine mâh-ı vâlih-kevkebe bu şeb

6/5 Bu peygâm-ı safâyı gûş idince şevk ile Cem‘î
Didi târîh mahdum sa’îd ü âsmân kevkeb
[H. 1040/ M. 1630] (Koparan, 1995: 192)

6.4.3. Vezir Amcazâde Hüseyin Paşa’nın Oğlunun Doğumu

Neylî, Sadrazam Hüseyin Paşa’nın oğlunun doğumuna tarih düşürmüştür. Verilen tarihlerde sadrazam olan kişi; Köprülü Mehmed Paşa’nın küçük kardeşi Hasan Ağa’nın oğlu Hüseyin Paşa’dır. Amcasının oğlu Fâzıl Ahmed Paşa’nın sadrazamlığı sırasında Amcazâde olarak tanınmıştır (Aktepe, 1991: 8-9).

43/1 Sadr-ı vâlâ himem ki mevhibedür
‘Âleme zâtı fazl-ı Mevlâdan

43/8 Dehre iclâlle Muhammed Big
Geldi sulb-ı Hüseyn Pâşâdan
[H. 1110/ M. 1698-99] (Uzun, 1991: 187)

6.4.4. Çavuşzâde Mehmed Paşa'nın Yeğeninin Doğumu

Mustafa Nehcî Dede, Çavuşzâde Mehmed Paşa'nın kardeşi olan İsmail Ağa'nın oğlunun doğumuna tarih düşürmüştür. Mehmed Paşa 1622'de İstanbul'da doğmuştur. Enderun'da yetişmiş ve beylerbeyi olmuştur (Süreyya, 1996: 184-185).

Mehmed Paşa'nın yeğeni, Kâmeri ayların dördüncüsünde, pazartesi günü akşam vaktinde doğmuştur. Yeğeni, Mehmed Paşa'nın ismini taşımıştır.

Destûr-ı Mükerrem Çavuş-zâde Mehmed Pâşâ Hazretlerinün Birâderi İsmâ'îl Ağanun Oğlına Târîh-i Vilâdetdür

18/9 Rebî'u'l-âhırun üçünci güni yevm-i isneynün
Sehergâhı ki vakt-i zikr ü temcîd idi hem tehlîl

18/13 Müsemmâ oldı hem ol eşref-i mahlûkun ismiyle
Müyesser ide Bârî hulk-ı pâkin eylemek tekmîl

18/15 İşidüp Nehcî hâtifden beşârıyla didi târîh
Mehemmed bâ-şeref âmed be-cûd ez-sulb-i İsmâ'îl
[H. 1076/ M. 1666] (Aslan, 2017: 78)

6.4.5. Musahip Paşa'nın Oğlunun Doğumu

Nâbî, Musahip Mustafa Paşa'nın oğlu Mehmed'in doğumuna 1677-78'de tarih düşürmüştür. Tarihî kaynaklarda, Musahip Mustafa Paşa adında olduğu belirtilmiştir. Mustafa Paşa, Sultan IV. Mehmed'in damadıdır. Kızı Hatice Sultan'la evlenmiştir. Kaynaklarda evliliklerinden doğan çocuklarının küçük yaşta öldüğü belirtilmiştir. Bunun haricinde bir bilgiye rastlanmamıştır (Öztuna, 1964: 499).

Târîh Berây-ı Vilâdet-i Muhammed Beg Bin Mustafa Pâşâ El-Musâhib

28/2 Âsaf-ı sâni Musâhib Pâşâ k'ider
Rûy-ı re'y-i rûşeni hurşîd-i çerhi şermnâk

28/10 Gördi tâk-ı çehre hâtif yazdı târîhin anun
Yâdigâr-ı Mustafa Pâşâ Muhammed dürr-i pâk

[H. 1088/ M. 1677-78] (Bilkan, 2011: 212)

Bursalı Tâlib, Musahib Mustafa Paşa'nın oğlu olan Hüseyin Bey'in doğumuna tarih düşürmüştür. Verilen tarihe bakıldığında, Musahip Mustafa Paşa'nın ölüm tarihiyle çocuğunun doğum yılının aynı olduğu görülmüştür.

Târîh Vilâdet-i Musâhib Paşa-zâde Hüseyin Bey

27/1 Nedîm-i hâs-ı şehinşâh Mustafâ Paşa
Ki 'ömr ü devletine bahş ede Hudâ berekât

27/2 Cihâna bir güher-i pâk geldi sulbünden
Mu'ammer ede sa'âdet-ile kadi'l-hâcât

27/5 Birin düşürdüm ederken hisâb târîhin
Hüseyn Beg ola yâ Rabbi sîrâb-ı hayât
[H. 1096/ M. 1684-85] (Erdem, 1994: 171)

6.4.6. Mustafa Bey'in Oğlunun Doğumu

Nâbî, kim olduğunu tespit edemediğimiz Mustafa adında bir vezirin oğlunun doğumuna 1655-56'da tarih düşürmüştür.

54/1 Âsaf-ı devrân Muhammed nâm destur-ı kerîm
Ya'nî sadr-ı a'zam-ı sâbık vezîr-i muhterem

54/4 Ref' bâlâ-yı du'â ile didi târîhini
Mustafa Beg nûr-ı çeşm-i âsaf-ı pâkize-dem
[H. 1066/ M. 1655-56] (Bilkan, 2011: 242)

6.4.7. Mahmud Efendi'nin Oğlunun Doğumu

Edirneli Ahmed Rüşdî, mutfak emini Mahmud Efendi'nin çocuğunun doğumuna 1677-78'de tarih düşürmüştür. Oğlunun adı İbrahim'dir.

Târîh-i Vilâdet-i Ferzend İbrahîm Mahmûd Efendi Emîr-i Matbah

57/1 Mevlîdin gûş eyleyüp Rüşdî dedi târîhi
'Ömr-i İbrâhîmi efzûn eyleye Rabbü'l-'ibâd
[H. 1088/ M. 1677-78] (Tunadurur, 2012: 174)

6.4.8. Ahmet Paşa'nın Oğlunun Doğumu

Edirneli Ahmed Rüşdî, defterdar Ahmed Paşa'nın oğlu Mehmed'in doğumuna 1673'te tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vilâdet Mehmed Bey Mahdûm-ı Güzin Defter-dâr Ahmed Pâşâ

13/10 Rüşdî-yi dâ´î dedi mevlidiniñ târîhin
Tûl-i ömr ile Mehmed ola devlette emîn
[H. 1084/ M. 1673] (Tunadurur, 2012: 157)

6.4.9. Şaban Mehmed'in Oğlunun Doğumu

Mustafa Nehcî Dede, Şaban Mehmed Efendizâde'nin oğlunun doğumuna tarih düşürmüştür. İkinci beyitte memduhun Şam'a defterdar olarak atandığı söylenmiştir. Mehmed Efendi oğlunun adını Abdulah koymuştur.

24/2 Cenâb-ı hazret-i Şa'ban Efendi-zâde kim oldur
O hem-nâm-ı habîb-i müctebâ-yı Hâlık-ı yektâ

24/3 Dımaşka 'izzet ü ikbâl ile oldukda defterdâr
Aŋa lutfından itdi hazret-i Hak bir ogul i'tâ

24/7 Koyup ismini 'Abdu'llâh zâtına şeref virdi
Buyurdı hayrü'l-esmâ Mustafâ mâ 'abdu[hu] zîrâ

24/9 Bu mısrâ'ı du'âdur hem tamâmen oldı târîhi
Be-'Abdu'llâh ilâhâ ᶜömr ü ikbâleş füzûn-bâdâ
[H. 1082/ M. 1672] (Aslan, 2017: 85)

6.4.10. Yeşilli Mehemmed Efendi-zâde'nin Doğumu

Şu'ûrî, Sa'îd Mustafa Bey'in oğlu Mehmed'in doğumuna tarih düşürmüştür. Allah; becerikli, ilim sahibi bir oğul nasip etmiştir. Araştırmalarımızda iki tane Yeşilli Mehmed Efendi'ye rasladık. Bunlardan birisi tersane emiri diğerisi ise yeniçeri ağasıdır. Bunlardan tersane emiri olan şahıs 1082 tarihinde çeşme yaptırmıştır.[25] Dolayısıyla bahsedilen kişi tersane emiri değildir. Geriye yeniçeri ağası olan Yeşilli Mehmed Efendi kalır. Şiir teklif üzerine yazılmıştır.

[25] İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2003). *İstanbul Su Külliyatı*, "Vakıf Su Defterleri Su Tahrirleri", İstanbul: Kültür Yayın, C.32, s.49.

Târîh-Berây-i Ferzend-i Sa'îd Mustafâ Beg Yeşilli Mehemmed Efendi-zâde Bâ-be-Teklîf:

52/1 Yeşilli-zâde 'âlî-kadr ü Sâmî-menzilet ol kim
Semiyy-i Fahr-i 'âlem dâyim ola 'izz ü rif'atle

52/9 Didi bu mısra'ı yaz kim olur mevlûdiyye târîh:
Mehemmed geldi dünyâya mu'ammer ola devletle
[H. 1103/ M. 1691-92] (Güler, 2017: 91)

6.4.11. Vekil Kasım Ağa'nın Torununun Doğumu

Mustafa Nehcî Dede, Şam eyaletinde vekil olan, merhum Kasım Ağa'nın torunun doğumuna 1672'de tarih düşürmüştür. Doğan bebeğin adı Mustafa'dır. Babası Mehmed Ağa'nın isteğiyle bu manzume yazılmıştır.

Bu dahı Şâm-ı Şerîfde A'yanda Merhûm Kâsım Ağa-zâde Mehmed Ağanun İltimâsıyla Mahdûmlarına Vilâdet Târîhidür

23/1 Kâsım Ağa-zâde ol a'yân-ı Şâmun zübdesi
Mefhar-ı erbâb-ı dâniş menba'-ı cûd u sehâ

23/11 Hâtif-i gaybîden ısgâ eyledüm târîhidür
Hemçü meh tâli' şodî der-mâh-ı mevlid Mustafâ
[H. 1082/ M. 1672] (Aslan, 2017: 84)

6.5. Şairler ve Bunların Yakını Kimselerin Doğumu

6.5.1. Birrî Mehmed Dede'nin Oğlunun Doğumu

Birrî, beş beyitlik kıt'a-i kebirenin tarih beytinde; bir oğul istediğini ve oğlu dünyaya gelince de adını Muhtar Ahmed koyduğunu söylemiştir.

10/3 Mahz-ı lutfından 'atâ kıldı anı
Ahmed-i Muhtâr hem nâm eyledüm

10/5 Bir ziyade hub târîh eyledüm
Ahmede varis kıla hak Ahmedüm
[H. 1111/ M. 1700] (Erkul, 1992: 258)

6.5.2. Edirneli Ahmed Rüşdî/ Sahhaf Rüşdî'nin Oğlunun Doğumu

Edirneli Rüşdi, kendi oğlu Ahmed'in doğumuna 1670'te tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vilâdet-i Mahdûm-ı Ahmed Efendi

44/1 Cihâna geldi bir mahdûm-ı ekrem
Ana Hak tûl-i 'ömr ede müyesser

44/2 Dedi Rüşdî ana ol demde târîh
Cennet-âsâ zihi mahall-i sürûr
[H. 1081/ M. 1670] (Tunadurur, 2012: 170)

Şair, diğer oğlunun doğumuna da 73,74 ve 75. beyitlerde tarih düşürmüştür. Şair, oğlunun adını şevkle Mehmed koymuştur.

Oğlumuz Mollâ Mehmedin Vilâdetine Târîhtir

73/1 Cihâna makdemin gûş eyleyüp Rüşdî dedim târîh
Mehmed behremend-i tûl-i 'ömr ü 'izz ola Yâ-Rab
[H.1091/ M. 1680-81] (Tunadurur, 2012: 179)

74/1 Gelince 'âleme Rüşdî dedi ol şevkile târîh
Mehmed ko seni ede mu'ammer tûl-i 'ömr ile
[H.1091/ M. 1680-81] (Tunadurur, 2012: 179)

75/1 Geldi çün dünyâya dedim şevkile târîhini
Ede 'izzetile Mehmed 'ömrünü Allah mezîd
[H. 1091/ M. 1680-81] (Tunadurur, 2012: 179)

Edirneli Ahmed Rüşdî, kendi erkek yeğeninin doğumuna 1673'de tarih düşürmüştür. Yeğeninin adı Mustafa'dır.

Hemşîre-zâdemize Vilâdet Târîhidir

49/1 Biri dünyâya gelip Rüşdî dedi târîhin
Mustafayı eyle Yâ-Rab hem mu'ammer hem sa'îd
[H. 1084/ M.1673] (Tunadurur, 2012: 171)

6.5.3. Siyâhî Dede'nin Oğlunun Doğumu

Siyâhî Dede, kendi oğlu Arif Mehmed'in 1695-96'da dünyaya gelişine tarih düşürmüştür. Şair kara bahtının oğlunun doğumuyla sonunda bittiğini yazmıştır çünkü ne zamandır çocuk istemiştir.

21/5 Hayli demdür dil talebkâr-ı reh-i maksûd idi
Buldum âhir himmet-i merdân ile ana sebîl

21/6 Oldı bir dürdâne gûyâ kim sadefden âşikâr
Gavta hˇâr-ı lücce-i ye’s olmuş iken niçe yıl

21/9 Şâd-kâm ol ey Siyâhî yümn-i devletle hemîn
Geldi çün ‘ârif Mehemmed dehre bâ-‘ömr-i cemîl
[H. 1107/ M. 1695-96] (Cangöz, 2010: 187)

6.5.4. Yüsrî’nin Doğumu

Ahmed Yârî, Yüsrî’nin doğumuna tarih düşürmüştür. Şu‘arâ tezkirelerinde beş tane Yüsrî bulunmaktadır. Verilen tarihlerden yola çıkılarak 1046/ 1636-37 doğumlu asıl adı Ahmed olan ve Kara Çelebizâde Mahmud Efendi’den mülazemat alan Yüsrî olduğu düşünülmektedir (Karayazı, 2013: 224).

Velâdet-i Peser-i Sa’d-i Hazret-i Yüsrî

19/6 Hezâr şevk-ile târîhini didi Yârî
Açıldı ol gül-i nev gülsitân-ı Yüsrî’den
[H. 1085/ M. 1674-75] (Karayazı, 2012: 986)

6.5.5. Nev’î-zâde Atâyi’nin Oğlunun Doğumu

XVII. yüzyılın tanınan şairi Nev’î-zâde Atâyi’nin ilk resmî görevi, İstanbul Canbaziye Medresesinde Düvüm Mehmet Efendi Yerine 1605 yılında kırk akçe maaşla başladığı müderrisliktir. Aynı yıl oğlu Muhammet dünyaya gelir ve Atâyi bu doğumu için bir târîh düşer (Karaköse, 2017). Muhammed, 1610-11’de seher vaktinde doğmuştur.

Nihâl-i Devha-i Vücûd Oğlum Muhammed’e

3/1 Seher gün gibi toğdı çün Muhammed
Kabûl oldu sûz-ı dil subhgâhı

3/2 Değül mi bu tıfla delîl necâbet
Ki târîh ola mahz-ı lutf İlahî
[H. 1019/ M. 1610-11] (Karaköse, 2017: 267)

Nev’î-zâde Atâyi diğer oğlu Yahyâ’nın doğumuna da tarih düşürmüştür. Oğlu adını dedesinden almıştır.

21/2 Cedd-i pederi nâmı ile buldı şeref
Ma‘mûr-ı mu‘ammer ide ol Hayy-ı İlâh

21/3 Târîh ola bu tîr-i du‘âmuz yâ’sız
Yahyâ’ya vire hayât-ı sermed Allah
[H. 1043/ M. 1633-34] (Karaköse, 2017: 267)

6.5.6. Kâmî’nin Oğlunun Doğumu

Şair oğlu Abdürrahîm’in doğumuna 1674-75’te tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Velâdet-i Necl-i Şeyhü’l-İslâm

2/4 Vâlid-i mâcid lisânından didüm târîhini
Basdı dünyâya kadem ‘Abdü’rrahîmüm kadr ile
[H. 1085/ M. 1674-75] (Yazıcı, 2017: 123)

6.5.7. Ahmed Nâmî’nin Oğlunun Doğumu

Şair oğlu Ali’nin doğumuna 1674’te tarih düşürmüştür.

29/1 Virdi Hak bir veled ‘Alî nâmı
Lutf ide ‘ömri hem vire rüşdi

29/2 Kendü mevlidine lisânından
Târîh Allâh hâfızı düşdi
[H. 1065/ M. 1654] (Yenikale, 2017: 306)

Ahmed Nâmî aşağıdaki şiiri, hemşehri yazıcı Mustafa Ağa’nın oğlu Ahmed’in, doğumuna yazmıştır. Şiir istek üzerine yazılmıştır.

Yazıcı Mustafâ’nun Oğlı Oldukta Teklif İle Dinilmişdür

37/1 Kâtib-i dârü’s-sa’âde Mustafâ Ağa k’anun
Zâtın itmiş Hazret-i Bârî semâhatle karîn

37/7 Gûşuma irince Nâmî târîh oldı bu du‘â
‘Ömr-i devletle ola Ahmed cihânda kâm-bîn
[H. 1067/ M. 1656] (Yenikale, 2017: 309)

6.5.8. Nâi’li’nin Oğlunun Doğumu

Ahmed Nâmî, şair Nâi’li’nin Feyzullah adındaki oğlunun doğumuna 1654’te tarih düşürmüştür.

Bizüm Nâi’li Efendinün Mahdumlarına Dinilmişdür

28/1 Cenâb-ı Nâ‘ilî-i nüktedândan
Gelüp dünyâya bir mahdûm-ı zîbâ

28/3 Görüp Nâmî o mahdûm-ı güzîni
Didüm târîh Feyzu’llâh hakkâ
[H. 1065/ M. 1654] (Yenikale, 2017: 306)

6.5.9. Sâkıb Dede’nin Kızının Doğumu

Şair kendi kızı Halime’nin doğumuna 1700’de tarih düşürmüştür.

Târîh-i Velâdet-i Halîme Ez-Benât-ı Âl-i Mevlânâ

8/6 Vakf-ı şükr itsem n'ola evkâtumı
Kâm-bahşâ-yı muḳaddes hazrete

8/13 عشر و عشر عشر و عشر sâlisin
Zamm idince elf-i sâl-i hicrete

8/14 Düşdi târîh-ı velâdet bî-küsûr
Sâkıb ol hûrâ-nijâd-ı kudrete
[H. 1111/ M. 1700] (Arı, 2018: 623)

6.6. Şeyh Muhammed Muhlis’in Doğumu

Sâkıb Dede, Mevlevî şeyhi olan Muhammed Muhlis’in doğumuna 1695-96’da tarih düşürmüştür. Şair Muhlis’i büyük hünkarın küçüğü olarak nitelemiştir.

Târîh-i Velâdet-i Şeyh Muhammed Muhlis Mevlevî

3/1 Olsa yâ Rab kemâl ile mu‘ammer
Muhammed Muhlis-ı pâkîze gevher

3/5 N'ola pîr olsa râh-ı mevlevîde
Ki oldur kûçek-i Hunkâr-ı Ekber

3/11 Dimiş mîlâdına târîh Sâkıb
İde Bârî merîd-i pîr-i perver
[H. 1107/ M. 1695-96] (Arı, 2018: 613)

6.7. Diğer Kişilerin Doğumları

Rüşdî, sevdiği birisinin doğumuna 1640'ta tarih düşürmüştür.

Mekr-zâde bir Mahdûmın Velâdeti Târîhidür

42/3 Muhibbî Rüşdi didi ana târîh
Ola 'izzet ile es'ad mu'ammer
[H. 1050/ M. 1640] (Ekici, 2006: 306)

Edirneli Rüşdî, Ahmed adında birisinin doğumuna tarih 1668-69'da tarih düşürmüştür.

Bir Mahdûmun Vilâdet-i Târîhidir

43/2 Hâtif 'aynı dedi böyle anın târîhin
Ahmedi eyleye sıhhatle mu'ammer mevlâ
[H. 1079/ M. 1668-69] (Tunadurur, 2012: 169).

Edirneli Ahmed Rüşdî Ahmed Ağa adında birisinin 1635'te doğmasına tarih düşürmüştür.

Ahmed Ağânın velâdeti târîhidür

44/1 Sûz-ı dille böyle bir târîh çıkdı hâneden
Yâ İlâhî eyle sıhhatle mu'ammer Ahmedi
[H. 1045/ M. 1635] (Ekici, 2006: 306)

Aşağıdaki şiirde de Ekrem adında birisinin oğlu olmasına 1678-79'da tarih düşürmüştür.

63/1 Yine dünyâya bir mahdûm-ı Ekrem geldi 'izzetle
Mu'ammer eyleyüp Bârî Te'âla ide sıhhatte

63/3 Anın gûş eyleyince mevlidin Rüşdî dedi târîh
Cihânda tûl-i 'ömr ile mu'ammer ola 'izzette
[H. 1089/ M. 1678-79] (Tunadurur, 2012: 175)

Şu'ûrî, Hüseyin Efendi'nin oğlu olan Abdi Efendi'nin doğumuna 1681-82'de tarih düşürmüştür. Hüseyin Efendi, İstanbul içerisinde doğmuştur.

Târîh- Berây-i Ferzend-i 'Abdî Efendi Hüseyn Efendi-zâde der-İstanbul

32/1 Mekârim-menkabet 'Abdî Efendi
Ki feyz-ı lutf-ı Hakk'a oldı mazher

32/7 Didi hâtif o dem yaz böyle târîh:
Hüseyn ola se'âdetle mu'ammer

[H. 1092/ M. 1681-82] (Güler, 2017: 77)

Vahyî, kimliğini belirtmediği Abdullah adında bir bebeğin doğumuna 1682-83'te tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vilâdet Ber-Vech-i Mülemma'

13/7 Bi'd-du'â kâle Vahyî târîhâ
Şerrefa 'llâh kadra 'Abdi 'llâh
[H. 1092/ M. 1682-83] (Taş, 2004: 494)

Mustafa Nehcî Dede, Abdürrezzak adında bir şahsın Abdülbaki adında bir oğlu olmasına tarih düşürmüştür.

40/1 'İlm ü fazl ile mümtâz-ı 'âlem olan Mevlânâ 'Abdü'r-rezzâka
Ol kim fazîletle nâm ü şânı dünyâya toldı tutdı âfâkı

40/2 Bir oğul virüp cenâb-ı Bârî lutf-ı hâsından itdi ferahnâk
Kim gâyetiyle müştâkı idi el-hamdu li'llâh oldı mülâkî

40/5 Feyz-i akdes-i bâkiyye Nehcî mazharlıgına du'âdur târîh
Nûr-ı bâkiyye-yi menba'ola vu âyîne yâ Rab 'Abdü'l-bâkî
[H. 1083/ M. 1673] (Aslan, 2017: 97)

Nâmî bir çocuğun doğması münasebetiyle 1648'de tarih manzumesi yazmıştır. Şair, doğan kişinin Ubeydullah adında birisinin oğlu olduğunu, Namî'nin gerçek ismiyle adaş olduğunu söylemiştir. Bebeğin adı Ahmed'dir.

22/1 Günehkârına rûzî kıldugı ferzend-i dil-bendi
Mu'ammer eyleye mahz-ı keremden hazret-i Allâh

22/2 Görüp a'dâd-ı 'unsurla didi pîr-i hıred târîh
Semiyy-i pîr-i rûhânî-i Nâmîdür 'Ubeydu'llâh
[H. 1058/ M. 1648] (Yenikale, 2017: 304)

Yârî, Ahmed Efendiyle birlikte bir gece oturduğunda; Ahmed Efendi'nin "İyi ya da kötü dünyanın her şeyini kabul ediyorum fakat bir çocuk sahibi olmak istiyorum." dediğini duymuştur. Yârî, Ahmed Efendi'nin çok zaman sonra bu isteğine kavuştuğunui oğlunun adını Feyzullah koyduğunu belirtmiştir.

13/1 Bir seher Ahmed Efendi'yle nedîm olmış-idük
Didi Yârî felegün nîk ü bedi makbulüm

13/2 Lîk dünyâda bir evlâd-ı necîb ister-idüm
Çok zamân Hazret-i Hak'dan ol idi me'mûlüm

13/3 Şimdi Feyyâz-ı Hudâvend-i ezel lutf itdi
Nâm-ı Feyzullâh ile geldi cihâna oğlum
[H. 1077/ M. 1666-67] (Karayazı, 2012: 983)

Sehmî, Muharrem adında birisinin Hamid adında oğlu olmasına tarih düşürmüştür.

6/1 Hamdü lillâh virdi ber-vefk-i ümîd
Hak Muharrem-zâde'ye pûr-ı sa'îd

6/3 Hâtif-i kudsî didi târîhini
Müstedâm olsun Muharrem yâ Hamîd
[H. 1069/ M. 1658-59] (Dirican, 2007: 195)

Sahhâf Rüşdî, Ahmed Efendi adında birisinin oğlu olan İbrahim'in doğumuna 1670 yılında tarih düşürmüştür.

Târîh-i Velâdet-i Mahdûm Ahmed Efendi

45/2 Didi Rüşdî ana ol demde târîh
Kıl İbrâhimi yâ Rabb sen mu'ammer
[H. 1081/ M. 1670] (Ekici, 2006: 307)

Edirneli Ahmed Rüşdî, Esat Çelebi adında birisinin Muhammed adında oğlu olmasına 1678'de tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vilâdet-i Mahdûm-ı Es'ad Çelebi

59/1 Dedi gûş eyleyenler mevlîdinin böyle târîhin
Muhammed tûl-i ömr ile İlâhî ola sahnda
[H. 1089/ M. 1678] (Tunadurur, 2012: 174)

Sahhâf Rüşdî, Sırrı Efendi'nin oğlu Mehmed'in doğumuna 1678'de tarih düşürmüştür.

Târîh-i Velâdet-i mahdûm Sırrı Efendi

61/1 Hâtifden anun mevlidine geldi bu târîh
Hakk tâze ide nev-gül-i 'ömrini Mehemmed
[H. 1089/ M. 1678] (Ekici, 2006: 312)

Yine Sahhâf Rüşdî, Hasan adında birisinin oğlunun doğumuna 1688'de tarih düşürmüştür.

Târîh-i Velâdet-i Mahdûm Hasan Efendi

69/1 Anun gûş eyleyünce mevlidin Rüşdî didi târîh
Cihânda tûl-i ‘ömr ile Mehemmed ola ‘izzetde
[H. 1099/ M. 1688] (Ekici, 2006: 314)

Mustafa Nehcî Dede dostlarından birisinin Mehmed adındaki oğlunun doğumuna tarih düşürmüştür.

Ahbâbda Birinün Oğlına Vilâdet Târîhidür

35/6 Ki mazmûnı beşâretle duᶜâ mahsûbı târîhi
Tulû‘ itdi Mehemmed tâli‘i sa‘d ola vu meymûn
[H. 1080/ M. 1670] (Aslan, 2017: 94)

Sahhâf Rüşdî, Mustafa adında birisinin doğumuna tarih düşürmüştür.

50/1 Biri dünyâya gelüb Rüşdî didi târîhini
Mustafâyı eyle yâ Rabb hem mu‘ammer hem sa‘îd
[H. 1084/ M. 1673] (Ekici, 2006: 308)

Rehâyi, Mustafa Bey adında birisinin oğlunun doğumuna 1681’de tarih düşürmüştür.

10/1 Gûş idüp mevlûdını didüm Rehâyî târîhin
Mustafa Beg-zâdemün Hak ‘ömrin efzûn eylesün
[H. 1092/ M. 1681] (Yerdemir, 2007: 131)

Edirneli Ahmed Rüşdî, Arnavut Mehmed Efendi’nin oğlu Mustafa’nın doğumuna 1685-86’da tarih düşürmüştür.

Merhûm Arnavud Mehmed Efendinin Mahdûm-ı Vâlâ Güherleri Vilâdetine Târîhtir

22/ 7 Gûş edip mevlidini Rüşdî dedi târîhin
Mustafânın ede Hakk ‘ilm ile ‘ömrün efzûn
[H. 1097/ M. 1685-86] (Tunadurur, 2012: 171)

Ahmed Nâmi, Seyit Ahmed Çelebi’nin ikiz çocuklarının doğumuna 1673-74’te tarih şiiri yazmıştır. Seyit Ahmed’in çocuklarının birinin adı Feyzullah diğerinin adı Nurullah’tır.

18/1 Habbezâ bahşâyiş-i eltâf-ı Hallâk-ı ezel
Kıldı a‘tâ iki ferzend-i necîb ü emcedi

18/2 Biri Feyzullâh nâmı biri Nûrullâh’dur
Biri feyz-i mihr biri nûr-ı mâh-ı es‘adî

18/3 Hamdü lillâh iki mahdûm-ile kıldı ber-murâd
Seyyid-i vâlâ-tebâr ol âl-i pâk-i Ahmedî

18/7 İki mahdumun tulû‘ına ‘aceb târîhdür
Mihr mehle oldı yine tev‘emân-ı es‘adî
[H. 1084/ M. 1673-74] (Karayazı, 2012: 986)

Bursalı Tâlib, Şemsettin adında birisinin doğumuna lafzen ve manen 1110 yılında tarih düşürmüştür. Şair memduhun çok hayırlı bir saatte doğduğunu yazmıştır.

9/1 Hamdülillâh es‘âd-ı sa‘âtte etti tulû‘
Matla‘-ı ikbâlden bir âfitâb-ı meh-cebîn

9/3 Lafzen ü ma‘nen dedim târîh-i sâlın Tâlibâ
Bin yüz onda kıldı dünyâyı münevver Şemşidîn
[H. 1110/ M. 1698-99] (Erdem, 1994: 153)

XVII. yüzyıl şairlerinin, şiirlerinde yer verdikleri bir başka konu da doğumlardır. XVII. yüzyıl şiirlerinde şairler erkek çocukların doğumlarına tarih düşürmüşlerdir. Bu yüzyılda doğmuş olan çocuklara Mehmed, Muhammed, Mustafa, Feyzullah isimleri sıklıkla konulmuştur. Aşağıda yer alan grafikte, şiirlerde tarih düşürülen kişilerin oranları gösterilmiştir:

Grafik 5

Doğumlara Düşürülen Tarihlerin Kişilere Göre Dağılımı

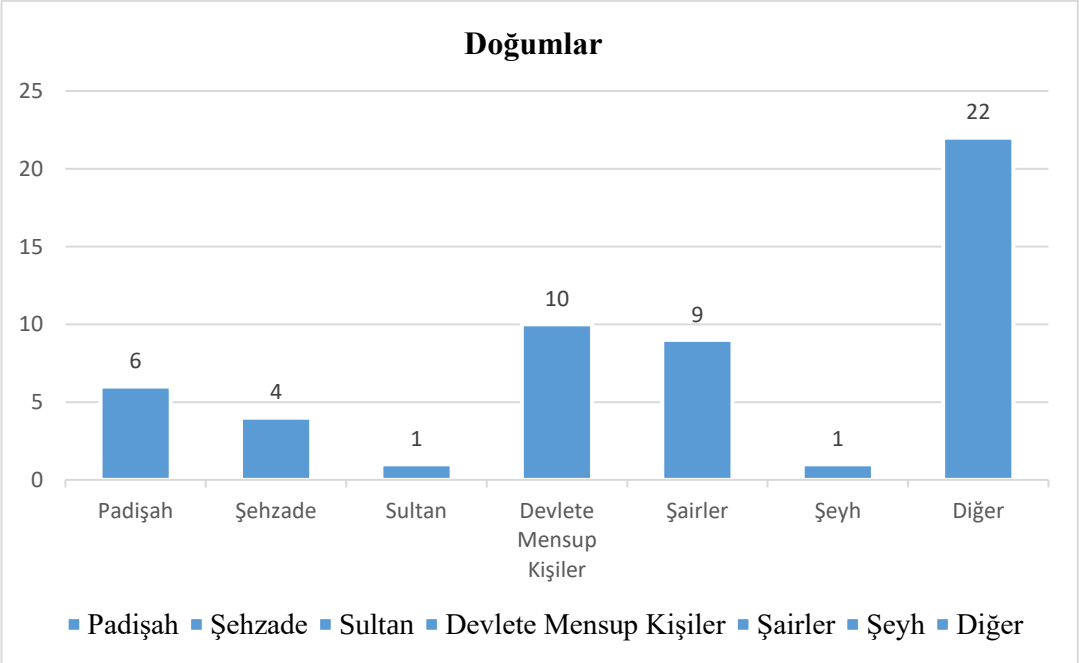

Grafiğe göre doğumlarına en çok tarih düşürülen kişiler, şairlerin yakın çevresinden kimliği belirtilmeyen kişilerdir. Grafiğin %10'luk kısmında devlet kurumunda çalışanlar, %'9'luk kısmında şairler, %6 ve %4'lük kısmında padişahlar ve şehzadelere yer verilmiştir. %1'lik kısımda ise Hatice Sultan'ın doğumu yer almıştır. XVII. yüzyıl şairleri en çok Sultan III. Ahmed (10)'in doğumunu şiirlerinde konu edinmiştir. Diğer padişahların tarih düşürülme oranları sırasıyla: II. Mustafa (4), IV. Mehmed (3), I. Mahmud (2)' dir. Şairler şiirlerde tarih düşürürken padişahlara dertlerini de anlatıp onlardan yardım istemişlerdir.

Şehzade doğumlarında düşürülen tarihlerde; Sultan I. Ahmed'in oğlu II. Osman'ın doğumu, Sultan IV. Murad'ın çocuklarının doğumu, Sultan II. Ahmed'in ikiz şehzadeleri Selim ve İbrahim'in doğumu ve son olarak da Sultan II. Mustafa'nın Selim adındaki oğlu yer almıştır.

YEDİNCİ BÖLÜM

ÖLÜMLER

XVII. yüzyıl şairleri, doğumlar kadar ölümleri de şiirlerinde konu edinmişlerdir. Bu dönemde ölen eden kişiler; hastalıktan, normal ölüm ya da katledilme sebebiyle ölmüşlerdir.

7.1. Vefat

7.1.1. Sultan IV. Murad'ın Vefatı

Cem'î, İran ülkesinin fatihi olan Sultan Murad'ın vefatına 1639'da tarih düşürmüştür. Şair, matemden dolayı ağaçların zor nefes aldığını, bu sebeple oksijen salgılayamadıklarını, böylelikle gökyüzünün harap olduğunu yazarak üzüntüsünü dile getirmiştir.

15/1 Sultân Murâd-ı kâm-bîn ol fâtih-i İrân-zemîn
O hâmî-i şer'-i mübîn ol pâdişâh-ı dîn-penâh

15/5 Ey çarh-ı dûn-ı bî-âmân havfum odur bir gün hemân
Zor nefes ile kehkeşân ber-bâd ola çün berkgâh

15/6 Bu mâtemi gûş eyleyüp Cem'î didi târîhini
Sultân Murâd-ı kâm-cûy firdevsi kıldı cilve-gâh
[H. 1049/ M. 1639] (Koparan, 1995: 198)

7.1.2. IV. Mehmed Giray Han'ın Vefatı

Tarihî kaynaklara göre, Mehmed Giray Kırım hanıdır. Selamet Giray'ın oğludur. Sofu Mehmed Giray Han olarak da bilinir. (1641-1644) ve (1654-1666) senelerinde iki kez saltanat sürer (Sava, 2020). Edirneli Ahmed Rüşdî tarih düşürdüğü şiirde Mehmed Giray'ı fetihlerin babası olarak nitelendirmiştir. 1674-75'te ölümüne tarih düşürmüştür.

8/1 Ebu'l-feth Gâzî Mehmed Girây
Fenâdan bekâya edip 'azm-i râh

8/4 Biri kalkıp anın dedi târîhin
Mehmed Girâya behişt ola câh
[H. 1085/ M. 1674-75] (Tunadurur, 2012: 154)

7.1.3. Sultan IV. Mehmet'in Vefatı

Şu'ûrî, Sultan İbrahim'in oğlu olan Sultan IV. Mehmed'in ölümüne iki şiirinde tarih düşürmüştür. Şiir, tarih ve mersiye olarak yazılmıştır. Şair, IV. Mehmed'in asrın hükümdarı olduğunu söylemiştir. Bundan sonra gelen tarih şiirinde "Toprağı temiz olsun" anlamında Arapça dua yer almıştır.

Târîh u Mersiyye-i Sultân Mehemmed bin Sultân İbrâhîm Hân "Tâbe serâ-hümâ":

56/2 Sultân Mehemmed Hân kim fermân-revâ-yı 'asr idi
Bir demde nâ-bûd eyledün devrün şeh-i ferzânesin

56/4 Tâc-ı ser-i şâhân iken hâke ber-â-ber eyleyüp
Yıkdun esâsından dirîg-ı 'ömri müzeyyen hânesin

56/5 Çün bu imiş hükm-i ezel takdîr-i Rabb-i Lem-Yez
Zâhir olup şâm-ı ecel âhir ide rev-zânesin

56/6 Bâkî degül bezm-i cihân eyler güzer devr-i zemân
Telh eyleyüp kâm-ı dili ser-şâr ider peymânesin

56/15 Bir sâki ilhâm-ı gayb çıkdı didi târîhin:
Sultân Mehemmed 'ışkile çekdi bekâ peymânesin
[H. 1104/ M. 1692-93] (Güler, 2017: 98)

Şair, ilk beyitte padişahın kırk yıl dünyada doludizgin hüküm sürdüğü vakit; hayatının sonunda, ağzına dizgin yemiş at gibi eceli geldiğini yazmıştır.

Târîh-i Diğer Berây-i Fevt-i Sultân Mehemmed Hân "Tâbe serâ-hü"

57/5 Mülk-i cihânda çihil-sâl olmışdı şâh-ı 'âlem
Âhir kümeyt-i 'ömrün tutdı ecel-i licâm

57/18 Çıkdı sadâ-yı vâhid düşdi târîh:
Sultân Mehemmed eyledi Cennet-i ‘Adn makâm
[H. 1104/ M. 1692-93] (Güler, 2017: 98)

7.1.4. Mahmûd Giray Han’ın Vefatı

Bosnalı Sabit, II. Selim’in oğlu olan şehzade Mahmud’un vefatına tarih düşürmüştür. Mahmut Giray 1687-88 yıllında vefat etmiştir.

Târîh-i vefât-ı Mahmûd Girây Han

26/1 Mahmûd Girây ibn-i Selîm Han-ı felek-cah
Nâzende o pîrâye-i iklîl-i necâbet

26/5 Medd-i elif-i âh ile târîh disünler
Mahmûd Girây eyledi ‘ukbâya ‘azimet
[H. 1099/ M. 1687-88] (Karacan, 1991: 337)

7.1.5. Vezir Bayram Paşa’nın Vefatı

Cevrî, Bayram Paşa’nın vefat etmesine 1638-39’da tarih düşürmüştür. Tarihî kaynaklardan edinilen bilgiye göre, Bayram Paşa İstanbul doğumludur. Lâdikli Bayram Paşa olarak bilinmiştir. Enderun’da eğitim görmüş, IV. Murad saltanatında sadrazamlığa yükselmiştir. Bağdat seferi sırasında beyin kanaması geçirerek ölmüştür (Uzunçarşılı, 1954: 385-386). Cevrî, Bayram Paşa’nın ömrü yettikçe hâyır yapan bir zat olduğunu söylemiştir. Şiirin dördüncü beytinde Bağdat seferine giderken öldüğü yazılmıştır.

38/1 Geçdi dünyâdan idüp Bayram Paşa terk-i câh
Ber-taraf kıldı kuyûd mâ-sivâyı bi’t-temâm

38/4 Şübhesiz buldı gazâ ecrin şehâdet rütbesin
Oldı esnâ-yı seferde ‘âzim-i dârü’s-selâm

38/5 Didi Cevrî Rûh-ı Kudsî fevtinün târîhini
Eyledi Bayram Paşa ‘Ayn-i a’lâyı makâm
[H. 1048/ M. 1638-39] (Ayan, 1981: 306)

7.1.6. Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın Vefatı

Mustafa Paşa, Köprülü Mehmed Paşa'nın oğludur. Amasya'nın Köprü kazasında doğmuştur. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın isteğiyle 1091'de Kubbealtı'nda yedinci vezirliğe getirilmiştir (Özcan, 2002: 263-265).

Edirneli Ahmed Rüşdî, Mustafa Paşa'nın Avusturya'ya, Nemçe seferine gaza için gittiğini ve savaş sırasında vurularak şehadet getirdiğini yazmıştır. Aynı divanı Sahhaf Rüşdî adıyla çalışan Hatice Ekici'nin çalışmasında, vefat tarihi (H.1100/ M.1689) olarak verilirken Abdülkadir Özcan'ın TDV İslâm Ansiklopedisi'nde verdiği tarih (H.1102/ M.1691)'dir.

Târîh-i Şehâdet Köprülü-zâde Mustafa Pâşâ

7/1 O destûr-ı mükerrem âb rûy-ı mülk-i 'Oŝmânî
Cenâb-ı Mustafa Pâşâ-yı gâzî Köprülü-zâde

7/2 Edip kasd-i sefer gitti gazâ-yı Nemçe 'azmiyle
'Adûnun mülküni etti harâb ü verdi hep bâde

7/3 Vücûdun bezl edip râh-ı gazâya hayli sa'y etti
Şehâdet câmın âhir içüp bu bezm-i dünyâda

7/8 Şehîd oldukta fevtin gûş edip Rüşdî dedi târîh
'Âdem cisrini geçti râh-ı Hakda Köprülü-zâde
[H. 1097/ M. 1685] (Tunadurur, 2012: 153)

7.1.7. Rami Paşa'nın Yeğeninin Vefatı

Bursalı Tâlib, Rami Paşa'nın kız kardeşinin oğlu, Abdi Çelebi'nin ölümüne tarih düşürmüştür. Kaynaklardaki bilgiye göre Rami Mehmed Paşa, şiir ve inşâ kabiliyetiyle Divân-ı Hümâyun Kalemi'nde çalışmıştır (Ahıshalı, 2007: 449-451).

Târîh Berây-ı Vefât-ı Hemşîre-zâde Râmi Pâşâ

28/1 Gitti 'Abdi Çelebi hayf cihân bâğından
Lîk etti yerini lâlesitân-ı cennet

28/3 Hâtif-i gayb dedi fevtine anın târîh
Rûh-ı 'Abdi Çelebi oldu revân-ı cennet
[H. 1106/ M. 1694-95] (Erdem, 1994: 172)

7.1.8. Şeyhülislâm Esîri Mehmed Efendi'nin Vefatı

Bursalı Tâlib, Esîri adında birisinin vefat etmesine tarih düşürmüştür. Araştırmalarımız sonucunda, Bıçakçızâde Abdülhalim Efendi'nin oğlu Esîri Mehmed Efendi adında şeyhülislam olan bir zat tespit edilmiştir. Fakat bu kişin vefat tarihi 1092 olarak verilmiştir (İpşirli, 1995: 390-391).

12/1 Edip ta'yîn sâl-ı fevtini Tâlib dedi târîh
Verip cânın Esîri bend-i fâniden rehâ buldun
[H. 1098/ M. 1686-87] (Erdem, 1994:156)

7.1.9. Şeyhülislam Minkârî-zâde Yahya Efendi'nin Vefatı

Hayatı hakkındaki biyografik bilgi kadı olduğu vakit verilmiştir. Kendisi IV. Mehmed döneminin şeyhülislamıdır. Yahya Efendi, şeyhülislamlığın son zamanlarında hastalanmış, hastalığı ilerleyince de felç olmuştur. İstanbul'da vefat etmiştir (İpşirli, 2020: 114-115). Edirneli Rüşdî, Yahya Efendi'nin 1677-78'de vefat etmesine tarih düşürmüştür.

56/1 Fevtini gûş eyleyüp Rüşdî dedi târîhini
Mesned-i 'adni ede Minkâr-zâde âşiyân
[H. 1088/ M. 1677-78] (Tunadurur, 2012: 173)

7.1.10. Ruznameci İbrahim Efendi'nin Vefatı

Cem'î, Ruznameci İbrahim Efendi'nin ölümüne tarih düşürmüştür. Şair, İbrahim Efendi'nin Bağdat'ta askerlerden kıdemli bir konumda iken Musul'da türbe olduğunu söyleyerek ölümünü yazmıştır. Kaynaklarda kendisi hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Aynı isimde bir şahsın 1632 yılında İstanbul'da yaptırdığı bir çeşme mevcuttur. Aynı zamanda (H.1016-1035/ M.1608-1626) tarihli kadı sicilinde adı geçmektedir.

12/3 Ya'nî kim 'âzim-i Bağdâd iken leşkerden
Ayrılup oldu ziyâretgeh-i Musul'da mukim

12/7 Fevtini gûş idicek Cem'î didi târîhin
Sahâ-i huld ola câygeh-i İbrahîm
[H. 1048/ M. 1638] (Koparan, 1995: 198)

7.1.11. Kâtip Ahmed Kâtû'nün Vefatı

Rüşdî, Ahmed Kâtû, adında bir saray kâtibinin vefatına tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vefât-i Kâtib Serây-ı Kâtû

64/1 Fevtin gûş eyleyüp Rüşdî dedi târîhi
Cilve-gâh olsun Ahmed Kâtûya darü'l-cihân
[H. 1093/ M. 1682] (Tunadurur, 2012: 176)

7.1.12. Divan Kâtibinin Kullarının Vefatı

Fevzî, gazi olan bir paşanın Selimî adında bir divan kâtibi olduğunu, bu kâtibin cariyelerinin 1661-62'de vefat ettiğini şiirinde belirtmiştir. Vefat edenlerden birisinin adı Ömer diğerinin adı da Osman'dır. Erken yaşta vefat etmişlerdir.

Gâzî Paşanun Dîvân Efendisi Selîmi Efendinün Bir Günde İki Dil-ber Kölesinün vefatına Târîhdür

10/1 İrdi gûş-ı câna sît-i mâtem-i Nâhîde kim
Gitdi dünyâdan Selîmînün iki ra'nâ kulı

10/3 Birinün ismi 'Ömer birinün 'Osmân idi kim
Mâye-i sevdâ idi her birisinün kâküli

10/5 Gûş idüp Fevzî te'essüf çekdi târîh eyledi
Soldı derdâ gülşen-i hüsnün bugün iki güli
[H. 1072/ M. 1661-62] (Kaplan, 2008: 331)

7.1.13. Kâtip İbrahim Efendi'nin Vefatı

Diyarbakırlı Mâlî, divan kâtibi olan İbrahim Efendi'nin ölümüne tarih düşürmüştür. Mustafa Paşa'nın devlet meclisinden birisi olduğunu söylemiştir. Kaynaklarda Kelâmî mahlaslı İbrahim Efendi adında bir zata rastlanmıştır. İbrahim Efendi Ergene'de doğmuş, Harem'de yetişip sipahilik görevinde bulunmuştur. Ardından divan kâtibi olmuştur (Aksoyak, 2020). Fakat İbrahim Efendi'nin vefatı, Aksoyak'ın İsimler Sözlüğü'nde verdiği tarihe göre H. 1075/ M. 1664-65'tir. Sicill-i Osmanî'de ise bu tarih H. 1074/ M. 1663-64 olarak verilmiştir. Mâlî vefat tarihini 1667-68 olarak vermiştir.

1/1 Melik-kudret cenâb-ı Mustafâ Pâşâ-yı 'âli-şân
Ki bezm-i devletinde bir çerâğın itdi efrûzân

1/5 Çü ‘adli tarh olup altıyı aldukda budur târîh
Dediler öldi İbrâhîm Efendi kâtib-i dîvân
[H. 1078/ M. 1667-68] (Akgül, 2013: 253)

7.1.14. Kâtip Meylî Efendi’nin Vefatı

Şu‘ûrî Hasan Efendi, yüksek divan kâtibinin yardımcısı olan Meylî Efendi’nin vefat etmesine 1690-91’de tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-i Kîse-dâr-ı Dîvân-ı Meylî Efendi Be-Seng-i Mezâriş ünde:

48/1 Sühan-dânı cihânun kâtibi Dîvân-ı ‘Âlî’nün
İrüp gûşına kûs-i rihlet oldı ‘âzim-i ‘ukbâ

48/2 Civâr-ı Hakk’a meylini görüp hâtif didi târîh:
Ola Meylî Efendi’nün makâmı cennet-i a’lâ
[H. 1102/ M. 1690-91] (Güler, 2017: 88)

7.1.15. Kâtip Mustafa Çelebi’nin Vefatı

Kâtibî Mustafa Çelebi Bosnalı’dır. Hat ve sür’at-i kitabetle meşhurdur. (Süreyya, 1996: 877). Sükkerî, vefatına iki mısrada tarih düşürmüştür. Mısralardan birisi 1078 yılını verirken diğeri 1079 yılını vermektedir.

11/1 Kâtib-i hoş-nüvîs-i mülk-i fenâ
Tayy idince ‘ömürden evrâkı

11/2 Dünyeden ya’ni Mustafa Çelebi
Gitdi çün irdi da’vet-i Bâkî

11/8 İki mısrâ’ ü her biri târîh
Fevtine didi yâr-i müştâkı

11/9 Gitdi hey dâr-ı kahr-ı dünyâdan
[H. 1078/ M. 1667] (Erol, 1994: 264)
“Kaldı ancak meded hattı bâkî”
[H. 1079/ M. 1668] (Erol, 1994: 264)

7.1.16. Reisül-küttâp Sarı Abdullah'ın Vefatı

Sarı Abdullah, kaynaklardaki bilgiye göre İstanbul'da doğmuştur. Babası, İstanbul'a göç edip devlet hizmetine alınan Seyyid Muhammed adlı bir Mağrib şehzadesidir. Dîvân-ı Hümâyun tezkirecisi olan Sarı Abdullah, 23 Safer 1071 tarinde vefat etmiştir (Azamat, 2009: 145-147). Nâ'ilî Kadîm Sarı Abdullah'ın vefatına tarih düşürmüştür.

3/2 Hak bu kim zîver-i ser-nâme-i a'mâli idi
Mansıb-ı âhıret ol hˇâce-i 'âli-cenâhun

3/5 Vakf-ı rıhletde dedüm Nâ'iliyâ târîhin
Zâyir-i ʿadn ola rûhı Sarı 'Abdullahun
[H. 1071/ M. 1660] (İpekten, 2019: 595)

7.1.17. Kaptan Koca Musa Paşa'nın Vefatı

Koca Musa Paşa, Bosna asıllıdır. Enderun'da eğitim almıştır. Sultan İbrahim saltanatında kaptanlık görevi yapmıştır. Eğriboz adası açıklarında bir Venedik filosuyla yaptığı bir deniz savaşında hayatını kaybetmiştir (Yayın Kurulu, 1999: 261). Cevrî, Musa Paşa'nın Girit Kalesi'nde oldukça hizmet ettiğini ve deniz savaşında şehit düştüğünü yazmıştır.

Merhum-ı Mezburun Şehadetine Tarihdür

96/1 Sadr-ı dîn-dâr-ı velî-rütbe o hem-nâm-ı kelîm
Çün kapudanlık ile eyledi 'azm-i deryâ

96/2 Niçe hidmetler idüp hısn-ı Girid üstünde
Hem gazâ hükmini her vech kıldı icrâ

96/3 Ceng-i deryâda şehîd oldı o gâzı âhır
Eyleye ana Hudâ cennet-i 'Adni me'vâ

96/4 Kalem-i mebde-i küll fevtine yazdı târîh
'Azm-i Firdevs-i ma'âd eyledi Mûsâ Pâşâ
[H. 1057/ M. 1647-48] (Ayan, 1981: 335)

7.1.18. Komutan Mehmed Bey'in Vefatı

Edirneli Rüşdî, Fazli Paşa'nın oğlu olan Mehmed Bey'in vefatına tarih düşürmüştür. Şair, Fazli Paşa'nın ordunun sancak beyi olduğunu söylemiş, döneminde lütuf ve ahlak güzelliğiyle şöhret bulduğunu anlatmıştır. Mehmed Bey 1673-74'te vefat etmiştir.

Târîh-i Vefât-ı Fazli Pâşâ-zâde Mehmed Bey

21/1 Emîr-i muhterem ol pâşâ-zâde kim hakkâ
Cihânda bulmuş idi hüsn-i hulk u lutfıla şöhret

21/5 Vefâtın gûş edince dedi Rüşdî fevtine târîh
Mehemmed Bey ola mîr-i livâ-yı mansıb-ı cennet
[H. 1084/ M. 1673-74] (Tunadurur, 2012: 162)

7.1.19. Komutan Kaplan Mustafa Paşa'nın Vefatı

Rehâyi, Mustafa Paşa'nın vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şair üçüncü beytinde onun adının duyulmasıyla düşmanların hastalandığını söylemiş, dördüncü beyitte de Sultan Mehmed'den bahsetmiştir. Şiirde yer alan 'pelenk-i saff-şiken' yani 'safları yaran kaplan' ibaresinden hareketle kendisinin Kaplan Mustafa Paşa olduğunu düşünmekteyiz. Zira IV. Mehmed devrinde, bu tarihlerde vefat eden başka bir komutana rastlayamadık. Şairin dokuzuncu beyitte dediğine göre Mustafa Paşa Şirpençe hastalığından vefat etmiştir.

Kaynaklarda kendisinin Enderun sarayında yetişerek silahdar-ı şehriyar olduğu yazılmıştır. Bağdat, Van, Konya Şam, Halep, Diyarbakır valiliği yapmıştır. Aralık 1680'de İzmir'de ölmüştür (Süreyya, 1996: 52-53).

1/3 Ol Kapudan Mustafâ Pâşâ pelenk-i saff-şiken
Nâmı yâd oldukda a'dâlar olurdı pür-kesel

1/4 Gaz[i]hân Sultan Mehemmed kim Süleymân-ı zemân
Dergehinde ol idi Sâm u Nerîmândan bedel

1/9 Âh idüp didi Rehâyî fevtinün târîhini
Mâ-hasal kaplanı yakdı pençe-i şîr-i ecel
[H. 1091/ M. 1680] (Yerdemir, 2007: 126)

Nâbî de Rehâyi'nin düşürdüğü tarih mısrasının aynısını vefatına düşürmüştür. Bir tek Rehâyi'nin "yaktı" kelimesi yerine Nâbî "yıkdı" kelimesini kullanmıştır.

Târîh-i Vefât-ı Kaplan Pâşâ Ez-Maraz-ı Şîr-Pençe

33/1 Mâ-hasal Kaplân'ı yıkdı pençe-i şîr-i ecel

[H. 1091/ M. 1680] (Bilkan, 2011: 219)

7.1.20. Niğdeli Murad Paşa'nın Vefatı

Ahmed Nâmî'nin yazdığı tarih şiirinin aparatında şu not yer almaktadır: "Merhûm ve mağfûr Niğdeli Murâd Paşanun merkad-i levhine kendi lisânlarında gûyâ üzerine ziyârete varana hitâb ider bu târîh-i sencîde dinilmişdür Ü." Ahmed Nâmî, vefat eden Murat Paşa'nın kabrine ziyarete gelen kişilere kendi sözleriyle hitap ettiği mezar yazısından bahsetmiştir. Paşa "Ey kabrimi ziyaret eden vefalı kişi! Gitmeden önce 'Ölmeden ölünüz' sözünü yâd edin. Bir zamanlar sancak sahibiydim. Allah'ın lütfu bende olurdu. Nefes aldıkça Allah'ı zikretmeye meyl ederdim. 'İrci'î' sözünü duyunca bu fani dünyadan geçip gittim." diyerek ziyaretçilerine seslenimiştir. Murad Paşa 1661'de vefat etmiştir.

Murâd Paşa Merhumun Merkadine Tahrirdür

49/1 Ey ziyâret iden ihvân-ı vefâ
Yâd idün "mûtû"yı gitmen nâsıha

49/2 Bir zamân pâşâ idüm sâhib-livâ
Lutf-ı Hak bende olurdı sâniha

49/3 Mâyil idüm Hûya oldukça nefes
Bûy-ı vahdetden irürdi fâyiha

49/4 'Âkıbet kıldum güzer bu fânîde
"İrci'î" den irişince sâyiha

49/5 Okuyup târîh-i levh-i merkadüm
Din Murâda rûhı içün fâtiha

[H. 1072/ M. 1661] (Yenikale, 2017: 313)

7.1.21. Bir Paşanın Vefatı

Ahmed Nâmî, adını vermediği paşa hazretlerinin hasta olduğunu söylemiştir. Şair paşanın, gönlü yanan bir âşık olduğunu söylemiştir. Paşa, ölüme yakın zamanda Allah'a niyaz edip elini açmıştır. Çocuğuna dua etmiştir. Şair, dua okunun o an hedefini vurduğunu yazmıştır. Yüce Allah oğlu Ali'yi mutlulukla yüksek makama eriştirmiştir. Bu tarih şiiri 1661'de hem paşanın ölümü üzerine hem de oğlunun tayin edilmesine yazılmıştır.

48/1 Server-i ehl-i kerem hazret-i pâşâ kim âh
Haste olup niçe gün eyledi terk-i cihân

48/2 Muhtazar iken açup dest-i niyâz[ı] Haka
Zâdesine eyledi hayr-du'â-yı lisân

48/6 Dest-i du'âda ma'an târîhi gûyâ dimiş
Devlet-i ikbâl ile 'Âlî ola kâmrân
[H. 1072/ M. 1661] (Yenikale, 2017: 312)

7.1.22. Kethüda İmad Efendi'nin Vefatı

Edirneli Ahmed Rüşdî, sultanın kethüdası olan İmad Efendi'nin vefatına, adıyla tevriyeli kullanım sağlayarak tarih düşürmüştür.

Sultân Kethüdâ 'Îmâd Efendiyedir

60/1 Hâke düşünce biri söyledi târîhin
Yaktı 'îmâdı yazık sarsar-ı bâd-ı sabâ
[H. 1088/ M. 1677-78] (Tunadurur, 2012: 174)

61/1 Nâgehân düştü anın Kuvveti içün bir târîh
Kâ'im-i cennet-i a'la ola Yâ-Rab 'Îmâd
[H. 1087/ M. 1676-77] (Tunadurur, 2012: 175)

7.1.23. Kethüda Ali Ağa'nın Vefatı

Nâbî, sultanın hazine kethüdası olan Ali Ağa'nın vefat etmesine 1672-73'te tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Fevt-i Kethudây-ı Hazîne-i Şehryârî 'Alî Ağâ

17/1 Kethudây-ı genç-i sultânî Agâ-yı muhterem
Mazhar-ı hulk-ı hasen mevsûf-ı evsâf-ı 'alî

17/4 Didiler târîh-i mevtin âh-ı bî-pâyân ile
Bâde-i kevser içe peymâne peymâne ‘Âlî
[H.1083/ M.1672-73] (Bilkan, 2011: 198)

7.1.24. Kethüda Hacı İbrahim’in Vefatı

Nâbî, Halep’te kethüda olan Hacı İbrahim’in vefatına 1690-91’de tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vefât-ı Kethudây-ı Nâzım Der-Haleb

40/1 Hâcı İbrâhîm âhir itdi ‘azm-i âhiret
Eylesün Allâh ta‘âlâ menzilin “Berd-ü Selâm”

40/2 Geldi bir hâtif didi târîh-i sâl-i fevtini
Hâcı İbrâhîm’e firdevs-i berîn ola makâm
[H. 1102/ M. 1690-91] (Bilkan, 2011: 198)

7.1.25. Kapıcılar Başı Mustafa Ağa’nın Vefatı

Nâbî, Halep’te kapıcılar başı olan Mustafa Ağa’nın vefat etmesine tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vefât-ı Mustafa Ağâ Der-Haleb

35/1 Mustafâ Ağâ ser-i bevvâb-ı zât-ı muhtererm
Olıcak şehr-i Haleb’de âşiyân-gîr-i fenâ

35/2 Her ziyâretle gelenler hâkine idüp du‘â
Didiler târîh ola rahmet be-rûh-ı Mustafâ
[H. 1110/ M. 1698-99] (Bilkan, 2011: 220)

7.1.26. Şeyhülislam Ali Efendi’nin Vefatı

Nâbî, şeyhülislam olan Ali Efendi’nin vefat etmesine tarih düşürmüştür.

37/1 Seyyid ‘Ali Efendi o müftî-i ‘asr kim
Zeyn itdi zâtı sadr-ı refi‘-i meşîhte

37/3 Târîhini zebânı zamân didi Nâbiyâ
Seyyîd ‘Alî Efendi revân oldı cennete
[H. 1089/ M. 1678-79] (Bilkan, 2011: 223)

7.1.27. Mühürdar İsmail Ağa'nın Vefatı

Nâbî, özel kalem müdürü olan ve aynı zamanda kapıcı olan İsmaîl Ağa'nın vefat etmesine 1680-81'de tarih düşürmüştür.

53/1 Mühürdâr İsma'îl Ağâ ol tâze nihâl
İdicek dâr-ı fenadan rıhlet

53/2 Leb-i cennet didi Nâbî târîh
Rûh-ı İsma'îl ola rahmet
[H. 1091/M. 1680-81] (Bilkan, 2011: 241)

7.1.28. Musahip Salih Bey'in Vefatı

Şu'ûrî, Musahip Paşa'nın oğlu olan Salih Bey'in vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şair bundan sonra gelen 50. tarih şiirinde gidişine üzüldüğünü, derinlerinde bir yerde bir parça koptuğunu söyleyerek acısını belli etmiştir

Târîh Berây-i Fevt-i Sâlih Beg Musâhib Pâşâ-zâde

49/1 Musâhib Pâşâ-zâde mîr-i mahdûm-ı mükerrem kim
Koyup dâr-ı fenâyı kıldı 'azm-i 'âlem-i 'ukbâ

49/2 Civâr-ı Hakk'a gördi rihletin hâtif didi târîh:
İde Sâlih Beg'ün cennet makâmın lutf idüp Mevlâ
[H. 1102/ M. 1690-91] (Güler, 2017: 89)

Be-Seng-i Mezâriş-Künde

50/1 Çün Musâhib Pâşâ-zâde rihletin
Göricek kopdı derûndan nâyiha

50/2 Çıkdı bir âh eyleyüp hâtif didi:
Kabr-i Sâlih Beg'de okuyın fâtiha
[H. 1103/ M. 1691-92] (Güler, 2017: 89)

7.1.29. Müderris Ebû Bekir Efendi'nin Vefatı

Nev'î-zâde Atâyî, müderris Ebu Bekir Efendi'nin ölümü üzerine aşağıdaki tarih manzumesini yazarak, 1607'de vefat ettiğini söylemiştir.

2/2 'Atâyî güft târîh-i vefâteş
Şode Bû Bekr Efendi vâsıl-ı Rab

[H. 1016/ M. 1607-08] (Karaköse, 2017: 267)

7.1.30. Müderris Gökçe Efendi'nin Vefatı

Kâmî, müderris olan Gökçe adında birisinin 1678-79'da vefat etmesine tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Vefât-ı Müderris Gökçe Efendi

3/2 Kefen ber-dûş olup gitdükde Kâmî didi târîhin
Giyüp egnine akça Gökçe 'ukbâ mülkine gitdi
[H. 1089/ M. 1678-79] (Yazıcı, 2017: 124)

7.1.31. Kazasker İbrahim Efendi'nin Vefatı

Kâmî, kazasker olan İbrahim Efendi'nin vefat etmesine 1686-87'de tarih düşürmüştür. Şair, vefatının yıldönümü tarihini soruşturmak için üç ihlas suresi ile ruhunun şad edilmesi gerektiğini söylemiştir.

Târîh-i Ta'miye-gûne Berây-ı İbrâhim Efendi Kâdi-'Asker

5/2 Eğer cûyende-i târîh-i sâl-i fevti oldunsa
Üç ihlâs ile İbrâhim Efendi rûhını şâd it
[H. 1098/ M. 1686-87] (Yazıcı, 2017: 125)

7.1.32. Kazasker Fındık Mustafa Efendi'nin Vefatı

Mustafa Efendi, Şakkak Fındık Mustafa Efendi olarak bilinmektedir. Kandiye, Manisa ve Filibe'de kadılık yapmıştır (Kılavuz, 2020: 159-190). Kâmî memduhun vefatına tarih düşürmüştür. Görevinden azledildiğini yazmıştır. Filibe'nin ana yolundan gelirken Mustafa Efendi'nin atı kaza yapmıştır. Bunun sonucunda 1694'te vefat etmiştir.

Târîh Berây-ı Vefât-ı Fındık Mustafâ Efendi

7/2 Ma'zûl olup gelince şeh-râh-ı Filbe'den ol
Semt-i kazâ-i nahba düşdi reh-i semendi

7/3 İtdüm vefâtı içün târîh bu du'âyı
Mesned-güzîn-i cennet ol Mustafâ Efendi
[H. 1105/ M. 1694] (Yazıcı, 2017: 126).

7.1.33. Külhani Mehmed Dede'nin Vefatı

Ahmed Nâmî, külhani olan Mehmed Dede adında bir zatın vefatına 1657'de tarih düşürmüştür. Şiir, Konya'da bir Çelebi'nin teklifiyle yazılmıştır.

Konyada Çelebi Teklifiyle Var

Nâmı Mehemmed Dede-i külhanî
Bezm-i fenâdan idicek ref'-i pây
Mevleviyân itdi du'â târîhin
Gülşen-i firdevs-i berîn ola cây

[H. 1068/ M. 1657] (Yenikale, 2017: 309)

7.1.34. Kalemtıraş Aziz Çelebi'nin Vefatı

Nâbî, İstanbul içerisinde kalemtıraşlık yapan Aziz Çelebi'nin vefatı için şiir yazmıştır. Şair, Aziz Çelebi'nin istese demiri sim haline getirdiğini, istese kalayın yüzünü altına çevirdiğini söylemiştir.

Târîh-i Vefât-ı 'Aziz-i Kalem-tırâşî-i Meşhur

6/4 İstese âheni sîm eyler idi
Görünirdi ruh-ı erzîz ibrîz

6/11 Dem-i nez'inde te'essüfle didi
Hây hayf oldı telef 'ömr-i 'azîz

[H. 1078/ M. 1667-68] (Bilkan, 2011: 184)

7/1 Kaldırup el didi Nâbî târîh
Seyyi'âtın ide Allâh hasenât

[H. 1078/ M. 1667-68] (Bilkan, 2011: 185)

7.1.35. Burunsuz Mevlevî'nin Vefatı

Nâbî, melamet meclisinde burunsuz olarak anılan bir zatın vefatına tarih düşürmüştür. Şiirin başlığında Edirne'de Mevlevi olduğunu vurgulamıştır. Nâbî, memduhun vefatına yakın zamanlarda ışığının parladığını söylemiştir. Burunsuz, Edirne esnaf çarşısını üç kere dolaşmıştır. Memduh gür sesiyle kendi ölümünü açıklayıp 1672-73'te vefat etmiştir.

Târîh Berây-ı Vefât-ı Veliyy-i Rabbânî Burunsuz Mevlevî der-Edirne

18/1 Burunsuz Mevlevî ol merd-i meydân-ı melâmet kim
Vücûdından nice erbâb-ı hâlet intifâ' itdi

18/2 Melâmet bezmine burnı alınmış şem‘ idi gûyâ
Dem-i fevt-i karîb oldukda efzûn iltimâ‘ itdi

18/5 Bezistânın Edirne şehrinün devr idüp üç def‘a
Bülend-âvâz ile tasrih idüp mevtin vedâ‘ itdi

18/8 Didi bir mu‘tekid fevtinden âgâh olıcak târîh
Burunsuz bulmadı bûy-ı vefâ bezme vedâ‘ itdi
[H. 1083/ M. 1672-73] (Bilkan, 2011: 200)

7.1.36. Derviş Kudsi Adında Birisinin Vefatı

Cevrî, Kudsî adında birisinin vefatına tarih düşürmüştür. Beytin birinci dizesinde ‘hakikat sırlarının bilgini’ şeklinde bir bilgi yer almıştır.

Târîh-i Fevt-i Dervîş Kudsî

82/1 Ârif-i sırr-ı hakikat Kudsî
Göçdi dünyâdan idüp ‘azm-i bekâ

82/2 Didi târîh-i vefâtın hâtif
Rûh-ı Kudsi ide ‘arşı me‘vâ
[H. 1045/ M. 1635-36] (Ayan, 1981: 328)

7.1.37. Derviş İbrahim-i Gülşenî’nin Vefatı

Derviş İbrahim, XVII. yüzyıl şairlerinden Kâmî’nin babasıdır. Gülşenî tarikatı şeyhlerinden Derviş İbrahim-i Gülşenî olarak bilinir (Erişen, 2017). Kâmî kendi babasının vefatına tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Merhûm Peder Efendi

6/2 Âh-ı pey der-peyi mir’ât-i zamîrümde görüp
‘Âkıbet iki gözüm yaş ile tolmış buldum
[H. 1100/ M. 1688-89] (Yazıcı, 2017: 125)

7.1.38. Güzelhisari Hoca-zâde Çelebi’nin Vefatı

Fevzî, Aydın ilçesinde tekke hocası olan Güzelhisâri Hoca-zâde Çelebi’ nin vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şair, Çelebi’nin iyiye iyi, köyüye kötü şekilde tavırlar sergilediğini söylemiştir. Çelebi 1661-62’de vefat etmiştir.

Güzelhisâri Hoca-zâde Çelebinün Vefâtına Târîhdür

7/3 Âb-ı ruh-ı Aydın ili ya‘ni H˘oca-zâde
Kim rıhletidür bâ‘is olan zâr ü figana

7/8 Cem‘ olmış idi haşmet ile meskenet anda
Yahşî idi yahşiye yamân idi yamâna

7/10 Evzâ‘ı vü etvârı pesendîde-i ‘âlem
Bir kimse ana bulmadı bir zerre bahâne

7/20 Hâtiften işitdüm didi tebşir ile târîh
Oldun Çelebi gülşen-i Rahmana revâne
[H. 1072/ M. 1661-62] (Kaplan, 2008: 326)

7.1.39. Safâyî Dede’nin Vefatı

Nâcî Ahmed Dede, Safâyî Dede adında birisinin vefat etmesine tarih düşürmüştür. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Mustafa Safâyî Dede şeyh olan bir zattır. Mevlevî bir şairdir (Eren, 2020). Fakat onun ölüm tarihi H. 1100/ M. 1688-89 olarak verilmiştir. Şiirde yer alan kişi ise 1681-82’de vefat etmiştir.

Târîh Berây-ı Vefât-ı Safâyî Dede

5/1 Kodum pâ beyt-i nazma tâ ola ma‘lûm târîhim
Safâyî keyf-i ma‘nâ ile dünyâdan göçüb gitdi
[H. 1092/ M. 1681-82] (Kırıktaş, 2001: 204)

7.1.40. Seyyid Alaattin Efendi’nin Vefatı

Kaynaklardan edinilen bilgiye göre 1607’de İstanbul’da doğan Alaattin Sünbülî şiirlerinde Seyyid mahlasını kullanmıştır. Bu sebeple madde yazarı onun ehl-i beytten geldiğini söylemiştir. Devrin ünlü mutasavvıflarından olan Seyyid’in Mustafa Paşa Tekkesi’ne şeyh olduğu belirtilmiştir (Ersoy, 2020). Vahyî, Seyyid’in kırk yıl tariklere doğru yolu göstererek Allah’ın yolunu tuttuğunu söylemiş, ölüm tarihini göz yaşlarıyla yazmıştır.

Târîh-i Vefât-ı Seyyid ‘Alâ‘u’d-dîn Efendi Rahmetu’llâh

9/3 Hazret-i Seyyid ‘Alâ‘u’d-dîn Efendi kim odur
Şâh-ı evreng-i tarîkat sâhib-i kalb-i selîm

9/4 Çihl sâl irşâd idüp tâlibleri sâlikleri
Dâmenin tutdı iden meyl-i sırât-ı müstakîm

9/7 Ab-ı dideyle yazıldı Vahyî bu târîh-i pâk
Öldi bin toksan içre ‘âzim-i sûy-ı na‘îm
[H. 1091/ M. 1680-81] (Taş, 2004: 492)

7.1.41. Simkeş Hasan Efendi’nin Vefatı

Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Feyzi Hasan Efendi olarak bilinir. Beyazıt’taki Sîmkeşhâne’de gümüş ve altın tel çeken bir zanaatkâr ailesine mensup olduğu için Simkeş-zâde lakabını almıştır. Halvetiliğin İstanbul’da gelişmesinde önemli rol oynamış, Emîr Buharî Tekkesi’nin şeyhliğini yapmıştır (Öztürk, 2020).

Özcan’ın hazırladığı Zeyl kitabında kendisinin, İstanbul’da (2 Safer 1102) 1690 tarihinde 5 Kasım Salı gecesi sabaha karşı vefat ettiği söylenir (Özcan, 1989: 38). Edirneli Ahmed Rüşdî Hasan Efendi’nin vefatına tarih düşürmüştür.

Sîmkeş Hasan Efendinin Vefâtına Târîhtir

69/1 Dedi Rüşdî o dem târîhin anın
Ede feyz-i cinânı cây ü mevâ
[H. 1103/ M. 1691-92] (Tunadurur, 2012: 177)

7.1.42. Sükûnı Mehmed Efendi’nin Vefatı

Bursalı Tâlib, Sükûnı Mehmed Efendi’nin ölümüne 1691-92’de tarih düşürmüştür. Mehmed Efendi’nin ‘ledün ilmi’ nde yani gaybdan gelen ilimde cevher olduğu şiirde belirtilmiştir.

Kaynaklardaki bilgiye göre Mehmed Efendi Mudurnulu’dur. Halvetî tarikatına bağlanıp şeyh olmuştur. Bursa ziyareti sırasında vefat ettiği ve Deveciler’de defnedildiği bilinmektedir (Aksoyak, 2020).

10/1 Cenâb-ı Sükûnı Mehemmed Efendi
Ki genç idi ‘ilm-i ledünne derûnu

10/3 Dedim sâl-i fevtine târîh Tâlib
Ola sâkin-i ‘arş rûh-ı Sükûnî
[H. 1103/ M. 1691-92] (Erdem, 1994: 154)

7.1.43. Şeyh Abdullah Efendi'nin Vefatı

Şu'ûrî, hem Halîl Efendi Tekkesi'ne Mustafa adında birisinin şeyh olmasına hem de Abdullah Efendi'nin vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şair ilk beyitte Muhyi Efendi'den bahsetmiş, Karahisar'da âşıklara feyz veren biri olduğunu söylemiştir. Kendisi tarafından İstanbul'a bir halife gönderilmiştir. Halife İstanbul'a gelip mekânın kendisine uygun olduğunu, topluluğun gönül ehillerinin mekânda tevhid ettiğini görmüştür. Şiirin dördünce beytinde şair, kalp ehillerinin ondan bolluk gördüğünü, cennete sema yapıp döndüğünü belirtmiştir. Abdullah Efendi, temiz canının akıl kulağına 'İrci' lafı erişince süratle Allah'a yaklaşmak için can atmıştır. Beşinci beyitte, Abdullah Efendi'nin yerine Mustafa adında bir halife geçtiği belirtilmiştir. Evliyaların önderi Mustafa'ya vekil olmuştur. Şair, Mustafa'nın dünya nimetlerine alıcı gözle bakmayan bir yapısı olduğunu yazmıştır. Son beyitte de meleklerden iki defa haber geldiğini söylemiştir. Abdullah Efendi İstanbul'da vefat etmiştir.

Târîh Berây-i Meşâyih-i Tekye-i Halîl Efendi vü Vefât-ı 'Abdu'llâh Efendi der-İstanbul:

44/1 Sâbıkâ Muhyî Efendi 'ârif ü kâmil ü hûd
Kim Karahisâr'dan olup feyz-bahş-i 'âşıkân

44/2 Cânibinden bir halîfe gönderüp İstanbul'a
Nâm-ı pâki idi hem-nâm-ı Halîl-i müste'ân

44/3 Geldi bu câ-yı latîfi gördi süknâya sezâ
Câ-yı tevhîd ideler cem'iyyet-i ehl-i dilân

44/4 Feyz-yâb olurlar iken andan erbâb-ı kulûb
İderek devr ü semâ'ı eyledi 'azm-i cinân

44/5 Yerine bir zât-ı behbûdî halîfe eyleyüp
Nâm-ı pâki Mustafâ vü kendi makbûl-i cihân

44/6 Gûş-i hûş-i cân-ı pâkine iricek "İrci'î"
Sür'at ile kurb-i Hakk'a cân atup oldı revân

44/7 Câ-nişîn olup ana hem-nâm-ı şâh-ı evliyâ
Eyledi ism-i ‘Alî anı müşârun bi’l-benân

44/8 Bakmayup dünyâya alur gözle itdi irtihâl
Eyledi bir nâdir-i devrânı şeyh-i zâkirân

44/9 Nâmı ‘Abdu’llâh ü zâtı pâk ü hem-misl ü nazîr
Ya‘ni akrânı ‘adîm ü nâdir-i ‘asr u zemân

44/10 Hoş-dil olurken ahibbâ neşve-i tevhîdden
Bezm-i zikr içre olup bir sâgar-ı ‘ömri hemân

44/11 Kurb-i Hakk’a rihletin gördi Şu‘ûrî huznile
Fikr iderken fevtinün târîhin ol dem nâ-gehân

44/12 Geldi hâtifden iki def’a nidâ târîh olup:
Oldı ‘Abdu’llâh Efendi sahn-ı Firdevs’e revân
[H. 1100/ M. 1688-89] (Güler, 2017: 85)

7.1.44. Şeyh Ali Gülşenî’nin Vefatı

Kâmî, Gülşenî tarikatının şeyhi Molla Ali’nin vefat etmesine 1694-95’te tarih düşürmüştür. Arifin en ileri gelen nesillerinden birisinin oğlu olduğunu yazmıştır.

8/1 Şeyh-zâde necl-i kutbü’l-‘ârifîn
Yâd idüp bezm-i elest-i evveli

8/3 Âsitân-ı Gülşenî’nün çok zamân
Olmış idi pîşvâ-yı ekmeli

8/4 Gûş idüp fevtin didüm târîhini
Mâte Seyyid Gülşenî Molla ‘Âli
[H. 1106/ M. 1694-95] (Yazıcı, 2017: 125)

7.1.45. Şeyh Alaaddin Efendi'nin Vefatı

Edirneli Ahmed Rüşdî, Koca Mustafa Câmisi'nin şeyhi olan Alaaddin Efendi'nin ölümüne 1690-91'de tarih düşürmüştür. Kendisi hakkında herhangi bir biyografik bilgi elde edemedik.

Târîh-i Vefât-ı Şeyh Câmî' Koca Mustafa

71/1 Gidince biri ol dem dedi anın fevtine târîh
İlâhî cennet olsun mesken-i seyyid 'Aliüddin
[H. 1102/ M. 1690-91] (Tunadurur, 2012: 178)

72/1 Du'â edip dediler Kudsiyân-ı âsumân târîh
'Ali'üddin Efendi meskenin cennet ede Mevlâ
[H. 1102/ M. 1690-91] (Tunadurur, 2012: 178)

7.1.46. Şeyh Divitçi-zâde Mehmed Efendi'nin Vefatı

Kaynaklara göre Üsküdar'da doğan Mehmed Efendi, Celvetî tarikatının şeyhlerinden divitçi Mustafa Efendi'nin oğludur. Bu sebeple Divitçizâde lakabıyla tanınmıştır. Devrin tasavvufî insanların arasında önemli bir yeri vardır. Bestelemiş olduğu ilahileri vardır. En meşhur olanı da "Yandım kül oldum aşk meydânında" mısrasıdır (Özcan, 2003: 451-452).

Vahyî, memduhun yüksek mertebeli, gizli sırlara vakıf olan bilgin, olgun bir şeyh olduğunu yazmıştır. Şair, Mehmed Efendi'nin Recep ayına bir iki gün kala, eli kulağında olarak feryat ettiğini ve daha fazla dayanamayıp Mirac Gecesi'nde vefat ettiğini yazmıştır.

8/2 Halk-ı 'âlem gûyiyâ bahr-i gama gark oldılar
Gitdi çün-kim dünyeden ol şeyh-i kâmil rükn-i din

8/3 Gavs-ı a'zam mürşid-i a'lem Divitçi-zâde kim
Vâsıl esrâr itdi 'ilme'l-yakin 'ayne'l-yakin

8/4 Rûh-ı pâki çün 'urûc itdi şeb-i Mi'râcda
Menzil-i a'lâ-yı ev-ednâya dek gitdi hemin

8/6 Dest-ber-gûş eyleyüp mâh-ı receb bir iki gün
Âh u efgâna tahammül itmeyüp gitdi hazin

8/7 Geldi dâl idüp kadin hâtif didi târîhini
Gitdi bin toksanda yâ Hû diyü kutbu'l-vâsılin
[H. 1090/ M. 1679-80] (Taş, 2004: 491)

7.1.47. Şeyh Gafurî Mahmud Efendi'nin Vefatı

Mahmud Efendi, Gelibolu'da doğmuştur. Müderrisken, Üsküdar Şeyh Mahmud Hudayî Tekkesi şeyhi olan Cennet Efendi'ye intisap ederek Celvetî olmuştur (Aksoyak, 2020). Nâlî, 17,18 ve 19. tarih kıtalarını Mahmud Efendi'nin 1667-68'de ölmesi üzerine yazmıştır.

Târîh Berây-ı İrtihâl-i Gafûrî Efendi

17/8 Ahvâl-i şeyhi itdi temennâ
Keşf itdi ol dem sırr-ı nihânı

17/9 Didi makâmı k'e'l-evvel oldı
Firdevse geldi Mahmûd-ı sânî
[H.1078/ M.1667-68] (Kahraman, 2010: 122)

Târîh-i Diğer Berây-ı İrtihâl-i Gafûrî Efendi

18/3 Cümleye hâtif hitâb idüp târîhini
Açınuz Mahmûd Efendi rûhına el fâtiha
[H. 1078/ M. 1667-68] (Kahraman, 2010: 122)

Gafurî Efendi'nin ölmesiyle birlikte Aziz Mahmud Hüdâyî Âsitânesi şeyhliğine divitçi Mustafa Efendi'nin oğlu Mehmet Efendi getirilir (Özcan, 2003: 451-452). Nâlî hem Gafurî Efendi'nin vefatına hem de Mehmet Efendi'nin şeyh olmasına tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Şeyh-Şoden-i Devâtî-zâde Efendi Ba'd-ez Vefât-ı Gafûrî Efendi

19/2 Lutf idüp bir kulına hânkah-ı 'âlemde
Feyz-i irşâd u kerâmât ile kıldı mes'ûd

19/6 Eyle deryûze varup Nâlî der-i lutfından
Keremâ sâ'il-i muhtâcı ider mi merdûd

19/ 9 Şeref-i makdem-i fevzine dinildi târîh
Mâye-i 'izzet-i dâreyn makâm-ı Mahmûd
[H. 1078/ M. 1667-68] (Kahraman, 2010: 123)

7.1.48. Şeyh Gavsî Ahmed Dede'nin Vefatı

Sâkıb, mevlevi müritlerinin önderi olan Ahmed Dede'nin vefat etmesine 1697-98'de tarih düşürmüştür. Kaynaklardaki bilgiye göre Ahmed Dede, Yazıcızâde ailesinden Mehmed Efendi'nin kardeşi Ahmed-i Bîcân'ın oğullarından olduğu rivayet edilmiştir. Galata Mevlevihanesi'ne izinle postnişin olan Ahmed Dede, hastalanıp yatağa düşünce dostlarının ısrarıyla bir Frenk tabip getirilmiş fakat kendisi üç sene sonra öleceğini bildiği için bu tabibi geri göndermiştir (Karaveli, 2020).

1/1 Şeyh-i gavsî pîşvâ-yı sâlikân-ı Mevlevî
Kimse bâkî kalmadı gördi bu fânî tekyede

1/3 Fevtini gûş eyleyüp Sâkıb didi târîhini
Gülşen-i cennet ola menzilgeh-i Ahmed Dede
[H. 1109/ M. 1697-98] (Kırbıyık, 2017: 91)

7.1.49. Şeyh İbrahim Efendi'nin Vefatı

Sükkerî, padişah IV. Mehmed'in imamı olan Şeyh İbrahim Efendi'nin vefatına tarih düşürmüştür. Vefat yılını 1662 olarak vermiştir.

10/1 Şeyh İbrâhîm Efendi müftî-i şer'-i metîn
Bu serây-ı fâniden bâkîye itdi 'azm-i râh

10/5 İrdi hâtiften bu mısra' Sükkerî târîh içün
"Gitdi İbrahîm Efendi Hû çeküp 'ukbâya âh"
[H. 1073/ M. 1662] (Erol, 1994: 263)

7.1.50. Şeyh Muslihiddin Efendi'nin Vefatı

Fevzî, Tophane'de Kadirîler Şeyhi olan Muslihiddin Efendi'nin vefatına ta'miyeli târîh düşürmüştür. Şeyh 1657-58'de vefat etmiştir.

Top-hânede Kâdirîler Şeyhi Muslihü'd- Dîn Efendinün Vefâtına Târîhdür

5/11 Didi târîhini Fevî gibi bir eksükli
Muslihü'd-dîne mürîd oldı heb ehl-i cennet
[H. 1068/ M. 1657-58] (Kaplan, 2008: 324)

7.1.51. Şeyh Velüyiddin Efendi'nin Vefatı

Bosnalı Alaaddin Sâbit, arif olan şeyhin insanlık âlemini bırakıp gittiğini söyleyerek şeyhin vefat etmesine tarih düşürmüştür. Velüyiddin 1696'da vefat etmiştir.

Târîh-i Vefât-ı Şeyh Veliyü'd-din Efendi

27/1 Mülk-i nâsûtî koyup Şeyh Veli-y-yi ârif
İtdi nüzhet-kede-i 'âlem-i lâhûta dühûl

27/5 Vasıl oldukda o ashâba didüm târîhin
Gitdi firdevse velî kaldı bu ahbâb melül
[H. 1108/ M. 1696] (Karacan, 1991: 338)

7.1.52. Şeker İmâm'ın Vefatı

Bursalı Tâlib, Şeker İmâm adında birisinin vefat etmesine 1687-88'de tarih düşürmüştür. Şair şiirinde Şeker İmam'ın, Sultan II. Süleyman Han'ın imamı olduğu yazmıştır.

Târîh Berây-ı Fevt-i Şeker İmâm

18/1 Dirîg imâm-ı Süleymân Hân-ı Cem-câhın
Gıdâ-y mûr-ı fenâ oldu zât-ı pür-hüneri

18/2 Bekâya eyledi pervâz tûtî-i rûhı
Görüp bu ten-i kafesinde olan gam u kederi

18/5 Du'â edip dedi târîh kudsiyân Tâlib
İlâhî bezm-geh-i 'Adn'e nakl kıl şekeri
[H. 1099/ M. 1687-88] (Erdem, 1994: 161)

7.1.53. Pir Ethem Çelebi'nin Vefatı

Bursalı Tâlib, Ethem Çelebi adında bir zatın vefat etmesine 1700'de tarih düşürmüştür.

26/1 Terk-i dihîm-i vücûd eyledi Edhem Çelebi
Eyledi ârzû-yı seyer-i gülistân-ı bekâ

26/2 Oldu hengâm-ı civânîde revân ol mahdûm
Eyledi pîr bizi vaz‘-ı hilâf-ı dünyâ

26/8 Dedi târîh-i vefâtını sürûşân Tâlib
Etti Edhem Çelebi gülşen-i ‘Adni me’vâ
[H. 1111/ M. 1700] (Erdem, 1994: 170)

7.1.54. Pir Muhammed Çelebi’nin Vefatı

Kâmî, Cânbâz-zâde lakaplı birisinin 1697-97’de vefat etmesine tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Vefât-ı Cânbâz-zâde Pîrî Çelebi

12/1 Eyledi bir pâk güher gülşen-i ‘ukbâya sefer
Turfe binâlarla güzer itmiş idi rûz u şebi

12/3 Fevtine ahbâbı bu târîhi idüp kıldı du‘â
Cilveger-i cennet ola Pîr Muhammed Çelebi
[H. 1108/ M. 1696-97] (Yazıcı, 2017: 127)

7.1.55. Vaiz Molla Çelebi’nin Vefatı

Behçetî Hüseyin Efendi, Molla Çelebi adında birisinin vefatına tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vefat-kerden Fazıl-ı Vala-neseb Monla Çelebi Rahmetüllah-ı ‘aleyh

8/3 Fâzıl-ı dehr idi mahdum-ı kerem-perver idi
Yogıdı arasalar misli ‘Irak ü ‘Arabı

8/7 Bir ahad geldi didi Behceti yaz târîhin
Evvela ‘azm-i behişt eyledi Monlâ Çelebi
[H. 1084/ M. 1673] (Ölmez, 1996: 400)

Benzer bir tarih düşürme de *Sahhâf Rüşdî Divanı*’nda yer almıştır. Monla’nın Edirne içerisinde öldüğü yazılmıştır.

Târîh-i Vefât-ı Mollâ Çelebî El-vâ‘iz-i Der Edirne

52/1 Gûş edenler dediler böyle anın târîhin
Kürsi-i cennet ola meclis-i Mollâ Çelebî
[H. 1084/ M. 1673-74] (Tunadurur, 2012: 172)

7.1.56. Ayşi'nin Vefatı

Ayşi, Sultan IV. Murad zamanında yaşayan ve onunla Revan seferine katılan bir şairdir (Aydın, 2010: 166). Cevrî onun ölümü üzerine şiirinde tarih düşürmüştür. Şair mübalağa yaparak Ayşi'nin fena kadehinden bir yudum alıp eğlence sohbetinden gittiğini söylemiştir.

113/1 'Ayşî nûş eyleyüp fenâ câmın
Ber-taraf kıldı sohbet-i 'ayşı

113/2 'Azm-i 'ışret-geh-i bekâ idicek
Oldı târîhini rihlet-i 'Ayşî
[H. 1045/ M. 1635-36] (Ayan, 1981: 343)

7.1.57. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Vefatı

Aziz Mahmud Hüdâyî, 1591 yılında Şereflikoçhisar'da doğmuş, ilk tahsiline Sivrihisar'da başlamıştır. Celvetiyye tarikatının kurucusudur. Halktan sultanlara kadar geniş bir etki oluşturmuştur. III. Murad, I. Ahmed ve II. Osman'a mektuplar yazıp öğütler vermiştir. Tarih ve bibliyografya kitaplarında "kutbü'l-aktâb, sâhib-i zamân, mürşid-i kâmil" gibi unvanlarla anılmıştır (Yılmaz, 1991: 338-340). Fenâyî, Aziz Mahmud Hüdâyî' nin vefatı için tarih düşürmüştür.

Eyledi 'azm-i bekâ ol sâlik-i râh-ı Hudâ
Olmaga halvet sarayı 'âlem-i 'ukbâda dayf
Fevtine târîh içün kesbi teessüfle didi
Ah kutbu'l-etkıyâ Mahmud Efendi göçdi hayf
[H. 1038/ M. 1628] (Yıldız, 2002: 344)

Fenâyî'nin yazdığı aşağıdaki gazelde ise halkın Hüdâyî'yi hep bilinçsiz bir halde yanarken gördüğü belirtilmiştir. Fenâyî, kimsenin Hüdâyî'nin kıymetini bilmediğini ve rütbesinin farkında olmadığını söylemiştir. Şair beşinci beytinde, Hüdâyî'nin irfanlı ve bilgili olduğunu vurgulamıştır. Şaire göre memduhun iç âlemi saklanmış kitap gibidir. Öyle ki Hüdâyî fatiha suresinin sırrını insanlara gösteren kişi olmuştur.

Târîh-i Mahmûd Efendi li Hazreti'l- 'Azîz kaddese'llâhu Sırrahüm

G. 345/1 Yumdı göz dâr-ı fenadan pîr-i sadr-ı sâdıkân
Gördi hep gafletde yanur neylesün halk-ı cihân

G. 345/2 Görinen hengâm-ı şeb encüm değildür ber-felek
Dökdi göz yaşını anun rihletine âsümân

G. 345/5 Vâdi-i hayretde kalan teşne dilleri müdâm
Kandururdı câm-ı ‘irfân ile cânların her ân

G. 345/7 Geldi geçdi bilmedi kimse o şânun rütbesin
Vâkıf olmadı hakikat hâline ins ile cân

G. 345/8 Levh-ı mahfûza mukâbil deruni ‘âlemi
Müntekışdı levh-ı hâtırında sırr-ı kün fe-kân

G. 345/14 Meşhedine sıdk ile yüzler sürenler zâirün
Ru’yetünle olalar iki cihânda şâd-mân

G. 345/16 Rûh-ı kudsiydi Hüdâyî tarh-ı kevseyn eyledi
Cevher-i ferd oldı kıldı lâ mekân ilin mekân
[H. 1038/ M. 1628] (Yıldız, 2002: 343)

7.1.58. Azmizâde Haletî’nin Oğlunun Vefatı

Azmizâde Haletî kendi oğlu Abdülkâdir’in ölümüne tarih düşürmüştür. Oğlu 1612-13’te vefat etmiştir.

10/1 Kıydun ol ma‘sûm-ı pâke bî-günâh
Ey felek itdün perîşân hâtırum

10/2 Tâ ölünce diyeyin târîh içün
Gitdi ya dünyâdan ‘Abdülkâdirüm
[H. 1021/ M. 1612-13] (Kaya, 2017: 222)

7.1.59. Bursalı Tâlib’in Yakınlarının Vefatı

Bursalı Tâlib babası, kayınpederi ve bir dostunun vefat etmesine tarih düşürmüştür. Bursalı Tâlib’in babası Kürt Mustafa adında bir imamdır. Aşağıdaki iki beyiti oun vefatı üzerine yazmıştır.

Târîh Berây-ı Vefât-ı Peder-i Hod

14/2 Sordular Tâlib'e târîhini âh-ile dedi
İntikâl eyledi bin yüzde peder 'ukbâya
[H. 1100/ M. 1688-89] (Erdem, 1994: 157)

15/2 'Azm-ı bâğ-ı İrem ettin de dedim târîhîn
Vâlid-i mâcidime rahmet ede Rabb-i Bedî'
[H. 1100/ M. 1688-89] (Erdem, 1994: 158)

Bursalı Tâlib bu tarih beytini de kayınpederi Ahmed'in vefatı için yazmıştır.

Berây-ı Fevt-i Ahmed Çelebi

16/4 Dedi bir âh-ile târîh-i vefâtın pederi
Bâb-ı cennâtını aç Ahmed'ime yâ Fettâh
[H. 1092/ M. 1681-82] (Erdem, 1994: 159)

Tâlib başka bir tarihinde dostu olarak nitelendirdiği Cami-zâde'nin vefatına tarih düşürmüştür.

Câmi-zâde Hak Hak Diyerek Teslîm Vedî'a-i Cân Etdiğin Târîh

25/1 Yine bir yâr-ı vefâ dostdan olduk mehcûr
Yeridir başlar-ısak nâle-künân feryâda

25/4 Çekdi Hak Hak deyü bu meclis-i fânîden ayak
Menzilin bezm-i bekâ eyledi Câmi-zâde
[H. 1099/ M. 1687-88] (Erdem, 1994: 169)

7.1.60. Bosnalı Alaeddin Sabit'in Oğlunun Vefatı

Bosnalı Sâbit oğlu için düşürdüğü tarihte oğlunun nasıl vefat ettiğini de söylemiştir. Şairin oğlu İsmail, Tunca Nehri'nde boğulmuştur.

Târîh-i Vefât-ı Ferzend-i Digereş

43/1 Eyvâh ki nûr-ı dîdem İsma'îlüm
Çeşmüm gibi 'ummân-ı belâya taldı

43/4 Yaz hûn-ı ciğerle Sâbitâ târîhin
İsmâ'ilini Tunca kurbân aldı
[H. 1103/ M. 1691-92] (Karacan, 1991: 349)

7.1.61. Cennet Efendi'nin Vefatı

Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Cennet Efendi'nin asıl adı Mehmed'dir. Şair olan Mehmed, şiirlerinde Fenâyî mahlasını kullanmıştır. Tarikat adabına uygun yaşaması ve arif kişiliğinden dolayı isminin önüne "Cennet" kelimesi eklenerek "Cennet Mehmed Efendi" ismiyle anılmıştır (Aydın, 2020). Nâlî, Cennet Efendi'nin vefatı üzerine yazdığı şiirde, memduhun dünyaya itibar etmediğini, devletin de yüzüne bakmadığını söylemiştir.

Târîh Berây-ı İrtihâl-i Ehl-i Cennet Efendi

11/3 İtmedi dünyaya hergiz i'tibâr
Bakmadı aslâ yüzine devletün

11/5 Oldı Nâlî rıhlete târîh-i tâm
Ehl-i Cennet aldı bûyın cennetün
[H. 1075/ M. 1664-65] (Kahraman, 2010: 118)

7.1.62. Edirneli Ahmed Rüşdî/ Sahhâf Rüşdî'nin Ailesinin Vefatı

İncelemesini yaptığımız şiirde şair, manevi oğluna can yoldaşı olarak seslenmiştir. Şairin oğlu Küçük Mustafa olarak anıldığından dolayı daha çocuk yaşta vefat ettiğini söyleyebiliriz. Küçük Mustafa Edirne içerisinde 1684'te vefat etmiştir. *Divan*'ın çalışmasını yapan Melike Tunadurur da şunları söylemiştir:

"Salim Tezkiresi'nde, ölen oğlunun ardından perişan olduğu ve bir rivayete göre de kendisine Edirnekapı dışında bir mezar edinip Yenikapı Mevlevihanesine gidip geldikçe mezarın yanından geçerken Fatiha okuyarak dua ettiği söylenmektedir. Çalışmamızda manevi oğlu olan Mustafa'nın ölümü üzerine düşürdüğü târîh beyti ile Salim Tezkiresi'nde sözü edilen oğlunun aynı kişi olabileceği ihtimali yüksektir."

Târîh-i Veled-i Ma'nevimiz Kûçek Mustafa Der Edirne

33/2 Rüşdî-i bîçâre dedi fevtinin târîhini
Bülbül-i gülzâr-ı cennet ola kûçek Mustafa
[H. 1096/ M. 1684] (Tunadurur, 2012: 167)

Edirneli Ahmed Rüşdî, başka bir şiirinde şerefli bir zatın bu dünyadan göçüp gittiğini söylemiştir. Şair memduhtan peder olarak bahsetmiştir. Buna göre ölen kişi ya babası ya da kayınbabasıdır.

Târîh-i Vefât Peder Kara Halîfe Der Mukâbele

38/1 Âh kim gitti cihândan yine bir zât-ı şerîf
Eyledi ‘azm-ı cinân terk edip ol dünyâyı

38/2 Gûş edip fevtini hâtif dedi ol dem târîh
Vâsıl-ı nûr-ı tecellî ede Hakk Mûsâyı
[H. 1081/ M. 1670-71] (Tunadurur, 2012: 168)

7.1.63. Faizi Kâf-zâde Abdülhay’ın Vefatı

Abdülhay Efendi kaynaklardan edinilen bilgiye göre XVII. yüzyılda tanınmış, asil bir aileye mensuptur. Hem anne hem de baba tarafından âlim ve fâzıl bir ailenin evladıdır. Babası Kaf-zâde lakabıyla anılan âlim, şair ve kazasker Feyzullah Efendi’dir. Annesi tarafından Şeyhülislâm Ebussud Efendi’nin torunudur. Doğum yeri İstanbul’dur. Doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Faizi, Nev’î-zâde Atâyî ile dostluk kurmuş, Selanik’ten kendisine mektuplar yazmıştır. Bu dostluk aileden gelmiştir. Genç Osman vakasına bizzat şahit olan Faizi’nin safrası, asi askerlerin kılıç zoruyla Sultan Mustafa’ya biat ettirilmesi üzerine korkudan patlamıştır. Bu olaydan birkaç gün sonra, 33 yaşında vefat etmiştir (Okatan, 2020).

Yakın arkadaşı olan Nev’î-zâde Atâyî, kendisi için iki manzumede lafzen ve manen tarih düşürmüştür. Atâyî, Faizi’nin erdemli olmada ve dini hakkını vererek yaşamada olgunluğu erişmiş bir kişi olduğunu söylemiştir. Atâyî, tarih beytinin son mısrasında, 1031 yılının Recep ayında Faizi’nin vefat ettiğini dile getirmiştir.

13/3 Fazl u takvâda müsellem ‘ârif-i âgâh idi
Kalbine esrâr-ı levh idi ser-â-ser lâyiha

13/5 Sûz u derd ile ‘Atâyî didi târîhin anun
Okun ‘Abdülhay Efendi cânı içün fâtiha
[H. 1031/ M. 1621-22] (Karaköse, 2017: 272)

14/5 Hâtif-i kuds ana lafzen ü ma‘nen târîh
Didi geçdi bin otuzbir recebinde ‘Abdülhay
[H. 1031/ M. 1621-22] (Karaköse, 2017: 272)

7.1.64. Fasîh Ahmed Dede'nin Ailesi

Fasîh Ahmed Dede, kız kardeşinin çocuğu Ebubekir'in ölümüne 1664'te tarih düşürmüştür.

Berây-ı Fevt-i Hemşîre-zâde Hod

1/1 Gûş idüp fevtin Fasihâ didiler târîhini
Cennet-i me'vâyı Bûbekre kıla Hak cilve-geh
[H. 1075/ M. 1664] (Çıpan, 1991: 437)

Fâsih Ahmed Dede, gözü gibi sevdiği kız kardeşinin ölümüne de 1676'da tarih düşürmüştür.

6/2 Zehr-i mevti idince nûş ana
Târîh oldı vefât-ı hemşirem
[H. 1087/ M. 1676] (Çıpan, 1991: 442)

7.1.65. Feridun Ali Şir Efendi'nin Vefatı

Tarihî kaynaklara göre Feridun'un asıl adı Şir Ali olup Şîr Ali Çelebi adıyla tanınmıştır. Saraybosnalı'dır. Feridun, İstanbul'da sultan vakıflarında kâtiplik yapmıştır. Bilinen tek eseri divanıdır (Aksoyak, 2020). Nâ'ilî Kadîm, Feridun'un vefat etmesine 1658-59'da tarih düşürmüştür.

6/1 Kâtib-i dîvân idi hayf o zât-ı şerîf
Gıbta ederdi gören hattına bî-iştibâh

6/3 Fevtine târîh içün dediler ervâh-ı kuds
'Adni künâm eylesün Şîr 'Ali yâ ilâh
[H. 1068/ M. 1658-59] (İpekten, 2019: 597)

7.1.66. Fevzî'nin Ailesinin Vefatı

XVII. yüzyıl şairlerinden Fevzî, Çehrin Seferi dönüşünde ailesinin vebadan öldüğünü öğrenmiştir. Fevzî'nin kız çocukları ve eşi vefat etmiş geriye sadece oğlu kalmıştır. Şair, bu şiiri seher vaktinde yazmıştır. Oğluyla teselli bulup yükünü hafiletmek istemiştir.

Târîh-i Vefât-ı Ehl ü 'Iyâl Ez-tâ'ün Hengâm-ı 'Avdet-i Sefer-i Çehrin

22/1 Peyâm ile gelüp kâsid-i sehergâh
Didi vaz'-ı felekden olsan âgâh

22/2 Didüm hayr ola didi hayrdur lîk
Memâlik-i benâtun gitdi heb âh

22/5 Didi ehlün de gitdi şimdi ancak
Bir oğlun kaldı heft-deh mâha çün mâh

22/6 Didüm hamd iderek ey Fevzî târîh
Hafiflendi yüküm el-hamdü-li'i-lâh
[H. 1089/ M. 1678-79] (Kaplan, 2008: 347)

Fevzî başka bir şiirinde, kayınbabası Meşâmî Abdullatif Efendi'nin vefatına tarih düşürmüştür.

Fuzelâ-yı Dehrden Kayınatamuz Meşâmmî 'Abdu'l-Latif Efendi Fevtine Târîhdür

21/3 Geldi hâtifden o dem târîh-i fevt içün nidâ
Rûh-ı pâkün şâd ola lahd içre yâ 'Abdu'l-latîf
[H. 1083/ M. 1672-73] (Kaplan, 2008: 346)

Fevzî aşağıdaki tarih şiirinde, Rai-zâde Vehbî Ahmed Çelebi'nin gece vefat etmesine lafzen tarih düşürmüştür. Şair, Ahmed Çelebi'nin vefat edince yetim kaldığını dile getirmiştir.

Mahdûm-ı Kerem- âyîn Râ'î-zâde Vehbî Ahmed Çelebinün Vefatına Târîhdür

8/1 Ey felek söyle ne itdi sana Râ'î-zâde
Ne idi âyîne-i 'ömrini hedmün sebebi

8/5 Az kaldı ki çıka fevtine Fevzî târîh
Göçdi yetmiş ikide dünyede Ahmed Çelebi
[H. 1072/ M. 1661] (Kaplan, 2008: 329)

Târîh-i Diğer Berây-ı Vefât-ı Râ'î-zâde Ahmed

9/2 Vedâ' idince gice sadr-ı bezm-i fâniyi
Değül ben ehl-i cihân oldı pür-melel çelebüm

9/5 Didi vefâtuna Fevzî-i gam-keşün târîh
'Aceb yetîm bırakdun beni güzel çelebüm
[H. 1072/ M. 1661-62] (Kaplan, 2008: 330)

7.1.67. Feyzî'nin Vefatı

Şehrî, Feyzî adında birisinin vefat etmesine 1651-52'de tarih düşürmüştür. Şehrî, Feyzî'nin ölümüyle ailesinin çaresiz kaldığını söylemiştir.

10/2 Sefer itdi bekâya ruh-ı pâki
Fütâde kaldı hânman-ı Feyzî

10/3 Du'â idüp didi târîhini ahbâb
Mü'ebbed-bâd bâd îmân-ı Feyzî
[H. 1062/ M. 1651-52] (Demirel, 1999: 395)

7.1.68. Haylî Bey'in Vefatı

Bursa'da doğan XVII. yüzyıl divan şairlerinden Haylî Bey, sipahi zümresinden İbrahim Bey'in oğludur. Öğrenimini tamamladıktan sonra babası gibi sipahi olmuştur (Kaplan, 2020). Cevrî, Haylî Bey'in vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şair mübalağa yaparak Haylî Bey'in Hz. Hüseyin'in şehit edildiği yerde kana susamış olan düşmana kurban gittiğini yazmıştır. Bu sebeple Bağdat seferinde şehit olduğu söylenilebilir.

Târîh-i Vefât-ı Haylî Beg

77/1 Olup leb-teşne Haylî Kerbelâda hûn-ı a'dâyâ
Şehâdet şerbetin nûş eyledi kâm-ı dilin buldı

77/2 Bu mâtem-gâh-ı fâniden güzer itdükde târîhin
Didi hâtif bekâya göçdi Haylî menzilin buldı
[H. 1031/ M. 1621-21] (Ayan, 1981: 326)

7.1.69. İzzetî Efendi'nin Vefatı

Nâcî Ahmed Dede, İzzeti Mehmed Efendi'nin ölümüne tarih düşürmüştür. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Filibe'ye bağlı Çaşnigîr'de doğan İzzetî Efendi'nin babası Çelebi, Vişne Efendi lakaplarıyla tanınmıştır. İzzetî Efendi, küçük yaşta babasını kaybedince amcası Şeyhülislam Yahya Efendi'nin yanında tahsil görmüştür. IV. Murad'ın gözüne giren şair, İzzetî mahlasıyla şiirler yazmıştır. 13 Şevval 1092 (26 Ekim 1681) yılında vefat etmiştir (Bilgin, 2001: 564-565).

Târîh Berây-ı Vefât-ı 'İzzetî Efendi

6/4 Bu teessüfle bir seher nâ-geh
Seb‘-i seyyâre gurûb ile mehâ

6/5 Nâci-i şeyh didi târîhin
‘İzzetî gitdi cihânûn hayfâ
[H. 1092/ M. 1681] (Kırıktaş, 2001: 204)

7.1.70. Mezâkî Süleyman Efendî’nin Vefatı

Tarihî kaynaklardaki bilgiye göre Süleyman Efendi Bosna-Hersek kasabasında doğmuştur. Süleyman el-Bosnevî olarak tanınmıştır. Ailesi hakkında Mısır Valisi Eyüp Paşa’nın akrabası olması haricinde herhangi bir bilgi yoktur. Şiir ve inşadaki ustalığı sayesinde Köprülü Mehmed Paşa’nın yanında tezkirecilik yapmıştır (Mermer, 2004: 515). Ahmed Rüşdî şiirinde, Mezâkî’nin ölümüne 1676’da tarih düşürmüştür.

Der Târîh-i Vefât-ı Mezâkî Süleymân Efendî

50/1 Fevtinin Rüşdî dedi târîhini
Bir nigâh ola Mezâkîye cinân

51/1 Biri geldi dedi târîh-i fevtin
Çekildi bezm-i dünyâdan Mezâkî
[H. 1087/ M. 1676] (Tunadurur, 2012: 172)

Bosnalı Alaeddin Sâbit de şiirinde Mezâkî’nin vefat etmesine tarih düşürmüştür.

1/1 Mezâkî kim nice dem olmış idi
Bu sohbet-hâne-i ‘irfânda sâki

1/6 Didi Sâbit kazâ sâkisi târîh
Ecel câm-ı meyin içdi Mezâkî
[H. 1087/ M. 1676] (Karacan, 1991: 318)

7.1.71. Nâbî’nin Kuzeni’nin Vefatı

Nâbî yazmış olduğu tarih şiirinde, kuzeni Hüseyin Paşa’nın vefat etmesine 1666-67’de noktalı harflerle tarih düşürmüştür. Nâbî, amcazâde olarak bahsettiği Hüseyin Paşa’nın hacı olduğunu söylemiş Muharrem ayında vefat ettiğini belirtmiştir.

Târîh Berây-ı Şehâdet-i El-hâc Hüseyn Pâşâ

4/2 Hâcı Hüseyn hazret-i pâşâ-yı nâmdâr
İcrâ iderdi ‘âleme resm-i şecâ‘ati

4/7 Menkûta hurûf ile târîh idüp didi
Şehr-i muharrem oldı zamân-ı şehâdeti
[H. 1077/ M. 1666-67] (Bilkan, 2011: 183)

7.1.72. Nâilî-i Kâdim’in Vefatı

XVII. yüzyılın tanınan şairlerinden Nâilî-i Kâdim’in asıl adı Mustafa’dır. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Nâili İstanbullu’dur. Maden kalemi kâtibi Pîrî Halîfe’nin oğlu olduğu için Pîrîzâde olarak da bilinmektedir. Nâilî-i Kâdim, Sebk-i Hindî üslûbunun öncülerindendir. İstanbul’da vefat etmiştir. Kandilli’deki Sünbülî Dergâhı’nda gömülmüştür (Yeşiloğlu, 2006: 315) Fevzî, Nâilî-i Kâdim’den gözde Rumlu Nâilî olarak bahsetmiş vefatına 1666’da tarih düşürmüştür. Nâilî’nin anlam mülkünün şahı olduğunu vurgulamıştır.

Güzîde-i Şu‘arâ-yı Rûm Nâ’ilî Çelebinün Fevtine Târîhdür

17/1 Kıldı göç dâr-ı fenâdan ‘akibet
Şâh-ı mülk-i ma‘nâ ya‘ni Nâ’ilî

17/3 Bulmuş idi ba‘lini bikr-i Sühan
Kaldı ol mahbuba seyyib hâsılı

17/4 Mü’min ü kâfir acıyup didiler
Rahmet-i rahmânun olsun vâsılı

17/5 Gûş idüp Fevzî didi târîhini
Nâ’ilî ola şefâ‘at nâ’ilî
[H. 1077/ M. 1666] (Kaplan, 2008: 339)

7.1.73. Nedim-i Kâdim’in Vefatı

Nedîm-i Kâdim, XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde İstanbul’da doğmuştur. Asıl adı Mehmed’dir. Lâle Devri’nin meşhur şairi Nedîm’le karıştırılmaması için Nedîm-i Kâdim olarak anılmıştır. Kaynaklarda zeki, nüktedan, rahatına düşkün, rindmeşrep bir şair olarak tanıtılmıştır. Ölüm tarihi Mehmed Âsım tezkiresinde 1080, Sicilli-i

Osmânî'de 1108 olarak gösterilmiştir (Horata, 2006: 513-514). Edirneli Ahmed Rüşdî yazdığı tarih şiirinin başlığında, Nedîm-i Kâdim'in sahında müderris olduğunu belirtmiştir. Şair, Nedîm-i Kâdim'in vefatına 1084'te tarih düşürmüştür. Fakat İslâm Ansiklopedisi'nde Nedîm-i Kâdim'in vefatı için verilen tarih 1081'dir.

Târîh-i Vefât-ı Nedîm Efendi Müderris-i Sahn

53/1 Gitti bir fâzıl dediler fevtinin târîhini
Sahn-ı cennette Nedimâ ol Nedîm-i kudsiyân
[H. 1084/ M. 1673-74] (Tunadurur, 2012: 172)

7.1.74. Neşâtî'nin Vefatı

Tarihî kaynaklara göre Edirneli olan Neşâtî'nin asıl adı Ahmed'dir. Şairi, Nişancı Ahmed Dede ve Neşâtî Süleyman Dede şeklinde ananlar da vardır. Neşâtî Gelibolu Mevlevîhânesi'nin şeyhliğini yapmıştır (Kaya, 2007: 18-19). Behçeti Hüseyin Efendi, mevlevihânenin şeyhi olan üstâd Neşâtî'nin ölümüne tarih düşürmüştür. Şair, Neşâtî'nin Celâleddîn Rumî'nin müridi olduğunu söylemiştir.

Târîh-i Vefat-kerden Şa'ir-i Üstâd Şeyh Neşati Efendi Rahmetullah-i aleyh

12/7 Ricâ idüp didüm hakdan ana ey Behceti târîh
Neşât-âbâd ola hakka Neşâtî'nün bu me'vâsı
[H. 1085/ M. 1674] (Ölmez, 1995: 401)

Ahmed Rüşdî yazdığı dört tarih şiirinde Neşâtî'nin vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şair, hüner sahibi birisinin gitmesinden dolayı duyduğu üzüntüyü beyitlerinde dile getirmiştir.

Târîh-i Vefât-ı Neşâti Efendi Şeyh-i Mevlevî Der Edirne O

34/3 Fevtini gûş edicek Rüşdî dedi târîhini
Bezm-i gülzâr-ı na'îm ola Neşâtîye makâm
[H. 1086/ M. 1675] (Tunadurur, 2012: 167)

35/1 Fevtine anın denildi târîh
Bu câm-ı dehrin gitti Neşâti

36/1 Gitti bir ehl-i hüner dedim anın târîhini
Eyledi 'azm-i cinân terk edip ol dünyâyı
[H. 1086/ M. 1675] (Tunadurur, 2012: 168)

37/1 Gitti bir ehl-i hüner dedim anın târîhini
Bezm-gâh-ı 'âlemin hâlâ Neşâti gitti âh

[H. 1086/ M. 1675] (Tunadurur, 2012: 168)

Fasîh Ahmed Dede de şiirinde Neşâtî'ye yer vermiştir.

5/1 Fasîhâ didiler mâtem-keşân-ı fevt-i târîhin
Neşâtî gitmegile eyledi mahzun ahbâbı
[H. 1085/ M. 1674] (Çıpan, 1991: 441)

Sükkerî, Neşâtî'nin Mevlevilik ruhunun sermayesi olduğunu, dünyanın bilincine tesir ettiğini, parmakla gösterilen bir kişi olduğunu şiirinde dile getirmiştir. Sükkerî onun gidişine "Anadolu'nun neşesi gitti." diyerek ismiyle tevriye yapmıştır. Sükkerî, Neşâtî'nin 1674'te vefat etmesine üç şiir yazarak tarih düşürmüştür.

12/1 Mazhar-ı sırr-ı Celâlü'd-dîn-i Rûm
Nakd-i vakt-i rûh-i pâk-i Mevlevî

12/3 Hızr-ı râh-ı çeşme-sâr-ı ma'rifet
Hem-dem-i enfâs-ı pâk-i 'Îsevî

12/10 Sükkerî hâtif didi târîh içün
"Gitdi 'ukbâya Neşâtî Mevlevî"
[H. 1084/ M. 1673] (Erol, 1994: 265)

13/2 Neşâtî-i devran neşât-ı zemân
Müşâru'l-benân şöhre-i mihr ü mâh

13/7 Vefât-ı Neşâtîye târîh olur
"Bu dehrün Neşâtî bile gitdi âh"
[H. 1084/ M. 1673] (Erol, 1994: 266)

14/3 Bunı hâtif-i gayb târî içün
"Didi âh gitdi Neşâtî-i Rûm"
[H. 1084/ M. 1673] (Erol, 1994: 267)

7.1.75. Nev'î Yahyâ Efendi'nin Vefatı

Nev'î-zâde Atâyî, babasının vefatına tarih düşürmüştür. Babası, III. Mehmed devrinin kazaskerlerinden tanınmış şair ve âlim Nev'î Yahyâ Efendi'dir (Sefercioğlu, 2007: 52-54).

Târîh-i İntikâl-i Merhûm Vâlid

1/4 Didi ervâh-ı kudsî ana târîh
Cinân gülzârını cây itdi Nev‘î
[H. 1007/ M. 1599] (Karaköse, 2017: 267)

7.1.76. Niyâzî Mısrî'nin Vefatı

Niyâzî Mısrî, kaynaklardan edinilen bilgiye göre Malatya'nın Aspozi kasabasında doğmuştur. Şiirlerinde, ilim tahsili için bir süre Mısır'da kaldığında "Mısrî" mahlasıyla "Niyâzî" mahlasını kullanmış, bu ikisinin birleşiminden tanınmıştır. Bursa kadısı Ak Mehmed Efendi'nin şikâyeti üzerine Limni adasına sürgün edilmiş, hayatı da orada son bulmuştur (Aşkar, 2007: 166-169). Verdî Kasım, Niyâzî Mısrî'nin vefatı üzerine 1693-94'te tarih düşürmüştür.

‘İzzetile rahletinin didi Verdî târîhin
Mısr-ı ‘âlem Kutb-ı sultân ‘adne pervâz eyledi
[H. 1105/ M. 1693-94] (Zöhre, 2009: 175)
Kutb-ı dâ'î Hakka pervâz eyledi el-fâtiha
[H. 1105/ M. 1693-94] (Zöhre, 2009: 175)

7.1.77. Ümmi Sinan-zâde'nin Vefatı

Kaynaklardaki bilgiye göre Ümmi Sinan-zâde Şeyh Hasan Efendi olarak tanınan şair, Mehmed Efendi adında birisinin oğludur. Abdülahad Efendi'den ilim öğrenir. Batınî ilimlerde de ilerler. Ümmi Sinan tekkesi şeyhidir. (Ekinci, 2013: 93). Ahmed Rüşdî, Osmanlı şairi olan Ümmi Sinan-zâde Şeyh Hasan Efendi'nin vefatına tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vefât-ı Mâhir İkrâma Hasan Efendi Ümmi Sinân-zâde

55/1 Geldi biri dedim kim fevtine târîhtir
Ümmi Sinân-zâdenin rûhı içün fâtiha
[H. 1088/ M. 1677-78] (Tunadurur, 2012: 173)

7.1.78. Râmî'nin Yakınlarının Vefatı

XVII. yüzyılın tanınmış şairlerinden Râmî, kendi kız kardeşinin vefatı için 1614-15'te tarih şiiri yazmıştır.

Târîh-i Vefât-ı Merhûme Hemşîre

8/6 Nevhalar kıl de fevti târîhin
Vay hemşire âh gitdi âh

[H. 1023/ M. 1614-15] (Hamami, 2001: 284)

Yazdığı diğer bir şiir de dostunun vefatı dolayısıyladır. Râmî, kadim dostu olan Behram Ağa'nın genç yaşta vefat ettiğini şiirinde belirtmiştir.

Târîh-i Vefât-ı Behrâm Ağa

7/1 Ya'nî Behrâm Ağa o kalb-i selîm
İtdi râh-ı fenâda cân teslîm

7/3 'Unfuvân-ı şebâbda hayfâ
Kıydı ana bu çarh-ı dûn u le'îm

7/5 Didi Râmî figân ile târîh
Bezm-i 'ukbâya gitdi yâr-ı kadîm
[H. 1038/ M. 1628-29] (Hamami, 2001: 283)

7.1.79. Saçlı İbrahim Efendi'nin Vefatı

Kaynaklardaki bilgiye göre Şeyh İbrahim Sıdki Efendi, Edirne'de Saçlı İbrahim Efendi olarak bilinir. Divan şairidir. Üsküdarlı Şeyh Mahmud'un yerine geçip görev yapmıştır. (Gönel, 2020). Nitekim Nâ'ilî Kadîm'in Saçlı İbrahim'in vefatı için yazmış olduğu şiirin dördüncü beyti bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Fakat Hüseyin Gönel'in Saçlı İbrahim'in vefatı için verdiği tarih aşağıdaki tarihten farklı olarak H. 1070/ M. 1660'tır.

Târîh-i Vefât-ı Kutbü'l-ʿÂrifîn Çelebi Saçlı İbrâhîm Efendi

2/4 Ol idi câ-nişîni Üsküdârî Şeyh Mahmûdun
Felek bin devr ederse gelmeye akrânı dünyâya

2/6 Demiş bir bende-i nâçîzi târîhin o sultânun
Yöneldi Saçlı İbrâhîm Efendi kurb-ı Mevlâya
[H. 1042/ M. 1632-33] (İpekten, 2019: 593)

7.1.80. Sâkıb Dede'nin Eşinin Vefatı

Sâkıb Dede, eşi Ayşe Hanım'ın 1698-99'da vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şair eşinin Mevlevî olduğunu söylemiştir.

Târîh-i İrtihâl-i 'Âyişe-i Sıddîka-i Mevleviyye

19/2 Sâgar-ı ‘ayş-ı hoşum aldı elimden ya‘nî
Âyişem itdi hamûşân-ı fenâ bezmine mûm

19/5 Rûy-ı kevne nigeh-i çend ile hursend oldı
İtmedi kendüyi ârâm-ı nefisle mevsûm

19/15 Didi âmed-şüd-i nâ-kâhına Sâkıb târîh
Geldigi gibi yine gitdi o bikr-i ma‘sûm
[H. 1110/ M. 1698-99] (Arı, 2018: 648)

7.1.81. Sami Çelebi’nin Vefatı

Bursalı Tâlib, Sami Çelebi adında birisinin vefat etmesine tarih düşürmüştür. Tarihî kaynaklara bakıldığında XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Sami Çelebi adında bir divan şairine rastlanmıştır. Fakat doğumu ve ölümü hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır (Kaplan, 2020). Bursalı Tâlib, yazmış olduğu şiirde, Sami’nin söylediği her sözün atasözü niteliği taşıdığını belirtmiştir. Şair, Sami için “mest-i sahbâ-yı maarif” tabirini kullanmış böylelikle bilgi açısından ileri bir seviyede olduğunu vurgulamıştır.

Târîh Vefat-ı Sâmi Çelebi

29/1 Mest-i sahbâ-yı ma‘ârif Sâmi
Çekti peymâne-i dünyâdan el

29/6 Eyleyip fülk-i vücudun ma‘dûm
Yuttu Yûnus bigi mâhî-i ecel
[H. 1106/ M. 1694-95] (Erdem, 1994: 173)

7.1.82. Şehrî’nin Oğlunun Vefatı

Şehrî, oğlunun vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şiirin başlığında şair asıl adı olan Sarı Ali ismini kullanmıştır. Şair, gece gündüz ümit içindeyken oğlunun elinden alındığını söyleyip Allah’a yakarışta bulunmuştur. Şehrî’nin oğlu Abdurrahman Çelebi 1622-23’te vefat etmiştir.

Mersiye Berây-ı Sarı ‘Ali Efendi-zâde Abdurrahman

m. 1/2 Rûz u şeb âgûş-ı ümîdümde tutmışken mekân
Aldun ol mahdûm-ı Hâtem-i tab‘î çok gördün bana

m. 1/7 Nice feryâd itmeyem Şehrî gibi subh u mesâ
Ah kim vâlâ-himem-i mahdumdan oldum cüdâ
[H. 1032/ M. 1622-23] (Demirel, 1999: 396)

Bu mısra bazı nüshalarda tarih beyiti şeklinde geçmektedir:

Didi feryâd eyleyüp târîhini Şehrî-i zâr
Ah kim vâlâ-himem-i mahdumdan oldum cüdâ

7.1.83. Tıflî Ahmed Çelebî'nin Vefatı

Tıflî Ahmed Çelebi, kaynaklardaki bilgiye göre XVII. yüzyıl Osmanlı şairi ve meddahıdır. Safâyi tezkiresinde Trabzonlu olduğu belirtilse de diğer kaynaklarda yer alan bilgiye göre İstanbullu'dur (Bekir, 2020). Tıflî'nin ölüm tarihi için üç ayrı görüş vardır. Safâyî, Nâil Tuman ve Hammer onun ölümünü 1074/1663-1664; Müstakimzâde, Şeyhî ve Köprülü 1071/1660-1661; Belîğ, Aynî ve Gölpınarlı 1070/1659-1660 olarak gösterirler. Üç ayrı görüş de Tıflî'nin akrabası Nazmî Mehmed Efendi ve Nâ'ilî'nin düşürdüğü tarihleri delil göstermektedir. Aslında bu tarihler 1070/1659-1660'a tekabül etmektedir (Bekir, 2020). Aşağıdaki tarih beyti Nâ'ilî'ye aittir.

4/2 Târîh-i vefâtını demiş mâder-i dehr
Gehvâre-i râhat ola Tıflîye lahd
[H. 1070/ M. 1659-60] (İpekten, 2019: 595)

7.1.84. Vahyî'nin Oğullarının Vefatı

Vahyî, oğlu Abdulvahid'in 1682'de ve oğlu Ahmed'in 1695-96'da vefat etmesine ayrı şiirlerde tarih düşürmüştür.

20/1 'Azm-i 'ukbâ itdi 'Abdu'l-Vâhid ol mahdûm-ı pâk
Şemm idüp gülzâr-ı cennetden dimâgı râyiha

20/2 Kaldırup iki elin Vahyî didi târîhini
Ola 'Abdu'l-Vâhide me'vâ makarru'l- Fâtiha
[H. 1093/ M. 1682] (Taş, 2004: 499)

Vahyî, yazmış olduğu şiirde, Ahmed adındaki oğlunun Mahmud gibi huyu olduğunu ve genç yaşta vefat ettiğini belirtmiştir.

21/2 İsmi Ahmed zâtı Mahmûdü'l-hisâl
İsm ü zâtında sa'âdet vâziha

21/3 N’eyleyem ammâ ki sûk-ı ‘ömrde
Herkese olmaz ticâret râbiha

21/7 Didi Vahyî fevtinün târîhini
Meskenün Firdevs ola el- Fâtiha
[H. 1107/ M. 1695-96] (Taş, 2004: 499)

7.1.85. Veysi Efendi’nin Vefatı

Veysi Efendi’nin asıl adı Üveys’dir. Manisa’nın Alaşehir ilçesinde doğmuştur. Kadı Mehmed Efendi’nin oğludur. Veysi Efendi, Üsküp’te uzun yıllar kadılık yaptığı için adı bazı kaynaklarda Veysî-i Üskübî olarak geçmektedir. 14 Zilhicce 1037’de Üsküp’de vefat eder. Mezarı şehrin dışında Hacılaryolu diye bilinen Komanova Caddesi üzerindedir (Kaya, 2013: 76-77). Nev’î-zâde Atâyî şiirinde, Veysi Efendi’nin gazelde benzersiz bir yetenek olduğunu söylemiş, ölümü üzerine 1628’de tarih düşürmüştür.

16/1 Veysî ki olmış idi tegazzülde bî-bedel
Ta‘yîn-i sâl-i fevtine târîhdür gazel
[H. 1037/ M. 1628] (Karaköse, 2017: 237)

7.1.86. Fehmi Efendi’nin Vefatı

Azmizâde Hâletî, Fehmi Efendi adında birisinin vefat etmesine tarih düşürmüş, dünyada Fehmi Efendi’nin muradının gerçekleşmediğini belirtmiştir.

3/2 Gitdi o mîr-i meclis-i erbâb-ı fazl olan
Sâz-ı tarab revâdur olursa güsiste-rûd

3/5 Bin sûz u derd ile didi târîh Hâletî
Gitdi ‘âdem diyârına Fehmî gibi vücûd
[H. 1014/ M. 1605-06] (Kaya, 2017: 219)

7.1.87. Hafız Sütçü-zâde İsa Efendi’nin Vefatı

İsa Efendi, İstanbul’da doğan bir bestekârdır. Devrin üstatlarından iyi bir musiki eğitimi almıştır. Özellikle sesinin güzelliğiyle tanınan İsa Efendi, en parlak dönemini I. Ahmed devrinde yaşamıştır. Ölüm tarihine dair biyografik bilgiler kaynaklarda farklılık göstermiştir.

Cevrî İsa Efendi'nin vefatına 1628 tarihini düşürürken Ebuishakzâde Esad Efendi ve Müstakimzâde gibi bazı kaynaklarda onun 1637 yılında öldüğü yazılmıştır (Özcan, 2020: 481-482). Cevrî, musiki bahçesinin gülü olarak İsa Efendi'yi nitelendirmiş, vefat etmesine tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vefât-ı Hâfız Südçi-zâde Rahmetü'llâh

76/2 Kanı o bülbül-i gül-zâr-ı mûsikî ki anun
Virürdi nağme-i şîrîni ruha zevk-ı müdâm

76/3 Usûle uymaduğın gördi devr-i eyyâmun
Sükûta vardı idüp naks u savt u kârı temâm

76/5 Zebân-ı fevtine târî içün didi Cevrî
Kıla mehâfil-i cennetde Südci-zâde makâm
[H. 1037/ M. 1627-28] (Ayan, 1981: 326)

7.1.88. İmam Mehmet Efendi'nin Vefatı

Behçeti Hüseyin Efendi, bestekârlığı ile tanınan İmam Mehmet Efendi'nin vefatına tarih düşürmüştür. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde, ondan "Küçük İmam Çelebi" şeklinde bahsedilmiştir. İstanbul'da doğan Mehmet Efendi, küçük yaşta sesinin güzelliğiyle dikkat çekmiştir. (Özcan, 2003: 455).

Târîh-i Vefat-Kerden-i Bülbül-i Bağ-ı Musikı İmam Çelebi Rahmetullah-i 'Aleyh

9/7 Fevt olunca idem ey Behceti târîhin anun
'Aşk ile zemzeme-pirayi cenan oldun İmam
[H. 1084/ M. 1673] (Ölmez, 1995: 401)

7.1.89. Mahmud Çelebi'nin Vefatı

Ahmed Yârî, Mahmûd Çelebi adında bir zatın 1666-67'de vefat etmesine tarih düşürmüştür.

15/3 Ya'nî Mahmûd ol üstâd-ı girân-mâye henüz
Hüsn-i ahlâk-ile olmışdı cihânda mahmûd

15/4 Yed-i tûlâya 'aceb mâlik idi her fende
Böyle bir zât-ı latîfi felek itdi nâ-bûd

15/6 İşidüp mevtini yârân didiler târîhin
Ana cennetde serây ola makâm-ı Mahmûd
[H. 1077/ M. 1666-67] (Karayazı, 2012: 984)

7.1.90. Murad Ağa'nın Vefatı

Murad Ağa aslen Nahcıvanlı Azeri'dir. IV. Murad'ın Revan seferinden sonra İstanbul'a getirdiği on iki bestekârlardan arasında yer almıştır (Özcan, 2020: 185). Behçeti Hüseyin Efendi, Murad Ağa'nın vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şair ilk beyitte Murad Ağa'nın şeşta (tanbur) çaldığını söylemiştir. Hüseyin Efendi, Murad Ağa'yı çalgıcıların sultanı olarak nitelendirmiş, Sultan Murad'ın mutribi olduğunu belirtmiştir. Metinde geçen 'kıyl çalamazdı kimse' cümlesinden hareketle onun, günümüzde 'kabak kemane', Kırgızlarda ise 'Kıl Kıyak' olarak bilinen çalgı aletini çaldığını düşünmekteyiz. Hüseyin Efendi, Murad Ağa'nın aynı zamanda söz söylemede usta olduğunu ve onun şairlikle bilindiğini yazmıştır.

Târîh-i Vefat-Kerden-i Üstâd-ı Âlem-ara Şeşta-yi Murâd Ağa Rahmetullah-i aleyh

10/1 Bir dem olmaz ki gönül eylemeye çûn şeştâ
Cevr-i nâ-sâzı elinden felegün sad feryâd

10/3 Eyledi cây-gehin meclis-i 'uzlet şimdi
Bir zaman olmuş iken mutrîb-i Sultân Murâd

10/4 Hiç yanında anun kıyl çalamazdı kimse
Peyrev olurdı eğer bezmine gelse 'avvâd

10/5 Hem sühandân idi hem şâ'ir-i pâkize-reviş
Hem nagam-sâz idi hem mutrib-i âşüfte-nihâd

10/8 Behcetiden didi nahid bir artık târîh
Itdi ahengi fena hayf yem-i saz-ı murad
[H. 1084/ M. 1673] (Ölmez, 1995: 401)

7.1.91. Nimetî Çelebi'nin Vefatı

Behçeti Hüseyin Efendi, Nimetî Çelebi adında birisinin vefatına tarih düşürmüştür. Kimliği hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.

Şair, Nimetî Çelebi gibi sesi ve duyma yetisi olan bir kişinin olmadığını söylemiş, sohbetinin hoş olduğunu dile getirmiştir. Behçeti Hüseyin Efendi, "O ölünce ney ağlasın, keman feryat etsin." diyerek acısını dile getirmiştir. Şair, çalgı aletlerinden bahsettiği için de Nimetî'nin bestekâr olduğunu düşünmekteyiz.

Târîh-i Vefat-Kerden Nağme-Perdaz-ı Cihan Ni'meti Çelebi Rahmetullah-i aleyh

11/1 Nağme-perdâz-ı cihân destân-serâ-yı mûsikî
Kendûye dârü'l-karâr itdi riyâz-ı cenneti

11/2 Ni'met-i bezm-i ahibbâ yâr-i erbâb-ı safâya rahmeti
Nagme-i cân-bahş idi her bezm-i ünse ni'metî

11/6 İnlesün ney aglasun mutrîb figân itsün kemân
Gitdi bezm-i 'âlemün sermâye-i cem'iyyeti

11/7 Aglayup ey Behceti târîhini yazdı kalem
Eyledi icra nevayı 'adni bezme Ni'meti
[H. 1085/ M. 1674] (Ölmez, 1995: 402)

7.1.92. Su Yolcu-zâde El-hattât'ın Vefatı

Edirneli Rüşdî, lakabı Su Yolcuzâde olan bir hattatın vefat etmesine 1678-79'da tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vefât-ı Su Yolcu-zâde El-hattât

65/1 Biri geldi ziyâret etti dedi fevtine târîh
Makâmın hak ede su yolcu-zâde cennetü'l-a'la
[H. 1089/ M. 1678-79] (Tunadurur, 2012: 176)

7.1.93. Diğer Kişilerin Vefatları

Sehmî, adı bilinmeyen bir kişinin vefatına tam tarih düşürmüştür. Şair bahsedilen zatın dost meclisinin ulu kişilerinden seçildiğini söylemiştir.

9/4 Hatif-i kudsî-i Zebân-zâde 'ayb
Eyledi ta'zîm ile feth-i kelâm

9/5 Oldı ser-i sidrede sâye-figen

Bâl-ı riyâzı didi târîh-i tâm

[H. 1054/ M. 1644-45] (Dirican, 2007: 197)

Sükkerî, iki kişinin genç yaşta vefat etmesine tarih düşürmüştür. Tarih düşürülen şahıslardan birisi 1668, diğeri de 1673'te vefat etmiştir.

18/3 Evliyanun birisi geldi didi târîhin

"Demeden kapdı yazuk gurk-ı ecel ceyrânı"

[H. 1079/ M. 1668] (Erol, 1994: 270)

19/ 2 Birisi çıkdı didi böyle yazun târîhin

"Hey meded gitdi alup gurk-ı ecel ceyranı"

[H. 1084/ M.1 673] (Erol, 1994: 270)

Bursalı Tâlib, Abdullah adında birisinin vefatına 1696-97'de tarih düşürmüştür.

17/5 Dedim vefatına Tâlib bu mısra'ı târîh

Revân-ı semt-i cinân oldu cân-ı 'Abdullâh

[H. 1108/ M. 1696-97] (Erdem, 1994: 160)

Fenâyî, Ahmed adında birisinin 1644'te vefat etmesine tarih düşürmüştür.

G.158/3 Didi fevtine hâtif târîhini

'Urûc itdi makâm-ı ünse Ahmed

[H. 1054/ M. 1644] (Yıldız, 2002: 343)

Fevzî, Atpazarlı Hüsamettin adında birisinin ölümüne 1661-62'de tarih düşürmüştür.

Atbâzârlı Hüsâmü'd-dîn Çelebinün Vefatına Târîhdür

6/6 Böyle mihmânını eyler mi müselmân helâk

Yoksa sizde bu mıdur kâ'ide-i dîrîne

6/9 Fevzî târîh-i vefâtın didi eksükli

Künc-i hâk oldı mekân âh Hüsâmü'd-dîne

[H. 1072/ M. 1661-62] (Kaplan, 2008: 324)

Sükkerî, Ayşe Hatun adında birisinin 1671'de vefat etmesine tarih düşürmüştür.

20/1 'Âyişe Hâtûn Hûdâya ebed

Bezm-i cinân içre ola 'Âyişe

20/2 Hâtif-i gaybî didi târîhini
"Cennet ola meskenun ey 'Âyişe"
[H. 1082/ M. 1671] (Erol, 1994: 271)

Râmî, kim olduğunu bilmediğimiz bir beyin oğlunu kaybetmesine 1624-25'te tarih düşürmüştür. Şair vefat eden kişiyi bilgili bir insan olarak anmıştır. Şiirde memduhun Ocak oğlu olduğu söylenmiştir.

6/5 Neyledi Beg-zâdeye dâm-ı firîb-i ecel
İtdi anı nâ-gehân tu'me-i şîr-i kader

6/7 Bahr-i ma'ârifdi ol zât-ı fezâ'il-penâh
Kalbi misâl-i sadef olmış idi pür-güher

6/10 Öyle Ocak oğlınun mülk-i vücud içre ah
Kasr-ı hayatın felek eyledi zîr ü zeber

6/15 Eyledi Râmî su'âl hâtif-i gaybî didi
Hüzn ile târîhin eyledi hulde sefer
[H. 1034/ M. 1624-25] (Hamami, 2001: 282)

Edirneli Ahmed Rüşdî, Emir Çelebi adında bir zatın kızının vefatına 1678-79'da tarih düşürmüştür.

Târîh-i Duhter-i Vefât-ı Emir Çelebîdir

15/2 Yine bir duhter-i ferhunde ahter dâr-ı dünyâdan
Bekâya 'azm edip kıldı makamın 'âlem-i 'ukbâ

15/6 Vefâtın gûş edince dedi Rüşdî fevtine târîh
Cinân-ı bezm sana ola Hadice menzil ü mevâ
[H. 1089/ M. 1678-79] (Tunadurur, 2012: 158)

Mustafa Nehcî, Emrullah Efendi adında saygın bir kişinin vefatına 1658'de tarih düşürmüştür.

45/1 Seyyid-i sâdât Emru'llâh Efendi ol Şerîf
Dâr-ı dünyâdan çü meyl-i 'âlem-i râz eyledi

45/4 Nehcî gûş itdi bu târîhi sürûd eyler sürûş
Rûh-ı Emru'llâh Efendi vasla pervâz eyledi

[H. 1068/ M. 1658] (Aslan, 2017: 99)

Bosnalı Sâbit, Edirneli Esad Çelebi'nin veba hastalığı yüzünden vefat etmesine hem lafzen hem de manen tarih düşürmüştür.

Târîh-i Vefât-ı Es'ad Çelebi-i Edirnevî

24/5 Koltuğuna girdi ol âşûb-ı devrânun vebâ
Kaldurup nezzâre-gâh-ı 'âşk-ı mahzundan

24/7 Lafzen ü ma'nen didüm târîh-i fethin Sâbitâ
Gitdi bin yüz birde Es'âd ah kim tâ'ûnden

[H. 1101/ M. 1689-90] (Karacan, 1991: 336)

Gümülcineli Dürrî, Ferhat Hasan adında birisinin vefat etmesine 1633-34'te tarih düşürmüştür.

Târîh-i Ferhat Hasan Efendi

1/7 Böyle her da'im oldı târîhün bana
Cennet-i zibâya gitdün 'ayanâ

[H. 1043/ M. 1633-34] (Kılıç, 2010: 145)

Fasîh Ahmed Dede, Fatma Hanım adında birisinin vefat etmesi üzerine 1668'de tarih şiiri yazmıştır. Şair, Fatma Hanım'ın iffetli bir kadın olduğunu, genç yaşta vefat ettiğini anlatmış, haberi duyunca gözünden yaşların süzüldüğünü dile getirmiştir.

2/1 Fâtıma Hanım ol gül-i 'iffet
Eyledi terk-i gül-sitân-ı cihân

2/2 Gül degül nâ-şüküfte gönce iken
İtdi pejmürde rüzgâr-ı hazân

2/5 Târîhini didüm niyâz iderek
Kıla Firdevs-i Hakka rûhı revân

[H. 1079/ M. 1668] (Çıpan, 1991: 438)

Fevzî, Tatlıkuyulu Hacı Mustafa'nın ölümüne 1661-62'de tarih düşürmüştür.

Tatlıkuyulı Câmi el-hâc Mustafânun Vefâtına Târîhdür

11/5 Fevzî târîhin çü hatiften su'âl itdüm didi
Geldi Hâcı Mustafâ cennetde oldı cây-gîr

[H. 1072/ M. 1661-62] (Kaplan, 2008: 332)

Neşâtî Ahmed Dede, padişahın sütannesi Havva'nın vefat etmesine tarih 1653-54'te tarih düşürmüştür.

5/3 Dâye-i pâdişâh olan Havvâ
Son nefesde ana hidâyet ola

5/5 Dedi anun Neşâtî târîhini
Dâye-i pâdişâha rahmet ola sene
[H. 1064/ M. 1653-54] (Kaplan, 2019: 219)

Gümülcineli Dürrî, Şeyhoğlu olan Hüseyin Ağa'nın vefatına 1634-35'te tarih düşürmüştür.

2/1 Şeyhîzâde ol Hüseyin Ağa hemân sefileden
Rıhlet itdi rahmet itsün ana her demde Âllâh

2/2 Mevtini gûş eyleyüp Dürrî didüm târîhini
Gitdi cefâ bu cihândan ibn-i Şeyhî-zâde âh
[H. 1044/ M. 1634-35] (Kılıç, 2010: 148

Sükkerî, Hüsrev Bey adında hayrat sahibi bir insanın oğlu Bilal'i 1662'de kaybetmesine tarih düşürmüştür.

17/1 Hâdim-i hayrât-ı Hüsrev Beg ki ya'nî İbn-i Bilâl
Cân u dilden hidmetinde kaddini itmişdi dâl

17/5 Fevtini gördükde didi Sükkerî târîhini
"Es-selâm ey ehl-i cennet urdı bang İbn-i Bilâl"
[H.1073/ M.1662] (Erol, 1994: 269)

Vahyî, İbrahim ve İsmail adında iki kişinin genç yaşta vefat etmesine tarih düşürmüştür.

4/2 'Azm-i 'ukbâ itdi İbrâhîm Big efsûs u hayf
Nev-bahâr-ı 'ömrde ruhsârı oldı zerd-fâm

4/5 Fevtine târîh içün Vahyî du'â-gû ne didi
Bula İbrahîm Big gülzâr-ı 'Adn içre makâm
[H. 1106/ M. 1694-95] (Taş, 2004: 489)

11/7 Kaldırup iki elüm didüm du‘â târîh ile
İde İsmâ‘île me’vâ gülşen-i ‘Adni Kerîm
[H. 1095/ M. 1683-84] (Taş, 2004: 493)

Ahmed Yârî şiirinde, kın yapıp satan bir esnafın ölümünden bahsetmiştir. Şair, Kıncı-zade’nin kusur ve günahlarının affını dileyip 1640-41’de vefatına tarih düşürmüştür.

16/1 Kıncı-zâde gördi fânîdür cihân-ı bî-bekâ
İtdi âhir menzilin ‘ukbâda firdevs-i berîn

16/4 Hâke düşince elif kaddi didüm târîhini
Menzilin gülzâr-ı ‘adn eyleye Rabbü’l-‘âlemîn
[H. 1050/ M. 1640-41] (Karayazı, 2012: 985)

Azmizâde Hâletî, Abdülvehhab adında birisinin vefat etmesine 1605-06’da tarih düşürmüştür.

12/1 Didi târîh-i mevtini ahbâb
Kuluna rahmet eylesün Vehhâb
[H. 1014/ M. 1605-06] (Kaya, 2017: 223)

Nâlî, Hamza Ağa adında birisinin oğlunun vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şair, vefat eden kişinin Mahmut olduğunu ve genç yaşta öldüğünü yazmıştır.

Târîh Berây-ı Vefât-ı Veled-i Hamzâ Ağa

20/6 Zamâne n’itdi gör Hamza Ağaya
Gülini bülbülinden kıldı mehcûr

20/8 Muhammed nâm idi ef‘âli mahmûd
Mekânı cennet ola kabri pür nûr

20/10 Du‘â kıl Nâlî şâyed ola târîh
Makâmın ide Bârî gülşen-i hûr
[H. 1078/ M. 1667-68] (Kahraman, 2010: 124)

Nâlî, Mahmud Ağa’nın ölümü üzerine tarih düşürmüştür. Şair şiirinde, Mahmud Ağa’nın cömertliğiyle tanındığını, dünyada birçok hayrat yaptığını söylemiştir.

12/3 Yetişür ‘ârife Mahmûd Ağanun ahvâli
‘Ömr ü devletle olup halk-ı cihana mahsûd

12/4 Süfre-i cûd u sehâ çekmiş idi dünyâya
Niçe hayrât ile olmuşdı cihânda mes‘ûd

12/7 Rûhına itdi du‘â Nâlî yazup târîhin
Hak müyesser ide firdevsde makâm-ı Mahmûd
[H. 1076/ M. 1665-66] (Kahraman, 2010: 118)

Şu‘ûrî, Abdi Hüseyin Efendizâde’nin annesi Meryem’in 1673-74’te vefat etmesine tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-i Fevt-i Vâlide-i ‘Abdî Hüseyn Efendi-zâde Ber-Seng-Zâriş-i Künde

11/2 Bir nidâ geldi olup târîh ana
Kabri ola nûr Meryem Kadın’un
[H. 1085/ M. 1673-74] (Güler, 2017: 56)

Sükkerî, genç yaşta vefat eden Muhammed adında birisi için tarih düşürmüştür. Muhammed, 1662 yılında vefat etmiştir.

16/2 Solup gitdi cihandan gönce-i ter
Gel ey dil-bülbüli di [---] meded hây

16/8 Bunı dir Sükkerî fevtine târîh
“Muhammed Şâhdan n’itdün felek vây”
[H. 1073/ M. 1662] (Erol, 1994: 268)

Rehâyi, dayısının vefatına noktalı harflerle tarih düşürmüştür. Şairin dayısının Adı Mehmed’dir. 1698 yılında, genç yaşında vefat etmiştir.

2/2 Gitdi o nâzük beden bakmadı dünyâya hîç
Gencligine doymadı sürmedi bir dem safâ

2/3 Yakdı firâk oduna vâlidesin kardaşın
Cümle bu hâli görüp aġladı bây u gedâ

2/4 Gözyaşı târîhini noktalı harf itdi hep
Sâkin-i dâr-ı na‘îm ola Mehemmed Ağa

[H. 1110/ M. 1698] (Yerdemir, 2007: 139)

Mustafa Nehcî, yaşı küçük olan fakat akıl olarak ergenliğe ulaşmış bir şahsın vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şair adının Mustafa olduğunu ve 1676'da vefat ettiği bilgisini vermiştir.

38/2 Tıfl idi sinn ile lîkin 'akl ile bâlig idi
Saldı zîr-i hâke bu genci de çarh-ı bî-vefâ

38/5 Bu kafesgâh-ı fenâdan uçdı çün târîhidür
Tâyir-i rûhun ola yâ Mustafâ Firdevs câ
[H. 1086/ M. 1676] (Aslan, 2017: 96)

Kâmî, Solak-zâde Mustafa adında birisinin, Belgrad ve Sakız'da bulunan görevinden azledilip cennete gittiğini yazmıştır. Mustafa 1697-98'de vefat etmiştir.

13/1 Solak-zâde semiyy-i fahr-ı 'âlem Mustafâ'nun hayf
Vücûdı oldı berg-i yâsemenveş hâke üftâde

13/2 Belgrad u Sakız mansıblarından 'azl ile şimdi
Şeref-yâbî-i mesnedgeh-i 'Adn'e oldı dil-dâde

13/3 Kazâ-i nahb idince didi ahbâbuñ biri târîh
Ser-efrâzî-i bezm-i 'Adn'e ol nâ'il Solak-zâde
[H. 1109/ M. 1697-98] (Yazıcı, 2017: 127)

Talib Ahmed Bosnavî, Osman adında birisinin genç yaşta vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şahin Gezer'le aynı divanı çalışan Sercay Sorgun bu tarih düşürmenin Feyyum şehrinde yaşayan Seyyid Ali için olduğunu söylemiştir.

1/1 Yine bir tâze güli eyledi pejmürde felek
Surma ey bülbül-i dehr eyle şeb ü rûz efgân

1/5 Hâtif-i gayb didi mevtine anun târîh
Çekdi el mastaba-yı künc-i kühenden ʿOsmân
[H. 1078/ M. 1667] (Şahin, 2009:107)

Ahmed Nâmî, Ömer Efendi'nin ağzından konuşarak ölen kişinin mezar taşına tarih düşürmüştür. Şiirin başlığında Ömer Efendi'nin Konyalı olduğunu vurgulanmıştır.

Konevî ‘Ömer Efendinün Merkadine Tahrîr Olınmışdur

11/1 Ey benüm türbetüm üstine gelen ehl-i makâl
Baka ‘ibret nazarıyla bu türâb u hacere

11/2 Fâtiha okumaz isen diye târîhümle
Dâr-ı ‘Adnî içre mekân ide İlâhî ‘Ömere
[H. 1050/ M. 1640] (Yenikale, 2017: 299)

Rehâyi, “Bu fani dünyaya gelen eceliyle geri gitmiştir.” diyerek Safiye Kadın’ın vefatına 1696’da tarih düşürmüştür.

1/3 Rehâyî geldi beri fevtine didi târîh
Safiye kadına rahmet ide Mecîd-i ezel
[H. 1108/ M. 1696] (Yerdemir, 2007: 139)

Kâmî, kimliğini belirtmediği Arec-zâde yani Topal’ın oğlu lakaplı birisinin vefat etmesine 1694-95’te tarih düşürmüştür.

10/1 Menzili a‘lâ-yı cennât ola A‘rec-zâdenün
[H. 1106/ M. 1694-95] (Yazıcı, 2017: 125)

Rehâyi, Usta Kasım adında birisinin vefat etmesine iki beyit yazarak tarih düşürmüştür.

15/1 Rehâyî gûş idince fevtini hâtif didi târîh
Kıla Havvâyı Rahman Âdeme himâye-i cennet
[H. 1098/ M. 1686] (Yerdemir, 2007: 132)

11/1 Bir du‘â didi Rehâyî târîh
Usta Kâsım ola ehl-i firdevs
[H. 1098/ M. 1686] (Yerdemir, 2007: 131)

Kadı Şefî’i, Uşşâkî-zâde adında birisinin vefat etmesine 1635-36’da tarih düşürmüştür.

28/2 Didi Şefî‘î nakline târîh
Gitdi cihândan ‘Uşşâkî-zâde
[H. 1045/ M. 1635-36] (Yağcıoğlu, 2016: 246)

Mustafa Nehcî, Veliyyüddin adında bir zatın vefat etmesine 1651’de tarih düşürmüştür. Nehcî, Veliyyüddin’in zamanın müftüsü olduğunu belirtmiştir.

Târîh-i Vefât-ı Veliyyü’d-dîn Efendi el-Merhûm

31/1 Müftî-yi mes’ele-âmûz-ı fuhûl-i fuzalâ
Câmi‘-i ‘ilm ü ‘amel faysal-ı hakk u bâtıl

31/8 Nehcî târîh-i vefâtını didi hâtif-i gayb

Vasl-ı Rahmâna sefer kıldı veliyy-i kâmil

[H. 1061/ M. 1651] (Aslan, 2017: 91)

Ahmed Nâmî, Veli-zâde adında bir zatın ölümüne ve mezar taşına ölüm tarihinin kazınmasına iki mısrada tam tarih düşürmüştür.

8/1 İdicek rıhlet Velî-zâde idüp Nâmî du‘â

Eyledüm bir kıt‘a kim her mısra‘ı târîh-i tâm

8/2 Eyleyüp Hak dem-be-dem rahmet Velî-zâde sana

[H. 1049/ M. 1639] (Yenikale, 2017: 298)

Olalar hem-menzilün ashâb u ervâh-ı kirâm

[H. 1049/ M.1639] (Yenikale, 2017: 298)

8/3 Şâhid-i bezm-i hüdâ idüp şefî‘ün o Mu‘în

[H. 1049/ M. 1639] (Yenikale, 2017: 298)

Kıla rûh-ı pâküne Firdevs-i a‘lâdan makâm

[H. 1049/ M. 1639] (Yenikale, 2017: 298)

Bursalı Tâlib, Yusuf Çelebi adında birisinin vefatına 1689-87’de tarih düşürmüştür.

Berây-ı Fevt-i Yûsuf Çelebi

13/1 Ya’kub-ı dil vefatına târîh için dedi

Çâh-ı mezâra Yûsuf’um üftâde oldu hayf

[H. 1098/ M. 1686-87] (Erdem, 1994: 156)

Rehâyi, Zeynep adında birisinin vefat etmesine tarih düşürmüştür. Şair, Zeynep’in Zi‘l- Ka‘de ayının 21. Gününde yani 21 Kasım 1698 yılında vefat ettiğini yazmıştır.

3/2 Zi’l-ka‘denün yigirmi birinde tutup ‘ukbâya yüz

Emvâl ola deyn-i kamu terk eyleyüp oldı revân

3/3 Didi Rehâyî fevtinün târîhini gûş idicek

Ola bu Zeyneb Kadına gülzâr-ı cennetde mekân

[H. 1110/ M. 1698] (Yerdemir, 2007: 140)

7.2. Katledilme

7.2.1. Abaza Hasan'nın Katli

Tarihî kaynaklardan edinilen bilgiye göre Abaza Hasan, en büyük Celalî İsyanı'nı çıkaran reistir. Silahdar bölüğüne bağlı kapıkulu süvarilerinden olan Hasan Paşa, Kara Haydaroğlu isyanını bastırarak büyük hizmet etmiştir. Bu başarısından dolayı Yeni İl Türkmen voyvodalığına atanmıştır. Fakat bu başarısı diğer ocak ağalarının kıskançlığına yol açmış, Abaza Hasan Paşa görevinden azledilmiştir. Ocak ağaları onu ortadan kaldırmak isteyince etrafında büyük bir kalabalık toplanmış, isyan etmiştir (İlgürel, 1988: 10-11).

Ahmed Nâmî, yazmış olduğu 43 ve 44. tarih şiirlerinde bu olayı anlatmıştır. Şair, bir bölük dünyanın akılsızlar topluluğunun vatanını terk ettiğini söylemiş, çiftçilerin mallarına el koyup, etek dolusu tüm malları aldıklarını yazmıştır. İsyancıların başı olan Abaza Hasan Paşa ülke içerisinde bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Onların halka yaptığını düşman yapmamıştır. Abaza Hasan ve onun topluluğu kendi kellerinin korkusu yüzünden Halep'te isyan başlatmışlardır. Kaçaçak yer bulamadıkları için de katledilmişlerdir.

Vâkı'a Hasan Paşa Zuhûrı Gâ'ib Oldukda

43/2 İtdiler 'arsa-geh-i bagy u ta'addîde 'urûc
Aldılar mâl-i zirâ'at-geri dâmen dâmen

43/3 Çok fesâd eylediler kişver-i İslâm üzre
İtmedi anlarun itdügini dîne düşmen

43/5 Dest-i fermân-ı ülü'l-emr-i şerî'atle çıkup
Fark-ı bî-devletiyâna olıcak sâye-fiken

43/6 Havf-ı ser anları sevk eyledi kasd-ı Halebe
Vardılar kalmadı cây-ı mefer âhir birden

43/7 Göçdiler dâr-ı bedenden didi Nâmî târîh
'Askerin çekdi diyâr-ı 'âdeme kondı Hasan
[H. 1069/ M. 1658] (Yenikale, 2017: 311)

Ahmed Nâmî, IV. Mehmet'in "Seyf-i bâtın" ile Hasan Paşa'yı katlettiğini yazmıştır.

Abaza Hasan Katline Bu Dahı Târîhdür

44/3 Feyz-i ilhâm ile Nâmî didi sana târîh
Seyf-i bâtın ile katl oldı Mehemmed Hasanun
[H. 1069/ M. 1658] (Yenikale, 2017: 311)

7.2.2. Gümüş Ayaklı'nın Katli

Azmizâde Hâletî, Timur'un yoldaşı olan Gümüş Ayaklı adında birisinin katline tarih düşürmüştür. Başkomutan onu kılıçla öldürmüştür.

Târîh-i Katl-i Gümüş Ayaklı

11/1 Bugün ey hazret-i ser-dâr-ı Ekrem
Cihâna 'adl ile âvâze saldun

11/2 Bi-hamdillâh ki tîg-i himmetünle
O Tîmûr'un ayakdaşını çaldun

11/3 Du'â idüp didüm târîh-i katlin
Gümüş ayaklınun başını aldun
[H. 1015/ M. 1606-07] (Kaya, 2017: 223)

7.2.3. Emîr Güneoğlu Tahmasb-Kulu Hân'ın Katli

Şehrî, Revan kalesi muhafızı Emîr Güneoğlu Tahmasb-Kulu Hân'ın öldürülüşüne tarih düşürmüştür. Şair, Emîr Güneoğlu'nun elçiyle birlikte gitmek isterken islam dininden döndüğünü söylemiştir. Padişah bunu duyanca Emîr Güneoğlu'nu katletmiştir.

Tarihî kaynaklarda ise olay söyle aktarılmıştır: IV. Murad'ın Revan Seferin'de Safevîlere açtığı savaşta, Safevî valisi Tahmasb-Kulu Hân kendi devletine hainlik edip din değiştirerek Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Tahmasb'ın Adı Yusuf olmuştur. Osmanlı hizmetine girdikten sonra, Trablus Valisi Murad Ağa'yla birlikte Halep'e gitmek üzere yola çıkmıştır. Tahmasb, Erzincan dolaylarında "Keşiş Han'a" geldikleri zaman; 'Revan'ın teslimine sen sebep oldun' diyerek sarhoşlukla Murad Ağa'yı öldürmüştür.

Tahmasb belli bir süreden sonra affedilmiş olsa da IV. Murad'ın vefat etmesiyle birlikte Sultan İbrahim tarafından idam ettirilmiştir. Bu idamın ateşini körükleyen şey ise Sultan İbrahim'in tahta çıkışı sırasında ona hediyeler getiren İran Elçisi İbrahim Han olmuştur. Trablus Valisi Murad Ağa'nın ölümünü Sultan İbrahim'e anlatarak onun da ölümüne teşvik etmiştir. Sultan İbrahim ne de olsa Murad'ın kadeh arkadaşı diyerek Yusuf'u öldürtmüştür (Danişmend, 2016: 577).

Târîh-i Berây-ı Emîr Gûne Oglı

4/1 Oldı mürted Emîr Gûne oglı
Gitmek ister iken ilçi ile bile

4/2 İşüdüp kesdi başını hünkâr
Hidmet itdi şerî'at-ı Resule

4/3 Didi Şehri o demde târîhin
Seg-i be-sahrâ-yı dûzah-ı cehle
[H. 1051/ M. 1641-42] (Demirel, 1999: 386)

7.2.4. Genç Osman (II. Osman)'ın Katli

Tarihî kaynaklara göre II. Osman, kendisinin yerine I. Mustafa'nın tahta geçirilmesinde Damat Halil Paşa'nın işi olduğunu düşünerek onu azletmiştir. Ardından Hotin Seferi'ne giderken Şehzade Mehmed'i idam ettirmiştir. Halk bu olaylardan huzursuz olmuştur. II. Osman'ın gizlice ordu toplamak amacıyla Hacca gideceğini duyan yeni çeriler devreye girerek Süleyman Ağa ve Hoca Ömer Efendi'nin idamını istemiştir. II. Osman bunu kabul etmeyince saraya girip I. Mustafa'yı padişah yapmışlardır. Bunun üzerine II. Osman Yeniçeri ağası olan Ali Ağa'nın yanına gidip ona sığınmıştır. Ali Ağa, yeniçerilerin karşısına geçip onları ikna etmeye çalışsa da kılıç darbeleriyle öldürülmüştür. Ardından II. Osman'nı yakalayan isyancılar boynuna kement vurup onu da katletmişlerdir.[26] Nev'î-zâde Atâyî, Sultan II. Osman'ın şehit edilmesi üzerine 1621-22'de tarih düşürmüştür.

Târîh-i İntikâl-i Sultân 'Osmân Hân

15/2 Gûş idüp ehl-i diller bu kıssayı ser-â-ser
Târîhin didiler oldı şehîd 'Osmân

[26] https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Osman#cite_note-4 (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

[H. 1031/ M. 1621-22] (Karaköse, 2017: 273)

7.2.5. Musa Çelebi'nin Katli

Tarihî kaynaklarda verilen bilgiye göre Sultan IV. Murad'ın siyasi otoriteyi ele aldığı vakit, kendisine sadrazam olarak Hüsrev Paşa önerildiği söylenmiştir. Bunun üzerine Hüsrev Paşa sadrazam olarak tayin edilmiştir. Siyasi gücü çok yüksek olan Topal Recep Paşa da bu meclise katılmıştır. Görevin kendisine verilmesini beklese de Hüsrev Paşa'nın Celalî İsyanları'nı bastırmasındaki başarısından dolayı serdarlık görevi Hüsrev Paşa'ya verilmiştir (Uzunçarşılı, 1954: 384). İran seferine çıkan Hüsrev Paşa, halka zulm ettiği gerekçesiyle görevden alınmış, yerine ikinci kere sadrazam olacak olan Hafız Ahmed Paşa geçmiştir. Bu kararı içine sindiremeyen Topal Recep, Hüsrev Paşa'yla birlikte hareket etmeye başlamış, Kapıkulu askerlerini kışkırtmıştır. Kapıkulu askerleri ayaklanma başlatmış, Sadrazam Hafız Ahmed Paşa ve şeyhülislamlar da dâhil olmak üzere 17 kişilik bir listede devlet adamlarının başlarını istemişlerdir. Kapıkulu askerleri, Sultan IV. Murad'ı zorla divana çağırtmışlardır. Bunun üzerine Hafız Ahmed Paşa kendini padişahın önüne atmış ve kılıç darbeleriyle ölmüştür (Sakaoğlu, 1999).

Hafız Ahmed Paşa'dan sonra sadaret makamına Topal Recep getirilmiş ve kışkırtmalarına devam etmiştir. Padişah tüm bu olayların Hüsrev Paşa'nın azli ve kışkırtması olduğunu düşünmüştür. Bu sebeple Hüsrev Paşa idam edilmiştir. İsyancılar bu katlin üzerine yine Topal Recep'in kışkırtmasıyla; Hüsrev Paşa'nın ölümüne sebep olduklarını düşündüğü, Yeniçeri ağası Hasan Ağa'nın, Defterdar Mustafa Paşa'nın ve padişahın nedimi Musa Çelebi'nin başını istemiştir. Padişah istedikleri adamların nerede olduklarını bilemediğini, Musa Çelebi'nin de suçsuz olduğunu söylese de isyancılar durmamışlardır. İstedikleri isimleri bulup katletmişlerdir. Musa Çelebi de Topal Recep sayesinde bulunup öldürülmüştür (Kaytaz, 2016: 400-402). Sultan IV. Murad'ın dostu olan Musa Çelebi'nin öldürülmesine Cevrî tarih düşürmüştür. Memduhun nasıl öldürüldüğü manzumede belirtilmemiştir.

Musâhib-i Merhûm Sultân Murâd Han

78/1 Mûsâ Çelebi kim yed-i beyzâ-yı keremle
Hurşîd gibi 'âleme ihsân idi kârı

78/2 Olmışdı hulûs ile şehenşâh-ı cinâhun
Hem bende-i dil-dâdesi hem munis ü yârı

78/5 Nâ-hak yere zulm ile şehîd oldı o mazlum
Menzil-geh ola Hakkun ana kurb-ı civârı

78/6 Cevrî didi târîhin idüp Hakka münâcat
Mûsâya cemâliyle tecelli kıla Bârî
[H. 1031/ M. 1621-21] (Ayan, 1981: 326)

7.2.6. Diğer Kişilerin Katli

Gümülcineli Dürrî, Mustafa Paşa'nın birisini katletmesine 1643-44'te tarih düşürmüştür. Dürrî, Mustafa Paşa'nın çok katı bir insan olduğunu ve onda merhametin olmadığını söylemiştir.

4/2 Hayli zâlimdi Mutafa Pâşâ
Merhamet yokdu anda vâllâh

4/3 Hele katl eyledin o mel'ûnu
Fukarâ-ı ebter oldı âhı

4/4 Didi târîh-i katlini Dürrî
Koluna kuvvet ey cihân şahı
[H. 1053/ M. 1643-44] (Kılıç, 2010: 150)

XVII. yüzyıl tarih şiirlerinde şairler, başta padişahlar olmak üzere birçok kişinin vefat etmesine tarih düşürmüşlerdir. Şairler en çok kendi çevrelerinde olan ve kimliklerini tam olarak belirtmedikleri insanların vefat etmesine şiirlerinde yer vermişlerdir. Şairler aynı zamanda kendi meslektaşlarının vefatlarına yüksek bir oranda tarih düşürmüşlerdir. Şiirlerde padişahlar arasında efatı çok anılan kişi Sultan IV. Mehmed'dir. Bunun haricinde Sultan IV. Murad, IV. Mehmed Giray ve Mahmud Giray'ın vefatları da şiirlerde yer almıştır. Devlete menup kişiler arasında vefatları çok anılan makamlar; şeyhülislam, kâtip ve vezirler olmuştur. Dini zümreye mensup olan 14 şeyhin vefatına da şairler tarih düşürmüşlerdir. Aşağıda yer alan grafikte bu oranlar gösterilmiştir:

Grafik 6

Vefat Eden Kişilerin Oransal Dağılımı

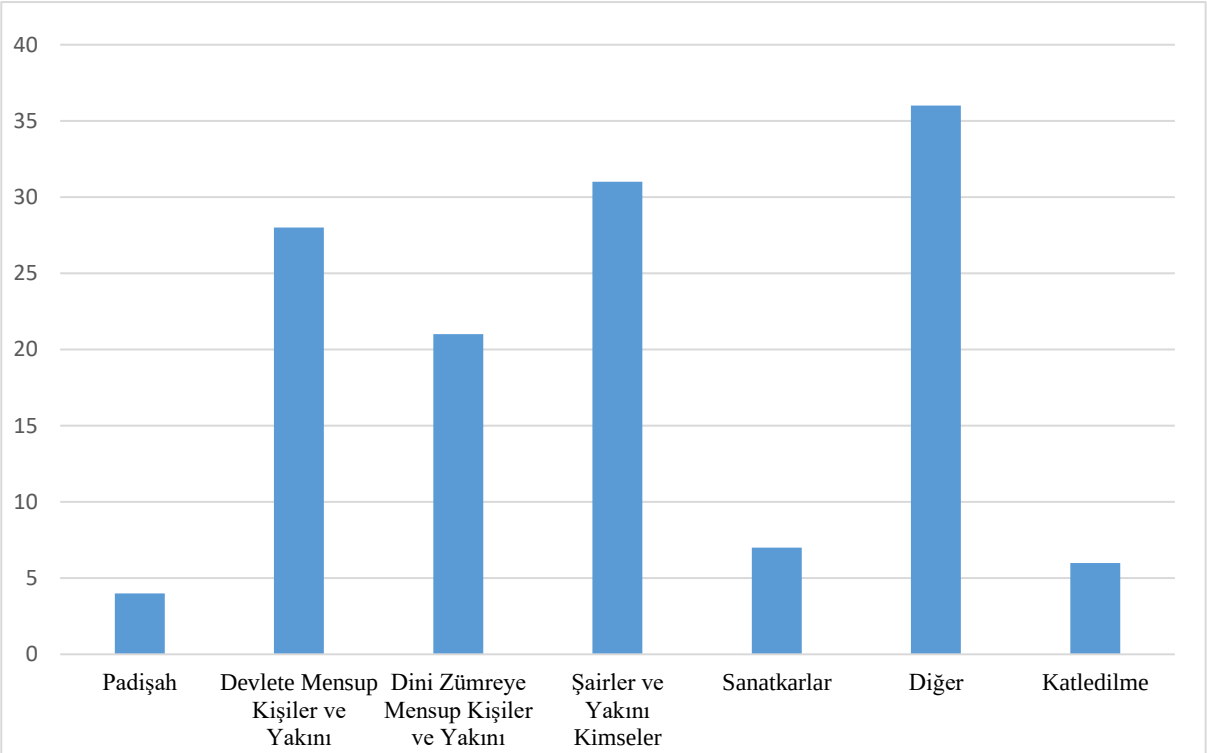

Aşağıdaki tabloda ise vefat eden kişiler, vefat etme sebepleri ve vefat tarihleri verilmiştir:

Tablo 6

Vefat Edenler Listesi

PADİŞAHLAR			
Vefat Eden Kişi	**Vefat Nedeni**	**Vefat Tarihi**	**Tarih Düşüren Şair**
IV. Mehmed Giray Han	?	[H. 1085/ M. 1674-75]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Mahmud Giray Han	?	[H. 1099/ M. 1687-88]	Bosnalı Sabit
Sultan IV. Mehmed	?	[H. 1104/ M. 1692-93]	Şu‘ûrî
Sultan IV. Murad	?	[H. 1049/ M. 1639]	Cem’î
DEVLETE MENSUP KİMSELER VE BUNLARIN YAKINI			
? Paşa	Belirtilmeyen hastalık	[H. 1072/ M. 1661]	Ahmed Nâmî
Divan Kâtibinin Kulları	?	[H. 1072/ M. 1661-62]	Fevzî
Kalemtıraş Aziz Çelebi	?	[H. 1078/ M. 1667-68]	Nâbî

Kapıcılar Başı Mustafa Ağa	?	[H. 1110/ M. 1698-99]	Nâbî
Kaptan Koca Musa Paşa	Girit savaşında şehit düşmüştür.	[H. 1057/ M. 1647-48]	Cevrî
Kâtip Ahmed Kâtû	?	[H. 1093/ M. 1682]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Kâtip İbrahim Efendi	?	[H. 1078/ M. 1667-68]	Diyarbakırlı Mâlî
Kâtip Meylî Efendi	?	[H. 1102/ M. 1690-91]	Şu'ûrî
Kâtip Mustafa Çelebi	?	[H. 1078/ M. 1667]	Sükkerî
Kazasker Fındık Mustafa Efendi	Atının kaza yapması sonucu vefat etmiştir.	[H. 1105/ M. 1694]	Kâmî
Kazasker İbrahim Efendi	?	[H. 1098/ M. 1686-87]	Kâmî
Kethüda Ali Ağa	?	[H.1083/ M.1672-73]	Nâbî
Kethüda Hacı İbrahim	?	[H. 1102/ M. 1690-91]	Nâbî
Kethüda İmad Efendi	?	[H. 1087/ M. 1676-77]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Komutan Kaplan Mustafa Paşa	Şirpençe hastalığı	[H. 1091/ M. 1680]	Rehâyi, Nâbî
Komutan Mehmed Bey	?	[H. 1084/ M. 1673-74]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Köprülüzade Mustafa Paşa	?	[H. 1097/ M. 1685]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Külhani Mehmed Dede	?	[H. 1068/ M. 1657]	Ahmed Nâmî
Musahip Salih Bey	?	[H. 1103/ M. 1691-92]	Şu'ûrî
Müderris Ebû Bekir Efendi	?	[H. 1016/ M. 1607-08]	Nev'î-zâde Atâyî
Müderris Gökçe Efendi	?	[H. 1089/ M. 1678-79]	Kâmî
Mühürdar İsmail Ağa	?	[H. 1091/M. 1680-81]	Nâbî
Niğdeli Murad Paşa	?	[H. 1072/ M. 1661]	Ahmed Nâmî
Rami Paşa'nın Yeğeni	?	[H. 1106/ M. 1694-95]	Bursalı Tâlib
Reisül-küttâp Sarı Abdullah	?	[H. 1071/ M. 1660]	Nâ'ilî Kadîm

Ruznameci İbrahim Efendi	Bağdat'ta şehit olmuştur.	[H. 1048/ M. 1638]	Cem'î
Şeyhülislam Ali Efendi	?	[H. 1089/ M. 1678-79]	Nâbî
Şeyhülislâm Esîri Mehmed Efendi	?	[H. 1098/ M. 1686-87]	Bursalı Tâlib
Şeyhülislam Minkârî-zâde Yahya Efendi	[Felç yüzünden vefat etmiştir.]	[H. 1088/ M. 1677-78]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Vezir Bayram Paşa	Bağdat'ta şehit olmuştur.	[H. 1048/ M. 1638-39]	Cevrî
DİNİ ZÜMREYE MENSUP KİŞİLER VE BUNLARIN YAKINI KİMSELERİN VEFATI			
Burunsuz Mevlevî	?	[H. 1083/ M. 1672-73]	Nâbî
Derviş İbrahim-i Gülşenî	?	[H. 1100/ M. 1688-89]	Kâmî
Derviş Kudsi	?	[H. 1045/ M. 1635-36]	Cevrî
Güzelhisari Hoca-zâde Çelebi	?	[H. 1072/ M. 1661-62]	Fevzî
Pir Ethem Çelebi	?	[H. 1111/ M. 1700]	Bursalı Tâlib
Pir Muhammed Çelebi	?	[H. 1108/ M. 1696-97]	Kâmî
Safâyî Dede	?	[H. 1092/ M. 1681-82]	Nâcî Ahmed Dede
Seyyid Alaaddin Efendi	?	[H. 1091/ M. 1680-81]	Vahyî
Simkeş Hasan Efendi	?	[H. 1103/ M. 1691-92]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Sükûnı Mehmed Efendi	[Bursa ziyaretinde vefat etmiştir.]	[H. 1103/ M. 1691-92]	Bursalı Tâlib
Şeker İmâm	?	[H. 1099/ M. 1687-88]	Bursalı Tâlib
Şeyh Abdullah Efendi	?	[H. 1100/ M. 1688-89]	Şu'ûrî
Koca Mustafa Camisi Şeyhi Alaaddin Efendi	?	[H. 1102/ M. 1690-91]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Şeyh Ali Gülşenî	?	[H. 1106/ M. 1694-95]	Kâmî
Şeyh Divitçi-zâde Mehmed Efendi	Belirtilmeyen hastalıktan vefat etmiştir.	[H. 1090/ M. 1679-80]	Vahyî
Şeyh Gafurî Mahmud Efendi	?	[H.1078/ M.1667-68]	Nâlî

Şeyh Gavsî Ahmed Dede	[Hastalanıp yatağa düşmüştür.]	[H. 1109/ M. 1697-98]	Sâkıb Ahmed Dede
Şeyh İbrahim Efendi	?	[H. 1073/ M. 1662]	Sükkerî
Şeyh Muslihiddin Efendi	?	[H. 1068/ M. 1657-58]	Fevzî
Şeyh Velüyiddin Efendi	?	[H. 1108/ M. 1696]	Bosnalı Alaaddin Sâbit
Vaiz Molla Çelebi	?	[H. 1084/ M. 1673]	Behceti Hüseyin, Sahhaf Rüşdî
SANATKÂRLAR ve BUNLARIN YAKINI KİMSELERİN VEFATI			
Ayşi	?	[H. 1045/ M. 1635-36]	Cevrî
Aziz Mahmud Hüdâyî	?	[H. 1038/ M. 1628]	Fenâyî
Azmizâde Haletî'nin Oğlu	?	[H. 1021/ M. 1612-13]	Azmizâde Haletî
Bosnalı Alaeddin Sabit'in Oğlu	Oğlu İsmail Tunca Nehri'nde boğulmuştur.	[H. 1103/ M. 1691-92]	Bosnalı Alaeddin Sabit
Bursalı Tâlib'in Yakınları	?	[H. 1100/ M. 1688-89] (Babası Kürt Mustafa) [H. 1092/ M. 1681-82] (Kayın pederi) [H. 1099/ M. 1687-88] (Dostu Cami-zâde)	Bursalı Tâlib
Cennet Efendi	?	[H. 1075/ M. 1664-65]	Nâlî
Edirneli Ahmed Rüşdî'nin Yakınları	?	[H. 1096/ M. 1684] (Küçük oğlu Mustafa) [H. 1081/ M. 1670-71] (Babası)	Edirneli Ahmed Rüşdî
Faizi Kâf-zâde Abdülhay	[II. Osman'ın katli olaylarında korkudan safra kesesi patlamıştır.]	[H. 1031/ M. 1621-22]	Nev'î-zâde Atâyî
Fasîh Ahmed Dede	Hastalık	[H. 1075/ M. 1664] (Kız kardeşinin çocuğu) [H. 1087/ M. 1676] (Kız kardeşi)	Fasîh Ahmed Dede
Fehmi Efendi	?	[H. 1014/ M. 1605-06]	Azmizâde Hâletî

Feridun Ali Şir Efendi	?	[H. 1068/ M. 1658-59]	Nâ'ilî Kadîm
Fevzî'nin Ailesi	Veba hastalığından dolayı vefat etmişlerdir.	[H. 1089/ M. 1678-79] (Eşi ve kız çocukları) [H. 1083/ M. 1672-73] (Kayın babası Abdüllatif)	Fevzî
Feyzî	?	[H. 1062/ M. 1651-52]	Şehrî
Hafız Sütçü-zâde İsa Efendi	?	[H. 1037/ M. 1627-28]	Cevrî
Haylî Bey	Şehit olmuştur.	[H. 1031/ M. 1621-21]	Cevrî
İmam Mehmet Efendi	?	[H. 1084/ M. 1673]	Behceti Hüseyin
İzzeti Efendi	?	[H. 1092/ M. 1681]	Nâcî Ahmed Dede
Mahmud Çelebi	?	[H. 1077/ M. 1666-67]	Ahmed Yârî
Mezâkî Süleyman Efendî	?	[H. 1087/ M. 1676]	Bosnalı Alaeddin Sâbit, Ahmed Rüşdî
Murad Ağa	?	[H. 1084/ M. 1673]	Behceti Hüseyin
Nâbî'nin Kuzeni	?	[H. 1077/ M. 1666-67]	Nâbî
Nâilî-i Kâdim	?	[H. 1077/ M. 1666]	Fevzî
Nedim-i Kâdim	?	[H. 1084/ M. 1673-74]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Neşâtî	?	[H. 1085/ M. 1674]	Behçeti Hüseyin, Edirneli Ahmed Rüşdî, Fasîh Ahmed Dede, Sükkerî
Nev'î Yahyâ Efendi	?	[H. 1007/ M. 1599]	Nev'î-zâde Atâyî
Nimetî Çelebi	?	[H. 1085/ M. 1674]	Behçeti Hüseyin

Niyâzî Mısrî	?	[H. 1105/ M. 1693-94]	Verdî
Rai-zâde Vehbî Ahmed Çelebi	Gece yarısı ansızın vefat etmiştir.	[H. 1072/ M.1661]	Fevzî
Râmî'nin Yakınları	?	[H. 1023/ M. 1614-15] (Kız kardeşi) [H. 1038/ M. 1628-29] (Dostu Behram Ağa)	Râmî
Saçlı İbrahim	?	[H. 1042/ M. 1632-33]	Nâ'ilî Kadîm
Sâkıb Dede'nin Eşi Ayşe Hanım	?	[H. 1110/ M. 1698-99]	Sâkıb Dede
Sami Çelebi	?	[H. 1106/ M. 1694-95]	Bursalı Tâlib
Su Yolcu-zâde El-hattât	?	[H. 1089/ M. 1678-79]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Şehrî'nin Oğlu	?	[H. 1032/ M. 1622-23]	Şehrî
Tıflî Ahmed Çelebî	?	[H. 1070/ M. 1659-60]	Nâ'ilî
Ümmi Sinan-zâde	?	[H. 1088/ M. 1677-78]	Edirneli Ahmed Rüşdî
Vahyî'nin Oğulları	?	[H. 1093/ M. 1682] (Oğlu Abdulvahid) [H. 1107/ M. 1695-96] (Ahmed)	Vahyî
Veysi Efendi	?	[H. 1037/ M. 1628]	Nev'î-zâde Atâyî
DİĞER KİŞİLER			
Abaza Hasan	IV. Murad tarafından Celali İsyanları'nda katledilmiştir.	[H. 1069/ M. 1658]	Ahmed Nâmî
Edirneli Esad Çelebi	Veba hastalığı yüzünden vefat etmişyir.	[H. 1101/ M. 1689-90]	Bosnalı Sâbit
Emîr Güneoğlu Tahmasb-Kulu Hân	Dininden döndüğü için padişah fermanıyla katledilmiştir.	[H. 1051/ M. 1641-42]	Şehrî
Genç Osman (II. Osman)	İsyancılar tarafından katledilmiştir.	[H. 1031/ M. 1621-22]	Nev'î-zâde Atâyî
Gümüş Ayaklı	Katledilmiştir.	[H. 1015/ M. 1606-07]	Azmizâde Hâletî

Musa Çelebi	Katledilmiştir.	[H. 1031/ M. 1621-21]	Cevrî

Verilen tabloya göre XVII. yüzyılda vefat etme nedenleri olarak hastalık, katledilme, kaza ve şehit olma durumları sayılabilir. Hastalıktan vefat edenler; felç, verem ya da şirpençe hastalığına yakalanmıştır. Şehit olan kimseler Bağdat fethinde can vermişlerdir. Vefatlarına tarih düşürülen bestekârlar arasında Sultan IV. Murad'ın İstanbul'a getirmiş olduğu bestekârlar da yer almıştır. Tarih şiirlerinde göze çarpan diğer bir husus, vefat eden kişilerin genç olmasıdır. Vefatların ikinci grubunda katledilme olayları yer almıştır. Osmanlı'nın XVII. yüzyıl döneminde; devlete karşı ayaklanma çıkaranlar, ihanet edenler ve dininden dönenler padişah fermanıyla katledilmiştir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İDMANLAR/ YARIŞLAR

8.1. Ok Atışları

8.1.1. Sultan I. Ahmed

Hâfız Ahmed Paşa, Sultan I. Ahmed'in 1606-07'de ok atmasına tarih düşürmüştür. Şair, padişahın emir verip hedef astırdığını sonrasında kurşununu attığını söylemiştir. Padişah zor olan hedefi delmeyi başarmıştır.

3/1 Çûb peykân ile bu kurşuna sultân Ahmed
Urdı bir darb ki kadri hüneri yükseldi

3/2 Ya'ni emr eyleyüp asdurdı buraya bunı
Çeşm-i tahsîn ile gördi çü bu Hâfız geldi

3/3 Didi târîhini alup yayın o sultân Ahmed
Çûb peykân ile bu usrunı urdı deldi
[H. 1015/ M. 1606-07] (Uysal, 2010: 160)

8.1.2. Sultan IV. Murad'ın Ok Atması

Nef'î, Sultan IV. Murad'ın ok atmasına tarih düşürmüştür. Şair, padişahın şiir söylemede usta olduğu gibi hüner gösterip ok atmada da usta olduğunu söylemiştir. Padişah okunu oldukça uzak bir yere atmıştır.

5/1 Hazret-i Hân Murâd ki ömrü
Ola dâmân-ı rûzgâra tırâz

5/3 Şehsüvâr-ı dilîr ü kıtanüvîs
Hem sühen fehm ü hem sühenperdâz

5/12 Bulmayıp tîrini dedi târîh
Âferîn ey hıdîv-i tîrendâz
[H. 1053/ M. 1643-44] (Akkuş, 2018: 224)

Şeyhülislâm Yahya da Sultan IV. Murad'ın ok merasimi üzerine tarih düşürmüştür. Yahya, Sultan IV. Murad'ın attığı okun izine 1631-32 tarihini atmıştır.

5/1 Şehen-şâh-ı cihân Sultân Murâd'a
İde Hak Hazreti Ihsân-ı küllî

5/2 Nişân-ı tîrine târîh Yahyâ
Nişân-ı devlet ü ikbâl-i küllî
[H. 1041/ M. 1631-32] (Kavruk, 2001: 480)

8.1.3. Sultan İbrahim'in Ok Atması

Cevrî, Sultan İbrahim'in ok atmasına hem manen hem de lafzen tarih düşürmüştür. Şair beş şiirinde de ok atılmasına yer vermiştir. Şairin söylediğine göre padişahın vuruşunun etkisiyle, okun ucundaki demir kapıda yer edinmiştir. Bu şiirden sonra gelen tarih şiirleri de aynı sebepten dolayı yazılmıştır. Sultan IV. Murad, demir kapıyı okla delmiştir. Şair, 118. tarih şiirinde padişahın, sapan demirini deldiğini söylemiştir. 121. tarih şiirinde ise okçuların hepsinin ok darbeleriyle vurmaya çalışsa da demiri delemediğini belirtmiştir. Şair, demiri delebilen kişinin bir tek padişah olduğunu vurgulamıştır.

117/1 Dâ'imâ kuvvet ile Hazret-i Han İbrâhîm
Göstere Sâm u Nerîmân gibi 'âlemde hüner

117/2 Şaştını muhkem idüp tîrini per-tâb idecek
Darb ile demreni itdi bu demür kapuda yer

117/4 Sâl-ı târîh irişdükde bin elli dörde
Eyledi bu hüneri pâdışeh-i zûr-âver
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 343)

118/2 Nâvek-i dil-dûz ile deldi saban demürini
Hem demür kapuyı deldi tîr-i tîr-keşle hemân

118/3 Hicret-i peygam-berün bin elli dörd sâli idi
Kuvvet ü ‘ömrini efzûn ol müste’ân
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 344)

119/2 Bu hüner geldi bin elli dörd içinde zâhire
Bir kemân-keş virmemişdür tîrine böyle küşâd
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 344)

120/2 Bu pesendîde eser düşdi bin elli dördde
Bâreke’llâh zihî pâdışeh-i zûr-âver
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 344)

121/3 Darb-ı okla her kemân-keş urdı ammâ delmedi
Deldi bir tir-keş ok ile pâdışâh-ı kâm-kâr

121/4 Bu hüner geldi bin elli dörd içinde zâhire
Pâdışâhun ‘ömrin efzûn eylesün perverdigâr
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 345)

8.1.4. IV. Mehmet’in Ok Atması

Üskürdarlı Sırrî, yazdığı tarih manzumesinde IV. Mehmet’in Avusturya Seferi için Edirne’ye hareketini anlatmıştır. Şair, Sultanı fetihlerin babası olarak anmıştır. IV. Murad’ın on beş sene önce Edirne’de asılı duran hedef tahtasını vurmuştur. Şair, padişahın İstanbul makamına teşrif ettiğini söyleyerek Atıcılar Tekkesi’nin içinde bulunan marifet merasimini seyrettiğini dile getirmiştir. Padişah sonrasında okla atış yapmış, ok menzile erişince de bir kulu onu alıp padişaha geri getirmiştir. Bu merasime itibar etmek için padişah tekrar eteğini kıvırmaya hazırlanmıştır. Padişahın attığı ok, hedefi sabitleyince sevinç coşkunluğu yaşanmıştır. Şiirde padişah ok atmada dünya rekoru kıran ve ‘Tozkoparan’ lakabıyla anılan İskenderle kıyas edilmiştir. Din düşmanları birbirine bu hüneri gösterip anlatmış, “Şimdiden halimiz yamandır.” demişlerdir.

4/2 Sultân ebu’l-feth-i cihân Hân Muhammed
Kim ‘ahd-i şerifinde cihân emn ü emândur

4/3 Bu bî-bedel âvîzeyi on beş sene evvel
Edrine’de darb itdügi meşhur-ı cihândur

4/4 Şevketle idüp mesned-i İstanbul'ı teşrif
Ol şehr ki reşk-âver-i gülzâr-ı cinândur

4/5 Manzûrı bunca durûb-ı hüner-âyîn
Kim münderiç-i zâviye-i Atıcıyân'dur

4/6 Ol vakt olup tab'-ı hümâyûnına lâyıh
Ol darb ki hüsn-i hüner-i 'âleme ândur

4/7 Menzile gidüp ok gibi fermân ile bir kul
'İzzetle getürdüp anı kim tuhfe-i cândur

4/8 İsbât ile vaz' eylemek âsârı ezelden
Âyîn-i rüsum-ı selef-i darb-ı zenândur

4/9 Bu resme ri'âyet içün ol pâdişeh-i dîn
Tekrâr anun isbâtına dâmen-be-miyândur

4/11 Sâbit olıcak darb-ı hadeng-i şeh-i devrân
İfrât-ı neşât ile cihân dest-feşândur

4/12 Vakkas ocağun itse münevver 'aceb olmaz
Zîrâ bu bir âvîze-i hurşîd-i nişândur

4/15 Dir birbirine bu hüneri gösterüp a'dâ
Şimdiden gerü tahkik idünüz hâli yamândur

4/17 Hiç buna kerâmet dimeden gayrı söz olmaz
Zîrâ bu eser reşk-i dil-i Toz Koparan'dur

4/20 Seyr eyleyecek Sırrî dâ'î didi târîh
Âvîze dil-keş 'amel-i şâh-ı cihândur
[H. 1096/ M. 1684] (Kazan, 2003: 367)

Nişancı Abdurrahman Paşa, IV. Mehmed'in asılı duran altın hedefe nişan aldığını ve 80 adımlık mesafeden okunu attığını söylemiştir. Şair, bu atışa 1667 yılında tarih düşürmüştür.

39/1 Cenâb-ı Hazret-i Sultân Mehemmed
Hemîşe 'ömrin efzûn ide Allâh

39/2 Ok atardı gazâ kasdıyla dâ'im
Kemân-ı 'avn ola destinde her gâh

39/4 Olup âvihte zîr-i nişânda
Mu'allak salınurken gâh ü bî-gâh

39/5 Atup seksen adım yirden bu tîri
Bu güne urdı ol gazî şehenşâh

39/7 Bir ihsân ile kâmildür bu târîh
Zihî sehm-i kerâmet bâreka'llâh
[H. 1078/ M. 1667] (Koşik, 2020: 62)

8.1.5. Musahip Mustafa Paşa

Nâbî, Musahip Mustafa Paşa'nın ok atmasına 1672-73'te tarih düşürmüştür.

29/3 Aldı taklîd eyleyüp vâdîsine
Destine kavs-i kuzah çerh-i berîn

29/10 Seyr idüp Nâbî didi târîhini
Kuvvet-i bâzûsına sad âferîn
[H. 1083/ M. 1672-73] (Bilkan, 2011: 213)

8.1.6. Çerkez Mehmed Ali Paşa

Nâbî, Hafız ve Çerkez olan Muhammed Ali Paşa'nın ok atışına tarih düşürmüştür. Şairin aktardığı bilgilere göre Ali Paşa, Halep diyarının önceki sadrazamıdır. Sadrazamlıktan ayrıldıktan sonra Halep'in işlerinden sorumlu vali olmuştur. Öncesinden atış yapan usta ok atıcısı Hacı İsmail'in, hedefinin üzerinden

yirmi sekiz kez geçmiştir. Vefat eden ok atıcısının yayıyla oku atıp ruhunu yeniden canlandırmıştır.

Târîh-i Tîr-Endâhten-i Çerkes Muhammed Pâşâ der-Şehbâ

125/1 Âsaf-ı sâlifü'l-eyyâm-ı diyâr-ı Şehbâ
Hâfız u Çerkesiyü'l-asl Muhammed Pâşâ

125/4 Sadrdan münfasıl oldukda bu be-hükm-i takdîr
Olıcak hâfız-ı tedbir-i umûr-ı Şehbâ

125/7 Harf-endâzluk idüp selefün menziline
Geçdi yigirmi sekiz kez o kemân-gîr-i vegâ

125/9 Hâcı İsmâ'il o üstâd-ı sanâdîd-i rumât
Ki bu fende o idi pîr-i ferîd yek-tâ

125/10 Anun atduğı kemân ile atup bu tîri
Eyledi rûhını ol pîr-i 'âzîzün ihyâ

125/13 Basarak birbirini müjdeciyân târîhin
Didiler menzili sebk itdi Muhammed Pâşa
[H. 1100/ M. 1688-89] (Bilkan, 2011: 329)

8.2. Cirit Atışı

Cevrî, Sultan IV. Murad'ın ok atan, cirit atan, silah kullanan bir kişilik olduğunu söyleyip Eski Saray'a cirit atmak için geldiğini belirtmiştir. Eline ciriti alan padişah, servilerin gölgesinde dolaşmıştır. Padişahın Eski Saray'dan attığı cirit, hava akımının etkisiyle ceviz ağacını titremiştir. Cirit, küçük ağacı aşmış, gittikçe yükselerek Sultan Bâyazîd'in camisini geçmiştir. Son olarak cirit haremdeki minarenin dibinde durulmuştur. Bu tarih şiiri fermân üzerine yazılmıştır. *Cevrî Divanı*'nı hazırlayan Hüseyin Ayan şunları söylemiştir:

> *"IV. Muradın attığı ciritin ağırlığı 100 dirhem (800 gr.), Cevrî'ye göre, 6 dirhem (yaklaşık 20 gr.) ağırlığındaki bir ok sert yaydan çıkmak şartıyla ancak fırtına gibi hızla esen rüzgârın etkisiyle bu kadar uzak bir menzile gidebilir. İşte bundan dolayı IV. Murad'ın gücü küçümsenmemelidir."*

Târîh-ı Cırıd Endâhten-i Merhûm u Magfûr Sultân Murâd Han Bâ-fermân-ı ‘Ali-şân

2/1 Dâver-i ‘âlem mu‘ızzü’d-devle hâkân-ı cihân
Hazret-i Sultân Murâd ol pâdışâh-ı dâd-ger

2/16 Cümleden Eski Sarâyı ‘ızz ile teşrif idüp
Eyledükde devlet ile ol makâmı müstakar

2/18 Ravza-i cennet-misâlinde o cây-ı hurremün
Destine alup cırıd etrâfı eylerken güzer

2/19 İtdi pây-endâz o serv-i ser-firâza sâyesin
Bir dıraht-ı cevz kim eflâke çekmiş kaddi ser

2/20 Eyledi per-tâb o menzilden cırıdın şöyle kim
Lerze-nâk oldı hevâ-yı cünbişinden ol şecer

2/22 Geçdi Sultân Bâyezîdün câmi‘-i vâlâsını
Tâ Haremde ana dâmân-ı menâr oldı makar

2/23 Yüz direm mikdârı bir çôp-i girânı bî-te‘ab
Çok hünerdür elden atmak böyle insâf olsa ger

2/24 Altı dirhem tîr çıksa bir kemân-ı sahtdan
Bâd-ı sarsarla bu denlü menzile ancak gider

2/27 Didiler Cevrî gibi tahsîn idüp târîhin
Bâreke’llâh ey Müsellem-dâver ü sâhib-hüner
[H. 1043/ M. 1633-34] (Ayan, 1981: 283)

Cevrî başka bir şiirinde de Sultan Murad’ın attığı cirite tarih düşürmüştür. Padişah, Beykoz bahçesine gezintiye geldiği zaman sarayın ön bahçesine yüksek bir gölgelik kurdurmuştur. Havaların sıcak olduğu vakitte gelen padişah, eline bazen tuğla bazen cirit alıp güç gösterisi yapmıştır.

Padişah, bulunduğu yerden mermer sütûnu hedef alarak ciriti atmıştır. Cirit meydanda 135 arşınlık bir yol kat etmiştir. Şair, "Okun rehberi rüzgâr olsa bile' o menzile erişememektedir." diyerek bu mesafenin oldukça fazla olduğunu dile getirmiştir.

3/1 Hazret-i Sultân Murâd-ı pür-hüner kim sun'-ı Hak
Zât-ı pâkin eylemiş sâhib-kemâl ü zû-fünûn

3/9 Seyr içün geldükde Begkoz bâğına iclâl ile
Pâyına yüz sürdi cûlar itmeyüp sabr u sükûn

3/10 Kurdılar pîş-i sarâya bir mu'allâ sâye-bân
Eyledi anda vücûdın tâb-ı germâdan masun

3/11 Gâh hışt ü geh cırıd alup o meydânda ele
Kuvvet-i sâhib-kırânîsin iderken âzmûn

3/12 Atdı ol yerden cırıdın zûr-ı bâzû gösterüp
Karşusında oldı menzil-gâh ana mermer sütûn

3/13 'Add olundı bu'd-ı meydânı yüz otuz beş zirâ'
İrmeye yol menzile bâd olsa tîre reh-nümûn

3/15 Sıdk ile Cevrî du'â idüp didi târîhini
Kuvvet-i bâzû-yı Sultânı kıla Mevlâ füzûn
[H. 1047/ M. 1637-38] (Ayan, 1981: 285)

Şeyhülislâm Yahyâ şiirinde, IV. Murad'ın Doğu'ya giderken Halep şehrine geçtiğini söylemiştir. Padişah kaleyi ve şehri gezmeye çıktığı vakit, kaleden şehre cirit atmıştır. Padişahın attığı cirit yüksek bir çatıya isabet etmiştir. Verilen tarih diğerlerinden farklı olarak 1638-39'dur.

11/3 Giderken şarka teşrîf eyledün şâhum Haleb şehrin
Çıkup devletle bir gün kal'a vü şehri temâşâya

11/4 Cirîd atdun mübârek destün ile kal'adan şehre
Hemân şeh-bâzâsâ kondı ol bir bâm-ı bâlâya

11/5 Ana târîh içün devletlü hünkâra du'âlarla
Didi Yahyâ cirîdün kal'adan irişdi bu câya
[H. 1048/ M. 1638-39] (Kavruk, 2001: 485)

8.3. Tüfek Atışı

Cevrî, IV. Murad'ın tüfekle nişan almasına 1639-40'ta tarih düşürmüştür. Padişah eksiksiz 9 dirsemlik kurşunla, 44 arşın uzaklıktan yumurtayı kolaylıkla nişan alarak vurmuştur. Yumurta ortadan ikiye ayrılarak bölünmüştür. Cevrî tarih şiirini fermân üzerine yazmıştır.

Târîh-i Beyza Bâ-Fermân

8/1 Hazret-i Hân Murâd-ı zî-şânun
Her hünerde olur kemâli 'ıyân

8/2 Cümleden bir tüfenk ile hâlâ
Ki tokuz dirhem idi bî-noksân

8/3 Urdı bu beyzâyı sühulet ile
Oldı fındık yeri şikeste hemân

8/4 Atdı kırk dört zirâ' yerden anı
Zûr-ı bâzûsına yeter bu nîşân

8/5 Didi târîhini görüp Cevrî
Âferîn ey dilîr-i Sâm-akrân
[H. 1049/ M. 1639-40] (Ayan, 1981: 289)

Aşağıdaki şiir de fermân üzerine yazılmıştır. Padişah, 1638-39'da tüfekle atışını yapmıştır. *Cevrî Divanı'*nı neşreden Hüseyin Ayan şunları demiştir:

> *"Bağdad fethinden Diyarbakır'a gelen IV. Murad orada düzenlenen bir yarışta 6 dirhemlik bir kurşunla otuz üç buçuk arşın uzaklıktan "guruş"a nişan alarak isabet sağlamıştır."*

Târîh-î Gurûş Bâ-Fermân

17/1 Feth idüp Bağdâdı Gâzî Murâd Han
Çün Diyâr-ı Bekri kıldı müstakar

17/2 Anda attı altı dirhem bir tüfenk
Bu gurûşa eyledi darbı eser

17/3 ‘Add olundı otuz üç buçuk zirâ‘
Tûl-i meydân-ı nisanı ser-be-ser

17/4 Didiler târîhini idüp du’â
Kuvvetün olsun mezîd ey nâm-ver
[H. 1048/ M. 1638-39] (Ayan, 1981: 295)

8.4. Topuz Atışı

Hâfız Ahmed Paşa, Sultan I. Ahmed’in 1604-05’te topuz atmasına iki şiirinde tarih düşürmüştür. Padişah eline bir topuzu alıp istediği yere vurmuştur. Topuz kasrın ötesine gitmiştir.

1/1 Nâm-ı pâkün ki oldı Han Ahmed
Pençesin nice düşmenün deldün

1/2 Destüne bir topuz alup geldün
İstedigün yire atup urdun

1/3 Atdığun vakti ya‘nî ol topuzı
Bu mekâna kadem basup turdun

1/4 Didi Hâfız kulun görüp târîh
Topuz ile bu kasrı aşurdun
[H. 1013/ M. 1604-05] (Uysal, 2010: 159)

Cevrî şiirinin ilk iki beytinde, Ahmed Han’ın, atını alıp meydana sürdüğünü, halka hünerlerini gösterdikten sonra topuz atacağı yere geldiğini söylemiştir. Ahmed Han, eline topuzu alıp havaya fırlatmış, sonrasında yeniden tutmuştur. Padişah, bu hareketi bir iki kere yaptıktan sonra meydana tekrar gelip nişan alarak rakibine meydan okumuştur.

2/1 Sürüp meydâna atın Han Ahmed
Hünerler ‘arza kıldı halka bî-had

2/2 Çıkarup topuzın atdı hevâya
İnerken yine tutdı ol ser-âmed

2/3 Bir iki kerre atdı tutdı anı
Girü meydâna sürdi ol sehî kad

2/4 Nişân yirine irüp ol cihân-gîr
Rikâbe basdı turdı nitekim sed

2/7 Didüm târîhini bu yire geldi
Çün atdı topuzı Sultân Ahmed

[H. 1014/ M. 1605-06] (Uysal, 2010: 159)

XVII. yüzyıl şairlerinin şiirlerinden edindiğimiz bilgilere göre padişahların idman oyunlarına oldukça ilgi gösterdiği görülmüştür. Bu oyunlar; ok atma, cirit atma, topuz atma gibi güç gösterisi olan oyunlardır. Tüfek atışları da dönemde ilgi duyulan oyunlar arasında yer almıştır. Aşağıdaki grafikte bu oyunların oynanma oranları gösterilmiştir.

Grafik 7

İdmanların Oransal Dağılımı

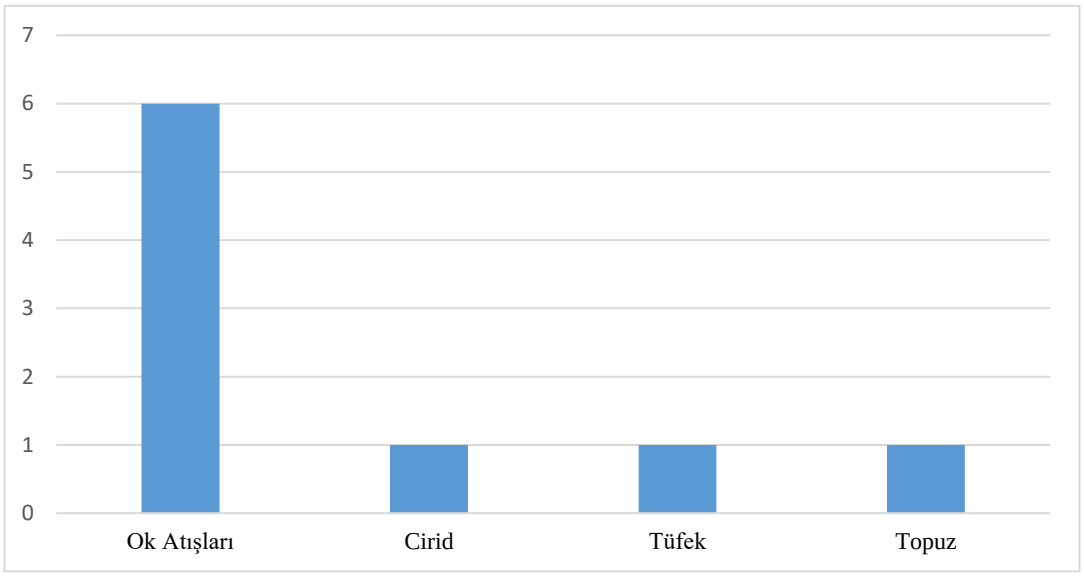

Grafiğe göre padişahların en çok oynadığı oyun ok atışlarıdır. Ok atan padişahlar: Sultan I. Ahmed, Sultan IV. Murad, Sultan İbrahim, IV. Mehmed'dir. Cirit oyunlarında öne çıkmış olan padişah Sultan IV. Murad'dır. Sultan aynı zamanda tüfek atışı yapmıştır. Şairler şiirlerinde, Sultan IV. Murad'ın kabiliyetlerinden dolayı onu sıklıkla zikretmişlerdir. Şiirlerde padişahların ok atacağı yerlerde gölgelik bir alan kurulduğundan bahsedilmiş, padişahların pazularına övgü dolu sözler yazılmıştır. Aşağıda yer alan tabloda XVII. yüzyılın idmanları yer almıştır:

Tablo 10

XVII. Yüzyıl İdmanları

OK ATIŞLARI			
KİŞİLER	**ATTIĞI YER**	**YILI**	**TARİH DÜŞÜREN ŞAİR**
Sultan I. Ahmed	?	[H. 1015/ M. 1606-07]	Hâfız Ahmed Paşa
Sultan IV. Murad	?	[H. 1041/ M. 1631-32] [H. 1053/ M. 1643-44]	Şeyhülislâm Yahya Nef'î
Sultan İbrahim	?	[H. 1054/ M. 1644-45]	Cevrî
IV. Mehmed	Atıcılar Tekkesi/ İstanbul	[H. 1096/ M. 1684]	Üskürdarlı Sırrî
IV. Mehmed	?	[H. 1078/ M. 1667]	Nişancı Abdurrahman Paşa
Musahip Mustafa Paşa	?	[H. 1083/ M. 1672-73]	Nâbî
Çerkez Mehmed Ali Paşa	Halep	[H. 1100/ M. 1688-89]	Nâbî
CİRİT ATIŞLARI			
Sultan IV. Murad	Eski Saray	[H. 1043/ M. 1633-34	Cevrî
Sultan IV. Murad	Halep	[H. 1047/ M. 1637-38]	Cevrî Şeyhülislâm Yahyâ
TÜFEK ATIŞLARI			
Sultan IV. Murad	?	[H. 1049/ M. 1639-40]	Cevrî

Sultan IV. Murad	Diyarbakır	[H. 1048/ M. 1638-39]	Cevrî
TOPUZ ATIŞLARI			
Sultan I. Ahmed	?	[H. 1013/ M. 1604-05]	Hâfız Ahmed Paşa

XVII. yüzyılda oynanan oyunlar, padişahlar arasında bir rekabet haline gelmiştir. Güç gösterisinde bulunan Sultan İbrahim'in attığı ok sapan demirini delmiştir. Sultan IV. Mehmed'in 80 adımlık mesafeden attığı ok "Tozkoparan" lakabıyla anılan İskender'le mukayese edilmiştir. Daha çok cirit atışlarıyla anılan Sultan IV. Murad, Eski Saray'da 100 dirhem ağırlığında cirit atmıştır. Bu cirit, 6 dirhem ağırlığında hızla giden bir ciritten daha fazla yol kat etmiştir. Padişahın meydanda attığı bir başka cirit, 135 arşınlık yol katetmiştir. Sultan IV. Murad, kimi zaman tuğla da kırmıştır. Tarih şiirlerinden hareketle, Sultan IV. Murad'ın hünerleri oldukça fazla olduğu gözlemlenmiştir. Sultan IV. Murad, Cevrî'nin yazmış olduğu şiire göre 9 dirhemlik kurşunla attığı tüfek atışı, 44 arşın uzaklıktaki yumurtayı ortadan ikiye bölmüştür. Bu oyunlar haricinde Osmanlı döneminin idmanları arasında topuz atışları da göze çarpmıştır. Hâfız Paşa'nın dediğine göre I. Ahmed meydanda atıyla hüner gösterisi yaptıktan sonra eline topuzunu alıp atmıştır.

DOKUZUNCU BÖLÜM

ESERLER

9.1. Behçeti Hüseyin Efendi'nin Kitabı

Behçeti Hüseyin Efendi kendi yazdığı kitabının bitirilişine tarih düşürmüştür. Şair şiirinde, bu kitabı vezirin isteği üzerine yazmış olduğunu söylemiştir. Araştırmalarımıza göre Behçeti Efendi, Sadrazam Mustafa Paşa' nın isteği doğrultusunda Çehrin Kalesi'ni fethetmesi üzerine *Zafernâme* adlı eseri yazmıştır. Fakat kaynaklarda bu eserin H. 1090/ M. 1679 yılında tamamlandığı belirtilmiştir. (Ölmez, 2020).

Târîh-i İtmam-ı Tevarih-i Hazret-i Sadr-ı Güzin Kayim-Makam Mustafa Pâşâ

5/2 Mustafa Pâşâ-yı sâhib 'adl ü dâd
Âsâf-ı şâhen-şeh-i pâk-i'tikâd

5/3 Tab'ı olup mâyil-i 'ilm ü kemâl
Eyledi i'zâz ol erhunde-fâl

5/4 Didi târîh Hasan Beg-zâdesi
Yazdı na'ti ol letâfet dâdei

5/5 Tab'-ı pâki hatt idüp andan müdâm
Ülfet itdi ol vezîr-i Cem-Makâm

5/6 Sonra emr itdi bu 'abd-i kemtere
Kim yazam târîh o ra'nâ deftere

5/8 Didi ol dem Behcetî bî-nevâ
İki mısra'da iki târîh ana

5/9 Eyleyüp na'ti ada-yı iltizam
Eyledi bu tuhfe-i cildi tamam

[H. 1084/ M. 1673] (Ölmez, 1995: 398)

9.2. Cevrî'nin Eserleri

Cevrî, dört halifeyi anlattığı *Hilye-i Çihâr-yâr-ı Güzîn* adlı eserinin bitişine tarih düşürmüştür. Şair şiirinde; Hz. Osman'ın şeriat kurallarından, Hz. Ali'nin sözlerinin hikmetli olduğunudan, Hz. Muhammed'in sünnetinden, Ebu Bekir'den sonra Hz. Ömer'in halife oluşundan bahsetmiştir.

1/1 Sadef-i cânda oldı dürr-i semîn
Kelimât-ı çıhâr-yâr-ı güzîn

1/2 Oldı her bir kelâmı Sıddîkûn
Tercemânı lisân-ı tahkîkun

1/7 Hikmet-âmîz olup kelâm-ı 'Alî
Gösterür sırr-ı sun'-ı lem-yezeli

1/11 Ba'deî ser-be-ser hadîs-i Resûl
Oldı bî-şek müsellem ü makbûl

1/14 Sünneti bildün ise vâcib ile
Seve gör bunları merâtib ile

1/15 Efdal-i nâs ba'de fahr-ı beşer
Oldu Bû-Bekr ü sonra oldı 'Ömer

1/16 Fehm olundı merâtib-i şeyhayn
Böyledür dahı rütbe-i hateneyn

1/22 Didi târîhini bu 'abd-i za'if
Kelimât-i çıhâr-yâr-ı latif
[H. 1040/ M. 1630-31] (Ayan, 1981: 283)

Cevrî, kendi yazdığı *Mesnevî* istinsahını tamamlamasına tarih düşürmüştür. Şair bunu yazma sebebinin Mustafa Paşa olduğunu söylemiştir.

Cevrî, Mustafa Paşa'nın vezir ve defterdar olduğunu belirterek onun askerleriyle Bağdat'a sefer düzenlediğini anlatmıştır. Mustafa Paşa, fetih sırasında çok fazla sıkıntı çekmiş bunun için de Mevlâ'ya yemin etmiştir. Paşa bu yeminle; huzurla İstanbul şehrine gidebilirse, *Mesnevî*'yi Cevrî'ye yazdırmakla ant içmiştir. Allah paşanın duasını kabul etmiş, Cevrî de 1641'de Mesnevî'yi yazmıştır.

60/3 Yazdun el-hal bir kitâb-ı müstetâb
Kim anun bir beytidür faslu'l-hitâb

60/10 Zâtınun ism-i Muhammed zîveri
Sâhibü'd-devle vezîr ü defterî

60/11 'Asker-i İslâm ile ol nâm-ver
Eyledükde feth-i Bagdâda sefer

60/12 Anda çekmiş çok gumûm-ı hâyile
Böyle 'ahd itmiş meger Mevlâyile

60/13 Kim eger vech-i selâmetle benüm
Şehr-i İstânbûl olursa meskenüm

60/14 Eyleyüp Cevrîye ikdâm-ı kavî
Nezrüm olsun yazduram bir Mesnevî

60/15 Lutf idüp Hak nezrini itdi kabûl
Maksad-ı aksâsına buldı vusul

60/17 Ben iderken sâl-i itmâmın hisâb
Gûşuma hâtifden irdi bu hisab

60/18 Sâhibine oldı ilhâ-ı Hudâ
Didi târîh eyledüm nezri edâ
[H. 1051/ M. 1641-42] (Ayan, 1981: 316)

Cevrî aşağıdaki şiirinde de Muhammed Paşa'nın yazdırdığı *Mesnevî*'ye tarih düşürmüştür. Şair, Muhammed Paşa'nın Hz. Molla'ya gönül bağladığını, cömertlikle bu süslü Mesnevi'yi yazdırdığını dile getirmiştir. Şair yazdığı yazının beş Mesnevi'ye denk geldiğini söyleyerek kendini övmüştür.

45/1 Sâlik-i minhec-i ihlas Muhemmed Paşa
Ki odur Hazret-i Monlâya muhibb ü dil-bend

45/2 Yazdurup cûd ile bu Mesnevî-i zîbayı
Eyledi kâtibini lutf u keremden hursend

45/4 Hatt-ı Cevrî ile beş Mesnevîye denk olup
O veliyy-i vüzerâ muhterem-i 'izzet-mend

45/7 Oldı bu nüshanun itmâmına târîh-i temâm
Bî-bedel tarh u zihî Mesnevî-i bî-mânend
[H. 1056/ M. 1646-47] (Ayan, 1981: 309)

Cevrî kendi yazdığı *Âlî Divanı*'nın bitirmesine 1645-46'da tarih düşürmüştür.

74/1 Yazıldı oldı makbûl-i ehâlî
Hatt-ı Cevrî ile dîvân-ı Âlî

74/2 Olur mısra'-ı sânî ana târîh
Hurûfun evvelinden olsa hâlî
[H. 1055/ M. 1645-46] (Ayan, 1981: 325)

Cevrî, devrin en önde gelen hekim başlarından Emir Çelebi'nin *Enmûzecü't Tıb* adlı kitabını bitirmesine tarih düşürmüştür. Şair, her derde deva olan kitaba yaşlı olan genç olan herkesin baktığını söylemiştir

Târîh-i Nüvişten-i Enmûzecü't-Tıb

65/9 Her ne devâ ister ise derdine
Cümle gelüp andan alur şeyh u şâb

65/12 Oldı bu te'lîf-i pesendîdenün
Mûcidi bir zât-ı Felâtûn-cenâb

65/14 Ya‘nî Şerîfî Çelebî kim odur
Müntesib-i şâh-ı risâlet-me’âb

65/20 Çün bu kitâbı yazup itdüm temâm
Himmet ile bî-te‘ab u ıztırâb

65/21 Didi bu târîhi hakîm-i hıred
Hikmet ile bî-bedel oldı kitâb
[H. 1036/ M. 1626] (Ayan, 1981: 320)

Cevrî, Emir Çelebi’nin *Enmûzecü’t-Tıb* adlı kitabını istinsah etmesine tarih düşürmüştür. Nüsha, 1629-30’da tamamlanmıştır.

58/2 Kemâl ehli ide lutf ile tekmîl
Ne denlü var ise noksân-ı kâtib

58/3 Didi târîh-i itmâmını Cevrî
Yazıldı yümn ile Enmûzecü’t-tıb
[H. 1039/ M.1629-30] (Ayan, 1981: 316)

9.3. Abdullah Efendi’nin Eserleri

Tarihî kaynaklara göre Abdullah Efendi, 1584 yılında İstanbul’da doğmuştur. Abdullah Efendi’nin babası Seyyid Muhammed devlete hizmet eden bir kişidir. Genç yaşta eser telif etmeye başlayan Abdullah Efendi, hâmisini kaybettikten sonra uzlete çekilip *Mesnevî* şerhini tamamlamıştır. (Azamat, 2009: 145-147).

Cevrî, Molla Celaleddin Rûmi’nin eseri *Mesnevî*’nin, Abdullah Efendi tarafından şerh edilmesine tarih düşürmüştür. Beyitlerde memduhu öven Cevrî, yapılan bu şerhin tasavvuf âlemini büyülediğini söylemiştir.

Der- Ta‘rîf-i Şerh-i ‘Abdullâh Efendi Be-Mesnevî-i Mevlânâ Kuddise Sırruhû Ma‘a Târîh

63/12 O feyzun mazharından biri ‘Abdullâh Efendidür
Ki isti‘dâd ile ustâd-ı eshâb-ı tarîkatdür

63/13 Bu sözde şâhidümdür Mesnevîye yazdugı şerhi
Ne şâhid müdde ‘âmı sıdk ile isbâta hüccetdür

63/ 26 Tasavvuf ‘âlemin merdâne teshîr eylemek böyle
‘Aceb kuvvetdür el-hak sa‘y ile olmaz velâyetdür

63/27 Fazîletle bu şerhun gayriden beş artıkdur
Olursa hâtme târîh-i itmâmı isâbetdür
[H. 1041/ M. 1631-32] (Ayan, 1981: 318)

Cevrî, bir başka tarih şiirinde Abdullah Efendi’nin inşâ mecmuasını tamamlaması üzerine tarih düşürmüştür. Şair, mecmuanın içinde padişahların birbirine hediye ettiği sözlerin yer aldığını söylemiştir. Bu sözler değerli mecmualardan alınmıştır. Cevrî on üçüncü beyitte; inşa yazılırken ne kadar kanun ve kurallar varsa Abdullah Efendi’nin hepsine uyduğunu belirtmiş, onu inşâ yeteneğinden dolayı İkinci Abdullah olarak nitelendirmiştir. 1643’te *Düstûru’l- İnşâ* yazılmıştır.

Târîh-i Nüvişten-i Mecmû ‘Al-i inşâ li-‘Abdullâh Efendi

64/2 Yine bir nüsha tahrîr eyledün kim
Pesend eyler görüp a‘lâ ve ednâ

64/6 O tuhfe-nâmeler kim padışâhân
Yazup bir birine itmişler ihdâ

64/8 Yazıldı mu‘teber mecmû‘alardan
Hem itdi intisâb ustâd-ı dânâ

64/9 ‘Utârid-hâme ‘Abdullâh Efendi
Ki bu fende odur bî-misl ü hemtâ

64/11 Odur inşâda ‘Abdullâhı Sânî
Kelâmı pâki mervârid-i ebhâ

64/13 Ki inşâda kavânîn ü kavâ‘id
Ne denlü var ise olmışdur icrâ

64/14 Budur bâ’is ki oldı nâm u târîh
Bu zîbâ nüshaya Düstûru’l-inşâ
[H. 1053/ M. 1643] (Ayan, 1981: 320)

Cevrî aşağıdaki tarih şiirinde ise Abdullah Efendi'nin *Nasâyihu'l-Mülûk* adlı eserinin 1649'da tamamlanmasına tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre eser, herkes tarafından kabul görmüştür. Cevrî eserin içeriğinde; ahiret işleri, dünya halleri, dünyanın gerçek doğruları gibi konuların yer aldığını söyleyip çok fazla faydalı bilgilerin olduğunu dile getirmiştir. Şair, Abdullah Efendi'nin üslubunu övmüş, böyle bir üslubun saray Farsçası'nda, Türkçe ve Arapça'da olmadığını vurgulamıştır.

Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Sarı Abdullah'ın yazdığı bu eser, IV. Murad'a takdim edilmiştir (Azamat, 2009: 145-147).

Târîh-i Nasâyihu'l-Mülûk Li-hüsni's-sülûk li-'Abdi'llâh Efendi

89/1 Zihi te'lîf-i makbûl ü müsellem
Nasîhat-nâme-i şâhân-ı 'âlem

89/3 Ki bunda mündericdür çok fevâyid
Bulur her tâyife andan 'avayîd

89/5 Usûl-ı dîn ü ahkâm-ı şerî'at
Vusûl-i 'âlem-i emr-i hakikat

89/12 Eğerçi var nice böyle mü'ellif
Derî vü Türkî vü Tâzî müsannif

89/13 Velîkin yokdur anlarda bu üslûb
Bu semt-i ahsen ü bu sûk-ı mergûb

89/20 Müzeyyen Dürresinde tâc-ı ma'nî
Derûnı kulzüm-i mevvâc-ı ma'nî

89/29 Beyân-ı sâl-i itmâmında fevrî
Didi hâtif zihî tahrîr-i Cevrî
[H. 1059/ M. 1649] (Ayan, 1981: 331)

9.4. Okçuzade Mehmet Şahi'nin Eseri

Kaynaklardaki bilgiye göre Okçuzade Mehmed, İstanbul doğumludur. Sûfi şairler arasında önemli olan Mehmed, Şahî veya Zeynî olarak bilinmektedir. 9 tane

bilinen eseri vardır fakat bunlardan en önemlisi *Tahrîr-i Ahsenü'l-Hadîs'*dir. Asıl adı Ahsenü'l-Hadîs'dir. Bu kendisinin ilk eseridir (Tuman, 2001: 479)

Cevrî, Mehmet Şahî'nin kaleme aldığı *Tahrîr-i Ahsenü'l-Hadîs* adlı 40 hadis tercümesini içeren kitabın bitimine tarih düşürmüştür.

59/1 Yazılup Ahsenü'l-hadîs temâm
Oldı mecmu'ı kudsiyâna tuhaf

59/2 Silk-i tahrire virdi revnak u fer
Bu musaffâ le'âl-i 'arş-ı sadef

59/3 Didi yazdukda Cevrî târîhin
Kalemüm buldı yine hüsn-i şeref
[H. 1035/ M. 1625] (Ayan, 1981: 316)

9.5. Fasîh Ahmed Dede'nin Divan Tertibi

Fâsih Ahmed Dede, kendi divan tertibinin bitmesine 1677'de tarih düşürmüştür.

Kıt'a-Berâyı Tertib-i Divân

7/1 Zihî cem'iyyet-i ebkâr şîrin-lehçe-i efkâr
Kim anun lafzı cümle âşinâ ma'nâsı bigâne

7/2 Bi-hamdi'llâh olup iklim-i nazma Husrev-i sânî
Fasîhâ himmet itdük biz dahı tertîb-i dîvâna
[H. 1088/ M. 1677] (Çıpan, 1991: 443)

9.6. Ahmed Nâmî'nin Divan Tertibi

Ahmed Nâmî, *Hüsn-i Hâkîkî* adlı eserinde, iki divanını tertip etmesine tarih düşürmüştür. Şair divanı tertip ettiği zaman 42 yaşında olduğunu söylemiş, diğer divanının adını da *Hüsn-i Mecâz* olduğunu belirtmiştir.

Tertîb idince iki dîvân-ı dil-keşini
İrmişdi kırk ikiye 'ömr-i güzâr-ı Nâmî
Didi hıred o demde nâm-âverâne târîh
Hüsn-i Hakîkat ile Hüsn-i Mecâz nâmı
[H. 1051/ M. 1641] (Yenikale, 2017: 9)

9.7. Mehmed Riyâzî'nin Eseri

Tıybî, divan şairi olan Mehmed Riyâzî'nin eserini istinsâh etmiş, tarih düşürmüştür. Şair iki eserinin de nüshasını oluşturup hediye etmiştir.

1/2 Gerçi kim nâmesi Riyâzî'nün
Bî- 'adîl ü nazîr u garrâdur

1/3 Gûyiyâ her hurûf u elfâzı
Ma'nî-i vecd-i 'ışkı gûyâdur

1/4 Yazılup ikisi de oldı tamâm
Lutf-ı hakdur 'atâ-yı mevlâdur

1/5 Nüsha-i hûb-ı dil-gûşa oldı
Garazum ol cenâba ihdâdur

1/7 İstedüm târîh[ın] didi Tıybî
Yümn ile nüsha-ı dil-ârâdur

[H. 1077/ M. 1666-67] (Tak, 1999: 159)

9.8 Nâbî' nin Eseri

Şair, kendi eseri olan *Tuhfetü'l-Harameyn*'nin tamamlanmasına 1679'da tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Tamâm-şuden-i Kitâb-ı Tuhfetü'l-harameyn

31/7 Didüm tamâmına Nâbî bu nüshanun târîh
Bu Tuhfe-i Harameynüm kabûl ide Mevlâ

[H. 1090/ M. 1679] (Bilkan, 2011: 218)

9.9. Şu'ûrî'nin Eseri

Şu'ûrî, kendi eserini yazma amacına tarih düşürmüştür. Şair, bu dünyada amacı doğrultusunda attığı adımların kararlı olduğunu, dilinin huzurunda ise korku olunca şairin can kulağına "Korkma" lafı eriştiğini söylemiştir.

Târîh Berây-ı Temâm-şoden-i Risâle-i Ta'dîl-i Emzice Ki în Fakîr-i Pür-Taksîr Be-Nâm-ı Yekî Ez-Vüzerâ-yı 'Âlî Te'lîf-Kerde-Bûd

1/2 Çün mukarrardır cihânda dâyimâ
Ma‘na istihdâf-ı kademin sanef

1/3 Eyleyince dil kabûlünde hirâs
Gûş-i câna irdi savb-i “Lâ tehaf!”

1/5 Nâm-ı ‘âlî olıcak ‘ünvân-tırâz
Ey Şu‘ûrî eyleme sûr ü şegaf

1/6 Hâtif-i gaybî didi târîhini
Bu risâle buldı ismiyle şeref
[H. 1082/ M. 1671-72] (Güler, 2017: 47)

9.10. Diğer Kişilerin Eseri

Sahhâf Rüşdî, Ebru Çelebi adında bir kişinin 1669’da kitabını bitirmesine tarih düşürmüştür.

Ebrû Çelebinin Bir Kitâbı İtmâmına Târîhtir

47/1 Erdi çün encâma târîhin dedim
Hamdillah bu kitâb oldu tamam
[H. 1080/ M. 1669-70] (Tunadurur, 2012: 171)

Sehmî, Peyami Efendi’nin Sâkî-nâmesi’ne tarih düşürmüştür.

Peyâmî Efendi Hazretleri Sâkî-nâmesine Tahrîr Olmuştur

2/1 Sebt-i erkâm ideli levh-i beyâna hâme
Görmedi çeşm-i hıred böylece sâkî-nâme

2/4 Kilk-i Sehmî niçe meşşâta olur tal‘ata
Neş’esi mâye-i endîşe-i kâm-ı evhâma
[H. 1052/ M. 1642-43] (Dirican, 2007: 191)

XVII. yüzyıl şairleri eserlerin yazılışlarına tarih düşürmekle birlikte, eserlerin içerikleri hakkında dikkate değer bilgiler vermişlerdir. Aşağıda yer alan tabloda bu dönemde yazılmış olan eserler yer almıştır:

Tablo 11

XVII. Yüzyıl Eserleri

Behçeti Hüseyin	Zafername	[H. 1084/ M. 1673]
Cevrî	Hilye-i Çihâr-yâr-ı Güzîn	[H. 1040/ M. 1630-31]
Cevrî	Mesnevî	[H. 1051/ M. 1641-42]
Cevrî	Âlî Divanı	[H. 1055/ M. 1645-46]
Cevrî	Mesnevî	[H. 1056/ M. 1646-47]
Emir Çelebi	Enmûzecü't Tıb	[H. 1036/ M. 1626]
Cevrî	Enmûzecü't Tıb'ın İstinsahı	[H. 1039/ M.1629-30]
Sarı Abdullah Efendi	Mesnevî	[H. 1041/ M. 1631-32]
Sarı Abdullah Efendi	Düstûru'l- İnşâ	[H. 1053/ M. 1643]
Sarı Abdullah Efendi	Nasâyihu'l-Mülûk	[H. 1059/ M. 1649]
Okçuzade Mehmed Şahi	Tahrîr-i Ahsenü'l-Hadîs	[H. 1035/ M. 1625]

Tabloda yer alan Behceti Hüseyin Efendi'nin *Zafername* adlı eseri, Sadrazam Mustafa Paşa'nın isteği üzerine yazılmıştır. Eserde Çehrin Seferi anlatılmıştır. Eserin yazılış tarihi, kaynaklarda yer alan bilgiye göre H. 1090/ M. 1679'dur. Behceti Hüseyin yazdığı tarih şiirinde bu yılı H. 1084/ M. 1673 olarak vermiştir.

Tabloda Cevrî'nin eserlerine de yer verilmiştir. Şair, yazmış olduğu *Hilye-i Çihâr-yâr-ı Güzîn* adlı eserinde dört halifeyi anlatmıştır. Cevrî, H. 1051/ M. 1641-42 yılında yazdığı *Mesnevî i*stinsahına şiirinde tarih düşürmüştür. Şiirinde bu istinsahı neden yazdığını anlatmıştır. Şairin anlattığına göre Bağdat seferi sırasında zor durumda olan Mustafa Paşa, İstanbul'a sağ salim dönebilirse Cevrî'ye Mesnevî'yi yazdırmak üzere ant içmiştir. Bu sebeple bu istinsah yazılmıştır. Bunun yanı sıra H. 1056/ M. 1646-47 yılında Muhammed Paşa'nın isteğiyle bir *Mesnevî* istinsahı daha yazmıştır. Emir Çelebi'nin H. 1036/ M. 1626 yılında yazdığı *Enmûzecü't Tıb* adlı eserine şiirinde tarih düşüren şair, H. 1039/ M.1629-30 yılında bu eserin de istinsahını yaparak tarih düşürmüştür.

Eserler içerisinde dikkati çeken diğer bir isim de Sarı Abdullah'ın yazmış olduğu *Düstûru'l- İnşâ*'dır. Cevrî'nin dediğine göre bu eser değerli mecmualardan alınmıştır. Bu mecmualarda padişahların birbirine hediye ettiği değerli sözler yer edinmiştir. Sarı Abdullah'ın IV. Murad'a takdim ettiği *Nasâyihu'l-Mülûk* adlı eseri de Cevrî tarafından değer görmüştür. Cevrî eserin, herkes tarafından kabul gördüğünü tarih şiirinde vurgulamıştır. Şair, eserin içeriği hakkında da bilgi vermiş; eserde, ahiret işleri, dünya halleri vb. faydalı konuların yer aldığını belirtmiştir.

ONUNCU BÖLÜM

SEFER

10.1. Haylî Efendi'nin Hacca Gitmesi

Şu'ûrî, Hayli adında birisinin Hacc'a gitmesine 1678-79'da tarih düşürmüştür. Şair, Hayli Efendi'nin Hz. Muhammed'in temiz kabrini ziyaret edip Mevlâ'nın evinin kapısına yüz sürdüğünü söylemiştir. Şair zatı överken, nazmını gören Talip ve Örfi'nin ona gönül vereceğini dile getirmiştir.

Târîh- Berây-i Hacc-kerden-i Haylî Efendi

26/5 Ravda-i pâk-i Rasûli de ziyâret eyleyüp
Âstân-ı hâne-i Mevlâ'ya itdi rûy-mâl

26/10 Nazmına dil-dâde olur Tâlib ü 'Örfî lüle
Öger nev-rese tarz-ı şi'ri rûh-ı Selmân ü Kemâl

26/16 Ehl-i İslâm idügince hacc u 'umre her sene
Hakk vire bir hacc sevâbın sana tâ rûz-i su'âl

26/18 Tehniyet idüp bu dem hatif didi târîhini:
Eyledün Haylî Efendi hacc ile kisb-i kemâl
[H. 1089/ M. 1678-79] (Güler, 2017: 71)

10.2. Selim Giray Han'ın Hacca Gitmesi

Şu'ûrî, Kırım Hanı olan Selim Giray'ın Hacc'a gitmesine 1692-93'te tarih düşürmüştür. Şair, sade mısrayla yazılan ilk beytin harflerinin benzersiz tam tarih oluşturduğunu söylemiştir. Noktalı harflerle hesaplanmış olan ikinci mısra ise olayı beyan etmek için gerçek bir tarih düşürme olmuştur.

Tarîh Berây-i Hân Şoden-i Hâcc Selîm Girây Hân-ı Tâtâr-ı 'Âlî-tebâr

55/2 Se'âdet ile olup hâliyâ Kırım Hân'ı
Zâhîr ü nâsırı ola hemîşe Rabb-i Mücîb

55/3 Şu‘ûrî câhına târîh fikrin eyleriken
Derûna eyledi ilkâ bu beyti ‘akl-ı edîb

55/4 Hurûf-i sâde’-i mısrâ‘-ı evveli beytin
Temâm-ı târîh olur ana bî-misâl ü garîb

55/5 Hurûf-i cevherî mahsûb-ı mısra‘-ı sânî
O demde itdi vukû‘ı beyâna sahîh u ‘acîb

55/6 Didi: Dü mısrâ’ı hâtif o sürûr-ı târîh:
[H. 1104/ M. 1692-93] (Güler, 2017: 97)
Hemîn hân-ı ‘alî-şân Selîm Girây-ı hasîb
[H. 1104/ M. 1692-93] (Güler, 2017: 97)

10.3. Derviş Efendi’nin Hacca Gitmesi

Siyahî Dede, Derviş Efendi’nin Hac görevini yerine getirme hadisesine 1678-79’da tarih düşürmüştür. Şair, Derviş Efendi’nin vasıflarını övmüştür. Memduhu, zamanın değerli Bayezîd’i yani İbrahim Edhem’in oğlu olarak tasvir etmiştir. On birinci beyitte yer alan ‘sa’y it-’ kalıbı burada tevriyeli kullanılmıştır. Şair, Derviş Efendi’nin hem gayret edip Hac’a gitmesini hem de Safâ ile Merve arasında süratle gidip gelmesini kastetmiştir. Şair bu tarih kıtasını, hatalarla dolu günahlarının affı için yazmıştır. Şiirin on altıncı beytinden sonrasında şair, ettiği küstah vasfın affı dilemiştir.

7/10 İbn-i İbrâhim Edhem-i nakd-i vakt-i Bâyezîd
Ya‘nî kim Dervîş Efendi ol kerem-zâdur gelen

7/11 Kıldı tekmîl-i ‘ubûdiyyet edâ-yı Hac idüp
Sa‘y ile irdi safâya ehl-i takvâdur gelen

7/16 Şerm ile bu kıt‘a-i târîh içün nazm eyleyüp
İ‘tizâr-ı cürm ile ol pür hatâyâdur gelen

7/17 N’ola ‘afv itsen kusûrın ol garîb-i bî-kesün
Bâr-ı taksîrât ile çün kadd-i dü-tâdur gelen

7/18 İtdüği küstâh-ı vasfun ‘afvunı der-yûzeye
Sâha-yı iclâlüne sâhib-temennâdur gelen

7/22 Bu hakîrün dahi dest-âvizini eyle kabûl
Şâ‘irün ancak elinden nazm-ı inşâdur gelen

7/23 Fikr iderken Haccınun târîhini gûş-ı dile
Hâcı-ı makbûl-i pâ-kân-ı Te‘âlâdur gelen
[H. 1089/ M. 1678-79] (Cangöz, 2010: 174)

10.4. Murat Paşa’nın Hacca Gitmesi

Ahmet Nâmî, Murat Paşa’nın Hacca gitmesine 1624’te tarih düşürmüştür. Şiirin başlığında Hac’a giden kişinin Murat Paşa olduğu belirtilmiştir.

Be-Hac Reften-i Murâd Paşa Yessera’llâhu Mâ-yeşâ
Kerem-kârî şenîdem Nâmî ez-Şâm
Teveccüh-kerde şud bâ-tavf-ı dergâh
Zi-târîh-i ‘azîmet güftem ân-râ
Mübârek bâd-ı râh-ı Ka‘betu’llâh
[H. 1034/ M. 1624] (Yenikale, 2017: 296)

10.5. Diğer

Mustafa Nehcî Dede, Şam’da vali olan bir zatın Hacca gidip hacı olmasına 1672’de tarih düşürmüştür.

20/6 Merhabâ ey vâlî-yi vâlâ-himem sadr-ı güzin
Âferin sad âferin destûr-ı zî-şân u ‘atâ

20/12 Ka‘be vü ravza umûrına virüp hüsn-i nizâm
Vâlî-yi Şâm iken ola Mısra hem ferman-revâ

20/14 Bu hitâb-ı hâtifi gûş eyledüm târîhidür
Hacc-ı ekber itdün ehlâ Cem-dil âsaf-menzilhâ
[H. 1082/ M. 1672] (Aslan, 2017: 80)

XVII. yüzyılda şairler; memduhların hacı olmasını tebrik etmişler, Hacca gitmenin mahşer gününde sevap kazandırdığını belirtmişlerdir.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

SAKAL

XVII. yüzyılda şairler şiirlerinde, memduhların sakal bırakmasına ya da sakallarını kesmelerine tarih düşürmüşlerdir. Sakal bırakmak Hz. Muhammed'in sünnetlerinden biri sayıldığı için şiirlere konu olmuştur.

11.1. Sultan IV. Mehmed'in Sakalı

Nâbî, Sultan IV. Mehmed'in sakalının çıkmasına tarih düşürmüştür.

46/4 Hat değil evvel nazarda söyledüm târîhini
Kıl kalemle sûre-i Yûsuf yazıldı rûyına
[H. 1060/ M. 1650] (Bilkan, 2011: 233)

11.2. Sultan Selim'in Sakalı

Vahyî, Sultan Selim'in sakalının çıkmasına 1681'de tarih düşürmüştür.

Târîh-i Hatt-ı Yeki Ez-ehl-i Keyf-i Sütürde Rîş

12/1 Ruhsat-dih-i hat oldun çün-kim Selîm şâhun
Budur niyâz Hakdan kalbün ferahla tolsun

12/5 Gördükde hatt-ı pâkün rûyunda bi'l-bedâhe
Vahyî dimiş ki mâhâ hattun mübârek olsun
[H. 1092/ M. 1681] (Taş, 2004: 507)

11.3. Musahip Mustafa Paşa'nın Sakalı

Nâbî, Sultan IV. Mehmed'in musahibi, Mustafa Paşa'nın sakalının çıkmasına iki şiirinde tarih düşürmüştür.

Târîh Berây-ı Hatt-Ber-âverden-i Musâhib Mustafa Pâşâ

2/1 Musâhib Mustafa Pâşâ-yı 'âlî-kadr-ı devrân kim
Zamâne görmedi öyle vezîr-i sâhîb-isti'dâd

2/9 Didüm âyâ ne gûne yazdı târîhin anun bilsem
Didi hâtif ki yazdı levh-i hüsne hat mübârek-bâd
[H. 1072/ M. 1661] (Bilkan, 2011: 181)

Târîh-i Dîger Berây-ı Hatt-ı Vezîr-i Müşârün-ileyh

3/7 Nâbî-i bende didi târîhin
Hatt-ı nevdür meh-i hüsne hâle
[H. 1072/ M. 1661] (Bilkan, 2011: 182)

Vahyî, Musahip Paşa'nın oğlu Muhammed Bey'in sakalının çıkmasına hem manen hem de lafzen tarih düşürmüştür.

Târîh-i Lihye-i Musâhib Paşa-zâde Rahimehüma'llâh

17/2 Necl-i mes'ûd-ı nedîm-i şehryâr-ı pâk-zâd
Menkabet pîrâ Muhammed Big yem-i ihsân u cûd

17/5 Lafzan u ma'nen görüp Vahyî didi târîhini
Lihye-i müşgîne bin yüz birde oldı rû-nümûd
[H. 1101/ M. 1689-90] (Taş, 2004: 510)

11.4. Edirneli Ahmed Rüşdî'nin Oğlu'nun Sakalının Çıkması

Ahmed Rüşdî oğlunun sakalının çıkmasına üç şiirinde tarih düşürmüştür.

40/1 Hatt-ı ruhsârın dedim târîhini
Bastı mülk-i Rûmı hep ceyş-i Habeş
[H. 1082/ M. 1671-72] (Tunadurur, 2012: 169)

41/1 Hatt-ı la'lin görüp dedim târîh
Sükkerin üzre âh mûr düştü

42/1 Olur o mihr diye bu târîh-i hatt
Girdi meh-i hüsni hatt-ı hâleye
[H. 1082/ M. 1671-72] (Tunadurur, 2012: 169)

Aşağıdaki mısrada ise kendi sakalının çıkmasına tarih düşürmüştür.

Fakîr Kendi Lehîme Olan Târîhtir

46/1 Dedi hâtif hattımın târîhini
Ahmedâ hattın mübârek ede Hak
[H. 1074/ M. 1663] (Tunadurur, 2012: 170)

11.5. Fevzî'nin Sakal Bırakması

Fevzî, sakalına ve doğumuna yazdığı şiirinde tarih düşürmüş, oldukça iyi bir şekilde dönem eleştirisi yapmıştır. Şair traş olup başı çıplak gezmiş bunun sonrasında birçok sorunları dile getirmiştir. "Baştan aşağıya çıplak rind olursan, gör başının üzerinde ne belalar açılır" diyen şair; aklıyla meşgul olanların ahmak olduğunu, dedikodudan bir şey çıkmayacağını dile getirmiştir. Şair, İbn-i Sina gibi felsefeyle uğraşanların kimse tarafından değer görmediğini belirttikten sonra, dördüncü beyitte insanın elli tane yeteneği olsa da beş akçe bile kazanamayacağını vurgulamıştır. Fevzî 'har' kelimesini kinayeli kullanarak eşek olmayana ve değersiz olana medrese verilmemesini eleştirmiştir.

Şair, sanat ehli olmanın güç olduğunu çünkü usta kişilerin az şey için adaba çektiğini dile getirmiştir. Şaire göre asker, yol arkadaşı veya zengin olmak sefer için birer malzeme olmaktan öteye gitmemiştir. Müezzin veya imam olmanın makul olduğunu söyleyen şair, cenaze namazında alınan sadakanın da ancak günü kurtardığını belirterek dert yakınmıştır. Şair şiirinde, dönemde kadı olmanın yol kesiciden farksız olduğunu söylemiş; kadının rüşvet aldığını, yardımcısının da ancak para istediğini belitmiştir. Vaiz, sufi, şeyh olmaksa imkânsızdır çünkü şair, dünya zevkleri, ikiyüzlülük, yapmacılık olmadan bunların da olmayacağını dile getirmiştir. Fevzî, kâtip olunsa da ancak birilerinin huyuna giderek yüksek bir yere gelinebileceğini; şair olan kişilere de mezhepsiz, dinsiz denildiğini söylemiştir. Kâtip olan kişi, Hz. Molla'ya bağlansa dahi gece gündüz gözlerinden yaş akana kadar ona yazı yazmasını söylemişlerdir. Şair, zamanın padişahına nedim olmanın bile zor olduğunu, her birinin birer ateş parçası gibi yakıp yıktığını söylemiştir. Fevzî'ye göre dervişlerin yanında olmak bile zordur çünkü gece gündüz yediğin fakirin zehirli gözyaşı (bedduası) olmuşdur. Şair, miras malının da sermayesinin hiçle dolu olduğunu söylemiştir. Çünkü babası kendisine bir şey bırakmamıştır.

Alın teriyle para kazanmaya çalışsa da şair bu zayıflıkla onu da yapamayacağını ne hammal olabileceğini ne de sıkıntılara göğüs gerebileceğini dizelerinde yazmıştır. Son beyitlerde şair 'sözün kısası' diyerek rind olunması gerektiğini, meyhanecinin ayak tozu olunması gerektiğini ve bu dünyada kimsenin kalmayacağını söylemiştir. "Özgür, rind olan başa, alçak dostlar ne eder." şeklinde iğneleme yapan Fevzî, dünyada ne olursak olalım her şeyin geçici olduğu vurgusunu dizelerinde yapmıştır.

Kendi Mevlidüme vü Lihyeme Târîhdür

1/1 Rind-i ser pây-ı bürehne olıgör ey Fevzî
Ne belâdur bu kadar bâr-ı tahammül ber-ser

1/2 Ahmak oldur ki ola meşgalesi ‘akliyât
Kîl u kâl evveli vü âhiri yokdan ne çıkar

1/3 Felseffiyâtla Bû ‘Alî-i vakt olsan
Rağbet itmez yine bir kimse sana zerre kadar

1/4 Hünerün ellisine kimse beş akçe virmez
Har degülsin ki sana medrese ihsân ideler

1/5 Ehl-i san‘at olayum dirsen o güçdür zîrâ
Ustalar az şey içün erkâna çeker

1/6 Ya sipâhi vü ya yoldaş ya za‘îm olsan eger
Ne belâ ikide bir derd-i mühimmât-ı sefer

1/7 Ya mü’ezzîn ya imâm olsan o ma‘kûl idi lîk
Seni iskât-ı saˇlât akçesi gün kuzgun ider

1/8 Kâdı olsan ne olur yol kesiciyle farkun
Rüşveti sensin alan nâ’ibün ancak ister

1/9 Vâ‘iz ü sûfî vü şeyh olmak ise emr-i muhâl
Sende ne zevk ü riyâ var ne tasannu‘dan eser

1/10 Kâtib olsan giderek tâbınadur mi‘râcun
Şâ‘ir olsan sana bî-mezheb ü mülhid dirler

1/11 İntisâb itsen eğer Hazret-i Monlâya dahı
Nûr-ı çeşmün dükenince gice gündüz yaz der

1/14 Şeh-i dehriyye vezirine nedîm olsan da
Şu‘ledür her biri âteş gibi insânı yakar

1/15 Ehl-i hızmet yanına varsan o dahı müşkil
Yidigün zehr-i sirişk-i fukarâ şâm ü seher

1/16 Mâl-i mevrûs gerek tâ diyesin bismi’l-lâh
Nakd-i hiçle tolu gencine kodı sana peder

1/17 Kişi alnı deriyle kesb-i helâl eyler lîk
Biz bu za’file ne hammâl oluruz ne rençber

1/18 Gûş-ı cân ile beni dinlerisen el-hâsıl
Bir sözüm var diyeyüm sana ki dünyâya değer

1/19 Sen sen ol hâk-i der-i pîr-i mugân ol rind ol
Bu cihân kimseye kalmaz sana dosdoğru haber

1/22 Tâli‘ ü baht ü felek cümlesi ber-bâd olsun
Rind-i âzâde sere yârî-i dünân n’eyler

1/25 Çarh-ı tâli‘le keş-â-keşde iken geldi nidâ
Mevlid ü lihyene târîh ola ‘arz ü mahzar
[H. 1048/ M. 1070] (Kaplan, 2008: 319)

11.6. Rehâyî’nin Sakal Bırakması

Şair kendi sakalının çıkmasına tarih düşürmüştür. On dördüncü tarih şiirinde, sakalının felaket zamanında uzadığını söylemiştir.

12/1 Didüm gel kesme başum ola târîh
Meded bir bir sakâl olsun mübârek
[H. 1089/ M. 1678] (Yerdemir, 2007: 131)

14/1 Hatum çü geldi gör dem-i zevâlde gün didüm hayf
O dem bu düşdi târîh-i Rehâyîyâ kiçük hayr
[H. 1090/ M. 1679] (Yerdemir, 2007: 132)

11.7. Diğer Kişilerin Sakalının Çıkması

Fevzî, kürekçibaşının oğlu Abdullah Çelebi'nin sakalının çıkmasına tarih düşürmüştür.

Kürekçi Başı-zâde 'Abdu'l-lâh Çelebünün Hattına Târîhdür

3/1 Mümtâz-ı cihân âfet-i devrân 'Abdu'l-lâh
Hattın salıcak itdi nice zâhidi güm-râh

3/5 'Arz itmeğe hâlin didi dîvânesi târîh
Fevzîyı hatun künc-i belâya kodı nâ-gâh
[H. 1070/ M 1659-60] (Kaplan, 2008: 319)

Şu'ûrî, hüner sahiplerinin beyi olan Abdurrahim'in sakalının çıkmasına tarih düşürmüştür. Şair memduhun yüzünde benin bulunduğunu, yanağında büyümüş ayva tüyleri çıktığını söylemiştir.

Târîh- Berây-i İrsâl-i Mehâsin Yekî Ez-Yârân

34/1 Mîr-i erbâb-ı hüner 'Abdu'r-Rahîm
Oldı tab'ı zâtı ile bir nemat

34/3 Mıshaf-ı hüsnine i'râb oldı san
Hâl-i rûyı gûyiyâ 'anber nukat

34/5 Ana târîh olmak içün didiler:
Rû-yı pâkine yazıldı hüsn-i hatt
[H. 1093/ M. 1682] (Güler, 2017: 79)

Şu'ûrî, Eyüp Efendi'nin oğlu Ali Efendi'nin sakalının çıkmasına 1680-81'de tarih düşürmüştür.

Târîh- Berây-i İrsâl-i Mehâsin 'Alî Efendi Eyyûb Eyyûb Efendi-zâde

29/1 Necl-i sa'd Eyyûb Efendi-zâde kim
Ol semiyy-i pâk şîr-i Zü'l-Celâl

29/5 Didi târîhin Şu'ûrî dâyimâ:
Ola bu hatt-ı zîver hüsn-i kemâl
[H. 1091/ M. 1680-81] (Güler, 2017: 74)

Rehâyî, İmam Mahmud namlı birisinin Hz. Muhammed'in sünnetine uyup sakal bırakmasına tarih düşürmüştür. İmam Mahmud, Recep ayının ilk Cuması'nda sakal bırakmıştır.

3/3 Garaz sözde Mehemmed nâm imâmdur
Meh-i bahtı ola hurşîde emsâl

3/4 Receb ayınun evvel cum'asında
İrüpdür sünnet-i Mahmûda ikbâl

3/5 Rehâyî şâne sınup târîh içün
Diyem hattun sa'îd olsun imâm-ı âl
[H. 1092/ M. 1681] (Yerdemir, 2007: 127)

Sükkerî, Mustafa Çelebi'nin sakal bırakmasına tarih düşürmüştür. Erol Erdoğan, neşrettiği divanda bu kişinin Kâtip Mustafa Çelebi olabileceğini yazmıştır.

9/1 Çü itdin ri'âyet Nebî sünnetin
Her işünde lutf-ı Hak olsun sened

9/2 Çü saldun sakalun bu dem Mustafa
Vire kutlu sâ'at o Hayy-i ebed

9/3 Bunun târîhin sordı cümle cihân
"Didüm bitdi mi mûyun âfet meded"
[H. 1071/ M. 1660] (Erol, 1994: 262)

Vahyî, Muhammed Ağa adında birisinin sakalının çıkmasına iki farklı şiirinde iki farklı tarih düşürmüştür. Muharrem ayında traş olmak haram sayılmıştır. Bu sebeple Muhammed Ağa traş olmamış yüzünde sakalı çıkmıştır.

10/1 Gül-gonçe-i hadîka-i Firdevs-i i'tisâm
Ya'nî Muhammed Ağa o mahdûm-ı tâbnâk

10/7 Çıkdıkda câ-be-câ hatı târîhini didüm
Bin toksan ikide yüze çıkdı o hatt-ı pâk
[H. 1092/ M. 1681] (Taş, 2004: 505)

18/2 O zât u hulk ile dervîş kim Muhammed Ağa
Hemîşe âguş-ı tab'ında şûh-ı 'irfânî

18/4 Muharrem içre tırâş-ı hatın harâm idüp
Sahîfe-i dile yazdı hat-ı peşîmânî

18/7 Çıkar bu hâl-i musahhafla Vahyîyâ târîh
Yazıldı levh-i cemâlünde hatt-ı reyhânî
[H. 1107/ M. 1695-96] (Taş, 2004: 510)

Tıybî, Mustafa Ağa'nın sakal bırakmasına bir beyitte iki tarih düşürmüştür.

2/4 Mustafâ nâm-ı ol Ağa-yı sâf-dil
Kim müdebbir olsa lâyık kîseye

2/6 Beyt-i vâhidde iki târîhini
Tıybiyâ derç itdi hüsn-i hâmeye

2/7 Eyleyüp bâkî hemîşe 'izzetün
Hatt-ı pâkün Hakk mübârek eyleye
[H. 1079/ M. 1668-69] (Tak, 1999: 160)

Sükkerî, efendi dediği birisinin sakal bırakmasına tarih düşürmüştür. Cahil kimseleri kendisine dost etmemesi gerektiğini söyleyerek ona öğüt vermiştir.

8/1 Çelebüm geldi sakal hat itdün
Sen dahi şükrüni tekrâr eyle

8/3 İtme nâ-dânı sakın kendüne yâr
Sana lâyık olanı yâr eyle

8/5 Sükkerî hattuna dir târîhini
"Sakalundan utana 'âr eyle"
[H. 1073/ M. 1662] (Erol, 1994: 262)

Rehâyî, kimliğini belirtmediği birisinin sakalının çıkmasına iki şiirinde tarih düşürmüştür.

4/2 Didi ta'accüb-künân ana Rehâyî târîh
Sâye sünbülümi kim hât mı ola vech-i güle
[H. 1094/ M. 1682] (Yerdemir, 2007: 128)

5/3 Hayret efzâ olurak didi Rehâyî târîh
Hâtmi kim sâye-i sünbül mi ola vech-i gülde

[H. 1094/ M. 1682] (Yerdemir, 2007: 128)

Şiirlerden haeketle XVII. yüzyılda sakal bırakmak bir âlimlik göstergesi sayılmıştır. Sakalı olan kişilerin cahillerle sohbet etmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Muharrem ayında sakal kesmek günah sayılmıştır. Şiirlerde dikkati çarpan diğer bir unsur ise Fevzî'nin kendi sakalı ve doğumuna yazmış olduğu tarih şiiridir. Şair yazdığı şiirde XVII. yüzyıl Osmanlı döneminin eleştirisini sert bir şekilde yapmıştır. Fevzî traş olup başı açık gezdikten sonra birçok eleştiri almıştır. Bu sebeple bir cevap niteliğinde şiirini yazıp tarih düşürmüştür.

ON İKİNCİ BÖLÜM

DİĞER TARİH DÜŞÜRMELER

XVII. yüzyılda şairler şiirlerinde çok çeşitli konularda tarih düşürmüşlerdir. Bu konular arasında; doğa olayları, isyanlar, yasaklar, para basımı, hediye vermeler gibi değişik olaylar da yer almıştır.

12.1. Doğa Olayları

12.1.1. Denizin Donması

Cevrî denizin donmasına 1640-41'de tarih düşürmüştür. Şair, yaz mevsiminin geçtiğini, kış mevsiminin ise sakin kalamadığını yazmıştır. Şiirde anlatılanlara göre kış ayı o kadar soğuk geçmiştir ki donan suyun üzerinde ateş yakılmıştır. Zemheri ayı, yani Aralık ile Ocağı kapsayan 40 günlük zaman dilimi dengeli geçmiştir. Erbainden çıkışın nasıl olduğu bilinmemiştir. Fakat mart ayına gelindiğinde soğukluk şiddetini arttırmıştır. Mart ayının kış soğuğu denizi bile dondurmuştur.

Sermâ

114/1 Geldi vü geçdi bu yıl tâbistân
Sâkin olmadı bürudet bakduk

114/2 Gör temâşâyı ki düşdi târîh
Bu sene âbda âteş yakduk
[H. 1050/ M. 1640-41] (Ayan, 1981: 343)

115/1 Zemherîr i'tidâl ile geçdi
Erba'înün bilinmedi çıkışı

115/2 Mâh-ı Azerde şiddet itdi şitâ
N'ola târîhi olsa Mart kışı
[H. 1050/ M. 1640-41] (Ayan, 1981: 343)

116/1 Şu denlü şiddet itdi fasl-ı sermâ
Ki tondurdı yine bahrı zemîni

116/2 Beyân olsun diyü târîh-i vakti
Didi hâtif şitâ-yı er'bâîni
Meh-i Zi'l-ka'dede deniz tondı
[H. 1054/ M. 1644-45] (Ayan, 1981: 343)

Neşâtî Ahmed Dede, 1621 yılında suyun donmasına tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre belirtilen yılda İstanbul hiç bu kadar soğuk olmamıştır. Üsküdar tarafı tamamiyle donmuştur. Denizin yüzeyini görenler, üzerini ova zannetmişlerdir. İnsanlar, sanki kara yolu gibi denizin üzerinde pervasızca dolaşmışlardır. Soğuktan insanın nefesi donmuştur. Şair, bu olaya lafzen ve manen tarih düşürmüştür.

3/1 Emr-i Hak ile Sitanbulda olan kış bu sene
Belki dünyâ duralı olmadı bu resme şitâ

3/2 Üsküdâr ile Sitanbul arası tondı kâmu
Rûy-ı deryâyı gören kimse sanurdı sahrâ

3/3 Bunı kim gördi ki deryâ yüzinün üstinde
Kâra yir gibi niçe kimse gezer bî-pervâ

3/4 Müncemid oldı sogukdan nefesi insânun
Nice mâhlûkı helâk eyledi berd ü sermâ

3/5 Lafzan u ma'nen ana didi Neşâtî târîh
Be meded tondı sogukdan bin otuzda deryâ
[H. 1030/ M. 1621] (Kaplan, 2019: 218)

12.1.2. Depremler

Sâbir Pârsâ, son dört tarih manzumesinde o devirde meydana gelen büyük depremler için tarih düşürmüştür. Şair binaların yıkıldığını söylemiştir.

Târîh-i Zelzele-i 'Azîm

10/1 Didi Sâbir bu vak'aya târîh
Vâh oldı nîşân kıyâmetden
[H. 1069/ M. 1658-59] (Yoldaş, 2005: 41)

IV/5 Bu gönlüm gibi 'âlem bir harâb-âbâd imiş bildüm

IV/6 Binâsı 'ömr-i âdem gibi bî-bünyâd imiş bildüm

IV/3 Didüm hışm-ı Hudâ mı zâhir oldı ‘âleme n’oldı

IV/4 Didi üstâd târîhîn belî hışm-ı İlâh oldı

[H. 1069/ M. 1658-59] (Yoldaş, 2005: 41)

12.2. İsyanlar

12.2.1. Celalî İsyanları

XVII. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti içerisinde ekonomik ve toplumsal sorunlar ortaya çıkmıştır. Ticaret yolları değişmiş ve Osmanlı kendi toprakları üzerinden sağladığı kazancını yitirmiştir. Bunun sonucunda devlet vergileri arttırmaya başlamıştır. Babadan-oğula geçen tımar sistemi yerini saltanata bırakmıştır. Bu durum halkın vergi ödeyememesine ve topraklarını terk etmesine yol açmıştır. Geçim yolunu sağlayamayanlar ise eşkıyalığa başlamıştır. Anadolu’da ilk büyük Celali hareketi medrese öğrencilerinin hareketi olarak ortaya çıkmıştır (İlgürel, 1993: 252-257).

Celali hareketleri XVII. yüzyıl şairleri tarafından tarih düşürme konusu olmuştur. Sultan I. Ahmed, Bahtî mahlasıyla yazdığı şiirinde Celali İsyanları’nı anlatmış, 1607’de tarih düşürmüştür. Padişah, sınırda sükûneti korumak istediğini bu sebeple uzun zamandır sınıra başkomutan yolladığını belirtmiştir. Fakat meclis içinde bir kavga ortaya çıkmıştır. Düşmanlar Kâbe’nin yolunu tutmuşlardır. Padişah, vezir-i azam Kuyucu Murad’ı sınıra gönderip hem Karaman ve Sivas’ın Celali ayaklanmasından kurtulmasını hem de düşmanın önünü kesmeyi amaçlamıştır. Bahtî kendisine övgüler yağdırarak Murad Paşa’nın düşmana baş eğdirdiğini yazmıştır.

1/1 Nice yıldur serhade irsâl-i serdâr eyledüm
Gerçi gördüm her birinün hidmeti a‘lâ dürür

1/2 Mâyil oldum nice yıllar ire serhadde sükûn
Rezmi bezm itsünler anda nice bir gavgâ dürür

1/3 Tutdı râh-ı Kâ‘be’yi hâr-ı mugaylân-ı ‘adû
Anı ol yoldan gidermek devlet-i ‘uzmâ dürür

1/4 Hem Celâlî’den Karaman ü Sivas olsun halâs
Hâricî hazfi dahı lâzım çü bir ma‘nâ dürür

1/7 ‘Âkıbet hâtif Murad Paşa içün idüp hitâb
Didi gönder serhade ol ‘âkıl ü dânâ dürür

1/10 Bahtiyâ baş egdiren kat‘-ı harâca düşmeni
Oldı târîh hâliyâ cehd-i Murad Paşa dürür
[H. 1015/ M. 1607] (Kayaalp, 2019: 64)

Nâbî de Celali İsyanları’nın ortaya çıkmasına tarih düşürmüştür. Fakat bu tarih, sonundaki ilgili mısranın hesaplanmasıyla 1053 yılını gösterir. S1 ve S3 nüshalarında 1029 olarak yazılan tarih Nâbî’nin doğumundan çok öncedir (Bilkan, 2011). Bu sebeple 1053 yılının alınması daha doğru olacaktır. Nâbî şiirinde, düşüncesiz olan bir topluluğun ülkenin emirlerine uymayıp vatanı terk ettiğini yazmış, serkeşlik edip ayaklandığını belirtmiştir. Nâbî, isyancıların başı Hasan ve diğerlerinin cezasını çekip diğer dünyaya göç ettiğini yazmıştır.

Târîh Berây-ı Tedmîr-i Celâli

1/1 Bir bölük tâ‘ife-i bî-hıredân-ı ‘âlem
Milket-i feyz ü itâ‘atdân idüp terk-i vatan

1/2 İtdiler ‘arşageh-i bagy ü ta‘addîde hurûc
Aldılar mâl-i zirâ‘atgeri dâmen dâmen

1/3 Çok fesat eylediler kişveri İslâm içre
İtmedi anlarun itdügini dîne düşmen

1/6 Göçdiler dâr-ı bedenden didi Nâbî târîh
‘Askerin çekdi diyâr-ı ‘âdeme kondı Hasan
[H. 1053/ M. 1643-44] (Bilkan, 2011: 179)

Nâlî de IV. Mehmed döneminde ortaya çıkan Celali İsyanları’nın bastırılmasına tarih düşürmüştür. Verilen tarih 1655-56’ya aittir. Nâlî sadrazamın kahraman olduğunu söylemiştir. Bahsedilen kişi Köprülü Mehmed Paşa’dır. Bir yılda iki kere fetih düzenlenlemiştir. Şair, Allah’ın padişaha iki kudretle elini verdiğini söylemiştir. Bunlardan biri sadrazamdır diğeri ise şeyhülislamdır. Onlar sayesinde kuşku ortadan yok olmuştur.

Târîh Berây-ı İnhizâm-ı Celâlî

1/3 Ki bir yılda iki feth-i mübîne
Sezâ-vâr itdi şâh-ı kâm-rânı

1/4 Bozuldı kâfirün tabur-ı fikri
Celâlînün yıkıldı hânumânı

1/7 Sana Hak virdi iki dest-i kudret
Alursın Hind ü Sind ü Isfahânı

1/8 Biri şâhâ vezîr-i a'zamundur
Unutdurdı cihana Kahramânı

1/11 Birisi şeyh-i İslâmundur el-hak
Odur devletle dînün 'izz ü şânı

1/13 Hudâdandur egerçi feth ü nusret
Velî bunlar sebeb def' it gümânı

1/14 Sözümde sâdıkum şâhâ bilürsin
Nice kez hod sen itdün imtihânı

1/19 Celâlînün kırılmasına hâtif
Didi târîh-i zîbâ feth-i sânî
[H. 1066/ M. 1655-56] (Kahraman, 2010: 107)

Abdurrahman Abdî Paşa, 33 numaralı mısrasında Celali İsyanı'na tarih düşürmüştür. Verilen tarih Nâlî'nin düşürdüğü 1656 yılıyla aynı olduğundan dolayı IV. Mehmed dönemindeki Celali İsyanı olduğu düşünülmüştür.

Târîh-i katl-i eşkıyâ oldı gazâ-yı bî-bedel
[H. 1066/ M. 1656] (Koşik, 2020: 58)

12.2.2. Abaza Paşa Ayaklanması

Tarihî kaynaklara göre 1622'de yeniçeriler tarafından öldürülen II. Osman'ın kanını dava ederek hareket eden Erzurum beylerbeyi Abaza Mehmed Paşa, Anadolu'nun bir kısmında ayaklanma çıkarmıştır.

Mehmed Paşa, II. Osman'ın öldürüldüğü yerdeki yeniçerileri öldürterek onları cezalandırmıştır. Sadrazam Hüsrev Paşa'nın düzenlediği sefer sonunda teslim olan Abaza Paşa, IV. Murad tarafından bağışlanmış Ayaklanma da böylelikle son bulmuştur (İlgürel, 1988: 11-12). Şeyhî, bu ayaklanmaya tek beyit yazarak tarih düşürmüştür.

1/1 Hele bir feth-i mübîn oldu ki târîh oldu
Arz-ı Rûm'dan abaza sıdk-ıla çıkdı gitdi
[H. 1038/ M. 1628] (Parlak 2016: 255)

12.3. Yangın

Sükkerî, 1662'de Bosna Sarayı'nda çıkan yangına tarih düşürmüştür. Bosna Saray'ı şairin dediğine göre herkesin kalp huzuruyla yaşadığı yerken bir anda cehennem ateşi benzer bir hale gelmiştir. Şair, çarşı ve pazarın ateşe verildiğini söylemiş, ağaç parçası ve yeşillikten eser kalmadığını dile getirmiştir. Mal, mülk ve binalar, gözün görmediği güzel yerler bile yanmıştır. Ateşin çok kuvvetli olduğunu söyleyen şair, sığınak olarak küçük bir yerin kaldığını belirtmiştir.

15/1 Huzûr-ı kalb ile âsûde-hâl iken her kes
İrişdi Bosna Sarâyına hışm u kahr-İlâh

15/2 Hurûc eyledi dünyâya sanki nâr-ı cahîm
Şu denlü sûz idi teng olmış idi cây-ı penâh

15/3 Yakıldı âteşe hep cümle sûk u bâzârı
Kül oldı kalmadı nâm ü nişân-ı çûb u giyâh

15/4 İrişdi turfet-i 'ayn içre yakdı sâ'ika-vâr
Niçe metâ'u binâ gitdi oldı cümle tebâh

15/5 Didi bu âteş-i can-sûza Sükkerî târîh
"Serây yandı bu dem nâr-ı kahr-ı Hakka âh"
[H.1073/ M.1662] (Erol, 1994: 267)

12.4. Yasaklar

Mevlevîler "yasağ-ı bed" olarak adlandırdıkları semâ yasağına 1666 yılında tarih düşürmüşlerdir. IV. Murad döneminde Anadolu'da bazı mevlevîhâneler kapanmış, Konya da dâhil olmak üzere birçoğu da kapanma tehlikesi geçirmiştir. Semâ yasağı 1095'te (1684) yılında, IV. Mehmed döneminde kaldırılmış ve bu olaya da "nağme" kelimesiyle şairler tarih düşürmüştür (Tanrıkorur, 2004: 568-475). Siyâhî Dede, Mevlevî mukabelesinin izin verilmesine tarih düşürmüştür. Şairimiz semânın yasaklanmasından dolayı, dudağın sese susadığını söyleyip sesin kesilmiş olduğunu vurgulamıştır. Siyâhî Dede, hikmet bahçesinin, hep mesnevînin çeşitli ezgileriyle dolu olduğunu dile getirerek semânın ilahî büyüsüne değinmiştir. Sultan Mehmed'in semâ yasağını kaldırmasıyla birlikte Allah'a yüz hamd edip safayla semâ yapılmıştır. Şair: "Bu zamanda yüksek mevkiyi kıskananların inadına; defin, kudümun ve neyin sesiyle dünya evine dolar." demiştir.

12/1 Dem-beste olmuş idi 'aceb sa'da dehân-ı teşne-gân
Gülzâr-ı hikmet içre hep nagme günâ-yı mesnevî

12/2 Sad hamd u sad şükr-i Hudâ ya'nî semâ' bâ safâ
Âyîn ü resm-i evliyâ buldı yine tarz-ı nevî

12/3 Ragm-ı hasûd-ı câh ile bu demde hây u hûyile
Def [ü] kudûm ü nây ile toldı dilâ dünyâ evi

12/10 Şâh-ı cihân-ı kâm-rân şâhan-şehe gitî-sitân
Ya'nî Mehemmed Hân Hân ol dâver-i fermân revî

12/11 İrdi 'inâyet-i Hudâ oldı karîn-i evliyâ
Buldı semâ' ile safâ virdi rızâ-yı Hüsrevî

12/13 Didi Siyâhî şevk ile bu mısra'-ı târîh ola
Geldi semâ'a emn ile şevk-i gûrûh-ı Mevlevî
[H. 1095/ M. 1684] (Cangöz, 2010: 181)

Nâcî Ahmed Dede de şiirinde bu yasağın kaldırılma müjdesini vermiştir.

Berây-ı İcâzet-kerden-i Semâ-yı Mevlevîyân-Râ Târîh-sode

1/1 Gûş-ı câna mülhim-i gaybî didi târîhini

Mevlevîler döndi cânâ ‘aşk-ı Mevlânâ ile

[H. 1095/ M. 1684] (Kırıktaş, 2001: 203)

12.5. Hat Yazımı

Fevzî, bal mumu öğrencisi olan İbrahim Ağa’nın saray kilerinin kapısının üzerine işlediği resme tarih düşürmüştür. Şair nakşettiği resmi, gülfidanlığı ya da yasemin dalına benzetmiştir. İki mısradan aksi yönde tarih oluşmaktadır. Önce sade olan harflerden, sonrasında ise noktalı harflerden tarih yazılmıştır.

Mûm Şâkirdi İbrâhim Ağanun Kilâr Hâs Kapusı Üzerinde Nakş İtdügi Resmün Târîhidür

15/2 Bir ‘aceb nâzik eserdür her gören hayrân olur
San musavver gül-bün-i güldür yâ şâh-ı yâsemen

15/3 İki mısrâ‘dan hilâf üzre iki târîh olur
Sâdeler evvelkiden menkûtalar âhir giden

15/4 Nakş-i hatt şâkird mûm İbrâhîm Ağa resmidür
Görmedüm böyle güzel resm-i ferah-bahşâyı ben

[H. 1073/ M. 1662-63] (Kaplan, 2008: 337)

Fevzî, Sunızâde Efendi’nin şeyhülislam olmasıyla Ebu-Su’ûd Efendi’nin fetvalarını yazmakla görevlendirilmesine tarih düşürmüştür. Şair bu görevi ‘Fevzî-i zâr buldı belâsın’ sözüyle ister istemez yürüttüğünü anlatmıştır.

Sun‘ı-zâde Efendi Şeyh’ül-islâm İken Sebebi İle Ebu’-su’ûd Efendi Fetâvâsı Kitâbı İle Mükellef Oldukda Bedâha Düşen Târîhdür

12/1 Teklîf-i ketb-i fetvaya nâ-gâh ugrayub
Bilmem nic’oldı ‘akl-ı perîşân nâ-tamâm

12/2 Târîh içün bu mısrâ‘ı yazdum bedâheten
Fevzî-i zâr buldı belâsın bugün tamâm

[H. 1072/ M. 1661-62] (Kaplan, 2008: 333)

12.6. Övgü

Tâlib Ahmed, sevgilisini bahçede gördüğü zaman tarih düşürmüştür. Sevgilisinin kâhkülleri şairin başını döndürmüştür. Ondan övgüyle bahsetmiştir.

2/1 Bu bir ferhunde cây-ı dil güşâdur
Nesîmen-gâh-ı erbâb-ı safâdur

2/2 İçinde raks idip kâkül perîşân
İden bâd-ı nesîm-i cân fezâdur

2/5 Didi Tâlib anı gördükte târîh
Bu câ-cünbüş serây-ı dilrubâdur
[H. 1079/ M. 1668] (Sorgun, 2009: 79)

12.7. Hediye

Şu'ûrî, Valide Sultan'ın kethüdası aynı zamanda kadı olan El Hâc Hafız Mehmed Sâdık Efendi için verdiği kalemliğe tarih düşürmüştür. Kalemlik gösterişlidir ve nakışları değerli taşlarla süslenmiştir.

Târîh- Berây-i Kalem-dân-ı Murassa'-ı Hazret-i Vâlide Sultân ki Kethudâyiş-i Mustafâ Efendi Sâhte-bûd

23/1 Kalem-dân-ı latîf ü tarz-ı ra'nâ
Rüsûm-i 'izz ü devlet nakş-ı mecmû'

23/2 İdüp üstâdânun tarhında dikkat
Kemâl-i ma'ni ikbâli mevzû'

23/3 Debîr-i çerh gördi didi târîh:
Divât-i dil-keş ü makbûl ü matbu'
[H. 1088/ M. 1677-78] (Güler, 2017: 68)

Şu'ûrî, aşağıdaki tarih şiirinde ise kalemliğin etrafının resimlerle ve yazıyla süslü olduğunu anlatmıştır. Şair, kalemliğin hiçbir yerinde kusurun olmadığını, büyüklüğünün, tarzının ve nakışlarının güzelliğini övmüştür. Şu'ûrî, bu süslemeleri yapan üstadın tarzına övgüler yazarak 1677-78'de tarih düşürmüştür.

Târîh- diger: Berây-i O Ki Der-Etrâf-ı Gıtâyiş-i Resm ü Nüvişte Bûd

24/1 Habbezâ bî-misl ü bî-hem-tâ kalem-dân-ı latîf
Hüsn-i rû-yı dil-rübâ-veş bir yerinde yok halel

24/3 San‘at ü tarzın görüp üstâd târîhin didi:

Hakk budur oldı musanna‘ bu divât bî-bedel

[H. 1088/ M. 1677-78] (Güler, 2017: 69)

Ahmed Nâmî, hediye münasebetiyle bir tarih yazmıştır. Paşanın biri kadıya güzel bir şal vermiştir. Şiirin aparatında “Bir şâl ‘atıyye oldukda bedîhî vâki‘ olmışdur Ü.” şeklinde bir ibare yer almıştır. Şiirin istek üzerine, hediye verildikten sonra yazılmış olduğu şiirin başlığında vurgulanmıştır.

Bedîhîye Bir Sohbetde Minâsebet-i Teklif ile Dinilmişdür

Cenâb-ı veliyy-i kerem-kâr Pâşâ

‘Atâ kıldı kâdîye bir şâl-i bih-ter

Bedîhî o dem didi târîhi Nâmî

Efendi mübârek ola şâl-i micmer

[H. 1060/ M. 1650] (Yenikale, 2017: 304)

12.8. Para Basımı

Ahmed Nâmî, Sultan İbrahim’in, ülkenin mali durumunu düzeltmek adına para bastırmasına tarih düşürmüştür. Şiirin üçüncü beytinde bunun için Vezir Mustafa Paşa’nın çok çaba sarf ettiği vurgulanmıştır. Bahsedilen vezir Kemankeş Kara Mustafa’dır. Çünkü Sultan İbrahim döneminde Mustafa Paşa adında başka bir vezir yoktur. Bu para, 1640’ta basılmıştır.

10/1 Karâr idince devletle serîr-i saltanat üzre

Şehenşâh-ı cihân hân ibn-i hân Sultân İbrâhîm

10/3 Vezîr-i az‘am-ı rûşen-zamîri Mustafâ Pâşâ

Vücûda gelmek içün eyleyüp bin cân ile ta‘zîm

10/7 Bu vaz‘un hâtıra târîhi geldi Nâmî bî-noksân

Urıldı mihr ü mâha sikke-i Sultân İbrâhîm

[H. 1050/ M. 1640] (Yenikale, 2017: 304)

12.9. Toplantı

Ahmed Nâmî, paşa hazretlerinin Niğde’de deftardarları topladığı zamana tarih düşürmüştür. Bunu aparatta yer alan “Defterdârlıgla Livâ-i Niğde Geldükde Ü./ Paşa Hazretleri Mansıbları Cem‘İtdükde M.” ibaresinden anlamaktayız.

Defterdârlıgla Livâ Cem'inde Dinilmişdür

Hamdü li'llâh devlet-i tev'emle olup kâm-yâb
Haste idi buldı sıhhat cism ü cânı Nigdenün
Târîhin feyz-i Ahadla Nâmî nazm idüp didi
Toldı yine yirine rûh-ı revânı Niğdenün
[H. 1060/ M. 1650] (Yenikale, 2017: 304)

12.10. Kayık Yapımı

Cevrî, Sultan İbrahim'in kayık yapmasına 1643-44'te tarih düşürmüştür. Şairin dediğine göre aslında bu kayık yenilenmiştir. Kayığın arka kısmındaki kubbesinin altından, kubbesinin kalbindeki tahtaların ise gümüşten olduğu söylenmiştir.

14/1 Şehenşâh-ı mu'azzam Hazret-i Sultân İbrâhîm
Ki oldur pâdışâh-ı bahr u ber Dârâ-yı mülk-ârâ

14/2 Temâşâ itmege deryâyı İskender gibi gâhî
Mücedded bir kayık yapdurdı kim oldı 'aceb a'lâ

14/6 Meğer hurşîd-i 'âlem-tâb ile çarh-ı çihârumdur
Kıçında kubbe-i zerrî ile ol mesned-i vâlâ

14/14 Du'â-yı pâdışâh ile didi târîhini Cevrî
Mübârek ola yâ Rab yümn ile nev-zevrak-ı zîbâ
[H. 1053/ M. 1643-44] (Ayan, 1981: 292)

12.11. IV. Mehmed'in Mahmut Ağa'nın Evine Ziyaret Etmesi

Sultan IV. Mehmed, Mahmud Ağa adında bir şahsın evine ziyarete gitmiştir. Mahmud Ağa'nın evi Selanik'tedir. Evin penceresi denize doğru bakmaktadır. Sultan IV. Mehmed, evin cumbasında oturup denizi seyretmiştir. Şair bu olaya 1670-71'de tarih düşürmüştür.

Târîh-i Şâh-nişîn-i Pâdişâh Der-hâne-i Mahmûd Ağa

13/1 Hazret-i pâdişeh-i rûy-ı zemîn dâver-i dîn
Hân Muhammed ki odur dâver-i rûy-ı dünyâ

13/2 Sâye-endâz-ı Selânik olıcak devletle
Eyledi hâne-i Mahmûd Ağâyı me’vâ

13/3 Oturup şâh-nişîninde bakup deryâya
Oldı bahr u bere sermâye-i ifrât-ı safâ

13/5 Geldi Nâbî gibi biri didi ol dem târîh
Vâkı‘â şâh-nişîn oldı bu cây-ı a‘lâ
[H. 1081/ M. 1670-71] (Bilkan, 2011: 192)

Tarih düşürmelerin son konusunda XVII. yüzyılda yaşanmış olaylar yer almıştır. Bu olaylar arasında denizin donması dikkati çeken biyografik bir bilgidir. XVII. yüzyılda mart ayı denizin üzerinde ateş yakılacak kadar soğuk geçmiştir. Bunun sonucunda İstanbul Boğazı donmuştur. Dikkati çeken diğer biyografik bilgiler ise 1622 yılında gerçekleşen Bosna Sarayı yangını ve IV. Murad döneminde Mevlevîlere gelen semâ yasağıdır. Şairler bu olaylara da şiirlerinde tarih düşürmüşlerdir. Bunların yanı sıra Ahmed Nâmî’nin yazmış olduğu bir tarih şiirinde, XVII. yüzyılda mali gelirin bozulduğu ve Sultan İbrahim’in bu durumu düzeltmek için para bastırdığı tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

"XVII. Yüzyıl Tarih Manzumelerinin Tarihî ve Biyografik Değeri" başlıklı bu tezde; XVII. yüzyıl klasik edebiyat şairlerinin divanlarında yer alan tarih manzumelerinin tarihî ve biyografik değeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada edebiyat, biyografi, tarih, sanat tarihi, sosyal tarih ve kültür tarihi gibi disiplinler için de önemli olduğu değerlendirilen bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Taraması yapılan 105 divan içinde 70 divanda tarih manzumesi tespit edilmiştir. Tespit edilen bu manzumeler konularına göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma sonucunda toplamda 12 ana bölüm oluşturulmuş, her bölüm kendi içinde gruplara ayrılmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde, şairlerin tarih manzumelerinde devrin olaylarına dair dikkate değer biyografik ve tarihî bilgiler sundukları görülmüştür. Düğünlere düşürülen tarih manzumelerinde, Osmanlı eğlence hayatına dair unsurlar karşımıza çıkmaktadır. Evlilik maksadıyla yapılan düğünlerde çalgı aletleri olarak kemane, ney çalınmıştır. Evlenen kişiler desenli kumaşlar giyinmişlerdir. Evlilikler kutsal sayılmış, düğünler Kadir Gecesi kadar mübarek kabul edilmiştir. XVII. yüzyılda yapılan sünnet düğünlerinde ise kurban kesmenin bir âdete dönüştüğü, düğünlerde yemekler kurulup ziyafet vermenin de bir gelenek hâline geldiği anlaşılmaktadır.

Çalışmanın önemli bir kısmı mimari yapılar ile ilgilidir. XVII. yüzyıl şairleri şiirlerinde, Osmanlı dönemi mimari yapısıyla ilgili bilgiler vermişlerdir. Bu mimari yapılar arasında en çok göze çarpan, kasırlar olmuştur. Genellikle deniz kenarında yapılan kasırlar, içerisinde oyun oynanabilecek kadar geniştir. Cevrî, Sultan İbrahim'in yapmış olduğu Sepetçiler Köşkü'ne tarih düşürüp kasrın genişliğini vurgulamıştır. Sultan IV. Murad'ın 1623-24 yılında yapmış olduğu kasra Mezâkî tarih düşürmüştür. Şair, kasrın kapı tokmağının hilal şeklinde olduğunu şiirinde belirtmiştir. Kasrın kemer kısmında belayı yok eden dualaların olduğunu da belirten şair, kasrın havuzlu bahçesinden de bahsetmiştir. Nâmî, Murad Paşa'nın yaptırmış olduğu kasra tarih düşürerek bu kasrın sefa ve eğlence için yapıldığını vurgulamıştır. Yine kasrın havuzundan, sofasından, cumbasından ve bahçedeki çardaklardan bahsetmiştir. Ahmed Yârî, 1671-72 yılında yapılmış bir kasra tarih düşürmüştür. Kasrın kapı ve penceresinin üzerindeki serlevhalarda tezhip işlemelerinin yer aldığını belirtmiştir.

Şairler, Sultan IV. Mehmed'in Beşiktaş'ta sahil kenarında yaptırmış olduğu kasra tarih düşürmüşlerdir. Bu kasrın duvarında gül bahçesi desenlerinin bulunduğunu, nakışlarının nilüfer şeklinde olduğunu ve kasrın çatısında Azeri nakışlarının yer aldığını söylemişlerdir. Şehrî, Ahmed Paşa'nın kasrının tavus kuşu işlemeleriyle süslü olduğunu belirtirken; Cevrî, Yeniçeri ağası Mustafa Paşa'nın kasrının çinî işlemelerle yapıldığını şiirinde vurgulamıştır. Bunlar haricinde Komutan Mehmed Bey'in 1669-70'te yapmış olduğu kasır, Mısır/Kahire'de yer almıştır. 1603-04'te yapılan Mir Tahmas Arap'ın kasrı, Gazze'de bulunmaktadır. Abdullah Efendi'nin kasrı 1682-83'te Lefkoşa'da yapılmıştır. Şiirlerdeki bilgilerden hareketle, XVII. yüzyılda yapılmış olan kasırların; sohbet etmek için, halk için, gezinti ve eğlence yeri olarak yapıldığı söylenebilir. Yapı bakımından oldukça nakışlı ve gösterişli olan kasırlar cumbalı bir yapıya sahiptir. Bu yapıların kemerlerinde, kasrın sahiplerini beladan korumak için duaların yazıldığı ve bazı bilindik şairlerden mısraların da yer aldığı şiirlerden elde edilen bilgiler arasındadır. Şairler devletin Gazze, Mısır gibi daha uzak diyarlarında yapılan kasırlara da tarih düşürmüşlerdir.

Kasırlardan sonra XVII. yüzyıl şiirlerinde en çok yer edinen mimari yapı çeşmelerdir. Osmanlı döneminin farklı yerlerinde; padişahların, defterdarların, vezirlerin, kethüdaların yaptırmış olduğu çeşmelere şairler tarih düşürmüşlerdir. Bu çeşmeler arasında; Sultan I. Ahmed'in 1606'da Gülhane'de yaptırdığı çeşme, Sultan IV. Mehmed'in 1669-70'te Burgaz'da yaptırdığı çeşme, Yusuf Ağa'nın 1667-68'de Yunanistan/ Dimetoka'da yaptırdığı çeşme, Kethüda Bekir Ağa'nın babasının 1690-91'de Mısır/ Kahire'de yaptırdığı çeşme ve son olarak İskender Paşa'nın 1609-10'da Silistre'de yaptırmış olduğu 10 çeşme dikkati çeken biyografik bilgiler olarak tespit edilmiştir.

Mimari yapılarda dikkati çeken diğer bir husus ise camilerdir. XVII. yüzyılda yapılmış olan camilerin bir kısmı gayrimüslimlerin tahribata uğramış olan mabet yerlerinin yeniden onarılmasıyla camiye çevrilmiştir. Buna örnek olarak Valide Hatice Sultan'ın yapmış olduğu camiler örnek gösterilebilir. Abdi Paşa yazmış olduğu tarih şiirinde, III. Murad'ın annesi Safiye Sultan tarafından yapımı başlatılan caminin, 1664 yılında Hatice Turhan Sultan tarafından tamamladığını belirtmiştir. Şair şiirinde Yahudi mabetlerinin yıkıldığını, yerine cami inşa edildiğini vurgulamıştır. Cami İstanbul'da 'Yeni Cami' adıyla bilinmektedir. Hatice Turhan Sultan'ın yapmış olduğu bir başka camiye 1670 yılında Nâbî tarih düşürmüştür. Cevrî ise Defterdar Sofu Mehmed Paşa'nın 1643-44'te yaptırmış olduğu camiye tarih düşürmüştür. Bu caminin,

paşanın Yenikapı'daki kuleye bitişik yaptırdığı cami olduğu düşünülmüştür. Şiirlerde değişik kasabalarda da cami yapıldığı tespit edilmiştir. Bu kasabalar; Arabgir, Üsküdar, Pazar, Dereköy, Darıca ve Eğin kasabalarıdır.

XVII. yüzyıl mimari yapılarında hanlar da bulunmaktadır. Yapılan hanlar tüccarların, hacca gidenlerin ve yolculuk yapan halkın ibadet edip temel ihtiyaçlarını karşılayıp soluklanabilmeleri amacıyla yapılmıştır. Bu hanlar arasında IV. Murad'ın 1673'te Çakıt Nehri kenarında yaptırdığı han ve Sâbık Mehmed Paşa'nın 1642-43'te İslimye' de yapmış olduğu han dikkati çeken biyografik bilgiler arasındadır.

Dönemde yapılmış olan hamamlar da şiirlere konu olmuştur. Bunlar arasında Valide Hatice Sultan'ın 1653-54'te yaptırdığı hamam yer alır. Bunun yanı sıra Antakya'da bulunduğu tespit edilen ve kaynaklarda konusu çok geçmeyen 1675 yılında Hasan Paşa'nın yaptırmış olduğu hamam dikkati çekmektedir. Hamamla birlikte han yapan Hasan Paşa, burayı Mekke'ye gidenlerin dinlenip soluk alması için yapmıştır. Vezir Hüseyin Paşa'nın 1669-70 yılında Bağdat'ta yapmış olduğu İç Kale hamamı da biyografik bilgiler arasında yer almıştır.

XVII. yüzyıl türbeleri arasında 1647-48 yılında İbrahim Paşa'nın musahibesi Şeker-pâre Kadın türbesi yer almıştır. Bu türbe, kaynaklardan edinilen bilgiye göre Eyüp/ Kulluk'ta bulunmaktadır. Bunun haricinde Hacı Muhammed Paşa'nın, 1649-50 yılında Mevlâna Sokağı'nda türbe inşa ettirdiği de şiirlerden elde edinilen biyografik bilgiler arasındadır.

Dönemde inşa edilen kaleler hakkında da önemli bilgiler elde edilmiştir. Bu kalelerden ilki Valide Hatice Turhan Sultan'ın Çanakkale Boğazı'nda karşılıklı olarak yaptırdığı kalelerdir. Ahmed Yârî, tarih şiirinde bu kalelerin 1669-70'te yapıldığını söylemiştir. Abdî Paşa ise bu kalelerin taşra yerlerde, sahil kıyısında yapıldığını belirtmiştir. XVII. yüzyılda yapılmış olan diğer bir kale de El-Muazzam Kalesi'dir. Sultan II. Osman, Hicaz yolunda su sunmak için bu kaleyi yaptırmıştır. Kaynaklarda yapım yılı belirtilmeyen kaleye Râmî, 1622 yılında tarih düşürmüştür.

XVII. yüzyıl tekkeleri arasında; Kethüda Hasan Ağa'nın 1691-92 yılında Lefkoşa'da yaptırdığı tekke, 1671-72'de Neşâtî Mevlevihânesi, 1625'te Gülşenîler Tekkesi yer almıştır. Cihangir Tekkesi'nin yapım yılı kaynaklarda belirtilmemiştir. Tekkenin sadece yangın sebebiyle tamir edildiği yıl yer almıştır. Mustafa Nehcî Dede, bu tekkenin yapım yılını 1653 olarak vermiştir.

Mimari yapılar arasında köprüler de yer edinmiştir. Sultan IV. Murad'ın 1633-34 yılında yapmış olduğu 'Babaeski Köprüsü', Defterdar Etmekçizade Ahmed

Paşa'nın Tunca Nehri üzerinde inşa ettiği 'Ahmed-âbâd' köprüsü şiirlerden elde edilen bilgilerdendir. Siyâhî Dede tarih şiirinde, Kıbrıs Limanı'nın yapılışı hakkında da önemli bilgilere yer vermiştir. Şair şiirinde, Kıbrıs'ın nimetlerini övmüş; elmas madenlerinden, pamuk ve kumaşından, hurma ağaçlarından ve meyvelerinden bahsetmiştir. Daha sonrasında körfezini anlatmıştır. Akdeniz sularının Payas kentinde bulunan İçel Körfezi'nin oldukça tehlikeli bir bölge haline geldiğini belirtmiştir. Şairin aktardığı bilgiye göre Mısırlızade İbrahim Paşa, 1682-83'te bu limanı lodosun yıkıcı etkisini önlemek ve korsanların istilasını geriye savurmak maksadıyla inşa etmiştir. Mimari yapıların çeşitli olaylar sonucunda tahribata uğraması, onları yeniden hayata döndürmek için tamir edilmesi de XVII. yüzyıl şiirlerinin konusu olmuştur. Bu yapılar arasında; Okçular Tekkesi, Muhal Köprüsü ve Eğri Dere Kalesi'nin onarımı dikkati çekmektedir. İlyâs Paşa Tekkesi, İstanbul içerisinde Vezir Mustafa Paşa tarafından onarılmıştır. Eğri Dere Kalesi, oldukça tahribata uğramış ve zaman içinde eşkıyaların barındığı bir yer haline gelmiştir. Ladikli Bayram Paşa, 1633 yılında kalenin dar geçitlerini, kırık mermerlerini ve yollarını düzenleyip kaleyi toplarla güvenli hale getirmiştir. Nev'î-zâde Atâyî şiirinde, bu kalenin çevresinde bir de cami yapıldığını belirtmiştir. Hüseyin Paşa'nın, 1636-37'de Lefkoşa Kale ve köprüsünü onarması da şiirlere konu olmuştur. Dikkati çeken diğer bilgiler ise Afife ve Ömeriyye adlı camilerin onarımlarıdır. Afife Cami tarihî kayıtlara göre Niğde'nin Burhan mahallesinde yer almıştır. Ahmed Nâmî, bu caminin hayırsever iffetli bir hanım tarafından onarılmasına 1668-69'da tarih düşürmüştür. Ömeriyye Cami de Lefkoşa'da bulunmaktadır. Siyâhî Dede bu caminin, kalenin içinde bulunduğunu ve deprem sebebiyle yıkıldığını belirtmiştir. Fazlullah Paşa Ömeriyye lakaplı camiyi 1681-82'de onarmıştır. Mimari yapıların bu kadar çok olması, Osmanlı'nın mimari alanında zengin ve ileride olduğunun göstergesidir. Kıbrıs'ta bu kadar çok mimari yapıların yer alması, gayrimüslimlerin ibadetlerinin camiye çevrilmesi, Osmanlı'nın uygulamış olduğu iskân politikasının göstergesidir.

Tarih düşürmelerin diğer konusunu tayinler oluşturmuştur. Tayinler konusunda padişahların tahta çıkmaları, cülus dağıtmaları yer almıştır. Tahta çıkışlara şiirlerinde tarih düşüren şairler, devrin olaylarına da değinmiştir. Bunlar arasında Sultan IV. Murad'ın tahta çıkışı anlatılırken Sultan II. Osman'ın katledilişi de anlatılmıştır. Dürrî tarih düşürdüğü şiirinde, eşkıyaların sarayı basıp yedi günde sarayı ele geçirdiğini söylemiştir. II. Osman'ın kıymetinin bilinmediğini vurgulayan şair, IV. Murad'ın tahta çıkışıyla birlikte isyancıların dağıldığını belirtmiştir. 1621-22 yılında IV. Murad tahta

geçmiş aynı zamanda da Sultan II. Osman'ın ölüm şerbeti içilmiştir. Bunun haricinde XVII. yüzyılda, Sultan II. Süleyman'ın tahta çıkışı da oldukça önemlidir. Çünkü öncesinde IV. Mehmed, ülkeyi Viyana bozgununa uğratmıştır. Bu sebeple oldukça sıkıntılı bir dönem yaşanmıştır. Cem'î, Sultan İbrahim'in tahta geçmesine tarih düşürmüştür. 1639 yılının salı gününde IV. Murad'ın vefat etmesi üzerine, Sultan İbrahim tahta geçmiştir.

Tayinlere düşürülen tarihlerde, divan kurulu üyesi olan kadıların atamalarına düşürülen tarihlerin çokluğu dikkati çekmiştir. Bunun sebebinin kadıların şer'î ve idari yargıdan tek sorumlu kişi oldukları düşünülebilir. Şairler, atamayı gerçekleştiren padişaha da övgüler yazmış, kendi çektikleri sıkıntılardan kurtulmak için de padişahtan yardım istemişlerdir. Kadı atamalarında en çok zikredilen isimler; Karaçelebizâde Mahmud ve Allâme-i Seyyit Efendi olmuştur. Diğer tayin edilmeler; şeyhülislâm, vali, vezir, nakibü'l eşraf, defterdar, kaptan vb. divan kurulu üyeleriyle alakalıdır. XVII. yüzyıl tayinlerinde yaşanmış bir olay dikkati çekmektedir. Bu olay; Boluvî-zâde lakaplı birisinin, maliye kâtibi olan Divit Mehmed Efendi'nin mansıbını elinden almasıdır. Şu'ûrî, 1675-76'da bu vakaya tarih düşürmüştür. Şiirinde Boluvî-zâde'nin kısa ve kambur oluşundan bahsetmiştir. 1676-77 yılında Divit Mehmed Efendi tekrardan maliye tezkirecisi olmuştur. Dönemde dikkati çeken başka bir unsur ise şahısların divan kurulunda çeşitli görevlerde yer alabilmesidir. Buna örnek olarak Siyavüş Ağa'nın hazinedarlıktan kaptan-ı deryalığa geçişi ve Hasan Paşa'nın kuş yetiştirmeciliğinden kadılığa hatta Halep valiliğine kadar ilerlemesi gösterilebilir.

Çalışmanın diğer bir konusu fetihler olmuştur. Bu fetihlerde Osmanlı'nın yaptığı savaşlara dair bilgiler yer almıştır. Şiirlerde dönemin en çok anılan fetihleri Bağdat ve Kamaniçe seferleri olmuştur. Cevrî'nin verdiği bilgiye göre Bağdat'ın fethi kışın olmuştur. Bağdat, Sultan IV. Murad tarafından 40 günde alınmıştır. Şairler Bağdat'ın ilk fethi için 1625 yılını, son fethi için de 1638 yılını vermişlerdir. Çok kanlı geçen savaşta Arap ve Irak toprakları ele geçirilmiştir. Sultan IV. Murad, Bağdat fethiyle ünlendiği gibi Revan'ın fethiyle de şiirlerde çokça anılmıştır. Revan toplamda iki kere fethedilmiştir. IV. Murad'ın tahta geçer geçmez ilk fethettiği yer Revan'dır. Şervan'a açılan bir kapı olarak görülen Revan, 1635 yılında fethedilmiştir. Atayî, yazmış olduğu şiirlerinde bu yılı 1630 olarak vermiştir. Fetih sırasında 'fetih kösü' çalınmıştır. Savaşın sonucunda Nahçivan, Şirvan ve Isfahan ele geçirilmiş, Herat ve Gazze yıkılmıştır.

Şiirlerde sıklıkla anılan Kamaniçe'nin fethi, Leh kralının IV. Mehmed'le yaptığı anlaşmayı bozması üzerine gerçekleşmiştir. 1672 yılında IV. Mehmed'in oğlu III. Ahmed'in doğması, Kamaniçe zaferini müjdeleyen bir haber olarak yorumlanmıştır. Fethi komuta eden Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa adet gereği kalenin etrafında hendek kazmıştır. On gün süren kuşatma sonrasında; Uyvar, Girit, Varat, Yanova kaleleri ele geçirilmiştir. Moskova; Avrupa, Macar ve Slavlar'dan yardım alamamıştır. Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın komuta ettiği diğer fetih de Uyvar'dır. IV. Mehmed zamanında gerçekleşen fetih sonucu Uyvar ve Nemçe Macarlar' dan alınmıştır. Şairler, Uyvar'ın fethi için 1663-64 ve 1672-73 olmak üzere iki farklı tarih düşürmüşlerdir.

XVII. yüzyılın fetihleri arasında yer alan Kandiye'nin fethi 1669 yılında gerçekleşmiştir. Fethin ilk kuşatması, Sultan İbrahim zamanında olmuştur. IV. Mehmed zamanında devam eden kuşatma 830 gün sürmüş, sonrasında Kandiye ele geçirilmiştir. IV. Mehmed devrinde olan başka bir kuşatma Girit kuşatmasıdır. 1645 yılında başlayan kuşatmada, Kaptan Yusuf Paşa ve Sadrazam Koca Mustafa Paşa görev almıştır. Şairler, kuşatmanın bitişine 1669 yılında tarih düşürmüştür. 1674 yılında Kazak seferini düzenleyen IV. Mehmed, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sayesinde bir haftada Umman Kalesi'ni almıştır. Çehrin ise 1678-79'da iki gün içinde fethedilmiştir.

II. Osman 1620'de Lehistan'ı, 1621'de Hotin'i fethetmiştir. Sultan Ahmed tarafından 1606'da Ustergon Kalesi, Sultan İbrahim tarafından 1644'te Hanya Kalesi, Sadrazam Ahmed Paşa tarafından 1663-64'de Macaristan, Köprülü Mehmed Paşa kumandasında 1658'de Yanova Kalesi fethedilmiştir. Yanova'nın fethi sırasında Tuna Nehri üzerinde yedi günde köprü kurulmuştur.

Şairler, Belgrat'ın fethi için 1690 ve 1693 yıllarında tarih düşürmüşlerdir. Belgrad'ın ilk fethi 1690 yılında II. Süleyman devrinde gerçekleşmiştir. Komuta başında yer alan Fazıl Ahmed Paşa sayesinde Niş ve Semendire kaleleri yedi günde alınmıştır. Belgrad'ın ikinci kuşatması Sultan II. Ahmed'in emriyle gerçekleşmiştir. Komuta başında Fazıl Mustafa Paşa yer almıştır. Şairlerin yazmış olduğu şiirlerden hareketle, Basra'nın Yahya adında bir şahıs yüzünden karıştığı, bu sebeple İbrahim Paşa'nın Kurna'da altı ay kalıp savaştığı tespit edilmiştir. Düşmanlar Şattülarap'da 1665'de bozguna uğratılmıştır. Basra'ya toplamda iki sefer düzenlenmiştir. İkinci sefer 1658 yılında Kurna'da gerçekleşmiştir. Hikmetî, yazmış olduğu tarih şiirinde bu fetihle ilgili önemli detaylara yer vermiştir. Kurna'nın fethi Kara Mustafa Paşa'nın

Basra'ya vali olarak gelmesinden sonra gerçekleşmiştir. Bu fetih sırasında bin Cezayirli katledilmiştir. Fırat ve Dicle nehirlerinin birleştiği yerde köprü kurulmuştur. Askerler kaleye ulaşmak için Zekiye adında bir nehrin kenarından yürümüştür.

Dönemin diğer fetihleri arasında Varat ve Azak kaleleri yer almıştır. Varat, 1659-60 yılında Sadrazam Mehmed Paşa tarafından 48 günde alınmıştır. Azak, 1642 yılında Sultan İbrahim tarafından fethedilmiştir. Ahmed Paşa, kaynaklarda adını duymadığımız Yeni Kale adında bir yeri fethetmiştir. Onun haricinde Vişegrat, I. Ahmed döneminde Lala Mehmed Paşa komutasındaki orduyla fethedilmiştir. Zenta Muharebesi ise II. Mustafa döneminde yapılmış, Budin ele geçirilmiştir. Son olarak Sakız Adası, II. Mustafa tarafından kış mevsiminde alınmıştır. Dönemde yapılan fetihler de bizlere biyografik bir bilgi elde etme şansı vermiştir. Yapılan fetihlerde hendek kazmanın bir gelenek olması gibi fetih kösünün çalınması da dikkati çeken bir unsurdur. XVII. yüzyıl meydan savaşında Türkler, kendilerine özgü balyemez toplarıyla savaşmışlardır. Fetih yapılan yerde askerler kaleyi ele geçirdikten sonra kale surlarına çıkıp tekbir getirmişlerdir. Fetih sonrasında da ülkede şenlikler düzenlenmiştir. Her fethin kaç gün sürdüğü şiirlerde biyografik bilgi olarak yer almıştır. Rumeli sınırları içerisinde Yenova adında bir yerin de fethi şiirlerde tarihî bir bilgi olarak gösterilmiştir.

XVII. yüzyıl şairleri, bu yüzyılda doğmuş olan insanları da şiirlerinde konu edinmiştir. Bu doğumlara bakıldığında Osmanlı eğlence geleneği açısından bazı detaylar anlatılmıştır. Buna örnek, Behceti Hüseyin Efendi'nin yazdığı tarih şiiri verilebilir. Şair şiirinde; III. Ahmed'in doğumu sırasında şenlik düzenlenip kandil donanması yakıldığını anlatmıştır. Doğumlar arasında göze çarpan bir başka isim de Sultan IV. Murad'ın aynı sene içinde doğan çocukları olmuştur. Cevrî, yazmış olduğu tarih şiirinde; şehzadelerin 1636'nın son ayında dünyaya geldiğini belirtmiştir. Nev'î-zâde Atâyi ise 1620 yılında doğan bir şehzadeye şiirinde yer vermiştir. Bahsedilen bu şehzadenin de Sultan IV. Murad'ın oğlu olabileceği düşünülmüştür. Edirneli Ahmed Rüşdî, Sultan II. Ahmed'in ikiz şehzadeleri olan, İbrahim ve Selim'in doğumuna 1692'de tarih düşürmüştür. Neylî ise 1700'de doğan ve adı Selim olan şehzadenin doğumuna sekizinci gün münasebetiyle tarih düşürmüştür. Verilen tarihe istinaden bu şehzadenin II. Mustafa'nın oğlu olabileceği düşünülmüştür. Tarih şiirlerine bakıldığında; sadece erkek çocuklarının doğumuna yer verildiği, kız çocuklarının yer almadığı, sadece Hatice Sultan'ın doğumu anlatıldığı görülmüştür. XVII. yüzyılda doğan erkek çocuklarına genellikle Muhammed, Mehmed, Mustafa ismi verilmiştir.

XVII. yüzyıl tarih şiirlerinin bir başka konusu da vefatlardır. Şairler şiirlerinde vefat eden kişilere tarih düşürürken yakınlık esasını gözetmiş, daha çok kendilerine yakın olan kişilerin vefatına tarih düşürmüşlerdir. Tarih şiirlerinde özellikle bazı biyografik detaylarla kişilerin nasıl vefat ettiğini öğrenebiliyoruz. Buna örnek olarak Kaplan Mustafa Paşa'nın şirpençe hastalığından vefat ettiği, şair Fevzî'nin ailesinin vebadan vefat ettiği gösterilebilmektedir. Bunlar haricinde sefer sırasında şehit olanlar da vardır. Bağdat'ın fethi sırasında Ruznameci İbrahim Efendi ve Vezir Bayram Paşa şehit düşmüştür. Elde edilen biyografik bilgiler arasında dikkati çeken başka bir unsur ise katledilmelerdir. Osmanlı döneminde; dininden dönenler, devlete hainlik edenler ve isyan çıkaranlar katledilmiştir. Bunlara örnek olarak; Revan kale muhafızı Emir Guneoğlu Tahmasb-Kulu Han ve Abaza Hasan Paşa'nın katli verilebilir.

Şairler XVII. yüzyılda oynanan oyunlar hakkında da bizlere bilgiler vermişlerdir. Osmanlı döneminde sıklıkla oynanan oyunlar; cirit atma, ok atma ve topuz atma olarak sıralanabilir. Bu oyunlar arasında tüfek atışları da yer almıştır. Padişahlar, bu oyunlarla birlikte hünerlerini sergileyerek halkına gösteride bulunmuşlardır. Bütün oyunlarda en çok anılan padişah Sultan IV. Murad olmuştur. Cevrî, padişahın Eski Saray'da 100 dirhem ağırlığındaki ciridi atmasına tarih düşürmüştür. Şair, padişahın ara sıra tuğla kırdığını söylerken başka bir şiirinde IV. Murad'ın; 44 arşın uzaklıktaki yumurtayı, 9 dirhemlik kurşunla ortadan ikiye böldüğünü anlatmıştır.

XVII. yüzyıl tarih manzumelerinden elde edilen biyografik bilgiler arasında eserler de yer almıştır. Şairler, yaşadıkları yüzyılın eserlerine dair bilgileri şiirlerinde aktarmışlardır. Bunlar arasında Cevrî'nin H. 1051/ M. 1641-42 yılında yazdığı *Mesnevî* istinsahı yer almaktadır. Cevrî bu istinsahı, Vezir Mustafa Paşa'nın yemini üzerine yazmıştır. Bağdat seferi sırasında zor durumda olan Mustafa Paşa, İstanbul'a sağ salim dönebilirse Cevrî'ye *Mesnevî*'yi yazdırmak için yemin etmiştir. Bunun yanı sıra Sarı Abdullah'ın H. 1053/ M. 1643 yılında yazdığı *Düstûru'l- İnşâ* da dikkati çekmektedir. Cevrî'nin dediğine göre bu eser değerli mecmualardan alınmıştır. Eserin içeriğinde padişahın birbirine hediye ettiği değerli sözler yer almaktadır. Yine Sarı Abdullah'ın H. 1059/ M. 1649 yılında yazdığı *Nasâyihu'l-Mülûk* adlı eseri de Cevrî'nin dikkatini çekmiştir. Eser herkes tarafından kabul görünmekle birlikte; ahiret işleri, dünya halleri vb. birçok faydalı konu hakkında da bilgiler içermektedir.

XVII. yüzyılda hacca giden insanlar da şiirlere konu olmuştur. Şairler hacca giden insanların mahşer gününde sevap kazandığını belirterek bu yolculuğa tarih düşürmüşlerdir.

Devrin önemli olayları arasında suyun donması göze çarpmaktadır. 1621 yılında İstanbul Boğazı donmuştur. Mart ayında, denizin üzerinde ateş yakılacak kadar soğuk havalar yaşanmıştır. 1658 yılında nerede olduğunu tam bilemediğimiz şiddetli deprem meydana gelmiştir. 1662 yılında Bosna Sarayı yanmıştır.

Her devrin kendi içinde yaşamış olduğu siyasal olayları vardır. XVII. yüzyılda baş göstermiş siyasal olay da Celali İsyanları'dır. Bu devrin şairleri, Celali İsyanları'na üç ayrı tarih düşürmüşlerdir. Bunlardan ilki 1607 yılında Karaman-Sivas içerisinde çıkan ayaklanmalardır. Diğer Celali İsyanları yurdun çeşitli yerlerine yayılmış olup 1643 ve 1655 yıllarına aittir. 1628 yılında ise Abaza Ayaklanması kendini göstermiştir. Sultan IV. Murad devrinde ise semazenlerin sema yapması yasaklanmıştır. Bu yasak 1684 yılında, Sultan IV. Mehmed tarafından kaldırılmıştır. Bunun üzerine şairler şiirlerinde tarih düşürmüşlerdir. XVII. yüzyılda yaşanılan bu sıkıntılı olayları Fevzî, sakalına ve doğumuna yazdığı tarih şiirinde, oldukça sert bir şekilde eleştirmiştir. Şair, özellikle padişah nedimi olmanın çok can yaktığını vurgulamıştır. Dönemde çoğu şair, caize almak için yazdığı şiirlerde kendi sıkıntısını anlatıp padişahtan destek beklerken Fevzî bu durumu da eleştirmiş, devrinde rind olmaktan başka elinde bir şeyin olmadığını vurgulamıştır. XVII. yüzyılın diğer tarih konularında; para basımı, hediye edilen eşyalar, sultanın ev ziyareti, kayık yapımı ve övgüler yer almıştır. Ahmed Nâmî, Sultan İbrahim'in 1640 yılında ülkenin malî durumunu düzeltmek için para bastırttığını şiirinde belirtmiştir. Parayı bastıran kişi Vezir Kemankeş Kara Mustafa Paşa'dır. Bu bilgi bize, Osmanlı'nın ekonomik olarak duraklama zamanında olduğunu ve bu sebeple ıslahat çalışmalarını yaptığını göstermiştir.

Sonuç olarak sadece XVII. yüzyıl tarih manzumelerinin kullanıldığı bu çalışmada; XVII. yüzyılın tarihi, yaşamı, olayları ve edebiyatı hakkında biyografik bilgiler elde edilmiştir. Şairlerin şiirlerinde, düğünlerden ölümlere, doğumlardan fetihlere, mimari yapılardan sakal bırakmaya kadar oldukça geniş konulara yer verildiği görülmüştür. Bu şiirleri yazan şairler, bir kayıt defteri tutar gibi tarihi kaydetmişlerdir. Bununla birlikte dikkate değer tarihî ve biyografik bilgiler ortaya çıkmıştır. Devrin değerlendirmesi yapılırken ortaya çıkan bu bilgilerin kullanılması tarih, edebiyat, kültür, sosyal tarih, biyografi gibi disiplinleri yorumlamada yardımcı olabilecek bir anahtardır.

KAYNAKÇA

Ahıshalı, Recep (2007) "Râmi Mehmet Paşa Maddesi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 34 s. 449-451.

Ak, Mahmut (2009). "Siyavüş Ağa Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 37, s. 310-311.

Akbayar, Nuri (2001). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Akgül, Hasan (2013). *Diyarbakırlı Mali Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akkaya, Mehmet (1988). "Cevrî'nin İlyas Paşa İçin Yazdığı Kaside." *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi,* C. 3, S. 2, s. 16-17.

Akkuş, Metin (2018). *Nefî Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Aksoyak İsmail Hakkı (2014). "Haşimî Kudsîzâde Emir Seyyid Mehmed Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasimi-kudsizade-emir-seyyid-mehmed, (Erişim Tarihi: 15.02.2022).

Aksoyak, İsmail Hakkı (2021). "Feridun Ali Şîr Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/feridun-sir-ali-celebi. (Erişim Tarihi: 15.02. 2022).

Aksoyak, İsmail Hakkı (2013). "Şeyhî Kudsîzâde Mehmed Efendi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyhi-kudsizade-mehmed-seyhi-efendi (Erişim Tarihi: 15.02.2022).

Aksoyak, İsmail Hakkı (2014). "Abdülbâkî Arif Efendi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/arif-abdulbaki-arif-efendi, (Erişim Tarihi: 15.02.2022).

Aksoyak, İsmail Hakkı (2014). "Seyyid Mesud Efendi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-seyyid-mesud-efendi, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

Aksoyak, İsmail Hakkı (2015). "Musahib Damad Mustafa Paşa Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mustafa-musahib-damad-mustafa-pasa. (Erişim Tarihi: 06.03.2022).

Aksoyak, İsmail Hakkı (2020). "Kelamî Kâtip Mehmed Efendi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kelami-ibrahim-efendi, (Erişim Tarihi: 11.04.2022).

Aksoyak, İsmail Hakkı (2020). "Sûkunı Şeyh Mehmed Efendi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sukuni-seyh-mehmed-efendi (Erişim Tarihi: 11.04.2022).

Aksoyak, İsmail Hakkı (2020). "Şeyh Mahmud Gafurî Efendi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.*http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gafuri-seyh-mahmud-gafuri-efendi, (Erişim Tarihi: 11.04.2022).

Aktepe, Münir (1991). "Amcazâde Hüseyin Paşa Maddesi" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 3, s .8-9.

Akyıldız, Ali (2009). "Safiye Sultan Maddesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 35, s. 472-473.

Alıcı, Lütfi (1992). *Azmizâde Mustafa Hâletî Dîvânı.* Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arı, Ahmet (2018). *Sâkıb Dede Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Aslan, Üzeyir (2017). *Nehcî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Aşkar, Mustafa (2007). "Niyâzî Mısrî Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 33, s. 166-169.

Ataç, Mehmet Beşir (2007) *Ayıntablı Abdülmecidzâde Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ateş, İbrahim (1982). "Hasan Paşa'nın Hatay Karadut'taki Vakıf ve Vakfiyesi". *Vakıflar Dergisi*, S. XVI.

Avcı, Casım (1999) "Ahmed Paşa (Kalayıköz) Maddesi." *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, C. 1, s. 148-149.

Ayan, Hüseyin (1981). *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Aydın, Abdullah (2020). "Fenâyî, Cennet Mehmed Efendi Maddesi." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fenayi-cennet-mehmed-efendi. (Erişim Tarihi: 26.02.2022).

Aydın, Haluk (2010). *Cevrî Divanı'nın Tahlili*. Doktora Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Azamat, Nihat (2009). "Sarı Abdullah Efendi Maddesi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, s. 145-147.

Bağışkan, Tuncer (2005). *Kıbrıs'ta Osmanlı- Türk Eserleri*. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Müze Dostları Derneği.

Bekir, Çınar (2020). "Tıflî Ahmed Çelebi Maddesi." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tifli-ahmed-celebi, (Erişim Tarihi: 25.02.2022).

Benli, Şeyma (2021). "Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/azizi-abdulaziz, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

Bilge, Sadık (2000). "Macaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 11.

Bilgin, Azmi (2001). "İzzetî Mehmed Efendi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 23, s. 564-565.

Bilkan, Ali Fuat (2011). *Nâbî Divanı.* C.1. Ankara: Akçağ Yayınları.

Cangöz, Gülşah (2010). *Siyâhî Dede Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cevdet, Ahmed (1882). *Belâgat-ı Osmâniyye.* İstanbul: Matbaa-i Osmaniye.

Çağlı, Adnan (1999). *Vişne-zâde İzzetî Divanı* Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çıpan, Mustafa (1991). *Fasîh Ahmed Dede Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni*. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa (2013). "Yenicami Külliyesi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 5, s. 267-268.

Çöplüoğlu, Fazilet (2006). *Fevzî Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Danişmend, İsmail Hami (2016). *Tarihî Hakikatler*. Bilge Oğuz Yayınları.

Demirel, Şener (1999). *Şehri Divanı*. Doktora Tezi, Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirhan, Erdemir Ayşegül (1995). "Emîr Çelebi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 11, s. 129-130.

Derin, Çetin Fahri (1988). "Abdî Paşa Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 1, s. 74-75.

Dirican, Elif (2007). *Sehmi Divanı İnceleme, Metin, Dizin*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, Sema (2007). "Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 33, s. 158-160.

Eğri, Aysel (2006). *17. Yüzyıl Şairlerinden Hikmetî ve Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekici, Hatice (2006). *Sahhâf Rüşdi ve Divanı'nın Tenkitli Metni. Yüksek* Lisans Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekinci, Ramazan (2013). *Hâfız Hüseyin Ayvansarayî Vefeyât-ı Ayvansarayî*. İstanbul: Buhara Yayınları.

Ekinci, Ramazan (2014). "Kadrî Receb Efendi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kadri-receb-efendi. (Erişim Tarihi: 15.02.2022).

Emecen, Feridun (2019). "Sâlih Paşa Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: C. Ek. 2, s. 461-462.

Emecen, Feridun (2019). "Sultanzâde Mehmed Paşa Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: C. 2, s. 227-229.

Erdem Melike (1994). *Bursalı Tâlib ve Divânı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdem, Kadri (2008). *Kutup Seyyid Osman Fazlî Divânı.* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdoğan, Erol (1994). *Sükkerî ve Divanı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Erdoğan, Mehtap (2005). *Sıdkî Pâşâ Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdoğan, Mustafa (2014). "Lutfî, Mehmed Dede Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lutfi-bayram-celebizade-seyh-mehmed. (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

Eren, Abdullah (2020). "Safâyi Mustafa Dede Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/safayi-mustafa-dede, (Erişim Tarihi: 11.04.2022).

Erişen, Yazıcı Gülgün (2017). *Edirneli Kâmî ve Divanı*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Erkan, Davut (2019). "Sofu Mehmed Paşa Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. Ek-2, s. 515-517.

Erkul, Rasih (1992). *Birrî Mehmed Dede (Magnisalı) Hayatı-Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ersoy, Petek İnci (2020). "Seyyid 'Alaeddin Efendi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-alaeddin-sunbuli (Erişim Tarihi: 11.04.2022).

Erzincan, Tuğba (2009). "Sepetçiler Kasrı Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 36, s. 538-539.

Eyice, Semavi (1991). “Babaeski Köprüsü Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 4, s. 372-373.

Eyice, Semavi (1994). “Ebülfazl Mahmud Efendi Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 10, s. 355-356.

Gönel, Hüseyin (2014). “Hüsam-zâde Ahmed Vahdetî Maddesi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vahdeti-husamzade-ahmed-vahdeti (Erişim Tarihi: 15.02.2022).

Gönel, Hüseyin (2020). “Şeyh İbrahim Sıdkî Efendi Maddesi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sidki-seyh-ibrahim-sidki-efendi, (Erişim Tarihi: 25.02.2022).

Gülen, Ahmet (2007). *Seyyid Nakibzâde Ni’metî Hayatı Edebi Şahsiyeti Eserleri ve Divânı*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güler, Murat (2017). *Şu’ûrî Hasan Efendi Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülsoy, Ersin (2001). “Kandiye Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 24, s. 303-305.

Gündüz, Filiz (2007). “Ok Meydanı Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 33, s. 339-340.

Hamami, Erdal (2001). *Râmî Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınevi.

Horata, Osman (2006). “Nedim-i Kâdim Maddesi”. *TDV, İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 32, s. 513-514.

İlgürel, Mücteba (1988). “Abaza Hasan Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi.* İstanbul: C. 1, s. 10-11.

İlgürel, Mücteba (1993). “Celâlî İsyanları Maddesi” *TDV İslâm Ansiklopedisi.* İstanbul: C.7, s. 252-257.

İlgürel, Mücteba (2002). “Köprülü Mehmed Paşa Maddesi” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: C. 26, s. 258-260.

İlgürel, Mücteba (2002). “Kösem Sultan Maddesi” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: C. 26, s. 273-275.

İpekten, Halûk (1974). *İsmetî Dîvânı -Edisyon Kritik-*. Cumhuriyetin 60. Yıl Armağanı, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, No. 129.

İpekten, Haluk (1991). "Ataî, Nev'î-zâde Atâyî Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 8, s. 40-41.

İpekten, Haluk (2019). *Nâ'ili-i Kadîm Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

İpşirli, Mehmed (1995). "Esîrî Mehmed Efendi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 11, s. 390-391.

İpşirli, Mehmed (1995). "Feyzullah Efendi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 12, s. 526.

İpşirli, Mehmed (2020). "Minkârî-zâde Yahyâ Efendi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 30, s. 114-115.

İpşirli, Mehmet (1993). "Çatalcalı Ali Efendi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 8, s. 234-235.

İpşirli, Mehmet (2005). "Minkârizâde Yahyâ Efendi Maddesi" . *TDV İslâm Ansiklopedisi Maddesi*, İstanbul: C. 30, s. 114-115.

İpşirli, Mehmet (2020). "Bolevî Mustafa Efendi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: C. 31, s. 295-296.

İpşirli, Mehmet (2020). "Muîd Ahmed Efendi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: C. 8, s. 87-88.

İpşirli, Tahsin (2007). "Paşmakçızâde Ali Efendi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: C. 34, s. 185-186.

İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (1991). *İstanbul Târîhi Çeşmeler Külliyâtı*. C. 3, s. 221.

Kahraman, Bahattin (2010). *Nâlî ve Divanı*. Kömen Yayınları.

Kaplan, Mahmut (2019). *Neşâtî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Kaplan, Yunus (2008). *17. Yüzyıl Şairlerinden Fevzî Dîvânı*. Doktora Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaplan, Yunus (2020). "Haylî, Ahmed Çelebi Maddesi*". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayli-ahmed-celebi-mdbir, (Erişim Tarihi 11.04.2022).

Kaplan, Yunus (2020). "Samî Çelebi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/samii-celebi, (Erişim Tarihi: 25.02.2022).

Karabey, Turgut (1984). *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaca, Filiz (2012). "Turhan Sultan Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 41, s. 423-425.

Karacan, Turgut (1991) *Bosnalı Alaeddin Sabit Divanı.* Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Karademir, Murat (2007). *Edirne Çeşmeleri.* Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Karaköse, Saadet (2017). *Nevîzâde Atayî Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Karavelioğlu, Ali Murat (2020). "Gavsî Ahmed Dede Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gavsi-ahmed (Erişim Tarihi: 23.02.2022).

Karayazı, Nurgül (2012). *17. Yüzyıl Şâiri Ahmed Yârî ve Divân'ı (İnceleme-Metin).* Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kavruk, Hasan (2001). *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı*. Ankara: MEB.

Kavruk, Hasan (2017). *Filibeli Vecdî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Kavruk, Hasan (2020). "Şeyhülislâm Yahyâ Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyhulislam-yahya, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

Kaya, Ali Bayram (2007). "Neşatî Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi Maddes*i, İstanbul: C. 33, s. 18-19.

Kaya, Ali Bayram (2013). "Veysî Efendi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 43, s. 76-77.

Kaya, Ali Bayram (2017). *Azmizâde Hâletî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Kayaalp, İsa (2019). *Bahtî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Kaytaz, Fatma (2016). "IV. Murad Döneminde İstanbul'da İsyanlar", *Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu-IV; 20-22 Mayıs,* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi: s. 400-402.

Kazan, Şevkiye (2003). *Üsküdarlı Sırrî Divanı*. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kesik, Beyhan (2014). "Ebû Said Mehmed Efendi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/said-ebu-said-mehmed-efendi, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

Keskin, Beyhan (2020). "Şeyhî/ Seyyid Mehmed Allâme Efendi Maddesi." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyhi-seyyid-mehmed-allame-efendi, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

Kılavuz, Esra (2020). "17. Yüzyıl Osmanlı Şeyhülislamlarından Çatalcalı Ali Efendi'nin Hayatı ve Fetvaları Üzerine Bazı Mülâhazalar." *Usul İslam Araştırmaları Dergisi,* S. 34, s. 159-190.

Kılıç, İhsan (2010). *Gümülcineli Dürrî Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıç, Mustafa (2019). "Mehmet İsmetî Çelebi Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ismeti-mehmed-ismeti-celebi-mdbir, (Erişim Tarihi: 15.02.2022).

Kırbıyık, Mehmet (2017). *Kâtib-zâde Sâkıb Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Kırıktaş, Yılmaz (2001). *Nâcî Ahmed Dede Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koparan, Birgül (1995). *Cem'î Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı'nın Tenkîdli Metni*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koşik, Sercan Halil (2020). *Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa Divançesi*. İstanbul: DBY.

Kurtoğlu, Orhan (2018). *Bosnalı Âsım Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Maxim, Mıhaı (2012). "Varat Maddesi". *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 45, s. 513-515.

Mermer, Ahmet (1991). *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Mermer, Ahmet (2004). "Mezâkî Süleyman Efendi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: C. 29, s. 515.

Mykhailo, Hrushevs′kyi (2002). "History of Ukraine-Rus': The Cossack Age, 1626-1650". *Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.*

Okatan, Halil İbrahim (2020). "Fâ'izî Kâf-zâde Abdülhay Maddesi." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/faizi-kafzade-faizi-abdulhay (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

Ölmez, Ahmet (1995). *Behçetî Hüseyin Efendi Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öngören, Reşat (2003). "Şa'ban Mehmed Efendi-zâde Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: C. 28, s. 457-458.

Öntürk, İnal Kübra (2019). *Şeyhülislam Yahya, Şeyhlislam Esad, Şeyhülislam İshak Divanlarında Tarih Manzumeleri.* Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özcan, Abdulkadir (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi Şakâ'ik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri, Vakâyiü'l-Fuzalâ.* C. 3. S. 38, İstanbul: Çağrı Yay.

Özcan, Abdülkadir (1989). "Ahmed Paşa Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 2, s. 113-114.

Özcan, Abdülkadir (1996). "Hacı Ali Paşa Maddesi". *TDV. İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 14. s. 440.

Özcan, Abdülkadir (1998). "Abdurrahman Abdî Paşa Maddesi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 1, s. 156.

Özcan, Abdülkadir (1998). “Hezarpâre Ahmed Paşa Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 17, s. 301-302.

Özcan, Abdülkadir (2002). “Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Maddesi”. *TDV. İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: C. 26. s. 260-263.

Özcan, Abdülkadir (2002). “Köprülü-zâde Mustafa Paşa Maddesi.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 26, s. 263-265.

Özcan, Abdülkadir (2003). “Divitçi-zâde Mehmet Efendi Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: C. 28, s. 451-452.

Özcan, Abdülkadir (2004). “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: C. 29, s. 246-249.

Özcan, Abdülkadir (2019). “Süleyman Paşa, Sarı Maddesi.” *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: C. Ek. 2, s. 535-538.

Özcan, Abdülkadir (2019). “Tayyar Mehmed Paşa Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: C. Ek-2, s. 585-586.

Özcan, Nuri (2000). “İsa Efendi Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 22, s. 481-482.

Özcan, Nuri (2003). “Divitçizâde Mehmed Efendi Maddesi.” *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: C. 28, s. 451-452.

Özcan, Nuri (2003). “İmam Mehmed Efendi Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: C. 28, s. 455.

Özcan, Nuri (2020). “Murat Ağa Maddesi” *TDV İslâm Ansiklopedisii*, Ankara: C. 31, s. 185.

Özcan, Tahsin (2003). “Mehmet Emin Efendi, Ankaravî Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: C. 28, s. 461-462.

Özcan, Tahsin (2010). “Şeyhizâde Maddesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 29, s. 86.

Özel, Ahmed (2001), “Kadri Efendi Maddesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, s. 140-141, İstanbul.

Öztuna, Yılmaz (1964). “Mustafa Paşa (Damat Musahip l640? -l686)” *Türk Ansiklopedisi,* C. XXIV, s. 499.

Öztürk, Nuran (2020). "Simkeş-zâde Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/feyzi-simi-simkeszade (Erişim Tarihi: 11.04.2022).

Sakaoğlu, Necdet (1999) *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Sarı, Sebahattin (1993). *Vecdî Divanı –Tenkitli Metin*- Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarıcaoğlu, Fikret (2004). "Melek Ahmed Paşa Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 29, s. 42-44.

Sarıcaoğlu, Fikret (2009). "Siyavuş Paşa Köprülü Damadı Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 37, s. 313-315.

Sava, Işılay Işıktaş (2020). "IV. Mehmed Giray Han Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kamil-iv-mehmed-muhammed-giray, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

Sefercioğlu, Nejat (2007). "Nev'î Yahya Efendi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 33, s. 52-54.

Seylan, Nezihe (2000). *Medhî Divanı*. Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sezen, Tahir (2017). *Osmanlı Yer Adları.*Ankara: Tc. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 26.

Sorgun, Sercay (2009). *Tâlib Ahmed Bosnâvî Divanı.* Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Süreyya, Mehmed (1996). *Sicill-i Osmanî.* C.III, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Süreyya, Mehmed (1996). *Sicilli-i Osmanî*. C. IV, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şahin, Banu Gezer (2009). *Tâlib Divanı ve İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tak, Sabiha, (1999). *Tıybî ve Türkçe Divanı.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tanman, M. Baha (1992). "Bayram Paşa Külliyesi Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 5, s. 267-268.

Tanman, M. Baha (2007). "Oğlanlar Şeyhi Tekkesi Maddesi". *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 33, s. 319-320.

Tanrıkorur, Barihüda (2004). "Mevleviyye Maddesi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: C. 29, s. 468-475.

Taş, Hakan (2004). *Vahyî Divanı ve İncelenmesi*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tozlu, Musa (2013). *Âsım Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin).* Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tuğluk, İbrahim Halil (2002). "Ünsî Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/unsi-abdullatif, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

Tuğluk, İbrahim Halil (2014). "Ebû Seyyid Mehmed Efendi-zâde Maddesi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ebu-seyyid-mehmed-efendizade-feyzullah, (Erişim Tarihi: 15.02.2022).

Tuman, Mehmet Nail (2001). *Tuhfe-i Nâilî*. Ankara: II. s. 479.

Tunadurur, Melike (2012). *Edirneli Ahmed Rüşdi Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turnalı, A. Bilgin (1993). "Cihangir Tekkesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 7, s. 540.

Tuyan, Rabia Derya (2007). *Ayıntablı Hâfız Divânı.* Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uludağ, Erdoğan (1992). *Şeyhülislâm Bahayi Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uralçin, Sema (2009) *Sa'dî Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uysal, Âdem *(2010). Hâfız Ahmed Pâşâ Dîvânı. Yüksek Lisans Tezi,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzun, Adnan (1991). *Neylî Divanı –Tenkidli Metin*. Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzun, Mustafa (1996). "Ganîzâde Mehmed Nadirî Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 13, s. 355-356.

Uzun, Mustafa İsmet (1994). "Ebced Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 10, s. 68-70.

Uzun, Savaş (2003). *Ünsî Hasan Efendi Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzunçarsılı, İsmail Hakkı (1954). *Osmanlı Tarihi III. Cilt, 2. Kısım, XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna kadar)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Üzgör, Tahir (1991). *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Divan'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Yağcıoğlu, Aydın Songül (2016). *Kadı Şefî'î Divanı*. İstanbul: DBY.

Yakıt, İsmail (2009). "Şair Nâbî'nin Tarih Düşürme Sanatındaki Yeri". *Şâir Nâbî Sempozyumu,* 13-15 Kasım 2009, (Ed.: Bakkal, Ali). Şanlıurfa.

Yakıt, İsmail (2017). *Türk- İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Yavuz, Nilay (2009). *XVII. Yüzyıl Tarih Manzumelerinde Sosyal Hayat.* Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yavuz, Sevgi (2012). *Cemaleddin Mahmud Hulvî ve Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yayın Kurulu, (1999). "Musa Paşa (Koca)" *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* C. 2 s. 261, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayıncılık.

Yazıcı, Gülgün (2020). "Edirneli Mehmed Kâmî Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/%20madde-detay/kami-edirneli-mehmed-kami-efendi (Erişim Tarihi: 11.04.2022).

Yazıcı, Gülgün Erişen (2017). *Kâmî Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Yenikale, Ahmet (2017). *Ahmed Nâmî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Yerdemir, Fatih (2007). *Rehâyî Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yeşiloğlu, Ayşegül Mine (2006). "Nâil-i Kâdim Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 32, S. 315.

Yıldız, Âlim (2002). *Fenâyî Divanı*. Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Hasan Kâmil (1991). "Aziz Mahmud Hüdâyî Maddesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: C. 4, s. 338-340.

Yoldaş, Kâzım (2005). *Sâbîr Parsa Divanı*. Kitabevi Yayınları.

Yoldaş, Kazım (2014). "Ağa-zâde Sâbir Pârsâ Muhammed Efendi Maddesi, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sabir-parsa-agazade-sabir-parsa. (Erişim Tarihi: 15.02.2022).

Zöhre, Armağan (2009). *Verdî Kâsım Divânı İnceleme- Metin*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.